1934 Trakya Olayları

RIFAT N. BALİ

KİTABEVİ

İKİNCİ BASKI

1934 Trakya Olayları

RIFAT N. BALİ

KİTABEVİ

KİTABEVİ • 345

Kapak
Minyatür

Kapak fotoğrafı:
Tekirdağ Yahudi Cemaati'nin Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları için hazırladığı Tak. Takta yer alan U.K. ibaresi Uhuvvet Kulübü'nün kısaltmasıdır. Mekân Yahudi mahallesinin girişidir.
(Yusuf M. Barokas arşivi)

Dizgi/İç Düzen
Hülya Aşkın Bilen

Baskı
Çalış Ofset
Davutpaşa Caddesi No: 8
Topkapı - İstanbul

Cilt
Bayrak Matbaası

İstanbul, 2008

ISBN 978-975-9173-64-7

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 0107-34-007408

Online Satış
www.kitabus.com

Her hakkı mahfuzdur. Bu kitabın hiçbir bölümü, metin kısmı, belgeler ve fotoğraflar, yazarın yazılı izni olmaksızın mekanik ya da elektronik veya başka herhangi bir yöntemle, hiçbir şekil ve biçimde iktibas edilemez; yeniden satış amacıyla fotokopi de dahil olmak üzere hiçbir sistemle çoğaltılamaz. Dergi, gazete veya radyo-TV'lerce yapılacak alıntılar, kaynak gösterilmesi şartıyla bu hükmün dışındadır.

© KİTABEVİ Çatalçeşme Sk. No: 54/A Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: (0212) 512 43 28 -511 21 43 • Faks: 513 77 26
www.kitabus.com

1934
TRAKYA OLAYLARI

RIFAT N. BALİ

KİTABEVİ

ÖZGEÇMİŞ

1948 yılında İstanbul'da doğdu. 2001 yılında Sorbonne Üniversitesi, Ecole Pratique des Hautes Etudes, Din Bilimleri Bölümü'nden mezun oldu.

Yazarı olduğu ve yayına hazırladığı kitaplar şunlardır: *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri – Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, (İletişim Yayınları, İstanbul, 1999), *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları* (İletişim Yayınları, İstanbul, 2001), *Les Relations Entre Turcs et Juifs dans La Turquie Moderne* (İsis Yayınları, İstanbul, 2001), *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a*, (İletişim Yayınları, İstanbul, 2002), *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri – Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, (İletişim Yayınları, İstanbul, 2003), *Devlet'in Yahudileri ve Öteki Yahudi*, (İletişim Yayınları, İstanbul, 2004). *Anadolu'dan Yeni Dünya'ya* (İletişim Yayınları, İstanbul, 2004. Bu kitap 2005 yılında Sosyal Bilimler Araştırmaları dalında Yunus Nadi Ödülü'nü kazandı), *Türkiye'de Yayınlanmış Yahudilikle İlgili, Kitap, Tez ve Makaleler Bibliyoğrafyası 1923-2003*, (Turkuaz Yayıncılık, İstanbul, 2004), *Avram Benaroya: Un Journaliste Juif Oublié Suivi De Ses Mémoires*, (İsis Yayınları, İstanbul, 2004). *Ümit Kıvanç'a Cevap Birikim Dergisinin Yayınlamayı Reddettiği Makalenin Öyküsü*, (İstanbul, 2005). *The "Varlık Vergisi" Affair A Study of Its Legacy Selected Documents*, (İsis Yayınları, İstanbul, 2005), *Maziyi Eşelerken*, (Dünya Kitapları, İstanbul, 2006). *US Diplomatic Documents on Turkey- I Turkish Students and Turkish Left In The 1950's and 1960's*, (İsis Yayınları, İstanbul, 2006). *US Diplomatic Documents on Turkey – II The Turkish Cinema In The Early Republican Years*, (İsis Yayınları, İstanbul, 2007). *US Diplomatic Documents on Turkey - III Family Life In The Turkish Republic of The 1930's A Study by G. Howland Shaw*, (İsis Yayınları: Istanbul, 2007). *Sarayın ve Cumhuriyetin Dişçibaşısı Sami Günzberg*, (Kitabevi, İstanbul, 2007). *US Diplomatic Documents on Turkey IV – New Documents on Atatürk – Atatürk as Viewed Through the Eyes of American Diplomats* (İsis Yayınları, İstanbul), 2007.

"Vur dedikse öldür demedik"

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR / XI

İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ / XIII

ÖN SÖZ / XVII

GİRİŞ / 1

I- OLAYLARDAN ÖNCEKİ ORTAM / 21

1) CUMHURİYET'İN İLK ON YILI / 21

2) TRAKYA UMÛMÎ MÜFETTİŞLİĞİ'NİN KURULMASI - UMÛMİ MÜFETTİŞ İBRAHİM TALÎ'NİN BÖLGEYİ TEFTİŞİ / 27

3) BOĞAZLAR'IN VE TRAKYA'NIN ASKERÎ MINTIKA KABUL EDİLMESİ / 34

4) 2510 SAYILI İSKÂN KANUNU'NUN KABUL EDİLMESİ / 38

5) YAHUDİ TÜCCAR VE ESNAFIN DURUMU / 41

6) NİHAL ATSIZ VE *ORHUN* DERGİSİ / 45

a) Nihal Atsız'ın Düşünce Dünyası / 45

b) Nihal Atsız'ın Edirne Günleri / 46

c) Nihal Atsız'ın Çanakkale Gezisi / 48

d) Nihal Atsız'ın *Orhun*'daki Makaleleri / 50

7) CEVAT RIFAT ATİLHAN VE *MİLLÎ İNKILÂP* DERGİSİ / 55

a) *Millî İnkılâp* Dergisinin Yayını / 55

b) Cevat Rıfat Atilhan'ın Almanya Gezisi / 61

c) Almanya Gezisi Sonrasında *Millî İnkılâp*'ın Yayını / 65

8) *MİLLÎ İNKILÂP*'A KARŞI TEPKİLER / 74

a) Türkiye Hahambaşılığı'nın Tepkisi / 74

b) Basının Tepkisi / 76
c) Mustafa Nermi'nin Mektupları / 98
9) OLAYLARIN CEREYAN ETMESİNDEN ÖNCEKİ MANZARA / 106

II- OLAYLARIN SEYRİ / 119

1) ÇANAKKALE'DEKİ OLAYLAR / 119
a) Olaylardan Önceki Durum / 119
b) Olayların Cereyan Şekli / 121
c) Tanıklıklar / 126
2) EDİRNE'DEKİ OLAYLAR / 135
a) Olaylardan Bir Yıl Önceki Durum / 135
b) Olayların Cereyan Şekli / 137
c) Göçmenlerin Durumu / 141
d) Edirne Yahudi Cemaati'nin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ile Görüşmesi / 144
e) Edirne'deki Olaylarla İlgili Tanıklıklar / 148
f) Keşan ve Uzunköprü'deki Olaylar / 175
g) Uzunköprü'deki Olaylarla İlgili Tanıklıklar / 175
3) KIRKLARELİ'NDEKİ OLAYLAR / 181
a) Olaylardan Bir Yıl Önceki Durum / 181
b) Olayların Cereyan Şekli / 184
c) Olaylar Neden Meydana Geldi? / 187
d) Tanıklıklar / 189
4) TEKİRDAĞ'DAKİ OLAYLAR / 238
a) Olayların Cereyan Şekli / 238
b) Çorlu'daki Olaylar / 241
c) Lüleburgaz'daki Olaylar / 243
d) Babaeski'deki Olaylar / 244

III- OLAYLARIN BASINA YANSIMASI VE RESMÎ MAKAMLARIN TAVRI / 245

1) YAHUDİ CEMAATİ LİDERLERİNİN ANKARA İLE TEMASI / 245

2) OLAYLARIN BASINDA YER ALMASI / 246
3) TBMM REİSİ KÂZIM ÖZALP'IN BEYANATI / 249
4) DAHİLİYE VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA'NIN BEYANATI / 250
5) BAŞVEKÂLET TEBLİĞİ / 253
6) CHF UMUMÎ KÂTİBİ RECEP PEKER'İN SORUŞTURMASI / 257

IV- OLAYLARIN ARDINDAN YAŞANAN GELİŞMELER / 261
1) RESMÎ SORUŞTURMA VE SONUCU / 261
2) *MİLLÎ İNKİLÂP, ORHUN* VE *BİRLİK* DERGİLERİNİN KAPATILMALARI / 263
3) İZMİR'DE "VATANDAŞ TÜRKÇE KONUŞ" KAMPANYASI / 268
4) RESMÎ MAKAMLARIN BEYANATLARI / 273
5) OLAYLARIN YAHUDİ TOPLUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ / 274
a) İstanbullu Yahudi Tüccarların Durumu / 274
b) Türkiye Hahambaşılığı'nın Göçmenlere Yardımı / 275
c) Siyonist Faaliyetlerin Canlanması / 277
6) YAHUDİ CEMAATİ LİDERLERİNİN TAVRI / 281
7) BASININ TAVRI / 290
8) ULUSLARARASI YAHUDİ ÂLEMİNDEKİ YANKILAR / 305
9) TRAKYA YAHUDİ NÜFUSUNDA DEĞİŞİM / 309
10) TRAKYA EKONOMİSİNDE DEĞİŞİM / 313

V- OLAYLARDAN SONRA TRAKYA'DA DURUM / 323
1) EDİRNE'DE DURUM / 323
a) Edirne Alyans Okulu Müdürü'nün Gözlemleri / 323
b) Edirne Béné Bérith Locası Reisi'nin Tespiti / 326
c) Gazeteci Cihad Baban'ın Gözlemi / 327
d) Uzunköprü'de Durum / 327
2) ÇANAKKALE'DE DURUM / 328
3) KIRKLARELİ'NDE DURUM / 328
4) GENEL İZLENİMLER / 329

5) BAŞVEKİL İSMET İNÖNÜ İLE SIHHAT VE İÇTİMAİ MUAVENET VEKİLİ REFİK SAYDAM'IN TRAKYA GEZİSİ / 330

VI- TANIKLARIN VE YABANCI DİPLOMATLARIN DEĞERLENDİRMELERİ / 339

1) TANIKLARIN DEĞERLENDİRMELERİ / 339

a) *Tasvir* gazetesi başyazarı Cihad Baban'ın Değerlendirmesi / 339

b) *Alyans* Öğretmeni Elie Nathan'ın Değerlendirmesi / 340

c) Bulgar Basınının Değerlendirmesi / 340

d) Türk Yahudilerin Değerlendirmesi / 341

2) YABANCI DİPLOMATLARIN DEĞERLENDİRMELERİ / 342

a) İngiliz Büyükelçisi Percy Loraine'in Değerlendirmesi / 342

b) Yunan Büyükelçisi K. Sakellaropoulos'un Değerlendirmesi / 343

c) İsviçre Konsolosluğu'nun Değerlendirmesi / 345

d) Amerikan Büyükelçisi Robert P. Skinner'in Değerlendirmesi / 346

e) Fransız Büyükelçiliği'nin Değerlendirmesi / 348

f) İsveç Büyükelçiliği'nin Değerlendirmesi / 349

g) İtalyan Büyükelçiliği'nin Değerlendirmesi / 351

VII- SONUÇ YERİNE / 357

EKLER / 379

Ahmet Hamdi Başar'ın Kaleminden 1930 Yılında Trakya'nın İktisadî Durumu / 381

Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Talî'nin Teftiş Raporu / 385

Trakya Umumi Müfettişliği Bölge Haritası / 472

Mustafa Nermi'nin *Vakit* Gazetesinde Yayınlanan Mektupları / 473

ÖZEL TERİMLER SÖZLÜĞÜ / 491

OLAYLARIN KRONOLOJİSİ / 495

KAYNAKÇA / 499

DİZİN / 521

Kısaltmalar

a.g.e.	:	adı geçen eser
AJJDC	:	American Jewish Joint Distribution Committee (Birleşik Amerikan Yahudi Dağıtım Komitesi)
CHF	:	Cumhuriyet Halk Fırkası
CZA	:	Central Zionist Archives (Merkezî Siyonist Arşivleri)
Derl.	:	Derleyen
DYP	:	Doğru Yol Partisi
Haz.	:	Hazırlayan
ICA	:	Jewish Colonisation Agency (Yahudi Kolonizasyon Ajansı)
İHD	:	İnsan Hakları Derneği
JTA	:	Jewish Telegraphic Agency (Yahudi Telgraf Ajansı)
Korg.	:	Korgeneral
MGK	:	Millî Güvenlik Kurulu
MİT	:	Milli İstihbarat Teşkilatı
MTTB	:	Milli Türk Talebe Birliği
NARA	:	National Archives and Records Administration (Amerikan Milli Arşivleri)
NSDAP	:	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi)
PKK	:	Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PRO	:	Eski adıyla Public Record Office, yeni adıyla The National Archives. (İngiliz Milli Arşivi)
RP	:	Refah Partisi
s.	:	Sahife
SCF	:	Serbest Cumhuriyet Fırkası
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAYAD	:	Tutuklu ve Hükümlü Aileleri ile Dayanışma Derneği
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TESEV	:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TİP	:	Türkiye İşçi Partisi

İkinci Baskıya Ön Söz

Bir araştırmacının "kâbusu" kitabını yayınlamasından sonra araştırma konusuyla ilgili yeni belge ve bilgilere ulaşması veya bu tür yeni bilgilerin başka araştırmacılar tarafından bulunup yayınlanmasıdır. Bu araştırmacı için bir "kâbus"tur zira araştırmasını noktalayıp okurun karşısına çıkardığında konuyla ilgili her kaynağa baktığı, ulaştığı ve deyim yerindeyse konuyu tükettiği iddiasındadır. Ancak ya meçhul şahısların arşivlerinde bulunan kimi bilgilerin ileri bir tarihte ortaya çıkmaları veya daha önceden erişilememiş kaynaklarda yeni bilgi ve belgelerin mevcut olması ve kitabın yayınlanmasından sonra bunlara erişilmesi gibi nedenlerle araştırmaların yayınlanmasından bir süre sonra yeni bilgi ve belgeler ortaya çıkabilmektedir. İşte bu nedenlerden dolayı *1934 Trakya Olayları* kitabımın ikinci baskısına yeni bir önsöz yazmak zorundayım.

Kitabımın ilk baskısından bir süre sonra Bochum Üniversitesi doktora öğrencisi Berna Pekesen'in konuyla ilgili bir makalesi[1] ve 2000 yılında Yrd. Doç. Dr. Şaban Ortak ile birlikte *Dr İbrahim Tâli Bey'in Günlüğü* kitabını yayınlayan Yrd. Doç. Dr. Erdal Aydoğan'ın bu kere Trakya Umumi Müfettişi Dr. İbrahim

---

[1] Berna Pekesen, "Umumi Müfettiş İbrahim Tali Öngören: Müfettişlik İcraatları ve 1934 Trakya Teftiş Gezisi Raporu", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, sayı 7, Bahar-Yaz 2008, s.145-179.

Tâli'nin biyografisini içeren kitabı yayınlandı.[2] Berna Pekesen'in makalesi meseleye yeni bir yorum ve bulgu getirmediği gibi konuyla ilgili yayınların tamamını dahi incelememiş olan bir makaledir. Buna mukabil Dr. İbrahim Tâli'nin bazı özel belgelerine ulaşma imkânı bulmuş olup bunlara kitabında yer veren Yrd. Doç. Dr. Erdal Aydoğan'ın biyografisi ise, her ne kadar Tâli'nin olaylar cereyan etmeden önce yaptığı teftiş gezisi sonrasında hazırladığı ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde mevcut olan rapor kitapta yer almıyorsa da, Trakya Olayları ile doğrudan ilgili ve ilk kez gün ışığına çıkan üç belgeyi ihtiva ettiğinden meseleye bir ölçüde katkıda bulunmaktadır. Belgelerden ilki İbrahim Tâli'nin 30 Haziran 1934 günü Çanakkale Vilâyeti'ne gönderdiği şu telgraftır:

> Vatandaşların iktisadî kalkınma için gösterdikleri hassasiyet şayanı takdirdir. Ancak bunun hissiyata kapılmayarak sükun ve devamlı bir usule bağlı olarak memleketin günlük iktisadîyatını ve emniyetini bozmayarak yaşatmaları şayan-ı arzu olduğu gibi şuna buna tecavüz edenler de nasib-i tâkbihdir. Bu gibi hallerin zuhuruna karşı konulması lazımdır.[3]

Bu telgraftan dört gün sonra, 4 Temmuz 1934 günü, Başvekil İsmet İnönü TBMM'de olayları telin eden bir konuşma yapacak ve aynı gün Trakya Umumi Müfettişliği'ne şu emri gönderecektir:

> Bazı vilâyetlerdeki Yahudilerin hicret etmekte veya hicrete hazırlanmakta olduklarını haber alıyorum. Yahudilerin eğer bu hareketleri bir tertibin neticesi ise böyle bir tertibi asla kabul edemeyeceğimi vaktiyle bildirmeyi vazifeden sayarım. Büyük Millet Meclisi'nin memleketin ve vatandaşın mukadderatına bila kayd-ü şart hâkim olduğuna inanmak lazımdır. Eğer bir faraziye olarak

---

[2] Erdal Aydoğan, *Türk Siyasî Hayatında Dr. İbrahim Tâli Mustafa Kemal'le Trabusgarp'tan Cumhuriyet'e*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008.

[3] Erdal Aydoğan, *Türk Siyasî Hayatında Dr. İbrahim Tâli Mustafa Kemal'le Trabusgarp'tan Cumhuriyet'e*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008, s.169.

herhangi bir mıntıkada bir kısım vatandaşların nakli hatta memleket haricine çıkarılması lazım ise bu lüzumu tatbik etmek için Büyük Millet Meclisi'nin ve onun İcra Vekillerinin kâfi kudreti vardır. Madun memurların veya hususi teşekküllerin tertiplerin veya arzuların memleket idâresinde kendi telakkilerini hükümete emri vakî olarak kabul ve tatbik ettirmelerini asla kabul edemem, eğer bunun aksine vaziyetler varsa acele tashih olunması lazımdır. Trakya Umûmî Müfettişliği'ne Bursa, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, İzmir Vilâyetleri'ne yazılmıştır.[4]

Başvekil İnönü'nün bu emri Trakya Umumi Müfettişliği'nin yetki alanında yer alan vilâyetlerin dışında kalan Bursa ve İzmir vilâyetlerine de yollaması, bu şehirlerde yaşayan Yahudilere karşı da Trakya'da meydana gelen olaylara benzer hâdiselerin cereyan etme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. İzmir vilâyetinde bu ihtimalin mevcut olduğu bilgisi kitabımın ilk baskısında yer almakta olup bu yeni belge bu durumu teyit etmekte. Başvekil İnönü'nün Bursa vilâyetine de aynı emri neden gönderdiği ise ayrıca araştırılmaya muhtaçtır.

İbrahim Tâli bu emri aldığı gün hâdiselerin cereyan ettiği yerlerdeki yetkililere şu emri yollayacaktır:

1- Başvekil Paşa Hazretlerinin emirleri vaziyeti îzâh etmiştir. Hiçbir suretle cebir ve tecavüze meydan verilmemesi lazımdır.

2- Gidecek veya işini durduracak Yahudi'nin yerine Türk yetişmemiş olduğunu Vali Bey'in dünkü şifresiyle bir daha anlamış oluyorum. Hissiyattan doğan galeyan sabun köpüğü gibi sönmeye mahkûmdur. Boykot hiçbir zaman ve hiçbir yerde fayda vermemiştir. Bunu tecrübe etmek abesti.

3- Sistematik ve bilgiye bağlı çalışarak ve teşkilâtlanarak, iktisaden yükselmeye çalışılmasını vatandaşlara anlatmak lazımdır. Bu hususta yol gösterecek mütehassıslar tedarikiyle meşgulüm. Halka anlatılmasını rica ederim.[5]

---

[4] Erdal Aydoğan, a.g.e. s.167-168.

[5] Erdal Aydoğan, ag.e. s.168-169.

Son tahlilde gerek Başvekil İnönü'nün emri ve gerekse İbrahim Tâli'nin 30 Haziran ve 4 Temmuz 1934 tarihli talimatları mahalli teşkilatlar tarafından başlatılan ve bir ölçüde göz yumulan hâdiselerin kontrolden çıkmaları üzerine olayları yatıştırmaya ve kontrol altına almaya çalışan gayretler olarak değerlendirilmelidir. Bu üç yeni belge 1934 Trakya Olayları'nın anlaşılmasına katkıda bulunmalarına rağmen olayların gerçek faillerinin kim oldukları ve hangi saiklerle olayları başlattıkları konusunda kesinkes bir sonuca ulaşmamıza yardımcı olmamaktadır. Bir sonuca ulaşmak için Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın olaylardan sonra bölgeye yaptığı teftiş ziyaretinin raporu ve benzeri diğer birincil kaynak belgelerin bulunmaları şarttır.

Osmanbey, Mart 2009

Ön Söz

1934 yılında cereyan eden ve "Trakya Olayları" adıyla tarihe mal olan hâdiseler 1996 yılına gelinceye kadar Cumhuriyet tarihinin âdeta "tabu" sayılan konularından biri idi. Trakya Olayları'nın bir "tabu"ya dönüşmesindeki etkenlerden biri Türk Yahudi Cemaati'nin, Amerikan-Yunan ve Amerikan-Ermeni sivil toplum örgütlerinin Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde cereyan etmiş olan azınlık karşıtı olayları[1] dile getiren ağır eleştirilerine karşı Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın Amerika Birleşik Devletleri'nde sürdürdüğü "Türkiye'yi olumlu tanıtma" faaliyetlerine büyük destek vermesiydi. Trakya Olayları ve benzeri azınlık karşıtı hâdiselere söyleminde yer vermesi halinde bizatihi bir aktörü olduğu "Türkiye'yi tanıtma faaliyetleri"ne ters düşeceği aşikâr olan Türk Yahudi Cemaati bu nedenle resmî söyleminde bu hâdiselerden hiç söz etmemeyi tercih etmişti. Bu durum 1996 yılma kadar devam edecekti. 1996 yılında bir Türk araştırmacı konuyu inceleyen ilk makaleyi yayınladığında[2] Türk Yahudi toplumunun yarı resmî yaym

---

[1] Söz konusu eleştirilerde şu olaylar tekrarlanmaktadır: 1934 Trakya Olayları, 1941 yılında yirmi kur'a gayrimüslim erkeklerin silah altına alınmaları ve nafia taburlarında çalıştırılmaları, 11 Kasım 1942 tarihinde kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu'nun azınlıklara ayrımcı bir şekilde uygulanması ve nihayet 6-7 Eylül 1955 Olayları.

[2] Halûk Karabatak, "1934 Trakya olayları ve Yahudiler", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1996, sayı 146, s. 4-16.

organı *Şalom* gazetesinin başyazarı "tabu"nun yıkılmasından dolayı araştırmacıya "teşekkürü borç bilecekti".[3] Ancak "tabu"nun yıkılması Türk Yahudi Cemaati'nin resmî söylemini etkilemeyecekti. Örneğin 500. Yıl Vakfı Türk Musevileri Müzesi'nde Trakya Olayları ve Varlık Vergisi'ne yer verilmeyecekti.[4] Buna benzer bir diğer örnek Türkiye Hahambaşılığı'nın ölüm döşeğinde bulunan bir sivil idarecisinin bir gazetecinin Varlık Vergisi ve 1934 Trakya Olayları ile ilgili suallerine cevap verirken, kendisini "Bunları yazmayın, Türkiye aleyhinedir, memleket aleyhinedir" sözleriyle uyarmasıydı.[5]

Trakya Olayları konusundaki ilk araştırmamı 1999 yılında önce bir makale[6] halinde yayınlamış, daha sonra da ilk kitabımda yer vermiştim.[7] Aradan geçen sekiz yıl zarfında erişebildiğim yeni belgeler ve tanıkların ışığında 1999 yılında yayınladığım makaleyi genişletip kitaba dönüştürmeye karar verdim. Trakya Olayları incelenmesi ve tahlil edilmesi oldukça güç bir konu zira özgün kaynak bulmak son derece zor. Olayların üzerinden 74 yıl geçtiği için o günleri bire bir yaşayan tanıklar da artık hayatta değil. 1934 yılında küçük birer çocuk olup halen hayatta olanların hatırladıkları ise bölük pörçük anı kırıntılarından ibaret. Olayları bizzat yaşamış tanıkların hayatta oldukları yıllarda ise gerek Türkiye'de ve gerekse İsrail'de hadiselere şahit olmuş kişiler nezdinde maalesef derinlemesine bir sözlü tarih araştırması yapılmadı. Bu kurak ortamda sözlü tarih alanında gerçekleşmiş takdire şayan tek çalışma Erol Haker'in *Bir Za-*

---

3 Silvyo Ovadya, "Tarihten Bir Yaprak", *Şalom*, 28 Şubat 1996.

4 Robert Schild, "Tarihe doğru bakmak", *Şalom*, 17 Nisan 2002.

5 Yahya Koçoğlu, *Hatırlıyorum Türkiye'de Gayrimüslim Hayatlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s. 162. Koçoğlu'nun adını belirtmediği ancak telefon görüşmemizde teyit ettiği bu kişi Eliezer Hayim Kohen idi.

6 Rıfat N. Bali, "Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları-I", *Tarih ve Toplum*, Haziran 1999, Sayı 186, s. 47-55 ve "Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları –II, *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1999, Sayı 187, s. 42-48.

7 Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 243-254.

manlar Kırklareli'nde Yahudiler Yaşardı... kitabında yer alan ve bu araştırmada iktibas edilen Kırklareli'de yaşananlarla ilgili anılardır.

Tanıklar hayatta olsa da, olmasa da başvurulacak en önemli kaynaklardan biri dönemin basını ile arşiv belgeleridir. Ancak bu alanda zorluklar mevcuttur. Örneğin Türk kütüphanelerindeki yerel basın koleksiyonu çok fakir olduğundan Trakya yerel basınından bir tek *Edirne Postası* (Edirne) ile *Trakya'da Yeşilyurt* (Kırklareli) gazeteleri incelenebilmiştir. Dönemi yaşamış siyasi şahsiyetlerin anılarında ise Trakya Olayları'ndan hiç bahis yoktur. Yayınlanmış kaynaklarda rastlanan bu sıkıntı görsel alanda çok daha fazladır. Dönemin ne Türk, ne de yabancı basınında olaylar sırasında meydana gelen tahribatı gösterir tek bir fotoğraf mevcut değil. Türk basınında yer alan az sayıda fotoğraf sadece İstanbul'a gelen göçmenleri resmetmekte.

Yayınlanmamış arşiv belgelerine gelince. Bunlar iki bölümde değerlendirilebilir: Türkiye'deki resmî veya özel şahıslara ait arşiv belgeleri ile Türkiye'de görevli yabancı diplomatların ülkelerine gönderdikleri raporlardan oluşan yabancı devlet arşivlerindeki belgeler. Prof. Dr. Zafer Toprak konuyla ilgili 1996 yılında yayınladığı makalesinde "Trakya Olayları umarız bir gün Cumhuriyet arşivi ile birlikte daha derin tartışılabilir" dileğinde bulunmuştu.[8] Zafer Toprak'ın makalesinin üzerinden onbir yıl geçmesine rağmen T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde tasnifi tamamlanıp araştırmacıların kullanımına sunulmuş belgeler arasından olaylarla ilgili olanlar son derece az olup en önemli belge Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Talî'nin olayların cereyan etmesinden önce bölgede gerçekleştirdiği 33 günlük gezinin raporudur. Söz konusu rapor ne T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgelere dayanarak *Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)* kitabını yayınlayan Cemil Koçak'ın araştırmasında, ne de T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Ar-

---

[8] Zafer Toprak, "1934 Trakya Olaylarında Hükümetin ve CHF'nin Sorumluluğu", *Toplumsal Tarih*, Ekim 1996, Sayı 34, s. 19-25.

şivi ve T.C. İçişleri Bakanlığı Arşivi'nden faydalanan Soner Çağaptay'm eserinde[9] yer almaktadır. Bu rapordan istifade eden ilk araştırmacı Yrd. Doç. Dr. Türkân Çetin,[10] ikinci araştırmacı ise Hatice Bayraktar'dır.[11] Olayların bastırılmasından sonra Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nm bölgeye yaptığı teftiş ziyaretinin raporunu ise bulamadım. Konuyla ilgili arşiv belgelerini (şayet varsa) temin etmek için başvurduğum T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü, T.C. Çanakkale Emniyet Müdürlüğü ve T.C. Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı ise arşivlerinde herhangi bir belgenin mevcut olmadığını bildirdiler. Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nin tasnifi henüz tamamlanmadığından bu arşivden istifade edemedim. Olaylarm meydana gelmesinde büyük payı olduğu iddia edilen Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Talî'nin yayınlanmış günlüğü[12] 1930'lu yılları kapsamadığından İbrahim Talî'nin torunu Fitnat Akünal Hanım'a Trakya Umumi Müfettişliği ile ilgili belgelerin mevcut olup olmadığını sordum. Fitnat Hanım kendisinde dedesinin yayınlanmış günlüğü dışında herhangi başka bir evrağın mevcut olmadığını, Trakya'da cereyan eden olaylardan da tamamiyle bihaber olduğunu bildirdi. Her ne kadar Dr. Fethi Tevetoğlu 1971 yılında yayınladığı kitabında İbrahim Talî Bey'in genişçe bir biyografisini yayınlamış ve

---

[9] Soner Çağaptay, *Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey, Who is a Turk?*, Routledge, Londra, New York, 2006.

[10] Türkân Çetin, "Umumi Müfettişliklerin Kurulması ve Çalışmaları: Trakya Umumi Müfettişliği Örneği", *Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri II (Sunulmayan Bildiriler) 1763-1938 Yılları Arasında Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Ordu ve Toplum (25-27 Ekim 1999 İstanbul)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2001, s. 53-67.

[11] Hatice Bayraktar, "The anti-Jewish pogrom in Eastern Thrace in 1934: new evidence for the responsability of the Turkish government", *Patterns of Prejudice*, Cilt 40, Sayı 2, 2006, s. 95-111.

[12] Erdal Aydoğan ve Şaban Ortak, (Haz.), *Dr. İbrâhim Tâli Bey'in Günlüğü*, Arba Yayınları, İstanbul, 2000.

> Hiç şübhe yok ki bir gün, General Kâzım Dirik'in, İbrâhim Talî Öngören'in yetişdirdiği rahmetli Hâşim İşcan'ın ve sayın Şükrü Sökmensüer'in, Osman Şâhinbaş, Hulûsi Devrimer ve başkalarının hâtıraları yazılacak ve yayınlanacakdır; Devlet Arşivi'nde onun Rusya'dan ve Müfettişlik devresinde bulunduğu bölgelerden yolladığı raporlar açıklanacakdır. O zaman, bu sessiz yaşamış ve sessiz göçmüş kimsenin, (Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar)'ın bir ehemmiyetlisi olan bu kahramanın, bugünün ve geleceğin Türk gençlerine örnek teşkil edecek bir destanı meydana çıkacakdır.

diye yazmışsa da bugüne kadar olaylar cereyan ettiği sırada görev başında bulunan Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Talî Öngören ile Trakya Umumi Müfettişliği Başmüşaviri Şükrü Sökmensüer anılarını yayınlamamışlardır.[13] Kısaca özetlenmeye çalışılan bu kaynak fukaralığı nedeniyle olayları tahlil etmek, nihai ve kesin bir sonuca ulaşmak son derece güçtür zira bunu yapabilmek için resmî belgelere erişmek şarttır. Bu nedenle T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde konuyla ilgili mevcut olan belgelerin azlığı hayal kırıcıdır.

Bu kitap her zaman olduğu gibi ortak bir çabanın ürünüdür. Timur Öztürk yayınlanmamış yüksek lisans tezini istifademe sundu ve Azarya Şayir (Behar)'ın yayınlanmamış hatıratına dikkatimi çekti. Merhum Azarya Şayir (Behar) ailesi yayınlanmamış hatıratını, Yusuf Barokas arşivindeki Kırklareli fotoğraflarını kullanmama izin verdi. Erol Haker *La Boz de Oriente* gazetesindeki makalelerin çevrim yazılarını yaptı ve İsrail'de yaşayan Çorlulu bir tanıkla görüştü. Kırklarelili araştırmacı Nazif Karaçam bildiklerini benimle paylaştı. Jak Esim 1990 yılında Estreya Benezra ile olan görüşmesinin ses kayıt bantını, S.F. 1999 yılında yaptığı mülakatların bant çözümlemelerini, Osmanlı Türk Sefarad Kültürü Araştırma Merkezi Koordinatörü Karen Gerşon Şarho, Centropa Sözlü Tarih Projesi kapsamında

---

[13] Dr. Fethi Tevetoğlu, *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971, s. 160.

Raşel Kasuto'yla yapılan mülakatın bu araştırmayı ilgilendiren bölümünü, Ayşe Gürsan Salzmann, 1984 yılında Yuda Romano ve Dr. Yasef Bayar ile Edirne'de gerçekleştirdiği ve henüz yayınlamadığı mülakatları istifademe sundu. Prof. Dr. David Gaunt İsveçce belgeleri Türkçeye tercüme etti. Dr. Avner Levi *Yeni Savaş* gazetesinin bir nüshasının fotokopisini verdi. İtalyan Devlet Arşivleri'ndeki belgeleri Prof. Dr. Giacomo Saban'm vasıtasıyla Angela Dalessandria temin etti. İsrail'deki kaynakların temininde Shmuel Moss, Amerika'daki kaynakların temininde Carren Kaston, Millî Kütüphane ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden kullanılan kaynakların temininde ise değerli araştırmacı dostum Ömer Türkoğlu yardımcı oldular. Olaylarla ilgili yargı belgelerine ulaşabilmem için yaptığım başvuruya olumlu cevap veren Kırklareli Cumhuriyet Başsavcısı Esat Semerci, Kırklareli Adliyesi Arşivi'nde gerekli araştırma yapmama izin verdi. Ancak araştırma sırasında herhangi bir belgeyi bulmak mümkün olmadı. Bütün bu kişilere, vakit ayırıp tanıklık yapanlara ve kitabı yayınlamayı kabul eden Mehmet Varış'a teşekkür ederim. Bazı tanıkların mahremiyet isteklerine saygı gösterilerek isimleri saklı tutulmuştur. Metinde italik olarak geçen özel terimlerin açıklamalar kitabın sonunda yer almaktadır. Kitapta yer alan belgelerin orijinal imlâlarına sadık kalınmıştır. Böylelikle hemen bu belgelerin imlâları muhafaza edilmiş, hem de Türkçenin geçirdiği evreler hakkında okuyucunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır.

Teşvikiye, Osmanbey 2005-2007

Giriş

Tarihe "Trakya Olayları" adıyla mal olan, Trakyalı Yahudiler arasında "furtuna" olarak anılan[1] hâdise, 1934 yılının 21 Haziran günü önce Çanakkale, akabinde Edirne, Kırklareli, Tekirdağ vilâyetlerinde ve bu vilâyetlere bağlı ilçelerde yaşayan Yahudilerin ev ve mağazalarına karşı başlatılan yağma eylemi ile yöredeki Yahudi halkım tehdit ve tacizlerle korkutarak bölgeyi terk etmelerini sağlama teşebbüsüdür. Olaylar, Başvekil İsmet İnönü'nün 5 Temmuz 1934 günü TBMM'de yaptığı konuşmada hâdiseyi tel'in etmesinin ardından kontrol altına alınacaktır. Olaylar bastırıldıktan sonra İstanbul'a kaçan Yahudilerden az sayıda bir bölümü evlerine geri dönecek, çoğunluğu ya Filistin'e göç edecek veya İstanbul'a yerleşecektir.

Trakya Olayları ve Toplumsal Hafıza

Olayların cereyan ettiği tarihin üzerinden neredeyse üç çeyrek asır geçmiş olmasına rağmen yakın tarihe kadar bu hâdiseden hiç söz edilmemesinden ötürü Trakya Olayları'nın toplumsal hafızadan silindiği sanılabilir. Ancak bu doğru değil. Olaylar Çanakkale, Tekirdağ ve Edirnelilerin hafızalarına kazınacak ve değişik vesilelerle hatırlanacaktır. Bunun bir örneği gazeteci İzak Yaeş'in 1949 yılında İsrail'e göç etmeye ha-

---

[1] "Okuldan çıkarken her gün dövüldüm", *Şalom*, 22 Ekim 2003. "Furtuna" kelimesi, "fırtına" kelimesinin Türk Yahudilerinin konuştukları İspanyolcadan etkilenerek şiveli bir şekilde telafuzzudur.

zırlanan Türk Yahudilerine hitaben yazdığı şiirdir. Bu şiirde göçmenlere "Trakya'daki kardeşlerimizin üstlerindeki gömleklerine varıncaya kadar her şeylerinin alındığı ve İstanbul'a don paça geldikleri" hatırlatılacaktır.[2] Bir diğer örnek 1954 genel seçimlerinden önce Türk Yahudi basınından *La Luz de Turkiya* gazetesinde yayınlanan başyazdır. Gazetenin sahibi Robert Bally başyazısında okurlarına 1934 ila 1950 yılları arasındaki tarihi bir daha okumalarını ve ondan sonra oy kullanmalarını tavsiye etmekteydi.[3] Başyazarın ima yoluyla vermek istediği mesaj gayet açıktı: "1934 yılında cereyan eden Trakya Olayları ile Varlık Vergisi'nin CHP iktidarı altında meydana geldiğini unutma ve oyunu ona göre kullan". Bu kitapta yer alan muhtelif anılar da, o günleri bire bir yaşayanlar artık hayatta olmasalar bile, olayların halen unutulmadığının işaretidir. "Unutmama" konusundaki bir diğer örnek olayların cereyan ettiği tarihten 35 yıl sonra Rus Yahudilerinin baskı, kıyım ve zulüm sonucunda köylerinden kovulmalarını anlatan ünlü *Damdaki Kemancı* (*Fiddler on the Roof*) müzikalini seyreden yaşlı bir İstanbullu Yahudi'nin ağlayarak bir arkadaşına "bizler de Trakya'dan böyle çıktık" demesidir.[4] Benzer bir şekilde bir "orta boy Trakya kasabası"nda yaşayan bir yazar da kasaba yaşlılarının dedikodularını dinlerken "kimler[in] [19]34'teki Yahudi kıyımında, buralardan kovulan gariplerin mallarına konmuş" olduğunu öğrenecekti.[5]

Olayların toplumsal hafızadan silindiği izleniminin sebebi mağdurların konuşmamayı tercih etmeleridir. Olaylara fiilen katılmış ve yağmadan yararlanmış şahısların veya yakınlarının bu hâdiseleri unutmak istemeleri gayet doğal. Meraklı okur veya araştırmacı, 6-7 Eylül 1955 günleri İstanbul ve İzmir'de

---

2 Rıfat N. Bali, *Aliya Bir Toplu Göçün Öyküsü 1946-1949*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 262.

3 Robert Bally, "Hermanos! Todos a votar", *La Luz de Turkiya*, 28 Nisan 1954.

4 N.E. ile görüşme, 4 Ağustos 2005.

5 Ali Türkan, "Burada ne arıyorum?", 5 Şubat 2003, http://www.derkenar.com/yazar/aliturkan 38.shtml

Rumlara ait mağaza, ev, kilise ve mezarlıklara karşı gerçekleşen yağmanın hem ulusal, hem de uluslararası basında geniş bir şekilde yansımasının ve belgelenmesinin aksine 1934 Trakya Olayları'nın neden İsrail'de 50 yıl, Türkiye'de ise 62 yıl boyunca araştırmalara konu olmadığı sualine cevap arayabilir. Bu sualin bir cevabı 1934 yılı ile 1955 yılındaki haberleşme koşullarının benzer olmadığıdır. Bir diğer cevabı 6-7 Eylül 1955 Olayları'nın İstanbul ve İzmir gibi dış dünya ile bağlantıları yoğun olan büyük şehirlerde, 1934 yılındaki olayların ise ulusal ve uluslararası basının gözlerinin önünde değil, taşrada cereyan etmiş olmasıdır.

Konuyla İlgili Araştırmalar

Konuyla ilgili ilk bilimsel araştırma Kudüs, İbrani Üniversitesi öğretim üyesi Avner Levi tarafından 1984 yılında yayınlanacak,[6] başka yabancı bilim adamları da bu makaleye atıfta bulunarak bu hâdiselerden söz edeceklerdi.[7] Türk araştırmacılar ise konuya ancak 1996 yılında eğilecek, aynı yıl birkaç ay aralıkla yayınlanan üç bilimsel makaleden sonra[8] konu entelektüel âlemin ve üniversite gençliğinin popüler kültürüne mal olacak,[9]

---

6 Avner Levy, "Ha-Pera'ot bi-Yhudei Traqyah, 1934", *Pe'amim*, 1984, Sayı 20, s. 111-132.

7 Walter Weiker, *Ottomans, Turks and the Jewish Polity, A History of the Jews of Turkey*, University Press of America, Maryland, 1992, p. 247. Esther Benbassa-Aron Rodrigue, *Juifs des Balkans Espaces Judéo-Ibériques XIVe-XXe Siècles*, Editions La Découverte, Paris, 1993, pp. 273-274, Stanford J. Shaw, *Turkey and the Holocaust*, New York University Press, New York, 2003, pp. 14-20.

8 Halûk Karabatak, "1934 Trakya ol·yları ve Yahudiler", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1996, sayı 146, s. 4-16 / Zafer Toprak, "1934 Trakya Olaylarında Hükümetin ve CHF'nin Sorumluluğu", *Toplumsal Tarih*, Ekim 1996, sayı 34, s. 19-25 / Ayhan Aktar, "1934 Trakya Olayları ve Türk Milliyetçiliği", *Tarih ve Toplum*, Kasım 1996, Sayı 155, s. 45-56.

9 Üniversite gençliğinin rağbet ettiği http://sozluk.sourtimes.org web sitesinde bu olaylardan yirmi ayrı madde başlığı altında söz edilmektedir. Ayrıca Solmaz Kâmuran, *Çanakkale Rüzgârı*, (Goa Yayıncılık, İstanbul, 2006) ve Ayşegül Devecioğlu, *Ağlayan Dağ Susan Nehir*, (Metis Yayınları, İstanbul, 2007) romanlarında bu olaylara atıfta bulunmaktalar.

hem ulusal basın,[10] hem de yabancı araştırmacılar Trakya Olayları'yla yakından ilgilenecek,[11] Avner Levi'in makalesi de 12 yıllık bir gecikmeden sonra aynı yıl Türkçeye çevrilerek yayınlanacaktı.[12] Trakya Olayları'nın bu yayınlarla kamuoyuna mal olmasının entelektüel camiayı nasıl etkilediğinin bir örneği Prof. Nermin Abadan-Unat'tır. Unat anılarında İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk diplomatlarının Türk vatandaşı Yahudilerin temerküz kamplarma gönderilmelerini engellemelerinden bahsettikten sonra Trakya Olayları'na şöyle değinecekti:[13]

> Bununla beraber 1930'larda Trakya ve Edirne'ye yerleşmiş bulunan Yahudilerin zorunlu olarak İstanbul'a göç ettirildiği konu-

---

10 "Trakya Olayları Tarih Basınında", *Gazetepazar*, 26 Ocak 1997 / Murat Yılmaz, "Yahudi Aleyhtarlığı ve 1934 Trakya Olayları", *Dünden Bugüne Tercüman*, 19 Mart 2005 / Uğur Serçe, "1934 Trakya Olayları üzerine", *Agora*, Mayıs-Haziran 2005, Sayı 2, s. 36-40.

11 Corry Görgü, "4 Juli 1934, Thrazien/Westtürkei: Die antijüdischen Ausschreitungen vor 70 Jahren", www.hagalil.com, 19 Mayıs 1934, iktibas eden www.kurden.de/sites/deutsch/popups_deutsch/trakya/htm . Timur Öztürk, *Die Vertreibung Der Juden Aus Den Provinzen Edirne, Tekirdağ, Kırklareli und Çanakkale Im Jahre 1934*, Zürih Üniversitesi, Ocak 2004, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi / Umut Koldaş , "Representing the Other in the Discursive Gardens of the State: Press Discourse and "the 1934 Events" in the Early Years of Nation-building in Turkey", "Nationalism, Society and Culture in post-Ottoman Southeast Europe" başlıklı konferansta sunulan yayınlanmamış tebliğ. 29-30 Mayıs 2004, University of Oxford, St. Peters College / Umut Koldaş, "1934 Events: Discourse of 'Otherness' and Jewish Citiziens of Turkish Republic During Nation Building Process", AFEMAM'm (Assocciation Française pour l'Etude du Monde Arabe et Musulman) düzenlediği 7-8 Temmuz 2005 tarihli konferansta sunulan yayınlanmamış tebliğ / Laurent Mallet, *La Turquie, Les Turcs et les Juifs: Histoire, Représentations, Discours et Stratégies*, Université Aix-Marseille I, 2005, yayınlanmamış doktora tezi, s. 364-386 / Soner Çağaptay, *Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey, Who is a Turk?* Routledge, Londra, New York, 2006, s. 140-148 / M. Çağatay Okutan, *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 246-264.

12 Avner Levi, "1934 Trakya Yahudileri Olayı: Alınamayan Ders", *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1996, sayı 151, s. 10-17.

13 Nermin Abadan-Unat, *Kum Saatini İzlerken*, İletişim Yayınları, İstanbul, 3. baskı, 2007, s. 117.

sunda yeni belgelerin ortaya çıkmış olması toplumsal belleğimizin yeni verilerle doğrultulması gereğini ortaya koymaktadır.

Böylece 1996 yılından itibaren azınlıkların Cumhuriyet yıllarındaki yaşantılarından her söz edildiğinde Trakya Olayları'ndan da bahsedilmeye başlanacaktır.[14]

Tek Parti Döneminde Türkleştirme Siyaseti

Tek Parti döneminde geçerli olan azınlıkları Türkleştirme siyasetini "azınlıkları azaltarak yok etme siyaseti" olarak yorumlayan sol ve liberal görüşlü entelektüel camia 1934 Trakya Olayları'nı azınlıkları Türkleştirme siyasetinin bir örneği olarak kabul edecektir. Azınlıkları Türkleştirme siyaseti böylesine yanlış bir şekilde yorumlandığı için bu siyasetin ne olduğunun tarifinin yapılması gereklidir. Azınlıkları Türkleştirme siyaseti Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki uluslaşma sürecinin bir parçasıydı. Bu siyasetle gerçekleştirilmek istenen Müslim, gayri Müslim ve değişik etnik kökenlere mensup vatandaşları "Türk" üst kimliğinde birleştirmekti. Türkleştirme siyaseti azınlıkların Türk dilini, ülküsünü ve kültürünü içtenlikle benimseyip Türk milli kültürü içinde eriyip İslâm dinine mensup Türklerle eşit haklara sahip Musa veya İsa dininden birer Türk olarak yeniden doğmalarını amaçlayan ancak başarıya ulaşmayan bir siyasetti. Başarısızlığının nedeni ise yüzyıllardan beri şeriatla yönetilen, gayri Müslimleri birer zimmî olarak kabul eden Osmanlı Devleti'nin bakiyesinden yeniden inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu liderlerinin hafızasında azınlıkların "vatana olan kan borçlarını ödememiş, buna mukabil servetlerini arttırmış,

---

[14] Örneğin Yervant Özuzun, "Tarih Kitapları ve karşı propaganda", 21 Eylül 2002, www.bianet.org/2002/09/21/13374.htm; Rober Koptaş, "Kazıkçı Bakkal Panayot Neden Hüngür Hüngür Ağladı? ya da 6-7 Eylül'de Ne Oldu?", 5 Eylül 2001, www.hyetert.com / Rıdvan Akar, "Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları" s. 16-25, 20, Helsinki Yurttaşlar Derneği, *Modernleşme ve Çokkültürlülük*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000 içinde / İHD İstanbul Şubesi Azınlık Hakları İzleme Komisyonu, *Türkiye'de Azınlıklar*, İstanbul, 1996, s. 9 / Vedat Güzel, "Yahudiler, Kürtler ve antisemitizm!", www.kurdinfo.com/nivis/vedat16.htm

Mütareke dönemi ve Kurtuluş Savaşı yıllarında düşmanla işbirliği yapmış zimmîler" olarak yer etmeleriydi. İşte bu nedenlerden ötürü Cumhuriyet'in ilanından sonra da gayri Müslimler ister içtenlikle, ister kerhen Türkleşmeye gayret etmelerine rağmen hiçbir zaman "Türk" olarak kabul edilmeyeceklerdi.

Olayları "Türkleştirme Siyasetinin Bir Örneği" Olarak Yorumlayanlar

Trakya Olayları'na eleştirel bir bakışla atıfta bulunanların ortak özellikleri "Resmî Tarih"e karşı olmaları, yakın tarihteki siyasi gelişmelerden[15] etkilenerek "Derin Devlet'ten her tür mel'anet beklenir" tarzında bir bakışı paylaşmaları, tarihe mal olmuş olayları da bu bakışla değerlendirmeleridir. Nitekim Türk araştırmacılar arasmda konuyla ilgili ilk araştırmayı yayınlayan Halûk Karabatak'm makalesi *Tarih ve Toplum* dergisi Yayın Yönetmeni Fahri Aral tarafından "resmî tarihimizin örtük sayfalarından biri olan ve özellikle o dönemde yükselen Nazizm ile bağlantılı olan bu olayların gerçek yüzünü öğrenince "tek partili cumhuriyetimizin" nelere kadir olduğunu görebiliyoruz" satırlarıyla takdim edilecekti.[16] Prof. Dr. Zafer Toprak, Trakya olaylarıyla ilgili makalesinde yerinde bir tespitle, bu tavrın nedenini şöyle izah etmekte:[17]

---

[15] Burada kastedilen olaylardan ilki 3 Kasım 1996 tarihinde cereyan eden ve tarihe "Susurluk Kazası" deyimiyle mal olan kazayla birlikte mafya, siyaset eşrafı ve bazı Emniyet mensupları arasında mevcut olan tuhaf ilişkilerin su yüzüne çıkması, diğeri ise 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısı sonrasında açıklanan kararlarla başlayan ve DYP-RP koalisyon hükümetinin istifasıyla sonuçlanan süreçtir. Bu iki olayla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliği açısından tehdit olarak algılanan akımlara karşı geliştirilen siyasetin, Türk Silahlı Kuvvetleri, MİT, Emniyet Genel Müdürlüğü ve diğer devlet birimleri temsilcilerinden meydana gelen ve âdeta bir gölge hükümet görevini üstlenen bir oluşum tarafından icra edilmesinden ve bu oluşumun Devlet'e karşı tehdit olarak algılanan hareketleri önlemek için kimi zaman gayri kanuni yollara başvurmaktan çekinmediğinden söz edilmeye başlandı. Bu oluşum "Derin Devlet" kavramıyla popüler siyasi kültüre mal oldu.

[16] Fahri Aral, "Okurlara Mektup", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1996, Cilt 25, Sayı 146, s. 2.

[17] Zafer Toprak, "1934 Trakya Olaylarında Hükümetin ve CHF'nin Sorumluluğu", *Toplumsal Tarih*, Ekim 1996, sayı 34, s. 19-25.

Tüm bu rejim sorunsalına dikkat çekişimizin nedeni Türkiye'de aydının dönemle ilgili her türlü "anlama" çabasının rejimle barışıklığına orantılı oluşu. Beğenmediğimiz bir rejim "her haltı yer" anlayışı benimsemesek de bilinçaltını yönlendirmiş. Türkiye'de genel eğilim her türlü olumsuz gelişmenin ardında "devlet" aramak doğrultusunda. Trakya olaylarında da bu eğilim baskın.

Prof. Toprak'm özetlediği bu nedenden ötürü Tek Parti döneminde geçerli olan "azınlıkları Türkleştirme siyaseti", Devlet'e muhalif sol ve liberal kesim nezdinde "İttihat ve Terakki döneminde başlayıp günümüze kadar devam eden değişik taciz ve baskılarla azınlıkları azaltarak yok etme siyaseti" olarak yaygın kabul görecekti. Bu kabulün birçok örneği mevcut olup, birkaçı şöyle sıralanabilir.

İHD İstanbul Şubesi Irkçılık ve Ayrımcılığa Karşı Komisyon'un Ermeni Protestan Kilisesi Vakfı'na ait bir gayrimenkulün tapusunun iptalini konu eden kitabın "Sunuş" yazısı:[18]

Türkiye'yi azınlıklardan acımasızca temizleme siyasetinin arkasında İttihat ve Terakki'nin Türkleştirme politikası var. Bu siyaset "genç" Cumhuriyet tarafından da devralındı. Tek parti döneminde, iktidardaki CHP'nin hazırladığı Azınlıklar Raporu'nda hedefin "Tek dil konuşan; kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı bulunan yurttaşlardan mürekkep siyasi ve içtimai bir bütün meydana getirmek; yani vatan içinde anadili tek, ülküsü tek bir millet yaratmak," olduğu belirtiliyordu.

Resmi tarihin yok saydığı, unutturmaya çalıştığı birçok olay bu politikanın birer parçasıdır. Yahudilerin kitle halinde göç etmesine yol açan 1934 Trakya olayları, 60 yaşmda ihtiyarlar dahil askerliğini yapmış gayrimüslim erkeklerin ikinci kez silah altına alınıp ağır işlerde çalıştırıldığı 1941 "20 kur'a ihtiyatlar" olayı, ekonomik hayatın Türkleştirilmesini amaçlayan 1942 Varlık Ver-

[18] *Tuzla Ermeni Çocuk Kampı Bir El Koyma Öyküsü*, İHD İnsan Hakları İçin Basın Yayın Organizasyon İşletmesi, İstanbul, 2000, s. 8-9.

gisi, bir pogrom niteliğindeki 1955 6-7 Eylül olayları, 1964 yılında 12 bin Rumun anayurtlarından kovulması, hep aynı politikanın hayata geçirilmesinden ibarettir.

Siyasetbilimci Dr. Murat Yılmaz:[19]

Bürokrasi içinden çıkan müteşebbisler zaman içinde siyasi partilerin ortaya çıkışıyla partizanca kayırılıyor veya tasfiye ediliyor. İttihatçıların iktidarı bu anlamda ittihatçı bir burjuvazinin peydahlanması ve korunup kollanması anlamına geliyor. Tabiatıyla bu durum birçok haksız kayırma ve yolsuzluğun yolunu açmak anlamına da gelmektedir. Gayrimüslim burjuvazinin yanı sıra ittihatçı olmayan Müslüman burjuvazi de bu gelişmelerden zarar görmektedir.

Cumhuriyet döneminde gelişme bu sefer CHF taraftarı burjuvazinin yaratmasıyla azınlıkların ve CHF taraftarı olmayanların tasfiyesiyle devam ediyor. Bu dönemde özellikle 1915'teki Ermeni tehciriyle başlayarak Lozan mübadelesiyle Rumların da bu sürece katılmasıyla büyüyen sermayenin gayrinizami yollarla el değiştirdiği bir kırılma yaşanıyor. Önce İttihatçıların, sonra CHF'lilerin nemalandığı bu süreç Trakya'da 1934'te yaşanan Yahudi aleyhtarı saldırılar, azınlık vakıflarının tasfiyesi, bazı mesleklerin azınlıklara yasaklanması, 1943'te azınlıklara yönelik Varlık Vergisi, 1956'daki azınlıklara kitlevi saldırıların yaşandığı 6-7 Eylül olayları, 1964 Kıbrıs olaylarını takiben İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada'da Rumların taciziyle devam etmiştir. Sermayenin el değiştirme sürecinin bir ayağı azınlık sermayesinin tasfiyesiyse diğer ayağı da CHF'li olmayanların tasfiyesi olmuştur.

Sabancı Üniversitesi yarı zamanlı öğretim üyesi Dr. Dilek Güven:[20]

---

[19] Dr. Murat Yılmaz, "Sabancı, Türk burjuvazisini dönüştürdü", *Zaman*, 14 Nisan 2004.

[20] Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2005, s. 174.

Azınlıkların asimilasyonunun yanı sıra, göç ve iskân politikası da, yeni devlet sınırları içerisinde etnik-kültürel birliğin sağlanması için kullanılmış olan başka bir araçtır. Örneğin 1929-1934 yılları arasında yerel makamlar, halen Küçük Asya'nın kırsal bölgelerinde yaşayan Ermenilere, kent merkezlerine göç etmeleri için baskı yapmıştır. Ancak köylü Ermeniler yeni kentsel çevreye uyum sağlayamamış, sonuçta ağırlıklı olarak Suriye'ye göç etmişlerdir. Bu çerçevede, 1930'larda doğrudan devlet mercilerinin katılımı ile gerçekleşen, Yahudilere yönelik pogrom benzeri saldırıları da sıralamak gerekir. Trakya bölgesindeki kentlerde yaşayan bazı Yahudiler, tehditler ve ekonomik boykotlarla korkutulmuş, 1934 yazında ise işyerleri ve evleri kalabalık kitleler tarafından saldırıya uğramıştır.

6-7 Eylül 1955 Olayları'nın kırkyedinci yıldönümü vesilesiyle Doç. Dr. M. Asım Karaömerlioğlu:[21]

İşte 6-7 Eylül olaylarını Türk milliyetçiliğinin "ötekilerine" karşı bir pratik olarak algıladığımızda Türkiye gerçeğini anlamakta önümüze çok daha aydınlatıcı yaklaşımlar çıkabilecektir, özellikle de yaşanan olayları tarihsel süreç içine oturttuğumuzda. Çünkü 1955'de yaşananlar kuşkusuz münferit olaylar değildi. Aslında 1920'li yıllardan 1960'lar ortalarına kadar olan süreçte gayrimüslimlere ilişkin pratiklere baktığımızda "Türkleştirmenin" gerçek serüvenini daha iyi anlamak mümkün.

Dolayısıyla 1955'de yaşananları "Milli İktisat" yaratma politikalarıyla, 1915 "tehciri"yle, "mübadele"yle, "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyalarıyla, 1934 Trakya Olaylarıyla savaş yıllarındaki "Varlık Vergisi" faciasıyla ele aldığımızda karşımıza çok daha tutarlı, çok daha tarihsel bir süreç çıkacaktır. O da Cumhuriyet Türkiyesi'nin en önemli hedeflerinden birisi olan Türkleştirmenin sürekliliğidir.

---

[21] M. Asım Karaömerlioğlu, "6-7 Eylül'ün anlattıkları", 7 Eylül 2002, www.bianet.org/2002/09/07/13018.htm Tolga Korkut, "Kitlesel Şiddetin Yaratılan Hassasiyetleri", 7 Eylül 2005, www.bianet.org/2005/09/07/66722.htm

Zaman gazetesi eski köşe yazarı, *Agos* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni ve TESEV Demokratikleşme Programı Direktörü Etyen Mahçupyan:[22]

> Gayrimüslimlere yönelik İttihatçı bakış ve politikalar, cumhuriyet döneminde de kesintisiz bir biçimde sürdürüldü. 1920'li yıllarda Ermeni tüccarların kent sınırları dışına çıkmasını engelleyen veya Ermenileri evlerini göçmenlerle paylaşmak zorunda bırakan uygulamalar; Yahudilere yapılan 1934 Trakya pogromu, 1942 Varlık Vergisi ve 1955 yılındaki 6-7 Eylül olayları ile devam etti.

Agos ve *Birgün* gazeteleri yazarı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Baskın Oran, Trakya Olayları'nı "burjuvazinin Türkleştirilmesi denilen ve İttihatçılarla başlayan politika"nın bir örneği olarak görmekte ve sermayenin gayri Müslimlerden Müslüman tüccarlara transferi için kullanılan "sert, kanundışı sermaye transferi" olarak nitelemekte.[23] Oran aşağıda alıntılanan iki yazısında da Trakya Olayları'nı bu sürecin bir parçası olarak değerlendirecektir.

Santa Maria Katolik Kilisesi (Trabzon) rahibi Andrea Santoro'nun öldürülmesi üzerine yayınladığı köşe yazısı:[24]

> Eğer: 1915 Tehciri, 1934 Trakya Musevi Olayları, 1942 Varlık Vergisi, 20 Kura Askerlik uygulaması, 6-7 Eylül 1955 pogromu, Yunanistan vatandaşı Rumların mallarını donduran 1964 Kararnamesi gibi yasa, olgu ve olaylar memleketi bu gâvurlardan arıtmak gerektiğini bana öğretmişse... (...) Yaşım 16 değil, 61 de olsa

---

[22] Etyen Mahçupyan, *İçimizdeki Öteki*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 270.

[23] Tolga Korkut, "Kitlesel Şiddetin Yaratılan Hassasiyetleri", 7 Eylül 2005, www.bianet.org/2005/09/07/66722.htm Talin Suciyan, "Bütünleşmemiş Kimlikler Coğrafyası", 12 Aralık 2005, www.bianet.org/2005/12/12/71425.htm / Derya Demirler – Mert Kayhan, (yay.haz.), *Türkiye'de Azınlık Hakları Sorunu: Vatandaşlık ve Demokrasi Eksenli bir Yaklaşım Uluslararası Konferans Tebliğleri, 9-10 Aralık 2005*, TESEV, İstanbul, 2006, s. 26.

[24] Baskın Oran, "Trabzon'daki papazı ben de gidip vurabilirdim", *Birgün*, 10 Şubat 2006.

fuhuş mafyasıyla veya karikatürle ilişkim de olmasa, y...e gidip vurabilirdim papazı.

Milli Güvenlik Kurulu'nun Osmanlı tapu kayıtlarının Türkçeleştirilerek bilgisayar ortamına aktarılmasına itiraz etmesi[25] vesilesiyle yayınladığı köşe yazısı:[26]

> Dahası var. Beatles dinlerken biz nereden anlayacaktık bu yağmanın bir süreç olduğunu? 1915 Tehcirinde Ermeni malları yerel eşraf tarafından yağmalanıp 'milli sermaye' yapıldıktan sonra, 1923 Mübadelesi sonucu Rum mallarının da paylaşıldığını? Lozan'ın daha yapılır yapılmaz idari açıdan (md. 14), 1927'de de eğitim açısından (yasa no.1151) İmroz ve Bozcaada'da fiilen yürürlükten kaldırıldığını ve ada Rumlarının göçe zorlandığını? 1932 kanununun (no. 2007) İstanbul Rumlarının bir kısmını işten attığını? 1934'te Musevilerin Trakya'dan ölüm tehdidiyle kovulduğunu? 1941'de gayrimüslimlerin Yirmi Kura askerlik macerasını?

Galatasaray Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ahmet İnsel'in 6-7 Eylül 1955 Olayları'nın ellinci yıldönümü vesilesiyle yayınladığı makale:[27]

> 6-7 Eylül, Ermeni tehciri, diğer gayrimüslimlerin korkutulup kaçırılması, mübadele, 1934'de Trakya'da Yahudilere karşı yürütülen korkutma ve kaçırma kampanyası, V.[arlık]V.[ergisi] gibi olayların oluşturduğu Türkiye'yi Türkleştirme operasyonları zinciri içinde bir halkadır.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Doğu Ergil'in 6-7 Eylül 1955 Olayları'nın ellinci yıldönümü vesilesiyle yayınladığı makale:[28]

---

[25] Nuray Babacan, "Tapu arşivlerini 'sınırlı' kullanın", *Hürriyet*, 19 Eylül 2006.

[26] Baskın Oran, "MGK'nın yazısı neyi, kimden, niçin gizliyor?", *Agos*, 22 Eylül 2006.

[27] Ahmet İnsel, "Yerli Nazizm", *Radikal İki*, 11 Eylül 2005.

[28] Doğu Ergil, "Past as present", *Turkish Daily News*, 12 Eylül 2005.

Bu fenomen [6-7 Eylül 1955 Olayları] gayri Müslimleri ve etnik anlamda Türk olmayanları ülkeden çıkarma ve sermayeyi azınlıklardan milli (etnik anlamda Türk) burjuvaziye transfer etme konusunda açıklanmamış siyasetin bir dizi eyleminden bir somut örneğiydi. Bu süreç Jön Türkler (veya yarı gizli İttihat ve Terakki Cemiyeti hükümeti) tarafından yönetilen Osmanlı İmparatorluğu'nun son on yılı zarfında başlamış, Cumhuriyet yıllarında 1934 yılında Trakya'daki (Avrupa Türkiyesi) Yahudileri korkutarak, 1942 yılında bütün gayri Müslim azınlıklardan Varlık Vergisi adında fahiş bir gelir vergisi alınarak ve nihayet İstanbul'da yaşayan 12.000 Rum planlı bir harekâtla İstanbul'dan uzaklaştırarak tekrarlana tekrarlana devam etmiştir.

Eski TİP Diyarbakır milletvekili Tarık Ziya Ekinci'nin Tek Parti dönemindeki Türkleştirme politikasını değerlendirmesi:[29]

Yukarıda değindiğimiz gibi, Kemalizm'in öngördüğü değerlere süreklilik kazandırmak ve kapitalist gelişmeyi sağlamak için bir burjuva sınıfına ihtiyaç vardı. Özellikle, M. Kemal'in etrafında yer alan kadroların zenginleşmesi için büyük çaba gösterilmiştir. Bunlar, devletin teşvikiyle arsalar kapatmaya, devlet ihalelerini almaya, ithalat ve ihracat yapmaya başladılar. Gelişmekte olan ticaret burjuvazisi de devlet ihaleleriyle palazlandırıldı. Burjuva sınıfı yaratma bağlamında türdeş bir ulus-devletin oluşturulması da önemliydi. Bu amaçla ikili bir politika izlendi. Birincisi, gayrimüslimlerden arındırma politikasıdır. Bu, ticari yaşamı elinde tutan gayrimüslimleri baskıcı yöntemlerle yurtdışına kaçmaya zorlamak biçiminde uygulanmıştır. Bununla hem ticari yaşamın gelişmekte olan Türk burjuvazisinin eline geçmesi, hem de tek kültürlü türdeş bir Türk ulusu oluşturma amacı güdülmekteydi. Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi, 'vatandaş Türkçe konuş!" kampanyaları, Trakya pogromu, Varlık vergisi, 6-7 Eylül provokatif ayaklanması ve 1964 Kıbrıs olayları-

[29] Tarık Ziya Ekinci, "Kemalist Aydınlanma ve Kürtler, 7 Şubat 2007, http://www.diyarbekir.net/cgibin/index.pl?mod=news;op=author_id;id=389

na bağlı 'tepkisel sürgün' eylemlerine paralel olarak yürütülen psikolojik baskıların tehdidi altında gayrimüslimler, büyük ölçüde, yurtdışına kaçmışlardır. Bugünkü gayrimüslim nüfus Cumhuriyetin ilk yıllarına bakara devede kulak mesabesine inmiştir. İkincisi de, Türk olmayan Müslüman yurttaşlara uygulanan ret ve inkara dayalı asimilasyoncu politikadır.

Chicago Üniversitesi etnomüzikoloji bölümü doktora öğrencilerinden Melissa Bilal de gayri Müslim erkeklerin 1941 yılında silah altına alınıp nafia taburlarında çalıştırılmalarını, 1942 yılında kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu'nun azınlıklara karşı ayrımcı ve keyfi uygulanmasını ve 6-7 Eylül 1955 Olayları'nı bir sürecin değişik evreleri olarak değerlendirecek, Trakya Olayları dahil olmak üzere, bu olaylar zincirini Türkleştirme siyasetinin bir neticesi olarak yorumlayacaktı.[30]

Yanlış Yorumlar

Trakya Olayları'na atıfta bulunan araştırmacı, gazeteci ve sivil toplum örgütü aktivistleri genellikle güncel bir olayı vesile ederek olaylara gönderme yapacak ancak olaylarm meydana geliş nedenleri hususunda çoğu zaman yanlış yorumlarda bulunacaklardır. Örneğin İHD İstanbul Şubesi Irkçılık ve Ayrımcılığa Karşı Komisyon üyesi ve *Ülkede Özgür Gündem* gazetesi yazarı Ayşe Günaysu basının halkı azınlıklara karşı kışkırttığını belirten yazısında Trakya Olayları'nm meydana gelmesinde basını sorumlu tutacaktı:[31]

> Trakya olaylarını kışkırtan gazete ve dergiler de Yahudileri aşağılayan yayınlar yaparak Çarlık Rusyası'nın pogromlarmı aratacak yağma ve saldırı olaylarında baş rollerden birini oynamışlardı. Varlık Vergisi, 6-7 Eylül olayları, 1964'te Rumların sürgünü

---

[30] Melissa Bilal, "The lost lullaby and other stories about being an Armenian in Turkey", *New Perspectives on Turkey*, no. 34, İlkbahar 2006, s. 67-92,73.

[31] Ayşe Günaysu, "Baydemir ve "Kahramanı da Olmayan Ermeniler", 11 Ağustos 2004, www.bianet.org/2004/08/1140542.htm

ve ne kadar milliyetçi, ırkçı, ayrımcı lekemiz varsa bunların çoğunda basın da rol oynamıştı.

Birgün gazetesi yazarı Feza Kürkçüoğlu da, Ayşe Günaysu'ya benzer bir şekilde, basını suçlu bulacaktı:[32]

> 1934 yılında "Trakya Olayları" olarak tarihe geçen Tekirdağ, Edirne, Kırklareli ve Çanakkale'de Yahudilere karşı yapılan saldırılar, "kamuoyu"nun nasıl yönlendirilebileceğinin ilk örneğiydi belki....

Ancak "tahrikçi basın" nitelemesi Trakya olayları için kısmen geçerli olmasına rağmen tek neden değildi. Dahası olaylar cereyan etmeden önce İstanbul basını antisemit yayınından ötürü *Milli İnkılâp* dergisini eleştirmeye başlamıştı.

Bir diğer örnek *Hürriyet* gazetesi yazarı Hadi Uluengin. Uluengin 15 Kasım 2003 günü İstanbul'daki iki sinagoga düzenlenen intihar eylemleri üzerine Türkiye'de antisemitizmin mevcut olup olmadığı konusunu işleyen yazısmda Trakya Olayları'nı, olayların vahametini önemsemeyerek, şöyle değerlendirecekti:[33]

> Hele hele, belki 1934 Trakya olayları, 2. Savaş'ın Varlık Vergisi ve Anadolu Ajansı vukuatları; Nihal Adsız'ın "çıfıt" anırmaları bizim tam anlamıyla "sütten çıkmış ak kaşık" olmamızı engeller ama, yine de bunlar son derece istisnai, münferit ve de bilhassa o dönem Avrupa'sıyla kıyaslandığında devede kulak kaldığından, Türkiye'de somut ve kökleşmiş bir "anti-semitizm"den asla söz edilemez.

Radikal gazetesi yazarı Murat Çelikkan ise F tipi cezaevlerinde tecrit uygulamasının kaldırılmasını talep eden bildirileri

---

[32] Feza Kürkçüoğlu, "Bu ateş hepimizi yakar!", *Birgün*, 28 Ekim 2007.

[33] Hadi Uluengin, "Enternasyonal Katil", *Hürriyet*, 19 Kasım 2003. Hadi Uluengin bir diğer yazısında Trakya Olayları'ndan "1934'te Musevilere karşı gerçekleştirilen Trakya pogromu" olarak söz edecekti. Bkz. Hadi Uluengin, "Başka bir Yarış", *Hürriyet*, 27 Ağustos 2005.

dağıtan TAYAD üyelerinin maruz kaldıkları saldırı üzerine, benzer olayların geçmişte de yaşandığını belirterek Trakya Olayları'nı, gene hiç ilgisi olmadığı halde, yakın tarihte cereyan eden başka olaylarla aynı kategoride değerlendirecek ve şöyle atıfta bulunacaktı:[34]

> Türkiye'nin yakın tarihi benzeri kanlı olaylarla dolu. Çorum, Kahramanmaraş, Sivas olayları... Gidin geriye, Trakya Olayları (1934), 6-7 Eylül (1955), Kanlı Pazar (1969), 1 Mayıs (1977). Saymakla bitmiyor. Ama 'sıradan faşizmin' bu geçerli yöntemi Türkiye'de hâlâ zemin bulabiliyor. Suçluyu işaret eden yok! Her şey Almanya'da da kitap yakarak ve mağduru suçlayarak başlamıştı!

Ülkede Özgür Gündem gazetesi yazarı Raffi A. Hermonn ise olaylara şöyle atıfta bulunacaktır:[35]

> İttihat ve Terakki döneminden sonra da, Misak-ı Milli mekânımızda, böylesi ötekiyi yok sayma, dolaylı/dolaysız baskılarla kaçırtma, korkutma, farklı muamele-ayrımcılık tatbikatları üzerinde inşa edilmiş Türkleştirme politikalarıyla gelinmiş 1955'e. Resmen, kanunlarca da ayyuka çıkan, bazen de sinsice sürdürülen bu politikalar, daha 1934'de Trakya Musevilerinin bölgeden göçe zorlatmayı, 1942-43'te tüm gayrimüslim vatandaşlarımıza yönelik "Varlık Vergisi Faciası" ve "Aşkale Sürgünü"nü vs. yaşatmıştı.

Prof. Dr. Mete Tunçay ise 1993 yılında kendisiyle yapılan bir mülakatta Trakya Olayları'nı sıradan bir vaka şeklinde yorumlayacaktı:[36]

> 1933'te Edirne'de mahalli memurlar Yahudileri ordan göç ettirmeye kalkıyorlar ve yok pahasına adamların evlerini barklarını

---

[34] Murat Çelikkan, "Yangına körükle gidenler", *Radikal*, 9 Nisan 2005.

[35] Raffi A. Hermonn, "Nereden gelmiştik 1955'e", *Ülkede Özgür Gündem*, 8 Eylül 2005.

[36] Lizi Behmoaras, *Türkiye'de Aydınların Gözüyle Yahudiler*, Gözlem Gazetecilik, İstanbul, 2003, s. 244.

alıyorlar. Bu tavırlarına da, ['Jhükümet karar aldı biz uyguluyoruz['] havasını veriyorlar. Yahudiler panik halinde elde ne varsa satıyor ve can korkusuyla Çanakkale'ye göç ediyorlar; olay basına yansıyor ve hükümet tavır alıyor. Kesinlikle öyle bir karar verilmediğini, Yahudilerin göçü istenmediğini, herkesin geri dönebileceğini bildiriyor. Ama geçmiş ola!... Her ne olduysa, o zamanki gazetelerde, hükümetin ortaya koyduğu tavrın açık seçik olduğu görülebilir. Olayın nedeni muhtemelen kişisel kıskançlıklar, adamın evini alma, arabasına konma gibi çirkin amaçlardır... ama şerefli bir şekilde sona erdirilmiştir. Her ne kadar cemaat Edirne'ye dönemediyse de.

Trakya Olayları'nı Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Karşıyaka Eski Şubesi Başkanı Sultan Demiroğlu, "Yahudi kırımı"[37], Etyen Mahçupyan,[38] Ayşe Günaysu,[39] *Agos* gazetesi yazarı ve Sabancı Üniversitesi Yarı Zamanlı öğretim üyesi Ayşe Hür,[40] Tarık Ziya Ekinci[41] ve merkezi Frankfurt'da bulunan Soykırım Karşıtları Derneği[42] ise Çarlık dönemi Rusyası'nda Yahudilere karşı gerçekleştirilen kıyım ve katliamlar için kullanılan "pogrom" kelimesiyle değerlendireceklerdi. Halbuki Trakya Olayları'nda ne kıyım, ne de katliam meydana gelmişti.[43]

---

37 Sultan Demiroğlu, "Toplumsal Bir Akıl Tutulması", 29 Mayıs 2007, http://www.pirsultan.net/kategori.asp?KID=15&ID=124&aID=430

38 Etyen Mahçupyan, *İçimizdeki Öteki*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 270.

39 Ayşe Günaysu, "Baydemir ve Kahramanı da Olmayan Ermeniler", 11 Ağustos 2004, www.bianet.org/2004/08/1140542.htm

40 Ayşe Hür, "Büyük Ayıbımız: 1934 Trakya Olayları", *Agos*, 29 Haziran 2007.

41 Tarık Ziya Ekinci, "Etnik milliyetçilik", *Radikal İki*, 12 Şubat 2006.

42 "Soykırım Karşıtları Derneği'nden Oktay Ekşi'ye Açık Mektup", 12 Nisan 2005, www.acsa.nu/artikel.asp?lankid=4&artid=955

43 Merriam-Webster Dictionary'ye göre "Pogrom" kelimesini etimolojik kökeni Yidiş ve Rusçadır ve de "büyük ölçekli" anlamını taşır. Günümüzde "çaresiz kendini korumaya gücü olmayan insanların örgütlü bir şekilde katledilmeleri" anlamını taşır ve özellikle Yahudilere karşı gerçekleşen katliamlar için kullanılır. *Redhouse Sözlüğü İngilizce-Türkçe* "pogrom" kelimesinin karşılığını "planlanmış katliam, kıyım (özellikle Yahudilere karşı)", *Türk Dil Kurumu Sözlüğü* ise "katliam, soykırım" olarak vermekte. Üniversite gençliğinin rağbet ettiği internet ortamındaki *Ekşi Sözlük*'te (http://sozluk.sourtimes.org) ise "pogrom"

İstanbul Bilgi Üniversitesi öğretim üyesi ve *Radikal* gazetesi köşe yazarı Prof. Dr. Murat Belge ise olaylardan "Atatürk'ün sağlığında Edirne'de Yahudi nüfusa yapılanlar medeni bir ülkede olacak şeyler değildi. (O tarihte, faşist İtalya'da bile olmuyordu)" şeklinde söz edecekti.[44] Halbuki olaylar bir tek Edirne'de meydana gelmemişti.

Trakya Olaylarını Tasvip Edenler veya Önemsemeyenler

Trakya Olayları'nı kınayan ancak bunu yaparken çoğu zaman yanlış sebeplere veya birçok sebepten sadece birine dikkati çeken bu görüşlerin tam zıttı olarak, cereyan eden olayları onaylayan ve anlayışla karşılayan bir kesim de mevcut. Bu kesim Nihal Atsız ve Türkçülük ideolojisinin günümüzdeki hayranlarıdır. Örneğin 2003 yılında Nihal Atsız'm adını taşıyan bir web sitesinin tartışma forumuna gönderilen "1934 yılında Trakya'da Yahudilerin kovulma olayı hakkında bilgi alabilir miyim? Bir de bu Yahudilerin kovulma olayında Atsız atamızın payı var mıydı?" sorusuna verilen cevapta olayların seyri anlatıldıktan sonra Nihal Atsız'm rolü,

> Bu olaylarda Atsız Ata'nın payı, çeşitli dergilerdeki yazıları sayesinde Türkleri Yahudilere karşı bilinçlendirmek şeklinde olmuştur.

satırlarıyla dile getirilecekti.[45] Bir başka tartışma forumunda da Nihal Atsız ve Trakya Olayları için şu görüş dile getirilecekti:[46]

---

kelimesinin karşılığı olarak yazılan 12 maddeden dokuzu bu adı taşıyan İstanbullu bir müzik grubuna ait. Geriye kalan üç madde ise "Yahudilere karşı girişilen katliam, soykırım" izahatını vermekte. *Encyclopaedia Judaica*'ya göre "pogrom" bir uluslararası terim olup özellikle "Rus Yahudilerine karşı yağma ve katliamlar eşliğinde gerçekleşen saldırılar"ı tarif etmek için kullanılmakta.

[44] Murat Belge, "Cumhuriyet'in erken evreleri", *Radikal*, 20 Ağustos 2006.

[45] http: //www.nihalatsiz.org/forum/post.php?action=reply&fid=14&tid=1989

[46] "Schindler" takma isimli üyenin 7 Temmuz 2006 tarihli mesajı. http://www.forumturkiye.com/viewtopic.php?p=691559&sid=2144275840ace915cf558165928da11a9

Trakya'da vakt-i zamanında 50 bin Yahudi vardı. Bu Yahudiler tefe-tüfe yoluyla insanların topraklarını gasp ediyordu. Hatta bir ara ilçe merkezindeki bir arsayı camisiyle beraber satın alıp sinagog yapmak istiyorlardı.

Nihal Atsız o yıllarda dergiciydi. Ve çıkardığı her dergide bu tehlikeye dikkat çekiyordu. Ancak Trakya'daki Yahudilerin de devletin içinde olduğunu sonradan hesaba kattı.

Ve Trakya'da broşür, el ilanı dağıtarak halkı bilinçlendirdi. Ve bugün Trakya'da tek bir Yahudi bile yok. Nihal Atsız yüzünden, Türkiye'de Yahudilerin iki sinagogu dolduracak kadar bile nüfus yok.

Zaten bu yüzden geldi Atsız'ın başına ne geldiyse.

Türkçü görüşteki bir diğer web sitesinin tartışma forumunda yer alan Kürtlerle ilgili bir yorumda ise Trakya olaylarına şöyle atıfta bulunulmakta:[47]

Güneydoğu illerimizin nüfusu Başbuğumuz Atatürk zamanında Türkler çoğunluktaydı. Şimdi ise fare gibi üremeleri sonucu Kürtler çoğunlukta. Buna Mersin şehrimiz eklenmek isteniyor. Bölücü partileri yüksek oy alıyorlar. Buna 'dur' demenin zamanı geldi geçiyor. 1934 Trakya temizliği aslında yöntem olarak örnek olabilir. Mersinli arkadaşım mahallelerin sınır olduğunu söyledi. Şehirlerimizde bu köpeklere kiralık ev, dükkân verilmesi önlenmesi lazım.

Bir başka örnek Prof. Dr. Baskın Oran'ın, aralarında Trakya Olayları'nın da yer aldığı azınlık karşıtı olayları sıralayan, bir yazısına tepki olarak bir Kemalist web sitesinde yer alan makaledeki şu satırlar:[48]

---

[47] Sunguralp, "Göç ve Mersin", 27 Ağustos 2003, 23:43, http://www.turkcu.net/forum/viewthread.php?tid=1589

[48] Neval Kavcar, "Azınlık Irkçıları", 13 Şubat 2006 http://www.antiemperyalizm.org/gercek/gazete/article_1101.shtml

1934 Trakya olayları diye abartılan konuda ise birkaç hâdise sonucunda Yahudiler İstanbul'a, göç etmişlerdir. Türk insanı PKK saldırılarında 30 bin kişisini kara toprağa vermiştir. Türkiye'yi bırakıp bir yere gidiyor mu? Ölen mi olmuştur? Trakya olayları diye, âdeta "azınlık tarihi" yazılmaya kalkılıyor.

Trakya Olayları'nı onaylayan veya bu olaylara atıfta bulunarak Türkiye Cumhuriyeti'ni eleştiren birbirine zıt bu iki kesimin ortak özelliği tarihi ideolojik görüşleri çerçevesinde yorumlamalarıdır. Olayların gerçekte nasıl ve neden cereyan ettiğini anlamak için ise Cumhuriyet'in ilk on yılını hatırlamak ve olayların cereyan ettiği tarihten önceki gelişmeleri incelemek şarttır.

Olaylardan Önceki Ortam

1) CUMHURİYET'İN İLK ON YILI

1934 yılında cereyan eden Trakya Olayları hem Cumhuriyet tarihinin, hem de Türk Yahudilerinin yaşamlarının bir dönüm noktasıdır. Dönüm noktası olmasının nedeni de Cumhuriyet'in ilk on yılı zarfında sadece Yahudilere karşı değil, bütün azınlıklara karşı böylesi kapsamlı şiddet ve taciz içeren bir başka eyleme rastlanmamasıdır. Olayların Türk Yahudilerinin de sevinç ve heyecanla katıldıkları Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarından sadece bir yıl sonra meydana gelmesi ve maddi zarara uğrayanlara herhangi bir tazminat ödenmemesi Cumhuriyet'in ilkelerine gönülden inanmış Türk Yahudilerinde derin bir hayal kırıklığı yaratacaktır. Trakya'da cereyan eden bu olayların nedenlerini anlamak için Cumhuriyet'in ilk on yılının toplumsal ve iktisadi şartlarını gözlemlemek şarttır.

Türk Yahudi cemaati, Rum ve Ermeni cemaatlerinde sıklıkla rastlanan örneklerin aksine, Mütareke dönemi ve Kurtuluş Savaşı yıllarında İzmir'i işgal eden Yunan Kuvvetleri ve İstanbul'u işgal eden İtilaf Devletleri ile yoğun işbirliğinde bulunmamış, tam aksine Millî Mücadele'yi benimsemişti. Osmanlı Devleti'nin son Hahambaşısı Haim Nahum'un Millî Mücadele'nin haklılığını savunma amacıyla Avrupa başkentlerini ziyaret etmesi bu tavrın bir kanıtıdır. Türk toplumu ile, Ermeni ve Rum

cemaatlerinin örneklerinde olduğu gibi, acılarla dolu bir ortak geçmişe sahip olmayan Türk Yahudi Cemaati bu geçmişinden dolayı dönemin entelektüel ve siyasi seçkinleri tarafından "Rum ve Ermeni cemaatlerinin örnek almaları gerektiği cemaat" olarak kabul görecektir. Bu nedenle de Lozan Antlaşması'nm imzalanmasından sonra dönemin siyasi ve entelektüel seçkinlerin ısrarcı ima ve telkinleri sonucunda Lozan Antlaşması ile gayri Müslim azınlıklara "aile durumlarıyla kişisel durumları konusunda, bu sorunları, söz konusu azınlıkların gelenek ve görenekleri uyarınca" çözümleme imkânını tanıyan 42nci maddeden ilk feragat edecek ve bu davranışıyla Rum ve Ermeni cemaatlerine emsal teşkil edecek cemaat, Türk Yahudi Cemaati olacaktır.[1]

Cumhuriyet'in ilk on yılını karakterize eden en önemli eksenlerden biri azınlıkları Türkleştirme siyaseti idi. Osmanlı Devleti döneminde zimmî ve tebaa olarak yaşayan azınlıklar, Cumhuriyet'in ilân edilmesi ve 1924 Anayasası'nın kabul edilmesiyle birlikte yurttaş konumuna terfi edeceklerdi. Ancak bu yurttaşlık konumunun beraberinde getirdiği olmazsa olmaz şart azınlıkların Türk dilini, Türk kültürünü ve Türklük ülküsünü benimsemeleri, Türk millî kimliği ve kültürü içinde eriyip Musa veya İsa dininden birer Türk yurttaşı olarak yeniden doğmaları idi. Bu şartlar arasında yer alan Türkçe konuşma şartının yarattığı baskı üç azınlık toplumu arasında en çok Yahudi toplumu üzerinde hissedilecekti. Bunun nedeni de Türk Yahudilerinin özel durumuydu. *Sefarad*, yani İspanyol kökenli, Türk Yahudileri için ana dil *Ladino* (bir başka deyişle Yahudice veya İspanyolca) idi. Buna ilâveten Alliance Israélite Universelle'in Osmanlı İmparatorluğu'nda açtığı *Alyans* okullarında öğrendikleri Fransızcayı konuşmakta idiler. Oysa ki Cumhuriyet'in kurucu kadrosu, siyasi ve entelektüel seçkinleri için Türk Yahudilerinin ana dili, ezici çoğunluğunun konuşmayıp sadece siyonist-

[1] Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 54-101.

lerin konuştukları İbranice idi. İşte bu nedenle Türk Yahudileri dönemin seçkinleri tarafından "Atalarınız 1492 yılında İspanya'dan kovulduklarında sizleri kucak açarak kabul ettik. Sizler ise bu misafirperverliğimize ve hoşgörümüze nankörce karşılık verdiniz. Türkçe öğreneceğinize sizi kovan bir milletin dilini, İspanyolcayı, konuşmaya devam ettiniz. Yeni bir lisan öğrenmeye karar verdiğinizde Türkçe yerine Fransızca öğrenmeyi tercih ettiniz" sözleriyle sürekli eleştireceklerdi.[2]

Bu kültürel Türkleştirme talebine paralel bir başka eksen ekonomiyi Türkleştirme hareketi idi. 1920'li ve otuzlu yılların Türkiyesi'nin ticaret ve sanayi âleminde üstünlük gayri Müslim müteşebbislerdeydi. 1924 Anayasası ile gayri Müslimler vatandaşlık bağı itibariyle Türk olarak kabul edilmelerine rağmen sosyo-kültürel anlamda Türk olarak kabul edilmemekte, Osmanlı Devleti döneminde olduğu gibi "yabancı" olarak kabul görmekteydiler. Gayri Müslim Türkleri "yabancı" ve "zimmî" olarak kabul eden ve ekonomiyi yabancıların hâkimiyetinden kurtarmak isteyen Cumhuriyet'in kurucu seçkinleri için gayri Müslimlerin ekonomik faaliyetlerindeki üstünlükleri kabul edilebilir bir durum değildi. Bu nedenle 1923 yılından itibaren ticaret, sanayi, sigortacılık, bankacılık ve deniz taşımacılığı alanlarında çalışan, ticari tecrübeleri ve yabancı dillere hâkimiyetlerinden dolayı Müslüman memurlara istihdam alanı bırakmayan gayri Müslimlerin Müslüman Türkler ile ikame edilmeleri ve gayri Müslim müteşebbis ve tüccarların yerini alabilecek Müslüman bir müteşebbis ve burjuva sınıfının yetişmesi için gayret sarf edilmeye başlandı. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için Cumhuriyet'in ilk on yılı yeterli bir süre değildi. Bu süre zarfında her ne kadar kayda değer ilerlemeler sağlanmışsa da 1933 yılma gelindiğinde ticaret ve sanayide üstünlük halen gayri Müslimlerin elinde olduğu barizdi. Bu durum tabii ki Trakya'da Yahudi nüfusunun yoğun olduğu şehirler için de geçerliydi.[3]

---

2 Rıfat N. Bali, a.g.e., s. 102-195.

3 Rıfat N. Bali, a.g.e., s. 196-240.

Trakya Olayları'nın hangi tarihî birikim üzerinde cereyan ettiğini anlamak için dikkate alınması gereken son unsur Trakya'nın özel durumudur. Trakya, Birinci Dünya Savaşı ve Balkan Savaşları'nda Bulgaristan ve Yunanistan'ın istilasına uğramıştı. Balkanlar'da kaybedilen topraklar toplumsal hafızada acı bir şekilde yer almıştı. Bu nedenle Cumhuriyet'in seçkinleri için Trakya çok ayrı bir yere sahipti. Trakya'ya karşı hissedilen bu özel duygulara örnek teşkil edecek birçok makale mevcuttur. Olaylar cereyan ettikten sonra *Zaman* gazetesi yazarlarından Ebüzziya Zade'nin Trakya'nın önemini vurgulayan şu yazısı bu yaygın hissiyata örnek teşkil edecek evsaftadır:[4]

> Bir kere 'Trakya nedir, Trakya da oturmak ne demektir?' Hiç düşünüyor muyuz?
>
> Trakya, kendimizi bildik bileli Türk vatanının en tehlikeli aksamından biridir. Yalnız son yarım asır zarfında bu muazzez [şerefli] vatan parçası dört defa istilâ felâketi görmüştür. Memleketin başka kısımları hiçbir vakit böyle sekiz on senede bir düşman çizmeleri tarafından çiğnenmemiştir. Ne vakit Türkiyeye karşı bir harp açılsa evvelâ zavallı Trakya, taarruza ve nihayet istilâya maruz kalır.
>
> Böyle daima ateş altında bulunan bir vatan parçasında yerleşmek, tavattun etmek [yerleşmek], orayı ferdî çalışmalarla imar eylemek kolay bir şey midir, hatta mümkün müdür? Daha geçenlerde Edirne'nin yanı başmda, hudut üzerinde koca bir içtima [toplantı] yaptılar, "Trakya bizimdir, Edirne bizimdir, Trakyayı mutlak alacağız!" diye terter tepindiler. Bu münasebetsiz nümayişlerin bizlerde husule getirdiği hayret ve endişe geçmeden bir Bulgar gazetecisi, Tevfik Rüştü Beye ap açık "Trakyayı tahkim edecek misiniz?" sualini sordu. Yalnız bu sual bile zavallı Trakya üzerine ne doymaz nazarlar müteveccih olduğunu ispata kâfidir.
>
> İstanbulun binbir eğlenceli, binbir güzellikleri içinde yan gelip oturmak ve sonra üç beş tüccar ve esnafın gidip gelmesi gibi nihayet pek fazla ehemmiyeti haiz olmıyan bir hâdiseyi vesile ederek bar bar bağırmak kolaydır, fakat yarın o güzel Trakya beşinci defa bir tehlikeye maruz kalırsa bu yan gelip oturanların, bar bar ba-

[4] Ebüzziya Zade, "Biraz da Trakyalıları düşünsek!", *Zaman*, 13 Temmuz 1934.

ğıranların içinde kaç kişi hudutlara koşup göğsünü düşmana siper itihaz eder, hele orada yalnız bol bol kazanıp yerli ahaliye iş yapmak imkânını bırakmıyanlardan yine kaç kişi Trakya'nın müdafaası için bir damla kanını, hayır kanını değil, bir santim parasını bile feda eder? İşte biz de bu suali soruyoruz ve bu suale cevap verecek kaç baba yiğit çıkacağını da merakla bekliyoruz.

Bütün bu meseleler de, bu hâdiselerde zavallı olan yalnız Trakyanın yerlisidir. Her an harp tehlikesine o maruzdur. Barut fıçılarının üzerinde oturan odur, siyasî gürültüler yine onun başında patlar ve nihayet iktisaden de kendi toprağında bir lokma ekmek kazanıp yemesine bile müsaade edilmeyen yine odur. Kazara bir gün aklı başına gelip te (müsaade edin de kendi yurdumda, biraz da ben kazanayım) diyince (haksızlık etme rahat otur) hitap ve itabına [azarlama] duçar olan da yine odur.

Görülüyor ki, Trakya meselesi, bir de bu cepheden deşilince ortaya insanı cidden müteessir ve bi huzur edecek çok acı hakikatler çıkıyor.

Binaenalyh muhaceret meselesi üzerinde fazla ısrar etmeyelim. O sahifeyi kapayalım. Trakyada bizim için düşünülecek daha çok mühim hayat meseleleri vardır.

Türkiyeyi Avrupalı yapan Trakyadır. Balkan misakını [antlaşmasını] Trakya sayesinde aktettik. Avrupa siyaseti üzerinde gür sesimizi işittirmek ve dinletmek Trakya sayesinde mümkün oluyor ve nihayet bize (Balkanların ve binaeneleyh bütün Avrupanın sulh bekçisi) unvan şerefini kazandıran yine Trakyadır.

İşte biz Türkler için Trakya bundan ibarettir. Bundan başka Trakya meselesi bilmiyoruz ve başka gürültü de dinliyemeyiz.

Böylesi bir geri planın mevcut olduğu bir ortamda 1923 yılından itibaren Trakya esnafı ve basını Yahudilere karşı hasmane bir tavır almaya başladı. Edirne'de yayınlanan ve Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-Osmaniyesi'nin resmî yayın organı olan *Paşaeli* gazetesi Yahudi tüccar ve eşrafın köylüleri sömürdüklerini ve hile yaptıklarını ileri sürdü.[5] Tekirdağ ve Edirne'de Yahudi tüccar-

[5] Avner Levi, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 27. Söz konusu cemiyet hakkında bir inceleme için bkz. Yrd. Doç. Dr.

ları kovma teşebbüsleri yaşandı. Uzunköprü'de Yahudi tüccar ve eşrafa karşı boykot ilan edildi. Daha sonra tehcir edilmeleri istendi. Çatalca'da Yahudilerin evlerine el konuldu.[6] Yahudi eşraf ile Yahudi esnafın iktisadi alandaki üstünlüğü ile Yahudilerin umumi yerlerde Türkçe konuşmamaları, Türkler ve Yahudiler arasında alttan alta devam eden bir gerilimin çekirdekleriydi. Bu gerilimin Trakya'daki Yahudilerin yoğun olarak yaşadıkları illeri kasıp kavuran bir fırtınaya dönüşmesine neden olacak belli başlı sebeplerden biri 1934 yılında Trakya Umumi Müfettişliği'nin kurulması olacaktı. Cumhuriyet'in kuruluşunun onuncu yıldönümü bütün Türkiye'de olduğu gibi Trakya'da coşkuyla kutlanacaktı. Henüz hiç kimse sadece bir yıl sonra Trakya'daki Yahudileri kasıp kavuracak fırtınadan haberdar değildi.

Tekirdağ Yahudi Cemaati'nin Cumhuriyet'in
Onuncu Yıl Kutlamaları için hazırladığı Tak. Takta yer alan U.K. ibaresi
Uhuvvet Kulübü'nün kısaltmasıdır. Mekân Yahudi mahallesinin girişidir.

Yusuf M. Barokas Arşivi

Zekâi Güner, *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nini Kuruluşu ve Faaliyetleri (1 Aralık 1918-13 Mayıs 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998.

6 Avner Levi, *a.g.e.*, s. 36-37.

2) TRAKYA UMÛMÎ MÜFETTİŞLİĞİ'NİN KURULMASI - UMÛMÎ MÜFETTİŞ İBRAHİM TALÎ'NİN BÖLGEYİ TEFTİŞİ

19 Şubat 1934 tarih ve 2/150 sayılı kararname ile "Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale mıntıkalarında nâfiâ ve iskân işlerinin esaslı bir sûrette tanzim ve idaresi için 1164 nolu kânunun hükmüne göre mezkûr mıntıkada Trakya Umûmî Müfettişliği nâmı ile, ikinci bir Umûmî Müfettişlik teşkili ve bu Umûmî Müfettişliğe aid ilişik kadro" onaylanır.[7] Müfettişliğin merkezi Edirne olacaktır. Bir ay sonra bu makama, 1927 yılında cereyan eden Şeyh Sait isyanından sonra Doğu Anadolu'da tesis edilen Birinci Umumî Müfettişliğin Reisliğine getirilen ve beş yıl boyunca (11 Aralık 1927 – 5 Aralık 1932) bu görevi ifa eden Dr. İbrahim Talî Öngören (1875- 2 Ocak 1952) atanacaktır.[8] İkinci Umumi Müfettişliğe tayin edildiğinde İstanbul milletvekili olan İbrahim Talî Bey göreve başlamadan önce milletvekilliğinden istifa edecektir.

İbrahim Talî Bey sıradan bir şahsiyet değildi. Balkan Savaşı'na ve Birinci Dünya Savaşı'na katılmış, Mustafa Kemal ile birlikte 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıkan 18 subaydan biriydi. Atatürk'ün güvendiği bir kişiydi. Nitekim Trakya Olayları'mn cereyan etmesinden altı ay sonra 21 Haziran 1934 tarihinde ka-

---

7 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 19 Şubat 1934 tarih 2/150 sayı, 30..18.1.2 fon kodu, 42.8..10 yer nolu belge.

8 "Trakya Umumî Müfettişliğine, İbrahim Talî Bey tayin edildi", *Hakimiyeti Milliye*, 20 Mart 1934. İbrahim Talî Öngören'in biyografisi için bkz. Hayri Orhun-Celâl Kasaroğlu, Mehmet Belet, Kâzım Atakul, *50 Ünlü Vali Meşhur Valiler*, İçişleri Bakanlığı, Merkez Valileri Bürosu Yayınları, Ankara, 1969, s. 485-493; Dr. Fethi Tevetoğlu, *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971, s. 140-160; Dündar Akünal, "Belge ve Resimlerle Dr. İbrahim Tali Öngören", *Tarih ve Toplum*, Sayı 40, Nisan 1987, s. 22-25; Erdal Aydoğan, "Dr. İbrahim Tali Bey'in Kendi Kaleminden Batum Konsolosluğu Günleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Şubat 2007, s. 90-96, http://www.manas.kg/pdf/sbd-2-07.pdf Atama kararnamesine ait belge şudur: T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18 Mart 1934 tarih, 2/303 sayı, 30..18.1.2 fon kodlu, 43.15..7 yer nolu belge.

bul edilen 2525 sayılı Soyadı Kanunu nedeniyle bizzat Atatürk kendisine "Öngören" soyadını verecektir.[9] Trakya Umumi Müfettişliği'nin kurulması Edirneliler tarafından sevinçle karşılanacaktı. Bunun sebebi, yıllardan beri ihmal edilen Edirne ve Trakya'nın imarına başlanacağı beklentisiydi.[10] Edirnelilerin bu beklentisi boşa çıkmayacak, şehrin imarı için Almanya'dan uzmanlar getirtilecekti.[11] İstanbul-Edirne şosesi tamir edilecek, köprüler betona tahvil edilecek, bozuk olan Babaeski - Kuleli yolu yapılacak,[12] Edirne'nin imarını konu eden makaleler sık sık basında yer alacaktı.[13] Edirne Valisi Salim Özdemir, CHF Edirne İdare Heyeti Reisi İbrahim Akıncıoğlu ve Belediye Reisi Ekrem Bey Trakya Umumi Müfettişliği'nin kurulmasından duydukları sevinci ifade etmek üzere Reisicumhur Atatürk'ü ziyaret edip Trakyalıların şükran hediyesi olarak Şehir Meclisi namına Sarayiçi Nümune Çiftliği'nin, Umumî Vilayet Meclisi namına da Ecedoğan Nümune Çiftliği'nin tapularını takdim edeceklerdi.[14] 4 Nisan 1934 tarihinde Trakya Umumi Müfettişliği Başmüşavirliği'ne Emniyet İşleri Umumi Müdür Muavini Şükrü Sökmensüer atanacak,[15] İcra Vekilleri Heyeti 8 Nisan 1934 tarihinde Şükrü Sökmensüer'in tayini kabul edecekti.[16]

---

9 Dr. Fethi Tevetoğlu, *Atatürk'le Birlikte Samsun'a Çıkanlar*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971, s. 14,160; İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1919-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklâl Harbi*, Türk Tarihi Kurumu, Ankara, 1993, s. 31,107,121, 201.

10 "Edirne'nin sevinci", *Hakimiyeti Milliye*, 26 Şubat 1934.

11 "Edirne'nin imarı için Almanya'dan Mütehassıs bir heyet getirildi", *Hakimiyeti Milliye*, 9 Mart 1934.

12 "Trakyada hummalı bir faaliyet başladı", *Cumhuriyet*, 10 Mart 1934.

13 "Trakya'yı iymar azmimizdir", *Hakimiyeti Milliye*, 27 Mayıs 1934 / "Trakya'nın imarma doğru", *Hakimiyeti Milliye*, 31 Mayıs 1934 / "Edirne'de Büyük İymar Hareketi", *Hakimiyeti Milliye*, 4 Haziran 1934 / Kadri Oğuz, "Edirne'nin İmarı", *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1934.

14 "Gazi Hazretleri Trakya heyetini kabul etti", *Hakimiyeti Milliye*, 31 Mart 1934.

15 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 4 Nisan 1934 tarih 2/365 sayı, 30..18.1.2 fon kodu, 43.18..9 yer nolu belge.

16 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 8 Nisan 1934 tarih 77D1 dosya, 30..10.0.0 fon kodu, 72.472..1 yer nolu belge.

Umumi Müfettiş İbrahim Talî, *Akşam*, 5 Aralık 1934.

Talî 22 Nisan 1934 tarihinde görevine başlayacak,[17] 22 Nisan akşamı üzeri Edirne'ye vardığında büyük bir tören ve halkın coşkulu gösterileriyle karşılanacaktı. Trakya Umumi Müfettişliği Başmüşaviri Şükrü Sökmensüer, Edirne Valisi Salim Özdemir ve diğer resmî zevat Talî'yi Babaeski'de, civardaki köylerin halkı ve öğrenciler ise yollarda karşılayacak, birçok kutlama takı kurulacaktı. Gece şerefine Belediye Dairesi'nde 60 kişilik bir ziyafet verilecek, yemeği takiben Halkevi'nde müsamere, sokaklarda ise fener alayları düzenlenecekti.[18] İbrahim Talî'nin ilk işi Umumi Müfettişliğin merkezi olan Edirne'yi teftiş etmek olacaktır. Talî, Edirne'deki resmî erkânı, Bulgar, Yunan ve İtalyan konsoloslarını, okulları, cemiyetleri,[19] civardaki Yeni Kadın, Ke-

---

17 "İbrahim Talî Bey bugün gidiyor", *Hakimiyeti Milliye*, 22 Nisan 1934.

18 "İbrahim Talî Bey Edirne'de", *Hakimiyeti Milliye*, 24 Nisan 1934.

19 "Edirne'de İbrahim Talî Bey mektepleri gezdi", *Hakimiyeti Milliye*, 27 Nisan 1934 / "İkinci Umumi Müfettişlik İbrahim Talî Bey tetkikatına devam ediyor", *Hakimiyeti Milliye*, 3 Mayıs 1934 / "Trakya Umumi Müfettişliğinde", *Hakimiyeti Milliye*, 5 Mayıs 1934.

mal, Doğanca ve Ahır köylerini, Osmanlı Bankası'nı ve Karaağaç'taki Belçika Konsolosu'nu ziyaret edecek, köylerde muhacirlerin ve yerli halkın toprak durumunu ve ihtiyaçlarını inceleyecektir.[20] İbrahim Talî bu ilk incelemelerinden sonra Edirne ile ilgili intibalarını şöyle aktaracaktı:[21]

> Edirnedeki millî ve vatanî teşekküllerimizi tetkik ettim. Aldığım neticeleri şayani memnuniyet buldum. Memleketimizin her tarafında olduğu gibi vatandaşların burada da teşekküllerimize karşı elden gelen hiçbir fedakârlığı esirgemediklerini takdirle gördüm.
>
> Trakya halkı esasen vatana olan candan bağlılıklarını bir kere değil, her zaman göstermiş ve temiz gönüllerinde yaşattıkları yurt sevgisini herşeyin fevkinde [üstünde] tuttuklarını her vesile ile ispat etmiş imanlı ve ferağatkâr insanlardır. Ancak teşekküllerimizin mühim bir kısmında yalnız bir noksan göze çarpmaktadır. O da şudur:
>
> Herhangi bir teşekkülde en çok ehemmiyet verilmesi icap eden nokta, aza [üye] adedinin azlığıdır. Teşekküllerimizin şubelerinde idareyi ele alan arkadaşların bu noktayı lüzumu kadar ehemmiyet vermediklerini görüyorum. Binaenaleyh teşekküllerimizin teşkilât bakımından kuvvetleşmesi, devamlı ve sabit gelire doğru yürümesi için aza [üye] adedini mutlaka çoğaltmaları lâzımdır.
>
> Teşekküllerimizin bu noktayı ihmal etmemelerini dilerken bu hususun temininin imkânsız olmadığını da ilâve etmek isterim. Çünkü, az evvel de söylediğim gibi, vatandaşlarımız hayre, memleket müdafaasına ve millî kültürümüzü yükseltmeğe hizmet eden her hangi bir teşekküle karşı elden gelen alâka ve müzahereti [yardımı] göstermekten asla çekinmemiştir ve çekinmiyecektir de. Halkın bu vasfı esasen herkesin malûmudur.

İbrahim Talî, Edirne'yi teftiş ettikten hemen sonra Trakya Umumi Müfettişliği'nin sorumluluğuna giren vilâyetleri teftiş

---

[20] "İbrahim Talî Bey tetkiklerine devam ediyor", *Hakimiyeti Milliye*, 7 Mayıs 1934.

[21] "Trakyamızda millî teşkilâtın takviyesi", *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1934.

etmek üzere 6 Mayıs 1934 tarihinden itibaren 33 gün sürecek bir geziye başlayacaktı. Talî teftiş gezisine çıkmadan önce *Cumhuriyet* gazetesinin Edirne muhabirine şu beyanatı verecekti:[22]

> Bu seyahatten maksat, Trakyanın hali hazırdaki vaziyetini ve bu mmtakada üzerinde işlenmesi icap eden hususat[ı] tesbit etmektir. Dört vilâyeti dolaştıktan sonra Vali Beyleri toplıyacağım. Bu içtimada gördüklerimiz üzerinde kararlar vereceğiz. Bu kararlar, Trakyada iktisadî faaliyeti yükseltme ve vatandaşların mesaisinden azami randıman almalarını temine matuf olacaktır. Bu çalışmaların az zamanda semerelerinin görüleceğini ümit ediyorum. Pek sevdiğim ve bana hiç yabancı olmıyan bu muhitte, Büyük Şefimizin emel ve arzularının tahakkukunda bütün vatandaşların elbirliğile çalışacaklarından hiç şüphe etmem.
>
> Nüfus işlerine gelince; Trakya toprakları üzerinde geçinen nüfusun daha iki üç mislinin refahla yaşıyabileceği tabiidir. Seyahatimden sonra size daha fazla şeyler söyliyebilirim.

İbrahim Talî ve maiyeti geziye Kırklareli'nden başlayacak,[23] bir ay boyunca Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Edirne vilâyetlerini, köy ve kasabalarını dolaşacaktır. Basında yer alan haberlere göre gezi programı şöyleydi:

6 Mayıs	Edirne'den Kırklareli'ne hareket,[24]
7-8-9 Mayıs	Kırklareli'ni teftiş,[25]
10 Mayıs	Babaeski'ye hareket, teftiş ve gecelememe,[26]

---

22 "Trakyada neler yapılacak?", *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1934.

23 "İbrahim Talî Bey Kırklarelinde", *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1934.

24 "İkinci Umumi Müfettiş Kırklareli'ne gitti", *Hakimiyeti Milliye*, 8 Mayıs 1934.

25 "İkinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey Kırklareli'nde", *Hakimiyeti Milliye*, 11 Mayıs 1934.

26 "İkinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey Kırklareli'nde", *Hakimiyeti Milliye*, 11 Mayıs 1934.

11 Mayıs	Lüleburgaz'a hareket, teftiş ve geceleme,[27]
12 Mayıs	Demirköy'e varış,[28]
13 Mayıs	Saray'ı teftiş ve geceleme,[29]
14 Mayıs	Çorlu'yu teftiş ve geceleme,[30]
15-16-17-18-19 Mayıs	Tekirdağ'ı teftiş,[31]
20 Mayıs	Hayrabolu'yu teftiş,[32]
21 Mayıs	Malkara'yı teftiş,[33]
22-23 Mayıs	Keşan ve Mürefte'yi teftiş,[34]
24 Mayıs	Gelibolu'yu teftiş,[35]
25 Mayıs	Çardak ve Lapseki'yi teftiş ve Çanakkale'ye hareket,[36]
26 Mayıs	Çanakkale'yi teftiş,[37]

---

27 "İkinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey Demirköy'de", *Hakimiyeti Milliye*, 13 Mayıs 1934.

28 "İkinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey Demirköy'de", *Hakimiyeti Milliye*, 13 Mayıs 1934.

29 "İbrahim Tali B. Müfettişlik mıntakasındaki tetkiklerine devam etmektedir", *Hakimiyeti Milliye*, 17 Mayıs 1934.

30 "İbrahim Tali B. Müfettişlik mıntakasındaki tetkiklerine devam etmektedir", *Hakimiyeti Milliye*, 17 Mayıs 1934.

31 "İbrahim Tali B. Müfettişlik mıntakasındaki tetkiklerine devam etmektedir", *Hakimiyeti Milliye*, 17 Mayıs 1934 / "İbrahim Tali Bey Tekirdağ'da vilayet işleri hakkında tetkiklerine devam ediyor", *Hakimiyeti Milliye*, 18 Mayıs 1934

32 "İkinci U.Müfettiş İbrahim Tali Bey teftişlerine devam etmektedir", *Hakimiyeti Milliye*, 22 Mayıs 1934.

33 "İkinci U.Müfettiş İbrahim Tali Bey teftişlerine devam etmektedir", *Hakimiyeti Milliye*, 22 Mayıs 1934.

34 "İbrahim Tali B. ikinci Umumi Müfettiş tetkiklerine devam ediyor", *Hakimiyeti Milliye*, 23 Mayıs 1934.

35 "İkinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey Çanakkalede teftişatta bulunuyor", *Hakimiyeti Milliye*, 25 Mayıs 1934

36 "İkinci Umumi Müfettiş Çanakkale'de tezahüratla karşılandı", *Hakimiyeti Milliye*, 26 Mayıs 1934.

37 "İbrahim Tali B. Çanakkale'de tetkiklerine devam etmektedir", *Hakimiyeti Milliye*, 27 Mayıs 1934

3 Haziran	Seddülbahir ve Gelibolu'dan Keşan'a varış[38]
4 Haziran	Keşan, Mecidiye, İbrice ve Enez'i teftiş, Enez'de geceleme,[39]
5 Haziran	Kavaklı, İpsala'yı teftiş ve Uzunköprü'ye hareket,[40]
6 Haziran	Uzunköprü'yü teftiş ve Kavaklı'ya hareket,[41]
7 Haziran	Edirne'ye dönüş.[42]

Talî Edirne'ye dönüşünde *Cumhuriyet* gazetesi Edirne muhabirine verdiği beyanatta şunları söyleyecekti:[43]

> Seyahatinin neticelerinden memnun olduğunu, Trakya mıntıkasındaki imar, iskân, nüfus ve arazi işlerine dair esaslı notlar tespit ettiğini, bunları ayrı ayrı tertip ve tasnif ettikten sonra alacağı muhassalaya [sonuca] göre icaplarına bakacağını, Trakya halkının maarife ve mekteplere karşı gösterdiği alâka ve ihtiyacı çok yerinde bularak takdirle karşıladığını, her tarafta kendisine karşı gösterilen samimî tezahürattan pek ziyade mütehassıs bulunduğunu

İbrahim Talî bu ilk beyanatından on gün sonra, yani Çanakkale'de olayların başladığı sırada, gezisiyle ilgili şu beyanatta bulunacaktı:[44]

---

38 "İbrahim Tali Bey'in teftişleri", *Akşam*, 5 Haziran 1934.

39 "İbrahim Tali B. teftişlerine devam etmektedir", *Hakimiyeti Milliye*, 5 Haziran 1934 / "İbrahim Tali B. İpsala'da Gazi heykelinin açılışını yaptı", *Hakimiyeti Milliye*, 6 Haziran 1934.

40 "İbrahim Tali B. İpsala'da Gazi heykelinin açılışım yaptı", *Hakimiyeti Milliye*, 6 Haziran 1934.

41 "İkinci Umumi Müfettiş Uzunköprü'ye gelirken yollarda köylülerle temaslarda bulundu", *Hakimiyeti Milliye*, 8 Haziran 1934.

42 "İbrahim Tali Bey teftişten döndü", *Hakimiyeti Milliye*, 9 Haziran 1934.

43 "Trakyanm imarı", *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1934.

44 "İbrahim Talî Bey", *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1934.

Ben gitmeden evvel müfettişlik teşkilâtı esasen vazifeye başlamış bulunuyordu. Muayyen programın tatbikatına girdik. Mıntaka dahilinde ziraî, içtimaî, idarî ve iktisadî tetkikler yaptım. Halkla esaslı surette temasa girdim. İhtiyaçları araştırdım ve sordum. Trakya halkı da bütün Türkler gibi çok saygılıdır. Rahatsız ederim endişesile dertlerini bile söylemek istemiyorlar. Ben onları söylemeğe alıştıra alıştıra ihtiyaçlarına intikal ettim ve çok şeyler öğrendim. Tetkikatım esnasında çok iyi işler gördüm. Bitabi bazı noksanlara da tesadüf ettim. Bu tetkiklerimin neticesini ve intibalarımı Ankarada merbut [bağlı] bulunduğum makamlara rapor halinde şifahî izahatımla beraber takdim edeceğim.

Trakyada ziraî vaziyet endişe edilecek halde değildir. Mamafih mahsul geçen seneki mebzuliyete [bolluğa] nisbetle bu sene normalden aşağıdır. Halkın elinde az çok zahire vardır. Kuraklık münasebetile ot ve saman bu sene bol olmıyacaktır.

Bulgaristan ve Romanyadan gelen muhacirler mevcut küçük köylere yerleştirilmektedir. Bundan maada Çorlu civarında muntazam plânlar dahilinde iki yeni köy tesis edilmektedir.

Cumhuriyet'e göre Talî iki gün sonra, yani 23 Haziran günü, Ankara'ya gidip teftiş gezisinin neticesini yüksek makamlara arz edecekti.[45] Talî basına verdiği demeçlerde ise geziden hemen sonra kaleme aldığı raporda yer alan Yahudilerle ilgili son derece olumsuz tespitlerinden hiçbir şekilde bahsetmeyecekti.[46]

3) BOĞAZLAR'IN VE TRAKYA'NIN ASKERÎ MINTIKA KABUL EDİLMESİ

Trakya Umumi Müfettişliği'nin kurulması, Türkiye Cumhuriyeti'nin 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan "Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme" ile silahsızlandırılan Boğazlar'ı yeniden silahlandırmak istediği bir döneme de rast gelecekti.[47] 1933

---

[45] "İbrahim Talî Bey", *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1934.

[46] Söz konusu rapor kitabın sonunda yer almakta.

[47] Sözleşmenin tam metni için bkz. *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar – Belgeler,*

yılının başında Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras, Türkiye Cumhuriyeti'nin Boğazlar'ı askerî açıdan muhkem hale getirmek istediğini resmen Cenevre'ye bildirecek, bu talebine diğer ülkelerin olumlu bakmaları için kampanya sürdürecek, sonuçta Sovyetler Birliği ve Balkan Devletleri bu talebe olumlu bakacaklardı.[48] İlk girişimden yaklaşık iki ay sonra *The New York Times* gazetesinde yayınlanan bir habere göre Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Antlaşması'nı imzalayan devletlerden Çanakkale Boğazı'nın yeniden silahlandırılmasına mutabık olmalarını talep etmekteydi. Bu habere göre İtalyan Başvekili Mussolini 18 Mart 1934 tarihinde faşist rejimin ikinci beş yıllık kongresi münasebetiyle yaptığı konuşmada İtalya'nın Afrika ve Asya'da yayılmaya niyetli olduğunu söylemişti. Her ne kadar Mussolini daha sonraki bir demecinde bu sözleriyle Avrupalı bir ülke olarak kabul ettiği Türkiye'yi kast etmediğini belirtecekse de bu konuşma Ankara'yı rahatsız etmişti. Benzer bir şekilde Yugoslavya-Bulgaristan ilişkilerinin iyileşmesi nedeniyle de Ankara Bulgaristan'la paylaştığı Trakya sınırının güvenirliliği için endişelenmekteydi.[49] Bu siyasi ortam nedeniyle basında sürekli Boğazlar'ın tahkim edilmesi konusunda yorum ve haberler yer almaktaydı.[50] *Cumhuriyet* yazarı Abidin Daver Boğazlar ve Trakya'yı değerlendirdiği yazısında "Boğazların Türkiye için en büyük ehemmiyyeti Trakya ve İstanbulun emniyeti bakımındandır" yorumunda bulunduktan sonra "Boğazlar meselesi, Türkiye için tamamen hayati bir emniyet meselesidir" diye yazacaktı.[51] Abidin Daver bir meslektaşının İstanbul basınını Trakya'nın

---

İkinci Takım Cilt II, Konferansda İmzalanan Senetler (30 Ocak ve 24 Temmuz 1923), Çeviren: Seha L. Meray, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 50-59.

48 "Turkey Asks Right to Defense Straits", *The New York Times*, 17 Haziran 1934.

49 "Fortifying Straits Held Turkish Goal", *The New York Times*, 28 Mayıs 1934 / NARA, Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 22 Mayıs 1934 tarih ve 867.24/38 sayılı belge.

50 Memduh Talât, "Boğazları icabında müdafaa edecek kadar kuvvetliyiz", *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1934 / Yunus Nadi, "Boğazlar her şeyden evvel Türk topraklarıdır", *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1934.

51 "Boğazlar ve Trakya", *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1934.

önem ve değerini anlamamakla eleştirmesi üzerine yayınlayacağı cevabî yazıda düşüncelerini şöyle dile getirecektir:[52]

> Bulgarların mahut [bilinen] Trakya cemiyetinin vatanımızın bu güzel ve mühim parçası hakkındaki ihtiraslarına karşı az mı kalem salladık. Boğazlardaki gayriaskerî mıntakaların ilgası [lağvı], Balkanlardan gelen muhacirlerin iskânı gibi meseleler münasebetile, Trakyanın Türkiye için ne kadar hayatî bir ehemmiyeti haiz olduğunu defalarla izah ettik. Belki meslektaşımız, bu yazıları okumamış, yahut unutmuştur. Bu itibarla Trakyanın ehemmiyetini anlamamış olmak ithamını asla kabul etmeyiz. Hem Trakyanın ehemmiyetini anlamamak için insanın kör ve sersem olması bile kâfi değildir ve fikrimizce Trakyanın ehemmiyetini anlatmağa lüzum da yoktur. Çünkü her vesile ve fırsat buldukça yazdığımız gibi, Trakya, Türkiyenin Avrupadaki son parçasıdır. Bir zaman Viyana kapılarına kadar dayanmış olan Türklüğü, Avrupadan atmak siyaseti asırlardan beri muvaffakiyetle takip edilmiş ve Osmanlı saltanatının inhitat [düşüş] devri, itilâ [yükselme] yıllarındaki muhteşem ve şanlı meddin hazin ve acı cezrine şahit olmuştur. Kâh Avusturya Macaristanın, Kâh Rusyanın, kâh onların peyki [uydusu] olan Balkanlıların, devir devir yaptıkları hamlelerle Tunanın şimalinden [kuzeyinden] atılan Türklük, nihayet Boğaziçi kıyılarına kadar sürülmüş hatta büsbütün Asyaya atılmak bile istenilmiştir.
>
> Ayastafanos teslimnamesini Berlin muahedenamesi [antlaşması], Balkan harbindeki Midye – İnoz hattını, Edirnenin istirdadı [geri alınışı], Sevr idam kararını, Lozan zafernamesi silmemiş olsaydı Trakya değil, İstanbul bile elimizden gitmiş sayılabilirdi. Maamafih Türk düşmanlığı tahteşşuuruna [şuur altına] sinmiş olanlar, "Asyadan gelen Türklüğü Asyaya atmak" fikrini takipten vazgeçmiş değillerdir. Boğazlardaki tahkimatın kaldırılması İstanbul ve Trakyanın Anadoludan ayrı ve arkası açık bırakılması

---

[52] "Trakyanın ehemmiyeti", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1934. Abidin Daver 1935 yılında bir Türk basın heyeti ile birlikte Almanya'yı ziyaret edecek ve Hitler tarafından kabul edilecektir. Bkz. Abidin Daver, "Hitlerle mülakât", *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1935.

ve Boğazlardaki gayriaskerî mıntakaların kaldırılmasına mümanaat edilmesi [engel olunması], bu fikrin daima tatbikına çalışıldığını gösteren son tezahürlerdir.

Bu fikri takip edenler, Türkiyeyi, bir ayağının yalnız ucile bir derenin kenarına basmış ve bütün vücudü arkaya doğru iğilmiş olduğu halde derenin ötetarafmda kalmış bir adam vaziyetinde bulundurmak istiyorlar. Dere, Boğazlar, derenin karşı tarafı Trakya ve öteki tarafı da Anadoludur. Boğazların topsuz tüfeksiz bırakılması da derenin karşı tarafındaki ayağımızın altına konulmuş bir karpuz kabuğudur.

Bunu bilen Türklük, Trakyaya bütün kuvvetile ve sımsıkı basmağa mecburdur. Çünkü, dünyanın en mühim deniz geçitlerinden biri olan Boğazlara hâkim olduğumuz içindir ki siyaset, sevkülceyş [askerî strateji] ve iktısat itibarile dünyada mühim bir mevkiimiz vardır. Trakyasız ve İstanbulsuz Türkiye, Asyanın ortasındaki yarı müstakil Türkistan devletinden farksız olur. Bu hakikati benim gibi, senelerce evvel yazmış muharrirleri, Trakyanın ehemmiyet ve kıymetini takdir etmemekle itham takdirsizlik olur.

Trakyanın çok büyük ehemmiyetini Cumhuriyet idaresi de, gayet tabî olarak pek iyi takdir etmiş, fakat şimdiye kadar, daha müstacel [acele] işleri olduğu için, memleketin Avrupadaki bu kıymetli parçasının imarile hassaten meşgul olamamıştır. Trakya umumî müfettişliğinin ihdası, takdir olunmamış değil, fakat tecil edilmiş bir işin artık zamanı gelmiş ve başlamış olduğunu gösterir. Trakya imar edilecek, nüfusu, serveti artırılacak ve Edirne, Türklüğün garbe [batıya] açılan kapısı, Sultanselim camisi de Türklüğün garbe [batıya] bakan abidesi olmak şerefini ebediyyen muhafaza edeceklerdir.

Abidin Daver'in bu ikinci yazısı olayların cereyan etmesinde etkili olacak iki unsura dikkati çektiğinden oldukça önemlidir. Bu unsurlardan biri bölgenin askerî açıdan önemi, diğeri ise Trakya'nın iktisadi açıdan ihmal edilmiş bir bölge olmasıydı. Bu nedenle Daver yeni kurulan Trakya Umumî Müfettişliği'ni de gecikmiş ancak yerinde bir karar olarak değerlendirecekti. Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus bu yazının 28 Haziran

tarihinde, yani Çanakkale'de olayların başlamasından bir hafta sonra yayınlanmasıydı. Abidin Daver'in yazısının yayınlandığı tarihte İstanbul sokaklarında Trakya'dan kaçıp İstanbul'a gelmiş olan Yahudi göçmenlere rastlamak pekâlâ mümkündü. Dahası Abidin Daver Beyoğlu Musevi Lisesi'nde öğretmendi[53] ve dolayısıyla Musevi öğrencileri vasıtasıyla cereyan etmekte olan olaylardan haberdar olması gerekirdi. Bütün bu olgulara rağmen Daver'in olaylardan bihaber gözükmesi oldukça ilginçtir. Abidin Daver'in bu ikinci yazısı Bulgar basınında tepkilere yol açacaktı. Bu tepkiler üzerine Daver bir makale daha yayınlayacak, ilk yazısındaki fikirleri savunmaya devam edecek ve daha önceki yazısında olduğu gibi makalesine gene "Trakya imar edilecek; nüfusu, serveti arttırılacak ve Edirne, Türklüğün garbe açılan kapısı ve Sultan Selim camisi de Türklüğün Avrupaya bakan abidesi olmak şerefini ebediyen muhafaza edeceklerdir" satırlarıyla son verecektir.[54]

4) 2510 SAYILI İSKÂN KANUNU'NUN KABUL EDİLMESİ

Olayların vuku bulmasında etkili olan bir diğer önemli olgu TBMM'nin 14 Haziran 1934 tarihinde kabul edilen ve 21 Haziran 1934 tarihli *Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe giren 2510 sayılı İskân Kanunu'ydu. İskân Kanunu'nun birinci maddesine göre "Türkiye'de Türk kültürüne bağlılık dolayısile nüfus oturuş ve yayılışının, bu kanuna uygun olarak, İcra Vekillerince yapılacak bir programa göre, düzeltilmesi" görevi Dahiliye Vekâleti'ne verilmişti. İskân Kanunu'na göre Türkiye gelecek muhacir ve mültecilerin iskânları açısından üç bölgeye ayrılmıştı.

---

[53] Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 177.

[54] Abidin Daver, "Bulgar dostlarımızın manasız hiddeti", *Cumhuriyet*, 6 Temuz 1934.

1 numaralı mıntıkalar: Türk kültürlü nüfusunun tekasüfü [yoğunlaşması] istenilen yerlerdir.

2 numaralı mıntıkalar: Türk kültürüne temsili istenilen nüfusunun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir.

3 numaralı mıntıkalar: Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzıbat sebeplerile boşaltılması istenilen ve iskân ve ikamet yasak edilen yerlerdir.

İskân Kanunu'nun 9uncu maddesi ise Dahiliye Vekili'ni "casuslukları sezilenleri sınır boylarından uzaklaştırmağa" yetkili kılmaktaydı. 11inci maddenin (a) ve (b) şıkları ise Türk dilini, kültürünü ve ülküsünü özümsemeyenler için bazı tedbirler öngörmüştü. Bunlar şöyleydi:

a) Ana dili Türkçe olmayanlardan toplu olmak üzere yeniden köy ve mahalle, işçi ve sanatçı kümesi kurulması veya bir sanatı kendi soydaşlarma inhisar ettirmeleri yasaktır.

b) Türk kültürüne bağlı olmıyanlar veya Türk kültürüne bağlı olupta Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında harsî, askerî, siyasî, içtimaî ve inzibatî sebeplerle, İcra Vekilleri Heyeti kararile, Dahiliye Vekili lüzumlu görülen tedbirleri almağa mecburdur. Toptan olmamak şartile başka yerlere nakli ve vatandaşlıktan iskat etmek de bu tedbirler içindedir.

İskân Kanunu'nun kabulü esnasında yapılan görüşmelerde Dahiliye Vekili Şükrü Kaya kanunun dört gaye güttüğünü açıklayacaktı:

Bu evvelemirde nüfusla alâkadardır, ikincisi muhaceretle alâkadardır. Üçüncüsü dahildeki seyyar aşiretlerle alâkadardır. Dördüncüsü de, demin lâyihada mevzubahs olan topraksız ve başkalarının toprağında çalışan topraksızlarla alâkadardır.

Şükrü Kaya nüfusla ilgili olan gayeyi "dahildeki yerli vatandaşların kesafetine nazaran daha az nüfuslu yerlere sevk etmek ve kendilerine sühûlet [kolaylık] göstermek çok faydalı bir

tedbirdir" şeklinde izah edecekti. Muhaceratla ilgili ikinci gaye için de "hariçten yakın etrafımızda 2 milyona yakın hâlis Türk vardır. Bunların azar azar ana vatana gelmeleri âdeta mukadderdir. Bunlar eski zor cebri muhaceret [zorla göç] şeklinde gelmeyecek, kendi istek ve arzuları ile geleceklerdir. Kendilerini iskân ilminin icap ettirdiği kavaidi içtimaiye ve iktisadiyeye [toplumsal ve iktisadi kurallara] göre yerleştirmekte bizim borcumuzdur" diyecekti. Şükrü Kaya "Bu kanun tek dille konuşan, bir düşünen aynı hissi taşıyan bir memleket yapacaktır" sözleriyle konuşmasını tamamlayacaktı.[55]

Görülebileceği gibi İskân Kanunu'nun öncelikli gayelerinden biri muhacirlerin iskân edilmeleriydi. Ancak kanunun 9uncu maddesiyle Dahiliye Vekili'ne verilen "casuslukları sezilenleri sınır boylarından uzaklaştırmağa" yetkisi ile 11inci maddenin (b) fıkrasındaki "Türk kültürüne bağlı olmıyanlar veya Türk kültürüne bağlı olupta Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında askerî, siyasî, içtimaî ve inzıbatî sebeplerle İcra Vekilleri Heyeti kararıyla Dahiliye Vekili'nin gerekli gördüğü tedbirleri" alma, yani, "toptan olmamak şartile başka yerlere nakil ve vatandaşlıktan iskat etmek" yetkisi muğlak yetkilerdi. Pekâla Türk kültürünü henüz benimsememiş veya benimsemediği sanılan, *Ladino* veya Fransızca konuşan Trakyalı Yahudilere de uygulanabilirdi.

Yahudilerin Türkçe konuşmamaları ve Türk kültürünü benimsememelerinin Yahudi nüfusunun yoğun olduğu Edirne'de bir "mesele" haline geldiğinin ipucu, olayların patlak vermesinden kısa bir süre önce CHF Edirne Vilâyeti İdare Heyeti Reisi İbrahim Akıncıoğlu'nun[56] sahibi olduğu *Edirne Millîgazete*'nin bir başyazısında yer alan şu satırlardı:[57]

---

[55] *TBMM Zabıt Ceridesi*, 14 Haziran 1934, I:68, Cilt 1, s. 140-160.

[56] İbrahim Akıncı, Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgali sırasında askerî müfreze kurup Yunanlılara karşı savaşmıştı. Kaynak: Nazif Karaçam, *Bütün Yönleri ile Kırklareli ve İlçeleri*, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1970, s. 152.

[57] Mustafa Şerif, "Türkçe konuşalım", *Edirne Millîgazete*, 11 Haziran 1934.

> Türk topraklarında Türkçe konuşulur. Bu memleketin anadili, konuşma dili ve resmî dili Türkçedir. Bu mübarek topraklarda yaşayan ve onlara bütün varlıkları ve temiz kanlarıile bağlı olanlar, bu dilden başka bir dil işitmeğe tahammül edemezler. Sarıkamıştan füsunkâr [büyüleyici] Meriç kıyılarına kadar uzanan bu aziz yurdun en ücra göşelerinde konuşulması ve işidilmesi borç olan dil, Türk dilidir.

Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Talî'nin yayınlanmamış teftiş raporu ile olaylardan sonra açıklanan Resmî Tebliğ'den de görülebileceği gibi Trakyalı Yahudilere yönelik "casusluk" ithamı mevcuttu. Dolayısıyla Dahiliye Vekili'ne tanınan "casusluk-ları sezilenleri sınır boylarından uzaklaştırma" yetkisi pekâlâ Trakyalı Yahudilere de uygulanabilirdi.

5) YAHUDİ TÜCCAR VE ESNAFIN DURUMU

Birçok kaynak Trakya Yahudilerinin yaşadıkları kentlerin iktisadi faaliyetlerine hâkim olduklarını, mandıracılık, peynir, süt üretimini tekellerinde tuttuklarını ve yüksek faizle köylüye ödünç para verdiklerini göstermekte. Bu durum Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri süre gelmekteydi. Edirne doğumlu Mihri Belli'nin Cumhuriyet'in ilk yıllarının Edirne'sini anlatan anıları bu açıdan oldukça öğreticidir:[58]

> Köylünün biricik kredi kaynağı olan çarşı sarraflarının hepsi Yahudi'dir. Rumlar gideli mandıracılık Yahudilerin elindedir. Ticaretin belli başlı kolları da öyle. Aşar yoluyla köylüyü vergilendirme sistemi sürmektedir. Bu iş de Yahudilerin tekelindedir. Edirne'nin biricik büyük sanayi kurumu, iki köprü arasındaki un fabrikası, Madam Fındıklıyan'ın mülküdür. Karabekir 1920'ler, 1930'lar, Trakyası'nın önemli kişisiydi. Toplumun temel direği denenlerden. Şimdi Yunanistan'da olan Arda boyu köylerindendi.

---

[58] Mihri Belli, *İnsanlar Tanıdım Mihri Belli'nin Anıları*, 3. baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000, s. 24, 49-51. Bu anılarda adı geçen Karabekir'den Viktor Benaroya da söz etmekte. Bkz. s. 148-151.

Ömer'in dayısı sayılıyordu, anasının kardeş çocuğu. Oysa, birbirlerine hiç benzemezlerdi. Karabekir adı üstünde esmer, tıknaz, Ömer ak tenli, uzun boylu. Mesleği politikacılık değildi, ama tek parti CHP'nin ağır toplarından sayılırdı. Trakya'da kimlerin milletvekili, kimlerin parti başkanı olacağının belirlenmesinde sözü geçenlerdendi.

Karabekir mesleğine haydutlukla başlamış. Yeğeni Ömer onu o günlerinden tanırdı. Savaş yenilgimizle sona erince köyden ayrılmak zorunda kalmışlar. Ömer'in dul anası, üç oğlu ile birlikte Edirne'ye göç ediyor. Kıyık Semti'nde kentin son evlerinden birinde barınıyorlar. Evden öte kırlar başlıyor. Karabekir, avanesiyle zaman zaman gelip o evde kalıyor. Üç çocuklu dul kadın onlara yataklık ediyor. Ömer altı-yedi yaşlarında. Edirne henüz Yunan işgaline uğramamış. Haydutların derdi Osmanlı devletinin zaptiyeleriyledir. Ömer anlatıyor o günleri:

"Bunlar bir gün geldiler. Dağda uyuz olmuşlar. Seyyid Ağa, İbrahim Pehlivan, Kel Osman, iki kişi daha var, çeteye yeni katılmış, elebaşıları Karabekir. Kaşınıp duruyorlar. Ben de odanın kapısında durmuş hallerine gülüyorum. Aralarında şakalaşıyorlar. Konu uyuz. İçlerinden biri 'uyuz olan olmayanın ağzına tükürürse uyuzu ona geçer, kendisi iyi olurmuş' diyor. Gözler bana dikildi. Ben kaçmaya yeltendim, yakaladılar. Ağzıma tükürecekmiş gibi yapıyorlar. Ben debeleniyorum. Biri bırakıyor öteki yakalıyor. Haydut şakası işte. Ama benim şakadan makadan anladığım yok, heriflerden nasıl nefret ediyorum bilemezsin.

Birkaç gün sonra gene geldiler. Bir yeri soymuşlar. Evin alt kattaki odasında oturmuşlar altınları bölüşüyorlar. Kapıyı araladım, hallerini gördüm. Birkaç gün önceki kızgınlığım sürüyor. 'Ulan hırsız pezevenkler, şimdi gidiyorum zaptiyeleri getirmeye' deyip sokağa fırladım. 'Ulan, bu babasının oğludur, dediğini yapar' dediler, peşime düştüler."

Geceyarısı Kıyık sokaklarında bir kovalamacadır başlıyor. Sonunda Ömer'i yakalayıp, gönlünü almaya çalışmışlar.

Yunan ordusu Trakya'yı işgal edince, Karabekirler "haydutluğa paydos" diyorlar. Milliîciler safına katılıyorlar. Artık Karabekir çetesi Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin silahlı kuv-

vetlerinden sayılmaktadır. İşgalcilere karşı az çok direniş de gösteriyorlar. Bulgaristan'da Stambuliski'nin Çiftçi Partisi iktidarı döneminde Bulgar çetecileriyle güç birliği durumundalar. İskeçe'nin Şahin köyünde yapılan ortak toplantıda Türk çetecilerini temsil edenlerdendir Karabekir. Bu arada rakip Türk çeteleri arasında çatışmalar da olmuyor değil. Elenenler var. Karabekir elenenlerden değil, eleyenlerden.

Zaferden sonra Karabekir ve çetesi dağdan düze iniyorlar.

Edirne'de ticaret Yahudilerin elindedir. Ve hemen tüm üyeleri Yahudilerden oluşan Mason Locası önemli bir kurumdur kentte. (...)

Karabekir çetesi dağdan düze indiği günlerde Edirne Mason Locası'nda çeteciler konusu gündeme alınıyor. Üyelerden biri, "Çeteciler indi kente, ne olacak?" diye soruyor.

– Onlar aç, biz tok olmaz.

– Ya ne yapacağız.

– Onların da karnı doyacak; zengin edeceğiz onları.

– Nasıl?

Üyelerden Pepo adındaki Yahudi vatandaş, "Bu işi bana bırakın" diyor. O yıllarda aşar yöntemiyle köylü vergilendirilmektedir. Tarımla uğraşan herkes, zengin fakir demeden ürününün onda birini devlete vergi olarak vermek zorundadır. Ancak hükûmet bu işle doğrudan uğraşmıyor. Peşin paraya köylerin yıllık ürünün götürü hesaplanan onda birini sermaye sahibi aşarcıya satıyor. Edirne'de sermaye Yahudilerde. Dolayısıyla aşarcılık da onların tekelinde gibi. Pepo da bu işle uğraşan sermaye sahiplerindendir.

Gidip Karabekir'e ortaklık teklif ediyor.

– Aşar işinde ortağız, diyor. Sermaye benden, kâr ise yarı yarıya. Sen açık artırmaya katılırsın, köylüden ürünün yüzde 10'unun toplanmasında da adamların yardımı olur...

Karabekir'in açık artırmada nasıl davranacağını en ufak ayrıntısına kadar kararlaştırıyorlar. Maksat köyleri olabildiğince ucuza kapatmak. Açık artırma salonunda ise ikisi birbirini tanımıyormuş gibi davranacaklar. Pepo'dan her işaret alışında Karabekir fiyatı yüz lira artıracak, artırmaya katılan ötekileri yıldırma işi artık

Karabekir'e kalmış. O bu işlerin ustası....

Açık artırma günü geliyor. Artırmaya katılanların hemen hepsi Yahudi. Ama içlerinden ancak birkaçı Mason Locası'ndan.

Görevli açık artırmayı açıyor ve ilk köyün adını ve taban aşar bedelini bildiriyor; "Bosna köy, sekiz yüz lira..."

– 850.-

– 900.-

Ve artırma devam ediyor. Bosna köy verimli köylerden, aşar bedeli 2.000'leri aşsa da gene kâr bırakır. Artırılan bedel 1.150'ye vardığında Pepo kulağını kaşıyor. İşareti alan Karabekir salonun arkalarındaki yerinden gür sesiyle "1.250" diye bağırıyor. Bütün başlar ona dönüyor. Tanımadıkları bir adam. Kendilerinden değil, Yahudi'ye hiç benzemiyor. Pepo aralarında dolaşarak bilgi veriyor. "Çeteci Karabekir var ya, işte o. Hani Yunan zamanı Maraş Köprüsü'nü uçurmuşlardı..."

Karabekir suratı asık yerinde oturmakta, salondakilere ters ters bakmaktadır. İçlerinden biri ürkek sesle "1.300" diyecek oluyor. Daha lafı ağzındayken Pepo gene kulağını kaşıyor ve Karabekir ilkinden daha gür bir sesle "1.400" diye bağırıyor. Başka artıran çıkmıyor. Ve böylece iki ortak en verimli köyleri ucuza kapatıyorlar. Millî burjuvamız Karabekir'in ilk sermaye birikimi böyle sağlanıyor. Gün geldi Türkiye'nin pirinç kralı dendi kendisine. İpsala'daki çeltiğinde, mevsiminde 2.000-3.000 tarım işçisi çalıştırdığı olurdu. İstanbul'un Balat'ında pirinç fabrikasını kurduğunda Mustafa Kemal 10.000 lirayla sermayeye katılmış, ortağı olmuştu. Pepo'nunkinden daha da yararlı bir ortaklıktı bu. Gazi Mustafa Kemal 1927'de Edirne'ye geldiğinde evine gidip öğle yemeği yemişti. Onun için "Gazi'nin gözlerinin içine baka baka konuşabilen adam" derlerdi. Okuma yazması pek yoktu, ama cin gibiydi. 1930'larda İstanbul'da Trak Şirketi'ni kurdu, İstanbul'a taşındı. Trak Şirketi savaş yıllarında İngilizlerle önemli maden dışsatım işleri yaptı.

Yahudilerin Trakya ekonomisine hâkim olmalarında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol" gereğince İstanbul vilâyeti haricinde yaşayan Türk uyruklu Rum Ortodoksların,

Batı Trakya bölgesi haricinde yaşayan Yunan uyruklu Türklerle mübadele edilmeleri çok etkili olacaktı. Trakya'daki Rum varlığı bu mübadele neticesinde yok olacaktı. 1915 yılında yaşanan Ermeni tehcirinden sonra da bölgedeki Ermeni nüfusu da son derece azalmıştı. Böylece ticaret hayatında Rum ve Ermenilerden boşalan yerler, Türk halkının beklentisinin aksine, Yahudiler tarafından doldurulacaktı. Hem bu beklenmeyen gelişme, hem Trakyalı Yahudilerin ticarette etkin olmaları, hem de bazı Yahudi tacirlerin tefecilik yapmaları ise bölge halkında derin bir hoşnutsuzluk yaratacaktı.

6) NİHAL ATSIZ VE *ORHUN* DERGİSİ

a) Nihal Atsız'ın Düşünce Dünyası

Türkçülüğün en önemli isimlerinden Nihal Atsız (12 Ocak 1905-11 Aralık 1975) aynı zamanda ırkçılığı da savunan nadir fikir adamlarından biridir. Atsız saf ırkın bir savunucusuydu. Onun için en üstün ırk Türk ırkıydı. Yahudiler, çingeneler, Türk ırkını bozan unsurlardı. Atsız Türk ırkının bu tür yabancı unsurlardan temizlenmesi için teklif ettiği yol ise katliamdı:[59]

> Türk topraklarında yaşamak hakkı yalnız Türkün olmalıdır. Türk toprağında, köyde Türk köylüsünü malını yağma eden, kırda altını çalan, dağda Türk yolcusunu soyan, şehirde karmanyolacılık yapan ve nihayet mezarında da Türk şehitlerini (hem de en şanlı bir savaşın en ünlü şehitlerini) soyan ve türlü türlü millet adları taşıyan bu soysuzları artık aramızda istemiyoruz. Türk bünyesini mikroptan temizliyecek en güzel tedavi usulü: Katliâm!...

Yağmur Atsız'ın, babasının bu ırkçı tavrına getirdiği izahat mütareke yıllarında azınlıkların Türklere karşı sergiledikleri düşmanca davranışlardı.[60] Nihal Atsız Kabataş Lisesi'nde öğret-

---

[59] Nihal Atsız, *Çanakkale'ye Yürüyüş*, Baysan, İstanbul, 1992, (ilk baskı 1933), s. 20.

[60] Yağmur Atsız, *Ömrümün İlk 65 Yılı*, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul, 2005, s. 20-23.

men iken *Türkiyat* mecmuasında yayınladığı bir makale ile Prof. Fuad Köprülü'nün dikkatini çekecek, onun teşvikiyle Dâr-ül-fünûn Edebiyat Fakültesi'ne kaydolacaktı. 1930 yılmda mezun olan Atsız aynı yıl Köprülü'nün asistanı olacaktır. 15 Mayıs 1931 tarihinden 25 Eylül 1932 tarihine kadar *Atsız Mecmua*'sını yayınlayan Nihal Atsız Birinci Türk Tarih Kongresi sonrasında çıkan tartışma neticesinde Dâr-ül-fünûn'dan uzaklaştırılacak ve Malatya Ortaokulu'na Türkçe öğretmeni olarak tayin edilecektir. 31 Temmuz 1933 tarihine kadar Malatya'da Türkçe öğretmenliği yapan Atsız bu tarihten sonra edebiyat öğretmeni olarak Edirne Erkek Lisesi'ne atanacak, 11 Eylül - 28 Aralık 1933 tarihleri arasmda bu görevde bulunacaktı. Atsız Edirne'de olduğu sırada *Orhun* dergisini yayımlamaya başlayacaktı.[61]

b) Nihal Atsız'ın Edirne Günleri

Atsız Edirne'de kısa bir süre kalmasına rağmen verdiği konferanslarla, sahneye koyduğu piyeslerle ve *Orhun*'da yayınladığı yazılarıyla öğrencileri ve yerel halk nezdinde büyük ilgi görecekti. Atsız'ın Edirneli öğrencilerinden Mehmet Orhun otuzlu yılların Edirne'sini ve Atsız'm etkisini şöyle tasvir etmekte:[62]

> 1933 yılı Eylül ayının ilk haftasından sonra, Edirne Erkek Lisesi'nde son sınıf talebesi olarak bulunuyordum. Edirne Lisesi o tarihlerde Trakya da tek lise olduğu için, Kırklareli, Tekirdağ gibi komşu vilâyetlerden de gelen arkadaşlarımız yanında, eski Edirne Vilâyeti'nin Bulgaristan ve Yunanistan kesiminde kalmış yerle-

---

[61] Erol Güngör - M.N. Hacıeminoğlu - Mustafa Kafalı - Osman F. Sertkaya, (Haz.), *Atsız Armağanı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 18 / Umut Uzer, "Racism in Turkey: The Case of Hüseyin Nihal Atsız", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Cilt 22, Sayı 1, 2002, s. 119-130. Jacob M. Landau, *Exploring Ottoman and Turkish History*, Hurst & Company, Londra, 2004, s. 252-258. Cenk Saraçoğlu, "Nihal Atsız's World-View and Its Influences on the Shared Symbols, Rituals, Myths and Practices of the Ülkücü Movement", Turkology Update Leiden Project, Working Papers Archive, Department of Turkish Studies, Universiteit Leiden. www.let.leidenuniv.nl/tcimoAulp/Research/cs.pdf

[62] Mehmet Orhun, "Hocam Hüseyin Nihal Atsız Beğ", *Ortadoğu*, 17 Mart 1976.

rinden göçmen olarak gelmiş arkadaşlarımız da vardı. Daha 10 yıl öncesi Yunan işgalinden kurtulmuş olan bu sınır kenti'nde Milliyetçilik Ruhu taze ve dipdiri idi.

Mustafa Kemal Türkiye'nin Avrupa'ya açılan bu kentinin önemini çok iyi bildiği için: Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerinin idaresini birleştirerek, 1930 yıllarında Trakya Umumî Müfettişliği'ni kurmuş ve başına da Rahmetli Kâzım Dirik Paşa'yı getirmişti! Çok dirayetli olan Dirik'in, bu üç vilâyetin iktisaden kalkınması hususunda, tâ köylerden başlayarak girişmiş olduğu faaliyetleri yanında, maarife de önem vermiş ve Edirne, adeta bir okul sitesi haline gelmişti. Üniversite dışındaki maarif kademelerinin bütün okulları vardı. Jandarma okulundan şehir yatılı okullarına, kız, erkek san'at okulları, kız ve erkek muallim mektebleri ile lisesinden başka bir de yahudi orta okulu bulunuyordu. İşte Atsız Beğ, bu sınır kentine geliyordu. (...)

Hoca; ömrü boyunca bir (Kür Şad Ruhu) içinde yaşamıştır... Heyecan dolu bu derslerle, kış sömestrinin bile, nasıl geçtiğini anlamamıştık. Bu Hoca, başka bir Hoca idi. Bize benliğimizi kazandırmış, kim olduğumuzu öğretmiş mazimiz ile geleceğimize yön vermişti. Tek kelime ile şahsiyetimizi kazandırmış biz erde "Millî Şuur"u tazelemiş ve pekiştirmişti. Hoca, bu sınır kenti çocuklarını samimî bulmuş ve bizler de, kendisine candan bağlanmıştık.

Daha, o tarihlerde «Soy Adı Kanunu» yoktu. 1934'de çıktı. Bütün sınıf soyadlarını, onun bize öğrettiği öztürkçe adlardan aldık. Ben (Orhun), diğer arkadaşlarım (Bozkurt), (Arıman)... soyadlarını aldılar.

Hoca, bu sınır kentini sevmişti. Çünkü o, gerçek bir «Türk Beğ'i» ve gerçek bir «Türk Akıncısı» idi...

Mehmet Orhun anılarında *Orhun* dergisinin Edirne'de nasıl rağbet gördüğünü şöyle ifade etmekte:

Orhun'un ilk sayısı Edirne'ye geldiği zaman İstanbul'dan çok Edirne'de satılırdı. Bu sınır kentinde büyük bir heyecan uyandırırdı. *Orhun* İstanbul'dan doğrudan Müşir Konağı karşısındaki kitabçı Şevki Efendi'ye gelir, oradan da bütün Edirne'ye dağıtılırdı. Bir dağıtıcı da Lise'nin giriş kapısına kadar gelir, orada satardı.

Girişin demir parmaklıklı kapısı kapanır, dağıtıcıdan dergi teker teker alınırdı. Her aym beşinde dergi geldikçe kapışılmak için talebelerin hücumuna uğrar demir parmaklıklar zorlanırdı. Atsız Beğ'in oturduğu üst kat, bizim karşımızda olduğundan her vakit kendisini görürdüm. Geceleri solgun lambasının ışığı altında geç vakitlere kadar *Orhun*'un provalarını tashih ederdi. *Orhun*'un yazıları hepimizi etkilemişti. Ben her sayıyı aldıkça herkese duyurucasma okur, kendi çevreme de yayardım. Bilhassa enişte Körmutlu İbrahim Ağa Atsız Beğ'in *Orhun*'daki ilk yazısını okuduğunda 'bu büyük bir insandır' dedi. Her sayı çıktığında benden Atsız Beğ'in yazılarını okumamı isterdi. Gerek Hoca'nın yazıları dolayısıyle; gerekse de kendisinin, enişte min evine yakın oluşuyla mahallemizin konuğu oluşundan iftihar duyar, kendisine karşı engin bir muhabbet beslerdi.[63]

c) Nihal Atsız'ın Çanakkale Gezisi

Atsız Edirne'de öğretmenlik yapacağı aylar zarfında yayınlarıyla halkı Yahudilere karşı kışkırtacaktı. Bu kışkırtmanın bir örneği 1933 yılının son aylarında MTTB'nin düzenlediği 25 kişilik bir öğrenci kafilesi eşliğinde[64] Çanakkale'ye yaptığı gezi sonrasında yayınladığı izlenimlerinde belliydi:

Öğleye kadar Çanakkale'yi gezdik. Türk tarihinde büyük bir dönümün, şanlı bir müdafaanın, insanlığın gücü üstündeki kahramanlıkların remzi [simgesi] olan bu şehir, ne yazık ki tam bir Türk yüzü göstermiyor. Şehirde ne kadar çok Yahudi, ne kadar çok çingene, ne kadar çok Rum bozuntusu var!.. Buradaki Yahudi de her yerde tanıdığımız Yahudidir. Sinsi, küstah, zelil [alçak], korkak, fakat fırsat düşkünü Yahudi; Yahudi mahallesi her yerde olduğu gibi burada da çığırtkanlığın, gürültünün ve levsin merkezi.... Çarşıdaki dükkânların levhalarını okuyoruz. Onda dokuzu bizi sinirlendiren nankör ve kahpe milletin isimlerini taşıyor. Kuvvetli olduğumuz zaman karşımızda köpekçe yataklanan, bozgun

---

[63] Mehmet Orhun, "Hocam Hüseyin Nihal Atsız Beğ", *Ortadoğu*, 23 Mart 1976

[64] "Millî Türk Talebe Birliği'nin Çanakkale Seyahati", *Birlik*, 5 Birinciteşrin 1933, sayı 4, s.4-5.

çağlarımızda küstahlaşıp düşmanlarımızla birleşen tarihin bu hain ve piç milletini artık aramızda yurttaş olarak görmek istemiyoruz. Cihan savaşında düşmanlarımıza casusluk eden ve bezirgânlıklarıyla kanımızı emen Yahudi tarihin hep iki yüzlü Yahudisidir. Kurtuluş savaşında Bursa'ya Yunanlılar girerken kocaman bir Yunan bayrağıyla onları karşılayan, fakat Türkler Bursa'yı geri alırken aynı bayrağı ordumuzun ayakları altına seren yine bu vatansız Yahudidir. İstanbul'da tımaranelik bir çılgın, sevdiği bir Yahudi kızını öldürdüğü zaman, kızın cenaze merasimini Türklere düşmanlık nümayişi şekline sokan ve hatta Türk ordusuna uşaklık eden (çünkü Yahudi hiçbir zaman asker olamaz) askeri üniformalıları da dahil olduğu halde **"kahrolsun Türkler"** diye bağıran aynı hain Yahudilerdir.[65] Türke düşmanlık bu Yahudilerin irinden kanına o kadar işlemiştir ki vaktiyle katliamlarla kovuldukları İspanya'yı ve zaman zaman kırgına uğradıkları Rusya'yı kendilerine koruyucu bilecek kadar ileri gitmişlerdir. Sanki Türkiye miskin İspanya'dan veya salak Rusya'dan korkacak da Yahudiler hakkında yaptığı tazyiki gevşetecekmiş gibi...

Evet Yahudi şimdiye kadar hiçbir kötülük görmediği Türke düşmandır. Çünkü onun mayası Yahudilik, yani kahpeliktir. Türkeline "eroin"i dost (?) bir milletin erkanı harbiyesi sokuyor, onun Türkiye'deki komisyonculuğunu da Ermeni ve bilhassa Yahudi vatandaşlar yapmıyor mu?[66] Büyük atalarımızın değerli savlarını unutmıyalım. Onlar *Yahudiden yumurta alan içinde sarısını bulamaz* demişlerdir. Bu Yahudinin hilekarlığını açığa vuran büyük bir hikmettir.[67]

---

65 Nihal Atsız burada "Elza Niyego Cinayeti"nin ardından gelişen olaylara atıfta bulunmaktadır. Bu konuda bir inceleme için bkz. Avner Levi, "Elza Niyego Olayı ve Türk Yahudi İlişkilerine Yeni Bir Bakış", *Toplumsal Tarih*, Ocak 1996, sayı 25, s. 23-27.

66 Nihal Atsız burada 1933 yılının Eylül ayında ortaya çıkarılan gizli eroin imalathaneleri ve bunları işleten Yahudi ve Ermenileri kastetmektedir. Bkz. "Bir kaçakçı şebekesi", *Akşam*, 6 Eylül 1933 ve "Osmanlı Bankasında bulunan kaçak eroinler", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1933. Bu konuda MTTB'nin yayınladığı *Birlik* dergisinde de bir tepki yazısı yayınlanmıştır. Bkz Şefik Nevzat, "Üç Düşman", *Birlik*, 2 Ağustos 1933, sayı 2, s.3.

67 Nihal Atsız, *Çanakkale'ye Yürüyüş*, Baysan, İstanbul 1992, (ilk basım 1933), s. 9-10.

Çanakkale'yi ziyareti sırasında MTTB kafilesi ile birlikte Büyük Anafarta köyüne de uğrayan Atsız köyün nüfus ve gelir defterini inceledikten sonra izlenimlerini şu satırlarla aktaracaktı:

> Büyük Anafarta köyünde 104 ev ve 504 kişi vardı. Bunlardan üçü Yahudi idi. Bunu haber veren muhtarın yüzünde o kadar derin bir yas görünüyordu ki... Yahudinin ne iş gördüğünü sorduk: 'Bakkal' dedi. Hepimiz acıyla irkildik. Hâlâ mı sen bezirgân? Hâlâ mı Türk'ü maddî olarak kemirmeğe yeltenmektesin. Ama iyi bil ki bu senin son kımıldanışındır. Artık ne Türk şehirlisi ve ne de Türk köylüsü daha doğrusu damarında temiz Türk kanı taşıyanlar senin elinde oyuncak olmıyacaklardır. İşte senin köyündeki fazlalığından, mikropluğundan kederle bahseden köylü.. Sanır mısın ki bu seni daha uzun zaman topraklarında barındıracaktır.[68]

d) Nihal Atsız'ın *Orhun*'daki Makaleleri

Nihal Atsız olayların meydana gelmesinden bir ay önce *Orhun*'da yayımladığı "Musa'nın Necip (!) Evlâtları Bilsinler ki:" başlıklı makalesi bir yerde Türk Yahudi Cemaati liderlerinin Cevat Rıfat Atilhan'ın *Millî İnkılâp* dergisiyle başlattığı antisemit propagandayı durdurma girişimlerine bir cevaptı.[69] Bu makale *Orhun*'da yayınlandıktan sonra *Millî İnkılâp*'ta da iktibas edilecekti:[70]

> Yahudi denilen mahlûk dünyada yahudiden ve sütü bozuklardan başka hiç kimse sevmez. Çünkü insanlık daima kuvvete, kahramanlığa ve iyiliğe tapındığı halde yahudi zilletin, korkaklığın, kötülüğün ve seciyesizliğin [karaktersizliğin] örneği olmuştur. Dilimizdeki "yahudi gibi", "çıfıtlık etme", "çıfıt çarşısı", "havraya benzemek", "yahudiden yumurta alan içinde sarısını bulamaz" gibi sözler bu alçak millete ırkımızın verdiği değeri gösterir. Almanyadan kovulan yahudileri kabul etmek misafirz perverliğinde bulunan Fransada bile yahudiler hakkındaki en basit iltifa-

---

68 Nihal Atsız, a.g.e, s. 35.

69 Atsız, "Musa'nın Necip (!) Evlâtları Bilsinler ki:", *Orhun*, 25 Mayıs 1934, sayı 7, s. 139-140.

70 "Orhunda okuyunuz", *Milli İnkılâp*, Yıl 2, Sayı 4, 15 Haziran 1934, s. 9.

tın "pis yahudi" terkibi olduğunu o memlekete gitmiş olan arkadaşlarımız söylüyor.

Almanya, Lehistan, Macaristan, Romanya gibi bazı memleketlerde ise yahudi aleyhtarlığının nasıl yırtıcı bir şekil aldığını ve bir gün bu memleketlerdeki yahudilerin muhakkak kapı dışarı edileceğini hepimiz biliyoruz. Yahudi meselesini ilk halleden memleket Almanya olmuştur. Başka milletler bundan ders alacaklardır. İsveç gibi kendi halinde bir milletin bile yahudi düşmanı olması bu menfur milletin bütün dünyada nasıl telâkki olunduğunu ispat etse gerektir.

İstanbulda çıkmaya başlayan *Millî İnkılâp* mecmuasının yahudilerin hakiki mahiyetlerini meydana koyan neşriyatı üzerine yahudilerin arasında galeyan olduğunu, hatta onların Beyoğlunda gizli bir toplantı yaparak *Millî İnkılâp* mecmuasına karşı mukabil cephe almak için bazı kararlar verdiklerini işittik. Yalnız bu hareketleri bile onların Türkiyeye karşı besledikleri duyguları gösterir. Bir defa hükûmetten gizli olarak toplantı yapmak kanuni bir cürümdür [suçtur]. Müddei umumiliğin [savcılığın] dikkatini celbederiz. Saniyen kendi aleyhlerinde neşriyat yapılmamasını istiyorlarsa bu vatana sadık kalmağa mecburdurlar. Onlar her hareketlerile ve çıfıt yaygaralarile bizden ayrı olduklarını daima bize anlatırlarken biz de herhalde onlara methiye yazacak değiliz. Biz yahudilerin memleketteki meş'um iktisadi ve ahlâkî rolünü biliyoruz. Hatta mütareke yıllarında İstanbulu süsleyen (!) İngiliz, Fransız, Amerikan, İtalyan, Yunan ve Ermeni bayrakları arasında bir de Yahudi bayrağı olduğunu unutmadık.[71] Eliza Niyego adındaki yahudi kızının cenaze merasiminde yaptığı edepsizliğide kendileri unutmamışlardır.[72] Bir maliye memuruna rüşvet teklif ederken Ankara'da yakalanan iki yahudi avukatla,[73] Türklüğü tahkir yü-

---

71 Atsız'm burada hatırlattığı olay İtilaf Devletleri askerlerinin İstanbul'u işgali sırasında *Makabi* kulübü üyesi Yahudilerin İtilaf Kuvvetleri lehine gösteride bulunmalarıdır.

72 Bu konuda bkz. Avner Levi, "Elza Niyego Olayı ve Türk Yahudi İlişkilerine Yeni Bir Bakış", *Toplumsal Tarih,* Ocak 1996, sayı 25, s. 23-27.

73 Atsız burada 17 Mayıs 1934 tarihinde İstanbul Telefon Şirketi adına Maliye Vekâleti memurlarına rüşvet verirken suçüstü yakalanan İstanbullu Yahudi tüccar Leon Faraci ve "Metr Salem" lâkabıyla tanınan avukat Emanuel Salem'e gönderme yapmakta.

zünden tevkif olunan yahudi kızı meseleleri de[74] onların namussuzluklarının son perdesini teşkil ediyor. Öyle, ikide bir yahudileri Türkleştirme cemiyetleri kurarak bizi kandırmağa çalışacaklarına namuslu Türk tebaası olarak kalsınlar, yetişir.

Çünkü biz onların Türkleşeceklerini asla ummadığımız gibi bunu istemeyizde. Çamur ne kadar fırına verilse demir olmıyacağı gibi yahudide ne kadar yırtınsa Türk olamaz. Türklük bir imtiyazdır, her kula, bilhassa yahudi gibi kullara nasip olmaz.

Onlara yapılacak ihtar şudur: Hatlerini bilsinler. Sonra biz kızarsak Almanlar gibi yahudileri imha etmekle kalmaz, daha ileri gideriz: Onları korkuturuz. Malûm ya ataların sözüne göre yahudiyi öldürmektense korkutmak yekdir.

Atsız okurlarına MTTB'nin yayınladığı *Birlik* dergisini, *Millî İnkılâp*'ı, İstanbul'da yayınlanan ve üniversite öğrencilerine hitap eden *Çığır* ile Ankara'da yayınlanan *Doğu* dergilerini okumalarını tavsiye edecek ve gayri Müslimlerden alışveriş yapmamaya davet edecekti:[75]

Yurttaş yerli malı kullan – Yerli olmıyan malları da hiç olmazsa Türk satıcılarından al! Yabancı adlı dükkânlara girme, girenlere de engel ol.

MTTB'nin yayın organı *Birlik* dergisi de, benzer bir şekilde, *Çığır* (Ankara), *Doğu* (İstanbul), *Geçit* (İstanbul), *İnkılap* (İzmir) ve *Orhun* (Edirne) dergilerini okurlarına tavsiye edecektir.[76]

Atsız 1934 yılının Mart aymda *Orhun*'da yayımladığı "Komünist, Yahudi ve Dalkavuk" başlıklı yazısında da Yahudilere karşı duyduğu nefreti hislerini yazıya dökmeye devam edecekti:

---

[74] Atsız burada Ankara Elektrik Şirketi'nde çalışan Zaropini adındaki genç kızın şirket çalışanlarından birinin Hitler'in Yahudilere nasıl davrandığından söz etmesi üzerine ona "siz, daha fenasını yapıyorsunuz" cevabını vermesi nedeniye "Türklüğü tahkir etmek"le suçlanıp tutuklanmasına atıfta bulunmaktadır. Bkz. "Türklüğü tahkir", *Son Posta*, 16 Mayıs 1934.

[75] Atsız, "Komünist, Yahudi ve Dalkavuk", *Orhun*, Sayı 2, 5 I. Kanun 1933.

[76] *Birlik* dergisindeki ilanlar, 2 Eylül 1933, sayı 3, s.6 / 5 Birinciteşrin 1933, sayı 4, s.7 / 29 Birinciteşrin 1933, sayı 5 s.11.

Türk milletinin dışarki düşmanları bütün dünyadır. Bunu tarih bize ebedi bir öğüt halinde hikâye eder. İçerki düşmanları ise üç tanedir: Komünist, Yahudi ve dalkavuk. Komünist, vicdanını Yahudi "Marks"a satmış olan vatansız serseri demektir. (...) İkinci düşman Yahudidir. Onun Allahı paradır. O, cebine birkaç para koyabilmek için gölgesinde yaşadığı bayrağı satmaktan çekinmiyen namussuz bir bezirgândır. Hangi memlekette oturuyorsa oranın düşmanıdır. Fakat bu düşmanlığını açıkça değil yüze gülerek, tezellül ederek [alçalarak] yapar. Yahudi mayi gibidir. Derhal bulunduğu kabın şeklini alır. Yer yer kurulan Yahudileri Türkleştirmek cemiyetleri bu zelil [alçak] politikanın neticesidir. Bununla cihan savaşında düşmanlarımıza casusluk ettiklerini, mütarekede Türklüğü tahkir ettiklerini unutturmak isterler. Hatta daha ileri giderek kendilerine Türk adları takarlar.[77] Yahudi iki türlüdür. Biri asıl Yahudidir, bu dilinden tanınır. Biri de Yahudi dönmesidir. Bu dilinden tanınmaz. Bunu tanımak için yüzünün müstereddi Yahudi hatlarına dikkatle bakmak lazımdır. Yahudiyle Yahudi dönmesinin hiçbir farkı yoktur. Biri "biz Yahudiler" derse öteki de "Siz Türkler" der.[78]

Edirne Erkek Lisesi'nde Atsız'ın öğrencisi olan Mehmet Orhun anılarında *Orhun* dergisinin etkisinden şöyle söz etmekte:

[Körmutlu] İbrahim Ağa, Edirne efelerindendi. Mütareke yılları sonrası ve Kurtuluş Savaşı yıllarında Trakya ve Paşaeli Müdafayi Hukuk Cemiyeti ileri gelenlerinden ve Edirne'nin Yunanlılar tarafından işgâli sırasında, çete reisi olarak onlara kan kusturmuş bir mücahid idi. Çarpışmalarda Yunanlılara esir düşmüş. 101 seneye mahkûm olmuş; Atina zindanında yatarken, bir yolunu bu-

---

[77] Nihal Atsız'm yazısına düştüğü dipnot: "Gazetelerin birinde bir Yahudi mektebinde Yahudilerin Türkleşmeğe (!) karar vererek adlarını değiştirdikleri, bazıların da Atila, Çingiz gibi kahramanların adlarını takındıkları yazılmıştı. Zavalı Atila, talihsiz Çingiz! Kim bilir mezarlarında nasıl bir öfke ve tiksinti ile titremişlerdir. Bir Yahudide Çingiz'in veya Atilâ'nın kahraman adı! Yahudi ve kahraman, birbirine ne kadar yakışmıyan iki söz. Eğer gazetenin verdiği bu haber doğrusu ise hükümet buna derhal engel olmalıdır. Çünkü bu birçok Türkleri Türklükten istifa ettirecek kadar mühim bir sebeptir."

[78] *Orhun*, 21 Mart 1934, sayı 5, s.93-94.

larak oradan kaçmış; Edirne'nin Yunanlılar'dan kurtuluşunda da, diğer çete reisleri ile birlikte emeği geçmiş bir kimse idi. Atatürk'den beratları vardı. Atsız Beğ: Türk Milliyetçiliği açısından, «Millî Şuur»u, yani Kurtuluş Savaşı'mızın başlıca âmili olan «Kuvvayi Milliye Ruhu»nu ayakta tutmak istiyordu. İbrahim Ağa ise; Kuvvayi Milliye'nin içinden çıkmıştı. Her ikisini bağlayan bağın kökü bu idi!. O tarihlerde Atatürk'ün "Ne mutlu Türk'üm diyene" ve "Kuvvayı Millîye ruhu" dipdiri ve revaçta idi. Millî İktisad'm temelleri atılıyordu. Bütün memleket sathına yaygın olarak "Yerli malı kullan Hareketi" ile yabancıların Türkiye üzerindeki iktisadî baskısının *kaldırılmasına* girişilmişti. Yukarıda işaret ettiğim gibi Trakya Umumî Müfettişliği'nce yürütülmekte olan faaliyetlerin bir kısmı da Yahudilerin Trakya iktisadiyatındaki hâkimiyetine son verme gayesine yönelikti. Bu sırada *Orhun*'un beşinci sayısındaki Atsız Beğ'in Yahudiler hakkındaki makalesi de tam zamanında çıkmıştı. 1934 yılının Haziran ayı içinde Kırklareli, Edirne ve Tekirdağ'da Yahudilere karşı önce Türkçe konuşma mecburiyeti, sonra mallarına karşı boykot ve nihayet de göçe zorlama hareketine geçildi. Bu harekete bütün ehali katılmış ve Trakya kısmen de olsa Yahudilerden arınmıştı. Bu temizlikte [Körmutlu] İbrahim Ağa'nm da büyük hizmeti geçmişti.[79]

Mehmet Orhun, Atsız'ın Edirne'den ayrılışının öğrencilerini ve birkaç ay sonra Trakya olaylarında yer alacak olan İbrahim Ağa'yı nasıl etkilediğini şöyle anlatmakta:[80]

Atsız Beğ, kış sömestresi dolayısıyle, İstanbul'a gitmişti. 1934 Mart'ı gelmiş, yaz sömestresi başlamıştı. Bir müddet sonra, Atsız Hoca'mızın, *Orhun*'daki yazılarından ötürü, Vekâlet emrine alındığı haberi geldi. Mektebde bir hüzün vardı. Sınıfa alnı dik gelen al benizli Hocamız artık yoktu. Beş aya yakın bize, ders verdiği sürece, bir kere olsun kürsüye oturduğunu görmemiştik. Daima ayakta, sarı defteri ile kara tahtanın arasında dersini verirdi. Tale-

---

[79] Mehmet Orhun, "Hocam Hüseyin Nihal Atsız Beğ", *Ortadoğu*, 23 Mart 1976. Körmutlu İbrahim Ağa Mehmet Orhun'un enişteşi olup Kurtuluş Savaşı'na katılmıştı.

[80] Mehmet Orhun, "Hocam Hüseyin Nihal Atsız Beğ", *Ortadoğu*, 4 Nisan 1976.

beler gibi, bütün hocalar da, Atsız Beğ'e reva görülen bu muameleden üzgündü. Ayrıca da kurulmuş bir *Orhun* dergisi vardı şimdi nasıl yürütülecekti?

En hazini de, enişte Körmutlu İbrahim Ağa'nın, mahallemizin bu muteber konuğunun, artık aramızda bulunamıyacağını, benden öğrenmesi oldu! Savaşlarda yetişmiş bu insan, sanki kazanlarından birini kaybetmişçesine kükredi... 'Bre, ne iştir bu!... Biz ümmî [okuma yazma öğrenmemiş] iken, sadece cesaretimizle düşmanı bu topraklardan temizledik... O, sade cesur değil, üstelik te münevver... Bu reva görülen muamele nedir!?' Uzun uzun düşündü... Ne yapacağını biliyordu amma, Atatürk'ün etrafında, İstiklâl Harbindeki ilk kuvvayi milliye arkadaşlarından kimse kalmamıştı, sonradan yanaşanlar yuvalanmıştı.. Uzun bir sessizlikten sonra, içini çekti. Yüzünü, O'nun oturduğu eve doğru çevirdi. 'Demek, Hocayı artık göremiyeceğiz' dedi... bakışları Edirne'nin batısını, Yunan sınırını aşan, Arda boyu ötelerine daldı gitti. Sırb Sındığı Baskını'nın yadigârlarının torunlarından olan bu mübarek insanın gök – elâ gözlerinden iki damla yaş aktı...

7) CEVAT RIFAT ATİLHAN VE *MİLLÎ İNKILÂP* DERGİSİ

a) *Millî İnkılâp* Dergisinin Yayını

Nihal Atsız *Orhun* dergisi ve konferansları ile Edirne halkını Yahudilere karşı tahrik ede dursun, aynı zaman zarfında Birinci Dünya Savaşı'nda Sina Cephesi'nde Osmanlı Ordusu'na karşı savaşan Yahudi casusları yakalamakla uğraşan ve bunun hikâyesini 1933 yılında yayınladığı *Sina Cephesinde Yahudi Casuslar* kitabında anlatan eski Milis Kuvvetleri Komutanı Cevat Rıfat Atilhan (1892-1967) daha sonra adını *Millî İnkılâp* olarak değiştireceği *İnkılâp* dergisiyle yoğun bir antisemit propagandaya başlayacaktı.[81]

[81] Rıfat N. Bali, *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 211-256, 211-217.

"Taşkın milliyetperver" ibaresiyle yayınlanan *Millî İnkılâp* dergisi 1933 yılının Nisan ayında *İnkılâp* adıyla İzmir'de yayınlanmaya başlamıştı. Derginin sahibi Osman Senai, Başmuharir ve Umumî Neşriyat Müdürü ise Cevat Rıfat Atilhan idi. İlk sayıda yer alan iki yazıdan birinde "refah, servet ve saadet sahibi olmuş" insanların Türkçe konuşması ağır bir dille eleştiriliyordu. Daha sonra Vagonli [Wagons-Lits] Kumpanyası'nda çalışan bir memurun Türkçe konuşmaması nedeniyle Fransız amiri tarafından işine son verilmesi üzerine Dâr-ül-fünûnlu gençlerin şirket merkezine saldırmaları övülecekti.[82] Diğer bir yazıda ise Almanya'da iktidara gelen Adolf Hitler ve Naziler övülmekteydi.[83] Bir sonraki sayıda yer alan bir diğer yazıda Hitler'in Almanya'da Yahudilere karşı sürdürdüğü antisemit siyaset örnek alınması bir siyaset olarak gösterilmekte, Türk gençliği Türkçe konuşmayan ve Türklüğü benimsememiş Türk Yahudilerini boykot etmeye davet edilmekteydi.[84] Dergideki diğer yazılar da bayağı ve tahrikçi bir üslûpla Türk Yahudilerini Türkçe konuşmamak ve vatana ihanet etmekle suçlamaktaydı. *İnkılâp*'m bu yayını üzerine *Son Posta* gazetesi dergiyi "Almanya'da Yahudi düşmanlığından mülhem olmuşlar ve birde o cereyanın taklidine özenmişlerdir" gözleminde bulunduktan sonra "halbuki Teşkilatı Esasiye kanunu mucibince Yahudiler de Türk vatandaşıdır ve vatandaşlar arasmda husumet sokacak neşriyat yasaktır" ikazında bulunacaktı.[85] Ancak bu ikazın hiçbir etkisi olmayacak, dergi antisemit yayınına devam edecekti. Derginin Haziran sayısında Atilhan Türk toplumunda Yahudilere karşı beliren olumsuz havayı şöyle izah etmekteydi:[86]

---

[82] "Darülfünunlu gençleri alkışlamalıyız", *İnkılâp*, Nisan 1933, Sayı 1, s. 12.

[83] "Dünya Siyasetinde Yeni Hadiseler", *İnkılâp*, Nisan 1933, Sayı 1, s. 16-18.

[84] Osman oğlu Lemi, "Almanyadan alınıcak dersler", *İnkılâp*, Mayıs 1933, Yıl 1, Sayı 2, s. 1-3.

[85] "Taşra mecmualarını karıştırırken", *Son Posta*, 13 Mayıs 1933.

[86] Cevat Rifat, "Anti Semi[ti]zm!", *İnkılâp*, 1 Haziran 1933, Sayı 3, s. 1-2.

Eğer memleketimizde fertler ve genç nesil arasında bir Yahudi aleyhtarlığı peyda olmuş ise ona da iyice bilinmelidir ki yahudiler sebeptir.

Çünkü İspanyadan koğulan ve orada zulûm ve hakaret gören, yerinden yurdundan evinden ocağından olan Yahudi muhakkak ki yalnız Türkiyede yalnız memleketimizde hakikî bir adalet ve ciddi bir emniyet yüzü görmüştür. Yaradılışı, asaleti icabı olarak dünyanın en mükrim [misafirsever] ve misafirperver kavmı olan Türk, sinesine sığınan perişan Yahudiliğe elini uzatmış, onu bağrına basmış, ona yaşamak, servet ve saman [zenginlik] sahibi olmak imkânını vermiştir.

Bugün emri vakidir ki Türkiyede bulunan yahudiler bizden bin kat daha müreffeh ve bu memlekette hakiki servet ve sermayelere sahip insanlar olmuşlardır.

Memleketin bütün ihracat menbaları [kaynakları] ve bütün ithalât işleri onların elindedir. Büyük müteahhitler, büyük zenginler ve hattâ bu korkunç buhranda her birimizin hazan yaprağı gibi titrediğimiz şu zamanda kıllarına bile hata gelmiyen insanlar yahudilerdir. Hangi yahudiler?

İşte o İspanyadan koğulan, işte o Romanyada, Lehistanda şurada burada canları ve malları yağma edildiği iddia edilen yahudiler!...

Türk münevverleri düne kadar hükûmet kapılarında basit bir maaşa kanaat edip çalışırken ve bu vatanın yaşaması için göğüslerinde birkaç yara taşıyan insanlar bir lokma bir hırkaya kanaat ederken, bizim kanımızla sulanan ve bizim kanımızla elde tutulan bir vatan içinde yahudiler hiçbir fedakârlık hiçbir külfet yüklenmeden derin bir huzur ve sâman [servet] içinde yaşamaktadırlar. Acaba bunun kıymetini biliyorlar mı?

İşte bilmedikleri ve gördükleri nimete fena mukabele ettikleri içindir ki maatteessüf bugün Türkiyede de yahudilere karşı küskün hisler ve samimiyetsizlikler peyda olmuştur.

Bir daha tekrar edeceğiz ki bu samimiyetsizliğin, bu hoşnutsuzluğun ve bu infialin yegâne müsebbibi, yegâne âmili kendileridir, yani yahudilerdir.

Tezimiz ve davamızı ispat için önümüzde birikmiş olan binlerce misalden ve sayısız ibret levhalarından hangisini ele alacağımızı tayinde mütehayyir bulunuyoruz.

Dil bahsinden başlıyalım: Bir milletin en mukaddes ve medenî varlığı lisani ve edebiyatıdır. Ona gösterilen saygısızlık, hürmetsizliklerin en büyüğüdür.

Türkçe konuşmayı tenezzül addedecek kadar bu hürmetsizliği ileri götüren insanlara bütün manasiyle ve bütün kinlerimizle nefret savurmak ve hareketlerini takbih etmek [beğenmemek] bizim en tabiî ve en meşru bir hakkımızdır.

Bir cemaat ki koğulduğu, malı ve canı yağma edildiği bir milletin dilini muhafaza eder de ekmeğini yediği, iyiliğini gördüğü nimetine mazhar olduğu misafirperver, kahraman ve asîl bir milletin lisanını nasıl ihmal eder nasıl istihkar eder [hakir görür]?

Gerçi bizim bu hususta lâkaydimiz ve manasız müsamahakârlığımız yok değildir. Bu bizim için bir kabahat, olsa da bu saflıktan sui istifade etmek te her halde büyük nankörlüktür.

Sonra denebilir ki, iyi kötü ana lisanını bırakmak bir az müşküldür. Bu söz doğru olsa bile her halde hükmü kıyamete kadar baki değildir. Bir insan yüzlerce sene ağuşunda yaşadığı bir milletin, misafirper, âlicenap ve kahraman bir milletin lisanına ve hislerine nasıl bu kadar bîgâne kalabilir. Yahudiler gibi lisan öğrenmekte mahir bir millet için bu Teze mazeret bulmak her halde çok müşkül olsa gerektir.

Eğer Yahudilerin günahı sadece İspanyolca konuşmaktan ibaret olsa idi bu kadarını mazûr görecek bu kadarını hüsnü tevil edecek belki bir özür bulunabilirdi.

Fakat biliyor, görüyoruz ki İspanyolcayı terkeden bazı gençler, onun yerine berbat edilmiş, zarafeti kaçmış, inceliği kaybolmuş bir Fransızca konuşuyorlar. Birkaç sene evvel İstanbulda, her köşeye her duvara [vatandaş Türkçe konuş] ibareleri konduğu bir devirde sinemaya gitmiştim.

Kendimin vatanımda ve Türkiyede bulunduğuma inanmıyacak bir hale geldim. Bilet kişesi önüne gelen yahudiler yalnız Fransızca konuşuyorlardı. İçlerinden bir tek müstesnası bir tek insaflısı çıkıp ağzından Türkçe bir kelime sarf eden olmadı.

Bu milletin en asîl ve en haklı arzusuna bu kadar hürmetsizlik etmek o milletin bayrağına ve izzeti nefsine karşı büyük saygısızlık teşkil eder.

Yahudileri sevmemekliğimize sebep bu kadar değildir. Çok canlı bir misali bundan birkaç hafta evvel kendi gözlerimle gördüm kendi kulaklarımla işittim. Onu karilere [okurlara] nakledeyim:

Karantina civarında bir evin önünde bir Türk seyyar satıcı okkası yedi buçuk kuruşa Patetes satıyordu. Evin üçüncü kat penceresinde bulunan Yahudi karısı aşağıda bulunan Yahudi oğlanına İspanyolca seslendi:

– Bir okka seç te al.

Yumurcak Yahudinin verdiği cevap tüylerimiz ürpetecek ve bizi bu gaflet uykusundan uyandıracak kadar elîm ve acıklıdır:

– Turko, Turko!

Bir Türkten yedi buçuk kuruşluk alış veriş etmeği günah sayan insanları dost telâkki etmek bizim için çok acı bir kabahattır. Bu misalların daha koyularını ve daha büyüklerini gelecek makaleye terk ederken genç nesle söyliyeceğimiz söz şu olacaktır:

Mazide başımıza gelmiş olan belâ ve musibetlere bu çirkin ihmallerden başka sebep arama türk çocuğu!

Ve diline, izzeti nefsine hürmet ettirmesini bil aziz türk.

Aynı sayıda yer alan Osman oğlu Lemi'nin yazısında da Türk Yahudileri ağır bir dille suçlanmaktaydı:[87]

Paradan başka bir şey bilmezler, düşünmezler... Anlayamazlarda... Manevi ve maddî birbirlerine sarılmalarıla, dünyanın hanki bir tarafına gitseler, daima ayak üstü kalabilmek siyasetlerile, cambazlıklarıla gayelerinde mutlak muv[a]faak olurlar. Bulundukları yerlerde müşterek ve sarraf zihniyetile çıkdıkları yollarda, girişdikleri işlerde içlerinden birisi bir yuvarlanır gibi olsa, derhal

[87] Osman oğlu Lemi, "Yahudilikte Kabile Hayatı", *İnkılâp*, Haziran 1933, Sayı 3, s. 14-15.

tutarlar, kaldırırlar... San'atlarını meydana vermek istemezler. İşlerine asla gelmez...

* *

Yaşamalarında sistemleri böyledir. Bulundukları her bir memlekette, o memleketin öz yurtdaşlarını birbirlerine katarlar, yuvarlamağa çalışırlar. Bunun içinde her vasıtaya muracaat ederler. O memleketin sırlarını, san'atlarını anlamak ve toplamak için Yahudi gençlerini müesselere, yazıhanelere ve sairlere yerleştirirler. Bu Yahudi gençleri bulundukları o memleketin öz duygulu yerlerinde çarçabuk mahremi esrar olurlar. Zira çok eyi dalmasını, çıkmasını bilirler ve becerirler...aldıkları terbiye onları bu hususta yedi tula sahibi yapmıştır. Bir gün bakarsınız, iş tamamdır. Yahudi cemaati, kabilesi şu veya bu esrara vakıf olmuştur. Derhal tabiye ve sistemleri ona göre çevirirler, ayak uydururlar, oynatırlar dururlar!...

* *

Büyük varlıklı öz Türk gençliği... şimdi de hükmünü artık sen ver. Madamki mesela Yahudiler Türküz diyorlar. Şu halde Yahudi cemaati ne demek oluyor. Hususî teşekküller, cemiyetler, Yahudi mektepleri, hele şu enfes tıkırdak lisanları ne demek oluyor?

* *

Daha dün meş'um, işgal zamanlarında, mubarek ve mukaddes vatanımız İzmirimizin harimi ismetinde [mukkades ocağında], bu temiz Türk elinde, Yahudi gençleri izci teşkilatı yaparak ellerinde Yunan bayraklarıla, kalplerinin üstlerinde Yunan rozetlerile hükûmet konağımızın meydanında yavur marşlarını havlasunlar, havra çarşısında iki tütün balığı yerine iki «?» beş kuruşa deye bağırsınlar, kahraman ve cihanın emsalsiz Türk askerleri, Mehmetcikler İzmirimize, hayatımız bahasına sevdiğimiz sevgili yurdumuza henüz gelmeden birkaç gün evvel, ne yapacaksınız diye soruldukta: Ah yavrum buraya kim gelirse eyvallah deriz diyen Yahudiler kalksunlarda Türküz diye enselerimizde boza pişirsinler!... Hayret, binlerce hayret!...

* *

Hülâsa: Yahudiler! kabile hayatınızdan, ayri bir cemaat şekil tarzından, kulaklarımızı yırtan iğrenç ve yabancı dilinizden bıraktığınız ve bırakmakta olduğunuz fena hatırları zihinlerimizden silmeğe çalışmadıkça, silmedikçe, bu biçimsizliklerinizden ayrılmadıkça, sizlere hakiki bir vatandaş samimiyetile el uzatmak, üzerlerinizde toplanan tereddüt ve anti patiyi gidermek mümkün değildir.

* *

Hakikat yaygara ile örtülmez.

Derginin bir sonraki sayısında altın kaçakçılığı yaparken yakalanan iki Yahudi, "Yahudiler Türkün servetini harice kaçırıyor" başlığıyla haber yapılacaktı.[88] Aynı sayıda iflas eden İzmirli bir Musevi tütün tüccarının iflastan önce soydaşlarına olan borçlarını ödemesine karşılık Türk alacaklarına hiçbir ödeme yapmadığı haberi yer alacaktı.[89]

b) Cevat Rıfat Atilhan'ın Almanya Gezisi

Adolf Hitler ve NSDAP'ın iktidara gelmesinden sonra Atilhan Almanya'da yayınlanan antisemit *Der Stürmer* dergisinin yayıncısı Julius Streicher'in[90] davetlisi olarak Almanya'ya gidecekti. Almanya'da yaptığı temasları sonucunda *İğneli Fıçı* kitabının Almancaya çevrilmesi için 80.000.- Reich Mark telif ücreti alacaktı.[91] Sina'da Osmanlı Ordusu'na karşı casusluk faaliyetlerinde bulunan Yahudi casuslarını anlatan kitabı da *Die Schöne Simi Simon* adıyla tercüme edilip yayınlanacaktı.[92] Londra'da

---

88 "Yahudiler Türkün servetini harice kaçırıyor", *İnkılâp*, Temmuz 1933, Sayı 4, s. 25.

89 "Bir ibret misali", *İnkılâp*, Temmuz 1933, Sayı 4, s. 10.

90 Julius Streicher hakkında bilgi için bkz. Randall L. Bytwerk, *Julius Streicher The Man Who Persuaded A Nation To Hate Jews*, Stein and Day, New York, 1983.

91 Rıfat N. Bali, *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 211-256.

92 "Die Juden in der Türkei", *Der Stürmer*, 1934, no. 29, s. 2.

yayınlanan *The Jewish Chronicle* gazetesinde yer alan bir haberde Atilhan'm Almanya'yı ziyareti esnasında muhtemelen Nazilerden para yardımı aldığı ileri sürülmekteydi.[93] Atilhan Almanya'da bulunduğu sırada NSDAP Dış Siyaset Bürosu lideri ve Nazi ideolojisinin önemli fikir babalarından Alfred Rosenberg tarafından da kabul edilecektir.[94] Atilhan bu ziyareti şöyle anlatmakta:[95]

> 1933 senesi Kanunuevvel [Aralık] ayının beşinci günü, Alman devlet nazırı Alfred Rozenberg'den bir davetname aldım, evinde misafir olduğum mühendis doktor Harun İlmen Bey'i[96] yanıma alarak bu ziyarete gittik. Bir Türk muharriri sıfatıyla adamcağız bize çok iyi kabul gösterdi. Türk milletinin aselet, necabet [soyluluk] ve cengâverliğine hayran olduğunu ve Birinci Dünya Harbi'nde bu milletin vücuda getirdiği harika ve mucizelerin beşer tarihinde eşi olmadığından bahsederek, Alman milletinin de Türklere benzediğini söyledi. Konuşması samimî idi. Doktor Harun Bey lâzım gelen mukabelede bulundu. Söz öyle bir mecraya girdi ki ben de samimiyetle şöyle konuşmaya başladım:

---

93 "Nazi's Underhand Methods", *The Jewish Chronicle*, 18 Mayıs 1934.

94 Alfred Rosenberg (12 Ocak 1893-16 Ekim 1946) ırkçı teoriler dahil olmak üzere Nazi ideolojisinin önde gelen ideologlarındandı. 1933 yılında NSDAP antisemitizm propagandası yapan Dış Siyaset bürosuna amir olarak atanacaktı. Rosenberg Nürenberg Duruşmaları sırasında yargılanacak ve idama mahkûm olacaktı.

95 Cevat Rifat Atilhan, *İğneli Fıçı*, Özbahar Yayınları, 4. baskı, İstanbul, 1969, s. 72-74.

96 Deniz İnşaat Mühendisi Harun İlmen, Osmanlı Amirali Ahmet Besim Paşa'nın oğludur. (Mete Tunçay, *Bilineceğini Bilmek*, Alan Yayımcılık, İstanbul, 1983, s. 167). Alman arşiv belgelerinde Harun İlmen'den, "Berlin'de iyi tanınan şahıslardan Dr. Harun beni ziyaret etti. Kendisi burada Teknik Kolej'de on yedi yıldan beri ders vermiştir. Şimdi yine İstanbul'da yaşamaktadır. Buradaki Elçilik ve önde gelen Türk çevrelerince görevlendirildiği anlaşılan Dr. Harun, Turancılığa karşı tavrımızı öğrenebilmek için geldi" şeklinde bahsedilmekte. (SSCB Dışişleri Bakanlığı Arşiv Bölümü, *Alman Dışişleri Dairesi Belgeleri Türkiye'de Alman Politikası (1941-1943)*, Havass, İstanbul, 1977, s. 36) Harun İlmen'in adına Kırım Türklerinden Müstecib Ülküsal'ın anılarında da rastlanmaktadır. Ülküsal 1942 yılında Berlin'e yaptığı ziyarette Dr. Harun'un kendilerine para yardımında bulunup Nazi subaylarıyla görüştürdüğünü yazar. (Müstecib Ülküsal, *İkinci Dünya Yeni Savaşında 1941-1942 Berlin Hâtıraları ve Kırım'ın Kurtuluş Dâvası*, Kutulmuş Matbaası, İstanbul, 1976, s. 40, 44, 47, 97)

– Nazır Bey, ben neşriyatınızı takip ettim ve onlardan bir çok şeyler öğrendim. Zat-ı âliniz tekmil insaniyeti alakâdar eden ve uzun seneler birçoklarının temas etmekten korktuğu hayâtî ve siyasî mevzulara cesaretle temas ettiniz ve başta Alman milleti olmak üzere hepimize pek çok şeyler öğrettiniz. Ben şahsen senelerden beri, kaderin sevkiyle üzerinde ısrarla ve cesaretle durduğum bu mevzuda sizden çok şeyler öğrendim. Acaba muhterem nazır, bu mevzuda tecrübeli bir insandan ufak bir şey öğrenmek arzu buyurur musunuz?

– Memnunlukla...

– Millet ve parti olarak, aynı zamanda gayet haklı olarak, Yahudilere karşı husumet ve nefretinizi dünyaya ilân etmiş bulunuyorsunuz. Bu takdirde sizin için yapılacak tek şey, bugün elinizdeki bütün imkân ve vasıtalara başvurarak Yahudileri topyekûn ağız açamayacak hale getirmek ve tasfiye etmek... Zira benim zat-ı âlinize tavsiyem şudur ki: Yahudi milletiyle bir mücadeleye girildiği zaman, onlarca bir kişinin burnunu kanatmakla topyekûn imha arasında fark yoktur. Onlar; yalanın her çeşidi, iftiranın en şenii [kötüsü], propaganda ve yaygaranın en dehşetlisiyle dünyayı velvele ve yaygaraya boğarlar. Af nedir bilmezler. Maazallah ellerine bir fırsat geçti mi, ötesini siz düşününüz!...

– Bu fikir çok ileri değil mi? Bu asırda bu kadar cezrî ve şiddetli hareket, medeniyet âleminde nasıl karşılanır? Biz Yahudilerle sadece bir nefis müdafasındayız. Biz kendimizi sadece onların iktisadî esaretinden kurtarmak istiyoruz, hepsi bu kadar...

– Medeniyet dünyası buyurdunuz. Ben böyle bir şeyin mevcudiyetinden haberdar değilim. Bizim büyük şâirimiz, İstiklâl Marşımızda medeniyeti 'tek dişi kalmış canavar' diye tasvir eder. Ne kadar haklı imiş...

Ve bir an durakladı, manidar bir ifade ile şunu ilâve etti:

– Fikrinizi hiç de insanî bulmuyorum...

Bu sırada uzun boylu Alman hiddetle söylendi:

– Ne söylüyorsunuz Her Rozenberg... Doktor Harun Bey atıldı:

– Her Rozenberg, arkadaşımız 1915'den beri bu mevzu ile yakından alâkalıdır. Bu mevzuda çok canlı vakaların içinde yaşamıştır. Dediklerine ehemmiyeti vermeniz lâzımdır.

Rozenberg sözün sarp bir mecraya döküldüğünü anlayınca, birden karara varmış insanlar gibi adamlarına emir verdi:

– Hemen otomobilimi getiriniz.

Ve böylece bir emri vaki yaparak mükâlemeyi [konuşmayı] kesti. Böylece fikrinin ne kadar yerinde ve insanî olduğunu canlı bir misalle göstermek istiyordu. Harun Bey'le birlikte, gayet muhteşem bir otomobilin içinde gidiyoruz. Bir müddet sonra Oranienburg toplama kampının önündeyiz. Hani şu insan yağlarından sabun yapıldığı, insanların fırınlarda diri diri yakıldığı, korkunç yahudi propaganda teşkilâtı tarafından dünyaya ilân edilen ve birçok budala insanlara inandırılan kamplardan biri. Kapıcı bir milis yüzbaşısı Rozenberg'den kampa girme müsaadesi istedi. Rozenberg kendisinin devlet vekili olduğunu söyledi. Buna rağmen kumandandan telefonla müsaade alındı ve biz içeri girdik.

Burası Yahudilerin, mevrus-u ecdâd [atalarından miras kalmış] yalan ve iftiralarına göre müthiş ölüm kamplarından biri idi. En vahşi cinayetler burada irtikâb ediliyor [gözlemleniyor] ve yüzlerce Yahudinin yağından sabun buralarda yapılıyordu?!...

Bütün dünyayı, tekmil beşer vicdanını isyan ettirip dehşete sokan bu iftira ve yalanlar, hiç şüphesiz milyonlarca insanın şuurunda yer etmiş, ruhlarda korku ve nefret yaratmıştı.

Bende ise, sadece bir merak, müthiş bir merak vardı.

Kampın kapısından içeri girerken bu merak müthiş bir hayrete inkılâp etti. İçerisi pırıl pırıl temiz, havadar, konforlu ve mükemmel bir otel gibi idi. Müddet-i hayatımda bu kampın mutfağı kadar temiz ve fevkalâde bir mutfak görmedim. Sabah kahvaltısı dağıtılıyor, öğle yemeği hazırlanıyordu. Kocaman, her bir iki yüz gramlık ekmek dilimleri üzerine bol terayağı sürülmüş, her dilimin üzerine belki küçük bir kavanoz reçel sürülmüş, dağıtılıyordu. Diyebilirim ki her dilim, iki kişinin karnını doyurabilirdi.

Koğuşları gezdik. Birinci sınıf otellerde ancak bu kadar temiz yataklar bulunabilirdi. Geniş bahçede tenis kortları, futbol sahaları vardı. Birçok insanlar neşe içinde vakit geçiriyorlardı. Koğuşlardaki radyolar klâsik havalar çalıyordu. Mevkufların âileleriyle görüşmeleri için büyük bir salon ayrılmış ve ortalama gayet uzun bir masa konmuştu. Bu masanın tam ortasında bir tahta vardı ki kar-

şılıklı görüşenlerin masanın altından birbirlerine bir şey vermeğe mani oluyordu. Bu disiplin, bu konfor, bu bol gıdayı gördükten sonra, kamp kumandanına:

– Acaba ben onbeş gün burada kalabilir miyim? Diye sordum. Şaşaladı:

– Ne münasebetle!?

– Bu bol gıda, bu temiz hava, her türlü esbab-ı istirahat... Ve bir de bu güzel müzik. İnsan bu kadar konforu bir sanatoryumda zor bulur.

Ertesi gün Berlin'in büyük gazetelerinde bu sözlerim baş sahifelerde intişar etti [yayınlandı].

Dönüşte Rozenberg kimseye ağız açtırmaya fırsat vermeden sade kendisi konuştu:

– Gördünüz. Bu asırda artık cezrî tedbirlerle hiçbir dâva hal edilmez. İnsanî ve medenî metodlar, rahmü şefkat, tatlı dil, güler yüz daha müsbet neticeler verir...

Şehre girerken kendisine sordum:

– Düşmanlarınız bu âlicenaplıktan alarlar mı acaba?!...

– Orası o kadar mühim değil... Biz Alman milletinin necabetine yaraşır bir şekilde hareket etmeğe mecburuz.

– Temenni ederim ki ben aldanmış olayım... Fakat ben düşmanlarınızı o kadar yakından tanıyorum ki Herr Rozenberg!

c) Almanya Gezisi Sonrasında *Millî İnkılâp*'ın Yayını

1 Mayıs 1934 tarihinde *İnkılâp* dergisi adını *Millî İnkılâp* olarak değiştirecektir. Dergi bu sayısında okurlarını Yahudileri ekonomi alanında yenmeye davet edilecekti:[97]

Türk çocuğu!

Sina cephesinde çarpışırken yapılan casusluğu ve hiyaneti unutma!

*

[97] "Bilinmelidir", *Millî İnkılâp*, 1 Mayıs 1934, Yıl 2, Sayı 1, s. 5.

En zenginlerin elli Yahudi ortadan kalksa artık dünya yüzünde harp olmaz!

Hanry Ford

*

Türk devleti dairelerinde elhamdülillâh hiçbir Yahudi memur yoktur. Fakat Türkiyede para kazanan şirketlerin büyük memurları hep Yahudidir!

*

Filistin Araplarm memleketidir. Yahudiler Madagaskara!

*

İktisaden hâkim olmıyan milletlerin İstiklâli zayıftır. Yahudiyi iktisadî sahada mağlûp etmeliyiz!

*

Bir Yahudi ismini değiştirmekle ve Müslüman oldum demekle aslâ Türk olamaz!

*

Türklük bir kan ve karekter meselesidir.

*

Türkiye öz Türklerin vatanıdır.

Derginin ileriki sayılarının kapaklarında yer alan karikatürler *Der Stürmer*'de yayınlanan karikatürlerin aynısıydı. Bu duruma getirilebilecek tek açıklama Atilhan'ın Almanya'da bulunduğu sırada *Der Stürmer*'i de ziyaret etmiş ve bu klişeleri ondan temin etmiş olmasıydı. Bu da yadırganacak bir şey değildi zira *Der Stürmer* başka antisemit dergilere de klişe temin etmekteydi.[98]

---

98 "World Anti-semitism", *The Jewish Chronicle*, 22 Haziran 1934.

volle Tod des Richters Prince

Freimaurer

Die halbe Welt im Irrenwahn, ist Judas Sklav unterton
vor Mord wird nicht zurückgeschreckt, was ist schon, wenn ä Goi verreckt

wird dieser gerade, pflichtbewußte Prinet den Mund auftun. Und ohne Ansehen der Person die Schuldigen zur Rechenschaft ziehen. „Recht tun!" rufen die einen.

Ihm wird Geld wie zum Schweigen bringen können. Einer sagt es plötzlich, was alle denken: Prinet muß stumm gemacht werden für immer. Er muß sterben!

sind unser Unglück!

Der Stürmer März 1934 [illegible] Nummer 9 Page

Der Stürmer, Mart 1934

CEVAT RİFAT

MİLLÎ İNKILÂP

TAŞKIN MİLLİYETÇİ SİYASİ MECMUA

Sayı: 4 13 Haziran 1934 YIL: 2

YAHUDİ dünyadaki bütün maddi ve manevi vesaiti elinde tutmak istiyor. Onun ölçüsü yer yüzünden refah ve milliyet sınırlarını kaldırmağa çalışıyor. Biz aldanmıyoruz !...

...assenschänder von Chemnitz

Totentanz

Mit offenen Augen ins Verderben rennt
Ein Volk das nicht die Rassenfrage kennt

Die Nichtsahnende Hanna St. sollte die Auswirkung dieser Judengeister bald am eigenen Leib kennen lernen. Sie sollte bald erfahren, welch einen schauerlichen Tausch sie mit ihrem neuen Chef gemacht hatte.

Geschändet

Der Jude Bernstein hatte in Werdau eine Zweigniederlassung. Zum Zwecke der Erledigung von Korrespondenzen etc. fuhr er hin und wieder dorthin. Eines

...sind unser Unglück!

Der Stürmer, Haziran 1934

Sayı: 5 CEVAT RİFAT 1 Temmuz 1934

MİLLÎ İNKILÂP

TAŞKIN MİLLİYETÇİ SİYASİ MECMUA

Yahudi, asırlardanberi beşeriyeti ölüm havasile uyutarak inci dizginlerle felâkete sürüklüyor. Irk ve milliyet aşkı, bu tehlikeye karşı en emin tahaffuz çaresidir.

ſchindet arme Leute, ſchwindelt und betrügt

Frühling

Es paßt der Jude nicht in dieſer Tage Pracht
Abſchaum der Menſchheit, Kreatur der Nacht

ćer Bauer und Handwerker aus der Berſer Gegend hart erarbeitete, das ſtrich der Jude ein mit zufriedenem Grinſen. So war er ein Blutſauger und Schmarotzer, eine Geißel für das brave ſchaffende Volk. Mitleid hatte er nicht. Denn es ſteht im Talmud geſchrieben: „Wenn der Jude einen Nichtjuden an Geld oder Gut ſchädigt, ſo iſt es ihm verboten, Barmherzigkeit zu zeigen."

Dr. Richard Dehl begnügte ſich aber nicht damit, ein Geldverleiher und Wucherer allein zu ſein. Sein Judenblut trieb ihn auch zum Betrug. Im jüdiſchen Geſetzbuch Talmud-Schulchan aruch ſteht geſchrieben:

ſind unſer Unglück!

Der Stürmer April 1934 12 jahrg. nummer 15 page

Der Stürmer, Nisan 1934

Sayı:6 CEVAT RİFAT 15 Temmuz 1934

MİLLÎ İNKILÂP

TAŞKIN MİLLİYETÇİ SİYASİ MECMUA

Yahudi, Ferer hayatının kâbusu ve insan cemiyetlerinin kirli bir köpüğüdür. Onun çekildiği yerlerde bahar havası altında ebedi saadetler vücut bulur.

Atilhan 4 Mart 1934 tarihinde Münih'te toplanan Siyonist, Komünist ve Farmason Düşmanları Kongresi'ne de katılacaktı.[99] *Millî İnkılâp*'ta *Siyon Önderlerinin Protokolleri*, Henry Ford'un *The International Jew* eseri ile ünlü antisemit ideolog Theodor Fritsch'in *Antisemiten Katechismus* kitabının çevirileri tefrika halinde yayınlanacak, Yahudilerin Kurtuluş Savaşı sırasında vatana ihanet ettikleri, isimlerini Türkleştirseler bile Türk olamayacakları, Türkiye Cumhuriyeti'nin Naziler'den kaçıp Türkiye'ye yerleşmek istiyen Yahudi mültecileri kabul etmeyip Müslüman göçmenleri kabul etmesi gerektiği, Yahudilerin Türkiye'nin ticaret hayatını ele geçirdikleri yazılacaktı.[100] Atilhan *Millî İnkılâp*'ın 1 Haziran 1934 tarihli nüshasında da tahrikçi bir üslûpla Yahudilerin ticaret hayatına egemen olmalarından şikâyetçi olacaktı:[101]

> Evvelâ Türk çocuğunu koruyacağız. Çünkü her zeman o, her yerde onun babası ve dedesi bu yurt için kan dökmüşdür ve bu yurdun bütün yükünü o sırtlamıştır.
>
> *
>
> Esnaf bankası yahudi Rişard Volfa iki yüz bin lira kredi açacağına bu parayı yüzer lira olarak küçük esnafa dağıtmış ola idi en az iki bin insana iş bulmuş olurdu. O zaman, yahudi kredi müesseselerinin on liradan iki yüz liraya kadar itibar verip adam ettiği kimseler türk çocuklarının ekmeğini elinden alamaz ve bizimkiler avare dolaşmazlardı.
>
> *
>
> Bir sergi kuruyoruz elektriklerini yahudi yapıyor, resmini aldırıyoruz yahudi fotoğrafçısı, kırtasiye alıyoruz yahudi şirketi. Bir şey bastırıyoruz yahudi matbaası... Şirketlerin avukatı, ecnebilerin vekilleri, yahudi düşmanı Almanların mümessilleri, ihracatçı-

---

99 Rıfat N. Bali, *Musa'nın Evlatları Cumhuriyetin Yurttaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 219.

100 Rıfat N. Bali, a.g.e., 211-217.

101 "Notlar", *Millî İnkılâp*, 1 Haziran 1934, Yıl 2, Sayı 3, s. 13.

ların büyük bir kısmı, ithalâtçıların çoğu, ecnebi müesseselerde daktilolar, telefon santralında memurlar, dükkanlarda tezgâhdarlar, atelyelerde işçiler hep yahudi. Sigorta şirketleri onlarda, piyanko serbayilikleri onlarda, İzmirin üzümleri memleketin bütün mahsülleri onların elinde, eczahanelerimiz toptan ilaçları onlardan alıyor, bir çok küçük fabrikaların mallarını onlar satıyorlar, borsada onlar, ticarethanede onlar, gümrüklerde onlar.

Büyük müteahhitler onlar, para kazananlar onlar, onlar, hep onlar.

Türk çocuklarına ne iş kaldı?

*

Beyoğlunda; artık Türkçe konuşulmaz oldu. Bu saygısızlıktan hiç ıztırap duymuyormıyız?

8) *MİLLÎ İNKILÂP*'A KARŞI TEPKİLER

a) Türkiye Hahambaşılığı'nın Tepkisi

Türkiye Hahambaşılığı ve İstanbullu Yahudiler o ana kadar örneğine rastlanmamış şiddette bayağı ve antisemit bir üslûpla Türkiye Yahudilerine saldıran *Millî İnkılâp*'ın yayını karşısında şoka uğrayacaklardı. Gazeteci Sabetay Leon'a göre başka ülkelerde benzeri durumlarla karşılaşan Yahudi cemaatleri antisemit yazarlarla hep mücadele etmeyi tercih etmişlerdi. Bunun istisnası Türkiye idi. Cemaat liderlerinin bu pasif tavrı nedeniyle Atilhan serbestçe yayın yapabilecek bir ortam bulmuştu.[102] Bir cemaat ileri gelen olaylar yatıştıktan sonra *La Turquie* gazetesine verdiği demeçte dergi için şu yorumda bulunacaktı:

> Mecmuanın neşredilmeye başlaması hakikaten kötü bir tesir yaratmıştı. Türkçede hiçbir zaman neşredilmemiş hakaretleri okuduğumuzda çok şaşırmıştık. Ancak daha da mühimi söz konusu *Millî İnkılâp* mecmuası Türklerin Yahudiliğe karşı [besledikleri] hissiyatları hakkında yabancılara yanlış bir fikir verebilirdi. Yazı-

---

[102] Sabetay Leon, "El antisemitad Jevat Rıfat", *El Tiempo*, 11 Temmuz 1956.

lı şeyler maalesef kolayca her tarafa yayılır ve böylece zarar sadece ülke içinde değil, ülke dışında da meydana gelir.[103]

Türkiye Hahambaşılığı dergiyi yasaklatmak için hemen teşebbüse girişecekti. Bu girişimden haberdar olan Atilhan ise Hahambaşılığa meydan okuyacaktır:[104]

> Makineler işliyor, mecmua basılıyor, mefkûreciler çalışıyordu. Kulaklarınıza uzaktan yakından fısıltılar ulaştı: Yahudiler yaygarayı koparmışlardı. Mecmuayı kapatacakları ve mahkemeleri aleyhimize harekete getireceklerini duyurmadıkları kimse kalmadı. Yahudilere karşılaştığımız ne de belli!....
>
> Bugünkü inkilâp ve bu günkü âdil hürriyet bize pek çok pahalıya mal olmuştur. Ve bu satırları yazan insanlar bu hürriyet uğrunda kan dökmüş insanlardır. Onlar kuru gürültüye pabuç bırakmıyacakları gibi inkilâpçı Türk hükümetini ve âdil Türk mahkemelerini Yahudi yaygaralarına kulak asacak kadar zaif zanetmek te Yahudilerin Türkiyedeki son husranları olacaktır.
>
> Efendiler! Filistinde değil, Türkiyedesiniz.

Türkiye Hahambaşılığı'nm *Millî İnkılâp*'ı yasaklatma teşebbüsleri herhangi bir netice vermeyecek ve dergi yayınına devam edecekti. Bunun üzerine Türkiye Hahambaşılığı Başvekâlet'e başvurmayı karar verecekti. Başvekil İsmet İnönü'ye hitaben hazırlanan 22 Mayıs tarihli mektupta Yahudilerin Türkiye Cumhuriyeti'ne olan sadakatleri dile getirilmekte, kanunlara saygılı olup, işleri güçleriyle uğraşmaktan başka arzuları olmadığı belirtilmekte, *Millî İnkılâp*'ın halkı Yahudilere karşı tahrik ettiği hatırlatılıp hükümetten yayının durdurulması istenmekteydi. Mektupta Atilhan'a basın yoluyla cevap vermenin fayda getirmeyeceği, mahkemeye başvurmanın imkânsız olduğu vurgulanarak tek yolun hükümete başvurmak olduğu hükmüne

---

103 "Nos concitoyens Israélites de Thrace", *La Turquie*, 12 Temmuz 1934.

104 "Yahudilerin Feryatları!!!", *İnkılâp*, Haziran 1933, Yıl 1, Sayı 3, s. 11.

varıldığı yazılıydı. Mektuba derginin iki sayısından birer örnek eklenecek, Cismanî Meclis Umumî Kâtibi Samuel Altabef mektubu bizzat Ankara'ya götürecekti. Ankara Yahudi Cemaati Reisi Daniel Araf da kendisine rehberlik edecekti. Mektup 25 Mayıs günü Başvekâlet'e teslim edilecek, Başvekâlet Müşaviri mektubu Dahiliye Vekâleti'ne havale edecekti. Altabef'in 27 Mayıs tarihli raporuna ve Ankara Yahudi Cemaati'nin 1 Haziran tarihli mektubuna göre mektup Emniyet Umum Müdürlüğü, Adliye Vekâleti ve Matbuat Umum Müdürlüğü'ne gönderilmişti. Bu makamlar ise Türkiye Hahambaşılığı'na endişeye mahal olmadığı, kanunlar çerçevesinde gereken her şeyin yapılacağı ve sabırlı olunması gerektiği cevabını vereceklerdi.[105] Ancak bu güven telkin edici cevaba rağmen ilgili makamlar hiçbir girişimde bulunmayacak ve *Millî İnkılâp* yayınına devam edecektir.

b) Basının Tepkisi

Basının bir kısmı *Millî İnkılâp*'ın yayım karşısında suskun ve lakâyt kalacaktı. Buna karşılık İzmir'de yayınlanan *Işık* gazetesinin sahibi Rusçuklu Fahri, İstanbul'da yayınlanan *Haber Akşam Postası*, *Son Posta* ve *Vakit* gazeteleri Atilhan'ı eleştirecektir. En sert tepkiyi ise 1934 yılının Mayıs ayında yayma başlayan, Müfit Ramiz'in Umumi İdare Müdürü, Abdurrahman Şeref'in imtiyaz sahibi olduğu haftalık *Yeni Savaş* gazetesi verecekti. Üniversite gençliğine hitap eden milliyetçi ve Kemalist çizgideki *Yeni Savaş* üniversite gençlerine Hitler rozeti dağıtarak Nazi propagandası yapan Atilhan'ı kınayacaktı.[106] Gazeteci Sabetay Leon hâdiselerden 32 yıl sonra yayınladığı anılarında "gerçek bir Türk, Yahudileri yalnız bırakmadı. Bir kale gibi Cevat Rıfat'ın karşısına dikilip Yahudilerin davasını savunmak için *Yeni*

---

[105] Avner Levi, "1934 Trakya Olayları Alınmayan Ders", *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1996, Sayı 151, s. 10-17, 14. Jewish Telegraphic Agency'nin 24 Mayıs tarihli bülteninde de bu haber almakta. Bkz. "Jewish Community Sends Delegation to Angora to Ask Government to Stop Nazi Paper", *Jewish Telegraphic Agency*, 26 Mayıs 1934, s. 6.

[106] "Bir Adam Türk Gençlerine Hitler rozetini Nasıl Dağıtıyor?", *Yeni Savaş*, 10 Mayıs 1934.

Savaş gazetesini yayınladı. *Yeni Savaş*'ı okuyan Bernard Lecache'nm Paris'te yayınladığı *Le Droit de Vivre*'i okuduğunu zannederdi"[107] satırlarıyla *Yeni Savaş*'ı takdir edecekti.[108] Atilhan'ın *Millî İnkilâp* dergisinin kapağına fotoğrafını koyup altına "Gazinin kurtuluş mücadelesine ilk ve müşkül dakikalardan itibaren iştirak etmiş Bartın ve havalisi Millî kuvvetlere kumanda etmiştir" yazması üzerine[109] *Yeni Savaş* Atilhan'm Millî Mücadele'ye katılmasının Cumhuriyet kanunlarını ihlâl etmesine izin vermeyeceğini belirtecek ve "Millî Mücadele'de bulunmak, bir insanın sonradan işleyeceği kabahatlerden dolayı cezaya çarpmaması için bir serum değildir" diye yazacaktır.[110] *Yeni Savaş* Erenköy vapurunun pencerelerine Nazilerin gamalı haç işaretinin çizilmesine de dikkati çekecektir.[111] Atilhan bu eleştirilere şöyle cevap verecekti:[112]

> *Millî İnkilâp* ile Yahudilerin hakikî mahiyetini bütün dünyada olduğu gibi milletimizi ikaz maksadile izaha çalıştığımız sırada ve ikinci yılın ilk sayısında büyük bir telâş ve heyecana düşen ve şimdiye kadar yaptıkları hiyanetin hesabı talep edildiğini anlayan şebeke neşriyatımızı durdurmak için baş vurmadıkları çare kalmadı. Hattâ bu meyanda henüz hüviyet, meziyet ve vatan ile derecei alâkaları meçhul *Savaş* namındaki bir Türk mecmuasınıda elde ederek aleyhimize yazı yazdırmağa muvaffak oldukları görüldü. Türk gençliği namına yazı yazan bu zavallıya gene Türk gençliğinin cevap ve lâzım gelen dersi vereceği muhakkak isede yahudi müdafiliği yapan bu betbahtlar ve Cevat Rifat'ın kim olduğunu tanımadan, tetkik etmeden Türk izzeti nefsini rencide edecek de-

---

107 Bernard Lecache (1895-1968) bir Fransız gazeteciydi. 1928 yılında LICA Ligue Internationale Contre l'Antisémitisme (Antisemitizme karşı Uluslararası Birlik) adlı birliği kurdu. Birliğin yayın organı *Le Droit de Vivre* idi.

108 Sabetay Leon, "El antisemitad Jevat Rıfat", *El Tiempo*, 11 Temmuz 1956.

109 *Millî İnkilâp*, 15 Mayıs 1934, yıl 2, sayı 2.

110 "Cumhuriyet idaresinde kanun herkes için müsavidir!", *Yeni Savaş*, 24 Mayıs 1934.

111 "Akay idaresinin vapurunda Hitler rozeti neden duruyor?", *Yeni Savaş*, 24 Mayıs 1934.

112 "Yalan", *Millî İnkılâp*, 15 Mayıs 1934, Sayı 2, s.14.

recede küstahane saldırışları en mutedil düşünenleri bile müteessir etti. Yahudiyi sıyanet edeceğim diye Türk Milletini rencide ve vatan ve millî istiklâl mücadelesinde çok yüksek vazifeler ifa ve başaran bir şahsa Hitleri taklit ve onun rozetini gençlere tevdi eden diye tavsif ve iftira cüretini verdi.

Gafil ve tufeyli gazeteci! Yahudinin parası Türk milletinin yarasını sarmağa ve tedaviye kâfi değildir. Türk, ilhamını kendi duygu ve kuvvetinden alır. Hiçbir haricî tesir ve hiçbir maddî menfaat hakikî Türkü ve onun ahlâkını değiştiremez.

Sen her halde düşüncesiz, şuursuz ve mefkûresiz hareket eden bir oyuncaksın. Evvelâ kendini anlat kimsin? Memleket için yaptığın hizmet nedir? Kimi temsil ediyorsun? Hangi gençlik sana bu salahiyeti verdi. Hangi hükûmet ve kanunlara yazılarımız uygun değil?

Dikkat et; Yahudinin asıl rolü budur. Fertleri, cemiyetleri ve hükûmetleri birbirine düşürmek ve onların mücadelesinden istifade etmektir. Yahudinin parası vicdanını telvis etmesin. Biz Yahudiyi ve onun beşeriyet için bir mikrop olduğunu nazarî, amelî ve ilmî bir tez olarak hatta kendi lisanlarından ispat ediyoruz. Sende bunun aksini iddia edecek kudret ve iktidar var ise o yoldan yürü!

Yalan ve iftira ile işe başlama!

Milliyet mefhumu münakaşa götürmez bir mevzudur. O ancak güğüslerimiz ilikli ve ayakta hürmetle dinlenir. İşte o kadar!

Millî İnkilâp'da yayınlanan bir diğer yazıda da *Yeni Savaş* şöyle eleştirilecekti:

Çıkardığınız hamur kokulu gazeteyi okudum. Gönül, arkasını çevrip baktığım zaman isimlerin Leon, Yasef olmasını istedi. Heyhat!... Sahifeleri havra kokusu taşıyan gazetenizin sahiplerinin Yasef ve Pinto olması ona ne kadar yaraşacaktı...ne kadar açacaktı. Fakat kim bize, bunun altında başka bir hüviyetin saklı olmadığını temin edebilir? Savaşçı efendiler! Bana kızmayın, köpürmeyin. Bu duyguyu aşılayan ve bu sözleri söyleten sizlersiniz.

Aynı yazıda Yahudiler hakkında da şu yorumda bulunacaktı:

> Sizleri galiba İstanbul sırtlarını aşmamışlardansı[nı]z ... ve sizler galiba küstah simsarların elinde kıvranan köylülerimin halinden bihabersiniz.... ve hem siz nasıl olur burada bile, onların bir yeni hainliğini işitmeyesiniz. Dün gibi bu günde içimizde düşman bir unsur halinde yaşayan ve bunu her harekâtile isbat eden, Türk işçisi kullanmayan Türk dükkânlarından on paralık bir alış veriş etmiyen bu nankör insanlara karşı, buna inananlardan hiçbir zaman kanma ve inanma hali görmiyeceksiniz. Gayretiniz ve heyecanınız boşa...[113]

Yeni Savaş gazetesi *Millî İnkılâp*'ta yayınlanan bu yazılara şöyle cevap verecekti:[114]

> Geçen nüshamızda Cevat Rıfat Beyin Yahudi düşmanlığı propağandası yaptığına dair bir fıkra ile bu şekilde bir propagandanın bu memlekette nasıl telâkki edileceğine dair bir makale de intişar etmişti.
>
> Diğer akalliyetleri hesaba katmıyarak yalnız Yahudilere hücum etmekteki mananın milliyetperverlikle kabili telif olmadığını bunun ancak Hitleri bilerek bilmiyerek taklit demek olduğunu böyle bir taklidin ise inkılâp Türkiyesindeki Kemalizme mugayir [zararlı] olduğunu zikretmiş ve demiştik ki: «Tahkire, nefrete, hücuma, gürültüye mahal kalmadan sadece zeki ve menfaatini müdrik olmak lâzımdır.»
>
> Gazetemizde intişar eden bu yazılardan sonra Cevat Rıfat Bey *Millî İnkılâp* namındaki mecmuasının dünkü nüshasında bize alabildiğine hücum ediyor. Cevat Rıfat Beye evvelâ şunu söylüyelim ki; Moskova ve Dizograt kahvehanelerinden masalara yumruk vurarak Babıâliye tehdit yağmuru yağdırmak kendisinin kani bulunduğu yiğitliğe yakışmaz,

---

113 Cahit Hilmi, "Varda Efendiler", *Millî İnkılâp*, 15 Mayıs 1934, Sayı 2, s. 18.

114 "Cevat Rıfat Bey, Irk düşmanlığı yapmak pek tehlikelidir!", *Yeni Savaş*, 17 Mayıs 1934.

Biz Ruya ve Hulya kahramanlarına ancak acırız. Gelelim asıl meseleye; Cevat Rıfat Bey sizi ne şahsan ne de gıyaben tanıyoruz. Çok büyük milliyetperver, vatanperver, büyük bir Yahudi düşmanı olabilirsiniz. Bunların hiç biri bizi alâkadar etmez. Sizin yaptığınız yanlış bir hareket ise bu memlekette Türk adaleti, Türk kanunları vardır. Onun karşısında hesap verirsiniz.

Yaptığınız doğru bir iş ise gene Türk milleti sizi takdir eder, size kıymet biçer.

Bizi alâkadar eden cihet şudur: Türk gençliğinin hataya düşmemesi. Biz gençliğin içinden çıkmış ve bu savaşa atılmışız. Vazifemiz gençliğe "Dikkat!" demektir.

Biz ancak bu kadarını söyliyebiliriz daha ileriye de gidemeyiz. Zira biz her şeyi anlıyan her şeye kıymet veren ve aldanmıyan bir gençliğin karşısında olduğumuzu çok iyi biliyoruz.

Bu gençliği aldatmağa bu gençliği kandırmağa bu gençliği kirletmeye kalkışmak büyük bir cesaret olur. Biz vazifemizi yaptık. Genç arkadaşlarımıza «ihtiyatlı olun!» dedik. Ve Türkiye cumhuriyetinin teşkilâtı esasiye kanunile kendilerine bahsedilen haklardan istifade eden vatandaşlara ulu orta hücum etmenin tehlikeli olduğunu söyledik.

Biz bütün dünyanın tasdik ettiği büyük bir adamın kurduğu bir rejim içinde, Kemalizm karşısında Hitlerin istavrozunu görmeğe tehammülümüz olmadığını başkalarını taklit etmenin bize yakışamıyacağını söyledik. Halbuki sen bize Yahudilerin elde ettiği adam sıfatını takmaktan hiç çekinmedin.

Cevat Rıfat Bey biz senin tanımak istemediğin gençlik içinden çıktık. Sen bizi tanımazsın ve tanımak işine gelmez. Fakat senin fikirlerine her nasılsa yardımcılık eden ve mecmuamıza arka sahifesine aleyhimizde yazı yazan gence[115] bizi sorarsan kim olduğumuzu size söyler. Zira o bizi yakından tanır. (Biz onun yazılarına cevap vermeğe lüzum görmüyoruz. Size verdiğimiz cevap yeter. Yalnız o da şunu bilsin ki Hitleri taklit etmeğe can atmak bizim milliyetperver tanıdığımız bir gence yakışacak bir tavır değildir.)

---

115 Burada söz edilen kişi Cahit Hilmi'dir.

Cevat Rıfat Bey; gazetemizde intişar eden makalenin sahibine «gafil ve tufeyli gazeteci» diyorsun. Biz size bu şekilde çirkin bir cümle ile cevap vermeğe tenezzül etmiyoruz. Biz ne Yahudilere satılmışız ne de gafil ve tufeyliyiz. Sizin bu çirkin ittihamınızın [suçlamanızın] hesabını soracak elbette biryer vardır.

Biz size: «Hitlerden para alıyorsunuz!» demedik. Halbuki siz kendi kendinizden şüphe ettiğinizi anlatıyorsunuz. Belki şüphenizde haklısınız? Sizin içinizdekini bizim anlamamız için keramet ister. Fakat merak etmeyiniz, başkalarını taklit etmek propaganda yapmak için muhakkak para almağa lüzum yoktur bilmem bilir misiniz?

Enver Paşanın büyük bir kabadayılıkla harbe atılmasının yegâne sebebi ne imiş? Alman imparatoru Enver Paşanın sırtını okşıyarak:

– Sen büyük bir adamsın, büyük işler göreceksin demiş.

Senin de arkanı Hitler okşamış olabilir.

Böyle bir kahramanlığa atıldığınıza delalet eden bir çok marifetleriniz var. Meselâ mecmuanızda kahramanlıklarınızdan bahsediyorsunuz, sahifelerinizi resimlerinizle süslemişsiniz.

Cevat Rıfat Bey, siz bizi hiç düşünmeden kirletmek istiyorsunuz, fakat eğer düşünürseniz hata ettiğinizi anlarsınız.

Biz nihayet size de ancak: «hatadan kaçınız!» deriz. Siz de bize bu şekilde demiş olsaydınız milliyetperver olduğunuzu ispat ederdiniz.

Bize «Yahudinin rolüne dikkat et!» diyorsunuz, Bakın bu ihtarınız çok yerindedir.

Doğru söze ne denir. Fakat siz bizi yanlış anladığınız için gene burada hata ediyorsunuz. Çünkü biz Yahudiyi çok iyi biliriz. Ve onu müdafaa için sizin dediğiniz gibi de kendimizi satmış değiliz. Fakat şunu da bilin ki ırk düşmanlığı propagandası yapmak tehlikelidir.

Atilhan şahsına yöneltilen suçlamalara uzun bir yazı ile cevap verecekti:[116]

---

116 "Maskeler Aşağı!", *Millî İnkılâp*, 1 Haziran 1934, Yıl 2, Sayı 3, s. 4-6.

«Benden sonra tufan» değil Almanyada bütün dünyada kıyamet kopsa kendi hesabıma umurumda bile değildir. Ben yalnız Türklük ve yalnız Türkiye ile alâkadar bir insanım. Bütün hayatım bütün mevcudiyetim bu ideal uğrunda geçmiştir. Çok seneler varki her yerde olduğu gibi bizimde içtimaî bünyemize musallat olan bir hastalıktan bir mikroptan müştekiyim [şikayetçiyim]. Çok seneler varki kardeşlerime bu tehlikeden sakınmasını ihtar etmeği kendime millî ve şerefli bir vazife edinmişimdir.

Yalnız Almanya değil, bütün dünya bu sosyal parazitlerden bu içtimaî vebadan müştekidir ve feryat içindedir.

Ben, Balkan harbinde Edirne mevki müstahkeminin müşkül ve şerefli günlerinde koynumuzda beslediğimiz bazı yılanların hiyanetlerini görerek onlara cidal [savaş] açdığım zaman iyi kalpli, merhametli arkadaşlarım hareketimi bir az taşkın bir az insafsızca bulmuşlardı. Fakat 12 mart 1329 sabahı mevki müstahkemin tatil muhasama etmesile dalkavukluklarına riyakârlıklarına inanup ta ailelerini bazı yahudi evlerine götüren arkadaşlar çok çirkin ve çok nankörce hiyanetlerle karşılaşmışlardı.

Sosyal parazitler zabit ailelerinin bulundukları evleri birer birer düşmana göstermişlerdi.

*

Sina ve Filistin harp cepheleri daha kahpe ve daha namert alçaklıklara sahne olmuştu. Cephe gerisinde yerleşmiş ve çok zengin ve mesut bir hayata mazhar olmuş, Türkün müsamaha ve alicenaplığı sayesinde derin bir sükûn ve emniyet içinde yaşayan insanların sürü halinde ordumuza hiyanet ve casusluk ettikleri meydana çıkmış ve bunların hepsi nankörlüklerinin cezalarını hayatlarile ödemişlerdi.

*

Cengâver ve kahraman Türkler son defa Filistinden çekilirken perakende efrat ve zabitan grupları Taberyede çürük yumurtalar ve süprüntülerle taaruza uğramışlardı.

*

Böyle bir sürü nankörlük bir sürü denaete [alçaklığa] şahit olmuş olan Türkler ana yurtta tam bir istiklâl içinde yerleştiler.

Gazinin dehası sayesinde siyasî istiklâli kurtulmuş olan milletimiz şimdi de iktisadî istiklâlini elde etmeğe çabalıyor.

Önünde; bütün dünyada olduğu gibi bu mahut sosyal parazitler vardır. Gümrük komisyonculuğundan, borsa simsarlığından en büyük taahhütlere kadar bütün işler hemen hemen bu meş'um insanların elindedir. Ecnebi şirketlerini onlar temsil ediyorlar, hatta Yahudi aleyhtarı Almanyanın bile bütün işlerini onlar görüyorlar. Hülâsa iktisadî sahada kazanılacak bütün işlere leş kargaları gibi hücum etmişlerdir.

Köylülerimizin mahsullerini onlar satıyorlar. Malımızın her zaman her yerde kıymetini kıyasiye düşürüyorlar. Vatanda para kazanmaktan kanımızı emmekten başka bir alakaları olmadığı, her biri başka bir idealin; mev'ut [vaad edilmiş] toprakların yolcusu olduğu için ellerini uzattıkları iktisadiyatı daima ve merhametsizce tahrip ediyorlar!

*

Diyoruz ki: Bu memleketin bütün nimetleri evvelemirde bu memleketin yaşaması için durmadan kan döken insanlarındır.

Diyoruz ki: Sakaryada anasının sırtına otuz kiloluk şarapneli yükleyen nesil terfih edilmedikçe [ferahlamadıkça] memleketin bütün menfaatleri ve imkânlarından bu içtimaî [sosyal] parazitler istifade etmesin.

Diyoruz ki: Tarihe yeni bir fasıl ilâve ettiğimiz Çanakkalede dört buçuk Yahudinin köylülere reva gördüğü haksızlığa müsaade edilmesin.

Ve diyoruz ki: Kendi itiraflarile, tarihin sayısız misallerile ve yakın vak'alarla içinde yaşadıkları, ekmeğini yedikleri milletin gözünü oyan, mükaddesatına varlığına düşman olan muzır teşkilâtın zararlarına karşı müteyakkiz [uyanık] olalım. Onların tahribatını bilelim.

Menemende genç bir Türk zabitinin feci ölümünü alkışlayan,[117] düşmanlarımıza Türk toprakları sizi bekliyor diyen, Avru-

[117] Burada sözü edilen kişi Kubilay'ın hunharca öldürülmesini seyredenler arasında bulunan Bohor Yosef Ben Hayim'dir. Bkz. Avner Levi, a.g.e., s. 93.

pada Türk ticarethanelerinin iş yapmasına imkân vermiyen aleyhimizde isnadat, ifsadat ve iftiralar tasni eden [yakıştıran] hülâsa saymakla bitmeyen ve her birimizin yüzlerce misaline şahit olduğumuz kötülükleri pervasızca ve mütemadiyen irtikâp eden [işleyen] tehlikeli teşekküllere karşı müteyakkiz bulunmaklığımızı, kendi evimizde efendi gibi yaşamayı, hatırımızı saydırmayı, benliğimize hürmet ettirmeyi bilmekliğimizi müdafaa ediyoruz. Bu meşru bu makul bu yerinde mücadeleye karşı:

Uzaktan yakından sesler yükseldi. Uluyanlar var. Kuduranlar var. Hiç bir gürültüye papuç bırakacak değiliz, bırakmışta değiliz. Onlar diyorlar ki... Hakaret edilmişse ne olur. Ekmeğimizi almışlarsa ne olur. Sayğısızlık etmişler, casusluk yapmışlar, bütün hayat damarlarımızı ellerine geçirmişler, aramıza nifak koymuşlar, iktisadîyatımıza musallat olmuşlar, sui istismar etmişlerse ne olur diyorlar.

Bu hassasiyetlerine bu isticallerine bu telâşlarma sebep ne? Onu Biz ifşa etmiyeceğiz. Zeki ve hassas efkârı umumiye bu işte en adil bir hakemdir. Hükmünü o ve tarih versin.

*

Bu milliyet düşmanları, bu ırkımıza düşman olanlara dost olan efendiler muhakkak ki Filistin cephesinde yapılan casusluğu Edirnede yapılan hiyaneti bilmiyorlar. Çünki askerlik etmemişler (mazur)? durlar.

Bu efendiler, daha dün denecek kadar yakın bir mazide yani 28/Teşrinievvel/1928 de gün ortasında Beyoğlunun göbeğinde Alber Saltiyel[118] adında bir yahudinin ırktaşlarının Sinâ cephesinde yaptıkları hiyanetin cezasını verdirmekte âmil olduğum için namusuma, haysiyetime, şeref ve sermayeme kurduğu tuzak ve aldığı intikama karşı neden kıllarını kıpırdatmadılar, neden isyan etmediler. Haberlerimi olmadı? O zaman *Bir Facianın İç Yüzü*

---

118 Albert Saltiel, Atilhan'm Beyoğlu'nda kiracısı olduğu ve kundura satışı yaptığı mağazanın mal sahibiydi. Atilhan mağazayı kiraladıktan bir süre sonra Saltiel mağazayı tahliye ettirip mühürletti. Atilhan mal sahibi Saltiel'in Yahudi karşıtı yayınlarından dolayı intikam alma amacıyla ticari hayatını mahvettiğini yazdı. Kaynak Rıfat N. Bali, *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 214-215.

adındaki kitaptan otuz bin nüsha bastırıp parasız dağıtmış ve Türkçe, Rumca, Ermenice bütün gazetelerin son sahifelerile keyfiyeti efkârı umumiyeye bildirmiştim. İşitmemiş olabilirler fakat düşmanlarımızı müdafaa etmek için ne çabuk silâh başı ettiler, onu ne çabuk işittiler.

*

1- Efendiler eger garezkâr değilseniz muhakkak ki gafil veya cahilsiniz, çünkü: Eğer biribirine benzeyen ideallar mutlaka birer taklit ise o halde ben Adolf Hitleri değil Adolf Hitler beni taklit etmiştir.

Çünkü *İnkılâp* tam on dört sene evvel şapirografle Bartın ve havalisi kuvayı milliye kumandanlığı karargâhı olan Çaycuma nahiye merkezinde neşr edilmekte ve köylere parasız dağılmakta idi. O zaman bu gazetenin baş muharrirliğini şimdi Salihli mıntıkası maarif müfettişi olan M. Cemil bey yapıyordu.

2- *Bir Facianın İç Yüzü* adındaki kitabım 1929 tarihinde İstanbulda Vefa beyin hakimiyeti milliye matbaasında basılmıştı. Oda mı Hitler propagandası idi.

3- Almanyada nasyonal sosyalist fırkası mevki iktidara gelmeden İzmirde bizim fırkamızın gazetesi olan *Anadolu* [Sina cephesinde Yahudi casusları]nı tefrika ediyordu. Bunlar böylece taayyün edince, senelerce evvel başlanmış milli ve ilmi mücadelenin bir günahını bulamayup da efkârı umumiyenin alâkasını sadece (Hitlercilik) diye tavsif etmek sarahaten tarafkirlik serahaten yalan dır.

Esasen (Hitlercilik) diye bir rejim ve sistem yoktur. Nasyonal sosyalizm vardır. Bir Türk için Gazi inkılâbının büyüklüğünden başka diğer memleketlere ve diğer milletlere ait sistemlere bel bağlamanın yapacağı fena akisleri bildikleri için düşmanlar bize hep o cepheden hücum ediyorlar.

Yahudinin silahı mugalata, yalan, iftira ve garezkârlıktır. Mesaimizin samimiliğini, karakterimizin dürüstlüğünü ve idealimizin kudsiyetini onlar da biliyorlar, ve bu tezi ortaya atmış olan adamın vatanperverliğini, müteassıp namuskârlığını ve eşi olmayan tok gözlülüğünü pek alâ takdir ederler. Bu sebeptendir ki hücumları hep namerdane ve hep iftira dır.

Geçen sene İzmirde, gizli gizli propagandalarla türlü yalanlar irtikap ettiler, muhit dar ve uyanıkdı. Vali ve fırka reisi son derece muktedir ve muteyakkızdı. Aldanmadılar yalanları çıktı fakat utanmadılar.

Nihayet ben Almanyada iken, Türkiyeye gelip bir nasyonal sosyalizm teşkilâtı yapacağımı imzasız mektuplarla bildirdiler.

Kemalizmin diyarında böyle bir şey olmayacağına nazaran bizi öyle kirlemek istiyorlardı, onda da muvaffak olamadılar, fakat onlar için yine utanmak yoktur.

Onu da söyliyeyim ki: Almanyadaki Yahudi aleyhdarlığı halk cephesinden muazzam bir edebiyat hükümet cihetinden muhteşem bir bürokrasiden ibarettir. Halbuki beşeriyet kendilerinden daha cezrî ve daha başka hareket bekliyordu.

Alman hotkâmlığını, Almanların dosta kıymet vermediklerini bilmeyenler beyhude yere burada bir Hitler propagandası vehm ederek ilmi ve millî tezlere saldırıyorlar. O adamlara şunu da söylemeliyim ki Almanyada bulunduğum altı ay zarfında hükûmetin hatta en küçük bir nezaket ve misafirperverliğini görmüş değilim. Milli ve şahsi gururum orada hiçbir kimsenin bir fincan kahvesinin bile içmeğe müsaade etmemiştir.

Ve şimdi yahudileri müdafa etmek için bana saldıracak efendiler şurasına iyi dikkat etmelidir ki ben asla kirlenmeyecek, satılmayacak halis kan türk oğlu türküm. Ben bunu karşı karşıya çarpışdığım düşmanlara da tasdik ettirmiş ve efradından bulunmakla iftihar ettiğim minnetimin büyüklüğünü göstermiş bir adamım.

Onun için harekâtımda hiçbir zeman ve asla en ufak bir leke göremeyecek olan insanlar nihayet bir (Hitlerizm) iddiası maskesine bürünürlerse onda da aldanırlar.

Burası kemalizmin diyarı dır. Burada bu idealden başka yola sapanlar ve Siyonist propagandası yapanlara lanet olsun. Eğer telaşlarımızda samimi isek bizimle hiçbir alış verişi olmayan (Hitlerizm)e değil, milli hisleri kökünden tahrip eden ve gün geçtikçe ehemmiyet ve tehlikesi artan beynelmilel teşekküllere hücum etmelidirler.

*

Hülâsa:

Biz ne ırk, ne din ve ne de hiçbir millete düşman değiliz.

Biz sadece milletlerin kanını emen, ekmeğini yediği memlekete nankörlük eden misafirperverlik kıymeti bilmeyen ve insanlıktan öç almayı kendilerine ideal edinen muzur teşekküllere ve bu teşekküllerin tahribatına düşmanız. Öyle teşekküller ki içlerinde maalesef her din ve her milliyetten adamlar vardır. Mücadelemiz samimî, millî ve nâmuskâranedir. Milliyetçi gözüken fakat komonist olan onda da sebat edemeyip dönen, İstiklâl harbinde millî hudutların kabul etmediği insanlara sözümüz yoktur. O kadar küçülemeyiz;...

*

Son sözümüz:

Efendiler! Memleketin öz evlâtları iktisadî buhran içindedirler. Bütün dünyada olduğu gibi beşeriyete musallat bir kâbus onların da iktisadiyatına pençe salmıştır. Biz bu kâbusun kalkmasını istiyoruz. O kalktığı gün bolluk, bereket ve refah içinde yüzeceğiz.

O kâbus bizden uzaklaştığı gün artık aramıza nifak sokamıyacaklar. Daha dürüst ve daha neşeli olacağız.

Biz, işte bunun için çalışıyoruz.

Biz, işte bunun için her tehlikeye ve her iftiraya karşı koyuyoruz. Binin için bir Türk gibi o kadar faziletli, o kadar nâmuskâr, o kadar mütevazi ve temiz bulunuyoruz.

*

Sizde maskelerinizi çıkarınız, görelim kimsiniz ve kimler için çırpınıyorsunuz.

Yeni Savaş bir sonraki yazısında Atilhan'a şöyle cevap verecekti:[119]

Millî Inkilâp namı altında, Alman nasyonal sosyalizmine hayran bir mecmuada, tezatlarla dolu bir yazı daha gördük, yazının

---

[119] "Artık Hitler gibi selâm vermiyor Hitlerin ıstavrozunu takmıyor", *Yeni Savaş*, 14 Haziran 1934, Yıl 1, Sayı 5.

baş tarafında "maskeler aşağı!... Efendiler aceleniz ne!.. Bu hücumların sebebi nedir?..." Diye tahta kılınçla romantik piyeslerde rol yapan aktörler gibi bağrıyor.

Bu yazı ilmî mahiyette ciddî bir yazı olsaydı, kendisine cevap vermeye değerdi. Biz burada, Cevat Rıfat Beyin yine kendi yazısında, kendisinin cezbeden satırlarını koymakla cevap vereceğiz.

Cevat Rıfat Bey diyor ki:

– Biz ne ırk, ne din, ne de hiçbir millet düşmanı değiliz. (sayfa 6 sütun 2)

Aynı makalenin diğer bir yerinde şu satırlar var:

– Bu milliyet düşmanları, (yani Museviler) bu ırkımıza düşman olanlara dost olan efendiler muhakkak ki Filistin cephesinde yapılan casusluğu, Edirnede yapılan hıyaneti bilmiyorlar.

Cevat Rıfat Bey, kendinin Hitlerden evvel, Yahudî düşmanı olduğunu iddia ediyor, diyor ki:

– Ben Adolf Hitleri değil, Adolf Hitler beni taklit etmiştir.

Yer yüzünde Yahudi düşmanlığı, Cevat Rıfat beyden başlamaz. Hıristiyanlık tarihî pek basit ve ilk mektep talebesinin anlıyacağı bir şekilde tetkik edilirse Hıristiyanların Yahudi düşmanlığı pek eskidir. Ortada herkesin bildiği Yahudi düşmanlığı tarihi varken Adolf Hitlerin, Cevat Rıfat Beyi taklit etmiyeceği hiç kimsenin hatırına gelmez.

Cevat Rıfat Bey makalesinin diğer bir tarafında, kendisinin Hitlerin Türkiyedeki ajansı olmadığını ispata çalışıyor, Almanya seyahati hakkında izahat verirken, Almanyada kimsenin kahvesinin içmediğini büyük bir telâşla iddia etmektedir. Bu kadar telâşa ne lüzum var.

Cevat Rıfat Beyin Almanyada propaganda nezaretile olan temaslarının mahiyeti hakkında bir iddiaya girişmek için elimizde vesika yoktur. İşin bu tarafları, hükûmeti alâkadar eden meselelerdir. Bizim bu işlere karışmağa hakkımız yoktur.

Biz Cevat Rıfat Beyin, Türkiye şartlarına uygun olmıyan nasyonal sosyalizm propagandasile, durup dururken Yahudi düşmanlığına aleyhdarız. Nitekim bu neşriyatta yalnız kalmadı.

Vakit Baş muharriri Mehmet Asım Bey, *Haber* gazetesinde Valâ Nurettin Bey, *Vakit* gazetesinde Sadri Ethem Bey gibi tanınmış muharrirler de Türkiyede Alman nasyonal sosyalizim talâkkisine göre bir Yahudi meselesi olmadığını iddia ettiler. Cevat Rıfat Bey, "maskeler aşağı" diye gündelik matbuatın baş muharrirlerile uğraşsın.

Savaş bu sahada yapacağını yapmıştır. Nitekim Cevat Rıfat Bey bir yazısında "bir Türk için Gazi İnkılâbınının büyüklüğünden başka diğer memleketlere ait sistemlere bağlanmanın yapacağı akislerimi diye nasyonal sosyalizm propagandası yapmanın mazarratlarını anlamıştır. Ve göğsündeki rozetide çıkarmıştır. Arkadaşlarına, bu noktada Beyoğlu pastahanelerin de, Hitler gibi kolunu kaldırıp selâm da veriyor. Rozet dağıttığını da işitiyoruz. O halde mesele yoktur. *Savaş* bu neşriyat mücadelesinde muvaffak olmuştur.

Son Posta gazetesi de Atilhan'ın ismini zikretmeden şu ikazda bulunacaktı:[120]

Hitlerin eli Bulgaristan'a ve Türkiye'ye de uzanmıştır. Birkaç aydan beri Türkiye'de teşkilât yapmıya, para sarfetmiye başladıklarını öğreniyoruz. Ötedenberi Alman firmalarını temsil eden bir Türk bu vazifeyi üzerine almış ve faaliyete geçmiştir. Bazı gazetelerimiz, farkına varmıyarak, bazan bu propagandaya alet olabilirler. Bugün cihanda çarpışan muhtelif fikirler ancak propaganda vasıtasile yayılmıya çalışıyorlar. Avrupa'dan gelen bu zehirli gazlara karşı maskelerimizi takalım ve zehirlenmekten korunalım.

120 "Türkiye'de Hitlercilik", *Son Posta*, 16 Mayıs 1934.

Cumartesi karikatürleri: 27

Gazeteci — Havadis yazıyoooor!.. Musevi düşmanlarına cevap yazıyoooor!..

Gazete sahibi — Musevi vatandaşlara hücum edenlere cevap yazdım, bugün elbet 50,000 nüsha satılır

Salamon — Gazetacı, ver bakalım ne yazıyor görelim!..

Salamon ve arkadaşları — Aferin!.. Aşkolsun be!... Bravo yaşasın bu gazeta!... Varolsun!...

Salamon — Mersi!... Hay di güle güle!...

Akşam, 9 Haziran 1934

Atilhan bir diğer yazısında "kemalist diyarında Hitlerist propağandası yapılmaz" diyenleri "Yahudi ağzı ile nasihat vermek" ve "siyonizmin propagandasına âlet olmak" ile suçlayacaktı.[121] *Vakit* başyazarı Asım Us ise gazetesinde yayınlanan Çanakkale'de ticaretin Yahudi tacirlerin elinde olduğundan şikâyet eden bir okur mektubunun[122] *Millî İnkılâp* dergisi tarafından

> Biz, Çanakkale'nin, Anafartalar'ın galipleriyiz değil mi?
> Biz, Çanakkale'de bir avuç kahramanla bütün dünyayı
> mağlûp eden millet değil miyiz?
> Bak! O zafer illerinde dört Yahudi bize karşı ne
> fenalıklar yapıyor!
> Milli İnkılâbın mücadelesi ne kadar meşru
> ne kadar yerinde ve ne kadar temiz...

yorumuyla iktibas edilmesinden[123] rahatsız olacak, *Yeni Savaş* ve *Millî İnkılâp* arasındaki tartışmaya şu satırlarla değinecekti:

> İstanbul'da okuyucularına Türk inkılâbı namına Yahudi düşmanlığı telkin eden bir mecmua çıkmağa başlamıştır. Buna mukabil diğer bir mecmua Türk inkılâbı ile Yahudi düşmanlığının bir alâkası olmadığını ispata çalışıyor. İki mecmua arasında çıkan bu münakaşaya yavaş yavaş gündelik gazeteler de alâkadar oluyor.
>
> Türk efkârı umumiyesine [kamuoyu] Almanya'da olduğu gibi Yahudi düşmanlığı telkin etmeğe çalışan mecmuanın ikinci sayısında *Vakit*'ten alınmış bir mektup var. Çanakkale'de Yahudi murabâhacılarından şikâyet için yazılmış olan bu mektuptan da istifade edilmek isteniliyor.
>
> *Vakit*'e Çanakkale'den yazılmış olan bu mektupta mevzuu bahsolan şikâyetler tamamiyle varit olabilir. Fakat ferdî ve mahallî çerçeve dahilinde mütalaa edilmek icap eden hâdiseleri ne kadar çirkin olursa olsun bütün bir kütleye malederek hepsini bir-

---

121 "Düşman saflarında!", *Millî İnkılâp*, 15 Haziran 1934, Yıl 2, Sayı 4, s. 1.

122 Ragıp Kemal, "Köylü, bezirgânların elinden kurtarılmalıdır", *Vakit*, 6 Mayıs, 1934.

123 "Anadolu'dan feryat", *Milli İnkılâp*, 15 Mayıs 1934, sayı 2, s. 3.

den mesul tutmaya kalkmak doğru değildir. Eğer *Vakit*'e yazı yazan zat mektubunda bu umumî kaideye riayet etmemiş ise onun da hataya düşmüş olduğunu kabul etmek lâzım gelir.

Vakit'ın neşriyatına taallûk eden bu noktayı bu suretle tespit ettikten sonra Türk milliyetperverliği ile Yahudi düşmanlığı arasında bir münasebet bulunup bulunmadığını gösterelim.

Bu defa neşriyat yolu ile ortaya çıkan Yahudi düşmanlığı bize Almanya'dan geliyor. Almanya'daki Hitler hareketi memleketimizde – her halde muhtelif sebepler altında – akisler uyandırıyor. Şurada burada Yahudi düşmanlığına meyledenler görülüyor.

Halbuki Almanyadaki Hitlerizm ile Türkiyedeki Kemalizm arasında milliyet prensibi noktasından mühim bir fark vardır. Alman milliyetçiliği, tahlilci bir milliyetçiliktir. Türk milliyetçiliği terkipçi bir milliyetçiliktir.

Alman milliyetçiliği tahlilci olduğu için ırk nazariyesini bir nevi süzgeç gibi kullanıyor. Üç batin evvel kanında Yahudilik şüphesi olan Almanları bile halis Alman saymıyor. Almanca konuşan ve Alman harsını kabul etmiş olan Yahudileri dahi Almanlık camiasından hariç tutuyor. Alman milliyetçiliği gene tahlilci bir mahiyeti haiz olduğu içindir ki din ile alâkadar oluyor.

Türk milliyetçiliği ise Türkiye'deki müteferrik ânasırı [azınlıkları] camia haricine atmak değil, temsil etmek için ırk nazariyesinden istifade ediyor. Gene bunun için din meselesinde lâyik olduğunu âleme ilân ediyor. Diğer unsurlardan olduğu gibi Yahudilerden de Türk harsını benimsemelerini istiyor. Yahudileri Türkçe konuşmağa teşvik ediyor. Çocuklarını Türk mekteplerinde öz evlatları gibi okutmalarını şart koşuyor. Türk harsını [kültürünü] benimsiyen, Türklükle iftihar eden, Türk vatanının ve ülküsünün yükselmesine çalışan, Türk kanunlarına severek itaat eden Yahudileri öz Türklerden aslâ ayırmıyor.

Almanyada milliyetçilik dar bir zihniyetin mahsulüdür. Tarihî hakikatlere istinat etmekten ziyade hayalî efsanelerden kuvvet almaktadır. Almanyanm bütün tarih atfeden kuvvet almaktadir. Almanyanın bütün tarihî atfeden bu milliyetçilik Yahudileri Al-

manlığı ifsat eden [fesada uğratan] bir nevi mefabirini sadece Alman kanına zehirli mevaddı ecnebiye [yabancı madde] telâkki ediyor. İçinden atmağa çalışıyor. Türkiyede milliyetçilik ise geniş bir zihniyetin eseridir. Tarihî hakikatlere istinat eden bu milliyetçilik temsil edilmek şartile Yahudi unsurundan memleket için istifade olunacağı kanaatindedir ve bu kanaat ile bugün kanun mahiyetinde olan prensiplerini koymuştur.[124]

İsmail Hakkı Baltacıoğlu da yayınladığı *Yeni Adam* dergisinde *Millî İnkılâp*'ı eleştirecekti:[125]

Bundan onbeş gün evel *Millî İnkılâp* adlı bir mecmua çıkacağını ve bunda Yahudi aleyhtarlığı yapılacağını işittiğimiz zaman hayret etmiştik. Bu havadisin kuru bir dedikodudan ibaret olmadığı bugün anlaşıldı.

Bizim burada ilk hamlede düşünmek istediğimiz nokta bu aleyhtarlığın doğru olup olmadığı meselesi değildir. Asıl mühim olan nokta Türkiye'de akalliyetlerin cumhuriyet prensipleri ve cumhuriyet örflerine göre belirmiş olan tarihî ve hukukî vaziyetlerinin günün birinde ferdin biri tarafından bir çok insanların zarurî olarak merak ve endişesini çağıracak bir şekilde tenkit meydana konuluvermesidir.

Denilecek ki hürriyet yok mudur? Her sözden evel şunu söyliyelim ki hürriyet mefhumu son derece alestikî, yanlış kullanılmıya elverişli aletlerden biridir. Şunu da katalım ki eğer hürriyetten "tabiat adamının başıboş faaliyeti" kasdediliyorsa, bu mana ile hürriyet hiçbir çağda ve hiçbir insan cemiyetinde görülmemiştir ve görülmiyecektir de. Niçin? Şunun için ki cemiyet fikri bile bağ fikridir. Onun için her devrin "yüksek iyiliği"ne göre bir türlü olur.

Yahudi, rum, ermeni... meseleleri mücerret herhangi ferdin kendi başına ve kendi hesap ve kafasına göre halledebileceği bir mesele değildir.

---

124 Mehmet Asım, "Türkiyede Yahudi düşmanlığı var mı?", *Vakit*, 20 Mayıs 1934.

125 "Bir Yahudi Meselesi yoktur", *Yeni Adam*, Yıl 1, Sayı 21, 21 Mayıs 1934, s. 8.

Yahudi ve akalliyet meselesi, lâiklik, sanayicilik, devletleşme meseleleri gibi fertlerin fertlik mantıklarıyla halledilecek şeyler midir? Bizce hayır. Şu cemiyetlik zaruretten dolayı bütün bu meseleler soyuk akıl ve mantık meseleleri değil, belki ve ancak Türk inkılâbının, zaruret vakıları gibi, doğurduğu ve kurduğu maşerlik meselelerdir.

Genç, ihtiyar, alim, cahil, şehirli, köylü, bütün yeni Türklerin ve inkılâp yaşıyanların vazifesi cemiyet davalarını bugünkü cemiyetimizin temeli olan inkılâp gidişine göre düşünmek, müdafaa etmek, herhangi şüphe ve tereddüt halinde vaziyetin aydınlanmasını yine bu prensiplerin yaratıcı başlangıçlarındaki ışıklardan istemektedir.

İzmir'de yayınlanan *Işık* gazetesinin sahibi Rusçuklu Fahri ise *Millî İnkılâp* için şunları yazacaktı:[126]

Memleketimizde zaman zaman, ortaya atıldıktan bir müddet sonra unutulan (Yahudi aleyhdarlığı) modası son günlerde yine meydana çıktı. Nitekim son günlerde İstanbul'da intişar eden bir mecmuanın bu yoldaki taşkınlıkları kanun çerçevesinin dışına çıktığı için Türk adliyesi mütecavizlerin yakasına yapıştı.

...150'lik hainler Türk'tür diye nasıl yüce neslimize dil uzatmak bir küstahlık olur ise, bir takım Museviler taşkınlık yaptı diye de (Yahudi aleyhdarlığı) yapılamaz.

Bir ay kadar sonra aynı yazar yine geniş olarak kaleme aldığı makalesinde şu ifadeleri kullacaktı:[127]

İstanbul'da çıkan *Millî İnkılâp* Mecmuası Yahudi aleyhtarlığı yapıyor... Herkes her istediğini yazar ve söyler... Cevat Rıfat

---

126 Rusçuklu Fahri, "Yahudi Aleyhdarlığı", *Işık*, Sayı 84, 19 Mayıs 1934, aktaran Turan Akkoyun, "1934'de *Orhun* ve *Millî İnkilâp*'ın Kapatılmasına mahalli bir bakış", s. 44-49, *3 Mayıs 1944 50. Yıl Türkçülük Armağanı*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994 içinde.

127 Rusçuklu Fahri, "Gazetecilik ve Söğme Siyaseti", *Işık*, Sayı 88, 16 Haziran 1934 aktaran Turan Akkoyun, "1934'de *Orhun* ve *Millî İnkilâp*'ın Kapatılmasına mahalli bir bakış", s. 44-49, *3 Mayıs 1944 50. Yıl Türkçülük Armağanı*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994 içinde.

Bey'in ne istediğini değil de, nasıl hareket ettiğini tetkik edelim. Bu zat Yahudi aleyhdarlığı ederken, ne kadar mümkünse o kadar sövüyor. Halbuki bir fikri müdafaa ve münakaşa ederken., sövüp saymaya başlamak o fikrin kabil-i müdafaa olmadığını gösteren en canlı delildir.

Cevat Rıfat Bey, pekalâ bu yola sapmadan da yahudi aleydarlığı yapabilir ve... Kendisine verilen cevaplara yine aynı suretle söğmeden mukabele edebilirdi...

Haber Akşam Postası da Atilhan'ı eleştirecek ve şöyle yazacaktı:[128]

İstanbul'da musevî aleyhtarlığını şiddetle güden bir mecmua intişara [yayına] başladı. İsmi Millî İnkılâbımızdan mülhem... Baş tarafında Gazi Hazretlerine dair bir makale var... Fakat, maksat eğer Kemalizm ise, Kemalizmin umdeleri [ilkeleri] arasında yahudi düşmanlığı yoktur!. Hitlercilikse, bunun Türkiye şeraitine uydurulmasını kimse zaten beceremez. Farzı muhal ve maazallah becerse de, memleketin menfaatine, asrın telâkkiyatına zıt olan "Onu koğalım! Bunu ezelim!" icraatından zarar husule gelir.

Cumhuriyet Türkiyesi, kendi tebaasından olanları temsil etmek siyasetini takip eden "Milliyetçi" bir devlettir... "Filânın üç cet [soy] evvel ana tarafına patagonya kanı karışmıştı! Onu hudut dışına atacağız!" diye nazivâri manasız ifratlara varan ırkçı değiliz.

Netekim, Hitlerciler, Hohenzollernler[129] kadar mükemmel almanca konuşan Einsteini kapı dışarı etmek hatasına düşerlerken, biz, -Osmanlı devletinin sakim [hastalık] siyaseti yüzünden – dilimizi bir türlü doğru dürüst öğrenemiyen vatandaşlarımızı dilimizi konuşmıya, bizim harsımızı [kültürümüzü] temsil etmeğe davet ediyoruz. Devletin siyaseti bu olduğu gibi, halkın meyli de budur.

Hitlerciler:

---

128 Vâ-Nû, "Yahudi düşmanlığına düşmanız!", *Haber Akşam Postası*, 17 Mayıs 1934.

129 Hohenzollern bir Alman hanedanıdır.

– Ey yahudi! Irkan bizden olmadığın halde, aramıza karışma! Bizi takliden almanca konuşup alman gibi yaşama!... diyorlar.

Bizim milliyetçi gençlerse, bunun aksini bağırıyor:

– Tramvaylarda ispanyolca, fransızca konuşma! Vatandaş, türkçe konuş!... Akalliyet teşekküllerinin dar çemberinden çıkıp bizim geniş ummanımıza karış!...

Kemalizmin Hitlercilikten ne kadar ayrı olduğunu gösteren diğer bir bariz hayatî misal de, Almanyadan hudut dışına çıkarılan musevî profesörlere İstanbul üniversitesinde izzet ve ikbal ile kürsü verişimizdir. Bunu, yeni rejim, körükörüne, bilmeden, düşünmeden yapmış değildir.

Nihayet, Halk Fırkasının altı okundan bir tanesi "Irkçılığı" değil "Milliyetçiliği" işaret ederken şefler, bu kelimeyi, şuursuzca, tesadüfen, aradaki farka bakmadan mı seçmiştir?

Bahsettiğimiz mecmuayı baştan aşağı okuyarak, yalnız bu ana istinatgâhta [dayanakta] değil, teferrüatta da doğru hareket etmemiş gördük!

1- Mecmua, Türkiyenin filânca yerinde, musevîlerin mürabahacılık [tefecilik] ettiklerini söylüyor: "Özbek çiftliği yahudilere satılmakta iken yanlış bir muameleden dolayı şimdilik durdurulmuştur!" deniyor...

Hele şu kuvvetli misal iradına da bakın: Bir çiftlik musevîlere az daha satılacakmış, satılmamış!

Mürabahacılık elbette fena bir şeydir. Zaten devlet, bununla mücadele ediyor. Zalimane faizle yegâne para verenler musevî olmadığı gibi, bu açmaza düşen biçareler arasında da yahudiler yok değildir. Kesif surette oturdukları mahallelere girip de bakın. Onların da nice muhtaçları, zavallıları var. Bugünkü gazetemizde misalini okuduğunuz dalavereci akalliyetleri yanında,[130] namuskârene [namuslulukla] ve muktesidane [tutumlu] çalışan ekseriyetleri olduğu inkâr edilemez.

---

130 Burada kastedilen Maliye Vekâleti memurlarına rüşvet verirken suçüstü yakalanan İstanbul tüccarlarından Leon Faraci ile avukat Emanuel Salem'dir. Kaynak: "Rüşvet verirken yakalandı", *Haber Akşam Postası*, 17 Mayıs 1934.

2- Mecmuada, bir takım musevî muharrirlerin bile kendi ırkdaşlarını bin türlü fazayıhle [edepsizlikle] itham ettiği sayılıyor. Fakat, doğrusu, tezvirci [yalancı] hissini veriyor. Hatta, bu münasebetle, şu olmuş fıkrayı hatırladım:

Vaktiyle, iki zat, cühelâ [bilgisizler] meclisinde bir ilmî (?!) münakaşaya tutuşmuş. Biri, atmış:

– Sen ne diyorsun, efendi? İktisatçı Edmond Viw, "Cemiyetler" isimli meşhur eserinde, "Bir reis, bir cemiyetin başında iki sene kalmalıdır!" diye yazar. Beni mevkiimden atamazsınız.

Öteki:

– Fakat, filosof Rişar Mango da, yeni reisin bir sene evvelki muhasebeci olmasını söyler... Onun için cemiyeti ben ele alacağım...

Birincisi:

-Yalan! Yalan diye haykırmış. Rişar Mango diye bir filosof yoktur! Bana, kitapta yerini göster... Nerede okudun?

– Senin iktısatçı Edmond Viwin "Cemiyetler" isimli eserinde okudum... O kitabı getir; içinde bulayım...

Onun gibi: Mecmuadaki mehazlar [kaynaklar] gösterilsin... Kitaplar hani? Bakalım!

3- Filânca fotoğrafçının camekânına, matem tülleri içinde, vefat etmiş bir paşanın resmi konulduğu, yahudi fotoğrafçıların ise bu millî mateme iştirak etmedikleri yazılıyor. Fakat, gariptir ki, aynı mecmuada, ismi geçen fotoğrafçının ilânı var.

Bundan maada [başka] alman firmalarının da ilânları göze çarpıyor.

Kısacası, bu gibi neşriyatı hoş görmemekte mazuruz. Türkiye'de yahudi düşmanlığına düşmanız.

Edirne'de yayınlanan *Edirne Postası* da bir yazısında *Millî İnkılâp*'ı eleştirecekti:[131]

[131] "Bir Yahudilik Meselesi Var mı?", *Edirne Postası*, 7 Haziran 1934, nakleden Oral Onur, *1492'den Günümüze Edirne Yahudi Cemaati*, Dinç Ofset, İstanbul, 2005, "Fotoğraflar ve Belgeler" bölümü.

Memleketimizde bir yahudi meselesi var mıdır ve olabilir mi?

Son günlerde İstanbul'da çıkmağa başlıyan *Millî İnkilâp* atlı mecmuaya nazaran bütün dünyada ve memleketimizde bu mücadeleye değer belli başlı bir yahudi meselesi vardır...

Memleketin içtimaî [toplumsal] ve siyasî nizamlarını bir an için olsun şöyle bir tarafa bırakarak Hitlerizmin bu yoldaki gidişlerine uymaktaki büyük faidenin ne olabileceğini düşünürsek mücadeledeki gayenin çürüklüğünü çabucak anlarız. Esasen mecmuanın bu hususdaki izahatı mukni [inandırıcı] olmadığı gibi sadece hissiyata istinat etmektedir. Binanaleyh, böyle bir mücadele, içtimaî bünyemize ve millî teşkilâtımıza aykırı ecnebî bir mezhebin kötü mukallidiğinden [taklitçiliğinden] ileri geçemez...

Nerde kaldı ki ortada 'Türküm' diyen ve Türk harsını kabul eden her vatandaşı Türk olarak kabul eden Türkiye Cumhuriyeti teşkilâtı esasiye kanunu vardır. Bugün memleketimizde Türk bütünlüğüne doğru bir yürüyüş ve ilerleyiş mevcuttur, yoksa Türklüğü benimseyen ve harsını kabul eden hiçbir vatandaşı 'sen Türk değilsin olamazsın' diye bir ayrılık çıkarmak doğru bir hareket de değildir. Biz kendi nefsimize içimizde yaşayan unsurların dinlerinden başka bütün benliklerini ve varlıklarını Türk bütünlüğüne karıştırmanın doğru olacağına henüz ve esasen içimizde yaşayan bu gibi akalliyetler de menfaatlerini bu noktada görmüşler ve bütünlüğe karışmak için işe ehemmiyetle sarılmışlardır.

İşte buna binaendir ki, biz bu suretle yoktan yaratılmak istenen bir ayrılığı ve çıkarılmak istenen meseleyi pişmiş bir aşa su katmak gibi addediyoruz.

c) Mustafa Nermi'nin Mektupları

Asım Us'un *Millî İnkılâp* dergisini eleştiren başyazısı Almanya'da yaşayan Mustafa Nermi'nin tepkisine neden olacaktı. Mustafa Nermi (1890-1971) İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından üniversite eğitimi için Almanya'ya gönderilecek ancak Türkiye'ye geri dönmeyecekti.[132] Nermi, Paris ve Berlin'de eğitim

---

[132] "M. Nermi Bey bu işe niçin karışıyor?", *Yeni Savaş*, 14 Haziran 1934, Yıl 1, Sayı 5, s. 1.

görecek, Dâr-ül-fünûn'da müderrislik yapacak, 1913 yılında Paris'te kurulan Türk Yurdu kurucuları arasmda yer alacak, uzun süre Türk gazetelerinin Avrupa muhabirliğini yapacaktı.[133] Türklük konularıyla ilgili makaleleri *Türk Yurdu* dergisinde yayınlanmaktaydı.[134]

Mustafa Nermi, *Hürriyet* 29 Haziran 1971

Nermi'nin *Vakit* başyazarı Mehmet Asım Us'a yolladığı mektubu *Vakit*'de birkaç gün süreyle yayınlanacaktı. Nermi üç husus üzerinde duracaktı: (a) Türk Yahudilerini Türkleştirmek

---

133 Mete Tunçay'ın *Kurtuluş* dergisini tanıtır yazısı. *Tarih ve Toplum*, Mayıs 1989, Cilt 11, sayı 65, s. 50 ve http://www.tbmm.gov.tr/ambar/partiler/partiler.htm. Nermi'nin vefatı üzerine *Hürriyet* gazetesinde kısa biyografisi yayınlanmıştı. Bkz. "Mustafa Nermi'yi kaybettik", *Hürriyet*, 29 Haziran 1971. 1928 yılında *Cumhuriyet* gazetesinin Fransızca nüshası *La République*'de yer alan Türk tütünleriyle ilgili yazıda Nermi'nin Dresden'de yaşadığı ve tütün ticareti ile meşgul olduğu belirtiliyordu. ("Un entretien avec M.Nermi Bey au sujet de nos tabacs sur le marché allemand", *La République*, 24 Temmuz 1928.)

134 Hüseyin Tuncer, *Doksanıncı Yılda Türk Yurdu (1911-2001) Bibliyografyası*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2002, 3272, 4592, 4594, 5508, 5509 ve 6437 sayılı künyeler.

mümkün değildi. Halen İspanyolca konuşan Türkiye Yahudilerinin Türkleşmeleri halinde bu "bir mucize" sayılabilirdi, (b) Türk Yahudi tüccarları gizliden gizliye Alman firmalarını boykot ediyorlardı, (c) Yahudiler Siyonizme bağlı idiler, İttihat ve Terakki döneminde de vatana çok zarar vermişlerdi.[135] Bu yazı *Millî İnkılâp* dergisi tarafından da iktibas edilecekti.[136] Nermi'nin mektubunun yayınlanmasının ertesi günü *Vakit* başyazarı Mehmet Asım Türkiye Yahudilerinin Alman firmalarına karşı ekonomik boykot uyguladıkları iddiası üzerinde duracaktı. Bunu "büyük Türk camiasının menfaatini bir takım ecnebi maksatlar uğrunda feda etmek" olduğunu belirten Mehmet Asım böylesi bir davranışın gerçek olması ihtimali karşısmda da şu ikazda bulunacaktı:[137]

> Yahudiler bilhassa bu noktaya dikkat etmedikleri takdirde Türk harsını benimsemek davası aleyhinde bir tarzı hareket tutulmuş olur. Ve yahudilerin Türkleşmeleri davası ameli [pratik] ve millî hayatta kıymeti olmıyan kuru bir sözden ibaret kalır.

Bu başyazıdan sonra Mustafa Nermi'nin ikinci bir mektubu üç gün boyunca *Vakit*'te yayınlanacaktı. Nermi mektubunda Hitler Almanyası'nda Yahudilerin siyasetten ve devlet görevlerinden dışlandıklarını, milletvekili, bakan, subay olamadıklarını hatırlatarak Türk Yahudilerine karşı benzeri bir ayrımcı ve dışlayıcı siyaset uygulayan Türkiye Cumhuriyeti'nin "Yahudi meselesi"ni Hitler'den önce hallettiğini yazacaktı. Nermi Türkiye'deki Yahudi tüccarların Almanya'yı boykot ettikleri iddiasını tekrarlayacak ve Siyonizme gönül verdiklerini yazacaktı.[138] Mustafa Nermi'nin bu yazılarına *Haber Akşam Postası* yazarlarından Vâ-Nû sert bir şekilde karşı çıkacak, üç gün boyunca sütununu bu meseleye ayıracaktı:

---

[135] Mehmet Asım, "Türkiye'de Yahudilik meselesi", *Vakit*, 2-3 Haziran 1934.

[136] "Hakikat ilerliyor", *Millî İnkılâp*, 15 Haziran 1934, Yıl 2, Sayı 4, s. 6-8.

[137] Mehmet Asım, "Yahudilik meselesi", *Vakit*, 4 Haziran 1934.

[138] M. Nermi, "Türkiye'de bir Yahudilik meselesi var mı?", *Vakit*, 17-19 Haziran 1934. Söz konusu yazılar 473-489 sayfalarında yer almakta.

Öteden beri, gazetelere "M. Nermi" imzasıyla Drestenden makaleler yazan bir arkadaşımız, iki gündür, *Vakit*'de, Artvin mebusu Mehmet Asım beye yazdığı açık mektuplarla, yahudiler aleyhine sütunlar dolduruyor.

Bundan, başmakaleler hulâsasında [özetinde] karilerimiz[1] [okurlarımızı] sıcağı sıcağına haberdar etmiştik.

M. Nermi Bey, hulâsatan [özetle], şunu iddia ediyor:

"Fransadan, yahudi neşriyatından ve sovyet prensiplerinden mülhem [esinlenmiş] olan bazı muharrirlerimiz, Almanyaya, yahudi meselesinden dolayı çatmakla, Türk menfaatine vurduğumuz yumruğun farkında değildir. Almanya, bizim ehemmiyetli bir sürüm yerimizdir. Öğrendiğimize göre, Türkiye'deki yahudiler, el altından, Alman mallarına boykot yapıyorlarmış. Bunun bize çok zarar vereceğini düşünmenizi rica ederim."

M. Nermi Bey, her halde, haddizatinde samimî bir muharrirdir. Fakat, Almanyada ticaretle meşgul oluyor. Bütün dünyada yahudi aleyhtarı propaganda yapmakla mükeellef nazi teşkilâtı, bu arkadaşımızın zihnini nasılsa çelmiş olacak. Çünkü, büyük cereyanların yakininda bulunanlar onların arkasında sürüklenmekten kendilerini alamazlar... Şayet, tesadüf, ticarethanesini Filistine atmış olsaydı, sanırım ki, M. Nermi Bey, o zaman, şimdiki düşünüşleriyle taban tabana zıt vadide kalem oynatabilirdi.

Bir Türk muharriri olarak, Hitlerkâri ateş püsküren M. Nermi Bey, şunları unutuyor:

1- Yahudiler aleyinde Türkiyede cereyan uyandırmak (Türk inkılâbının ruhu ile zıt gelmek bir tarafta kalsın) iktısadî menafiimize [çıkarımıza] ayni suretle muzırdır. Amenna: Almanyaya ihracatımız var. Lâkin, bütün dünyadaki pek çok iktısadî tesisatı elinde bulunduran diğer memleketlere yok mu?... Eğer M. Nermi Beyin tavsiyelerini, farzı muhal, yerine getirmeye kalkışırsak, bu sefer, Almanyanın bütün dünya piyasasında çatıştığı ve cidden sarsıldığı boykotajla biz de karşılaşmaz mıyız?...

2- Türkiyedeki yahudiler, el altından, Alman mallara nasıl boykot yapabilirler?... A.E.G.nin, Siemensin, Bayerin ilâh gönderdiği malların satılmasına mâni olabilirler mi?... İmkânı yok! Binaenaleyh, Alman sanayi mahsulleri burada satıldıkça, Türk iptidaî maddeleri de orada sürülür!

İriyarı bir adam, sıska birine sormuş:

– Adın nedir?...

– Mülâyim!

– Sert olsan ne yaparsın?

İşte, bizim buradaki musevîler de mulâyimdirler! Sert olsalar ne yapacaklar ki?

Almanların bir kısmı olan Hitlercilerle yahudiler zıt gidiyor. Birbirlerini iktısaden boğmıya uyğraşıyorlar... Bizim, buradan, iki tarafı da dinledikten sonra farkettiğimiz şudur: Almanlar, iktisadî tedbirlerin de fevkine çıkmaktadırlar... Binaenaleyh, ne yapmamız icap eder? Harbi umumîde olduğu gibi körükörüne onların peşine takılmak mı? Gerçi, o memleketin, ilim ve hars vadisinde eskiden yarattığı eserleri takdir ederiz. Lâkin, aklımız ve hissimiz, bize: "Bir kavme dünyanın hiçbir yerinde yaşama hakkı verilmesin! İsrail kanını damarlarında taşıyanlar mel'undurlar!" propagandasını makul ve munsif [insaflı] göstermiyor.

Ecdadımız daima taarruza uğryana zahir [yardımcı] olmuştur. Biz, zulüm göreni münaziünfih [kavgalı] addediyorsak, hiç değilse, bitaraf kalmalıyız.

M. Nermi Beye, bilhassa şu suali sorarım:

– Alman ırkçıları, Cermenlerin en üste, onun altına Skandinavyalıları, sonra İngilizleri koyarak, gûya yüksekten alçağa doğru verdikleri mevkiden, bir Türk olmak sıfatıyla, Nermi Bey memnun mu olmuşlardır ki, Hitlercileri bu kadar beğeniyorlar?...

Cevap verirlerse, rica ederim, bu nakiayı meskût [sessiz] geçmesinler...[139]

M. Nermi Beyin musevi Türkler aleyhinde yazdığı şiddetli açık mektuplar –son günlerde çıkan bir mecmuanın hücumları üzerine ilâve edilince– tanıdığım birçok museviler üzerinde hazin ve endişe uyandırmıştır.

Fakat, bu vatandaşlar, rejimimizin ruhunda taşkınlıklar, coşkunluklar olmadığını, Türk milletinin kendi tabasma girip Türki-

---

[139] Vâ-Nû, "Yahudilere ve Almanlara dair", *Haber Akşam Postası*, 4 Haziran 1934.

ye hayatını benimseyenler hakkında ötedenberi şefkatli ve tasahupkâr davrandığını bildikleri için, teselli bulmaktadırlar.

M. Nermi Beyin mektuplarına dair, tanınmış avukat ve iş adamı Moiz Kohen Beyle görüştüm. Bu zatın Tekin Alp ismini aldığını ve Almanyaya bazı Türk mallarını ihraç ettiğini, museviler arasında "Türk Kültür Birliği" ismiyle teşekkül eden cemiyete reis olduğunu herkes bilir.

Kendisine sordum:

– M. Nermi Bey, buradaki musevîlerin Alman malları aleyhine propağanda yaptığını, bunun da aksülâmel [tepki] uyandırdığını yazıyor. Doğru mudur?

– Böyle bir şey olsa, evvelâ İstanbul'da duyulur, hissedilirdi... Alman malları aleyhindeki propağandayı Türkiyede kimsenin işitmeyip te Dresdende M. Nermi Beyin duyması gayet gariptir!

– Belki museviler, propağanda yapıyorlar, buna çalışıyorlar, fakat muvaffak olamıyorlardır.

– Musevilik aleyhtarı olan malûm mecmua, Alman firmalarının ekseriyet itibariyle, yahudi komisyoncular kullandığından şikâyet ediyor. Demek oluyor ki, boykot şöyle dursun, Alman mallarını sürmek için en ziyade çalışan yahudilerdir.

– Bakalım, bu doğru mu? Neyle ispat edilir?

– Alman mallarını Türkiye'ye ithal etmek için takas muamelesi vardır. Alman takasını alan müşterilerin çoğu musevilerdir. Bu da kuyudu resmiye [resmî kayıtlar] ile sabittir. Gitsinler, takas komisyonundaki resmî kayıtları tetkik etsinler.

– M. Nermi Beyin diğer ithamlarına karşı ne dersiniz?

– Bunlar, "antisemitism" denilen yahudi aleyhtarlığı edebiyatıdır. Avrupada kütüphaneler dolusu bir nevi neşriyat vardır. M. Nermi Bey, buna birkaç sütunluk ilâve etmiştir. Maamafih, antisemitisme cevap veren gene kütüphaneler dolusu edebıyat vardır.

– Peki, yahudi aleyhtarlığı hakkındaki fikriniz?

– Antisemitism, hıristiyan taassubunun mahsulüdür. Bu hıristiyan taassubuna, eskiden, müslümanlar dahi yahudilerle beraber kurban olmuşlardır. Bu cereyan, yerli malı değildir. Türkiye'de revaç bulamaz...

Kısa fakat vazıh [apaçık] beyanatından dolayı Moiz Kohen, Tekin Alp Beye teşekkür ettim. Şehrimizde bu mevzuun günün meselesi haline geldiğini gördüğüm için, diğer alâkadarlarla da görüşerek yarınki ve öbür günkü nüshalara öğrendiklerimi yazacağım.[140]

Şehrimizde yahudi aleyhtarı bazı neşriyatın baş göstermesi üzerine, musevî cemaatinin en nafiz [sözü geçen] bir iki şahsiyetiyle görüşerek ne dediklerini anlamayı ve karilerime [okurlarıma] bildirmeyi faydalı bulmuştum.

Meclisi cismanî azasından Albert Barokas bey bana şunları anlattı:

– Balkan harbinde Edirnenin, mütareke devrinde İstanbulun işgali esnasında birkaç musevî münasebetsiz hareketlere tevessül etmiştir, doğru... Fakat Ali Kemalin[141] arkasına takılan müslümanlar da zuhur etmemiş midir? Hüsnüniyetle aranırsa, musevîlerin müspet taraflarını da bulmak mümkün olur.

"Türkiyede, Yahudilerin en aksak cihetleri, türkçeyi iyi öğrenememiş, konuşamamış olmalarıdır. Bu, tarihin bir tecellisidir. Şimdi, sağlam esaslar üzerine müstenit cemiyetler kurulmuştur. Bunlar sayesinde, Türk tebaası museviler, türkçeyi ana dili olarak öğrenmektedirler.

"Almanyadaki Yahudi aleyhtarı harekete gelince, bunu hoş karşılamadığımı derhal söyliyeyim. Bir Türk ne kadar lâik olsa, gene müslümanlığa ait bir mesele karşısında tamamıyla lâkayt kalamaz. Bir Yahudi için de mesele aynidir. Ben, ne kadar liberal olsam, filân yerdeki dindaşıma zulüm yapılıyor diye işitince elbette

---

140 Vâ-Nû, "Musevi Türkler, M. Nermi Beye ne diyorlar?", *Haber Akşam Postası*, 5 Haziran 1934.

141 Ali Kemal (1889-1922) gazeteci, yazar, eğitimci ve siyaset adamıydı. Damat Ferit Paşa hükümetinde önce Maarif daha sonra Dahiliye Nazırı idi. Milli Mücadeleye karşı idi ve Mustafa Kemal'i tutuklatmak için uğraştı. 10 Kasım 1922 günü Milli Mücadele grubuna bağlı kişiler tarafından İstiklâl Mahkemesi'ne çıkarılmak üzere Ankara'ya götürülmek üzere almdı ancak İzmit'te Bölge Kumandanı Nurettin Paşa'ya teslim edildi. Nurettin Paşa ile görüştükten sonra dışarı çıkarken kendisini bekleyen kalabalık tarafından linç edildi. Kaynak: (www.kimkimdir.gen.tr)

müteessir olurum, kalbim kanar. Türkiyemizdeki ekser yahudiler de ayni tahassüste [histe] olsalar gerektir.

Fakat, Türkiyedeki musevîlerin Almanlar aleyhine kurulmuş hiçbir teşkilâtı yoktur. Ne de boykotaj düşünüyorlar. Yahudi, pratik bir insandır. Ben, evimde, alman diş macunu, Bayer aspirini, A.E.G. mamulâtı kullanıyorum.

Alman mallarını Türkiyede satan komisyoncuların bir listesini çıkarsam, ekseriyetin hâlâ yahudiler olduğunu göreceksiniz. Esasen, bütün rivayetlere rağmen, Hitlerci hareket, Almanyada da yahudilerin iktısadî mevcudiyetini baltalamamıştır. Onların siyasî ve ilmî mevkiini sarsmakla kalmıştır. İktısadî cihetten ise hatta son zamanlarda bir ricat bile vardır: Yahudilerin müteahhitlik yapabileceklerine dair bir sirküler neşredilmiştir."

Musevî cemaati meclisi cismanî azasından Albert Barokas bey, Almanyada başlayıp dünyanın birçok yerlerinde sun'î aksi sedalar çıkaran antisemit hareketini artık tavsamış addediyor.

Ben de, kendi hesabıma, Türkiye'de Alman taklidi bir yahudi aleyhtarı hareketin yaratılmak istenmesini tamamiyle lüzumsuz ve zararlı bulduğumu bir kere daha ilâve edeyim.[142]

Yeni Savaş gazetesi de Nermi'yi eleştirecekti:[143]

Cevat Rıfat Beyden başka, Alman nasyonal sosyalizmine göre, Türkiyede Yahudi düşmanlığı arzu eden biri daha var. O da M. Nermi Beydir. M. Nermi Bey kimdir? Ne yapar. Ne maksatla, bu davaya girmiştir. Bunu anlatalım.

M. Nermi Bey, "zeki ve çalışkan" bir genç diye İttihat ve Terakki tarafından Almanyaya ikmali tahsil için gönderilmişti. M. Nermi Bey bir daha Türkiyeye dönmedi. Orada kaldı. Ara sıra Almanyadan *Cumhuriyet* gazetesine yazdığı yazılarda, Türkiyeye İnhisarlar İdaresine, devlet adamlarına akıl öğretir. Mesela 'Türk tacirleri mallarınızı şöyle gönderiniz: Almanya ile, ticari münasebet-

---

142 Vâ-Nû, "museviler ne diyor?", *Haber Akşam Postası*, 7 Haziran 1934.

143 "M. Nermi Bey bu işe niçin karışıyor?", *Yeni Savaş*, 14 Haziran 1934, Yıl 1, Sayı 5.

lerinizi arttırınız. Almanya ile yapılan muahedelere ehemmiyet veriniz' diye âlimane bir edayla baş makaleler yazar, Türkiye Devlet adamlarını, ihracat tacirlerini tenvir eder [aydınlatır].

Bu suretle M. Nermi Bey senelerden beri, Türkiye harici ticaretine makalelerile direktifler veren ukalâ yarı fahri müşavir bir adam diye görülmektedir. Almanyada bir talebe müfettişi M. Nermiyi "Almanyada oturan bir Türk muhibbi" diye tavsif eder [nitelendirir]. Bu espri M. Nermiyi daha kısa veciz bir surette tarif eder.

M. Nermi Beyin âlimane ve mütefekkir tarafının arkasında ticarî bir mahiyet vardır. Mumaileyh [adı geçen] vaktile ittihatçıların keşfettiği gibi zeki ve çalışkan bir genç olduğu için ticaret işlerile uğraşır. Ticaret serbest bir meslektir. Her fert ticaret kanunları dahilinde ticaret yapar. Yüksek kârlar temin eder. Buna bir şey diyemeyiz. Fakat kendisinin Türkiyede Yahudi düşmanlığı aleyhindeki neşriyattan telâş etmesini bir türlü anlıyamadık. M. Nermi Beye göre, Türkiyede Yahudi düşmanlığı olursa, Türkiye-Almanya ticarî münasebetleri üzerine menfî tesirler yaparmış. Türkiye-Almanya ticarî münasebetlerinin artması için, muhakkak Yahudi düşmanlığı yapmak lâzım gelmez. Hükûmetin M. Nermi Beyin Almanyada oturup, buraya direktif vermesine ihtiyacı yoktur. Acaba Türkiyede Yahudi düşmanlığı M. Nermi Beyin ticarî teşebbüslerine yardım edecek midir? M. Nermi Bey kendi menfaati için, Türkiyede bir ırk meselesi mi çıkarmak istiyor!

9) OLAYLARIN CEREYAN ETMESİNDEN ÖNCEKİ MANZARA

Olayların patlak vermesinden önceki havayı tasvir etmek gerekirse şöyle bir tablo ortaya çıkmakta. Basın Cumhuriyet'in ilk yıllarında itibaren Türkçeyi anadil olarak benimsemekte direnç gösteren Türk Yahudilerini sürekli *Ladino* veya Fransızca konuşmak ve Türkleşmemekle eleştirmekteydi. Aynı durum popüler mizah dergileri için de geçerliydi. Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon'un birlikte yayınladıkları dönemin çok popüler dergisi *Akbaba*'da yer alan karikatür, fıkra ve yazılar Yahudileri cimri, menfaatperest, kâr etmek için her türlü hileye

başvuran, yıkanmayı sevmeyen insanlar olarak resmetmekteydi. Bu dergide yer alan bu tür yazı ve karikatürler dönemin havasını yansıtması açısından oldukça önemli bir veridir. Ünlü karikatürcü Cemal Nadir her Cumartesi günü *Akşam* gazetesinde yayınladığı "Cumartesi karikatürleri"nde Yahudilerle alay etmekteydi. Burada ilginç olan Cemal Nadir'in Yahudiler kutsal istirahat günü olan *Şabat* (Cumartesi) günleri onlarla alay etmesiydi. Bu karikatürlerin diğer bir ilginç yanı ise olayların meydana gelmesinden ve basma yansımasından sonra "Cumartesi Karikatürleri"nde artık Yahudilerin konu edilmemesiydi.

Salamon – Ne?. Bir yece yatmak elli kuruş mu?. Aman otelci başı diyiştir şu kış tarifesini... Şimdi yaz, yeceler kısa!.

***Akbaba*, 28 Haziran 1934**

– Moiz, bugün tam yüz yirmi bono kırdım..
– Amma dehşetli vurmuşsun be Salamon!

***Akbaba*, 3 Mayıs 1934**

– Yahu Mişonaçi, sizin mahallede kimseler kalmamış..
– Evet paşam, bütün komşular bir olup Adada bir oda kiraladık!..

Akbaba, 19 Nisan 1934

– Rebeka, aşağıda hırsız var galiba.. Dolabin anahtarini ver...
– Tabancani mi alacaksin?
– Hayir, çakşirimi diğiştireceyim!

Akbaba, 15 Şubat 1934

Cumartesi karikatürleri: 30

Madam Raşel — Barbunya kaça?
Balıkçı — Kilosu 100 kuruşa madam!
— 25 kuruşu olmaz mı?
— Hatırın için verelim!..
— Öyleyse 12.5 gram tart da altıncı kata getir!..

***Akşam*, 30 Haziran 1934**

Mordohay amca – Al bakalim Muiz!.. Bugün yedi yaşına bastığın için sana hediye getirdim!..

Salamonun oğlu – Baba!.. Keşki benim 364 tane kardeşim daha olsaydı!..

Akşam, 23 Haziran 1934

— Güle güle Salamon!.. Allah selâmet versin!.. Her gün bana yazacağın mektupları getirmeyi unutma!..

Akşam, 16 Haziran 1934

– Salamonun oğlu – Davit amca!.. Babam selâm söyledi, bu akşam bize buyursunlar, dedi!..

– Davit – Sizde eğlence mi var?

— Evet, karşımızdaki komşular raki içip çalgı çalacaklar!..

Akşam, 2 Haziran 1934

– Salamonun ailesi

– Haydi Salamon, çabuk mayoyu ver, biz de gireceğiz!..

Akşam, 7 Temmuz 1934

Adolf Hitler ve NSDAP'in iktidara gelmesinden iki ay sonra Alman Yahudilerine karşı boykot başlatması uluslararası Yahudi âleminde derin bir öfke ve infial yaratmıştı. Bu öfke ve infial İstanbul Yahudilerine de sirayet edecek, o ana kadar hayal edilmesi dahi mümkün olmayan bir şey yaşanacaktı. Nazilerin Alman Yahudilerine karşı düzenledikleri boykota misilleme olarak Avrupa ve Amerika'da yaşayan Yahudilerin Alman ürünlerini ve firmalarını boykot etmeye davet eden gösterilerinden esinlenen İstanbullu Yahudi gençler 31 Mart 1933 günü İstanbullu Yahudileri Alman müesseselerini boykot etmeye davet eden beyannameler dağıtacaklardı.[144] Bunun yanı sıra Hitler'in iktidarda olması nedeniyle antisemit ideoloji Türkiye'de de taraftar bulmaya başlamıştı. Bu o kadar da zor değildi zira 1923'den bu yana basında ve toplumda Yahudilere karşı olumsuz bir tavır zaten mevcuttu. Uzunköprülü Eliezer Kaneti bu havayı şöyle anlatmakta:

> Bu dönemde Almanya'da Yahudi aleyhtarlığı gelişmekte ve Yahudilere karşı girişilen eylemler çoğalmakta ve tüm Avrupa ülkelerine yayılmaktaydı. Avrupa'dan bizlere ulaşan gazeteler Yahudiler aleyhinde olumsuz propagandalar ile dolu idi. Durumdan yararlanmak isteyen sağcı ve milliyetçi bir topluluk Yahudiler aleyhinde propagandaya başlamaları ve halkı etkileme çabasında bulunmaları sonucu, olumsuz olaylar vukua gelmeye ve Yahudi toplumunun yaşam düzeni tehlikeye girmeye başlamıştı.
>
> İlçemizdeki Yahudi tüccarlarının borsada serbest alım-satım yapmaları kısıtlanmış ve koşula bağlanmıştı. Babam Serbest Fırka başkanı ile iş ortağı idi. Bugün Natanya'da yaşayan ağabeyim ise Halk Partisi başkanının yeğeni ile iş ortağı bulunuyordu. Bu ortaklık durumu nedeniyle ailemiz "eşraftan" nitelenirdi. Bununla beraber Avrupa ülkelerinde Yahudiler aleyhinde gelişen eylemlerin etkisi altında kalarak Filistin'e göç etme düşüncesi her gün biraz daha kuvvet bulmaktaydı. Tarihte "Trakya Olayları" diye anı-

---

144 Rıfat N. Bali, *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 141-161.

lan 1934 yılında vukua gelen olaylardan tahminen bir yıl önce ailece İstanbul'a göç ettik.[145]

Bu olumsuz ortam İstanbullu ünlü Yahudi tüccar Leon Faraci ve "Metr Salem" lâkabıyla tanınan avukat Emanuel Salem'in Dersaâdet Telefon Anonim Şirket-i Osmâniyesi adına Maliye Vekâleti memurlarına rüşvet verirlerken suçüstü yakalanmaları ile daha da kötüleşecek, basın olaya geniş yer verecek, *Millî İnkılâp* bu rüşvet olayını vesile ederek antisemit yayınını şiddetlendirecekti.[146]

Orhan Seyfi Orhon *Akbaba*'da sert bir makale yayınlayacak,[147] derginin daha sonraki bir sayısında yer alan "Yahudi meselesi" başlıklı makalede ise bu rüşvet olayı bahane edilerek *Millî İnkılâp*'m yayını mazur ve hatta haklı görülecektir:[148]

> Evet, tıpkı tramvay meselesi, telefon meselesi gibi, bu gün bir de yahudi meselesi var.!
>
> Yahudi kimdir?
>
> Hafızamızın kıyısında köşesinde saklı hikâyelere, tekerlemelere göre, onu şöyle tanırız:
>
> Korkan bezirgân, ne kâr eder ne ziyan!
>
> Yürek Selânik!
>
> Kel çıfıt!
>
> Yahudi, bu üç tarifin hiç birine uymaz. Ezberimizdeki milyoner ve müflis isimlerini tetkik edelim: Hepsi yahudi!.. Demek,

---

145 Yaakov Barha, *Kfar Saba'nın Onursal ve Değerli Üyesi Kaneti Eliezer*, 31 Aralık 1987, yayınlanmamış daktilo yazması, s. 3-4. Eliezer Kaneti İstanbul'a göç ettikten kısa bir süre sonra da ailece Filistin'e göç etti. SCF 1930 yılında kurulup aynı yıl kapandı. Trakya olaylarının da 1934 yılında meydana geldiği göz önünde bulundurulduğunda Trakyalı Yahudilere karşı beslenen olumsuz hislerin 1930 yılma kadar uzandığı görülebilir.

146 Fehmi Hasan, "Bir Bezirgân", *Millî İnkılâp*, 1 Haziran 1934, Yıl 2, Sayı 3, s. 7 / "Üçüncü madde!", *Millî İnkılâp*, 1 Haziran 1934, Yıl 2, Sayı 3, s. 15.

147 Orhan Seyfi [Orhon], "Ne zannediyorlar?", *Akbaba*, Yıl 12, Sayı 21, 24 Mayıs 1934, s. 3.

148 Akbaba, "Yahudi Meselesi", *Akbaba*, Yıl 12, Sayı 25, 21 Haziran 1934, s. 16.

Metr Salem – Eskiden bu anahtar her kapıyı açardı. Meğer şimdi yalnız hapishane kapısını açıyormuş!

Akşam, 7 Temmuz 1934

korkmadan iş yapmasını, çok kâr ve çok ziyan etmesini biliyorlar!

Gazeteleri okuyalım: Dev adam Karnerayı döverek dünya boks şampiyonu olan kimdir? Bir yahudi!...[149] Demek, yüreği de selânik değil!

Beyoğlu caddelerinde, Ada yollarında gezelim: Taze göğüsleri, pembe topukları karşısında bir yamyam iştahasile yutgunduğumuz güzellerin çoğu, yine yahudi... Demek kel çıfıt tabiri de vaktile sünnet düğünlerinde seyrettiğimiz çıplak kafalı hokkabaza ait hatıradan başka bir şey değil!

Darülfünunumuza bakalım: Düne kadar orada hocalık eden Avram Galanti, yahudidir. Türkçülük cereyanının ilk gönüllülerinden Tekin Alp, yahudidir... Amerikada ölürken Manisada hastahane yapılmasını vasiyet eden İskenazi, yahudidir...[150] Hakikî mânasile yegâne Türk tâbii İlyas, yahudidir!

Amma geri yanda, yüz binlerce düşman süngüsünün zaptedemediği Ankarayı, cebindeki birkaç bin lira ile zapta giden Metr Salem de yahudi!

Ekmeğini yediği, suyunu içtiği, hattâ cebinde tabiiyet vesikasını taşıdığı halde memleketin dilini konuşmıyan saygısızlar güruhu da yahudi!

İşini bu memlekette pişiren, karnını bu memlekette şişiren, servetini bu memlekette devşiren, amma Taksim abidesine yardım biletlerini aynen iade eden de yahudi!

Yahudi, Fransada Fransız, İngilterede İngilizdir. Türkiyede de Türk olduğu gün, yahudi düşmanlarına hepimiz düşman kesiliriz.

---

149 Burada bahsi geçen boksör Max Baer'dir. Max Baer 14 Haziran 1934 günü Primo Carnera'yı yenerek dünya şampiyonu oldu. Her ne kadar Max Baer annesi tarafından katolik olarak yetiştirildiyse de 1933 yılında Alman boksör Max Schweling'i yendiği ve ataları Yahudi olduğu için Yahudi halkı için bir kahramandı. http://en.wikipedia.org/wiki/Max_Baer

150 Burada atıfta bulunulan kişi Moris Şinasi'dir. Moris Şinasi'nin doğduğu şehir olan Manisa'ya bağışladığı para ile adını taşıyan bir hastane kurulmuştur. Bu konuda bilgi için bkz. Rıfat N. Bali, *Musa'nın Evlatları Cumhuriyeti'nin Yurttaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 83-106.

İstanbul'daki hava böyle iken Trakya'daki hava çok farklı değildi. Nihal Atsız'ın *Orhun* dergisindeki milliyetçi ve antisemit yazıları, Yahudi tüccar ve esnafın Trakya ekonomisine hâkimiyeti, İskân Kanunu'nun kabulü, Yahudilerin istenilen hızla Türkleşmemeleri ve nihayet Trakya'nın askerî açıdan güçlendirilmesi kararı gibi ilk bakışta birbirinden bağımsız ancak peşi sıra gelen olaylar Trakya'da aşırı milliyetçi bir havanın egemen olmasına sebebiyet verecekti. 1934 yılında 8 yaşında olan Edirneli Hayim Behar dönemin havasını şöyle hatırlamakta:[151]

> İğneli Fıçı hikâyesi[152] de yayıldı bu zamanlarda. Almanya kökenliydi, bu dedikodunun korkusundan Edirneli Yahudiler kırmızı yerine beyaz şarapla dua etmeye başladılar. Okuldan çıkarken her gün dövüldüm. Eve doğru yürürken bana 'Selam al Yahudi!' diye bağırırlardı, selam verirdim, gene de dövülürdüm.

Bütün bu gelişmelerden en önemlisi Trakya'nın askerî açıdan güçlendirilmesi ve bu sebeple nüfus açısından en kalabalık azınlık olan Yahudilerin bölgeden uzaklaştırılmalarına karar verilmesiydi. Aylardan beri yükselmekte olan gerilimin bu kararla birlikte kontrolden çıkıp yağmaya dönüşmesi artık yakındı ancak Trakyalı Yahudiler henüz yaklaşmakta olan kasırganın farkında değillerdi.

---

151 "Okuldan çıkarken, her gün dövülürdüm", *Şalom*, 22 Ekim 2003.

152 "İğneli fıçı" iftirası Hıristiyan antisemitizminin önde gelen motiflerindendir. Bu iftiraya göre Yahudiler *Pesah* bayramında yedikleri hamursuzu ailelerinden kaçırıp iğneli fıçılara hapsettikleri Hıristiyan çocuklarından elde ettikleri kanı hamursuz mayasına karıştırarak imal ederlerdi. Daha fazla bilgi için bkz. www.sevivon.com/jewish_history.asp?id=55

Olayların Seyri

1) ÇANAKKALE'DEKİ OLAYLAR

a) Olaylardan Önceki Durum

Bir sözlü tarih araştırmasında elde edilen bulgulara göre Çanakkale'de ticaretin tamamma yakın kısmı Yahudilerin elindeydi. Yahudi tüccar ve esnaf *Şabat* günü sinagoga gidince Çarşı kapalı kalırdı. 1920 doğumlu bir tanığa göre[1]

> Bunlardan en meşhurları, İsak, Nesim, manifaturacı Babacan Avram, palamut tüccarı Salamiya Ruso, bakkal Murdahay Yafa, Bello, ayakkabıcı Davi, Salamon (Hacı Kiridu), keresteci Avram ve Tüccar Arapoğulları idi. Museviler ticaretle zengin oluyorlardı. Ayrıca köylüyü bir nevi tefecilikle borçlandırıp ödeyememeleri halinde mülklerini alıyorlardı. Gayrı meşru yollarla da kazanç elde etmekteydiler. Ayrıca esnaf içinde Bayramiçliler ve Ezineliler lakaplı esnaf grubu da Musevi idi.

Olayların meydana gelmesinden yaklaşık iki ay önce *Vakit* gazetesinde yayımlanan Çanakkale mahreçli bir haber yaklaşmakta olan fırtınanın âdeta habercisiydi:

---

[1] Ahmet Esenkaya, "Çanakkale'de Sözlü Tanıkların Dilinden (1): Atatürk Dönemi (1923-1938)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Bahar 2005, s. 29-51.

Bugün -bilâ mübalağa söyliyebilirim ki- Çanakkale vilâyeti iktisadî cepheden tamamiyle Yahudilerin eline geçmiştir. Bütün köyler ve hatta şehir halkı bile bu bir avuç Beni İsrail'in esareti altına girmişlerdir. İki yüz bin nüfusluk koca bir vilâyet, bu bezirgânların elinde inlemektedirler.

İşte icra dairesinin dosyaları meydandadır! Bu dosyalar içinde en çok alacaklı olanlar Yahudilerdir. Bezirgânlar 60 liralık senetleri 300 liraya çıkarmışlardır. Köylerde bütün tarlalar Yahudilerin ellerine geçmiştir. Köylüler bu tarlaları icarla kullanmaktadırlar. Özbek çiftliği de Yahudilere satılmakta iken yanlış bir muameleden dolayı şimdilik durdurulmuştur!

Hükûmetimiz buradaki alım satım muamelelerinin içyüzüne bakmalıdır. Bunların çoğu zavallı halkın bir kaç bezirgâna hile yüzünden borçlanmasından dolayı mallarının yok pahasına satılmasından başka bir şey değildir! Köylülerimizin muhtekirlerden kurtulmaları lâzımdır.

İki seneden beri bura icra memurluğunda bulunan İzzet Bey'in kanunun şümulü dairesinde halkın hukukunu muhafazaya çalışmakta olduğunu haber aldım. Fakat, ne de olsa onun bu gayreti köylüleri kurtarmağa kâfi gelemez. Bu işler ancak hükûmetimizin şedit [sert] bir tedbiri ile hallolunabilir.[2]

Edirne Halkevi dergisi *6 Ok*'da yayınlanan bir yazıda da üstü örtülü bir şekilde Trakya'daki iktisadi üstünlüğün "sermaye efendiliği'nin elinde olduğundan şikâyet edilmekteydi. O dönemde Trakya'da Yahudilerin ticaret hayatındaki üstünlükleri göz önüne alınınca kimlerin kastedildiği belliydi:[3]

Halbuki boğaza sarılmadan, kan akıtmadan, kanımızı emerler, bizi mahvederler ondan haberdar olmayız...

İşte onun için bütün şerefiyle, kahramanlığıyla yaşadığımız bu topraklarımız üstünde, bazan birkaç ırkı bozuk, mütebasbıs ve ri-

---

[2] Ragıp Kemal, "Köylü, bezirgânların elinden kurtarılmalıdır", *Vakit*, 6 Mayıs 1934.

[3] Atilâ, "İktisadî Savaş", *6 Ok*, Yıl 1, Sayı 15, 30 Haziran 1934, s. 3.

yakâra varlığımızın kudretlerini kaptırırız... İhtiyaçlar içinde başkalarına muhtaç vaziyette yaşarız.

Bu hastalık hemen hepimizde var... İlk günden beri ticareti hakir görmüş, sanatla oğraşmaaı pespayelik telâkki etmişiz, ve onun içindir ki bu gün biz, bu toprağın asıl sahipleri müstahsil olduğumuz halde bile bir şey kazanmak istememiş ve alnımızın teriyle bu memlekette her gelene karşı "Efendim!..." deyenlere terk etmişiz; ve binnetice onların sermaye efendiliği karşısında küçülmüşüz, esir olmuşuz, ve kendimize bu esareti, bu zilleti hoş görmeğe çalışmışız, nihayet bu millî savaşta hissettiğimiz bu acı mağlubiyet karşısında kendimizi teselli edecek yalancı bir dava bulmuşuz. "Sermayemiz yok!..."

Çanakkale ile ilgili yapılan bir sözlü tarih araştırmasında 1934 Olayları ile ilgili olarak anlatılan "kayıt dışı" bir anekdot ise şöyle: "Bir içki masasında ülkedeki Yahudilerin ticaretteki ve sosyal hayattaki etkinliğinden söz ediliyor. O sırada masaya bira dökülüyor, üstü köpüklü... Paşa, işte şu köpüğü görüyorsunuz, bir süre sonra bundan eser kalmayacak, geriye esas kalacak diyor".[4]

b) Olayların Cereyan Şekli

Çan ilçesinin tarihçesini yazan tarih öğretmeni Hayrullah Akın'a göre Çanakkale'deki olaylar şöyle başlamıştı:[5]

1934 yılı Mart-Nisan aylarında "Vatandaş Türkçe Konuş, Vatandaş Türkten Alış-Veriş Yap" kampanyası başlatılmış. Çanakkale ve Gelibolu'nun yarısını Yahudiler oluşturuyormuş. Buraların ticareti de Yahudilerin elindeydi. Yahudilerden alış-veriş yaptırmamak için Yahudi dükkânlarının yakınlarına nöbetçiler konmuş ve Yahudilerin dükkânlarına girecek olanlar geri çevrilmiş.

---

4 Dr. E. Zeynep Suda Güler, *"Şu gemide ah ben de olsaydım..."*, *Çanakkale'den Savaş Dışı Anılar*, Turkuaz Yayınları, İstanbul, 2007, s. 95.

5 Zihni Duygun – Hayrullah Akın, "Çan'ın Yakın Tarihi", http://www.akintarih.com/can/canilcesi.htm, s. 5.

Yahudiler bu durumu Birleşmiş Milletlere şikâyet etmişlerdi. Buradan gelen baskı üzerine Trakya Umumi Müfettişi Dr. İbrahim Talî Bey durumu incelemek için Gelibolu'ya ve Çanakkale'ye gelmişler. Çanakkale'den de Vali Süreyya Bey'le birlikte Çan'a geçmişler.

İsveç Büyükelçiliği'ne göre ise olaylar şöyle başlamıştı:[6]

Haziran ayının ortasında Türk hükümeti, Çanakkale ve çevresinde yaşayan bütün Yahudi ailelerin Çanakkale'den çıkartılıp Türkiye'nin diğer bölgelerine iskân edilmelerini emretti. Yaklaşık ikiyüz aile evlerini terk etmek zorunda kaldı. Bir çoğu İstanbul'a gitti veya buradan Anadolu'ya devam etti. Türk basını hükümetin aldığı bu tedbirler ve sebepleri hususunda tamamiyle sessiz kaldı. Ancak bu hâdiseler halk arasında hararetli bir şekilde tartışılacak ve tabii ki İstanbul'daki geniş Musevi kolonisi arasında oldukça konuşulacaktı.

21 Haziran 1934 Perşembe günü Çanakkale'de yaşayan 1.500 civarındaki Yahudiler dehşet içindeydi. Sabıkalı bir güruh Yahudilere saldırmakta, evlerini ve dükkânlarını yağmalamakta, Yahudi tüccar ve esnafı tehdit ederek paralarını, mallarını gaspetmekte, Yahudi esnaftan alışveriş yapılmasını engellemekteydi. Yahudi esnafın başvurusu üzerine CHF İl Reisliği ve Çanakkale Valisi polise Yahudileri korumasını emredecekti. Ancak polis Yahudi esnafı korumadığı zaman saldırganlar yeniden ortaya çıkacak ve eylemlerine devam edeceklerdi. Cumartesi günü ise olaysız geçecekti. Pazar günü dehşet ortamı yeniden canlanacaktı. Şehrin ileri gelen Yahudi aileleri şehri hemen terk etmemeleri halinde öldürüleceklerine dair tehdit mektupları aldıklarında apar topar İstanbul'a kaçacaklardı.[7] Alelâcele kaçmak zorunda kaldıkları için de evlerini ve mağazalarını değerlerinin çok altın-

---

[6] Utrikesdepartementets Årkiv, 1920 Arsdossiersystem Vol. 570, 8 Temmuz 1934 tarihli belge.

[7] "Mass expulsions from Dardanelles region", *The Jewish Chronicle*, 6 Temmuz 1934, s. 35-36.

da fiyatlara satacaklardı.[8] Mahalli idareciler Yahudilerin İstanbul'a sevklerini kolaylaştırmak için İstanbul'dan birçok vapur getirtecekti.[9] Olaylar sırasında Çanakkale'nin ileri gelen Yahudi eşrafından İlya Halyo'nun 1889 yılının Kasım ayında inşa ettiği ünlü Aynalı Çarşı'nın giriş kapısının üstünde yer alan ve üzerinde hem İbranice, hem de talik yazı ile yer alan

> "Sultan-ı mâ adelet-i unvan-ül Gazi Abdülhamid-i Sani Efendimiz Hazretlerinin saye-i İhsaniye-i
>
> Eser-i gayret-i perverde tebaa-i sadıka-i Müseviyye'sinden
>
> İlya Halyo bendelerinin yaptırdığı çarşı-yı dil-nişindir.
>
> Sene Hicri Muharrem 1307 (1889)"

yazılı beyaz mermer kitabenin üstü sıvayla kapatılacaktı. Bu sıva 1967 yılında Sadi Fenercigil'in Belediye Reisliği döneminde temizlenecekti.[10] Edirne *Alyans* Okulu Müdürü M. Mitrani'ye göre Çanakkale'de yaşayan 30 ilâ 40 aileye 24 saat içinde şehri terk etmeleri söylenmişti.[11] Olaylar cereyan ettiği sırada İran Şahı Rıza Pehlevi ile birlikte yurt gezisinde olan Atatürk 25 Haziran 1934 sabahı Çanakkale'yi ziyaret etmekteydi.[12] Bir görgü tanığı ziyaret esnasmda şahit olduğu olayı şöyle anlatmakta:[13]

---

8 NARA, Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 6 Temmuz 1934 tarih ve 867.4016/Jews/10 sayılı belge / 28 Temmuz 1934 tarih ve 867.4016/Jews/12 sayılı belge.

9 İsviçre Federal Arşivleri, E2300/165, 19 Temmuz 1934 tarihli belge.

10 "Aynalı Çarşı", www.canakkale.bel.tr/bpi.asp?caid=199&cid=2603 . Tarih Vakfı'nın 1997 yılında hazırladığı ve Aynalı Çarşı'nın restorasyonu için gerekli bulguları sağlamak üzere yapılan kısa araştırmanın internette yayınlanan metne dayanmaktadır. Kitabenin üzerindeki metnin Türkçe çevri yazısı şöyledir: "Adaletliliği ile tanınan Sultan Gazi İkinci Abdülhamit Efendimiz Hazretlerinin lütuf ve sahip çıkmalarıyla kendilerine bağlı, Musevi uyruğundan İlya Halyo kullarının çabalarıyla yaptırılmış ve gönülde yer tuta(cak)n çarşıdır. Yıl Kasım Aralık 1889".

11 *Alyans* Arşivi, Turquie IC, M.Mitrani'nin 9 Temmuz 1934 tarihli mektubu.

12 Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s. 119-120. İran Şahı'nın Türkiye gezisi ile ilgili bir inceleme için bkz. L. Hilal Akgül, "Rıza Han'ın (Rıza Şah Pehlevi) Türkiye Ziyareti", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı 7, Yıl: 4/2005, s. 1-24.

13 *Atatürk'e Ait Hatıralar*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1949, s. 113-114. Yakup Barokas, *Türkiye'de Yahudi Toplumlar*, Tel Aviv, 1987, s. 46. Bu hatıranın değ-

O zamanlar dünyanın bazı yerlerinde olduğu gibi memleketimizin de bazı bölgelerinde Yahudiler aleyhinde bir hareket ve ayaklanma başgöstermişti. Bu hal karşısında bütün Museviler mallarını, mülklerini satarak yolculuğa hazırlanıyorlardı. Bunlar, o zaman rivayet olunduğuna göre Filistine gitmek istiyorlardı.

İşte bu sıralarda «Atatürk Çanakkale'ye geliyor!» dediler. Çok sevindim. Çünkü Atatürk'ü daha hiç görmemiştim. Heyecanla Atatürk'ün geleceği Balıkesir Caddesi'ne koşarak gittim. Bütün Çanakkale halkı orada toplanmıştı. Ben de bir kenara dikildim. Bu esnada yanımda tesadüfen bulunan birkaç Yahudinin fısıltı ile pek hararetli olarak konuştuklarını gördüm. Alâkadar olmağa vakit kalmadan karşıdan birkaç otomobil göründü. «Atatürk geliyor!» sözü yeniden ağızdan ağza dolaştı.

Halkın «Yaşa, varol!» nidaları arasında Atatürk otomobilinden indi. Alkışlar devam ediyor, o da halkın ortasında ilerliyordu. Garib bir tesadüf ve talih eseri olarak Atatürk bizim önümüze gelince hafif bir duraklama yaptı. Halka bakıyor ve kalabalığı selâmlıyordu.

Tam bu esnada yanımda bulunan ve biraz evvel fısıltı halinde, fakat hararetli konuşan Yahudilerden biri, ileriye doğru yürüdü ve Ata'nın önüne atıldı. Muhafızlar mâni olmak istediler. Atatürk:

– Bırakın gelsin! dedi.

Bu Musevî vatandaş, Atatürk'ün önünde ellerini açtı, omuzlarını yukarıya kaldırarak:

– Paşam, bizi kovuyorlar. Biz ne yapacağız? dedi.

Atatürk, bu şekilde önüne atılan bu adamın ne demek istediğini ve kim olduğunu derhal anlamıştı. Buna rağmen sordu:

şik bir şekli Çanakkale ile ilgili bir sözlü tarih kitabında da şu şekilde yer aldı: "Bizim hükümet tarafından Yahudiler, Ermeniler gitsin isteniyor. Atatürk Çanakkale'ye geldiğinde bir Yahudi heyeti de karşılayıp kendisiyle görüşüyorlar. Avram Palto heyetin başı. Heyet Çanakkale'de Yahudiler karşı hareketler olduğundan yakınıyor. Paşa da bunun devlet, hükümet ya da yerel idareden kaynaklanıp kaynaklanmadığını soruyor. Onlar da bunlardan herhangi bir kötü muamele görmediklerini, rahatsızlığın halktan geldiğini söylüyorlar. O zaman paşa heyettekilere "ha o zaman başka halk beni de istemezse, ben de giderim..." diyor. Bkz. Dr. E. Zeynep Suda Güler, a.g.e., s. 94-95.

– Sen kimsin?

– Ben Paşam, Çanakkale Musevilerinden Avram Palto.

– Sizi kim kovuyor? Hükûmet mi? Kanun mu? Polis mi? Jandarma mı? Bana söyle? dedi.

Bu Musevî vatandaş durakladı, şaşaladı. Biraz sonra kendini toparlayarak cevab verdi:

– Hayır Paşam, halk kovuyor.

Atatürk, bu adamın yüzüne dikkatle baktı, gülümsedi ve:

– Halk isterse beni de kovar, dedi ve yürüdü.

Türkiye'deki Yahudi toplumları üzerine kısa bir araştırma yayınlamış Yakup Barokas'a göre bu kişinin adı Avram Palto değil, doğru dürüst konuşmasını bile bilmeyen "deli Salamon" lakabıyla anılan biriydi.[14] Çanakkaleli S.L. de bu kişinin Ezineli Salamon Kohen olduğunu söylemekte.[15]

Olayların meydana geldiği günlerde Alman Büyükelçiliği Berlin'e gönderdiği bir raporda olayları şöyle değerlendirecekti:[16]

> Avrupa neşriyatında Türkiye'nin Doğu Trakya ve Çanakkale Boğazı'nda almayı tasarladığı milli müdafaa tedbirleriyle ilişkili sebeplerden dolayı Yahudilerin Çanakkale ve Edirne'nin içlerinden tehcir edildikleri haberleri çıkmakta. Benim aldığım bilgilere göre bu haber bu şekliyle doğru değil. Bu haber daha ziyade şu hâdiseye dayanmakta. Çanakkale'de ve içlerde yaşayan Yahudiler köylülere borç vermiş ve şimdi hasat zamanı borçlarını tahsil etmeye girişmişler. Müslüman köylüler tahsile gelmiş alacaklılara karşı ayaklanmış, Yahudileri dövüp kovalamışlar. Çanakkale Valisi Yahudilerin hayatından endişe ettiğinden iki torpido getirtmiş

---

14 Yakup Barokas, *Türkiye'de Yahudi Toplumlar*, Tel Aviv, 1987, s. 46.

15 S.L. ile 4 Mart 2006 günü Göztepe, İstanbul'da görüşme.

16 Auswärtiges AMT, Akten Konstantinople/Ankara Band 539, 3 Temmuz 1934. Aynı bilgi şu kaynakta da yer almıştır: "Banernaufstand gegen die türkischen Juden?", *Jüdische Rundschau*, 27 Temmuz 1934.

ancak halkın Yahudilere karşı düşmanca tavrı devam ettiğinden Çanakkale ve içlerde yaşayan bütün Yahudileri, hükümetin rızasıyla, eşyaları ile birlikte iki vapura bindirmiş ve İstanbul'a göndermiş.

c) Tanıklıklar

Berta Brudo[17]

Babamın babası da doktordu. O da çok gezmiş. Annemin görüştüğü arkadaşları da Müslüman'dı. Bir zorlama filan olmadı, kendimiz ruhen Türkleştik. Trakya olayları bize Çanakkale'de pek dokunmadı. Sonradan duyduk ki Musevi mahallesinde epeyce tecavüzler olmuş, kapılar kırılmış filan. Nasıl anlatayım, bir çeşit hastalık olur saridir, insanlar birbirlerine etki yapar. Bu da öyle bir durumdu. Annemin arkadaşları vardı ve çok üzülürlerdi. Annemi teselli ederlerdi. O zaman ben küçüktüm. Trakya olaylarında çok korkmuştuk. Biz sahilde otururduk. Bize pek dokunulmadı da. Yalnız arkadaşları babama "Pek gece çıkma. Hastaya gitme" derlerdi.

Benvenuta Varon[18]

Bize resmen kağıt geldi "siz buradan gidiyorsunuz" [diye]. Allaha binlerce şükür bizde ırza [geçme], böyle bir şey olmadı. Bütün, bütün Çanakkale, fakir fukara ne kadar varsa hepsi göç etti. Göç etti ama üzülerek. Nereden haber verildiyse bütün köylerden [geldiler] envai çeşit, o dikiş makineleri, o lüks lambalar, hep asansörlü, antik şeylerimiz bütün sokaklara dökülmüştü ve bütün mallarımızı, mülkleri yok pahasma aldılar. O anda bir polis geldi eve. Bizim üç kapılıydı evimiz. Arka taraftan bir polis geldi eve. Biz korktuk, babam daha gelmemişti. "Hayrola, ne oldu polis bey?" [dedi] annem üzüntü ile, "Zaten hazırız gitmeye". "Yok çok sevineceksiniz" [dedi]. "Ne oldu?" [dedi]. "[Cemaat Reisi] Vitali [Kaspi] Bey'e de haber gitti, Haham Efendi muhakkak Vitali'yi al-

---

17 Yahya Koçoğlu, *Hatırlıyorum Türkiye'de Gayrimüslim Hayatlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s. 147.

18 Kurtuluş, İstanbul, 19 Haziran 2005 tarihli görüşme.

sın. Vali onu Valiliğe davet ediyor. Lütfen hiç vakit kaybetmeden gelsinler, ama üzülmeyin, size iyi bir müjde var". Babam geldi [Ona] söyledik hemen zavallı apar topar gitti, çok şık giyinirdi, temiz giyinirdi. Vitali Kaspi'yle beraber Valiliğe gider. [Vali] "Haham Efendi, geçmiş olsun, biz de biliyoruz..." dedi. Ha, bu meyanda İzmir yolundan o gün, bir gün evvel Atatürk geldi. Ve bize tebliğat geldi ki, "hiçbir şeyinizi dışarıya atmayın, hepsini gizleyin" dediler. O bizim meydan vardı, oradan Atatürk geldi. "Peki bir şeyler hissediyorum, ne var?" dedi. "Yok, yok, bir şey yok, bir şey yok" [dediler]. O zaman Mustafa Kemal Paşa'ydı. Bu sezdi bir şey. Ankara'ya gider gitmez bir tebliğat verdi, derhal anladı ve ısrarla sordu, çünkü çok kötü bir Polis Müdürü vardı, çok kötü bir Halk Partili Belediye Reisi vardı. ...Ve babam [geri] geldi bütün Cudyolar [Yahudiler] tabii toplandı. [Babam onlara] "aman hepiniz yerinizde oturun, böyle bir şey yok, memnuniyetle bizi kabul ediyorlar" dedi.

1917 doğumlu İzzet Melih Dilmaç[19]

Museviler sosyal yaşantımızda etkisi olan bir halk topluluğudur. Tabi onlar başka türlü de şey yapamıyorlar, yalnız ticarete yönelmişler. Memur olamıyorlar, memur olamayınca, bütün kafalarını ticarete veriyorlar. Ama geleneklerini, göreneklerini de muhafaza ediyolar. Ve katiyen, bizden, Türklerden bi kız alsın, evlendirsin, öyle bir şey yok, Biz alıyoruz, onlar almıyor. Mesela bizim delikanlı zamanında, bir Musevi kızla ilişkimiz olabiliyordu. Ama onlar yapmıyordu bu işi, çok enteresan bir şey bu. Eski Çanakkale Çarşısı, tamamen Musevilerin elindeydi. Esasında Yahudi mahallesi derler oraya. Onların sosyal yönden, giyimleriyle, dediğim gibi akşamüstü gezmeleriyle ve Halkevi'ne gelip dans etmeleriyle bize çok büyük faydası dokunmuştur.

Ticaret, daha henüz gelişmekteyken, Yahudilerin elinde. Ama bu arada yavaş, yavaş Türk gençler ticaret hayatına atılıyor. Ve karşılarında büyük rakip olarak Yahudileri görüyor. Şimdi Yahudi dükkânına gittiğiniz zaman bir kumaş alacaksınız, bir elbiselik

[19] Tarih Vakfı Arşivi, "Tarihe Bin Canlı Tanık" Sözlü Tarih Projesi, 14 Ağustos 2004 tarihinde İzzet Melih Dilmaç ile yapılan mülakatın çözümlemesi.

kumaş alacaksınız, nihayet bişey alacaksınız, adam bütün topları aşağı indiriyor, size beğendireyim diye her şeyi yapıyor. Bir Türk mağazasına gidiyorsunuz, "alacaksan al, beğendiysen beğen, işte bu kadar bu, başka yok' diyor. Enteresan bir şey bu, ticarette. Türkler biraz böyle palazlanınca, Yahudileri istememeye başladılar. Ben de işte mektebi, yeni bitirdim, üniversiteden ayrılmış, gelmiş, buraya geldim, ticarete atıldım. Ve gelir gelmez de o zaman Türk Gücü Kulübü, spor kulübü dediğimiz, gençliği temsil bir kulüp vardı, beni onun başkanı yaptılar. O, yani Çanakkale gençliğini temsil ediyor o. Aynı zamanda Halkevi gençliği de benim elimde. Şimdi bu olaylar olunca, bir gün bakıyorsunuz bir patlama oluyor, Türkler Yahudi mahallesine hücum ediyor, evlerin camlarını kırıyorlar, taşlar atıyorlar, bilmem ne yapıyorlar, bütün olaylar, neyse polis yatıştırıyor. [Musevilerin] Bir kısmı buradan Çanakkale'den ayrılıyor, bunu kim yaptı? O zaman parti başkanlığı filan var. Başında babam Halil Dilmaç var. O'na mal ediliyor. O sıralarda Atatürk, Şehin Şah'la birlikte Çanakkale'ye geliyor, 1933 yılında, Balıkesir yolu yeni yapılmış, Çanakkale, Türkiye'de ender görülen yollardan birisi, Şehin Şah'a bu yolu gösterecek, yani Türkiye'de kalkınma var, yollar yapılıyor şeklinde, benim işittiğim. Şehin Şah geliyor, hatta, bir, Çanakkale'ye gelmeden evvel bir tepe vardır, orada kahvesini içiyor, orada bir ufak, askerî gösteri yapılıyor, bir muharebe gösterisi, daha evvel Şehin Şah'la buraya geliyorlar. (...) Yahudilerin dinî lideri, haham da karşılayanlar arasında, valisi, belediye reisi, şusu busu, bu tarafta da halk. Paşa, memnun tâbi hayatından, 'nasılsınız, iyi misiniz?". Hahama da soruyor, "nasılsın, iyi misin, memnun musun?" diyor. "Çok memnunum sizden paşam ama bizi buradan kovuyorlar" diyor, Atatürk'e. "E kim kovuyor sizi ordan" diyor Atatürk. 'Millet kovuyor paşam' diyor [haham]. 'A bak ona karışmam millet isterse beni de kovar' diyor [Atatürk]. Bu laf burada söylenmiştir işte, "millet isterse beni de kovar".

Birkaç yıl sonra tekrar görüşüne başvurulduğunda İzzet Melih Dilmaç şu ek bilgiyi verecekti:[20]

---

[20] 17 Ağustos 2007 tarihli mektubu.

Musevi vatandaşın 'bizi kovuyorlar' sözü yukarıda belirttiğim gibi tamamen ticari rekabetin bir açıklamasıdır. Objektif bir görüşle arada olan tatsız olayları bir kenara bırakırsak genelde Musevilerle ilişkimiz en uygar bir şekilde uzun yıllar devam etmiştir. Milliyetçi duyguların ön plana çıktığı zaman dostlukların bozulduğunu görüyoruz. Çok ta ilginçtir Museviler Çanakkale ilinin Biga, Çan ve Yenice yöresine yerleşmemişlerdir. Bununda nedeni o yöre halkının ticari bir kafaya sahip olmasının büyük rolü olduğu kanısındayım.

1921 doğumlu erkek S.L.[21]

Babamlar zahireciydi. Bayramiç'den geldik biz. Benim dedem biraz esmerdi, esmer olduğu için bize 'Araboğlu' derlerdi. Benim hatırladığım şimdi, o zamanlar vapur acentesinde bir tane *Tayyar* vapuru vardı.[22] O *Tayyar* vapuru haftada bir gelirdi, Cudyoları [Yahudileri] toplardı İstanbul'a götürürdü. Los Vedres [Türkler] "*Tayyar* geldi, *Tayyar* geldi" [diye] bağırıyorlardı sokaklarda. O zaman [olayların] niçin olduğunu bilmiyoruz, yalnız Trakya'da bir tane Halk Partili müfettiş vardı, o yapmıştı bu işi. İşte vapur geliyor, topluyor, gidiyor. Biz de gidiyoruz diye, ne kadar çalı çırpı varsa evde çıkarırdık sabah kapıya. Sanki pazar, herkes alışverişe gelirdi:

"Bu kaç para?",

"On lira",

"Bir lira vereceğim",

"Ver, iyi, hadi al".

Orada kalacak, ne yapacağız bunları, götüremezsin bir şey. Sonra köylüler [insanlar] Musevi dükkânlara alışveriş yapmak için gelmesinler diye [engellemeye] başladılar. Çingeneler, hamallar iş yapardı bize, bizim adamlarımızdı onlar. Çanakkale'nin en

---

21 4 Mart 2006, Göztepe, İstanbul'da yapılan görüşme.

22 *Tayyar* vapuru Şirket-i Hayriye'nin gemilerinden biriydi. Bkz. "İstanbul'da Deniz Ulaşımının Tarihsel Gelişimi", http://www.yelkenci.org/aktuel.php?a=15

kabadayısı İbrahim Ağa vardı, Arap Halit vardı, bunlar eşkiyaydı hepsi. Toplandılar 15-20 tane mesela dükkânlara geliyorlar, içeri giriyorlar, [bağırıyorlar]: "çıkın dışarı, Yahudilerden alışveriş yapmayın bundan sonra". [Müşteriler] çıkıyorlar dışarı. Gele gele bizim dükkâna kadar geldiler. Bizim hamallar, bir tane Kara Cemali vardı, bıyıklı böyle, kaldırımın üzerine oturdular, böyle dizildiler. O gelenler tanıyorlardı onları, "Bana bakın; "İbrahim Ağa, Halit Ağa, bak burası Araboğlu ['nun dükkânı]. "Bana bakın, bu dükkâna girmeyin, Araboğulları'nın dükkânına girmeyin, girerseniz birinizi haşlarım, ikinizi de haşlarım, gebertiriz burada, biz buradan ekmek yiyoruz. Kimse giremez buraya". Sallana sallana kaçtılar. Onu çok iyi hatırlıyorum. Sonra işte, [eşyalarımızı] satıyorduk. Hatta bizde bir köylü tanıdık vardı, bizim evdeki eşyaları toptan olarak sattık ona. Başka bir tane gene Mustafa vardı. Kırtasiye şu, bu satardı. "Araboğlu, hiç kıpırdamayın, bu iş duracak, bu iş yürümez, bu iş duracak" derdi [bize]. Dediği gibi de durdu. Hemen geldi dükkâna "ben demedim mi size bir şey satmayın". O sattığımız eşyaları, bir de baktım bir araba ertesi sabah getirdi. "Ne oldu?". "Para istemez. Biz sizden çok iyilik gördük, siz bizim adamlarımızsınız" [dedi]. Bütün işler Musevilerindi. Orada bir Aynalı Çarşı vardı [içindeki dükkânlar] baştan aşağıya kadar Musevi esnafındı. Bunun için bizi kovalıyorlardı, biz gitmek istemiyorduk ki... Edepsizler köylerden geliyorlardı. Hükümetten kuvvet alıyorlardı. Dışardan geliyorlardı, Çanakkale doluyordu. Yabancı adamlarla doluyordu, onlar bağırıyordu. [gidin] diye.

1925 Doğumlu Kadın E. L.[23]

O gün de Atatürk bizim Çanakkale'den geçecek bir yere gidecekti. İran Şahı'yla beraber. Dörtyol vardı Çanakkale'de, biz o tarafta otururduk. Durdu araba, bütün Museviler çıktı. Başladılar bağırmaya "çok yaşa" falan. O da o Aynalı Çarşı'dan geçmiş, "neden kapalı bu taraflar?" dedi. "Böyle böyle, burası Musevilerindir. Kapandı yani, gidecekler" [dendi]. Sonra bir saat, iki saat geçti, bir haber geldi ki "kimse çıkamaz buradan".

[23] 4 Mart 2006, Göztepe, İstanbul'da yapılan görüşme.

Babam ev yaptı yeni, evi satacak tabii. Nereye gidiyoruz? İstanbul'a. Zaten başka gidecek bir yerimiz yok. Orada oturuyoruz kapının önünde, satıyoruz eşyaları ... Yahut evin içine giriyorlar, kimisi karyola istiyor, köylüler hepsi geldi. İskemle, ne varsa hepsini satacağız. Nereye gideceksin, ne götüreceksin oraya?

Yatakları, eşyaları, hepsini dürdük falan, [evin] tapusu yok. Nereye koydu annem bilmiyor. [Babam] "Evi satacağım diye sen sakladın" diyor anneme. "Hayır yapmadım" dedi, [babam] "yaptın" dedi. [Annem] yolda gidiyordu, o zaman Çanakkale'ye haber geldi, "Museviler yerinde dursun, ki hiç bir şey olmayacak" diye. Annem de gidiyor, okul vardı o taraflarda, birisi de geldi bizim tanıdık. Türk'tü. "Teyze neden böyle başın bağlı?" dedi. Annem o kadar ağlıyordu ki evi satılacak daha yeni yapmıştık, başında sıkma bezi vardı. Eskiden baş ağrısı için koyarlardı. Annem o kadar dalgın ki bilmiyor birden [bezi] çıkardı.

"Yok bir şeyim, yok, yok". "Yok bir şey var".

"Ha, böyle böyle benim bey gitti şimdi takrir verecek, şimdi haber geldi".

"Sen korkma ben giderim oraya".

Gitti baktı [babama] "Yapma bir şey Nahman, [burada] kaldınız. Senin hanım geliyor, ağlayarak geliyor" dedi.

Raşel Kasuto[24]

1934 senesinde Trakya olaylarının benzeri Çanakkale'de yaşandı. Esnaf tüm eşyaları sokaklara döktü. Kimi yok pahasına civardaki köylülere satıldı. Kimi yağmalandı. Daha sonra bir af geldi. Olaylar durduruldu. Trakya olaylarında ise çok kötü hâdiseler olduğunu duydum. Duyduklarıma göre genç kızlara tecavüz ettiler; namuslarını lekelediler. Ama bu olayları ben bire bir yaşamadım sadece duydum, ne kadar doğru olduğunu tam bilmiyorum. Çanakkale'de ise dayım bu olaylardan korunmak için küçük teyzem Viktorya'yı İstanbul'a kaçırdı. Çanakkale'ye döndüklerinde bütün eşyalarını satmak zorunda kaldı.

---

[24] Osmanlı Türk Sefarad Kültürü Araştırma Merkezi, Centropa Sözlü Tarih Projesi Arşivi.

1921 Doğumlu Erkek Tanık[25]

Gelibolu'da hatırladığıma göre o zaman 1934 yıllarında 150-160 tane Yahudi ailesi vardı. Ve biz Yahudiler ayrı bir semtte otur[duk], yani 'Yahudi mahallesi' tabir ederlerdi. İçimizde Türkler de vardı ama oraya 'Yahudi mahallesi' derlerdi. O mahallede havra vardı. Bu 150 -160 ailenin içinde her meslekten, her işten insanlar vardı. Zengin insanlar, tüccarlar vardı. O zaman Gelibolu'ya dışardan ithal mal gelirdi. Kahve, çay, teneke ile gaz gelirdi ve onları Trakya'ya yollarlardı. Edirne'ye kadar hep Gelibolu üzerinden giderdi. Vapur gelir boşalır oradan Edirne'ye yollanırdı. Büyük tüccarlar vardı bu işlerle uğraşan. Bu arada Rumlar kalkmıştı. 1. Cihan Harbi'nden sonra yalnız Ermeniler vardı, 8-10 aile kadar. İyi bir yaşantımız vardı. Zengini de, fukarası da, tüccarı da, hammalı da vardı. Bir sabah Haziran ya Temmuz pek hatırlamıyorum her günkü gibi erkenden kalktık. Herkes işine gitti, ben de babamın dükkânına gittim. Tatildi. Orta mektebin birinci sınıfındaydım, o zamanlar ikiye geçmiştim. Dükkânın önünde bize komşu bir dükkân daha vardı. O da Musevi, o da bakkaldı. Bundan bir ay evvel yapmıştı dükkânı. Onun kapısında iki adam. Bizim kapıda iki adam. Bekleyenleri tanıyoruz çünkü memleket küçük. Birbirimizi tanırdık, ismen de tanırdık. Bekleyenlere de 'liman takımı' derdik. Onlar limanda çalışan, liman işçisi, böyle tahsilli filan değil, öyle yetişmiş [insanlardı]. Dükkânı açtık, aradan geçti birkaç dakika bir müşteri geldi. O [bekleyen] iki kişiden biri 'giremezsiniz' dedi. Dükkâna gelen sordu:

– Niye girmeyeyim?

– Boykot var. Yahudilerden alışveriş yapmayacaksınız. Git orada Türkler var, git oradan al.

– Ya ben veresiye alıyorum.

– Bize emir verdiler bırakmayız.

Dedem vardı. Annemim babası. Tam o sırada evden geldi dükkâna, gördü babamı, işi anladı. " ne oluyor böyle size? Kimsiniz siz?" [diye sordu]. Dedeme muhtar derlerdi, 'Valla bize emir verdiler ne yapalım muhtar efendi, biz bundan para alacağız, biz nöbet-

[25] S.F.'nin Ocak 1999 tarihindeki görüşmesi.

çiyiz, bizim kabahatimiz yok' dediler. O gün baktık iş yok, kepenkleri çekti Yahudiler. Bizim gibi Gelibolu'da herkes kepenkleri, dükkânları kapattı. Sonra duyduk ki Gelibolu'dan gitmemiz lazım, emir gelmiş. Yahudilerin gitmesi gerekiyormuş. Ermenilere bir şey yok. 'Yalnız Yahudiler gidecek' dediler. Derken bakkal dükkânı alışverişi var, borcu var. Herkes alacaklılar başladılar Yahudilerden borçlarını istemeye. Başladı iş karışmaya. Kimi dükkânı, sattı, kimi evini başladı satmaya. Bu arada Gelibolu'nun karşısında Lapseki var, Çardak var. Onun arkasında Kara Biga var, Biga'ya bağlı bir nahiyedir. Oradan insanlar gelmeye başladı. Sabah olurdu o Yahudi mahalleleri insan dolardı. Bizim bilmediğimiz tipte insanlar. Gelibolu'dakileri tanıyorduk ama bu gelenler bilmem bıyıklı, kuşaklı, yabancı oldukları belli. Evdeki eşyaları başladık satmaya, dükkânları sattılar, bu arada yetişmiş kızları olanlar kızlarını İstanbul'a yolladılar. Benim iki ablam vardı. Büyük olanı evli idi Uzunköprü'de. Diğeri bekârdı onu hemen İstanbul'a yollamıştık. Motor yok, vapur haftada bir. Millet eşyalarını topluyor sarıyor, bavullara koyuyor, denk yapıyor, vapura biniyorlardı. Rüzgâr olacak da ancak bir haftada İstanbul'a varacaklardı. Sonradan geriye döndükten sonra eşyaları açtıklarında, eşyalar ıslanmış, çürümüş, hepsi mahvolmuş. O vaziyette bıraktılar bizi. Millet yavaş yavaş İstanbul'a gitmeye başladı. Arada bilmiyorum bizden başka, hatırlamıyorum ki, yalnız üç aile kalmıştık. Babam, sonradan kayınpederim olan karımın babası, bir de sarraf vardı. Babamın komşusu Gelibolu'da Belediye Reisi idi. Çok sene Gelibolu'da komşuluk yapmışlardı. O zaman da Belediye Reisi idi, çiftlik sahibi idi, beylerdendi, iyi bir adamdı, dürüsttü. Babam 'Raif Bey ben gitmeyeceğim' dedi. Raif bey 'Peki sen kal, ben seni idare ederim'. Ve biz böyle aşağı yukarı 15 gün kadar orada kaldık bekledik öyle. Bu arada insanlar boyuna kaçıyorlar, gidiyorlar, Yahudiler azalıyorlar. Yağma başlıyor. Kahveye giderlerdi. Yirmi, otuz senedir gittikleri kahve, [kimse] gelip sormuyordu 'kahve ister misin?' diye. Bekliyorlardı yarım saat, bir saat kalkıp evlerine gidiyorlardı. Sonra aradan 10-15 gün geçti. Bütün aileler hep birlikte yatardık, akşam bizim eve gelirlerdi. Sabah erken evine giderlerdi iş güç yaptıkları yok zaten. Bir akşam dışarıda gürültü, kapı çalınıyor. Belediye Reisi "Gözünüz aydın, gözünüz aydın, kaldınız" dedi. Babam dükkânı bir Keşanlıya satmıştı, satmak değil de borç mukabili vermişti ona. Anahtarı yol-

lamıştı ona. O zaman telefon yok, telefon jandarmadan konuşuluyor. Telefonu bağladılar Keşan'a çağırdılar. Bu adam rakı imal ederdi ve babama yollardı, babam da rakıyı satardı. Borcu vardı. Babam 'alacağım var ama toplayamıyorum, borcumu ödeyeyim bari' diye anahtarı yolladı. Babam 'Hüseyin efendi biz kaldık', dedi. Hüseyin efendi 'dükkân senin, yarın sana anahtarı posta ile (Gelibolu'dan Keşan'a beygir arabası posta giderdi, talika ile giderdi) yolluyorum' dedi. Nitekim sabahına anahtar geldi. Açtık dükkânı ve tekrar çalışmaya başladık. O zaman Gelibolu'da bakkallar, sarraflar, tenekeci, sopacı, marangoz, boyacı her meslekten adam vardı. O zaman daha bankalar yoktu. Sarraflar bir nevi bankacılık yapardı tefecilik yapardı. Yani para alırdı sonra köylülere faizle verirdi, hepsi kazanırdı. Hepsi dağıldı. Kaçan kaçtı, kalan kaldı. Ve o zaman anladık ki Türkiye'yi müfettişliklere ayırmışlardı. Valiliklerin üstünde Müfettişlikler vardı. Trakya'yı, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ bir de İstanbul Trakya Umum Müfettişliği'ne bağlı idi. O zaman Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Tâli bey, sonradan biz kaldıktan sonra birkaç defa Gelibolu'ya geldi ben onu tanıdım, böyle şık giyinen elinde baston başında şapka bir adamdı. Sonra dönenler oldu. İstanbul'dan Gelibolu'ya çoğu geldi. İsrail'e göç eden birkaç aile oldu. O zamanlar fukaralardan, hammal vardı. Yahudilerden çok hammal vardı. Onlardan göç edenler oldu İsrail'e. O zaman işte İsrail'e göç 1934'te başladı. Bir kısım İstanbul'da kaldı, yerleşti. Kalanlar orada iş açtılar, dönenler döndü, biz kaldık işte Gelibolu'da. Bir şey zikretmek istiyorum bizim Gelibolu'da yağma, çapulculuk olmadı. Onu da Jandarma Okulu'nun Komutanı Albay'a borçluyuz. Sabah erkenden jandarma ikişer ikişer [devriye] çıkardı ve bütün Yahudi mahallelerinde devriye gezerdi. Akşam üstü saat yedi oldu, o mahallede oturan Türklerden başka bir yabancı Türk giremezdi ve bütün gece devriye gezerlerdi. O nedenle yağma olmadı. Öyle sarkıntılık falan yapacak olsa idi biri hemen alıp götürürlerdi. Bir kısmı satmadı ve kaçtı. Dediler ki 'belki geri döneriz'. Ne dükkânlarını, ne evlerini sattılar, eşyalarını topladılar ve gittiler İstanbul'a. O zaman İstanbul'da Sirkeci'de kalırlardı. O zaman İstanbul'un en lüks mahallesi Sirkeci idi. O zamanlarda öyle Şişli, Kuledibi falan yoktu. Orada Filiba Oteli vardı Sirkeci'de. Babamın kardeşlerinin dükkânı vardı orada Sirkeci'de ama babam gitmek istemedi. Gelibolu'da kaldı.

O olaylar zamanında eşyalar hep sokaklarda idi herkes her şeyini çıkarıp satıyordu. Herkesin evinin önü sanki Pazar. Hep köylerden gelip malları aldılar. İki aile kaldı. Onlar da bazen İsrail'e gider kalırlar ama evleri durur. Onlar Sıvacı. Babaları sıvacı idi, bir de Kandiyoti aileleri. Gelibolu'da kasap yoktu ben kasap hatırlamam. Sebzeci, bakkal vardı. Çok güzel bir kasaba idi. Herkes kendi hayatını sakin sakin yaşardı. Zengin zenginle, fukara fukara ile ne güzel yaşardı. Gelibolulular çok sakin insanlardı. Çok iyi geçinirlerdi. Kavga, boşanma falan hiç duyulmamıştı. Çok küçük yerdi. Kasaba ve civar köyler dahil 10.000 kişiyi bulurdu. Bunun 500 kişisi de Yahudi idi. Tabii herkes herkesi tanırdı. Türklerle çok iyi komşuluk yapılırdı. Yazın köylerden gelinirdi, onlara mal satılırdı, onlarla âdeta bir akrabalık yaşanırdı. Bizi köylere düğünlerine götürürlerdi at sırtında. Adeta akraba idik, haşır neşirdik. Bizim çocukluğumuzda hayat çok güzeldi. Gelibolu'da bazı evlere gidip 'bize bunu vereceksin' falan dediler, ama onun dışında pek bir şey olmadı. Bizde çok olayların olmamasını bizim Albay'a borçluyuz. Çok [iyi] insandı...

2) EDİRNE'DEKİ OLAYLAR

a) Olaylardan Bir Yıl Önceki Durum

Olaylardan bir yıl önce Edirne Yahudileri Türkçe konuşma konusunda ciddi gayret sarf etmeye başlamışlardı. Avukat Daniyel Şimşi'nin reisi olduğu Edirne Yahudi Cemaati'ne ait Muaveneti Hayriye, Uhuvvet ve İşçiler kulüplerinden üçer üyenin katılmasıyla oluşan Türkçe Konuşturma Komisyonu'nun faaliyetlerini ve aldığı kararları *Son Posta* muhabiri şöyle aktarmakta:

1- Bilumum toplantı yerlerinde Türkçe konuşulacaktır.

2- Dinî merasim ve ayinlerde hahamlar halka Türkçe konuşulmasını telkin edeceklerdir.

3- Kız ve erkek Musevi mektebi talebeleri mektepte olduğu gibi hariçte ve evlerinde Türkçe konuşmaya mecbur tutulacaktır.

4- Edirne'deki tüccar ve esnaftan Türkçe konuşacaklarına dair imza alınacaktır.

5- Museviler tarafından işletilen Musevilerin devam ettiği kahve ve gazino gibi yerlerde Türkçe konuşulacaktır. Garsonlar müşterilerle Türkçe muamele yapacaktır.

Bu kararların derhal tatbiki sahasına geçilmiştir. Kahveciler ve gazinocular idarelerindeki yerlere "Türkçe konuş" yazılı levhalar asmışlardır.

Sinagoglarda da hahamlar Türkçe konuşulması için vaaz vermeye başlamışlardır.

Son Posta muhabirine göre bu çalışmalar rastgele bir gösteriş ve bir heves tezahüründen ibaret değildi, samimi bir hareketti. Bu haberden bir ay sonra rastlanan bir diğer habere göre Uhuvvet Kulübü'nde düzenlenen danslı çayda sadece Türkçe konuşulmuş, Türkçe temsiller verilmiş ve toplantı İstiklâl Marşı ile başlamıştı.[26] Ancak Edirneli Yahudilerin bu gayretleri karşılıksız kalacaktı. Olaylardan sonra Edirneli Yahudileri temsilen Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ile görüşen heyette yer alan avukat Daniyel Şimşi bu teşebbüslerinin iyi karşılanmamasından şikâyetçi olacaktı.[27] Ancak 1933 yılının başında hiç kimse birbuçuk yıl sonra Edirneli Yahudilerin şehri terk etmek zorunda kalacak ciddiyette olayların cereyan edeceğine tasavvur dahi etmiyordu.

Daniyel Şimşi
Son Posta, 8 Şubat 1933

[26] "Edirne'deki Museviler", *Son Posta*, 8 Şubat 1933 / "Edirne Musevilerinin çayı", *Son Posta*, 22 Mart 1933.

[27] Hamdi Oğlu, "Edirne Yahudileri Şükrü Kaya Beye ne söylediler?", *Haber Akşam Postası*, 13 Temmuz 1934.

b) Olayların Cereyan Şekli

Haziran ayının sonuna doğru şehirde Yahudilere saldırılacağı söylentileri dolaşıyordu. Buna paralel olarak Edirne Defterdarlığı Yahudi esnaf ve tüccardan vergilerini derhal ödemelerini talep etmişti. Olayların ileriki günlerde nasıl cereyan edeceği dikkate alındığı takdirde Defterdarlığın bu şekilde davranması resmî makamların Yahudilerin tehcir edileceklerini önceden bildiklerine işaret etmekte.[28] Edirne'deki olaylar Yahudi kasapların mezbahada *kaşer* et kesimi yapmalarının yasaklanması, Yahudi müstahdem, işçi ve esnafın işlerine gitmelerinin engellenmesi, halkın Yahudi esnaftan alışveriş etmemesi için başlatılan boykot ile başladı ve gelişti. Bu olaylar üzerine paniğe kapılan Edirneli Yahudileri temsil eden bir heyet Vali Salim Özdemir'e başvurup olaylara müdahale etmesini istedi. Vali eylemlerin resmî mercilerce başlatılmadığını, Yahudilerin Edirne'den ve Trakya'dan ayrılmalarını halkın talep ettiğini söyledi.[29] Cevat Rıfat Atilhan da Vali'nin bu kayıtsız tavrını teyit etmekte:[30]

> O tarihte Edirne valisi olan Salim Özdemir beğe müracaat eden bazı Yahudiler:
>
> – "Halk bizi istemeyor" demişler ve şu cevabı almışlardır:
>
> – "Halk beni de istemezse hemen çekilir, makamımı terkederim."
>
> O esnada Edirne'de bulunan Trakya Mülkiye Müfettişi İbrahim Tali Bey'in ve Halk Partisi Başkanı İbrahim Akıncı Bey ehalinin bu harekette haklı olduklarını ifade etmişlerdi.

1 Temmuz günü yayınlanan *Millî İnkılâp* dergisinde yer alan bir yazıda ise Uzunköprülü Osman oğlu Rasih, Edirne halkını Yahudileri kovmaya davet etmekteydi:[31]

---

[28] Timur Öztürk, a.g.e., s. 66-67.

[29] "L'expulsion des juifs de Thrace", *Paix et Droit*, XIV, Sayı 7, Eylül 1934, s. 15-16 / "Terrible Plight of the refugees", *Jewish Telegraphic Agency*, 7 Temmuz 1934, s. 3.

[30] Cevat Rifat Atilhan, *Türk Oğlu! Düşmanını Tanı!*, Aykurt Neşriyatı, 4. baskı, İstanbul, 1966, s. 11.

[31] Osman oğlu Rasih, "Kari", *Millî İnkılâp*, 1 Temmuz 1934, Sayı 5, s. 8.

Edirne kan ağlıyor... Edirnenin şanlı cumaları cumartesi oldu artık... Saray içinin serin rüzgârları eskisi gibi uğuldamıyor... Söğütlerin koyu gölgelerinde kahramanlık hikâyeleri anlatılmıyor, orada Musa oğulları günlük kazançlarını hesaplıyorlar...

Onlar dünyanın en soysuz milletidir. Onun için Tanrı onları her vakit ezilmeğe mahkûm etmiştir. Tanrının yaptığını kul bozamaz. Bundan büyük adalet mi olur?... Niçin onları başımızın üstünde taşıyoruz? Kanımızı emdikleri için mi?

Çingeneyi niçin Yahudiden alçak görüyoruz? Cephede omuz omuza gögüs gerdiğimiz için mi?

Türk dostuna dost düşmanına düşman olmasını bilir. Düşmanı dost tanımağa katlanmak: Ya menfaat gözetilerek yapılan bir ahlâksızlık veyahutta korkaklığa delâlet eder... Bunların her ikisi de Türke yabancı mefhumlardır. Hakikat her vakit için hakikattir: Tanrının sevmediğini peygamber sopa ile koğalarmış... Peygamberin sopa ile koğaladığını biz ne yapsak yeridir!....

Ailesiyle birlikte sınırı geçerek Selanik'e sığman Edirneli bir Yahudi'nin anlattığına göre birkaç haftadan beri Yahudilere saldırılacağına dair Edirne'de şayialar dolaşmaktaydı ancak Edirne Yahudi Cemaati bunu önemsememişti. 2 Temmuz günü taş, sopa ve "Yahudilere ölüm!" haykırışlarıyla Yahudi mahallesini basan grup mağazaları, evleri yağmalayacak, Yahudileri dövecek ve İstanbul'a gitmelerini emredecekti. Yahudi mahallesinde tasviri imkânsız bir dehşet ve panik havası hâkimdi. Evler ve mağazalar yağmalanırken yaralılar sokaklarda inlemekteydiler. Yahudi mahallesi günler boyunca yağmacı çetelerin kontrolünde kalacaktı. Çeteler şehirde kalan Yahudileri bulmak için Edirne'yi baştan aşağı tarayacaktı. Parası olan Yahudiler trenle İstanbul'a kaçacak, fakir olanlar ise ya açık arazide konaklamak veya yaya olarak İstanbul'a veya Yunan sınırına kaçmak zorunda kalacaklardı. Şehirde mahsur kalan az sayıda Yahudi ise dehşet içinde evlerinde saklanacaktı. Yağmacı çeteler bakkal, manav ve fırıncıları tehdit ederek Yahudilere yiyecek ve ekmek satmamalarını emredecekti. Bu nedenle ekmek karaborsaya düşecek, Yahudi aileler bir somun ekmeği beş liraya satın alabile-

ceklerdi.[32] Alman kaynaklarına göre olayları öğrenciler ve askerler başlatmıştı. Mütecavizler sadece Türk uyruklu Yahudilere saldırmış, yabancı uyruklulara dokunmamışlardı. Edirne Valisi şikâyete gelen Yahudilere evlerine dönüp sabretmelerini söyleyecekti. Ancak ertesi gün Yahudiler 37 vagona bindirilerek trenle İstanbul'a gönderileceklerdi.[33] Bulgaristan sınırına yakın olması sebebiyle Edirne'de çok sayıda jandarma ve asker mevcut olmasına rağmen şehri basan palalı çeteler terör estirebilmişlerdi.[34]

3 Temmuz günü akşama doğru niyetlerinin kötü olduğu belli olan şüpheli şahıslar ve öğrenciler Yahudi mahallesini dolaşmakta ve terör havası estirmekteydiler.[35] Edirne Emniyet Müdürlüğü de aynı gün Yahudilere 48 saat içinde şehri terk etmelerini emredecekti. Çoğu ticaretle meşgul olan Yahudi aile reisleri için şehri 48 saat içinde terk etmek demek, mal varlıklarının tamamını kaybetmek demekti zira ellerindeki mal stoklarını hemen satıp paraya tahvil etmeleri mümkün değildi. Ayrıca veresiye ticaret yaptıklarından dolayı da alacaklarını 48 saat zarfında tahsil etmelerine imkân yoktu.[36] Yüksek mevkilerdeki memurlar ise nasihat veya ima yoluyla Yahudi dostlarına şehri bir an önce terketmelerini tavsiye etmekteydiler. Bu gelişmeler üzerine Kırklareli'nde cereyan eden olaylardan haberdar olan ve aynı durumla karşılaşmak istemeyen Edirneli aileler eşyalarını, evlerini ve hatta tıka basa mal dolu mağazalarını Müslüman esnaf ve tüccara bedava denilebilecek meblağlara satacak

---

32 H.J.B., "Une forte vague d'antisémitisme déferle sur la Thrace Turque", *Israel*, 19 Temmuz 1934, s. 4-5 ve NARA, Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 27 Temmuz 1934 tarihli ve 867.4016/Jews/8 sayılı belge.

33 Auswärtiges AMT, Abteilung III, Türkei Politik 5; Innere Politik, Parlaments und Parteiwesen, Band 6, A/1044/34 sayılı 7 Temmuz 1934 tarihli belge.

34 Timur Öztürk, a.g.e., s. 76.

35 *Alyans* Arşivi, Turquie IC dosyası, M. Mitrani'nin 9 Temmuz 1934 tarihli mektubu.

36 "Expulsion at short notice", *The Times*, 5 Temmuz 1934.

ve 4 Temmuz sabahı trenle İstanbul'a kaçacaklardı. Eşyalarını satan ancak şehri henüz terk etmeye vakit bulamayan aileler İstanbul'a göç eden aileler kadar perişandı. Edirne daha vahim gelişmelere gebeydi. 5 Temmuz günü silahlı ve bıçaklı köylüler şehre girmeye başlamışlardı. Maksatları akşamı bekleyip gecenin karanlığında Yahudi mahallesine baskın düzenlemekti. Onları durduracak olan Başvekil İsmet İnönü'nün aynı gün TBMM'de yapacağı konuşma olacaktı. İnönü TBMM yaz tatiline girmeden önce yaptığı uzun konuşmasının bir yerinde olaylardan söz edecek, gerekli önlemlerin alınacağını söyleyecek, kaçanların geri dönmelerini isteyecekti.[37] Edirne Valisi ise olayların bastırılması için verilen hükümet talimatını uygulamayacaktı. Bulgaristan'ın İstanbul Konsolosu'na göre Edirne Valisi yağmacı güruhun Kırklareli'nde (Türk basınına göre olayları önlemeye çalışırken bir çingene tarafından, Bulgar kaynaklarına göre bir Yahudi genç kıza tecavüz etmek isterken genç kızın babası tarafından) öldürülen jandarma onbaşısının intikamını alabilmesi ve eylemlerini sürdürebilmesi için talimatı bilhassa uygulamamıştı. Edirne'nin Yahudi ileri gelenleri 5 Temmuz sabahı İstanbul'daki dindaşlarından hükümetin olayların bastırılmasını emrettiğini bildiren bir telgraf aldıklarında, Vali'ye giderek hükümetin emri uyarınca Emniyet güçlerinin kendilerini korumasını rica edeceklerdi. Ancak Vali onlara hiçbir şeyden haberi olmadığını, olayların Yahudilerin Türkçe konuşmamalarından dolayı meydana geldiğini söyleyerek ziyarete gelen heyete hakaret edecekti. Ancak Vali saat 17.00'de Başvekil İsmet İnönü'nün TBMM'de yaptığı konuşmasını radyodan dinlediğinde ve Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın olayların meydana geldiği vilayetleri teftiş edeceğini öğrendiğinde Yahudi cematinin ileri gelenlerine Ankara'dan talimat aldığını açıklayacak ve müsterih olmalarını söyleyecekti.[38]

---

[37] *Alyans* Arşivi, Turquie IC dosyası, M. Mitrani'nin 9 Temmuz 1934 tarihli mektubu.

[38] Timur Öztürk, a.g.e., s. 80.

c) Göçmenlerin Durumu

Kaçanların beraberlerinde götürebildikleri para ve ziynet eşyalarıydı. Altın, mücevher, ziynet eşyaları ve para kadınların korselerine, erkeklerin kuşaklarına ve çocukların iç çamaşırlarına saklanmıştı.[39] Sınırı geçip Yunanistan'a sığınanlar perişan durumdaydı. Erkekler yaya, kadın ve çocuklar ise iki yük ve dört yolcu vagonuna binerek kaçmışlardı.[40] *Le Progrès* gazetesinde yer alan bir habere göre, panik halinde kaçarken ailesini kaybeden yaşlı bir Yahudi kadm bitkin bir halde Yunanistan'daki Nea Orestiada çiftliğine gelmişti.[41] Gelen göçmenlerin çoğu hastaydı, yolculuk sırasında üç çocuk hayatını kaybetmişti.[42] Lüleburgaz, Alpullu ve Çorlu tren istasyonları İstanbul'a gitmek için bekleşen Yahudilerle doluydu. Ancak onları nakledecek yolcu treni veya araba mevcut değildi. Mevcut olan sadece birkaç hayvan vagonuydu. Çok kötü sıhhi şartlardan ötürü salgın hastalıklardan korkulmaktaydı.[43] Edirne *Béné Bérith* Locası Reisi S. Behar olaylar sırasındaki genel havayı şöyle anlatmakta:

> Olayların cereyan ettiği unutulmaz 3-4-5 Temmuz günlerinde korkunç ve tahammül edilemez anlar yaşanmıştı. Maalesef Yahudi halkını büyük bir panik sarmıştı ve istisnasız herkes kaçmak için can atıyordu. Bunu yapabilmek ve İstanbul'a gidebilecek parayı elde etmek için dindaşlarımızın büyük bir bölümü eşyalarını, âlet ve edevatlarını gülünç fiyatlara satmak zorunda kalmıştı. Bu durum "kaçabilen canını kurtarır" şeklinde tarif edilebilecek bir genel panikti. Bu panik Ankara'dan gelen emirler üzerine durdurulmuştu.[44]

---

39 Lydia Kastoryano, *Quand L'Innocence Avait Un Sens*, Isis Yayınları, İstanbul, 1993, s. 52.

40 "Jewish Deportees From Turkey in Pitiful Plight", *Jewish Telegraphic Agency*, 6 Temmuz 1934, s. 5 / "Vertreibung türkischer Juden aus Thrazien", *Jüdische Rundschau*, 10 Temmuz 1934.

41 Timur Öztürk, a.g.e., s. 86.

42 "Jewish Deportees From Turkey In Fearful Flight", *Jewish Telegraphic Agency*, 6 Temmuz 1934, s. 5.

43 "Terrible Plight of Refugees", *Jewish Telegraphic Agency*, 7 Temmuz 1934, s. 3.

44 AJJDC Arşivi, 34/44, 1050 dosya, S. Behar'ın Dr. I.M. Rubinow'a yolladığı 26 Temmuz 1935 tarihli mektup.

Edirne'deki Yunan Konsolosu ise Ankara'da Yunan Büyükelçiliği'ne gönderdiği 3 ve 4 Temmuz tarihli raporlarında şehirdeki durumu şöyle tarif etmekteydi:

> Trakya'da Yahudilere karşı meydana gelen aleyhte durum her geçen gün kötüleşmekte. Sabıkalı kişiler mağazaların etrafında dolaşmakta, mağazalarını kapatmamakta direnen Yahudi esnafı dayakla tehdit etmekte. Bu durum Yahudi esnafın hayatına tehdit teşkil edecek bir duruma dönüştü. Bizim için bunun en tatsız yanı tehdit edilenler arasında Yunan uyruklu iki küçük tüccarın da yer alması. Ziyaret ettiğim Emniyet Müdürü hiçbir şeyden haberdar olmadığını beyan etti! Kesin olan şu ki burada yaşayan 7-8.000 civarındaki nisbeten müreffeh Yahudilerin tehcir edilmeleri kararı Halkevi'nde alınmıştı. Plana göre resmi makamların müsamahasıyla Yahudiler her türlü dolambaçlı yollarla korkutulacak, sanki kendi istekleriyle ayrılıyorlarmış havası verilerek Trakya'yı terk etmeye mecbur bırakılacaklardı. Plan Yahudilerin bundan böyle iktisadi açıdan güçlü cemaatler oluşturmalarını önleyecek şekilde ileride Anadolu'ya dağılmaya mecbur bırakılmalarını da öngörebilir. Bugün ziyaret ettiğim buradaki Osmanlı Bankası şehri terk etmeleri yakın olan ve bu sebeple hesaplarını kapatmak isteyen Yahudilerle hıncahınç doluydu. İtalyan Konsolos Vekili'ne göre İtalyan uyruklu Yahudiler şimdilik taciz edilmemişlerdi ancak Uzunköprü'de yaşayan iki Yahudi'den biri korkutularak ilçeyi terk etmesi sağlanmıştı.[45]
>
> Dünkü haberlerime ilaveten yüzlerce Yahudi'nin dün gün boyunca kaçmaya devam ettiğini bildirmek istiyorum. Hepsi panik halinde. İtalyan Konsolosluğu İtalyan uyruklu Yahudilerin gidişlerini kolaylaştırmak, icabında hatta onlara ödünç para vermek için Sefaretten talimat aldı. Bunun haberini alan Yunan uyruklu Yahudiler para istemek üzere Konsolosluğa üşüştüler. Çoğunluğu

---

[45] Photini Constantopoulou - Thanos Veremis, (Derl), Ministry of Foreign Affairs of Greece & University of Athens, *Documents on the History of the Greek Jews – Records From The Historical Archives of The Ministry of Foreign Affairs*, (Third Edition), Kastaniotis Editions, Atina 2001, s. 239-240, Belge 82, Edirne'deki Yunan Konsolosu'nun Ankara'daki Yunan Büyükelçiliği'ne gönderdiği 3 Temmuz 1934 tarihli rapor.

fakir işçi olan vatandaşlarımız için bunun imkânsız olduğunun farkındayım zira çoğu evlerini Türk uyruklu akrabalarıyla birlikte paylaşmaktalar. Yunan uyruklu akrabalarının birden maddi yardım almaları halinde Türk uyruklular bu durumu istismar edebilirler. Mamafih tasvip etmeniz kaydı şartıyla bu kişilere bilâbedel pasaport vermemizin doğru olacağını teklif etmeme izin verin. Bu fikrimi tasvip edip etmediğinizi en kısa zamanda telgrafla bildirmenizi rica ederim. Bu talihsiz insanların her şeyi terk edip büyük kayıplara uğramalarına sebep olan dehşetin etkisiyle hareket ettiklerini akılda tutmak lazım. Aldıkları tehditler nedeniyle tamamı mağazalarını kapattı ve kendilerine evlerine hapsetti. Yunanistan'a gitmek için maddi yardım talep etmek üzere Konsolosluğa geldiklerini tekrarlamama izin verin.[46]

7 Temmuz tarihli Sofya mahreçli bir haberde ise her gün 50-60 Bulgar ve bir o kadar Yahudi'nin Türk-Bulgar sınırındaki tren istasyonuna geldikleri bildirilmekteydi. 24 saat içinde evlerini terk etme emri aldıklarını söyleyen bu göçmenler Bulgar yetkililerde geçici bir süre için bile olsa Bulgaristan'a yerleşmelerine izin vermeleri için yalvarmaktaydılar. Edirne Valisi ise Türk olmayan ziyaretçilerin, geçici bir süre için dahi olsa, şehirde kalmalarını men edecekti.[47] Selanik mahreçli bir habere göre Ankara olayların durdurulmasını emrettiğinde iş işten geçmişti ve çok geçti.[48] İstanbul'a kaçan Yahudiler, Bulgar sınır makamlarının kendilerine Bulgaristan'a göç etmelerini açıkça tavsiye ettiklerini ve büyük kolaylık gösterme sözü verdiklerini anlat-

---

46 Photini Constantopoulou - Thanos Veremis, Ministry of Foreign Affairs of Greece & University of Athens Department, (Derl), *Documents on the History of the Greek Jews – Records From The Historical Archives of The Ministry of Foreign Affairs*, Kastaniotis Editions, Atina 2001, s. 240-241, Belge 83, Edirne'deki Yunan Konsolosu'nun Ankara'daki Yunan Büyükelçiliği'ne gönderdiği 4 Temmuz 1934 tarihli rapor.

47 "Bulgarian Exiles Flee From Turkey", *The New York Times*, 8 Temmuz 1934.

48 H.J.B., "Une forte vague d'antisémitisme déferle sur la Thrace Turque", *Israel*, 19 Temmuz 1934, s. 4-5 ve NARA, RG 59 Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 27 Temmuz 1934 tarihli ve 867.4016/Jews/8 sayılı belge.

maktaydı. Bulgaristan'a göç eden Türk Yahudilerinin sayısının çok artması üzerine Bulgar hükümeti 24 Temmuz tarihinde Türkiye'deki konsolosluklarına gönderdiği genelgede Türk Yahudilerine giriş vizesi verilmemesi, sadece Bulgaristan'daki kaplıcalara gitmek isteyenlere vize verilmesini emredecekti. Bunun üzerine birçok Edirneli Yahudi İstanbul'daki Bulgaristan Konsolosluğu'na başvurarak kaplıcaya gitmek üzere vize alacaktı.[49]

d) Edirne Yahudi Cemaati'nin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ile Görüşmesi

Olaylar kontrol altına alınmasından sonra Edirne Valisi, Yahudi Cemaati'nin hiçbir şikâyeti olmadığını belirtir bir beyanname imzalamaları için şehrin önde gelen Yahudi şahsiyetlerini ikna etmeye uğraşacaktı. Ancak İsmet Paşa'nın TBMM'de yaptığı ve olayları tel'in eden konuşmasından cesaret alan Yahudi liderler bu talebi önce reddecek, daha sonra fikir değiştirecek,[50] olaylar nedeniyle şehirde bulunan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'yı 12 Temmuz günü ziyaret edeceklerdi. Şükrü Kaya'yı ziyaret eden heyette avukat Haim Behmoaras, avukat Daniyel Şimşi, doktor Saranga ve Bohor Pilosof yer alacaktı.[51] İki saat süren görüşmeden sonra Daniyel Şimşi bir gazeteciye şunları söyleyecekti:[52]

> Vekil Beyefendi, heyetimizi saat on ikide hususî bir odada kabul buyurdular. Vekil Beyefendiye bu vesile ile bir kere daha hükûmetimize olan minnet ve şükranlarımızı arzettik. Muhtelif sorgularına cevap verdik. Şehir dahilinde asayişin tamamıyla temin edildiğini ve hiçbir musevîye tecavüz vaki olmadığını, cebirle [zorla] kimsenin gönderilmediğini, fakat bazı gayrimes'ul eşhas [sorumsuz kimseler] tarafından bazı vatandaşlarımıza ihtaratta [dikkati çekildiği] bulunulduğunu söyledik. Millî camiaya uymak ve onun di-

---

49 Timur Öztürk, a.g.e., s. 86-87.

50 Timur Öztürk, a.g.e., s. 99.

51 "Les mesures prises par Chukru Kaya Bey en Thrace", *Le Journal D'Orient*, 11 Temmuz 1934.

52 Hamdi Oğlu, "Edirne Yahudileri Şükrü Kaya Beye ne söylediler?", *Haber Akşam Postası*, 13 Temmuz 1934.

lini kullanmak için yaptığımız teşebbüslerin iyi karşılanmadığını ve vilâyetten lâzım gelen hüsnü muameleyi görmediğimizi, Türk ve musevîleri biribirlerine yaklaştırmak maksadiyle açılan klüplere Türk olarak kayıtlananlara büyüklerin fena nazarla baktıklarını ve bu suretle Türk-musevî kaynaşmasına mâni olunduğunu arzettik.

Vekil Bey bizi çok sevindiren beyanatta bulundu. Ve şehri terkeden vatandaşlarımızın tekrar yerlerine dönmelerini temin için çalışmamızı tavsiye etti. Biz de lâzım gelen faaliyeti yapacağımıza söz verdik...

Olayların cereyan ettiği tarihten 14 yıl sonra *Tasvir* gazetesi sahibi ve başyazarı Cihad Baban ile Gümüşhane milletvekili Şükrü Sökmensüer arasında cereyan eden bir tartışma sırasında Baban olayların müsebbibi olarak o tarihte Trakya Umumi Müfettişliği Başmüşaviri görevinde olan Şükrü Sökmensüer'e işaret edecekti.[53]

Emniyet Umum Müdürü Şükrü Sökmensüer,
Yedigün, 8 İkinciteşrin (Kasım) 1938.

53 "Sökmensüer'le hesaplaşma", *Tasvir*, 17 Kasım 1948. Sökmensüer, Emniyet Genel Müdürü (20 Eylül 1934 – 17 Temmuz 1939) ve İçişleri Bakanı (7 Ağustos 1946 – 5 Eylül 1947) görevlerinde bulundu.

Bu ithama karşılık Sökmensüer şu açıklamalarda bulunacak, Cihad Baban da açıklamalara karşılık verecekti:[54]

Edirnede bir Yahudi hâdisesi olmuştur. Oluş tarihi 1934 dür. Bu hâdisenin en büyük ve tek muarriki *Hitler ve Nasyonel Sosyalizm* eseri ve onun müellifi olan Cihad Babandır.[55] Bu eser 1933 yılında basılmış ve intişar etmiştir. Bu eserin meydana çıkışına kadar bu memlekette yahudi aleyhdarlığı diye umumileşmeğe mütemayil [eğilim] bir hareket olmamıştır. Vakta ki; sayın Cihad Hikmet (bu günkü adıyla Cihad Baban) m *Hitler ve Nasyonel Sosyalizm* adlı eseri Nazizmi ve Nazizmin şiddetli yahudi aleyhtarlığı prensiplerini ve Trakya ile hemhudut [sınırları bir olan] Bulgaristanda da yahudi aleyhtarlığının alıp yürüdüğünü memleketin dört bucağına yaymıştır, ki bu yayılma ilk defa şüphesiz ki İstanbula çok yakın muhitlerde olmuştur; Trakya muhitinin bunun tesirinden mahfuz [saklı] kalmasına imkân yoktu.[56] Bu eserin yahudi aleyhdarlığını körükliyen telkinleri günden, güne vatandaşlar arasında dalgalanmış, nihayet Trakya muhitindeki yahudilerin, ürkerek İstanbula çekilmelerine yol açan olay vukua gelmiştir. Şimdi ben burada bu hâdisedeki tarzı hareketimi sarahaten açıklayacağım. Hüküm, vatandaşlarımındır. Bir hâdise patlak verir vermez, o zaman Yalovada bulunan rahmetli Atatürk ve Ankarada bulunduğunu hatırlayabildiğim büyük İnönü derhal harekete geçerek zamanın İçişleri Bakanını ve emrindeki bir teftiş heyetini Trakyaya gönderdiler. Meseleyi inceden inceye tetkik ve tahkik ettirdiler. İşte bu tahkikatın devamı sırasında bir akşam üstü evimde iken kapı çalındı. Edirnenin yahudi ileri gelenlerinden mürekkep bir heyet beni ziyarete gelmişlerdi. Bu heyet bana şöyle söyledi:

'İçişleri Bakanı bizleri tekrar tekrar dinledi ve Yahudi hâdisesinin müsebbipleri ve ceryan tarzı hakkında sualler tevcih etti. Bu

---

54 Cihad Baban'ın cevapları 268, 269, 270, 271 sayılı dipnotlardadır."Sökmensüer'in mektubu ve Cihad Baban'ın cevabı", *Tasvir*, 11 Aralık 1948.

55 Cihad Baban'ın bu kısma cevabı: "Bu sözünüze dikkat!. Şimdi bu isnadınızla artık bütün bu dâvada haksız olduğunuzu ve her söylediğim sözün doğruluğunu ispat etmiş oluyorsunuz."

56 Cihad Baban'ın cevabı: "Ortek hikâyesi!. Ve hortlayan hafiye ruhu! Küçük pespaye bir oyun!. Fikir hürriyeti düşmanlığı! Fikirden korkan bir halet!."

hâdisenin sizin aldığınız tedbirlerle durduğunu ve bizleri kurtardığınızı ve sizden memnuniyetimizi bildirdik.[57] Size hem teşekkür etmek ve hem de bunu haber vermek için geldik.'

Bu beyan, benim bu hâdisedeki rolümü sarahaten [açıklıkla] göstermektedir.

Bu hâdisede bilhassa Edirnede çok müşkül anlar geçirildiği sırada o zamanın Edirne Valisi ve halen Antalya Valisi bulunan sayın Salim Özdemirle bilistişare alınan ciddi ve kuvvetli tedbir olmayaydı, her halde yahudi vatandaşlarımız çok güç durumlara düşeceklerdi.[58] Burada namusuna, şerefine, haysiyetine güvendiğim bir arkadaşta şahit olarak umumî efkâra arzediyorum: Halen İstanbul Polis Mektebi müdürü sayın İbrahim Akıncı, o zaman Edirnede parti başkanımız idi. Hâdisenin en had bir safhaya girdiği gün sabahı kendisini umumî müfettişliğe davet ettim. Başmüşavirlik odasında buluştuk. Kendisine, "bu hâdisenin önlenmesi için il zabıta kuvvetleri ve yetmezse askerî yardımcı kuvvetler de derhal harekete geçecektir. Sizin de bütün parti arkadaşlarınızla bu hareketi önlemek üzere hemen tedbir almanızı rica ederim. Herhangi feci bir hâdise vukua gelirse kanunların verdiği yetkiye dayanarak ateş açmağa kadar gidilecektir" [dedim].

Edirneli partili arkadaşların da başında Akıncı olmak üzere hemen harekete geçerek aldıkları tedbirlerle ve bilhassa vali sayın Salim Özdemirin fiilî zabıta tedbirleriyle üzüntü verecek bir olayın tahaddüsüne [çıkmasına] meydan verilmedi. Bay İbrahim Akıncı da vicdanî kanaatlarını ve benim burada kaydettiklerimin doğru olup olmadığını açıklamakta tamamen serbesttir.

---

57 Cihad Baban'm bu kısma verdiği cevap: "Aleyhinde suikast tertipleri yaptığınız Ali Saip de duruşmadan sonra korkusundan ve kendisini yeni bir şerden muhafaza edebilmek için sizi ziyarete gelmişti." Bahsi geçen Ali Saip, milletvekili Ali Saip Ursavaş'tır.

58 Cihat Baban'ın cevabı: "Sayenizde düşümüşlerdi, sonra Ankaradan zılgıtı yiyince aklınız başınıza geldi. Hükûmet tıpkı, Özalp hâdisesi gibi bu işi örtbas etmek için, sizi ortaya koyamadı". Cevapta atıfta bulunulan "Özalp hadisesi" 28 Temmuz 1943 tarihinde Van'ın Özalp ilçesinde 3. Ordu Komutanı Org. Mustafa Muğlalı'nın emri doğrultusunda topluca kurşuna dizilen 33 köylüdür.

Olayların bastırılmasından hemen sonra basın "vakitsiz bir şekilde" yapılmak istenen bir gösterinin süratle önlendiğini bildirecekti. Edirne Valiliği de yayınladığı bir genelgede Yahudileri sükûnete ve hemşerilerini yaralayacak sözler söylememeye davet edecekti.[59]

e) Edirne'deki Olaylarla İlgili Tanıklıklar

Viktor Benaroya[60]

1934 yılında memleketim Edirne'de serserilerin Yahudilere saldırdıkları, evlerinin ve mağazalarının sistemli bir şekilde yağmalandığı o günü nasıl unutabilirim? O zaman daha yedi yaşındaydım fakat dünmüş gibi hatırlıyorum.

Yahudiler, Osmanlıların idaresi altında, Türklerle uyum içinde yaşadılar. Dünyanın başka yerlerinde onlara nadiren tanınan bir hürriyete sahiptiler. 1933 yılında Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü kutlanırken Büyük Cadde'de resmî geçit yapanların arasında olduğumu hatırlıyorum. Edirne'deki Yahudi çocuklar, kendi okullarına (*Mahazeke Tora*) veya Alliance Israélite Universelle okuluna (*Béné Bérith* olarak da bilinirdi) devam ediyorlardı. Ayrıca bir yetimhane ve bağımsız bir Yahudi hayatı sürdürebilmek için gerekli diğer cemiyetlere de sahiptiler. Yahudiler, bir ortaçağ İspanyolcası olan *Ladino* dilini konuşmaktaydılar. Kader belirleyici o günden sonra, bunların hepsi değişecekti.

1934 yılında, Edirne'nin nüfusu 45.000 civarındaydı ve bunların 17.000'i Yahudi idi.[61] Edirne Trakya'nın en büyük şehriydi. Kırklareli, Tekirdağ vilayetleri ile Çorlu, Uzunköprü ve Gelibolu kasabalarında da Yahudi nüfusu mevcuttu. Yunanistan, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Edirne'yi geçici olarak işgal etmiş olmakla birlikte, Nüfus Mübadelesi Anlaşması neticesinde bütün Rumlar orayı terk etti. I. Dünya Savaşı esnasında, berber Mardik ve terzi

---

59 "Le gouvernement rendra publique demain la portée des incidents et les mesures prises", *Le Journal D'Orient*, 13 Temmuz 1934.

60 11 Temmuz 2005 tarihli elektronik postası.

61 Viktor Benaroya'nın verdiği bu rakamlar yanlıştır. Doğru nüfus rakamları bu kitabın 284. sayfasında yer almakta.

Öjeni haricinde, bütün Ermeniler ortadan yok olmuşlardı. Rus kuşatması esnasında Edirne'nin büyük bir kısmını etkileyen büyük yangından sonra şu üç sinagog inşa edildi: şahane bir yapıya sahip olan ana sinagog El Kal Grande, [Büyük Sinagog] İtalyan uyruklular için El Kal De Los Italianos [İtalyanların Sinagoğu] ve ana sinagoga yürüyemeyecek kadar uzakta oturanlar için nehrin kenarında bulunan üçüncü bir sinagog.

Babam Büyük Cadde'de sarraftı. O başka alanlara da ilgi duyan bir tüccardı. Edirne, Yunan işgali altına iken Yunanlılarla savaşan Türk çetesine kumandanlık yapmış önde gelen bir Türk olan Kara Bekir ile birlikte çeltik yetiştiriyordu.

O gün erken saatlerde serserilerin Yahudilere saldırdıklarına, ev ve işyerlerini yağma ettiklerine dair haberler duymaya başladık. Aslında evimizi arayan ilk kişiler, Ziraat Bankası ve Osmanlı Bankası'nın müdürleri idi. İki çırak ve altı araba ile geldiler. Resmiyetsizce, doğrudan doğruya iyi tanıdıkları babama gittiler ve ona "çiftçiler buraya gelip her şeyi tahrip etmeden önce, kıymetli eşyalarınızı kurtarmaya geldik" dediler. Bu grup daha sonra Bulgaristan'dan satın almış olduğumuz kömür sobasını, çiniden mamul iki odun sobasını ve birkaç halıyı arabaya yüklemeye başladılar. Evimizin karşısında karakol olmasına rağmen hiçbir polis müdahale etmedi.

Banka müdürleri ve beraberindekileri çalışırken, babamın ortağı Kara Bekir göründü ve babama kargaşalığı haber alır almaz Vali'yi, Belediye Reisi'ni ve Paşa'yı görmeye gittiğini, hepsinin kendisine, kargaşalığa müdahale etmemeleri ve olayları oluruna bırakmaları için Ankara'dan doğrudan talimat aldıklarını söyledi. Bekir yine de yardımcı olmak için bankacılara döndü. Önce babama yardımcı olmak için orada olduklarını düşündü fakat sonra ne yapmakta olduklarını görünce onları azarlamaya başladı. Bankacılar ona aldırmadılar ve eşyaları "kurtarmaya" devam ettiler. Bekir yetkililere başvurmak için ayrıldı.

Bu arada babam şaşırmış, ne yapacağını bilemez bir halde idi. İki kız kardeşim tatillerimizi geçirdiğimiz Bulgaristan'daki okula devam ettikleri için evde değildiler. Bizimle yaşayan halam odasına kapanmıştı. Hizmetçiyi ve kızını bodruma saklanmışlardı. Daha sonra birçok kişi evimize dolmaya başladı. Bazıları bağırıyor,

bazıları antisemit sloganlar atıyor, bazıları ise sadece yağmalayacak bir şey arıyordu. Tam bir kaos idi.

Aynı günün ilerleyen saatlerinde, annemle babam, İstanbul'a kaçma ihtimalini tartışmaya başladılar. O günlerde, Edirne'den İstanbul'a sadece trenle gidilebiliyordu. Her gün iki tren seferi vardı. Paris'ten kalkan Orient Express sabah erken vakitte varıyordu. Öğleden sonra Edirne'den kalkan başka bir tren vardı. İstanbul'a tren seyahati, sadece 180 kilometre olmasına rağmen uzun zaman alıyordu, çünkü demiryolunun birkaç kilometresi Yunanistan'dan geçiyor, Yunanistan'a girişte ve çıkışta sınır formalitelerinin yapılması gerekiyordu.

Öğleden sonra erken saatlerde, evimiz tamamıyla yağma edilmişti. Kara Bekir, yakın dostu/koruması Kel Osman'la birlikte geri döndüğünde hepimiz oturma odasında ayakta duruyorduk. Kara Bekir'in babamın kulağına bir şey fısıldadığını ve babamın çok endişelendiğini hatırlıyorum. Anlaşıldığına göre, babamın hayatı tehdit altındaydı. Emniyet açısından, hepimizin Bekir'in evine sığınması kararlaştırıldı. Neyse ki ev; Bekir, karısı, iki çocuğu, annesi ve hizmetkârlarının oturduğu büyük bir evdi. Bekir'in önden gittiğini, arkasından babamın, beni [elimden] tutan Kel Osman'ın, annemin, halamın ve en sonda hizmetçimizle kızının yürüdüğünü hatırlıyorum. Hızlı bir şekilde yürüyorduk. O gece Bekir'in iki çocuğu ile birlikte odada uyudum. Kel Osman, annemle babamın uyuduğu odanın dışında bekledi ve babamın koruması olarak hareket etti.

Aynı gün öğleden sonra, polis ve Türk Ordusu bölgede asayişi sağladı. İstanbul trenine bilet bulabilen birçok Yahudi kaçtı. O zaman antisemit olduğu söylenen Başvekil İsmet İnönü'nün bu yağmayı kışkırttığı, Yalova'da bulunan Atatürk'ün bundan haberdar olunca durdurulmasını emrettiğine dair spekülasyon vardı. Fakat artık çok geçti. Eğer faillerin amacı Yahudileri korkutmak idiyse, bunda başarılı olmuşlardı. Trakya'nın bütün Yahudi nüfusu yaşamak için daha emniyetli bir yer sayılan İstanbul'a taşınmaya başladı.

Aile fertlerimizin ilk defa gizlice İbranice öğrenmeye başladıklarını da hatırlıyorum ve başkalarının da öyle yaptıklarından eminim. O günkü hâdiselerin bir neticesi Siyonizm'in başlamasıydı. O

zamana kadar, Edirne'deki Yahudilerin çoğu Siyonizm hakkında kararsızdılar. İngilizler, Arapların yardımı ile, 1917'de Kudüs'ü işgal edinceye kadar Filistin, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası idi. Yahudi olan veya olmayan herhangi bir kişi, orada yaşamakta hürdü. Fakat aklı başında olan kim, böyle ıssız bir yerde yaşamak isterdi? Edirne'deki Yahudiler 1934'teki yağma felaketine kadar böyle düşünmeye devam ettiler. Ondan kısa bir süre sonra, kendi arzularıyla toplu göç başladı. Yahudiler, akın akın Trakya'yı terk etmeye başladı. Ailemiz, 1938 yılında İstanbul'a taşındı.

Eliezer Hayim Kohen

Bize kendinizi anlatır mısınız?

Cumhuriyet çocuğuyum. Yahudilerde pederşahi bir aile düzeni vardır. Bizim evde de babamın sözü geçerdi. Babam tüccar ve müteahhitti ve Edirne'de sözü geçen biriydi. Trakya Olayları'nı orada yaşadık. Sonra İstanbul'a taşındık. Bir buçuk senesi Yahudi okulunda olmak üzere Edirne ve İstanbul'da resmî ve özel okullarda okudum. Okul değişikliği muhaceret nedeniyle oldu. Muhaceretin ne şekilde yaşandığını ve ne feci bir şey olduğunu yaşayarak gördüm. Trakya Olayları sırasında bütün evleri, eşyaları bedavaya denebilecek bir fiyata aldılar. Çünkü evlerini, eşyalarını satanlar can korkusu yaşıyordu. 25 liraya bir ev satın almak mümkündü. Bu olaylardan sonra orada hayat durdu.

Olaylar Kırklareli'nde başladı. Ertesi gün Edirne'ye sirayet etti. Edirne eşkıya doluydu. Evlere girdiler. Kadınlara dokundular. Ama bunları yazmayın, bunlar memleket aleyhinedir. Düşman, bunların anlatılmasını bekliyor. Sonra olaylar Atatürk'e intikal etti. Babam cemaat başkanıydı. Atatürk'e telgraf çekti. Atatürk de Şükrü Kaya'yı Edirne'ye gönderdi. Fakat Edirne ekonomisi bitmişti. Hâlâ öyledir. Nasıl ki 6-7 Eylül'den sonra Türkiye kalkınamadı, askerlik (20 Kura Askerlik) vakasından sonra da güvensizlik başladı.

Evler, eşyalar, dükkânlar ellerinde kaldı. Çok miktarda ev, satılmadan bırakıldı, terk edildi. Çünkü can korkusu vardı. Bütün bu hadiseler toplumda güvensizlik doğurdu. Burada Halk Partisi'nin rolü büyüktür.

Evlerini satmadan bırakıp gidenler daha sonra tapu kayıtlarına dayanarak evlerini geri istemedi mi?

Bildiğim kadarıyla hiç böyle bir talep olmadı. Çünkü gayrimüslimlerin gayrimenkullerini satmalarına imkân yoktu. Tapu Müdürlükleri böyle başvurularda işlem yapmazdı. Bir gayrimüslim tapuya, evini, dükkânını satmak üzere gidince, "Olmaz" deniyordu. Buna izin verilmiyordu. Adnan Menderes'le, Ferit Melen'le konuştuk da bu uygulama kaldırıldı.

Sizce bu olaylardan Mustafa Kemal'in haberi yok muydu? Ne de olsa bir gün içinde olan şeyler değil. Olaylar yavaş yavaş artan gerilim üzerine başlıyor.

Hayır [Mustafa Kemal'in haberi] yoktu. Başlangıçta yoktu. Hatta Edirne'de Yahudileri keseceklerdi. Yahudiler kendi aralarında böyle diyordu. Atatürk öğrendiği anda olayları önledi.

Trakya'daki olaylarda ne yaptınız?

İstanbul'a geldik. Akrabalarımızın yanında kaldık. Ev kiraladık. Sonra babam ticarete başladı. Edirne'deki mallarımızı satmıştık. Ama çok ucuza satmıştık. Okula kaydettiler beni. Ama biz *Ladino* bilmiyorduk. Evimizde de Türkçe konuşuyorduk. O nedenle lisede zorluk yaşadım. Ama Türkçem o zaman çok iyidi. Şimdi de iyi. Zaten Trakya'daki Yahudilerin Türkçesi çok iyidir. Bu okullardan kaynaklanır.

Babamı mebus namzedi yapmak istediler. Ama babam kabul etmedi ve un fabrikasından ortağının aday olmasını istedi. O da Halk Partisi'nden mebus oldu. Böylece aileden biri mebus olmuş oldu.

Trakya Olayları'ndan sonra vali babamı çağırdı ve "Evinizi satmayın" dedi. Çünkü biz evimizi satmazsak herkese örnek olacaktık, belki de gidişi önleyecektik. Babam da satmadı. Ben 1935'te İstanbul'a geldim. Babam 1936'da geldi. Trenlerde bir sürü insan Edirne'den, Trakya'dan İstanbul'a geliyordu. Bu olayla Trakya'daki Yahudilerin göçüyle, oradaki zanatkârlar, çiftçiler gitmiş oldu. (...)

Trakya'da ticaret, ziraat hep Yahudilerin elindeydi. Hepsini temizlediler. Hepsini öldüreceklerdi. Tutuklanan saldırganların üzerlerinden çıkan bıçaklar bunu gösteriyor. Şükrü Kaya Edir-

ne'ye geldi. Bizlere yönelik bir konuşma yaptı. Ama önceden hazırlanmış bir konuşma metniydi bu. Biliniyordu böyle olacağı. Olaylarm daha da büyümesini Edirne Emniyet Müdürü Ekrem Bey önledi. Büyük bir katliama mani oldu. İnsanlar "1915'te Ermenilerin başına gelenler bizim de başımıza gelecek" diye korkuyordu. Önce Kırklareli'nde başladı. Dağlardan, kırlardan geldiler şehre. Ellerinde palalar vardı. Edirne'ye de geldiler. Bizim evi, 'cemaatin başkanının evi' diye gösteriyorlardı. Emniyet Müdürü Ekrem bey, temaslarda bulundu ve önledi katliamı.

Trakya bir okuldu. Bütün dünya Yahudileri için ticaret, ziraat okulu oldu. İlk o zaman İsrail'e gidildi. Gidenler oradakilere ziraati öğretti. Bu olaylarla Türkiye'ye çok büyük kötülük yaptılar. Öğretmenlerimiz ayrım yapmazdı. Ben Musevi okulunda çok az okudum ama bir fark görmedim.[62]

Edirneli Bir *Vakit* Okurunun Mektubu[63]

Bura Yahudileri, yok yere telâşa düşüp kaçtılar. Yok yere hercümerce [karışıklığa] uğradılar. Ortalığı boşuna şamataya boğdular. Ayak üstü, mallarını satıp savdılar. Yapılan satışlar yürekler acısıydı. Rafları kutu kutu mal dolu koca dükkânlar, yok pahasına, alanın elinde kaldı... Vatandaşlarımızın bu telâşına bir türlü mana veremedik. Arkalarından mahzun mahzun baka kaldık. Nedendi bu derece telâşları?.....

Bu telâşın sebebini, ertesi günü anladık.

Yeni mal sahipleri, Yahudilerden aldıkları dükkânlara giripte, ayak üstü, helâlleşip sahip oldukları malları tasnife başlayınca, bu telâşın yaygaranın, şamatanın manası anlaşıldı.

Hepimizin ağzı bir karış açık kaldı. Bu mektubu okurken, sizin de, bizim kadar şaşacağınıza eminim: Dükkân raflarında bulunan kutulardan bir tanesi dolu diğerleri boştu. Bomboştu. Yahu-

---

62 Yahya Koçoğlu, *Hatırlıyorum Türkiye'de Gayrimüslim Hayatlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s.162-166. Kitabında tanığın adını saklı tutan Koçoğlu'ya bu kişinin Türkiye Hahambaşılığı Protokol İşleri Sorumlusu Eliezer Hayim Kohen olup olmadığını sorduğumda Koçoğlu olumlu cevap verecekti.

63 Selâmi İzzet, "Yahudi aldanmaz", *Vakit*, 13 Temmuz 1934.

dileri, giderayak, ortalığı telâşa verir, yok pahasına, yoku satmışlardır.. Mal diye, boş kutulara para almışlardır...

Ben bunu yalnız kendi başıma geldi sandım. Dışarı fırladım. Benim gibi, daha birkaç kişiye aynı oyunun oynandığını gördüm.

Beki L. Bahar[64]

Küçüktüm ama hatırlıyorum. Edirne olayları sırasında, İstanbul'da Okçu Musa Camii'nin bitişiğinde oturuyorduk. Evimizin önünden arabalar geçiyordu, onları pencereden izledim. Sokaktakiler konuşmalarında onların Edirne'den geldiklerini söylüyordu. Şişhane'ye varmadan bazı evler vardı ve Edirne'den gelenleri o evlere yerleştirdiler. İyi hatırlıyorum, annemin bir akrabası, annem de Edirnelidir, geldi. Benden biraz büyük bir kızları vardı. Bir üzüntü, bir telaş, gelenleri karşılamayla birlikte bir şeyler oldu o zaman. Bu kadar hatırlıyorum. O zamanlar masal gibi dinlediğim şeylerle aklımda kalanları sonradan kavradım. Hoş şeyler değildi. Sonradan kitaplardan okudum ve bu konuyu sorarak öğrendim.

Sara Yanarocak[65]

Babam Hayim Sarfetti 1915 doğumlu ve Edirneliydi. Trakya Olayları'yla ilgili olarak bana anlattıkları şöyle: Herkesi son derece rahatsız ediyor, taciz ediyorlardı. Edirne'de hanelere tecavüz edildi, genç kızlara tecavüz edilmedi. Ancak Kırklareli ve Uzunköprü'deki olaylarda genç kızlara tecavüz edildi. Bunun üzerine Tekirdağ'daki bütün Musevi genç kızlar İstanbul'a gönderildi. Babaannem Venezia Sarfetti birkaç gün içinde evdeki eşyaları toplayıp sattı. Döşekleri bile sattığından olayların meydana geldiği gece aile bir ahbaplarının evinde yattı. Edirne'yi terk etmeye hazırlandıkları gün olaylar durduruldu. Edirneli Musevilerin mahalli idare ile bir meseleleri olmadığından babam ve ailesi ayrılmaktan vazgeçip Edirne'de kaldı. Akrabaları ise İstanbul'a gitti. Edirne'den ayrılmaktan vazgeçen babaannem sattığı eşyalar arasında yadigâr olanları parasını ödeyip geri satın aldı.

---

64 Yahya Koçoğlu, a.g.e., İstanbul, 2003, s.137.

65 23 Ocak 2007 tarihli görüşme.

1920 Doğumlu Erkek M. E.[66]

Olaylar Bulgar gazetesinde 'Atatürk'e bakmayın ki gravat takıyor, onun kulakları eşek gibi uzundur' [yazısının yayınlanmasıyla başladı]. Bu lafları Yahudilerin çıkardıklarını sandılar ve etraf köylü iç[ten] içe homurdanmağa başlayıp onları [Yahudileri] kıskanmağa ve yok etmeğe hazırlandıklarını sezdiler. Bunun üzerine herkes, her aile bıçak, balta gibi kesici aletler tedarik ederek evlerinde saklamağa ve tedirgin bir şekilde beklemeğe başladı. Aralarında da olay çıkarsa yardımcı olmak için evlerinin aralarına iplere çanlar bağlamışlardı. Herkes oraları yok pahasına korkudan Türklere bırakarak ayrılmağa başlamışlar, sonra da geri döndüler. İnönü bu olayı Yahudilerin çıkardığını sanarak kötü davranılmasım istemiş, Atatürk olayın aslını öğrenince emir vermiş ve olaylar durdu, ayrıca Atatürk herkesin işine dönmesinin istemiş, çoğu dönmüş ve herkes kendi dükkânını, dönenler tabii, geri alabildi.

İlya Beyar[67]

[Babamın ortağı] Mehmet bey bir gün geldi ve dedi ki, "Galiba sizi kesecekler. Aman bir şey yapabilirsen yap." Babam her akşam aynı saatlerde gelirdi eve. Saat altı buçukta falan evde olurdu. O akşam gelmedi. Annem "Neden gecikti? Dışarı çıkalım, etrafa bakalım," dedi. Gittik yola bakmaya, bir gördük ki birisi sallanarak geliyor. Babam sallanıyor... İçki içmezdi. Annem "Aman beybabana gözükmeyelim, eve gidelim. Orada karşılayalım," dedi. Gittik eve. Babam geldi. "Öf!" diyor, söyleniyor. "Biz yaşlandık ama çocuklarımız var" diyor. "Onlara yazık değil mi? Öldürecekler" filan diyor anneme. Buz gibi kaldık.

Yani babanız, Mehmet beyin uyarısı üzerine sıkıntısından içki mi içmiş?

Evet. Hiç içki içmeyen babam, hemen de sarhoş olmuş. İyi ki eve geldi.

---

[66] 1920 doğumlu Ashdot (İsrail), 12 Ağustos 2006.

[67] Yahya Koçoğlu, a.g.e., s.177-179.

Ertesi gün ne oldu?

Bir sürü insan geldi eve. Eşyalarımızdan istediklerini alıyorlardı, istedikleri kadar para veriyorlardı. Beş kuruş, 10 kuruş...

Kaçmaya mı karar vermiştiniz?

Hayır, ama geliyor ve istediklerini alıyorlardı. Karşı çıkamıyorduk korkumuzdan...

Siz satmıyor muydunuz?

Hayır yağmaya gelmişlerdi. Akşam üstü birden bire askerler geldi ve herkesi evlerimizden çıkardılar. Birkaç saat içinde temizlendi Edirne. Yarım gün içinde bitti bu yağmalama.

Hem yağmalayıp hem neden para veriyorlardı? Aldıkları malların gerçek değerini mi veriyorlardı?

'Satın aldık' demek için para vermişlerdi. Gerçek değerlerini vermiyorlardı ki. Hakikat yağmaydı. Asker geldi ve duruma hâkim oldu. Edirne sonra tamamen çöktü.

Sonradan bu yağmayı yapanlar yargılandı mı ya da giden eşyalarınız geri geldi mi?

Hiçbir şey olmadı. Giden eşyalar da olduğu gibi kaldı.

İstanbul'a bir yıl sonra taşındınız. Bu bir yılda ne oldu?

Sıkıntı içinde devam etti. Dükkânı açıyordu ve biraz iş yapabiliyordu ama Edirne yaşanacak gibi değildi. Artık diken üstündeydik yani.

Oral Onur[68]

Üzücü olduğu kadar çirkin bir olaylar dizisi olan bu olayda Edirne'de bildiğim kadar bir yağma olayı ve tecavüz olayı olmamıştır. Fakat Yahudiler Edirne'yi terk etmek üzere ev eşyalarını yok pahasına sattıklarını da iyi biliyorum. Rahmetli annem bir Yahudi evinden aldığı Havan ve Singer dikiş makinasını Yahudiler'in tekrar bu şehirde kalması üzerine bu iki eşyayı satın aldığı

[68] Oral Onur, "Trakya Olayları Hakkında", *Tarih ve Toplum*, Mayıs 1996, Sayı 149, s. 3-4.

eve geri götürmüş fakat Yahudi ailesinin anneme dediği, "Bak Hanum, bizim canımız kurtuldu, bize bu yeter, sana bu malları sattım, helal olsun, geri almam," sözlerini bugün gibi anımsamaktayım.

Daniel Bayar[69]

Bu Nihal Atsız zamanında yaşım 7. Bir Cumartesi öğleden sonra abim Nesim, benden 22 sene daha yaşlı, beni bir sergiye götürdü. Edirne Öğretmen Okulu'nda idi. Bir koridordan girdik tam sergi salonuna girerken okulun bir talebesi, 'hoşgeldiniz' dedi. Bana döndü 'ismin ne?' dedi. 'Daniyel' dedim. Abime sordu o da 'Nesim' dedi, 'Yahudi misiniz?' dedi, 'Evet' dedik. 'Bu sergi Türkler için dışarı çıkın' dedi. Tam çıkıyorduk başka bir talebe, 'sergiyi beğendiniz mi?' diye sordu. Abim 'sergi Yahudiler için değilmiş' dedi. Bu talebe 'bunu kim söyledi?' diye sordu. 'İşte o kapıda duran talebe' dedik. 'Benimle gelin' dedi. Elimi tuttu o talebeye usulca bir şeyler söyledi, içeri girdik her şeyi bir gözden geçirdik, Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü gösterisiydi. Oradan çıkıncaya kadar bu talebe bize sert bakışlarla bakıyordu. Bizi içeri sokan ise çıkıncaya kadar gözlerini bizden ayırmadı. Çıkarken de 'yine gelin bu sergi herkes içindir' dedi. Abim kendi [yaptığı] askerliği ve babamın Birinci Cihan Savaşı'nda nasıl savaştığını anlattıktan sonra eve döndük.

Okulum evimize çok uzaktaydı. Bir sabah okula giderken yerde buz var, soğuk sıfırdan çok aşağı, bir de öğretmen okulu talebeleri aynı yönde okuluma doğru yürüyorlar. Elimde küçük bir sepet içinde yağda pişirilmiş bir yumurta, iki dilim ekmek [var]. Talebelerden biri 'ver sepetini ben taşıyayım' dedi verdim. Birkaç adımdan sonra 'ismin ne dedi?', 'Daniyel' dedim. 'O zaman sen taşı sepetini' dedi. Bir başka talebe 'ne oldu?' dedi. 'Çocuk Yahudi' dedi. Öteki 'olsun yine çocuk değil mi?' dedi. Yola devam ettik. Bu talebeler öğretmen olarak mezun olmadan evvel, okullara gönderilirdi. Bazı Erkek Öğretmen Okulu'ndan bazı da Kız Öğret-

[69] Caddebostan, İstanbul, 26 Temmuz 2003 tarihli görüşme. 5,6,7 Kasım 2007 tarihli elektronik postalar.

men Okulu'ndan okulumuza gelirlerdi. İşte bu Nihal Atsız'ın etkisi.

Otuzlarda antisemitizm en kötüsüydü. Her zaman "pis Yahudi, korkak Yahudi", [söylenirdi]. Bu laflar her gün, her dakika işitilen bir şeydi. Ama bizim bağlarımız, bahçelerimiz olduğu için çok, çok Türk arkadaşlarımız vardı. Onlar katiyen "pis Yahudi" demezler, babama "Mordu" diye hitap ederlerdi. Her gün bir şeyler vardı. [19]34'te bir Cuma günü, "Hudut olduğu için Yahudiler Trakya'dan çıkarılacak Anadol[u]'ya götürülecek, onun için hazır olsunlar" dediler. Büyük bir dedikodu çıktı, haberimiz yok bizim. Ağaçlara, elektrik direklerine takılmış, ufak yazılarla yazılmış ilanlar görüldü. Hepsi bu konuda yazıyordu. *İğneli Fıçı* isminde kitaplar[70] satılmaya, bedava bile verilmeye başlanmıştı. Bir Cuma günü öğleyin 48 saatte Edirne'yi terk edeceğimizi söylediler. Kimin söylediği sonuna kadar belli olmadı. O Cuma akşamı dul amcamız Tiyo[71] Merkado bize geldi, "siz nereye giderseniz, ben de oraya gideceğim" dedi. Eh, biz düşündük, o babamdan çok daha yaşlıydı, mesela babam o zaman 59 filan, bu 65'i geçmişti. Biz dedik "bu bize yük olacak ama ne yapalım". O Cuma akşamı havraya gitmedik, evde yemek yedik. Babam ve amcam Tiyo Merkado suratları bir karış *minha* ve *arvit* [dualarını] söylüyorlardı yemekten evvel. Ağabeyim 14 yaşında, o da onlara karışmıştı. Ben de boyuna *"amen"* söyleyip durdum. Yaşım sekiz idi. Amcam o gece bizde yattı. Bir de baktık, bir şey kımıldamıyor, sokaklarda yürüyen yok. "Herkes evlerinde kalsın. Yahudiler evlerinde dursun, dışarı çıkmasın" dediler. Neyse yatağa yattık, babam ve ağabeyim bir plan yapıyorlardı. Bir merdiven kurdular arkadaki duvara ve "eğer bir şey olursa biz merdivenden başka bahçeye gideceğiz, oradan da İstanbul yoluna çıkacağız, kaçacağız" dediler. Tiyo Merkado da karşımızda oturan oğluna gidecekti. O yaşlıydı, kaçmaya takadı yoktu. Annem, ben kalacağız orada. Annem dikiş makinesini kapının arkasına dayadı. Dikiş makinesinde ayak vardı, büyük makine. "Onlar kapıyı kırıncaya kadar babam ve ağabeyin kaçacaklar" dedi. Biz de sokağa bakan odada yatıyoruz.

---

70 Cevat Rıfat Atilhan'ın 1937 yılında yayınladığı kitap.

71 "Tiyo" İspanyolca bir kelime olup "amca" anlamına gelir.

Birden bire bir ses uyandırdı. [Biri] 'tak, tak, tak' yapıyor cama. Ben de uyandım. Annem "kim o, kim o?" diyor. "Bohora ben Şakir'im, filanca hanımın oğlu, askerim" diye [biri cevap verdi]. Annem hemen coştu. "Burada ne işin var be çocuğum?" diye sordu. Asker "Benim, hiç korkma Bohora teyze", diyor "biz sizi kolluyoruz, asker geldik buraya, biz sizi kolluyoruz. Ben de sen bu sokakta olduğun için bu sokağı aldım. Hiç korkma, ileri geri, ileri geri bütün gece yürüyeceğiz. Korku yok." Şimdi annem bana diyor, "bilmiyorum [dediklerine] inanılır mı, inanılmaz mı?". Bu Şakir (belki ismi Şükrü idi iyice hatırlamıyorum) eski evimizdeki komşunun oğluydu. Öksüzdü. Babası Birinci Dünya Harbi'nde şehit olmuştu. Şimdi bu çocuk bizde çok meyva olduğu için, (meyva kuruturduk bütün kış) gelirdi anneme kuru kiraz, kuru erik dilenmeye. Meğerse annemi çok severdi. "Hiç korkma filan" dedi.

Sabahına kalktık, bir şey olmadı, bir de baktık sokaklar dolu, Pazar gibi. Herkes çıkarmış iskemleleri, dolapları, ne varsa evlerinde, divanları, hepsini çıkardılar sokağa. Sokakta da bu kadar köylü gördüğümüz yok. Köylüler öküz arabalarıyla geçiyorlar, alıyorlar ne varsa, koyuyorlar öküz arabalarına. Mesela bir iskemle en aşağı iki, ikibuçuk, üç liradan aşağı alamazdın. Beş kuruşa gidiyor iskemleler. Masalar. Belki masalar beş, altı liraydı. 25 kuruş [a gitti]. O Cumartesi günü hepsi satıldı. Bizim evde de kayısı ağaçları oluyordu, kayısılar oluyordu. Ben de "biraz ticaret yapayım" dedim. Birkaç tane kayısı kopardım böyle, "hadi al, bir güğüm kayısı 100 para" [diye sesleniyordum]. Bir kilodan fazla var. Bir adam "ne satıyorsun kayısıları yahu, yarın gidiyorsunuz buradan, zaten bu kayısılar daha olmadı, yarın gidiyorsunuz biz toplayacağız bedavadan. Kayısı satılır mı?" dedi. Bir tane satamadım, hepsi gitti. Aralarında "bak hınzır Yahudilere çocukları bile para canlısı" diyorlardı. Şimdi babamla annem münakaşa ediyorlar. Bakıyorum, gürültü patırtı, babam "olmaz" diyor, annem "olur" diyor. Ne oldu? Annem "evi satalım, bağları satalım" diyor. Müşteri geliyor: "Mordu bana bağları sat". Babam "ben bağları satmam" diyor. "Evi sat". "Evi satmam". Annem "para yok, hiç" diyor. Para olmadığının sebebi de babam bütün malları indirirdi. Kirazları, kirazlardan sonra kayısılar gelir, turfanda armutlar, vişneler, hepsi. Bütün parayı komisyoncuda bırakırdı, yazın sonun-

da alırdı çünkü ailece bağlarda bahçelerde idik. Parayı evde bırakmazdık. Bankalara itimat yoktu. Komisyoncu da Yahudi. Annem "gidiyoruz, git paranı al komisyoncudan, paranı al da yolda para lazım olur" dedi. Babam gidiyor onlara, "para yok şimdi" diyorlar. On para vermediler babama.

Babam: "biraz verin yahu yol için, yol parası".

Komisyoncu: "para yok şimdi, para yok".

Babam: "Nerede para?"

Komisyoncu: "Bilmiyoruz, para yok".

Annem: "Para yok, sana komisyoncu hiç para vermedi. Ne yapacağız yolda? Bir liramız bile yok. Arabayla beygiri sat."

Babam: "Peki arabayla beygiri satarım, başka bir şey satmam, bağları, evleri satmam, kalacak burada".

Annem: "Kalsın".

Babam: "Peki".

Hemen geliyorlar, arabayla beygirini istiyorlar, bizim çok güzel bir kısrağımız vardı. Pırıl pırıl parlardı. Sütçü İbrahim, dört, beş kişiyle geldi, "haydi Mordu sat bize arabayla beygiri". Babam "ne kadar eder?" dedi. Unuttum çok para verdiler çünkü değeri çok çok fazlaydı o atın. Sonra arabamız da iki, üç senede bir yeni yapardı babam. Aldılar, zannedersem 40 lira mı, 50 lira mı? Çok paradır. Yani değeri onun belki iki mislidir ama başka şeyler yüzde on değeriyle gidiyor, buna iyi para verdiler. Babam "bir şartla satarım sana. Herkesin yanında söz ver bana. Eğer burada kalırsak, gitmezsek paranı geri vereceğim, sen bana arabayla beygiri geri vereceksin" dedi. [Sütçü İbrahim] "Olur be Mordu'cuğum, bak bu kadar şahit var" dedi. Aldı arabayı gitti. O Cumartesi sabahı evimize ilk gelen, bağ bekçimiz Arnavut Mustafa'ydı. Sokak tıklım tıklım, öküzler arabalardan çözülmüş, arabalar, insanlar sanki bir panayır, sokaklar âdeta kokudan bir lağımı andırıyordu. Arnavut Mustafa eve girince, kapıları açtık biz de satışa başladık. Arnavut Mustafa evin tam girişinde oturdu, 'ben sizin korucunuzum' dedi. Babam şüpheli bir tavırla, 'sağol' dedi. Sonradan anladık ki biz gidince Arnavut Mustafa eve ve bağlarımıza sahip olacaktı, zaten babam ondan şüpheliydi. Karanlık çökmeye başlayın-

ca sokaklar boşalmaya başladı, sözde emir bekliyoruz sevkiyat için. Evvelki Cuma gecesi, daha birinci gece, Zahar Manteka'nın hanımı Roza doğum sancılarıyla kıvranıyordu. Zahar sokağa çıktı 'karım doğum yapıyor' dedi, askerlerden birine. Asker onu komutanına götürdü, komutan izin verdi. Dudu la Komadre'yi[72] getirdiler. Bir kız doğdu, o gece, ismini İnez koydular. Komadre'yi çağırmak mahallede benim işimdi. Her defa komadre'ye gittiğimde bir büyük parça Dulse Blanko[73] kazanırdım. Bu sefer onu kazanamadım, üzülüyordum. Cumartesi akşamı yattık. Pazar sabahı kalktığımızda sokaklar bomboş, diz boyu öküz boku vardı sokaklarda, kimse evden çıkmıyor, koku boğultucu. O gün sanki matemdeydik gibi kimseden söz çıkmadı. Pazar günü artık satılacak bir şey kalmadı. Bütün köylüler arabalarla geldi, doldurdular her şeyi, gittiler. Babamın arabası satıldı ya, bu sefer bağlara yayan gitmek istedi. Annem münakaşalar sonunda gitmesine mani oldu. 'Bre Murdu sevkiyat sen yokken başlarsa nasıl birbirimizi bulacağız?' dedi. İnatçı Mordu yumuşadı. Zavallının canı sıkılıyor, her gün kısrağı tımar ederdi kısrak da yok, duygularımızı sormayın. O zaman zannedersem Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Talî Bey idi. İbrahim Talî Bey kendini çok beğenmiş ve Yahudilerden nefret eden biriydi. Bir gün kale içinde Yahudi çocuklar "İbrahim Talî, Avraaam Talvi, İbrahim Talî, Avraaam Talvi" diye bağırarak sokaklarda dolaşıyorlardı. İbrahim Tali çok kızmış. Sonra gitmiş Yuda Romano'ya[74] demiş, "Bu [Yahudi] çocuklar niye böyle bağırıyor?", [Yuda Romano cevap vermiş] "Yahudi çocuklar seni çok seviyorlar, Yahudi'ymişsin gibi [tezahürat] ediyorlar" diyerek onu kandırmak istemiş. Kandırabildi mi bilmem.[75] Neyse İbrahim Talî Bey o gün, Cuma günü Edirne'yi bıraktı, İstanbul'a gitti, Pazar akşamı geri geldi. Yuda Romano [yanına] gitti. İbrahim Talî "benim hiç haberim yok bundan, hiç haberim yok. Öyle bir şey

---

72 Ebe Dudu. "Komadre" ebe anlamına gelen İspanyolca bir kelimedir.

73 "Beyaz şeker" anlamına gelen İspanyolca kelime.

74 Edirne Yahudi Cemaati reisi.

75 Çocukların "Avraam Talvi, Avraam Talvi" diye bağırmalarına getirilebilecek makul bir izahat anne babalarının kendi aralarında İbrahim Talî'den "Avram Talvi" olarak bahsetmeleri olmasıdır. İbrahim'in İbranice karşılığı Abraham veya Avram'dır. Talvi de bir *Sefarad* soyadıdır.

yok yahu, Yahudiler bir yere gitmiyor" dedi. Akşam üstü sokağımızda bir, iki Yahudi "burada kaldık, Yuda Romano söyledi, hiçbir yere gitmiyoruz" diye bağırdılar. Biraz sevindik. Yataklar, eşyaların hepsi satıldı, herkes yerde yatıyor zaten, yaz hava sıcak. Pazartesi sabahı babam ve ben arabayla kısrağı almaya gittik. Evde beni uslandırmak için (çok yaramazdım, ailenin bebeğiydim ya) beni kısrağın sahibi yaptılar. "Kısrağı geri alacağız" diye neşemden oynuyor, şarkılar söylüyordum. Babam beni de aldı, "Gel beygirle arabayı geri alalım" dedi. Pazartesi sabahı babam [sütçü İbrahim'e] gitti [ve aralarında şu konuşma cereyan etti:]

Babam: "burada kaldık, arabayla beygiri almaya geldim".

Sütçü İbrahim: "Tamam, evvela araba bana üç ay lazım. Üç aydan sonra yüz lira getirirsin arabanı alırsın".

Babam: "Ama sen bana 25 lira ödedin".

Sütçü İbrahim: "Herkesin ticarete hakkı yok mu?".

Babam: "Hadi sen de hayrını gör"

dedi çıktık eve geldik. Çok üzülmüştüm. Öğleye yakındı birden evimize rahmetli lüleci Şerif Ağa geldi. Babam "hayırdır inşallah" dedi. Şerif Ağa "evet hayırdır Mordu'cuğum arabanı geri alamadığını duydum. Armutlar olgun, onları nasıl piyasaya getireceksin?" dedi. Babam "artık düşünemiyorum Şerif Ağa'cım" dedi. Şerif Ağa "bu işleri yapanlar Türk değil, Bulgar tohumlarıdır, onlar da Allah'tan bulur" dedi. Babam sesini çıkarmadı. Şerif Ağa konuşuyor, "yarın sabah beşte iki torunum arabalarıyla kapının önüne gelecek, armutlarını toplamayı bitirinceye kadar senin emrindedirler". Ertesi sabah kalktık hep beraber armutluğa gittik, arabaları doldurup piyasaya gönderiyorduk. Dedeleri Şerif Ağa toptancı kabzımaldı, armutları o sattı, paraları olduğu gibi babama verdi. Ne kendi komisyonunu çıkardı, ne de torunlarının yevmiyelerini. Armut toplamalar dört gün sürdü. Babam ille de ödeyeceğini söyleyince Şerif Ağa "sakın a Mordu'cuğum çok darılırım. Torunlarımla o kadar eğlendik, benim için bayram oldu" dedi.

Torunlarından biri Emin çok dindardı, diğeri İbrahim hiç dindar değildi. 1949'da Simon Kohen İsrail'e giderken meyvacı dükkânını mülküyle beraber ona (İbrahim'e) sattı. İbrahim, Simon'a her

zaman mektuplarında "aman Simon kardeşim orda halin iyi değilse gel, dükkânını al, parayı yavaş yavaş ödersin" derdi. Simon Edirne'ye dönmedi. Bir hayli zaman sonra sütçü İbrahim genç yaşta öldü. Herkes 'babamın bedduası yüzünden öldü' diye inandılar. İşittiğimize göre aynı zamanda Kırklareli'nde hahamın üç kızının ve karısının ırzına geçtiler, hem de hahamın gözü önünde.

Yarım ağabeyim (aynı baba, ayrı anne) beygirini satmamıştı, "baba ben burada kalmıyorum, sen beygir filan alma, beraber gideriz bağlara, ben sana beygiri bırakırım, ben Filistin'e gideceğim" dedi.

Olaylardan sonra, bir, iki kişiyi sorguladılar. Bir türlü anlaşılmadı. Birini iyi tanırdım. Körmutlu İbrahim idi. İbrahim Körmutlu Edirne'de en aşağılık antisemitti. Tanıdığımda [saçları] sarışından griye dönmüştü. Gözleri mavi, bir gözü tamamen açılmadığı için, Körmutlu adını almıştı. Oğlu Hakkı arkadaşımdı yüzünün sağ tarafında fistola ameliyatları geçirdiğinden bir kulağının altı sanki kemirilmiş gibiydi. O da sarışmdı birbirimize çok yakındık. Edirne işgali zamanında İbrahim Akıncı çete reisiydi. Bu Körmutlu onun emri altında çeteciydi. İbrahim Akıncı çok Yahudi dostuydu. Harpten sonra İbrahim Akıncı, İstanbul Polis Mektebi Müdürü olmuştu. Sonuna kadar o görevde bulundu. Onun için çok Edirneli genç o okulda polis olmuşlardı. Körmutlu bütün gün çarşı ortasında antisemit nutuklar yapardı. Bir gün parlak Moyiz'e kızdı onu bastonuyla dövdü. Parlak Moyiz 14 yaşındayken tuhafiyeciliğe başlamıştı daha 16 yaşındayken artık zengin olmuştu. Karaborsacılığıyla meşhurdu. Körmutlu oğlu Hakkı'ya bir tuhafiye dükkânı açmıştı, Hakkı işi yürütemiyordu, onun için Körmutlu Moyiz'i bastonladı. Polis getirildi, Körmutlu 'şaka yapıyordum' dedi. Moyiz'den af diledi, mesele kapandı. Almanlar hem Yunanistan'da, hem Bulgaristan'daydılar. Körmutlu da her gün 'az kaldı Yahudilerin zamanı geliyor' deyip dururdu. Onun gibi antisemit arkadaşları çoktu, biri *Edirne Postası* sahibi Necmi Bey idi. Gazetesinde hep antisemitik makaleler yazardı. Haham Şelomo adıyla anılan mahallede Yahudiler arasında yaşardı. Yahudiler şikâyet ettiklerinde, 'bu benim geçimim, Yahudiler gazeteme ilan koymazlar, onlardan hiç faydam yok' derdi. Gazetesi de bir gazete olsaydı, beş para etmezdi.

Gelelim İbrahim Akıncı'ya, babam, iki ağabeyim [babam tarafımdan] Edirne, Rumların işgali altındayken muşmula toplamaya gitmişlerdi. Muşmula toplarken birden çete reisi İbrahim Bey [sonradan Akıncı soyadını aldı] birkaç arkadaşıyla görüldü. İbrahim Bey babama "ne yapıyorsun çorbacı" diye sordu. Babam "sağlığınıza duacıyız beyim ama ben çorbacı değilim" dedi [çorbacı Rumlara denirmiş]. İbrahim Bey [Babam ve kardeşlerim] "Nesin ya?" demiş. Babam "Yahudi'yim" demiş. İbrahim Bey, "korkularından her Rum ya Yahudi'yim, ya Arnavud'um der" demiş. Babam "inanmazsanız sünnetime bakın" demiş. "Oğluna niye mavi pantolon giydirdin?" diye sormuş, "ha demiş tanıdım seni, tamam bu Yahudi'dir" demiş arkadaşlarına zaten akşam üstüydü. Muşmulaları arabaya yüklemişler evin yolunu tutmuşlar. İbrahim Bey babama "Edirne'ye gidince bizi gördüğünü söyleme kimseye" dedi. Babam da "olur beyim" demiş. Anneme meseleyi anlattı. Bütün komşular da kulak misafiri olmuşlar ve babamla şakalaşıyorlardı: 'Bravo Murdu, yala kijitez amostrar al ceta reyisi' diye.[76] On dakika sonra Edirne Yahudileri eve gelmişler 'Türkler geliyor' diye haber yayılmış, dans etmeye başlamışlar. Babam 'ya ben Türk filan görmedim' diye inkâr etmeye kalktıysa para etmedi. Artık haber bütün Edirne'ye yayıldı. Babam İbrahim Bey'e kimseye söylemeyeceğine vaad etti, çok korkuyordu. İki gün sonra Türkler Edirne'ye girmişler. Bütün Edirne onları karşılamaya gitmiş. Araba beygiri olanlar eşyalarını taşımaya yardım ettiler, tâbii babam da onlardandı.

1945 Doğumlu Kadın Tanık[77]

Her ne kadar bir Yahudi mahallesi teşkil ediyorsak da gene çevre Türk, Müslüman ağırlıklı idi. Herkesin çevresi Müslüman ağırlıklı idi. Edirne'de tüm Yahudiler çevreleri ile iyi geçinmeye dikkat ederlerdi. Geçinirlerdi de. Ama bu, zaman zaman antisemit tavırlarla karşılaşmadığımızı göstermezdi. Meselâ ben kendi ço-

---

76 "Çete reisine göstermek istedin" anlamına gelir.

77 S.F'nin Ocak 1999 tarihindeki görüşmesi. Tanık babasından dinlediklerini anlattı.

cukluğumdan hatırlıyorum, benim arkamdan "Pis Yahudi" diye konuşulurdu. Belki halkın çok küçük bir azınlığı bunu yapıyordu, ama yapıyordu. Belki halkın çok küçük bir azınlığı Yahudileri sevmiyordu ama bunu belli ediyordu. Gerçi bu çok rahatsız edici boyutlarda değildi ama bizi kısıtlıyordu, ailelerimizi daha kısıtlı yaşamaya zorluyordu. İlk başta servetlerini göstermemeye başlamışlardı. Evlerinde çok fazla eşya almamaya, bulundurmamaya, mücevher takmamaya, hatta almamaya özen gösterirlerdi. Çünkü küçük yer olduğu için herkesin herkesten haberi olurdu. Çok heveslenirse bir kadın kürk manto almaya, kürkü alıyordu ancak onu İstanbul'da bırakıyordu ve ancak oraya gezmeye gittiğinde giyiyordu. Edirne halkı gösterişten çok kaçıyordu. Belki de bunda 1934'ün de etkisi var yani burada belki etki o zamandan kalmıştı. Çünkü bana göre 1934'de Müslüman halkın Yahudilere karşı ayaklanmasının sebebi bütün ticaretin Yahudilerin elinde olmasıdır. Yalnız merkez Edirne'de değil civar köylerde de ticaret Yahudilerin elinde idi. Büyükbabam, civar köylerdeki köylülere ekin yapmaları için para veriyordu karşılığında da senet alıyordu ki bütün ekin toplandığı zaman onun olacaktı. Veyahutta o köylerdeki büyük bakkal dükkânları, ki bunlar sadece bakkal değil kumaş falan satarlardı ve tüm çevrenin ihtiyaçlarına cevap verirdi, hepsi Yahudilerin elinde idi. Babam anlatırdı bütün civar köylerde ticaret Yahudilerin elinde idi. 1934'te ilk olaylar köylerde başladı. Onları köylerden çıkmaya mecbur ettiler. Nasıl mecbur ettiler? Bilmiyorum. Onu rahmetli babam anlatmadı, ya da anlattığı zaman ben anlamadım. 'Hepsi işlerini bırakıp şehre gelmek zorunda kaldılar ve o zamandan sonra bir atlı polis türedi şehirde' demişti. 'Onlar atların üstünde kasatura taşıyan polislerdi' diye bana dehşet içinde anlatıyordu. Demek ki onlara dehşet verilmek isteniyormuş. Çünkü hiçbir zaman maddi bir olaydan bahsetmedi, 'Filancayı yaraladılar, ya da falancayı dövdüler' diye hiçbir zaman bir şey anlatmadı ama anlatırken sesinde hep bir dehşet [hissi] vardı. 'Böyle polisler vardı caddelerde gezerlerdi' dedi. O köylerde bittikten sonra şehirde başladı. Bize manevi eziyet ettiler, bizi istemediklerini gösterdiler fakat onlar bunu pek ciddiye almadılar galiba. Ta ki evlerine girip 'eşyalarınızı alıyoruz, gidin buradan' denene kadar hiçbir şey yapmamışlar. Ancak her türlü eşyaları karşılığında hep bir şeyler vermişler, gülünç kuruşlarla ver-

mişler ama hep bir şeyler vermişler. Edirne'de ki yağma olayı para karşılığında olmuş, çok komik paralar, ama para karşılığında olmuş. Fakat çok korkmuşlar özellikle genç kızlardan çok korkmuşlar. Onların başına bir şey geleceğinden korkmuşlar. Dayım anlatıyor annem çok gençmiş, bir komşuları varmış ısrar ediyormuş 'illa ablanı bize ver, ben saklarım' dermiş. Dayım diyor ki 'o zaman kesinlikle emindim ki kendisine saklayacaktı'. Ama kesinlikle böyle bir olay duyulmadı. Maddi zararları oldu maldan mülkten, kaçanlar oldu, her şeylerini kaybedenler oldu, ancak cana bir zarar gelmedi.

1930 da Edirne'de Halk Evleri varmış sanırım bu tüm Türkiye'de varmış Halk Partisi'nin etkisi ile. Bu Halk Evleri'nde her gece toplantılar düzenlenirmiş ancak Yahudilerin bu toplantılara katılmaları yasakmış. Yahudi gençlerden biri çok merak etmiş, kılık değiştirip bir toplantıya katılmış ve görmüş ki konuşmalar hep aynı minvalde devam ediyor: 'Yahudilerin ellerinden ticareti nasıl alırız? Onların elindeki mülklere nasıl sahip oluruz?' Bu konuşmalar uzun müddet sürmüş. Ta ki İnönü bir cumartesi günü Edirne'yi ziyaret edene kadar. O zaman Edirne ve Trakya [Umumi Müfettişi] İbrahim Tâli. İnönü karşılama töreninden sonra şehir turuna çıkmış. Edirne'nin ana caddesi Saraçlar. "Neden böyle? Bugün Edirne'nin özel bir günü mü? Niye bütün dükkânlar kapalı?" diye sormuş. 'Özel bir gün değil ama bütün bu dükkânlar Yahudi vatandaşlara ait ve Cumartesi günü. Onlar dini vecibeleri gereği bugün dükkân açmıyorlar' diye cevap vermişler kendisine. İnönü bu olaya çok sinirlenmiş ve büyük tepki göstermiş. 'Bundan böyle bu dükkânların hepsi açılacak' diye emir vermiş.[78] Bunun üzerine halk hatta resmî zevat bu dükkânların açılması için o günden sonra zor kullanmışlar. Dayım diyor ki o caddede onun da, amcasının da dükkânı varmış. O çok ısrar edilmesine rağmen dükkânını açmamış. Dikkatinizi çekmek istediğim nokta bu halk bu tür hareketleri maddiyata dökmemiş. Dükkânı açtırmak için zor kullanmışlar ama işi dayak, ya da işkenceye kadar götürmemişler. Demek ki insanlar eziyete tenezzül etmemişler. Dayım o zamanlar çocukmuş. Amcası 'Ben sofu adamım Cumartesi [*Şabat*] günü dükkân açmam'

[78] Edirneli E.A. ile yapılan mülakatta da kendisi bu şayiayı aynen tekrarladı.

diye ısrar etmiş ve sonunda da açmamış. Sözlü saldırılar olmuş ama dayak işkence falan hiç duyulmamış. Esas İsmet Paşa geldikten sonra eziyet başlamış bu evlere girme olayından sonra ortalık karışmış. Babam 'Herhalde onlara gizli bir emir gelmişti, istediğinizi yapabilirsiniz' diye anlatırdı. Ve o gün evlere girmeye başladılar. Her şeyi almak istediler. Satmak istenmese de [satın] almak istediler. Gülünç paralar ama gene de [satın] almak istediler. Mesela bütün evin eşyalarını olduğu gibi kendi evi için almak için 5 kağıt teklif ediyorlarmış. O zamanın parası ile komik bir rakammış. Bazı tüccarlar mallarını kaçırmaya çalışmışlar. Nakliye ile göndermişler fakat hiçbir zaman paketledikleri mallar trenlere yüklenmemiş, orada kalmış. Ta ki ters bir emir gelene kadar. Zaten bu malları kimse yüklemek niyetinde değilmiş. Emir geldikten iki gün sonra açıklanmış. İki gün boyunca 'ne koparırsak kârdır' diye düşünmüşler herhalde açıklamamışlar. Ondan sonra bir tamir zamanı başlamış. Yaptıklarını telafi etmeye başlamışlar. Bir kısım eşyalarını kurtarmış çok az, ama gene de bazı şeyleri kurtarmışlar. Köydeki tüccar hiçbir zaman geri dönmemiş çünkü korkmuş. Şehirdeki tüccar dükkânına geri döndü ve çalışmaya devam etti. Kaçanlar dahi bu kadar iyi bir şekilde her şey düzeltilmeye başlanınca büyük bir kısmı geri döndü. Özellikle en çok genç kızlara 'tecavüz olayları falan olur' diye korkmuşlar. Fakat hiç öyle olaylar olmamış. Yengem anlatıyor Kırklareli'nde daha ağır olaylar olmuş. Tecavüze teşebbüs etmek gibi, yüzüğü almak için parmağı kesmeye yeltenmek gibi. Ağızdan ağıza anlatılanlar. Onun bir akrabasının parmağından yüzüğünü almaya kalkışmışlar. Kadın deli taklidi yapmış ve 'a bu kadın deli' deyip bırakmışlar. Bir şeyler yapmak için insanlar yönlendirilmiş ama Trakya insanı buna yeltenmemiş. O beş gün zarfında insanlar cinayet bile işleyebilirlerdi ama yapmamışlar. Edirne'de bu olaylar beş gün sürmüş.

Edirne *Alyans* Okulu Müdürü Moiz Mitrani'nin Oğluna Yazdığı Mektup

Hepimiz çok iyi durumdayız ancak maalesef Edirne'deki Yahudilerle birlikte Konstantiniye'ye gitmek üzere şehri terk etmek zorundayız. Bugün yatakları, perdeleri, halıları, elbiseleri, vs. sarmakla meşgulüz. Veresiye alacaklarımız öylesine kalıyor; malları-

mız da. Evlerimiz için hükümet ne karar verecek bilmiyoruz. Neticede Edirne'nin (ve kesinlikle Trakya'nın tamamının) bütün Yahudi nüfusu Konstantiniye'ye doğru gönderildi ve hiç kimse işlerini düzene koymaya vakti olmadı. *Alyans*, Edirne Yahudilerinin kovulmalarını engelleyebilir mi? Veya kovulma emri verilmişse geri dönmelerini sağlayabilir mi? *Alyans* en azından Yahudilerin mallarını, eşyalarını satabilmeleri ve alacaklarını tahsil edebilmelerini sağlamak için geriye dönmelerini isteyebilir mi?[79]

Edirne Hahamhanesi'nin *Alyans*'a Gönderdiği Mektup

3 ila 6 Temmuz tarihleri arasında cemaatimizde cereyan eden hazin hadiselerden belki bilginiz var. Bu hadiseler Edirne ve çevresinde yaşayan bütün dindaşlarımız için gerçek bir felaketti. Bunun neticesinde Yahudi nüfusumuzun büyük bir kısmı göç etti. İstanbul'a göç eden bu insanlar sahibi olduğu malların tamamını veya önemli bir kısmını ve evlerindeki eşyaları gülünç fiyatlara satmak zorunda kaldı, gerisini de beraberinde götürdü. Ankara'daki merkezî hükümetin aldığı tedbirler sayesinde sükûnet tesis edildi, korku dağıldı, kaçanlar evlerine geri dönmeye başladı. Evlerin çoğu asgari eşyalardan mahrumdu. Bu hâdiseler ve bu hazin göç dindaşlarımızın neredeyse tamamının maddi ve manevi durumlarını sarstı. Halihazırda hepsi endişeli bir kararsızlık içindeler. Geçmişte olduğu gibi çalışmaya devam edip hayatlarını ve günlük ekmeklerini kazanıp kazanmayacaklarını düşünüyorlar. Bu ezici ve ümitsiz durumdan sonra cemaatimiz çok kritik bir durumda. Hatta bir cemaatten bile söz edilmemekte. Vergi verenlerimizin neredeyse tamamı cemaatimizin en acil ihtiyaçlarına yardım edecek durumda değiller, çocuklarının okul paralarını ödeyebilecek durumda olan babalar çok ender. Cemaat, okullarını açabilmek için hiçbir maddi kaynağa sahip değil.[80]

---

79 *Alyans* Arşivi, TURQUIE, XIVE Andrinople dosya 185 Moise Mitrani 1933-1935. R. Halfon'un 8 Temmuz 1934 tarihli mektubu. Moiz Mitrani'nin bu mektubu 4 Temmuz tarihli idi. Paris'te bulunan oğlu I. Halfon mektubu aldığında basmdan alıntıladığı bu satırları *Alyans*'a aktaracaktı.

80 *Alyans* Arşivi, TURQUIE IVE 45.3 Andrinople dosya: Neoray Papo, alt dosya 1933-1937. Avi Chai'in yazdığı 3 Ağustos 1934 tarihli mektup.

Cumhuriyet Gazetesi Muhabiri[81]

Bundan on, on beş gün evvel Çanakkale, Gelibolu, oralardan evvel Ayvalık ve daha sonraları da Keşan ve Uzunköprü yahudileri kendi arzularile evlerini, eşyalarını satarak İstanbul'a gitmişlerdir. Trakya'da Yahudi kesafetile [yoğunluğuyla] tanınmış Edirne'ye gelince; oralarda herhangi bir sebeple millettaşlarının hicrete kalkışmaları bittabi Edirne Yahudilerini de telâşa düşürmüş ve bura Yahudileri geçen ayın otuzuncu ve bu aym birinci günleri kulüplerinde sık sık toplantılar yapmış ve müteakiben borsadan çekilmek suretile vaziyetin alacağı şekle intizarı [gözlemlenmesi] kararlaştırmış ve Salı günü dükkânlarını kapayarak evlerine çekilmişler ve ortada hiçbirşey olmadığı halde o geceyi müthiş bir korku içinde geçirerek sabah erkenden istasyona akın etmişlerdir. Bu panik esnasında hükümet herhangi bir hâdiseye meydan vermemek için en sıkı tedbirleri almış bulunuyordu.

O sabahki trenle ve diğer nakli vasıtalarile gidenlerin adedi 500'ü buluyordu. Bilmecburiye ertesi günkü trene kalanlar, geçen yirmi dört saat zarfında bazıları, evlerini, dükkânlarını kendi arzularile ve müşteri aramak suretile ucuz fiatlarla talip olanlara satmış, kabili nakil olan eşya ve mallarını bağlamış, komisyoncular a teslim etmiş ve ertesi sabahki trenle bir gün evvelkiler gibi sabahleyin erkenden istasyon boyunu tutmuş ve İstanbul'a yollanmışlardır. Panik bu şekilde Edirne ve Kırklarelinde devam ederken Çarşamba günü Kırklarelinde birkaç kişi çapul yapmış, bazı Yahudiler gûya tehdit edilmiş ve bu hâdiselerden bittabi Ankara da haberdar olmuştur.

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin beyanatından haberdar olan Yahudiler, Perşembe günü öğleden sonra buradaki Yahudileri telgrafla haberdar etmişler ve böylelikle sükûn bulan Edirne Yahudileri hicretten vaz geçmişlerdir. Bu müddet zarfında birçok eşya, mal, dükkân ve ev satışları yapılmıştır. (...) Edirne Yahudileri Şükrü Kaya Beyin gelişinden sonra da «bize burada ekmek kalmadı» diyerek Edirne ile alâkalarını kesmekte, birer ikişer Bulgaristan'a ve İstanbul'a gitmek için hazırlık yapmaktadırlar.

---

81 "Museviler meselesi tahkikatı bitti", *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1934.

Edirne'den mevcut 6.000 Yahudiden gidenlerin adedi binden fazla tahmin edilmektedir.

Emekli Yarbay Mustafa Gider:[82]

28 Nisan 1924 yılında Edirne'de doğdum. 10 yaşımdayken Edirne'de bir Yahudi olayına tanık oldum. Muradiye Küçük Pazarı, Selimiye Camii ile Muradiye Camii arasında, Mimar Sinan Caddesi üzerinde küçük bir çarşıdır. Kahvehaneler, berber, manav, yağhane, fırın, bakkal gibi küçük esnaf dükkânları ve polis karakolu vardı. Evimiz ve fırınımız bu çarşıdaydı. Tatillerde ve okul çıkışlarında fırında çıraklık yapıyordum. Fırınımızın yanındaki bakkal dükkânını Yahudi Yasef efendi çalıştırıyordu. Tatillerde yeğeni İsrail de yardıma gelirdi.

1934 yılında Yahudi olayları oldu. O devirde 'Vatandaş, Türkçe konuş' sloganı hepimizin dilindeydi. O yaz, sanırım Haziran ayında bir gün Edirne Erkek Öğretmen Okulu'ndan bir grup öğrenci geldiler, Yasef'in dükkânına girdiler. O gün 16-17 yaşlarındaki İsrail dükkânda yalnızdı, amcası henüz gelmemişti. Çocuğu dışarı çıkarıp hırpalamaya başladılar. Kasketi yere düştü. Biz çocuklar olayı şaşkınlıkla izliyoruz. Yanımızda olayı izleyen, geçimini ayak işleri ve hamallık yaparak temin eden Çengel lâkaplı İsmail ağa şapkayı aldı, başındaki yamalı eski kasketi çıkardı. İkisini yan yana getirdi. Mukayese etti. Yeni kasketi hemen başına geçirip kendi şapkasını fırlatıp acı çeşmenin duvarına savurdu. Esnaftan birkaç kişi araya girerek İsrail'i kurtardılar. O da kapıyı kilitleyip oradan uzaklaştı. Bakkal dükkânı yağma edilmedi. Bir tek şapka gaspedildi.

Ertesi gün Yasef efendi hiçbir şey olmamış gibi dükkânını açtı. Birkaç yıl sonra işini devretti. Yeğeni İsrail de bir müddet sonra yüzmek için nehre girmiş, hayatını kaybetti.

---

[82] Mustafa Gider'in, *Vatan* gazetesi muhabiri Tülay Şubatlı'ya gönderdiği 6 Kasım 2005 tarihli mektup. Söz konusu mektup *Vatan* gazetesinde yayınlanan ve olaylara tanık olanların arandığını belirten bir habere cevaben yazıldı. Bkz. Tülay Şubatlı, "Tarihin Tozlu Sayfalarında Kalmış Trakya Gerçeği", *Vatan*, 5 Kasım 2005.

Lise yıllarımızda matematik öğretmenimiz Cavit Bey o günkü öğrenci grubu arasındaydı. Saçı dökülmüş olduğu için 'Kabak' lâkabı takmışlar. Öyle anılırdı.

Olayın geçtiği yıllarda Kaleiçi semti Edirne'nin elit bir semtiydi. Yahudilerin bir çoğu bu mahallede otururdu. Vali Konağı da buradaydı. Bu olaydan sonra bir çok Yahudi ailesi evlerini iş yerlerini atarak Edirne'yi terk etti. Evlerin değerinden daha düşük fiyatlarla satıldığı söylentisi yayıldı. Edirne'nin diğer yerlerinde büyük olaylar olmadığını anımsıyorum.

Dr. Yasef Bayar:[83]

Tarih boyunca Edirne Yahudilerinin durumu sakindi. 1930'lara kadar çok ayrıcalıklı idiler. *Alyans* okullarına gittiler. Kadınlar Batı tarzında giyinirlerdi. İyi yemek yerlerdi. Batı tarzı mobilyaları vardı ve Osmanlı tarzı lüks konaklarda yaşarlardı. Sonra Temmuz 1934 olayları vuku buldu. Kırsal alandan gelen bazı Türkler şehirde isyan başlattı, Vali'yle birlikte güçbirliği yaptılar.

Dönemin Cemaat Reisi Yuda Romano:[84]

[Hadiselerden] bir gece önce iki adamın birbirlerine hadiseleri başlatmak için vaktin geç olduğunu, hadiselerin ertesi günü başlayacağını söylediklerini duydum. Ertesi gün Yahudi balıkçı esnafının halden balık satın almasına izin verilmedi. Birçok haydut, Yahudilere ait ev ve dükkânları taşlamaya başladı. Emniyet Müdürü'ne şehirde Türklerle kardeş gibi geçinen 8.000 Yahudi'nin yaşadığını, Emniyet güçlerinin korumasına ihtiyacımız olduğunu, burada yaşamaya devam etmek, namuslu ve sakin bir hayat sür-

---

83 Ayşe Gürsan Salzmann'ın 19 Eylül 2005 tarihli elektronik postası. Ayşe Gürsan Salzmann ve eşi Lorenzo Salzmann seksenli yıllarda Anadolu'daki Türk Yahudi Cemaatleri'ni ziyaret etmiş, son yaşayanlarla görüşmüş, sinagog ve mezarlıkları görüntülemiş ve bir fotoğraf albümü yayınlamışlardır. Yasef Bayar ile 3-4 Eylül 1984 günleri görüşülmüştü. O tarihte Dr. Yasef Bayar 72 yaşındaydı. Dr. Bayar 8 Ağustos 1990 günü Palm Springs'te vefat etti.

84 Ayşe Gürsan Salzmann'ın 19 Eylül 2005 tarihli elektronik postası. Ayşe Gürsan Salzmann bu tanıkla 3-4 Eylül 1984 günleri görüşmüştü. O tarihte Yuda Romano 82 yaşındaydı.

dürmek istediğimizi söyledim. Emniyet Müdürü, İstanbul ile görüştü, yağmayı durdurmak için talimat aldı. Emniyetimizi ve huzurumuzu muhafaza etmek için jandarma erlerinin evlerimiz ve dükkânlarımızın önünde nöbet tutmalarını sağladı. Bir tek kişi hayatını kaybetmedi. Ancak tabii ki içimizden bazıları korktu, gayri menkullerini elli liraya sattı, İstanbul veya Filistin'e gitmek için şehirden ayrıldı.

Şemaya Halevy[85]

Olaylarda yaşım ondu. Trakya olayları Edirneliler için bir dönüm noktasıdır ve LA VAKA (VAKIA) olarak anımsanır. Öyle ki o tarihte (1934) doğanlara "Nasiyo en la vaka" [olaylar sırasında doğdu] denirdi. Olayların en gergin ayları Haziran ve Temmuz'du. Bu aylarda Edirne'de bir korku ve panik havası hüküm sürüyordu. Her aile durumunu endividüel [şahsi] olarak saptaması lazımdı. "La komite" [Edirne Yahudi Cemaati İdare Heyeti] azalarının bu yönde bir önerileri yoktu. Ev eşyaları yok pahasına satılıyordu. Ender de olsa bir yağma ve tecavüz olayını da hatırlıyorum. Epey aileler İstanbul'a taşındılar. En büyük endişemiz etraf köylülerinin yağmaya gelecekleri şaiyası idi. Edirne esnafına Yahudilere gıda maddelerinin satmaması hakkında bir emrin çıktığını da duymuştum. Bazı aileler (Edirneyi terk etmeyenler) evlerinde erzak depo etmeye başlamışlardı. Bizleri daha çok ürküten Kırklareli, Babaeski, Lüleburgaz ve Çanakkale'deki tecavüz ve yağma hakkında dolaşan haberlerdi. Sonra bunların bir kısmının hakikat olduğu ortaya çıkmıştır. Buna karşılık Edirne'de çok saygılı ve itimada şayan Türk dostlar da vardı. Nitekim birçok aileler varlıklarını bunlara muvazalı satış yapmışlardır. Rahmetli babam da evimizi ve eczahanemizi çok saygılı aile avukatımız Kemal Bey'in üzerine geçirmişti. Şunu da ilave edeyim ki hadiseler yatıştıktan sonra bütün bu satışlar iptal edilmiş ve mallar da sahiplerine iade edilmiştir. Bazı Türk dostları Yahudi evlerinde bu karanlık periyotta [dönemde] nöbet bile tutmuşlardır. Ben şahsen rahmetli aile dostumuz Bekir Bey'in evimize gelip babama "Albert efendi ben buradayım kimse kılınıza dokunamaz" dediğini bu-

85 18 ve 21 Eylül 2005 tarihli yazılar.

gün bile çok iyi hatırlarım. Zira [evimiz] Edirne Lisesi'ne giden uzun bir yokuşta tek bir iki katlı evdi ve hiç komşumuz yoktu. Bekir Bey de hatırlarım uzun boylu, dinç ve orta yaşlı bir adamdı.

En üzücü olaylar (kızlara tecavüz, yağma ve yaralama) bilhassa Kırklareli ve Çanakkale'de cereyan etmiştir. Bunun sonucunda yüzlerce aile İstanbul'a veya başka yere kaçmak zorunda kalmışlardır.

Olayların nedenleri: Bu konuda değişik fikirler ileri sürülmekteydi. Benim, Edirne komite azalarının evimizde yaptıkları toplantıda kulak misafiri olduğum konuşmalardan edinmiş olduğum izlenim: Türkiye'de Trakya için yeni bir İskân Yasası'ndan bahsediliyordu. Koyu bir milliyetçilik nedeni ile Trakya'nın azınlıklardan arı tutulması planı da bahis konusuydu. Başka bir fikir de: Almanya'da Nazi yılanının uyanması ve Yahudi aleyhtarı propagandalarının da rol oynadığı düşünülüyordu. Bunun yanında stratejik bir plandan da bahsedilmekteydi. Şöyle ki: Edirne bir sınır şehri olması hesabıyla daimi olarak Balkanlardan bir tehlike sadr olacağı fikri vardı. Bu nedenle Tekirdağ'da Mareşal Fevzi Çakmak hattı hazırlanmıştı. Buna göre bir savaş olgusunda icap ederse asker Çakmak Hattı'na kadar çekilecek, düşman da Trakya'da durdurulamadığı takdirde hatta kadar emilecek ve ikmal yolları kesildikten sonra yok edilecekti. Bu bakımdan Trakya'daki azınlıkların [uzaklaştırılmaları lazımdı] (En büyük azınlık Yahudiler idi. Edirne'de birkaç Yunanlı, bir iki Ermeni ailesi vardı) Bu fikirlerin, bir kısmı doğru olmakla beraber büyük bir kısmı fikir spekülasyonu idi. Hakikat ancak [Türk] Devlet Arşivleri tamamen açılacağı vakit ortaya çıkacaktır.

Olaylarda rol oynayan şahsiyetler:

Edirne'de Trakya Umumi Müfettişliği binası vardı. Bu daire Tekirdağ, Kırklareli ve Çanakkale'yi de içermekteydi. Umumî Müfettiş İbrahim Talî Bey'di. Bir de onun yerine gelen Kâzım Dirik Bey. Bunları ben birkaç defa gördüm. Nasıl? Dedem ve rahmetli babamın eczahanesi Trakya Umumi Müfettişliği'nin karşısında [idi]. Eczahanenin cephesi dairenin bahçesine ve giriş kapısına 20 ila 30 metre uzaktaydı. Araçla gelen tüm şahıslar eczahanenin önünden geçerek Umumî Müfettişlik daire binasına girerek avluda inip kapıdan içeri girerlerdi. Çıkış da aynı şekildeydi.

Edirne Yahudileri İbrahim Talî Bey'den çok çekinirlerdi daha doğrusu korkarlardı. Koyu bir milliyetçi idi ve Yahudiler korkudan aralarında konuştukları vakit [adını] "Avram Talvi" olarak fısıldarlardı. Buna karşı onun yerine gelen Kâzım Dirik çok olumlu bir şahsiyetti. Bir şaiyaya göre Yahudilerin Trakya'dan kovulması emrinden Atatürk'ün haberdar olmayışıdır. İşin içinde olan şahsiyetler [Başvekil] İsmet İnönü ve Dahiliye Vekili Şükrü Kaya idi. Temmuz ayında Edirne'ye Şükrü Kaya Bey'in ziyarete (Tetkikat yapmak amacıyla) geldiğini de hatırlarım.

Trakya'dan, bahusus [özellikle] Edirneden azınlıkların uzaklaştırılması yeni İskân Kanunu'na dayanıyordu. Buralara daha ziyade Türk asıllı muhacirlerin yerleştirilmesi düşünülüyordu. "Azınlıkların potansiyel casus olarak görülmeleri" Yahudiler için bahis konusu değildi.

Bu mevzuda bir olguyu iletmek istiyorum: Rahmetli babam vakıadan 2-3 sene sonra Edirne Lisesi'ne giden yokuştaki evimizi sattı ve İstanbul Yolu Caddesi'nde üç katlı bir evin birinci katına yerleştik. Bizim yanımızda 4-5 metre mesafede Luiçi adlı aile tarafından işletilen bir otel vardı. Bu otelde yalnız İstanbul'dan Edirne yolu ile Avrupa'ya Bulgaristan yoluyla geçmek isteyen otomobilli turistler burada birkaç gün kalırlardı. Luiçi ailesi çok efendi kibar ve Avrupa kültürlü kimselerdi. Bizim (annem ve babam) onlarla temasımız evin dışında birkaç dakikalık hatır sorma [ve] (Fransızca) ilgisinden ileri gitmezdi. Sebebi otelde yabancıların kalmasıydı. Bunu Luiçi ailesi de takdir ederdi. Netice: Luiçi ailesinin (eşi, annesi ve bir kızı) reisi Mösyö Luiçi bir gün kayıplara karıştı ve akibeti katiyen bilinmedi. Aile de korkusundan iki sene sonra İtalya'ya döndü. Bu olguyu zikretmemdeki amacım bazen bu tür bir azınlık efradı ile temasın nereye varılabileceğini göstermek içindir.

Şunu da ilave edeyim ki: Bütün bu anlattıklarım o tarihlerde on yaşında bir çocuğun belleğinde hakk edilmiş hatıralardır. Olayların tarihinden sonra bu hadiseler mutlak olarak unutulmak istenmiş ve hatırlatılması bir tabu olmuştu.

Milliyet yazarı Çetin Altan[86]

1934'te ne olduysa oldu, Edirne'deki Yahudi aileleri, tüm eşyalarını ucuzdan da ucuza satarak, ayrılıp gittiler Edirne'den...

Bazı komşular, ucuza aldıkları dikiş makineleriyle övünüyorlardı:

– 2.5 liraya aldım, diye....

Annem de, övünüyordu:

– Doğrusu benim elim gitmedi, onca yıl dostluk ettiğim insanlardan, zor günlerinde ucuza mal almaya, diye...

Edirne Yahudileri üstünde uygulanan baskının, "milli çıkarlar" açısından gerekçesi neydi; kimse açıklamadı...

f) Keşan ve Uzunköprü'deki Olaylar

Keşan ve Uzunköprü'de de benzeri olaylar yaşanacaktı. Uzunköprü'de esnaf ve halk, fırıncıların Yahudilere ekmek satmalarını, sakaların da içme su taşımalarını engelleyecekti.[87] Keşan ve Uzunköprü'de yaşayan 30 ila 40 Yahudi aileye 24 saat içinde ilçeyi terk etmeleri emredildiğinde aileler hemen ayrılacaklardı. Uzunköprülü aileler ise üç gün mühlet elde edecek ve bu süre zarfında mallarını satmaya vakit bulabileceklerdi.[88]

g) Uzunköprü'deki Olaylarla İlgili Tanıklıklar

Vâ-Nû ile konuşan Uzunköprülü Museviler[89]

Yüz hane kadardık... Doksan beş hane muhaceret etti... Geri kalan beş aile, hâmilesi yahut hastası olanlardır... Çok eseflenecek haller oldu... Meselâ. Liza Adato ismindeki kadın, isimleri nezdi-

---

86 Çetin Altan, "Sular altında boğulan zavallı Edirne...", *Milliyet*, 18 Mart 2006.

87 Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Serie E Levant, 1918-1940, Turquie 603, Politique Intérieure (1923-1943), 29 Temmuz 1934 tarih, 246 sayılı belge.

88 *Alyans* Arşivi, dosya Turquie IC, M. Mitrani'nin 9 Temmuz 1934 tarihli mektubu.

89 Vâ-Nû, "İstanbul'a kaçan Yahudiler neler anlatıyor?", *Haber Akşam Postası*, 6 Temmuz 1934.

mizde mahfuz [saklı] kimseler tarafından üstübaşı parçalanarak arabaya bindirilmiştir. Annesi, gitmemek istemiş, arabanın önüne yatmış o da gene zorla arabaya bindirilmiştir. Memleketimizde zengin bir adam olan İlia Adato, bu suretle ailesile birlikte hırpalandığı ve eşyasını almadan kovulduğu için, bugün İstanbulda tanınmıyacak halde dolaşmaktadır.

Bu vak'aların kimler tarafından teşvik edildiğini biliyoruz. İsimlerini hükûmete bildireceğiz. Bunlar, münevver geçinen insanlardır. 'Yahudi mağazalarından alışveriş etmeyin!' suretinde beyannameler basarak köylere dağıtmışlardır. Bize şiddetli bir boykotaj yaptırmışlar ve buna riayet etmiyeni, sözde cezaya çarpılacakmış gibi, tehdit etmişlerdir.

Türk tıbbiyesinden mezun Türk ordusunda ve müesseselerinde yirmi sene hizmet etmiş ve Türkçeyi tam bir Türk münevveri gibi konuşan ismi mahfuz [saklı] bir doktor ilâve etti:

Yıllardır tedavi ettiğim hastalar, benden ayağını kestiler. Haydi bu, neyse... Fakat Uzunköprüde, içilecek suyu saka kadınlar, evlere tenekeyle taşır... Bizim suyumuzu getiren kıpti kadınını evimize su vermekten menettiler... Ben de Türküm ve necip Türk milletinin düşmanına bile su verdiğini bilirim...

Vâ-Nû bu görüşmeleri aktardıktan sonra şu yorumda bulunacaktı:[90]

İstanbul'da son zamanlarda çıkmakta olan Musevi aleyhtarı bir mecmuaya cevap verirken, Türkiye'de bu Hitlerkârî fikrin propaganda edilmemesini tavsiye eylemiştik Bu gibi neşriyat, bittabi bazı ham ruhlar üzerinde menfi tesir yapmıştır. Neticeyi görüyoruz: Üç beş kişi, Nazi üzentiliğine kalkışmış; Almanya'da cereyan eden vukuatı dinliye dinliye sinirleri bozulmuş, ürkekliği son hadde varmış olan Museviler de, gürültüye kolaylıkla papuç bırakmışlardır.

---

90 Vâ-Nû, "İstanbul'a kaçan Yahudiler neler anlatıyor?", *Haber Akşam Postası*, 6 Temmuz 1934.

Şükrü Kaya Beyefendi, asayiş vazifesinde, gevşekliği görülen memurlar olduysa, bittabi, mes'ul edecektir. Hele, Başvekilin beyanatı kat'î ve serttir: Mütecasirler [cüret edenler] şiddetle tecziye edilecek! [cezalandırılacak]

Türkiye'de kanunların hâkim olduğu ve burada Çar Rusyası, Kral İspanyası, Padişah Devleti Osmaniyesi Nazi Almanyası tehcirlerinin varit olamıyacağını bütün dünya bir kere daha öğrenecektir.

Ancak, tam mânasile hak ve hakkaniyetin hadimi olmak için, ilâve edeyim ki, Yahudiler arasında geçirdiğim birkaç saat zarfında, şu intiba aldım: İçlerinde bir ikisi müstesna, ekseriyeti, aralarında, bedîî [güzel] mahiyetini tayin edemediğimiz bir İspanyolca ile kulaklarımızı tırmalıyan berbat bir Fransızca konuşuyor! Türk harsına temessül etmemekteki [asimile olma] taannütlerini [inatlarını] de, muhitlerinde gördükleri aksülâmele [tepkiye] bir sebep dile ilâve etmek zarureti vardır.

Türk milleti, ırkçı değil, diğer milletlerin düşmanı değil, Yahudi aleyhtarı değildir. İsmet Paşa Hazretlerinin sözlerini tekrarlıyorum:

"Türkiyede her fert, Cumhuriyet kanunlarının emniyet ve muhafazası altındadır. İstanbula gelen vatandaşlar, yerlerine dönmekte serbesttirler...

Lâkin, Türkiye vatandaşları! Cemaat huylarınızdan vaz geçiniz, Türkleşiniz!

Uzunköprülü Salamon[91]

Uzunköprü Musevilerinin İstanbul'a gelmelerinin en belli başlı sebebi, kasabamızda mevcut olan gayri mesul iki adamın yaptığı tahriklerdir. Bu adamların teşviki ile halk bizimle alış verişi kesmiştir. Hatta bir gün hiçbir müşteri dükkânımıza uğramaz olmuştur. Halk ve köylüler bundan çok müteessir olmuşlar ve bu iki adamın bu hareketini katiyen tasvip etmemişlerdir.

---

91 "Bir jandarmamızın ölümü ile biten hadise", *Vakit*, 10 Temmuz 1934.

Uzunköprü kaymakamı ile jandarma kumandanından gördüğümüz himaye ve insaniyetten dolayı çok müteşekkiriz. Bunu gazetenize yazınız çok rica ederiz. Hatta, bu iki adamın Museviler aleyhindeki tahrikâtını kaymakam beye şikâyet ettiğimiz zaman kaymakam bey: "Katiyen korkmayınız. Benim vazifem hayatınızı ve eşyanızı muhafaza etmektir" cevabını vermiş ve bizi teskin etmek için kasaba dahilinde jandarma devriyeleri dolaştırmıştır.

Yerlerimize dönmek için Dahiliye Vekili Beyin Trakya'dan avdetini [dönüşünü] bekliyoruz. Gene tekrar ederim ki Uzunköprüde halk arasmda Musevi aleyhtarı hiçbir cereyan yoktur. Bütün iş, dediğim gibi, gayri mesul [sorumsuz] iki adamın tahriklerinden ibarettir.

İstanbul'a kaçan Uzunköprülü göçmenlerden dört kişilik bir heyet Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'ya durumu izah etmek için Edirne'ye gidecekti. Uzunköprülü bir göçmene göre resmî makamlar olayları engellemeye çalışmış ancak başaramamışlardı.[92]

Cumhuriyet Gazetesi Muhabiri[93]

Uzunköprüde yalnız ev ve dükkân satışı yapılmıştır. Diğer eşya ve mallarını kâmilen [noksansız] beraberlerinde götürmüşlerdir. Hicret [göç] akımı başlamadan bir gün evvel her türlü tedbirleri alan hükûmet cumartesi gününe kadar gece ve gündüz sokaklarda polis ve jandarma dolaştırmak suretile hiçbir hâdiseye meydan vermemiştir.

Uzunköprüde Yahudiler geçen ayın yirmisinden itibaren Türklere boykot yapmışlardır. Bu vaziyet karşısmda Türklere de icap eden tedbirleri almış, bir Sebzeciler Kooperatifi, Kozacılar Birliği namı altında bir şirket vücuda getirmişler ve vaziyetin sök-

---

92 "L'arrivée à İstanbul des Juifs de la Thrace", *Le Journal D'Orient*, 10 Temmuz 1934.

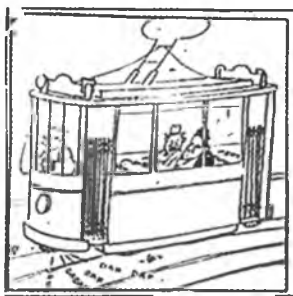
93 "Museviler meselesi tahkikatı bitti", *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1934.

miyeceğini anlıyan Yahudiler geçen ayın yirmi sekizine raslıyan Perşembe günü "Bize burada ekmek kalmadı" diyerek muhacerete başlamışlar ve beş gün zarfında Uzunköprüyü terketmişlerdir. Bu gün Uzunköprüde loğusa bir kadından başka bir tek Yahudi yoktur ve gidenlerden hiçbiri dönmemiştir.

Hazmonay Derazon[94]

1934 Trakya olayları hakkında rahmetli babam Hayim Derazon'un anlattığı kendi başından geçmiş olayı nakledeyim. Rahmetli Babam Uzunköprü'de (Edirne'nin kazası) 1924 senesinde doğmuştu, hadiselerin olduğu günlerde on yaşında bir çocuktu. O günlerde Yahudiler kendilerine yapılan saldırılar yüzünden sokağa çıkamıyorlardı. Evde erzak kıtlığı başlayınca rahmetli dedem çocuğa dokunmazlar diye düşünerek babamı alışverişe erzak almaya gönderir ama babam on yaşında olmasına rağmen onu tanıyan bir esnaf tarafından dövülür. Daha doğrusu başına bir rakı şişesiyle vurarak şişeyi kafasında kırarlar ve [babam] ağlayarak eve geri döner. Babam sağlığında bu olayı birkaç kez anlatmıştı. Trakya Yahudileri bu olayları kendi aralarında LA FURTUNA [fırtına] diye adlandırırlar. O zamanlar Uzunköprü'de yaşıyan pek çok Yahudi ailesi gibi babamın ailesi de Uzunköprü'yü terk etmek zorunda kalmıştı.

94 2 Ağustos 2005 tarihli elektronik posta mesajı.

— Bizim Kohen efendi Edirneden gelmiş Amca bey, dün gördüm!

... «Zaten oranın havası madama yaramamıştı...

... Evvelâ mağazayı satıp...

... İstanbula göç ettim...» diyor. Fakat zavallı çok ukala içinde!..

A. B. — Vah vah!.. Gidip göreyim. Büyükadada mı oturuyor. Tokatlıyanda mı?...

Akşam, 17 Temmuz 1934

3) KIRKLARELİ'NDEKİ OLAYLAR

a) Olaylardan Bir Yıl Önceki Durum

1933 yılında Kırklareli Musevi İlkokulu'nu ziyaret eden, *Akşam* gazetesi muhabiri Kemal Ragıp, hem okul, hem de Kırklarelili Museviler hakkındaki izlenimlerini şöyle aktaracaktı:[95]

> Mektebin mevcudu 130'dur. Bunların otuzu ana sınıfındadırlar. Ana sınıflarından maksat çocuklara türkçe şivesile dil öğretmek, terbiye sistemlerine hazırlamak, analar biraz nefes aldırmak ve çocuklarını sokaklardan kurtarmaktır. Müslümanlardan yirmi otuz aile, bu mektebe müracaatla çocuklarının ana sınıfına kabul edilmeleri için ricada bulunmuşlardır.
>
> Mektebin müdürü topçu kaymakamlığından mütekait Cevat beydir. İkisi müstesna olmak üzere diğer muallimler de müslümandırlar. Bu muallimler büyük bir gayretle çocukları Türk harsında yetiştirmeğe çalışmaktadırlar.
>
> Musevi muallimlerden Jak Efendi İbranice ve İnez hanım da Fransızca okutmaktadırlar. Fakat musevilerin şu İbraniceye bu kadar ehemmiyet vermeleri beyhude bir yorgunluk değil midir? Bunu haham efendiye de söyledim o da beni tasdik eyledi ve 'türkçe olsa daha iyi olur' dedi. (...)
>
> Türk musevi vatandaşlarımız tarafından idare olunan bu klüpte [uhuvvet kulübü] geçen akşam çok eğlenceli bir balo verilmiş ve bir çok kibar müslüman aileleri de iştirak eylemişlerdir. Balo sabaha kadar devam eylemiş ve misafirlere gösterilen hüsnü kabul çok makbule geçmiştir. Bu klüp 33 sene evvel Türk musevileri tarafından tesis olunmuştur. Klübün bu kadar müddet bura halkının terbiyei içtimaiye ve hayatı medeniyeden [uygar hayattan] ne kadar zevk aldıklarına delâlet eder. Bu klüp sayesinde musevi vatandaşlar adi kahvelere gitmekten vazgeçmişler ve fakir çocuklarla ailelerine yardım eylemek fırsatını bulmuşlardır.

---

[95] Kemal Ragıp, "Kırklareli Musevi ilk mektebini bir ziyaret", *Akşam*, 12 Şubat 1933.

> Hahambaşı Moşe Fins efendi ile görüştüm. Bu zat güzel bir şive ile Türkçe konuşmakta ve yüksek zekâ ve malûmatile kendisini herkese sevdirmektedir. Musevilerin ispanyol ve sair ecnebi lisanlarını terkederek umumiyetle Türkçe dilini ana dili olarak konuşmak için aralarında bir cemiyet teşkil etmek üzere olduklarını ve hiçbir dertleri olmayıp dedikodudan uzak ve müslümanlarla kardeş gibi yaşadıklarını mumaileyh büyük bir sevinçle bana anlattı.

Bu yazıdan birkaç gün sonra *Akşam* gazetesi, Kırklareli Yahudi Cemaati hahamı Moşe Fins'in *Şabat* günü sinagogda yaptığı konuşmasını nakledecekti. Moşe Fins Efendi şöyle konuşacaktı:

> Arkadaşlar; senelerden beri Türkiye'de yaşıyoruz. Türklerden daima iyilik ve kardeşlik gördük. Arkadaşlarımız yaşadıkları muhitin başka memleketlerde yaşayan lisanını kabul ettikleri halde görüyorum ki sizler İspanyolca konuşuyorsunuz.
>
> Bugünden itibaren yaşadığımız bu büyük ülkenin âdil ve ebedî sahipleri olan necip Türk milletinin sevimli lisanile konuşmayı dilerim.

Moşe Efendi'nin bu sözleri gerekli etkiyi yaratacak, Kırklarelili Yahudilerin kurdukları Uhuvvet Kulübü'nde "Türkçe konuşalım" levhaları asılacak ve tertip edilen geceye katılan Yahudilerin Türkçe konuştukları görülecekti.[96] Otuzlu yıllar, basının ve CHF'nin Fransızca veya *Ladino* konuşmakta ısrar eden Yahudilere sürekli Türkçe konuşmalarını telkin eden bir dönemdi. Dolayısıyla Kırklarelili Yahudilerin bu davranışlarında garipsenecek bir şey yoktu. Ancak Moşe Efendi'nin cemaatine Türkçe konuşmasını tavsiye etmesi, Yahudilerin kendi aralarında *Ladino* konuşmalarının halk ve resmî makamlar nezdinde tepki topladığının işaretiydi. *Akşam* gazetesi Kırklareli muhabiri Kemal Ragıp'ın bir diğer haberi de son derece ilginçti. Bu haber tefecilerle ilgiliydi:[97]

---

96 "Museviler ve Türkçe", *Akşam*, 17 Şubat 1933.

97 Ragıp Kemal, "Tefeciler köylünün bütün kazancını alıyorlar", *Akşam*, 2 Şubat 1933.

Kırklareli vilâyet halkı çok saf ve temizdir. Rumeli cihetlerinden buraya mühim bir mühaceret akını olmuş ve her cins ahali burada yerleşmiştir. Buranın toprakları gayet mahsudar olduğu gibi hayvanat beslemeğe de müsait bulunduğundan muhacirler için bu vilâyet çok cazip olmuştur.

Böyle olmakla beraber esefle arz edeyim ki köylü burada zayıf düşmeğe başlamış ve saadetlerine engel olan bir takım tufeylîlerin şerlerine uğramışlardır! Bunlar zavallı köylülerin zâfından ve iktisâdî vaziyetin icabatından istifade ederek fahiş faizlerle para ikraz etmişler ve onların borçlu bırakmışlardır!

Bu borçlar bir türlü ödenemiyor ve köylünün elinde ne var ne yok ise hepsi bu muhtekir ve havadan geçinen sarrafların eline geçiyor. Eğer mahsuller eskisi gibi para etmiş olsaydı köylüler bir dereceye kadar nefes alabileceklerdi. Fakat şimdi bu borç ödeme belâsından büyük sıkıntıya düşmüşlerdir.

Buranın köylerinde hayvanat pek çoksa da eskisi gibi para etmediğinden mal sahipleri bunları yok pahasına satmaktadırlar! Peynir imaline mahsus sütler de mandıracıların lehine ve köylülerin aleyhine gibi bir vaziyet almıştır. Köylüler mandıra sahiplerinden yüksek faizle para istikraz ederken mandıracılar sütün fiatını da kırıyorlardı.

İşte buradaki Osmanlı bankasıyla Ziraat bankası bu çirkin vaziyete mani olmuşlardır. Osmanlı bankası para verirken noterler de masraf olmasın diyerek köylünün hayvanlarını ipotek yaptırıp muhtarları da yedi emin tayini suretile ve dokuz ay vade ile faizi indirdiğini memnuniyetle haber aldım. Mandıracıların bu halden memnun kalmadıkları cihetle banka aleyhinde propaganda yaptıklarını da duydum!

Buradaki beş on havadan geçinen kimseler bankalardan istikraz eyledikleri paraları kendilerin sermaye yaparak köylülere yüksek faizlerle vermekte ve o zavallıları kendilerine kıskıvrak bağlamakta idiler. Bankalar, köylülerle doğrudan doğruya temasa gelmişlerdir. Zaten umumî müdürlerinden kolaylık gösterilmesi hakkında emirler almış olduklarından köylünün düştüğü vaziyet ıslah edilmeğe başlanmıştır.

> Her yerde olduğu gibi burada da köylüler bankadan fazla para alabilmek için bazı mal sahiplerini kefil gösteriyorlardı. Bunlar kefalet için köylülerden para alırlar ve bu suretle de gayri meşru bir kazanç ağı kurarlardı. Ziraat bankası aradaki vasıtaları kaldırarak doğrudan doğruya köylülerle temasa geldiğinden şimdi bu gibi uygunsuzluklara meydan verilmemektedir.

Gerek Kırklarelili Yahudilerin *Ladino* konuşmaları ve gerekse tefecilerle ilgili bir haber Kırklareli'nde bir rahatsızlığın mevcut olduğunun işaretiydi. Ancak hiç kimse bu rahatsızlığın bir yıl sonra cereyan edecek olayların habercisi olduğunun farkında değildi.

b) Olayların Cereyan Şekli

İstanbul'a gelen göçmenlerle konuşan Vâ-Nû Kırklareli'ndeki olayları şöyle tasvir edecekti:

> Yüz yirmi hanelik Yahudisi olan Kırklarelinde, evleri bazı haylaz çocuklara taşlattırmışlar. Kendini bilmiyen büyükler arasında da aynı hareketi tekrarlıyanlar olmuş. Ancak zabit evlerine komşu oturan Musevi aileleri bu gibi taarruzlardan masun [korunmuş] kalmış.[98]

Ancak başka tanıklıklar yaşanan olayların Vâ-Nû'nün anlattığı gibi basit bir taşlama olmayıp çok daha vahim olduğunu göstermekte. Kırklareli'nde yaşayan Yunan uyruklu tüccar Aaron Samuel Kazes 3 Temmuz 1934 akşamı saat 21.30'da bir grup lise öğrencisinin Yahudi mahallesindeki evleri taşlamaya başladığını görecekti. Bu öğrenci grubuna sonradan halk ve silahsız askerler de katılacaktı.[99] Fransız Büyükelçiliği'nin raporuna göre de saldırganlar köylü, öğrenci, tüccar ve memurlardan oluş-

---

[98] Vâ-Nû, "İstanbul'a kaçan Yahudiler neler anlatıyor?", *Haber Akşam Postası*, 6 Temmuz 1934.

[99] Photini Constantopoullou - Thanos Veremis, (Derl.), a.g.e., s. 241-242, Belge 84, Yunanistan'ın İstanbul Konsolosu D. Kapsalis'in Yunan Büyükelçiliğine gönderdiği 5 Temmuz 1934 tarihli rapor.

maktaydı.[100] Yabancı kaynaklara göre yağmalanan ev sayısı 65 idi. Mağazalar ve Çarşı'daki dükkânlar ise zarar görmemişti.[101] Saldırganlar Yahudi ailelere hakaret edecek ve hırpalayacaktı. Kalabalık Kazes'in oturduğu eve ulaşıp, damadının dairesini yağmalaması üzerine Kazes kapısını kilitleyecek, pencereden dışarı çıkacak, çatıya tırmanarak ahbabı olan bir aileye sığınacaktı. Yağma gece boyunca sürecekti. Kazes parasız bir halde şehri terk edecek, kendisinin ve eşinin hayatı tehlikede olduğu için Kırklareli'ne geri dönmeye cesaret edemeyecekti. Edirne'deki Yunan Konsolosu'na Yunan Sefareti'nin hayatının tehlikede olmadığını garanti etmesi halinde geri dönmeyi kabul edeceğini bildirecek, Cumhuriyet Caddesi'ndeki mağazasında mevcut olan mallarının mahalli makamlar tarafından kendisine gönderilmesinin temini için Yunan Sefareti'nin girişimde bulunmasını isteyecekti.[102] Silahla tehdit edilen bir tüccar bin beş yüz lira değerindeki gayrimenkulunu elli liraya satmak zorunda kalacaktı. Yağmacılar üç-dört saat boyunca her türlü şiddete başvuracak, Yahudileri bıçakla, ölümle tehdit edecek, dövecek, kadınlara tecavüz edeceklerdi. Saldırı ertesi gün de devam edecekti.[103] Edirneli bir Yahudi'ye göre Kırklareli'nde cereyan edenler diğer şehirlerde meydana gelen olaylardan çok daha

---

100 Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Serie E Levant, 1918-1940, Turquie 603, Politique Intérieure (1923-1943), 29 Temmuz 1934 tarih, 246 sayılı belge.

101 NARA, RG59 Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 28 Temmuz 1934 tarihli ve 867.4016/Jews/12 sayılı belge. T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 20 Ağustos 1934 tarih ve 030.10..242.634.23 sayılı belge.

102 Photini Constantopoulou - Thanos Veremis, (Derl.), a.g.e., s. 241-242, Belge 84, Yunanistan'ın İstanbul Konsolosu D. Kapsalis'in Yunan Büyükelçiliğine gönderdiği 5 Temmuz 1934 tarihli rapor.

103 "L'expulsion des Juifs de Thrace", *Paix et Droit*, XIV, Sayı 7, Eylül 1934, s. 15-16. Bu dergi Alliance Israélite Universelle (Paris), yayın organıdır. Edirne *Alyans* okulu öğretmeni M. Mitrani olaylara tanık oldu. İstanbul'a kaçtıktan sonra 9 Temmuz 1934 tarihli mektubuyla AIU'e izlenimlerini nakletti. *Paix et Droit* dergisinde çıkan ve burada alıntılanan makale M. Mitrani'nin mektubuna dayanmaktadır. (*Alyans* arşivi, Turquie IC dosyası, 9 Temmuz 1934 tarihli ve 2539/3 sayılı mektup)

fevkindeydi. Bu şahıs olayları "barbarlık" olarak niteleyecek, Yahudi genç kızlar ile kadınların tecavüze uğradıklarını, genç kızların zorla ailelerinden alındıklarını, tarifi imkânsız dehşet sahnelerinin yaşandığını anlatacaktı. Neticede olayların başlamasından birkaç saat sonra Kırklareli'nde tek bir Yahudi kalmayacak, tamamı şehirden kaçacaktı.[104] Bir görgü tanığma göre bir aile çok güzel olan kızını çarşafa sokarak gizlice İstanbul'a göndermiş ve böylece tecavüze uğramasını engellemişti.[105] Saldırganlar Kırklareli hahamı Moşe Efendi'nin elbiselerini zorla çıkaracak, sakalını kesecek ve birkaç genç kızın yüzüklerini çalmak için parmaklarını keseceklerdi.[106] Olayları önlemeye çalışırken bıçaklanan jandarma onbaşısı kaldırıldığı hastanede ölecekti. Basına göre jandarmayı bıçaklayan bir çingene idi ve yakalanmıştı.[107] Bulgaristan'ın İstanbul Konsolosu'na göre ise olay basının aksettirdiği şekilde cereyan etmemişti. Jandarma onbaşısı bir Yahudi genç kıza tecavüz etmeye yeltenirken babası tarafından bıçaklanmıştı. Olay önce gizlenmişti. Ancak jandarmanın öldüğü duyulunca basın jandarmaların da olaylara karıştıkları izlenimini vermemek için olayı bir çingenenin Jandarma erini şehit ettiği şeklinde nakletmeyi uygun bulmuştu.[108] Bu korkunç gecenin sabahında, yani 4 Temmuz sabahı, yaklaşık 400 Yahudi dehşet içinde trene binip İstanbul'a kaçacaklardı.[109] İşin tuhafı Kırklareli-Alpullu arasmda her gün üç yolcu vagonuyla sefer

---

104 NARA, RG59 Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 27 Temmuz 1934 tarihli ve 867.4016/Jews/8 sayılı belge.

105 Ulus, İstanbul, E.A. ile 20 Aralık 2005 tarihinde görüşme.

106 H. J. B., "Une forte vague d'antisémitisme déferle sur la Thrace Turque", *Israel*, 19 Temmuz 1934, s. 4-5 / NARA, RG59 Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 27 Temmuz 1934 tarihli ve 867.4016/Jews/8 sayılı belge / Elie A. Shaul, "Tres tristas datas en la historia de los Judios de Turkiya", *Los Muestros*, Haziran 1994, s. 10.

107 "Bir jandarmamızın ölümü ile biten hadise", *Vakit*, 10 Temmuz 1934.

108 Timur Öztürk, a.g.e., s. 83.

109 Photini Constantopoulou - Thanos Veremis, (Derl.), a.g.e., s. 241-242, Belge 84, Yunanistan'ın İstanbul konsolosu D. Kapsalis'in Yunan Büyükelçiliğine gönderdiği 5 Temmuz 1934 tarihli rapor.

yapan tren 4 Temmuz sabahı gün ağarırken Kırklareli Tren İstasyonu'nda onbeşten fazla yolcu vagonu ile beklemekteydi. Yahudi esnafın bir kısmı şehirden alelâcele ayrılmadan önce elindeki mal stoklarını çok düşük meblağlara satacaktı. 4 Temmuz sabahı İstanbul'a gitmek üzere tren istasyonuna doğru yürüyen Yahudi esnafın yolu kesilecek ve üstlerindeki paralar gasp edilecekti.[110] Kırklareli Yahudi Cemaati Reisi Bohor Mitrani olaylardan beş ay sonra *Alyans*'m Paris'teki merkezine yolladığı mektupta 3 Temmuz gününden şöyle söz etmekte:

> *Alyans* Merkez Komitesi 3 Temmuz günü cemaatimizde cereyan eden ve Yahudi mahallesini en acınacak hale sokan fırtınadan tamamiyle haberdar olması gerekir. Dizginleri boşalmış yağma sırasında yağmalanmamış ev [bulmak] çok enderdi. Yağma bütün Yahudileri evsiz, barksız ve yardımsız bıraktı. *Alyans*'a yardım çağrısında bulunuyor, nüfusumuzun bir kısmına çarşaf, yorgan ve ev eşyası tedarik edebilme maksadıyla bir miktar para göndererek kıymetli yardım elini uzatmasını rica ediyoruz.[111]

c) Olaylar Neden Meydana Geldi?

Kırklareli'nde cereyan eden olayların geri planını en iyi izah eden metin olaylardan sonra *Trakyada Yeşilyurt* gazetesinde yer alan bir başyazıdır. Kırklareli'nde yaşayan Türkler ile Yahudiler arasındaki gergin ilişkilerin, Yahudilerin Türkleşmeye direnerek cemaat hayatını sürdürmeleri, bir zabitle evlenmek isteyen bir Yahudi genç kızının bu evliliğine şiddetle karşı çıkmaları ve en nihayet ticaretteki üstünlükleri bu gerginliğin zeminini oluşturduğunu göstermesi açıdan bu baş yazı önemlidir:[112]

---

110 Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Serie E Levant, 1918-1940, Turquie 603, Politique Intérieure (1923-1943), 29 Temmuz 1934 tarih, 246 sayılı belge.

111 *Alyans* Arşivi, Turquie XCIVE Dosya: Kırklareli, "Communauté 1934", Bohor Mitrani'nin *Alyans* Başkanına gönderdiği 16 Aralık 1934 tarihli mektubu.

112 "Yahudi Meselesi", *Trakya'da Yeşilyurt*, 23 Temmuz 1934. Bu yazıya İstanbul'da yayınlanan *Millî İktisat* gazetesi tepki gösterecekti. Bkz. "Bir Cevap", *Trakyada Yeşilyurt*, 13 Ağustos 1934.

Yahudilerle en çok kaynaşmış danslarda, balolarda, içtimaî toplantılarda her beraber bulunmuş; beraber gülmüş, beraber oynamış bir muhitte bu hadise nasıl oldu? Hiç şüphe yokki; bizim Kırklareli yahudilerinin uzun zamanlardanberi devam eden çok yanlış, çok egoist hareketleri vardır. Bir Mişon Salinoz, bir Yosef Adato, bir Azarya memleketin belli başlı iktisadî işi olan Mandıracılık işlerinde o kadar inhisar [tekel] göstermişlerdirki; binlerce teneke Peynir çıkardıkları hâlde ufak bir mandra almak isteyen Türk çocuğuna her türlü müşkülâtı göstermişlerdir. Yapak almak isteyen bir Türk tüccarını ezmek için çevrilen intrikaları, yapılan fenalıkları gözümle gördüm.

Edirne kırından Demir köyüne kadar aldığı binlerce sağmallık koyun südune mukabil Evci köyünde ufak bir mandra kurmak isteyen fedakâr bir Türk çocuğuna karşı Yasef Adato'nun bütün yahudiliğini sarf ederek; Türk köylüsünü ikiye bölmesi ve bu çocuğumuzu o köyde hem iktisaden hem izzeti nefs noktasından hırpalanmış olması bir hakikattır.

İktisadî işlerde başka yerleri bilmem fakat Kırklareli musevileri müteşebbis Türk çocuklarına karşı senelerdenberi adeta bir husumet cephesi almışlardı. Bir buçuk sene kadar oldu. Osmanlı bankasının betbaht bir Müslüman müdürü – Türk değil Müslüman olduğunu söyliyen bir araptı – Kırklareli Türk tacirlerini perişan ederken bu memleketin en müreffeh evlâdı olan musevî kardeşlerimizden bir metelik yardım göremedik. Patır, patır dökülen, iflâsa uğrayan zavallı kardeşlerimiz karşısında bu tüccar vatandaşların en ufak bir manevî alâkasını bile göremedik. Bunlar yahudilerin iktisadî sahadaki marifetleridir. Birde kültür itibarile olan noksanları varki; Bilhassa Türkçe konuşmakta hiçbir vakit millî izzeti nefsimize hürmet etmemişlerdir. Türk ocağında, askerî mahfelde, en kibar bir balonun davetlisi iken bile yahudice konuşmaktan nefsini menedemiyecek kadar taassup gösteren yahudilerimiz hemen yüzde doksan beştir. Beş, altı sene evvel masumane bir aşk neticesi olarak genç bir zabite varmak isteyen bir yahudi kızının nasıl yüksek bir taassupla karşılandığını; zabite kaçmasının bütün yahudi aleminde heyecan ve adeta şımarıklık hasıl ettiğini ve nihayet mahkeme kararile karı koca olduktan sonra kocasının elinden kaçırmak için binlerce lira sarfile İstanbulda evin-

den kapılarak Marsilyaya götürüldüğünü ve nihayet bir yahudi kızının bir Türk zabitine bile lâyık olmadığını ifade eden hareketlerine ne diyelim.

400 Senedir Trakya Türkleri arasında en müreffeh ömür geçiren musevilerimizin topluluk hayatları bile bizden ayrıdır. Onların bir yahudi mahallesi; bir yahudi çarşısı vardır. Hiç biri bir Türk mahallesinde, bir Türk komşusu olmağı hatırından bile geçirmemiştir.

Bu gün hadise faillerinden bir çokları muhtelif cezalarla hapise mahkûm olurken ve geçmiş, müessef bir vaka karşısında iken bunları zikir etmekten maksatım, bizimle kardeş gibi yaşamak isteyen musevilerimizin bize iktisadî sahada, kültür sahasında, her sahada açık kalple, bir Türk vatandaşı gibi samimiyet göstermelerini dilemektir. İyi dostluklar, iyi ve karşılıklı münasebetlerle kurulur. Sade Türküz; demek kâfi değil... Türk olduğunu Türk gibi düşünerek, Türk gibi konuşarak, Türk gibi dostuna dost düşmanına düşman olarak hareket etmekte onların borcudur. Bunu yapmağa başladıkları gün arada her türlü süi tefehhümlerin kalkacağına, arada bir kaynaşma bir yaklaşma olacağına şüphe etmesinler biz, böyle düşünüyoruz ve bu böyledir.

d) Tanıklıklar

Trakya Umûmî Müfettişliği Başmüşaviri Şükrü Sökmensüer[113]

Kırklareli olayının vukuu anında ben Edirnede o meşhur Yahudi aleyhdarlığını körükliyen eserin[114] tesiri altında bir elektrik cereyanı gibi bütün Trakya'ya yayılmış olan bu hareketi önleyici tedbirleri almağa çalışmakla meşguldüm.

---

113 "Sökmensüer'in mektubu ve Cihad Baban'ın cevabı", *Tasvir*, 11 Aralık 1948.

114 Söz konusu eser Cihad Baban'ın Cihat Hikmet müstear adıyla yayınladığı *Hitler ve Nasyonal Sosyalizm* kitabıdır. Cihad Baban, Cihat Hikmet imzasıyla, MTTB'nin yayınladığı kısa ömürlü *Birlik* dergisinde de bir makale yayınlamıştır. Bkz Cihat Hikmet, "Niçin Milliyetperveriz ?", *Birlik*, 5 Birinciteşrin 1933, sayı 4, s.2-3.

Kırklareli hâdisesini bana ilk haber veren şahıs Edirne Milletvekili Sayın Mehmet Edip Ağaoğludur. Bu haberi alır almaz, hâdisenin önlenmesi için Kırklareli valiliğine nasıl emir verdiğimi bu arkadaşım da çok iyi hatırlarlar. Onun şahadetini [tanıklığını] de şimdiden kabul ediyorum. [Kırklareli hahamının kızına] Irza tecavüz uydurması çok gülünçtür. Böyle bir hâdise örtbas edilebilir ve cezasız kalabilir miydi? Kırklareli'de yargıç ve mahkeme yok mu idi?

Beni bu hâdisede Cumhuriyet devrinin az da olsa mesuliyet taşıyan bir vazifelisi olarak yaptıklarımdan, hem bir Türk olarak, hem insan olarak ve hem de Cumhuriyet devrinin bir memuru olarak bütün varlığımla ancak huzur duymaktayım.

Gazeteci Nazif Karaçam[115]

11930'lu yıllarda Yahudilerin ekonomik gücünü sarsmak amacıyla Edirne'de olduğu gibi, Kırklareli'nde yaratılan Yahudi Hadisesi pek üzücü geçmiştir. Olayı istismar edenler ve çıkar sağlamak için ahlaki olmayan yollara başvurmuşlar. Olay Yahudileri korkutmak, Türklerin Yahudilerden alışverişini engellemek amacıyla başlatılıyor. Başlatılan Yahudi aleyhtarlığı giderek Yahudi dükkân ve evlerinin yağmasına dönüşüyor ve bu arada maalesef bir takım tecavüz olayları meydana geliyor. Bu olayda Kırklareli'nde Komiser Abdullah, Balaban Hasan, Kahveci İbrahim'in kardeşi Mehmet ve Ahmet Işıkalp büyük rol oynuyorlar. Yahudilerden Moşe Polikar, İlya Bahar, Albert, Mişon Sennar, Nesim Magriso, Madam Amado büyük zarar görüyorlar.

Kırklareli'de "Yahudi Yağması" diye anılan olayın şiddete dönüşmesi üzerine resmi makamlar olaya neden olanların (Müşevvek ve müsebbibleri) cezalandırılacakları duyurulmasıyla çalıntı mallar sokaklara bırakılıyor. Korkudan kaçamayan Yahudilerin malları iade ediliyor.

---

115 "Gazeteci Nazif Karaçam'ın kaleminden Kırklareli Olayları", *Tarih ve Toplum*, Mayıs 1996, Sayı 149, s. 4.

Karaçam'a göre bu "talihsiz Yahudi Olayı" na rağmen şehrin Müslüman ve Yahudi halkı birbirleriyle çok iyi geçinirlerdi.[116] Nazif Karaçam daha sonra olaylarla ilgili şu ek bilgileri verecekti:[117]

1934 yılında Trakya genelinde meydana gelen ve tarihe "YAHUDİ HADİSESİ" olarak geçmiş bulunan Yahudi karşıtı hareketin üzerinden 69 yıl geçmiş olmasına karşın olay hâlâ araştırma konusudur. Hareketin içinde, dışında, önünde ve arkasında kimler vardı bilinmiyor. Hareket bir takım disiplinsiz insanların işi mi idi yoksa bu hareketi planlayan resmî, gayri resmî kimseler mi vardı? Olayın cereyan şekline bakılacak olursa resmî ve gayriresmî insanlar bu terör ve şiddet hareketinde rol oynamışlardır. Fakat rollerinin çapı ve boyutu belli değildir. Biz yaklaşık 50 yıl önce kendisinin yakınında olmuş, bu olay yaşandığı zaman Edirne'deki Trakya Genel Müfettişliğinde Özel Kalem Müdürü olan Kırklarelili Halil Tekin Bucaklı'dan dinlediklerimizin ışığında bazı bilgileri aktarmak istiyoruz. Kaldıki bu olayın en şiddetlisinin geçtiği Kırklareli'nde, hareketi bir Kırklarelili sorumludan öğrenmek önemli olsa gerektir.

Halil Tekin Bucaklı sıradan bir insan değildir. Cumhuriyetin ilk kaymakamlarındandır. İstanbul ve Ankara'da devletin önemli makam ve hizmetlerinde bulunmuştur. Köken itibariyle Selanikli'dir. Tüm Fransız yazarlarını kendi dillerinden okumuştur. Bu yüzden Ankara devlet ricali arasındaki adı "Fransız Halil" olarak çıkmıştır. Cumhuriyetli yılların arka cephesini bilen bir Kültür Adamı'dır. Bu nedenle "1934 TRAKYA HADİSESİ" üzerine söyledikleri, değerlendirmeleri önemlidir.

Halil Tekin Bucaklı'ya göre Edirne, 1934 Trakya Olayı'na 1908 sonrası boykotlarla birikimli bir kenttir. Yerli, yabancı, askerî ve sivil okulları ile eğitimli ve düşünce potansiyeli olan bir yerdir. Edirneliler, Edirneli aydınlar, okumuşlar, idareciler ve özellikle okullar yakın tarihin milliyetçi duygu ve düşünceleri ile ko-

---

116 Nazif Karaçam, *Efsaneden Gerçeğe Kırklareli*, Belediye Yayını, Kırklareli, 1995, s. 119.

117 Nazif Karaçam'ın 28 Temmuz 2005 tarihli mektubu.

şullanmıştır. Balkan Savaşı'nda Trakya kentleri ve bilhassa Edirne azınlıkların büyük ihanetine uğramıştır. Milli Mücadele'deki olaylar da bunu pekiştirmiştir. 1905 yılında Avusturya mallarına boykot olayı Edirne'de çok etkili olmuş, ticaretin, ekonominin yabancı ellerde değil, kendisini bu toprakların sahibi görenlerin elinde bulunması gerektiği tohumlarını ekilmiştir. Nitekim 1934 Olayı'na kadar Edirne'de azınlıkların ticaretine, konuşmasına yasaklar getirilmiş, uyarılar yapılmıştır. En önemlisi Edirne ve Trakya'da 1923'ün Büyük Mübadelesi ekonomiye, ticarete doğrudan sahip olmada yeni ufuklar açmış, yeni umutlar uyandırmış, azınlık karşıtlığına güç ve ivme kazandırmıştır. Bunun sonucu Trakya'da yaşayan Yahudileri kaçırtmanın yolları, yöntemleri düşünülmeye, planlanmaya, kurgulanmaya başlanmıştır. Bunu yapacak olanlar bilerek ya da bilmiyerek Edirne'de toplanmaya, idarede, okullarda, Halkevi'nde toplanmışlardır. 1932 de açılan Halkevleri, milliyetçiliği ve Türkçülüğü kapatılan Türk Ocakları'ndan devralmıştır. 1930 yılında yapılan Belediye Seçimleri'nde Türk Ocakları Atatürk'ün Genel Başkanı olduğu Cumhuriyet Halk Fırkası'na tavır almış, Ocaklılar bu seçimde Trakya'da Fethi Okyar'ın partisi Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemişlerdir. En fazla karşı oy da Kırklareli'nde çıkmıştır. Kaldıki 1924 de Ordu'ya dönen Kırklareli Milletvekili Korg. Şükrü Naili Gökberk'ten boşalan milletvekilliğine Kırklarelililer Cumhuriyet Halk Fırkası'nın adayını değil, bağımsız aday, Lüleburgazlı Şevket Ödül'ü seçmiştir. Kırklareli'nin milliyetçiliğinde böyle de ilginç bir olay vardır.

Halil Tekin Bucaklı, 1934 Trakya Yahudi karşıtlığı hareketinin içinde ve önünde devletin ve zamanın İsmet Paşa Hükümeti'nin olmadığını, ancak yörede bu havayı estirenlere, yazı ile destek verenlere ve özellikle Halkevlerinin çatısı altında toplananların CHF [ile] dirsek teması olanlara sempati ile bakıldığını, hoşgörü ile karşılandıklarını söylemiştir. Şiddetin, terörün planını yapan ana çizgileri ile kurgusunu belirleyen Edirne'deki beyin takımı olmuştur. Bu takımın mensupları o zamanki idare CHF'nin içinde, Halkevi'nin çatısı altında, eğitim kurumlarında toplanmışlar, *Altıok* dergisinde yer almışlardır. Kendisinin Trakya Umumî Müfettişliği'nde Özel Kalem Müdürü olduğunu vurgulayan Halil Tekin Bucaklı, ünlü yazar Çetin Altan'nın babası Halit Bey'in valilikte

Mektupçu (Vali Yardımcısı) olduğunu,[118] Turancı Nihal Atsız'ın, sonradan Anadolucular arasında adı geçen Suat Kemal, Felsefeci Ziya Somar ile birlikte daha birçok eğitimcinin, CHF'smdan, Halkevi'nden bir takım insanlarm işin içinde olduklarının söylendiğini açıklamıştır. Daha önce hareketin havası hazırlanmış, fikir zemini oluşturulmuştur. O yıla mahsuş olmak üzere geleneksel Kırkpınar Güreşleri'nin Kırklareli Kızılay'ı hesabına Kırklareli Loryalo Parkı'nda yapılması, tarihin 3 Temmuz 1934 olması kararlaştırılmıştır. Bu vesileyle Kırklareli'nde büyük bir kalabalık toplanması sağlanmıştır. O sıra Kırklareli'nde Vali Faik Üstün, Belediye Başkanı Şevket Dingiloğlu[119], Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Karahafız'ın Mehmet'tir. Ancak 3 Temmuz'da olaylar başlamadan önce Kırklareli'nde daha önceden Yahudilere karşı sözlü sataşmalar başlamış, Yahudi Cemaatinin sinirlerini bozmaya, huzurunu kaçırmaya yönelik hareketler olmuştur. Bunları yapanlar daha ziyade esnaf ve ticaret kesiminden insanlarla, Türk Ocağı'ndan Halkevi'ne geçmiş ırkçı, turancı ve şovenist tanınan kimselerdir.

3 Temmuz 1934 tarihinde Kırkpınar Güreşleri dolayısıyla Kırklareli olağanüstü kalabalıktır. Söylendiğine göre şehirde yaşa-

---

118 Halit Altan, 1935 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü Üçüncü Şube Müdürlüğü'ne atanacaktır. (Çetin Altan, "Vatanın önemi, vatandaşınkine ağır bastığında...", *Milliyet*, 19 Ağustos 2005.)

119 Şevket Dingiloğlu, (1886-1947) ortaöğretimini Edirne'de, yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde (1908) tamamladı. Öğretmenlikten sonra Demirköy Kaymakamlığı, Dereköy Bucak Müdürlüğü, Kırklareli, Vize, Eskişehir göçmen müdürlüklerinde bulundu. Kurtuluş Savaşı sırasında Trakya'nın kurtuluşu çalışmalarına öncülük etti. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucuları, yöneticileri arasmda yer aldı. Kırklareli şubesini kurdu. Kırklareli'nde işgalcilere karşı savaştı, bu hizmetleri nedeniyle İstiklâl Madalyası ile ödüllendirildi. 1923'ten sonra yedi yıl Kırklareli Belediye Başkanlığı yaptı. Seferberlik müdürlüklerinde bulundu. Kaynak: Nazif Karaçam, *Bütün Yönleri ile Kırklareli ve İlçeleri*, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1970, s. 105-106. Şevket Dingiloğlu'nun Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucuları arasmda yer aldığı şu eserde de belirtilmekte: Yrd. Doç. Dr. Zekâi Güner, *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1 Aralık 1918-13 Mayıs 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s. 200. Şevket Dingiloğlu aynı zamanda *Trakya'da Yeni Işık* gazetesinin imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü idi. Kaynak: V. Türkân Doğruöz, "Yakın Dönem Kırklareli Tarihinde İki Yaprak: Trakya'da Yeni Işık gazetesi ve İzmir Suikastini Tel'in Mitingi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Yıl 2/2003, sayı 4, s. 43-53.

yan Yahudilere karşı hareket Kırkpınar güreşlerinin akşam üstü sona erdiği açıklandığında başlayacaktır. Nitekim öyle olmuştur. Kalabalık dağılırken, insanlar, cadde ve sokaklardan giderken onların aralarına sızmış olan ve kendilerini bu hareketi yapmaya mezun görenler Yahudi evlerine, iş yerlerine, mağazalarına girmeye, kaba hareketlerde bulunmaya, tartaklamaya ve lisanen hakaretlere başlamışlardır. Yahudi kadın, kız ve çocukların çığlıkları uzaklardan duyulmaya başlamıştır. Olayı bilmeyenler bundan çok korkmuşlar, evlerinden dışarıya çıkamamışlar, Yahudi komşularının yardımına gidememişler, kızgın ve öfkeli kişi ve grupları engelleyememişlerdir. Bilen bilmeyen, vazifeli olan olmayan saldırı hareketinin içine girmiştir. Kolluk Kuvvetleri kızgın ve şuursuz kalabalığı önlemekte güçlük çekmiş, bu sıra bir jandarma eri şehit olmuştur. Olay bir yağmaya dönüşmüştür. Söylendiğine göre şiddeti daha ileriye göterenler içinde esnaftan, tüccardan, ticaret erbabından kimseler vardır. Bunların bir çoğu da Yahudilerin yanında çalışmış, onların tezgâhtarlığını yapmış, ticareti onlardan öğrenmiş kişilerdir. Yaşlılar Kırklareli tarihinde böyle bir olayın şimdiye kadar görülmediğini, yaşanmadığını, Yahudi Mahallesi'nde, Cumhuriyet Caddesi'nde kapısı, çerçevesi kırılmamış, eşyaları sokaklara atılmamış ev, işyeri ve mağaza kalmadığını anlatmışlardır.

Trakya'nın hemen hemen her yerinde meydana gelen bu Yahudi karşıtı olayda Kırklareli'nde Belediye Başkanı Şevket Dingiloğlu'nun, Ticaret Odası Başkanı Karahafız'ın Mehmet'in, esnaf ve tüccarlardan Ahmet Helvacı, Kasap Hafız, Kahveci Salim, Köfteci Ali ve Hüseyin, Çırak Ali [Coşkun] gibi kişilerin öncü rol oynadıkları, olaydan sonra birçok kişinin tutuklandığı söylenmiş ve yazılmış ise de Ağır Ceza [Mahkemesi]nde yargılanan bunlardan çok azı mahkûm olmuştur. Bir çoğu evlerden aldıkları eşyaları kaçmış olan Yahudilerin evlerine bırakmışlarsa da yine de iade edilmeyen para ve eşyalar olmuştur. Sonradan YAHUDİ YAĞMASI'nın zenginleri olduğu anlatılmıştır. Bunların kimler olduğu üzerine rivayetler vardır. Yağma Hareketi'nin militanlarından Çırak Ali [Coşkun] uzun zaman KÜÇÜK HİTLER olarak anılmıştır.[120]

---

120 Nazif Karaçam'a göre merhum Salomon Baruh Kırklareli Yahudilerinin Ali Coşkun'u bu lâkapla andıklarını kendisine söylemişti. Olaylar cereyan ettiği sırada Ali Coşkun 15-16 yaşmdaydı.

Halil Tekin Bucaklı en şiddetlisinin Kırklareli'nde yaşadığı Trakya Yahudi Hadisesi üzerine Trakya'daki bir çok idarecinin görevden alındıklarını, tutuklandıklarını anlatmıştır. Adli ve idari soruşturma ve yargılamadan sonra Trakya'da önde gelen bürokratların hemen hemen tümünün tayin edildiklerini söylemiştir.

Dina Mitrani'nin Anıları[121]

Dina, Kırklareli'nde büyüdü. Tarihe "Trakya Olayları" olarak geçen Yahudilere karşı düzenlenmiş yağma olaylarının yaşandığı gece (2-3 Temmuz 1934) evler ateşe verilmeye başlayınca çocukluk aşkı Nesim'le birlikte "ayakkabı giymeye bile fırsat bulmadan terlikleri ve çiçekli elbisesiyle" bir daha dönmemek üzere doğduğu topraklardan trenle İstanbul'a kaçtılar. İnsan kalabalıkları niyetleri kötü olmasa da, onu hayat boyu ürkütmeye devam etmişti. Bir gecede alevlerin içine gömdüğü Kırklareli'yi çocuklarına anlattığı çocukluk ve gençlik anılarında yaşattı hep; derenin kıyısında sevgilisi Nesim'le yaptığı piknikler, Paşa'nın kızlarıyla gittiği mahfeldeki balolar, tadını hiç unutamadığı taze köy ekmeği ile ceviz ve babasının bağlarındaki üzümler...

Dina Mitrani'nin kızı Deniz Alphan ile görüşüldüğünde halasından duyduğu ve kitabında yer vermediği bir anıyı hatırlayacaktı. Olayların cereyan edeceği tarihten bir gün önce Müslüman komşuları halasına "Yarın olaylar olacak. Bizde kalın veya çocuklar bizde kalsın" diyecekti. Halası bu teklifi kabul etmeyecek, olaylar başladığında da yanına sadece birer kavanoz pekmez ve turşu alarak trenle İstanbul'a kaçacaktı.[122]

Elfi Alfandari[123]

Bir hanım arkadaşım vardı. Raşel Aviente, Kırklarelili. Bana kendisi anlatmıştı. Bir akşam [saldırganlar] onları öldürmeye ge-

---

121 Deniz Alphan, *Dina'nın Mutfağı Türk Sefarad Yemekleri*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2005, s. 18.

122 Deniz Alphan ile 8 Ağustos 2005 tarihli telefon görüşmesi.

123 Teşvikiye, İstanbul, 22 Ekim 2005 tarihli görüşme.

leceklerini söylediler. Saldırgan güruh evlerine girdi. Annesi kocasını bir yere saklamıştı. Kocası yumurta ve tavuk ticareti yapıyordu. Sanıyorum yumurta ihraç ediyordu. Eve gelenler "Baban nerede, kocan nerede?" diye sordular. [Arkadaşımın annesi] "İş için seyahate çıktı" cevabını verdi. Onu aradılar, aradılar, [bulamadılar] evdeki her şeyi tahrip ettiler ve sonra çıkıp gittiler. İstanbul'a giden ilk tren sabah 05.00 de idi. Anne çocuklarını aldı, bir çocuk yeni doğmuştu, ayağındaki terlikleriyle evden kaçtı. Birisi araba bulmasına yardım etti. Terliklerle trene bindi. Yeni doğmuş çocuğunun altını değiştirmek için yanma bez bile alamadı. Ve böylece fakir, fukara bir halde İstanbul'a geldiler.

Goethe'nin "Büyücünün Çırağı" şiirindeki,

Die ich rief, die Geister,
Werd ich nun nich los.

yani Türkçesi,

Çağırdığım ruhlar,
Emirlerimi kaale almıyorlar.

dizeleri bu hâdiseye uygun düşüyor.

Albert Alfandari[124]

Millî İnkılâp Cevat Rıfat Atilhan tarafından yönetiliyordu. Nazilerin etkisi altında antisemit yayın yaptı. Ancak bu Trakya olayları'nı doğrudan etkilemedi. Türk hükümeti savaşın yaklaştığını, Bulgarların da Türklere dostluk beslemediğini biliyordu. Trakya'yı gayri Türk unsurlardan boşaltmak istiyordu. 'Yahudiler Bulgarlar hesabına casusluk yapacaklarmış.' Bunlar saçma sapan laflardı. Trakya bölgesi silahlandırılacağı için [Yahudileri yollamak istiyorlardı]. Bir Umumi Müfettiş, İbrahim Talî, bölgeye tayin edildi. Talî "burası boşaltılmalı" dedi. Oradaki mahalli idareciler bunu harfiyen uyguladılar. Hükümet böyle yapmak istemiyordu ancak alt kademe bunu harfiyen uyguladı ve hatta abarttı. "Her

[124] Teşvikiye, İstanbul, 22 Ekim 2005 tarihli görüşme.

yeri boşaltalım, onları kovalım, böyle bir emir var". Böyle bir emir vardı ama bu şekilde değildi. Bence [olayların müsebbibi] İnönü değildi. Bence büyük sorumlu İbrahim Talî ve de diğer alt mevkilerdeki idareciler idi. İstanbul'da bu çok heyecan yarattı. Kayınbiraderimin kardeşi avukat Bension Galin idi. Onun birçok önemli Türk arkadaşı vardı. Biri üniversitede hoca, diğeri mebus idi galiba. Onlara söyledi. Onlara "Ankaraya gidin, neler olup bittiğini anlatın" dedi. Onlar da Ankara'ya gittiler ve böylece Ankara neler olup bittiğinden haberdar oldu çünkü Ankara'da Yahudiler kovuldular mı kovulmadılar mı, kimse bir şey bilmiyordu. Türkçede bir laf vardır. "Vur dediysek öldür demedik". [Bu da biraz öyle oldu].

1915 Doğumlu Kırklarelili Terzi Ali Meral[125]

Onların buradan göçleri aşağı yukarı 1934'de başladı Yahudi yağmasıyla. O zaman Trakya Genel Müfettişlikte, Edirne'de Genel Müfettiş vardı. İbrahim Talî Bey'di o zamanki isim. O bir gün Musevilere herhalde bir kini varmış, ondan sonra Yahudiler buradan gitmeye başladılar. Zaten onların bir amacı vardı. İsrail devletini kurmak istiyorlardı. Buradan gidenler İstanbul'a diye gittiler, oradan da İsrail'e gittiler. Yavaş yavaş burası bizim oldu, Türklerin. Yabancı kalmadı. Şimdi çok şükür Allah'a bir iki tane var, (anlaşılmadı) Yahudi sayılmaz zaten. (...)

Bir akşam üzeri [19]34 yılında akşam yemeğine eve gidiyorum, geldim kuyumcunun oraya. Baktım o zaman burada Emniyet Müdürü Eblül Bereket adamın ismi. Baktım orada durmuş dört yolun ağzında. Birinin elinde de kocaman bir taş, 'atsana' dedi, 'at, kırın öldürün' falan. Emniyet Müdürü devletin temsilcisi tahrik ediyor insanları birbirine düşürmek için yani ben bu hadiseyi gördüğüm için söylüyorum. Hemen fırlattı taşı, şu şey var.... Evi onun bitişiğindeydi, o da bir Yahudinin evi, altı bakkal dükkânı üstü ev. Köşe camlar gitti şangır. Hakikaten ürperdim bir in-

125 Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı arşivi, Deniz Yamaner, "Kırklareli Musevi Tarihi" video çekimi, Yerel Tarih Yarışması Ulusal Jüri Özel Ödülü Kırklareli üçüncüsü –Temmuz 1998.

san olarak, sonra biz muhacir olarak gelmişiz biz gariban insanlarız. Çok garibime gitti. Doğruldum, eve gidiyorum Karaumur Caddesi'nde Uçarlar mağazasının olduğu yerde içeride bir ev vardı. Kapıda şeyler dikilmiş, ismi vereyim mi? Türklerden ama onlar öldü.

– Olsun verin isimlerini.

Ethem Valandova bir tanesi.[126] Yanındakini bilemeyeceğim, tanımıyorum kendisini. Şapat Polikar, Yahudi zahireci, 'Ne istiyorsunuz?' dedi. Bir şey istiyor, ben işitmedim orasını. Para istiyor herhalde. 'Ne parası yahu' dedi, 'babam ölüyor içerde, gel bak' dedi 'babam ölüyor', beni de çağırdı 'gel' dedi 'sen de gel, babamı görün içerde'. Hakikaten gittim yatakta yatıyor yaşlı bir insan ölecek halde, zaten zannedersem iki, üç gün sonra öldü. Çok üzüldüm. Ertesi gün Yahudiler hazırlanmışlar herkes istasyona doluyorlar trene kaçıyorlar buradan. Ankara'ya gitmiş, Atatürk'ten emir gelmiş 'herkes burada kalacak'. Dükkânları satmışken geri almış çoğu, mallarını satmışlar hepsini geri aldılar tekrar devam ettiler. Tek tük onlardan kalan var.

1933 Doğumlu Kırklarelili Hasan Kiraz[127]

Yalnız kısa olarak öğrendiğim kadar burada şimdi halen Yahudi yağmasına giren insanlar var isimlerini zikretmek istemiyorum. Yalnız bu Yahudi yağmasında onlara büyük zarar veren insanlar hiçbir tanesi iflah etmedi ve halen de daha bu adamların torunları da zararını görmekteler ve ben bunu gözümle görüyorum ve gördüm. Çünkü bizim dinimizde de mevcut. Bizim burada bize emanet olan hangi ırktan hangi dinden olursa olsun azınlıklara biz misafir gözüyle bakarız ve onları kendi hanemiz kadar korumak mecburiyetindeyiz. Çünkü bize onlar emanet. Allah'ın yarattığı birer insan. Madem ki onlar bizim vatanımızda vergisini veriyor, vatandaş olarak yaşıyor, biz onları korumak mecburiyetinde-

126 Gazeteci-araştırmacı Nazif Karaçam'a göre bu kişi zahireciydi.

127 Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı arşivi, Deniz Yamaner, "Kırklareli Musevi Tarihi" video çekimi, Yerel Tarih Yarışması Ulusal Jüri Özel Ödülü Kırklareli üçüncüsü –Temmuz 1998.

yiz, bizim dinimiz onu emrediyor. Fakat dinimizi bilmemek o zamanki insanların hırsı yanlış hareket onlara büyük zarar vermiş. Bu Yahudi yağmasında öğrendiğim kadarıyla evlerine hücum etmişler, geceleyin taciz etmişler onları, para almışlar, onlara eziyet etmişler, bazıları çoluk çocuklarını kucağına alarak ağlayarak, o zaman tren çalışıyor buralarda, trene doğru gidip buradan göç etmeye kalkışmışlar. (...) Evvela 'Yahudileri istemiyoruz' diye slogan atmışlar, bazı kurnazlar 'yürüyün be Yahudi yağması var, yürüyün be Yahudi yağması var' diyerekten kışkırtarak o yağma gerçekleşmiş.

Vakit gazetesi Muhabiri İle İstanbul'a Kaçan Üç Kırklareli'li Arasındaki konuşma[128]

Temmuz'un üçüncü günü akşam saat dokuzda idi. Akşamın ilk karanlıkları çöktüğü sırada evlerimizin camları taşlandı. Camlar tamamen kırıldı. Evlerimizden çıktık, kırlara düştük. Sonra ertesi sabah trene binerek İstanbul'a geldik.

Muharririmiz bunun üzerine tekrar sormuştur:

- Evinizin camlarını taşlayıp kıran kimlerdi?.
- Bilmiyoruz. Karanlıkta kimseyi göremedik. Korktuk, evlerimizden çıktık.
- Kimseye tecavüz ettiler mi? Ölen veya döğülen kimse var mı?
- Hayır, böyle bir şey yok. Biz zaten kendimizden başkasını görmedik.
- Peki, hükûmete müracaat etmediniz mi?
- Hayır, etmedik. Canımızı kurtarmak için her şeyi bıraktık geldik.
- Canımızın tehlikede olduğunu neden anladınız. Size daha evvelden bir şey söyliyen oldu mu? Sizi kimse tehdit etti mi?.
- Hayır, kimse tehdit etmedi. Temmuzun üçüncü günü akşamı camlarımızın taşlandığı dakikaya kadar hiçbir şeyden haberimiz yoktu.

---

128 "Yahudilerin lüzumsuz telâşa düştükleri anlaşılıyor", *Vakit*, 7 Temmuz 1934.

- Madem ki daha evvelden kimse size bir şey söylememiş, evinizin camlarının taşlanması ile hayatınızın tehlikede olduğuna neden hükmettiniz?
- Efendim, camlar kırıldı. Belki Kırklarelinde camı kırılmıyan ev kalmadı. Bundan nasıl korkmıyalım?
- Mademki evlerinizde pencerelerin camları taşlandı ve kırıldı ve bu hal karanlıkta oldu. Evden dışarıya çıkmak sizin için daha tehlikeli olmaz mı idi? Nasıl oldu da öyle bir zamanda evlerinizden çıkarak kırlara, dağlara çıktınız?.
- Hayır dağlara çıkmadık. Kırlara gitmedik. (Üçüncü Musevi arkadaşlarına işaret ederek) Bunlara, komşumuzun evine gittik. Orada üç beş aile toplandık, evde yalnız oturmak istemedik.
- Dışarıda kimse görmediniz mi?.
- Karanlık olduğu için gördüklerimizi farkedemedik.
- Biraz evvel 'korktuk, dağlara kırlara çekildik' dediniz, şimdi 'komşularımızın evinde toplandık,' dediniz. Bu iki ifadeden hangisi doğru?. Galiba siz doğru söylemiyorsunuz. Yahut ne olduğunu kendiniz de bilmiyorsunuz?
- Efendim, insan can korkusu olmasa her şeyini bırakarak hiç İstanbul'a gelir mi? Benim üstümde elbise bile kalmadı. Bu gördüğünüz çaketi burada, İstanbul'da verdiler. Her halde bir tehlike gördük. Ne yaptığımızı kendimiz de bilmiyoruz. Kırklarelini onun için bırakıp geldik.
- Kırklareli valisi Faik Bey değil mi?.
- Evet..
- Faik Bey sizin dediğiniz şeyleri yapacak ve yaptıracak bir adam değildir.
- Efendim, vali bey bizim kardeşimiz gibiydi. Gece gündüz kendisiyle beraberdik.
- O halde nasıl olur?.
- Biz ne bilelim?.

Kırklarelili A, B, C ve D[129]

A= Ben o olayı çok güzel hatırlıyorum. O olay bir şahsa karşı idi. Ben 7-8 yaşındaydım o hadisede. Fakat ertesi gün [Yahudilerin] bir kısmı İstanbul'a gitti. Biz de gidecektik ama geldiler, haber verdiler 'gitmeyin' [dediler] ve bizi bırakmadılar. O zaman alınan eşyaların bir kısmı da geri verildi, ama bu arada da hadiseler de olmamış değil olabilir... Hatırladığım uzun bir zaman bir evde toplandık hep beraber. O evde kaldık evimize gitmedik ama gidebilirdik. Evimizi terk ettik. Kayınvalidemin bana verdiği bir gümüş kaşık vardı. Yağmadan tek kalan gümüş kaşıktı. Olaylar ertesi gün bitmişti. Ertesi sabah erkenden biz kalktık ve trene binecektik. Haber geldi 'kalın' diye. Nehir kenarına tüm eşyalar atılmıştı. 'Gidin eşyalarınızı alın' dediler. Çeyizler ya parçalandı ya da [İstanbul'a] yollandı.

B= Devletin antisemitik bir olayı idi ama halkın değil. [Yahudiler] Kırklareli'nde biraz daha varlıklı idiler, çok fazla değillerdi ama bazı evlerde varlıklı insanların evleri idi. O zamanlar böyle bir şey oldu. Bütün ticaret Yahudilerin elinde idi. Küçük ticaret ama sonuçta ticaret. Maksat Yahudilerin bir kısmını Kırklareli'nden, hatta tüm Trakya'dan kovmaktı. Ama Kırklareli'nde ve başka yerlerde biraz [hâdiseler] daha fazla oldu. Hahama tecavüz. Bir, iki şey daha oldu. Kırklareli halkı hep muhacir halk. Hepsi, Cumhuriyet'ten öncesi de dahil olmak üzere, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya gibi yerlerden gelmişler. Asıl yerlisi çok çok azdır. Bu yeni gelenler kıskandılar. Geldiklerinde Kırklareli'nde en iyi durumda olanlar hep Yahudiler. Bunlar sonradan oradan kovuldular. İstiklâl Harbi zamanında dükkân sahipleri hep Yahudilerdi. Edirne'de, oranın yerlisi olan zengin bir Müslüman toplumu vardı, fakat Kırklareli'nde yoktu. Edirne'de zenginlik daha fazla idi ve daha iyi bir eğitim almış bir kesim vardı. Bu sebeplerden dolayı Kırklareli'ndeki olayların daha kuvvetli geçmiş olabileceğini düşünüyorum. Sonradan durumlar düzeldi. 1934'ten evvel bizim Yahudilerden çoğu devlet memurları ve subaylar ile ya-

---

[129] S. F'nin Şubat 1999 tarihinde yaptığı mülakatlar. Tanıkların tamamı Yahudi'dir. A=80 yaşlarında kadın, B=70-75 yaşlarında erkek, C=70-75 yaşlarında erkek, D=70 yaşlarında erkek.

kın ilişkiler içinde idiler. Bizim nesil dahi böyle idi. Benim ailem en üst seviyedekilerle görüşürlerdi. Çok gözyaşı döküldü ama, esasında dayak olayları da oldu. Çok, çok az ama oldu. Taş attılar, cam kırdılar.

C= Bizim evde, ben çok küçüktüm, büyükbabamın bir takım [Türk] arkadaşları vardı 'buraya kimse giremez' demişlerdi. Evde oturuyorlarmış ve yağma başlamış. Bizim evi sağlam gördüğü için o zamanın hahamı karısı ile bizim eve gelmiş. Onu duyanlar bizim eve girmişler. Düşünün ki benim bezlerim varmış henüz, annem onları çıkarmış ve bağlamaya vakit bulamadan öyle çıkmışlar. Duvarlarda halılar falan hepsini alıp götürdüler, parçaladılar. Annem bunu her zaman anlatırdı. Bu bir filmlerde gördüğün kadar feci bir olaydı. Ki belki haham karısı ile bizim eve sığınmasa idi belki bir şey olmayacaktı. Bu çok çok acıdır ve annem her zaman gözleri yaşararak anlatır, bu yağma olayını. Düşünün ki büyükbabama garanti vermişlerdi 'sizin eve girilmeyecek' diye. Yağma ettikleri zaman annemin bir piyanosu vardı. O da gitti. Nereye gitti belli değil. Aradan 15 sene geçmişti. Ben artık koca çocuktum. Bu arada büyükannem ölmüştü. Biri geldi 'başın sağolsun' dedi. *Kırklareli* gazetesinin sahibi ben 'yazı yazacağım' dedi.[130] Bu arada annemin kulağına gelmiş piyano onun evinde. Annem sözünü sakınmazdı. 'Bak sen yazı yazacaksın ama bu arada bizim piyanodan istifade ediyor musun?' dedi. 'Yok o piyano sizindir, sizin için saklıyorum' demiş. Adam mahçup oldu ve 15 sene sonra piyanoyu bizim eve getirdi. Fakat tabii piyano çok kötü durumda idi, akortsuz ayarsız. Adam gazete sahibi!!!! O piyano hâlâ bizde durur. Bu olayları yapanlar biliniyordu. Hepsi tanıdıklarımızdı. Babamın manifatura dükkânının önüne iki araba yanaşmış bütün malları alıp Pınarhisar'a götürmüşler. Benim büyükbabam da birkaç arkadaşı ile gidip Pınarhisar'dan geri almış. Jandarma Komutanı'nı da yanına almış. Yağmaya katılanlardan biri de sonradan milletvekili oldu. İlk Demokrat Parti milletvekillerinden biridir. Benim annemin çeyizi çalındı.

130 Nazif Karaçam'a göre gazetenin sahibi Ali Rıza Dursunkaya idi. Gazete daha sonra adını *Trakya'da Yeşilyurt* olarak değiştirdi.

D= Bu kadar samimi olmamızın sebebi çok iyi ilişkiler içinde olmalarındandır. Bakkalı, dükkân sahibi hep Musevi idi ilk olarak şehre geldiğinde muhatap oldukları Yahudilerdi. Bu olayların devlet destekli olduğunu düşünüyorum. Devlet 'biraz korkutun' dedi ama olaylar çığrından çıktı ve büyüdü. Bu devlet adamlarına sonradan biz Yahudiler oy verdik... Bizim evde muşamba ile perdeler aynı desen [idi]. Hatırlamıyorum kim ama komşulardan biri onlara göz dikmişti. Onları aldı ve eskiyinceye kadar kullandı. Annem hep 'bak kullanıyor' derdi.

H. M.[131]

Babam Kırklareli'nde hem perakende, hem toptan üzerine bakkaliye yapardı ama bugünkü Carrefour[132] gibi. Gömlek de vardı, lastik de vardı, petrol da vardı. Babam Kırklareli'nin sayılı adamlarından biriydi. Yağhanesi vardı, susam yağı yapardı, Mehmet Sabri'yle ortak yağ işi yapardı. Mandıraları vardı. Evin arka tarafında bir at ahırı vardı, dip tarafta helva için biraz tahin yapardı. Bakkaliyesi gayet kuvvetliydi. Ve çok hatırı sayılan bir adamdı.

Ben 4 yaşındaydım, bugün gibi halen de hatırlıyorum. Size dedim ya babamın mandıraları vardı, hem Balkan'da vardı, hem ovada Dokuz Höyük Köyü'nde vardı. Yazlığa köye giderdik, mandraya giderdik. Ve yazdı. En büyük eğlencemiz de çocuklarla düven üzerinde buğday ezildiği zaman ve harmanlandığı zamanki haldi. Gece yarısıydı, saat 04.00 civarıydı. Ağbilerim uyuyordu, ben annemin yanındaydım. Biz Kırklareli'nde o zaman kirada oturuyorduk. [Mal sahibimiz] Ahmet Efendi talikasıyla ile geldi. Talika şu altında makasları vardır, at arabasıdır ama insan binmesi için. Anneme bir şeyler anlatıyor. Ben ne anlattığını bilmiyorum. Anneme sokuluyorum, bakıyorum annem fena durumda. Bizi apar topar toparlıyorlar, arabaya koyuyorlar. Ağbilerim daha da uyuyorlardı. Ben anneme sokuldum böyle, merakla "ne oluyor

131 Nişantaşı, İstanbul, 26 Eylül 2005 tarihli görüşme / S.F'nin Şubat 1999 tarihli görüşmesi. Tanık erkektir.

132 Fransız büyük mağazalar zinciri.

ne oluyor?" falan diye [sordum] ve Kırklareli'ne vardık. Bizim ev çok enteresan bir evdi. Bizim evin girişte hem sağda hem solda birer aile vardı. Biz ortasından yukarı iki merdivenle camekânla üst kata çıkardık. Üst katında biz oturuyorduk. Aşağıda Binyamin Hazday, Salvator Hazday otururdu. Daha evin önüne geldiğimiz zaman her taraf cam. Her taraf cam. Eve çıktık. En çok beni şaşırtan, bugün gibi hatırlıyorum, annemin çok kuvvetli bir gardrobu vardı, gardrobu kıramadılar, anahtarı sökemediler, kapak kaldırıldı ve bütün eşyalar böyle [saçılmış] etrafta. [Eşyalar] Alındı, alınmadı kısmını ben bilemem o yaşta. Beni sonradan merak ettiren bir husus vardı. Babam o akşam köyde değildi. Babam neredeydi ki müdahale edemedi, bir şey yapamadı, bilmiyorum. Biraz kumarı severdi, poker oynarlardı, şehrin eşrafıyla. O akşam herhalde bir evdeydi tahmin ediyorum. Ve ben bunu soramadım. Çok otoriter bir adamdı, bunu soramadım. Babamın kardeşi müdahale etmek istemiş. Büyükannem iki defa evlenmiş, bir Mitrani, bir Menda. Bu Menda olan Çelebi Menda müdahale etmek istemiş eve girenlere falan. Bunu bıçaklamışlar. Omuzundan böyle bıçaklanmış. O gün o demiş ki, "ben artık burada durmam" demiş ve yürüyerek çıkmış. Tren de beklememiş ve bir daha izine rastlanmadı. Filistin'e gitmek niyetiyle çıktı. Fakat o zamanlar Filistin'e gitmek, bayağı imkânsız gibi bir şeydi. Yürüyerek veyahut vasıta değiştirerek, vs. Bu [Menda] yollarda telef oldu herhalde. Ve bizi toparladılar gene orada, gene talikayla istasyona kadar gittik, trene bindik. Tren biraz gidiyor, biraz duruyor, biraz gidiyor, biraz duruyor. Sonradan öğreniyoruz ki, tabii müdahale oldu ilk bu işe teşebbüs edenlere, bir karşı cephe oluştu. O iki cephe arasında "gitsinler mi, kalsınlar mı?" münakaşası oldu. [Bu sebepten tren dura kalka gidiyordu] O zaman denirdi ki ve hâla zannediyorum halen yürürlükte bu kanun, hudutlara şu kadar mesafede gayri Müslimin mülk alması hâlâ mümkün değil galiba. O zaman çıkmış bu kanun. Ve zannediyorum bu hareketler daha çok o zaman [Yahudilerin] Kırklareli'nde mülk sahibi olmamalarını telkin için bir hareket gibi geldi bana. [Aralarında] bağ, arazi sahibi olanlar vardı, hepsi ellerinden çıkardı. Ve biz, uzatmayalım, epey zor [bir] yolculuktan sonra İstanbul'a vardık. Sirkeci'de Paris Oteli vardı bir zamanlar. Şimdi Doğu İşhanı'nın karşısında. Orada kalıyorduk, hâlâ hatırlıyorum. Bizleri geri döndürmek için dört kişi

geldi Kırklareli'nden. Biri bizi köyden getiren, mal sahibimiz Ahmet Efendi, bir diğeri Mehmet Sabri, diğer ikisi de Kırklareli'nin sayılı adamlarındandı. "Albert Efendi, Albert Efendi, bütün varlığın halen Kırklareli'nde, dön gel" [dediler]. Ve babam dönmek kararı aldı. Onun bakkaliye üzerinde ortak iş yaptığı (babama mal temin ederdi). Nesim Salinas (?) babama "dönme, dönme. Burada beraber iş yaparız, [ekmeğimizi] çıkarırız, dönme" diye ısrar ediyordu. Babam dönmekte ısrar etti ve döndük... Yahudi nüfusunun yarısı bu olaylardan sonra döndü. Diğer yarısı ise İstanbul'da kaldı. Polikarlar vardı, Küba'ya gittiler. Brezilya'ya, Filistin'e gidenler oldu.

[Olaylar sırasında] Mehmet Sabri babamın mağazasına hiçbir şey olmasın diye babamın tabelasını sökmüş, kendi tabelasını koydu. Biz üç kardeş aramızda bunun münakaşasını yapardık. Ya Mehmet Sabri bütününe oturmak istedi ve yahut da babamı müdafaa etti. Artık hepsi toprak oldu, hakikat hangisidir bilemiyoruz tabiî.

Biz tamamen milliyetçi yetiştik hatta şöyle bir hatıram var. O zaman Şehir Kulübü yoktu Kırklareli'nde, şimdi var, fakat şimdi daha iyi değil. Kırklareli o zaman daha iyi idi. Bir savcı mı geldi, bir vali mi geldi poker oynamak mı istiyordu babama "hemen hazırla" derlerdi. Bizim ev müsaitti beraber poker oynarlardı. Biliyorsunuz şimdi tamamen kalktı herhalde, kapanışta milli marş vardı radyolarda, televizyonlarda. Ben uyuyordum. Poker oynarlardı. Radyo açık kalmış. Milli marş çalınca uykumda kalkmışım. Annem içerden babamı çağırmış. Müzik öğretmeni, matematik öğretmeni ve savcı babamla poker oynuyorlarmış. Beni böyle görmüşler. Böyle milliyetçi yetiştik biz. Ancak bir gün ortaokuldan çıkıp da çarşıdan şekerci Ali'den bir külah şeker alıp dışarı çıktığımda yan taraftaki kavaf ve de hazır elbise satan iki esnafın kapıda "Bizde eskiden burada Rumlar, Bulgarlar vardı ve Yahudiler de onların hizmetkârları idi. Onlar gitti şimdi Yahudiler patron oldu. Onlar da gitse de biz patron olsak" konuştuklarını duydum. Bu laf üzerine şimdi İsrail'de olan benden bir yaş büyük arkadaşım Şemaya Halevi ile görüştük ve onunla beraber Kırklareli'nde *Betar*'ı ihya ettik. Bu *Betar* grubumuzdan sadece ben ve bir arkadaşım Viktor Avigdor Türkiye'de kaldı. Diğerleri hepsi İsrail'e göç ettiler. Çok

iyi [Türk] arkadaşlarımız vardı fakat mesafeliydik. Mesela ben devamlı surette Vali'nin oğluyla, kızıyla [görüşür], bir yaş farkları vardı, evlerine giderdim ama bize davet etmezdim yani. Vallahi bu umumidir, [Türkleri] kendi içine almayacaksın yani.

Penhas Haleva[133]

Cumartesi bizim kutsal günümüzdür. Eskiden insanlar daha sofu oldukları için o günü ibadetle geçirirlermiş. Bu nedenle çarşıdaki tüm dükkânların sahipleri olan Musevilerin dükkânları kapalı olurmuş. Bir cumartesi günü Kırklareli'ne gelen devlet büyüklerinden biri bunu görünce rahatsız olmuş. Ertesi hafta tüm dükkânlar yağmalandı. O yetmedi, evleri de yağmaladılar. Bunu yapanlar Kırklareli halkı. Fakat bunu herkesin yaptığını söyleyemeyiz.

Yaşua Kaneti[134]

Ateşle evin içine gelmişlerdi. Taş attılar, çerçeveler aşağı indi. Olaylar sırasında babam evde değildi. Annem, annemin bir arkadaşı ve ablam vardı evde. Yani üç kadın ve bir çocuk. O gecenin sabahında İstanbul'a gittik. Sonra yine döndük.

Kırklarelili İsmail Dede (1913-1999):[135]

1934 yılından önce Kırklarelinde 1600 civarında Musevi vatandaşlar varmış bunların hepsi ya esnaf, ya da sanatkârmış. Kırklareli'nin merkezinde kendi mahallelerinde mütevazı bir şekilde yaşarlarmış, daha sonra 1934 Temmuz'unda sebepsiz polisin ve yerel idarenin de desteklediği olaylar başlamış. Yahudilerin evleri taşlanmış, dövülmüşler, kızlarına tecavüz edilmiş, bazıları öldürülmüş, kadınların bileziklerini alabilmek için elleri kesilmiş. Zulmü yapanların yarısı çingenelermiş, zorunlu göçe zorlanmışlar.

---

133 Ece Koçal, "Kırklareli'nde beş Yahudi kaldı", *Sabah Pazar*, 12 Şubat 2006.

134 Ece Koçal, "Kırklareli'nde beş Yahudi kaldı", *Sabah Pazar*, 12 Şubat 2006.

135 İsmail Dede ile görüşerek aktaran Fatih Yalçınsoy, http://www.turkey.co.il/tt/viewtopic.php?t=327&highlight=1934

Kırklareli meydanındaki meşhur Arasta Çarşısı (Yahudi esnafın çarşısı) işgal edilmiş, zulmü yapanlar dükkânlara sahiplenmişler. Yahudiler Kırklareli'nden beddua edip kaçtıktan kısa bir süre sonra Arasta (Yahudi çarşısı) önünden akan küçücük dere bir gece aşırı yağmurdan sonra âdeta deniz olup önündeki her şeyi silip süpürmüş ve selde bir çok kişi yaralanmış, ölenler de olmuş. Yani Yahudilerden işgal ettikleri malları da kullanamamışlar ve hayrını görememişler.

İsmail Dede'yle konuştuktan sonra bana son söylediği 'evlat Kırklareli'ni Yahudilerin ahı tuttu' sözüydü.

Azarya Şayir (Behar)[136]

Atalarımız, 1492 yılında, İspanyadan göçe zorlandığından beri, yolu olmayan, sapa bir hudut şehri olan Kırklareli'ne yerleşmiş bulunuyordu. O zamanlar kaç kişi geldiğimizden bilgim yok ama, aşağı yukarı "Beşyüz senede" yüzelli aile kadar olduk.

1923 yılında Türk askeri şehri işgalcilerden kurtarmadan önce, ekseriyet Rumlarda idi. Evet denebilir ki Türkler Osmanlı Devleti'nin kurulduğu senelerde, kendilerine ait olmayan bu toprakları Bizanslılardan alıp işgal etti. Fakat, devlet maliyesinin var olmadığı o devirlerde, devletin gelirleri, yabancı memleketleri işgal ederek buralardan sağladıkları ganimetlerle denkleştiriliyordu. Bu nedenle fütuhat büyük devletlerin başlıca siyasetleriydi ve doğal sayılıyordu. Zamanımızda askerî işgaller ya da mali sömürü düzenleri bence insanlık suçudur. İşte Rumların asırlarca Türk toprakları olan bu topraklara sahip çıkmak istemeleri de bir insanlık suçudur.

Kırklareli Rumların istilasına uğrayarak adı Sarandaklises (Kırkklise) oldu. Ayrıca birkaç Bulgar ailesi de vardı. İstiklâl Savaşı zaferle sona ermeğe başladığında Rumların tamamı her şeylerini bırakarak Yunanistan'a kaçtılar. Vatansız olan Musevîlerse her zamanki prensiplerine göre "Giden ağamız, gelen paşamız!" diyerek Kırklareli'nde kaldılar ve var olan egemen güçlerle uyum içinde yaşadılar.

---

136 Edna Şayir Arşivi, Azarya Şayir Behar'ın (2 Kasım 1922 – 14 Haziran 2000) 1993 tarihli "Beşyüz yıllık miras" başlıklı metin.

Musevilerin çoğu esnaftı. Kasaba ve köylerde yaşayan köylülerse hemen hemen hiç yoktu. Müslümanlarla içiçe, sulh ve dostluk ilişkileri içinde yaşıyorlardı. O kadar ki, düğün merasimi sinagogda yapıldıktan sonra, eğlencelerin tertiplendiği Şehir Kulübüne kadar, damat ve gelin önde olmak üzere, akraba ve dostların korteji halinde, şehir bandosu eşliğinde, halkın alkışları arasında, ağır ağır gidilirdi. Düğün eğlenceleri Müslüman dostlarla, hatta Belediye Başkanı ve Vali refakatinde yapılırdı.

Türkiye Cumhuriyeti'nde saf kan Türk yoktur. Kendilerini Türk sayan Lazlar, Kürtler, Çerkezler, Azeriler, Abazalar, Boşnaklar, Müslümanlar vardır. Osmanlı Devleti'nin enkazı üzerinde Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran ileri görüşlü kişiler, Türk milletini de yaratmak maksadıyla bazı uygulamalarda bulundular. Atatürk'ün "Ne mutluyum Türküm diyene" cümlesiyle onuncu yıl nutkunu bitirmesindeki mana budur. Musevîler de, Müslüman olmadıkları halde, yerli halkla daha sıkı kaynaşmaya başlamışlardı. Kırklareli'ndeki Musevî Lisesi'ni kapatarak çocuklarını Maarif Vekâleti'nin Türk okullarına göndermişler ve böylece kaynaşmanın çocukluktan itibaren gelişmesini sağlamışlardı.

Fakat bir anane olarak, *Pessah* dualarını yine de "Le şana aba bey Yeruşalayim", "gelecek sene Kudüs'te olalım" cümlesiyle bitirmeğe devam ettiler. Şunu da ilâve etmek gerekir ki, hiçbir Musevî yaşadığı memleketin aleyhine herhangi bir faaliyette bulunmamış, hatta bunu aklından dahi geçirmemiştir.

Kırklareli'nin nüfusu 1934 yılında onbin kadardı. En yakın köylere bile gidecek yol yoktu. Kendi kazalarına bile öküz arabaları ile ya da at sırtında gidilirdi. Köylüler şehre senede bir ya da iki defa, tuz, şeker ve pantalonlarına yamalık almak için gelirlerdi. Tam manasıyla "kapalı ekonomi" içinde yaşarlardı.

Para çok kıymetli idi. Beş para bir değer ifade ederdi. Bin lira ile komple bir perakende manifatura dükkânı açılabilirdi. Kâğıt para çok az kimsenin elinde bulunurdu. Esnaf İstanbul'a senede bir veya iki defa, alışverişe giderdi. Yiyeceğini de çok defa yanında götürürdü. Mal alımlarını peşin para ile yaparlardı. Paraların üzerinde eski Türkçe yazılar ve rakamlar vardı.

Yol vergisi ihdas edilmişti. Bu vergiyi ödeyemeyenlerin sayısı pek çoktu ve karşılığında yol inşaatında çalışıp şose yapımında kullanılan taşları balyozlarla kırarlardı. Irgat gibi çalışırlardı.

Topraklar, işlenmediğinden verimsizdi. Kara saban kullanılırdı. Fakirlik yaygındı. Birçok evlerde haşhaş yağı kullanılırdı. Köylünün satmak üzere getirdiği süt, yumurta, tereyağ ve odun yok pahasına satılırdı. Satan fakir, alan fakirdi.

Tren yolu Cumhuriyet'ten çok sonra yapıldı. İstanbul'a Alpullu'dan aktarma yapılarak gidilirdi. Bu yolculuk ta onbir ila onbeş saat sürer, halk perişan olurdu.

Evlerde ve dükkânlarda aydınlatma için gaz yağı, ısınma için odun kullanılırdı. Gaz lambalarının en büyüğü onbeş mumluktu. Genelde kullanılan yedi ve beş mumluktu. Sobalar tenekedendi ve borular delik olduğundan duman tüterdi. Odunları Istranca'daki köylüler inek arabaları ile getirirler ve bir araba odundan aldıkları para ile gaz, tuz ve şeker alıp giderlerdi. Ağaçları sobalık odun halinde balta ile yaranlar çingene idi ve "baltacı" diye çağrılırlardı. Bir araba odunu bir ya da iki somun ekmek parası karşılığında yarıp odunluklara taşırlardı.

Elektrik, sinema açıldıktan sonra geldi. Film süresince çalışan jeneratörlerden bazı sokaklar ve ender bazı evler aydınlatılırdı. Film bitince, gene gaz lambaları yanardı.

İşte 1934 senesinde Kırklareli'nde yaşam bu kadar konforluydu!

Böylesine mahrumiyet ve kapalı ekonomi sistemi içinde yaşayan Musevîler her nasılsa kültür faaliyetlerine çok önem verirlerdi. Ayrıca sosyal ilişkiler de son derece faaldi. Annem, Türkçeden başka, Rumca, Fransızca ve İspanyolcayı ana dili gibi bilirdi. Babam ayrıca İbranice, Bulgarca ve Pomakça konuşurdu. Eski Türkçeyi gayet mükemmel bir şekilde okur yazardı. İbraniceden İspanyolcaya, ya da Türkçe yazılmış bir yazıyı diğer dillere, anında çevirirdi. Hele İbraniceyi şaşılacak bir sür'atle anında Türkçe ya da İspanyolca okurdu. "Musevîler hesapları kaçarken bile yaparlar" denirdi. Babam iki virgüllü rakamları anında çarpar, rakamları beşer beşer toplardı. Birçok ailenin çocukları İstanbul ve Fransız liselerinde okumaya gönderilirdi.

Annem İstanbul'dan getirtilen alaturka hocalardan ut dersleri almıştır. Çok güzel ve notadan ut çalar ve klasik Türk musikisi söylerdi. Dedem ve aile efradı saz heyeti kurmuştu. Kendisi keman, kardeşi kanun, diğerleri de başka musiki aletleri çalar, şarkılar söylerlerdi.

Komşu aileler gece ziyaretlerine birbirlerine giderler, birlikte alaturka şarkılar söylerler, çeşitli oyunlar oynar, evde yapılmış turşular, tatlılar, hamur işleri yerler, mısır patlatırlar, evde kavrulup öğütülmüş kahveler içerlerdi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da Nasyonal Sosyalist (Nazi) partisi kuruldu. Kısa sürede partiyi Adolf Hitler ve arkadaşları tamamen ele geçirdi. O sıralar ülkede komünizm ideolojisi kuvvetliydi. Karl Marx komünist ideolojiyi sanayileşmiş ülkeler için tasarlamıştı. Proletarya dünyada ayaklanarak burjuvazi egemenliğini alt edecek ve bütün dünyaya komünizmi getirecekti. Bu hareket ilk başta sanayileşmiş ülkelerde başlayacaktı. Nitekim Almanya'da ihtilal hazırlıkları tamdı. Fakat Adolf Hitler komünist toplantılarını basarak dağıttı ve parti teşkilatlarını işlemez hale getirdi. Nasyonal Sosyalistler sanayicilerden büyük destek gördü. Geliştiler ve Almanya'ya egemen oldular. İktidarı ele geçirdiler.

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nin kozmopolit yapısının enkazı üzerine kuruldu. Türkiye'nin birlik ve beraberliğe ihtiyacı vardı. Millî duyguları, değişik etnik gruplar arasında yaymak gerekiyordu. Türk milleti yaratılacaktı. Almanya nasyonalizmi, milliyetçiliği örnek alınmalıydı. Müşterek bir düşman yaratılmalıydı. Almanlar Yahudileri seçtiler. Türkiye'de Rumlar ve Yunanlılar kovulmuştu. İzmir, İstanbul ve Trakya'da Yahudiler vardı. Pekâlâ, bu bölgelerde Yahudi düşmanlığı işlenebilir ve birlik ve beraberlik bu düşman karşısında sağlanabilirdi. Bunun için basın kullanılabilirdi ama yeterli değildi, okur yazar azdı. Günah keçisi olarak da Yahudiler seçildi. Yahudiler ticareti ellerinde tutuyorlardı. Ticaretten onları kovmak gerekiyordu. "Türkçe konuş, çıfıt", "hamursuzda Türk çocuklarının kurban edilerek kanlarının içildiği" (Musevîlikte kan ve kanlı yemekler yemenin katiyen yasak olmasına rağmen) gibi konular işleniyordu. Ortam kıvamını bulunca da Ankara'dan "Yahudileri korkutup ülkeden kovun" tavsiyesi geldi.

Halbuki "Türk ulusu" kavramını yaratmak için Yahudi düşmanlığına gerek yoktu. Amerika örneği vardı. Amerika'da inanılmayacak sayıda etnik gruplar mevcuttu. Amerika bir göçmenler topluluğu idi. Kilimini kapan bu ülkeye gitmişti. Buna rağmen "Amerikalı" şuuru yerleşti. Müşterek menfaatler yetiyordu. Amerika ekonomik kalkınmasını yaptı ve İngiltere'nin dünyadaki yerini aldı. Ankarada devletin başında bulunanlar ise kolay yolu seçti, Alman milliyetçiliğinin peşine takıldı. Bu yol ortaçağdan kalma soygun ve yağma alışkanlığı yolu idi. Halbuki Yahudileri kovmak esas gaye olsa idi bu gayeye daha medeni yollardan varılabilirdi. Örneğin, Hahambaşı İçişleri Bakanlığına davet edilir ve Musevîlerin ülkeden gitmeleri gerektiğini söylenebilirdi. Bir veya iki sene de mühlet verilebilirdi. Amaç Musevilerin sadece ticaretteki rollerinin Türklere devri olsaydı, bu ve bunun gibi çareler bulunabilirdi. Öyle yapılmadı, Yahudi düşmanlığı tercih edildi. Çünkü amaç kozmopolit bir halktan bir millet yaratmaktı. Eğitim görmemiş halka da ortaçağdan kalma soygun ve yağma daha geleneksel geldi. Halbuki Yahudilerin diğer etnik gruplardan bir farkı yoktu. Pomaklardan, Boşnaklardan, hatta Kürt asıllılardan çok daha fazla, Musevîler, bilakis her zaman devletin yanında olmuşlardır. Trakya'da yaşayan Türkler, kolayca dolduraşa getirildi. Yahudilere hakaret edildi, korkutuldu, taşlandı, dövüldü. Kırklarelililer için bu yeterli olmadı. Kırklareli'nde yaşayan altı-yedi yüz Yahudinin arasında yaratılan terö. az geldi ve bir gece ev ve iş yerlerinin yağma edilmesine karar verildi.

Babam 1929 ve 1930'lardaki dünya ekonomik krizinden nasibini aldı. Annemin dayılarından ikisi ile senelerce ortak olarak işlettiği Adato-Behar manifatura firmasında satışlar giderek azaldı ve kâr üç ortağa yetmemeye başladı. Sonunda ayrıldılar. Babam dedemin bakkaliye mağazasına ufak bir hisse ile ortak oldu.

Annem muhteris bir kadındı. Babamın yumuşaklığından, uysallığından istifade ederek, harçla, borçla ana caddede iki katlı bir evin yarı hissesinin satın alınmasında önayak oldu. O eve taşındık. İstanbul'dan eşyalar getirtildi. Ağabeyim tahsile İstanbul'a gönderildi. Bulgaristan'a Filibe içmelerine gidildi, v.s.

Kırklareli'nde Musevî düşmanlığı tuttu, ufaktan ufaktan terör estiriliyordu. Musevî esnafına "pis Yahudi", "çıfıt" gibi hakaretler

giderek yaygınlaşıyordu. Eliezer Kohen adında bir musevî kırtasiyeci, bir çocuğa kâğıttan Türk bayrağı sattı. Çocuk dışarı çıkınca, bayrağı rüzgârdan yırtıldı ve yere düştü. Komşusu manifaturacı Ahmet Işıkalp, Eliezer'e bir tokat atarak "Türk bayrağını yırtıp ayaklar altına nasıl atarsın?" diye haykırdı, kalabalık giderek çoğaldı. Karakoldan polisler geldi. Eliezer her ne kadar "bayrağı yırtmadım. Bir çocuğa bayrak sattım. Rüzgârdan yırtıldı, olay bundan ibaret" dedi ise de kimseye dinletemedi. Kalabalık "Pis çıfıt!" diye bağırmağa başladı. Eliezer'i orada linç edeceklerdi. Bereket o sırada çocuk çıkageldi, elindeki parayı uzatarak "Amca bana bir bayrak daha ver" dedi. Kalabalık dağılmış, polisler gitmişti ama Eliezer yediği tokatla ve yaşadığı korku ile kaldı.

Birkaç gün sonra Millet Bahçesi'nde bir okul arkadaşımla gazozuna oynuyordum. Gazoz şişelerinin ağzında çepeçevre bir oluk vardı. Bu oluğun içinde camdan bir bilye bulunurdu. Bu bilyeye gazoz diyorduk. Gazoz şişesi otomatik dolum sırasında, karbondioksit gazlı, şekerli su kabarır, bilyeyi yukarı iterdi. Böylece şişenin ağzı kapanmış olurdu. Şişenin ağzını açmak için sert tahtadan bir çubukla kuvvetle ve hızla vurulurdu. Bilye aşağı düşer, şişenin ağzı açılırdı. Bardağa konur, içilirdi. Dolum sırasında gaz tazyikine dayanamayan bazı şişeler patlayıp dağılırdı. İçindeki bilye açıkta kalırdı. Bilyelerin yirmi tanesini gazozhaneden kırk paraya satın alır, bu "gazozlarla" çeşit çeşit oyunlar oynardık. Kazanan yerdeki bilyeleri alırdı. İşte ben o gün arkadaşımla bu "gazozuna" oyununu oynarken onun bez kesesindeki bütün "gazozları" kazanmıştım. Arkadaşım fena bozulmuştu.

– Yarın hepsini senden zorla alacağım.

– Nah alırsın?

– Yarın bütün çıfıtlar Kırklareli'yi terkedecek. Ben de senden gazoz kesesini zorla alacağım.

– Neden gidecekmişiz?

– Hamursuz bayramınızda, hamursuz hamuruna bir Türk çocuğunu kesip, akan kanını karıştırıyorsunuz. Onun için sizi kovacağız.

– Neler saçmalıyorsun! Hamursuza hiç insan kanı konur mu?

– Yalancı! Katil, pis çıfıt! Koyuyorsunuz işte!

En iyi arkadaşlarımdan biriydi. Kafasına bu masalları kim koymuştu?

– Bu masalı uydurup kim sana anlattı?

– Masal değil! Ben gördüm!

diyerek bana hızla bir şamar attı ve kaçtı.

Hem yediğim tokattan hem de uydurduğu masal yüzünden ağlamaya başladım. Ağlaya ağlaya eve vardım. Onları anneme anlattım.

– Git yüzünü yıka. Ne bu akşam, ne de başka bir akşam bir şey olmayacak!

Şubat tatilindeydik. Ağabeyim ve dayılarım (bizlerle hemen hemen yaşıttı) İstanbul'dan gelmişlerdi. Hep birlikte akşam gezintisine çıktık. Mağazaya uğrayıp harçlık alacak, Cumhuriyet Parkı'nda birer limonata içecektik. Hava kararmak üzereydi. Çiseliyordu. Cumhuriyet Caddesi'nde alışılmamış bir kalabalık bir aşağı bir yukarı turluyordu. Birbirimize baktık. Ne oluyordu? Bir devlet büyüğü mü gelecekti? Dükkânda da olağanüstü bir kalabalık vardı. Civardaki mahalle bakalları kaşer ve beyaz peynir, şeker, tuz ve kahve alıyorlardı. Para veren yoktu. Hep veresiye defterine yazılıyordu. Babam tezgâh arkasında idi, yirmi seneden beri dedemin yanında çalışan Demir yan taraftaki şarap fıçılarının dibinde şarap içenlere hizmet veriyordu. Büyük dayım dedeme yanaştı:

– Cumhuriyet Caddesi'nin iki tarafından büyük bir kalabalık bekleşiyor.

– Eee ne var bunda? Bize ne?

– Musevî dükkânlarının tamamı kapandı.

– Hadi oğlum. Hayal kurma!

Babamın kulakları keskindi. Konuşulanları duydu. Yahudice (*Ladino*) dedeme seslendi:

– Harp mı var? Mala bu kadar hücumun bir nedeni olmalı. Hem de mağaza boşaldı, veresiye defteri doldu.

– Ne yapalım?

– Veresiyeyi keselim. Parası olan alsın!

Dedem müşterilere döndü:

– Efendiler! Veresiye satışları kapadık. Peşin alacaklar alsın!

Beş dakika içinde mağaza boşaldı, kimse kalmadı. Sadece meyhanemsi kısımda, taburelerde oturup şarap içenler kaldı. Bir tanesi bizim oturduğumuz evin yarı hissesine sahip Kahraman Bey'di. Elinde kocaman sivri bir bıçak vardı. Tahta döşemeye saplayıp söyleniyordu:

– Memleketi sömürdüğünüz yeter! Yarın Filistin'e gidin. Pis çıfıtlar! Altınları peynir tenekelerine koyup bizden Antalya'yı isteyen şişko herife, Mussolini'ye gönderiyorsunuz! Akdeniz'i hiç İtalyanlara verir miyiz!

Yanındaki de bir şeyler geveledi:

– Yeter be! Yeter! Hepiniz İtalyan casusunuz. Mussolini'nin satılmış uşaklarısınız! Sizi kesmeli! Siz veba mikrobusunuz! Fareler!

Kahraman Bey bıçağı sapından tutarak babama doğru azattı:

– Yasef! En başta seni keseceğim! Gönderdiğiniz altınların hesabını sen tutuyorsun!

Babam endişe ile ona baktı. Yüzü sapsarı olmuştu.

Dedem Demir'e,

– Yasef efendi bizim eve gitmek istiyor. Onu götürüver.

– Yasef efendiyi Hayimiko götürsün. Ben senin yanında kalayım.

Demir, dükkânın çırağı idi. Dedem onu oniki yaşında iken almıştı. Yirmi senedir yanında çalışıyordu. Evlendirmiş, çoluk çocuk sahibi yapmış, bir de küçük bir ev sahibi etmişti.

Hayimle (büyük dayım) babam dışarı çıkarken

– Baba! Sen de hemen kapayıp gel!

Beş dakika sonra Hayim dayım nefes nefese döndü.

– Baba! Caddeye geldiğimizde "Yahudileri istemiyoruz! Filistin'e" diye bağırıyor, bize taş atıyorlardı. Jozef'in (babamın) alnına koca bir taş isabet etti. Üstü başı kan içinde kaldı. Koşa koşa eve doğru gitti. Ben de durumu sana haber vermek için geri döndüm.

– Oğlum karakola gidip dükkânda eli bıçaklı birinin tehditler savurduğunu anlat. Bir polis göndersinler.

Ağabeyim ve ben Hayim'in peşine takıldık.

Karakolun önünde polisin biri sigara içiyordu. Durumu anlattık.

– Siz gidin. Ben de birazdan oradayım

dedi. Mağazaya döndük. Beş dakika, on dakika, kimse gelmedi.

Dedem

– Demir diye çağırdı ve hayretle bakındı. Çocuğu gibi sevdiği ve bakıp kolladığı Demir sıvışıp gitmişti.

Sarhoşlara döndü:

– Efendiler! Kapatıyoruz!

Üçü kalkıp sendeleye yalpalaya gitti. Kahraman kalmıştı.

– Kahraman efendi. Sen de kalk git.

Kahraman kelimeleri zor zor bularak:

– Yooo! Şu demir kasadaki altınları almadan bir yere gitmem.

– Kasa falan yok.. Çekmecede de birkaç kuruş var

– Boş versene! Altınları ver! Pis çıfıt!

– Kendin mi çıkıp gideceksin yoksa ben mi çıkarayım?

Uzun sivri bıçağını dedeme doğru uzattı:

– Sakın bana elini sürme! İtalyan uşağı!

Kahraman Bey doğrulacak durumda değildi.

Dedem elini koltuğunun altına soktu ve kapıya doğru sürükleyip dışarı çıkardı. Dedem çok güçlü bir adamdı. Delikanlılığı at sırtında, köyden köye giderek geçti. Mandıraları, bağları vardı. Bakkaliyeden başka yaptığı şıra, hardaliye, sirke ve şarap da satardı.

Son demir kapıyı da kapıyordu ki, Kahraman bey ona doğru iki adım attı. Bıçağını sapından tutup dedemin sırtına doğru indirdi. Tam o anda arkasında bir hışırtı duyan dedem bakmak için başını çevirdi ve olanlar oldu. Bıçak dedemin yüzünü yukarıdan aşağı yırttu. Her tarafı kana bulandı.

– Ne vuruyorsun pis köpek!

diye haykırarak yüzünden şakır şakır akan kanlara rağmen Kahraman'ın bıçağı tutan bileğini kıvırdı. Bıçak yere düştü. Kahraman'ı karşı kaldırıma itti. Yerden bıçağı kaptı, kasap dükkânının damına fırlattı.

Mendilini çıkarıp yarasına bastırdı.

– Hadi çocuklar! Durmayalım!

Üçümüz birden ana caddeye koşmaya başladık.

– Durun! Durun çocuklar! O tarafa değil, bu tarafa!

Yandaki lokantanın aralığından daldı ve bayır aşağı kaymağa başladı. Biz de peşinden kaydık. İndiğimiz yer Kırklareli'nin kanalizasyonlarının aktığı Bokluca Dere idi. Yağmurların etkisiyle kabaran sulara bata çıka Millet Bahçesi'ne vardık. Dedemin arkasından yokuşu tırmandık. Sıhhiye binasının yan sokağını geçtik. Sağa döndük. Ninem alt katın yan penceresinde gelmemizi bekliyordu. Hemen koştu. Kapıyı açtı. Artık içerde idik.

Dedemin kana bulaşmış halini görünce ağlamaklı bir sesle anneme seslendi.

– Amada!... Koş! Babanı yüzünden bıçakladılar.

Annem son süratle bir leğen, bir ibrik, pamuk ve tülbentlerle geldi. Yüzünü yıkayıp temizledi. Evvela oksijen döktü. Sonra pencerenin kenarındaki tabakayı aldı. İnce kıyılmış tütünleri kesik yere boydan boya serpti. (O zamanlar, kurutulmuş tütün yapraklarını küçük doğrayıp tabaka denilen madeni kutuya koyarlardı. Zenginler altın kaplama ya da som altından yapma tabakalar kullanırlardı. Tiryaki, kapakların iki iç tarafına yerleştirilmiş ince sigara kâğıtlarından alır, işaret ve orta parmak arasma yerleştirir, meydana gelen oyuğa tütün doldururdu. Sonra sigara gibi düzer, kenarını dilinin ucunda gezdirerek ıslatır ve yapıştırırdı. Yelek cebinden de kibritini ya da çakmağını çıkararak yakardı.) Tütünü serpip bastırdığı anda kan akışı durdu. Katladığı tülbenti yaranın üzerine yerleştirdi. Başka bir tülbentle de yara üstündeki tülbenti başına bağladı.

Annem derin bir nefes alarak sedire oturdu.

– Baba! Seni kim bıçakladı!

– Kahraman denilen kuduz köpek. Bir ara dalgınlığımdan faydalandı.

– Allah onun belasını verecek.

– Kızlar nerede?

Kızlar dediği biri ondokuz diğeri yirmibir yaşındaki teyzelerimdi. Büyüğü Çorlu'lu bir delikanlı ile nişanlı idi. Yakında evleneceklerdi. Çeyiz sandığı hazırdı.

– Onları tavan arasına sakla.

– Ben niye kaybolayım?

– Sen Kırklareli'nin en zenginlerinden birisin. Bakarsın eve girerler.

Annem çok zeki ve güçlü bir kadındı:

– Vesvese yapmayın. Benim kimseye bir kötülüğüm olmadı.

– Baba hayal kurma! Jozef'i (kocasını, yani babamı) taşladılar, seni de yüzünden bıçakladılar! Sence bu olanlar vesvese mi?

Babamın sancısı döner gibi oldu. Yanımıza geldi.

– Perdelerin arkasından dışarı bakın.

Büyük bir kalabalık birikmişti ve bir ağızdan haykırıyorlardı:

– Kızları dışarı çıkarın, Azarya'yı istiyoruz.

– Duydun mu baba! Haydi kızlarla beraber sen de saklan. Masayı tavan arasının kapağı altına çektik, üzerine de bir iskemle koyduk.

Ben heyecandan titriyordum.

Evin camlarına taş atmağa başladılar. Camlar kırılınca, taşlar ön odaların içine düşmeye başladı. Bir müddet sonra tavan arasının kapağı vurulmaya başlandı.

– Ne var?

– Fareler, bizi yiyecek. Açın kapağı.

Kapağı açtık, çıktıkları gibi indiler. Toz toprak içinde idiler.

Ninem,

– Bahçedeki kör kuyuya saklansınlar

Bahçeye çıktık. Annem,

– Bu kuyunun içinde beş dakika zarfında havasızlıktan boğulurlar.

Annem koştu, merdiveni getirip duvara dayadı.

– Dayımların evine geçin.

Babam,

– Görmediniz mi? Onların evinin önünde bekleşen bir kişi bile yok. Bugün Halk Ocağı'nda toplantı varmış. Mutlaka girilecek evleri de tesbit etmişlerdir.

Evvela teyzelerim, sonra dedem duvara çıktılar. Merdiveni öteki bahçeye indirip yandaki eve geçtiler. Hep birlikte yukarı çıktık. Annem teker teker bütün lambaları söndürdü. Kibrit çakarak saatime baktım, onbiri geçiyordu. Yatak odasının penceresinden görünmeden gözetlemeye koyulduk.

Ninem,

– Çocuklar, bana yardım edin de çamaşırhanede ne varsa kapının arkasına dayayalım.

Biz bu işle meşgulken annem şalvar giydi. Saçlarını bir başörtü ile bağladı. Sonra da aşağıdaki kahvaltı odasının penceresinden sokağa atladı. Biz çamaşırhanedekileri kapının arkasına yığdık ve tekrar yukarı çıktık. Perdelerin arkasından dışarısını gözlemeye koyuduk.

Annem seslendi:

– Elebaşınız kim?

Ortaokul Müdürü öne geçti,

– Ne istiyorsun?

– Siz bizden ne istiyorsunuz?

– Peynir tenekelerine koyduğunuz altınları!

– Nikâh yüzüklerinden ve bir iki bilezikten başka altınımız yok!

– Ne yaptınız? İtalya'ya, Mussolini'ye mi gönderdiniz?

– Mussolini de kim?

– İtalya'nın başında olan faşist diktatör!

– Bizde altın olsa, size vermez miyim? Kazandığımız paraları saklayan değil, yiyen insanlarız. Öteki dünyada para geçmiyor!

– Ya altınları verirsin ya da babanı! Baban altınları nereye sakladığını bilir. Küplere mi doldurmuşlar, bahçeye mi gömmüştür, Allah bilir!

– Babam yok!

– Nasıl yok? Mağazayı kaparken görenler var.

– Atına atlayıp Bedre köyüne kaçtı.

– Başöğretmenin dediğini duymadın galiba! Ya altınları vereceksin ya kızları!

– Kızlar da yok. Çorlu'ya gönderdik.

Biri sigarasını yakmak için çakmağını ateşledi. Yüzünü tam olarak gördüm. Çarşıda yoğurt satan Boşnaktı. Dört beş sene evvel Yugoslavya'dan gelmişti.

Başöğretmen,

– Yanına iki adam vereyim, altınları taşısınlar.

– Altın yok! Altın yok!

Annem eve doğru yürüdü,

– Dur bir yere gidemezsin!

Durdu, arkasını döndü,

– Anlamıyor musun? Başöğretmenim! Olsa mutlaka veririm.

– O halde, seni buradakilere teslim edeceğim.

Arkalardan biri seslendi:

– Bunlar çıfıt! Ölürler, namuslarını kirletirler ama altınlarını vermezler.

Bu sefer başkası seslendi:

– Başöğretmenim vakit geldi. Saat 12'yi geçiyor!

Başöğretmen saatine baktı.

– Haklısın! Hadi direkleri getirin.

Dört kişi bir telefon direğini getirdiler.

– Herkes bir yerinden tutsun. Üç deyince, kapıya doğru koşun.

Direk kapıya bir balyoz gibi vurdu. O anda kırıldı. Kalabalık aç köpekler gibi saldırdı. Kapının arkasına yığdığımız eşyayı dışarı attılar ve içeri daldılar. Kimisi üst kata, kimisi alt kata! Kim ne kaptı ise sokağa çıkmaya çalıştı. İtiş kakış! Ortalık bir savaş alanı gibiydi. Aynı eşyaya üç beş kişinin birden yapıştığı oluyordu. Her biri bir tarafa çekiyordu. Duvarlarda asılı duran ata hatırası fotoğraf çerçevelerini bile çivileri ile birlikte çekip aldılar. Kilerdekileri bırakmayıp alıp götürdüler. Bu hengâme yarım saat kadar sürdü. Yeni girenler yağma edilecek taşmır bir şey bulamayınca hırslarından aynaları, avizeleri kırdılar. Mevcut olan koyu karanlıkta nasıl gördüklerine şaşıyordum.

En çok da ninemin davranışından etkilendim. Çeyiz sandığı geçerken şuursuz bir şekilde kendisini üstüne attı. "Sandığımı vermem" diye haykırdı. Onu ittiler ve yere düşürdüler. Gelip geçenler üstüne basıyorlardı. Ağabeyim ve büyük dayımla birlikte onu kenara çektik. Üstü başı kan içinde idi. Sırtını duvara dayayarak oturttuk. Perişan bir halde olduğu halde az sonra vitrindeki kiristal takımı götürürlerken dayanamayıp ayağa kalktı. El kol hareketleri yaparak haykırdı:

– Kıracaksınız, uğursuzlar! Dikkat edin!

Her şey olup bitmişti. Sadece yerdeki muşambaları götürmeyi akıl etmemişlerdi. Artık kimse kalmamıştı. Giren de yoktu, çıkan da. Arka yatak odalarından birinde annem dahil toplandık. Bağdaş kurup oturduk. Dedem ve teyzelerimi de çağırmıştık. Kimseden ses çıkmıyordu. Sessizlik sanki hiç bozulmayacaktı.

Babam yelek cebinden çakmağını çıkarıp yaktı. Hepimiz birbirimize bakındık.

Herkes düşünceliydi.

Yarını, yarınları düşünüyordu.

Bu gece evleri yağmalanan diğer Musevîler gibi!

Beş parasız! Yıkılmış! Perişan ve aç! Beş yüz senelik maziye bir nokta konmuştu!

Bizler dedemin evinde iken yağmacılar annemin, babamın evine de girdiler. Komşuların anlattığına göre iki kişi her şeyi topla-

yıp götürdüler. Birkaç gün sonra bazı eşyalarımız Jandarma Komutanı'nın evinde görüldü.

Yağmacıların götürmediği dedemin evindeki muşambanın altında saklı 200 lira ile bütün aile ertesi günü trenle İstanbul'a geldi. Alpullu'daki aktarmada, eziyet olsun diye, kendini milliyetçi zanneden ne idüğü belirsiz bazı azgınlar trenin yolunu da kestiler ve çoğu yağmadan kaçan tren yolcusu Musevîleri korkuttular. Bunun dışında hadise olmadı.

İstanbul'da ilk hafta o çalınmayan 200 lira sayesinde otelde kaldık ve dedemler bir ev kiraladı. Sonra hepimiz o eve yerleştik. Birkaç hafta sonra, form icabı ve bilhassa Fransa'nın baskısı ile bir Tahkikat Komisyonu kuruldu. Annem komisyona şahitlik yapmak üzere Kırklareli'ne geri döndü. Neticede olay Ankara İçişleri Bakanlığı'nca örtbas edildi. Ailemize hiçbir zarar [bedeli] ödenmedi. Takriben dört ay sonra da annem, babam, ağabeyim, kızkardeşim ve ben Filistin'e, Tel Aviv'e göç ettik. Filistin'de babam iş bulana kadar annem dikiş dikmekle ailenin geçimini sağladı. Sonra babam iş buldu ve hayatımız düzene girdi. Filistin'de 1934'ten 1936'ya kadar kaldık. Maalesef 1936'da Filistin'de ve bilhassa evimizin bulunduğu Yafa yakınlarında Arap'ların "pogrom"ları başladı. Bunun üzerine İstanbul'a geri döndük ve burada yerleştik. 1940'ta kardeşim Mahir doğdu.

Erol Haker'in Kaleminden Olaylar[137]

Geleneksel Kırkpınar güreşleri o yıl 3 Temmuz 1934 Pazar günü yapılacaktı. Genelde güreşler Edirne'de olurdu. Ancak 1934 yılında, bilmediğim bir nedenden dolayı Kırklareli'ye taşındılar. Böylece Kırklareli'ye, bu küçük kasabanın ağırlamaya ne alışık ne de hazır olduğu sayıda yabancı akın etti.[138] Nazif Karaçam'a göre Kırklareli'nde de Kızılay yararına güreş müsabakaları tertip ediliyordu. Dolayısıyla Haker'in bahsettiği güreş müsabakası normal-

137 Erol Haker, *Bir Zamanlar Kırklareli'nde Yahudiler Yaşardı...*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 249-268.

138 Nazif Karaçam'a göre Kırklareli'nde de Kızılay yararına güreş müsabakaları tertip ediliyordu. Dolayısıyla Haker'in bahsettiği güreş müsabakası normaldi.

di. Adatolar'ın akrabası Babacık Mitrani, o gün kahvesindeki iskemleleri tanesi 5 liradan (günümüzün parasıyla yaklaşık 45 dolar!) izleyicilere kiralayarak iyi para kazandı. Elindeki stok çabuk bitti; anlaşılan daha fazla iskemleyi de rahatlıkla kiralayabilecekti.

Yarışmaların yapılacağı gün hava sıkıntılı ve gergindi. Kırkpınar güreşlerini izlemek için toplanan kalabalığa karşın tüm şehir ürkütücü bir sessizlikle kuşatılmıştı. Hava, gerilimden dolayı neredeyse bıçakla kesilecek kadar yoğundu. Bunlar iyiye işaret değildi.

Güreşler ikindi vakti bitti. İzleyicilerle güreşçilerin, at arabası ve otobüslere binerek dağılması bekleniyordu. Bunun yerine açıklanması güç bir şey oldu ve hemen hemen herkes Bulgar yönetimi sırasında Loryalo adı verilen parkta toplandı.

Adatolar'ın Öyküsü

Loryalo Parkı'yla Adatolar'ın oturduğu blok arasında yılın o aylarında kuru olan bir dere yatağı vardı. Adatolar'ın evinin yanında kasabanın Merkez Polis Karakolu bulunurdu. Aile üyeleri akşam altı sularında kulağa kışkırtıcı gelen bir takım konuşmalar yapıldığını duydular, fakaz rüzgâr karşı tarafa, parka doğru estiğinden söylenenleri tam olarak anlayamadılar.

Adatolar bir hafta önce Trakya'nın başka kasabalarında meydana gelen Yahudi karşıtı olaylardan haberdardı. Ancak onlar dahil Kırklarelili Yahudiler, "Biz Türk komşularımızla öyle iyi dostuz ki Kırklareli'de bize zarar gelmez, en kötü olasılıkta da polis mutlaka bizi korur" diyerek birbirlerine güven verdiler.

Adato ailesinde saldırıya uğrayan ilk kişi trenle İstanbul'dan dönmekte olan Simanto'ydu. Kırklareli'den bir durak önceki Kavaklı'da trene kimsenin tanımadığı bir güruh bindi. Aralarından iki kişi Simanto'ya yaklaştı ve saati sordu. Simanto koyu kadife bir şeritle tutturulmuş altın saatini yelek cebinden çıkardı. Saati açmak için yayma basmak üzereydi ki kabadayılardan biri onu çekip koparark cebine attı.

Simanto olayı protesto etmek için ayağa kalkınca kaba bir şekilde koltuğuna geri itildi. Neredeyse dolu olan ikinci sınıf bir va-

gondaydı. Yolculardan hiçbiri bu aleni soyguna şaşırmış gibi görünmüyordu.

Simanto tren istasyonundan eve koştu. Nefes nefeseydi, herkese onları anlattı ve dışarıdan büyük kayalar getirerek kimse girmemesi için sokak kapısının arkasına yığıdı. Lia, Simanto'yla alay etti ve onu gereksiz yere paniğe kapılmakla suçladı. Simanto'nun nefes nefese eşikte görünmesinden yaklaşık bir saat önce aile doktoru Mehmet Can eve gelmiş, ateşi çıkan Lia'nın beşinci çocuğu Yako'yu muayene etmişti. İlaç yazmış ve bir şey söylemeden gitmişti. Lia'ya göre Mehmet Can'ın gelişi her şeyin normal olduğuna ve endişelenecek bir şey bulunmadığına dair bir işarettir.

Akşam sekiz sularıydı ve hava kararmaktaydı. O günlerde Kırklareli'de hâlâ elektrik yoktu. Âdet olduğu üzere oturma odası gaz yağı lambalarıyla aydınlanır ve bunlar yatma vaktine kadar yanardı. Gece evin büyük kısmı zifiri karanlık olur, yalnız gerektiğinde mum yakılırdı. Dokuz civarında ev taş yağmuruna tutuldu. Oldukça ağır taşlar panjurları ve camları kırdı ve odaların döşemesiyle mobilyalara çarparak zarar verdi. İçeri atılan kayalar sayesinde pencereler artık ardına kadar açıktı. Lia, ailesini Simanto'nun yaşadığı ikinci kata taşımaya karar verdi. Herkes gelince Simanto küçük çocukları çevresine toplayarak onları kucakladı, yakındaki polis karakoluna bakan pencereye gitti ve "Can kurtaran yok mu?" diye bağırmaya başladı. Evdeki diğer yetişkinler de koroya katıldı. Yakınlardaki Polis Karakolu'nda ise çıt çıkmıyordu.

İlk kattan gelen, Adatolar'm ağır ahşap kapısına inen bir baltanın sesi, bundan sonra olacaklara dair kuşku bırakmıyordu. Bu sırada ana kapı henüz yarılmamışken, cesaretin onda dokuzunun zamanında geri çekilmek olduğuna inanan iki Adato ailesinin üyeleri koşarak evden çıktılar, merdivenleri indiler ve iç avludan geçerek ağabeyleri Avramaçi'nin evine sığındılar. Sığman grup 22 yaşındaki Alegra ve yeni evli iki akraba olmak üzere üç genç kadın, adı bilinmeyen bir misafir kadın ve 12 yaşındaki küçük Raşel dahildi. Genç kadın ve kızlar Avramaçiler'in evinde, zemin katın altındaki kilerde birbirlerine sokularak oturdular. Tüm geceyi erzak kutuları, yakacak odun, kömür ve başka şeylerle çevrili olarak zifiri karanlıkta geçirdiler, ama en azından burada kendilerini güvende hissediyorlardı.

Avramaçi'nin evi de zifiri karanlıktı ve tek bir ışık bile gözükmüyordu. Lia, birkaç lamba yakarlarsa Polis Karakolu'ndan mutlaka yardım geleceğini söylediğinde Avramaçi buna kesinlikle karşı çıktı ve eğer onun evinde kalmak istiyorlarsa etrafın zifiri karanlık kalacağını söyledi. Son derece haklıydı. Gece az veya hiç ışık yanmayan bir evde Yahudilerin oturmuyor olması daha büyük bir ihtimaldi. O uzun 3 Temmuz gecesinde Avramaçi'nin evi yağmalanmadı.

Avramaçi'nin evinde birkaç saat kaldıktan sonra bitişikteki Azarya Polikar'ın evine girildiğini ve tümüyle yağmalandığını duydular. Polikarlar'ın evine tekrar girilmeyeceğini varsayan Lia ve Simanto kardeşler, aileleriyle Avramaçi'nin evinden ayrıldılar ve iç avludan geçerek aynı bloktaki bu eve sığındılar. İçeri girdiklerinde Polikarlar tamtakır evde çıplak zeminde oturuyorlar ve Azarya kuşkusuz bir bıçak darbesinden kaynaklanan yüzündeki yaraya bakıyordu. Adatolar karanlığı hafifletmek için birkaç mum alarak onların yanma yere oturdular ve fazla konuşmadan, korkuyla gecenin ve sabahın getireceklerini beklediler.

Gecenin son saatlerinde birisi dış kapıya hafifçe vurdu. Lia kapıyı açınca Arap kökenli arkadaşı Binbaşı Celal'i gördü. Binbaşı "geçmiş olsun" dileğinde bulundu ve Lia'ya ailesiyle evine dönmesini önerdi. İçeri kimsenin girmemesi için kapının önüne emir erini nöbetçi olarak dikeceğini söyledi. Lia ve Simanto teklifi kabul ettiler. Bu kez Binbaşı Celal ve emir erinin refakatinde blokun çevresini dolaşarak sokaktan geçtiler. Binbaşı ve emir eri silahlıydı.

Boş sokakta hiç polis yoktu, yalnızca birkaç subay sanki amaçsızca dolanıyordu. Bir görüşe göre olayları izliyorlardı. Olayları durdurmaya niyetleri olmamakla birlikte, iş çığrından çıkar ve kundaklama veya cinayete varırsa müdahaleye hazırdılar.

İki Adato ailesi üyeleri evlerine dönünce kayıplarının ne kadar büyük olduğunu fark ettiler. Zemin katta oturan Lia Adato'ların yemek odası ve mutfağı tamtakırdı. Mucizevi bir şekilde diğer odalara dokunulmamıştı. Ancak Simanto'nun oturduğu birinci kat tümüyle yağmalanmış ve hatta tahrip edilmişti. Yağmacılar götüremediklerini kırıp dökmüşlerdi. Tavandaki gaz yağı lambaları ve pencerelerin tahta çerçeveleri kırılmıştı. Yerdeki muşamba-

yı bıçakla kesmişlerdi. Aileye göre bu çok farklı davranışın nedeni, Simanto'nun ateşli bir Siyonist olması ve bunu gizlemeyişiydi. İngiliz mandasındaki Filistin'e gönderdiği ve oradan kendisine gelen mektuplar elbette postanede fark edilmişti.

Tan yeri ağarmak üzereydi. Bu kez iç taraftan ve blokta oturan tek Türk ailenin oturduğu evin tarafından bir ses duyuldu. Yeni bir yağmacı grubu o evle iç avlu arasındaki bağlantıyı kullanarak nöbetçiyi atlattı ve Adatolar'ın evine sızdı.

Nöbetçi olanları görür görmez yerinden ayrıldı ve Adatolar'ı kaderlerine terk etti. Yeni grup evin dokunulmayan odalarına girdi ve zemin katta Lia'nın oturma odasıyla yatak odasını boşaltmaya başladı. Grup ayrıca Alegra'yı görmek istediğini belirtti ve nerede olduğunu sordu. Lia, Alegra'nın yaz tatilini akrabalarıyla geçirmek üzere o sabah İstanbul'a gittiğini söyledi. Aslında Alegra hâlâ diğer üç genç kadınla Avramaçi'nin kilerinde büzülmüş oturuyordu. Sonuçta yeni grubun ırzına geçecek birinden ziyade yağma peşinde olduğu anlaşıldı.

Lia ve ailesi gene Azarya Polikar'ın evine çekildi. Tan yeri ağarana dek orada kaldılar ve eve döndüklerinde saç kesimi, cüssesi ve tavrından önceki günkü Kırkpınar güreşçilerinden biri olduğu anlaşılan son yağmacıyla burun buruna geldiler. Ester'in (babaannem) yeni aldığı Singer dikiş makinesini sırtlamıştı. Yalnızca deneyimli bir güreşçi böyle ağır bir parçayı omuzlayabilirdi.

Ester onu görünce kendini kaybetti, korkularını unuttu ve "Seni hain adam! Bunu Lia Adato gibi Türklerin dostu olan birine nasıl yapabilirsin? Utan!" diye bağırdı. İri yarı güreşçi annesi yaşındaki bir kadın tarafından bu şekilde azarlanınca kuzu gibi oldu, makineyi düşürdü, aceleyle evden çıktı ve sokakta gözden kayboldu. Lia'nın ailesinin elinde yalnızca bu Singer dikiş makinesi, birkaç küçük kilim ve bazı eski giysiler kaldı. Simanto artık çulsuzdu. Adatolar'ın en büyük avuntusu üç kardeşe ait dükkânlardan hiçbirinin yağmalanmamasıydı.

Ertesi sabah Lia, Ester ve en küçük oğulları Liyezer dışında tüm Adatolar İstanbul trenine bindi. Kimlerin gittiğini anlamaya çalışan meraklı Türkler istasyon yolu üstündeki Cumhuriyet Caddesi'nin iki yanına dizilmişti. Bir gece önce Adatolar'ın evini "zi-

yaret ettiği" anlaşılan birisi kafilenin orta yerinden haykırdı. "İşte Alegra! Dün gece bize onun İstanbul'da olduğunu söylediler. Bu Yahudiler amma yalancı! Hesabımızı gelecek sefer göreceğiz!"

Aynı günün ilerleyen saatlerinde Lia'nın en iyi Türk arkadaşı Ali Rıza Bey evlerine geldi. Kasabada olmadığından olaylardan haberi olmadığını, bilseydi Adatolar'ın evine gidip gerekirse onları şahsen savunacağını söyledi ve özür diledi. Ester gözlerinin içine bakarak, "Peki şimdi ne işimize yarıyorsun?" dedi. Buna karşın eşi Lia dahil oradaki erkekler "böyle konuşmanın yeri olmadığını" söyleyerek onu susturdular, ne de olsa kadınlar fazlasıyla duygusal yaratıklardır! Öyle değil mi?

Ali Rıza Bey, Lia, Ester ve küçük Liyezer'i gece evine davet etti. Lia daveti kabul etti. Birkaç gün sonra durum biraz sakinleşince, Lia ailesini geri almak üzeri İstanbul'a gitti.

Moşon (Babacık) Mitrani'nin Öyküsü

Güreşlerin yapıldığı gün hava öyle gergindi ki Babacık, tüm değerli eşyalarını ve bulabildiği kadar nakit parayı alıp ertesi gün ailesiyle İstanbul'a sabah trenine binmesi gerektiğini anladı. Olay çıkmasını beklemeden eşyaları toplamaya başladılar.

Akşam üzeri altı sularında Babacığın sadık Türk ustabaşısı Sami evine geldi ve o gece "Yahudilere karşı tatsız olayların" çıkabileceğine dair onu uyardı. Evinin önünü mümkün olduğunca sağlama almasını ve ertesi güne kadar kesinlikle evden çıkmamasını söyledi. Saat sekizde Babacığın seyisi Mitraniler'in evine geldi ve sebep göstermeden, başka zaman tuhaf sayılacak bir teklifle o gece Babacığın atına bakabileceğini söyledi. Babacık hemen kabul etti.

Saat on civarında sokağın diğer tarafından kırılan cam ve parçalanan kapı sesleri ve çığlıklar yükseldi. Bu sırada Sami tekrar kapıda gözüktü, uyarısını bu kez daha kesin bir dille fakat iyi niyetle yineledi ve belki Babacığı rahatlatmak için, "Amaç Yahudileri öldürmek değil, yalnızca eşyalarını almak; eğer Yahudiler direnmezse kan dökülmeyecek!" dedi. Babacık, normal zamanlarda bile potansiyel soyguncular karşı evinin ve atölyesinin girişini sağlama almayı unutmazdı. Bunlar ağır kapılar, sağlam kilitler ve

demir çubuklarla korunuyordu. Bu yüzden olaylar sırasında atölyesine girilemedi. Ancak evde durum farklıydı.

Babacığın evinin yanında, geçimini toprak kaplar ve testiler yaparak kazanan Türk bir aile yaşardı. İki evin arka taraftan, iç avludan ortak bir girişi vardı. Oraya ulaşmak için üç basamak inmek ve kiremitle örtülü dar bir koridordan geçmek gerekiyordu. Koridorun bitiminde, sağ ve sol tarafta birer kapı iki ayrı eve açılıyordu. Bir kuşak önce iki evin de aynı geniş aileye ve büyük olasılıkla Yahudilere ait olmuş olması mümkündür, bu durumda arkadaki ortak giriş de kolaylık için yapılmıştı.

Çatısı evin yarısına gelen bu koridor, herhalde Mitraniler'in evinin arkadan ışık alması için yapılan bir pencereyle son bulurdu. Bu geçit görünüşte yalnızca iki aile tarafından bilinse de anlaşılan başkaları da varlığından haberdardı. Yağmacılara herhalde ya kapı komşusu Türk aileden birisi ya da Babacığın bir çalışanı bilgi sızdırmıştı.

Saat onu biraz geçerken iç avludan bir gürültü geldi, sonra yerdeki kiremitlerde yankılanan ağır ayak sesleri, kırılan kiremitlerden çıkan ses ve yağmacıların arka camı kırarken çıkardıkları gürültü duyuldu. Yağmacıların sayısı az olmakla birlikte gayet planlı hareket ettiler. Yağmaya başlamak yerine ana giriş kapısını açtılar ve büyük bir gürültüyle içeri dalan onlarca yağmacıyı eve aldılar.

Evi fazla aramaları gerekmedi. Tüm değerli eşyaların bulunduğu ağızları güzelce dikilmiş ve ertesi sabah İstanbul trenine yüklenmeye hazır balyalar oturma odasının ortasında duruyordu. Eve giren çok sayıda yağmacı balyaları büyük bıçaklarla parçalamaya başladı. Babacığın o sırada on yedi yaşındaki oğlu İzak durumu protesto etmek için bir şey yapmak istedi. Bir yağmacıdan yüzüne esaslı bir tokat yedi, yere düştü ve Mitraniler'in direnişi son buldu. Evde hiçbir şey bırakmadılar. Ağır ve pahalı mobilya gibi alamadıklarını da devirip tahrip ettiler.

Yağmacıların devirdiği oturma odasındaki cam kapaklı büfede, Neama'nın meşhur vişne reçelleriyle dolu birkaç kavanoz vardı. Kavanozlar kırıldı ve içlerindeki reçel, halıların alınmasından sonra çıplak kalan zemine döküldü. Ancak büfeden bir de lokum

konulan ve Neama'nın mütevazi mücevherlerinin bulunduğu porselen bir kap vardı. Ailenin şansına bu keşfedilmedi.

Yağmacılar gün doğmadan az önce Mitraniler'in evinden ayrıldılar. Anlaşılan yağmalanacak çok şey bulmuşlardı. Onlar gittikten sonra aile bir mangal keşfetti. Babacık kahve istedi. Kömürle, yağmacıların kilerde bıraktıkları biraz kahve ve şeker getirildi. Kahve hazırlandı. Aile üyeleri geleneksel sabah kahvelerini içtiler, fakat tüm iskemleler alındığından çıplak zeminde, yarı karanlıkta ve birbirlerine sokularak oturdular.

Gün doğarken Sami üçüncü kez gelerek üzüntüsünü belirtti ve tüm aileyi evine çağırdı. Moşon daveti kabul etti. Birçok aileden aksine Mitraniler ertesi gün İstanbul'a gitmedi. Babacık, ailesine artık sıfırdan başlamak gerekeceğini söyledi. O gün üç oğluyla imalathaneye gitti ve akşama dek 16 saat çalışarak 15 lira değerinde ayakkabı üretti. İşçiler gelmedi ve Babacık birkaç gün sonra hepsine yol verdi. Metin olmaya çalışsa da manen tamamıyla yıkılmıştı. Birkaç ay içinde büyük mal varlığını yok pahasına sattı ve ailesiyle İstanbul'a taşındı.

Azarya Polikar'ın Öyküsü

Azarya'nın özellikle Kırklareli'nin çevre köylerinde ona mal tedarik eden köylülerle kapsamlı iş bağlantıları vardı ve onlara kredi açardı. Olayların meydana geldiği gün nakit sıkıntısı yaşıyordu. Azarya akşama doğru bakkal dükkânını kapatmak üzereyken, kendisine 4.000 lira borcu olan bir müşteri dükkâna geldi. Bu, o dönem için büyük bir meblağdı, fakat yılın o aylarında bu tür borçlar olması doğaldı. Bu eski bir müşteriydi ve genelde ne zaman Azarya'nın dükkânına gelse "müessesenin ikramı" bir şişe rakının hazır beklediği dükkânın arkasındaki küçük yazıhaneye gider, yalnızca Azarya'yla biraz sohbet ettikten sonra işle ilgili ayrıntılara geçerlerdi. Müşteri içkiye düşkündü ve genellikle iş konuşmalarını engelleyecek kadar içmesinin önüne geçmek biraz çaba gerektirirdi.

O akşam bu zat pek keyifli değildi, bilakis epey somurtkandı ve içki faslını uzatmak istiyormuş gibiydi. Azarya kaba davranmadan içki içmesini engellemekte güçlük çekiyordu. Bu sırada

dükkânın kapısı bir çatırtıyla menteşelerinden kurtuldu. Bir grup yağmacı içeri dalarak küçük dükkânı altüst etmeye başladı. Azarya güç kullanarak onları durdurmaya çalışınca, kafayı bulmuş olan müşteri yazıhaneden çıktı, bıçağını çekti ve Azarya'yı sağ yanağından yaraladı. Yaradan kan fışkırdı. Azarya paniğe kapılarak dükkândan çıktı ve eve koştu.

Şansına fazla uzak olmayan evine vardığında kan revan içindeydi. Azarya'nın halini gören ve dışarıdan kırılan cam ve yıkılan kapıların seslerini duyan eşi Bea, "Şma Israel..." (Dinle İsrail, Tanrı tektir") duasını[139] söylemeye başladı. Bu arada yaraya bakmayı ve kanamayı durdurmak için gerekeni yapmayı unutmadı.

Kısa süre sonra dolu gibi yağan mutat taşlar camı kırdı, eve girildi ve her şey alındı. Aile üyeleri Azarya'nın durumunu gördükten sonra yağmacılara karşı koymaya kalkışmadı. Evleri gözlerinin önünde yağmalanırken çıt çıkarmadan evin yarı karanlık bir köşesine büzüldüler ve çaresizlikle onları izlediler. Azarya sabah içki damıtma atölyesine ve mandırasına gittiğinde onları da tamtakır buldu. Genelde avans verdiği köylerdeki tedarikçi ve müşterilerden alacağı çoktu. Ancak paranın çoğunu artık geri alamayacağı anlaşılmıştı. Ailenin geri kalan "serveti", kızları İda'nın 37,50 liralık tasarrufunun bulunduğu teneke bir kutudaydı. Polikarlar sabah tren istasyonuna doğru yürüyen Yahudilere katıldılar. Biletler 34,50 lira tuttu. İstanbul'a vardıklarında Azarya'nın cebinde üç lira vardı.

Azarya artık ekonomik ve özellikle de psikolojik olarak çökmüş bir insandı. İstanbul'da zor bela geçindi ve ailesini aç bırakmadı, ancak durumu Kırklareli'deki tüm mal varlığını çok düşük bir fiyata sattı ve 1951 yılında yıkılmış bir insan olarak öldü.

Yakir Magrisso'nun Öyküsü

Olaylar sırasında otuz yaşında ve bekâr olan Yakir, bir kumaş mağazası sahibi olan ailesiyle aynı evde yaşardı. Evleri Karamur

---

139 Bu, bir Musevi'nin günde düzenli olarak iki kez, ayrıca zor durumda kaldığında veya ölümün yaklaştığını hissettiğinde Tanrı'ya sığınmak için söylediği duadır. Müslümanlıktaki karşılığı Kelime-i Şahadettir.

mahallesinde, orta ve ortalamanın altında gelir düzeyinde yaklaşık on Yahudi ailenin yaşadığı bir çıkmaz sokaktaydı.

Gece olaylar başlayınca belediyenin Defterdarı at sırtında, elinde çiftesiyle sokağın başında gözüktü. Attan indi, genişliği ancak birkaç metreyi bulan sokağın iki tarafına büyük ve göze çapan birer taş yerleştirdi, tekrar ata bindi ve yolun ortasında durdu. Bekleneceği gibi sokağın başında bir güruh gözüktü. Onlara "O iki taşın arasından her kim geçerse" diye bağırdı ve çifteyle kalabalığı işaret ederek, "bir daha uyarmadan onu vuracağım!" dedi.

Bu, onlarca yağmacıdan oluşan bir kalabalığa söylenecek oldukça cüretli ve son derece riskli bir sözdü. Defterdar bunu hayatıyla ödeyebilirdi. Eninde sonunda, içi dolu olsa da ancak kuş vurmak için saçmanın bulunduğu bir çifteyle ne kadar direnebilirdi?

Ancak kimse iki kayanın arasından geçmeye cesaret edemedi. Kalabalık sessiz ve asık yüzlüydü. Kısa bir süre sonra gene sessizce geri çekildiler; herhalde daha az sorunlu bir av bulmaya karar vermişlerdi. Magrissolar sokağın başındaki evlerden birinde otururdu ve Yakir olayı baştan sona izledi. Çıkmaz sokaktaki diğer evler gibi Magrissolar'ınki de yağmalanmadı ve aile mağazasına da bir şey olmadı.

Mosse Levi'nin Öyküsü

Evi tümüyle talan edildi. Yaşadıklarında farklı olan tek şey, ev yağmalanırken birkaç altın dişinin ağzından zorla alınmasıydı. Herhalde talancılar ya altın dişi olduğunu önceden biliyordu ya da bunu eve girerken fark etmişlerdi.

İzak Behar'ın Öyküsü

İzak, ikisi Yahudi, üçüncüsü de şansına ilişkileri iyi olan Binbaşı Nazif Bey'in ailesi olmak üzere üç aileyle aynı apartmanda yaşıyordu. Apartman sakinleri aynı girişi kullanırdı.

İzak daha önce Devlet Demir Yolları'nda ray tamir ederdi. Yirmili yıllarda bir bacağını kazada kaybettikten sonra camcı oldu. Aileyle ilgili konularda kararları eşi Sinyoru verirdi ve İzak iş dı-

şında her şeyin idaresini ona bırakmıştı. Yağmacıların çıkardığı gürültü evden duyulmaya başlanınca, Sinyoru, Nazif Bey'in oturduğu kata çıktı ve evine kimsenin girmemesi için apartmanın girişine emir erini yerleştirilmesini rica etti.

Nazif Bey anlayışlı bir ifadeyle gülümsedi ve Sinyoru'nun endişelenmesini gerektirecek bir şey olmadığını söyleyerek onu sakinleştirmeye çalıştı. Sinyoru dairesine döndü. Bir süre sonra aynı şeyi yeniden denedi, fakat benzer bir tepkiyle karşılaştı. Üçüncü deneyişinde civar evlerden gelen gürültüler daha yüksek sesle ve yakından duyuluyordu. Nazif Bey de pek uzak olmayan bir yerde camların kırıldığını duyunca Sinyoru'nun korunma ricalarını kabul etti ve emir erini tüfeğiyle evinin kapısına dikti.

Bu noktada Sinyoru nöbetçinin aynı blokta yaşayan diğer iki Yahudi aileyi de koruması için, Binbaşıyla kendilerinin ortak girişi yerine avlunun girişine yerleştirilmesini istedi. Nazif Bey bunu da kabul etti. Kısa süre sonra yağmacılar gözüktü, fakat nöbetçi o blokta yalnızca Müslümanların yaşadığını ve yabancıları içeri almamak için emir aldığını söyleyerek girmelerini engelledi. Böylece İzak'ınki dahil üç Yahudi ailenin evi esirgendi. Ancak İzak'ın camcı dükkânı esirgenmedi. Kendisi de camcı olan komşusu iki dükkanı ayıran ince iç duvarı yıktı ve İzak'ın emteasıyla aletlerini kendi tarafına taşıdı. Ayrıca İzak'm dükkânında bulduğu tüm nakit parayı aldı.

Sabah saatlerinde İzak ve çocukları İstanbul'a giden sabah trenine bindiler. İzak İstanbul'a geldiğinde cebinde 35 lira vardı. Sinyoru bu koşullarda evi terk edemeyeceğini söyleyerek onunla gitmedi. Daha sonra bu kararın ne kadar doğru olduğu anlaşıldı.

Sabahın erken saatlerinde Kırklareli'deki yerel yetkililer olayların derhal durdurulması için hükümetten emir almışlardı. Emirler açık ve kesin bir dille aktarılmıştı. Talan tümüyle durdu ve Nazif Bey emir erini kapıdan aldı. Ancak münferit olaylar gene devam etti.

Sabah dokuz sularında iki yağmacı Beharlar'ın kapısını çaldı ve kapı açılınca evde yalnız kalan Sinyoru'ya, ailenin kasabadan ayrılacağını ve tüm ev eşyalarını satacağını duyduklarını söylediler. Eşyalara bakmaya ve "adil bir fiyat" vermeye geldiklerini ek-

lediler. Sinyoru "Yok öyle bir şey, eşyalarımızı satmaya niyetli değiliz" dedi. Adamlar ısrarla Yahudilere kasabayı terk etmelerin emredildiğini, onların artık Kırklareli'de istenmediklerini ve Sinyoru'nun tartışmaya hakkı olmadığını söylediler.

Sinyoru adamları evine almamıştı ve onlar da zorla içeri girmeye çalışmadılar. Girişteki antika saati gösterdiler ve kendi ifadeleriyle "cömertliklerini" göstermek için yarım lira ödemeye hazır olduklarını, evdeki diğer eşyalar için de benzer fiyatlar vereceklerini söylediler. Sonuç alamayınca Sinyoru'ya bağırmaya ve sövmeye başladılar ancak zor kullanmadılar. Bu sırada Nazif Bey ikinci katın merdivenlerinde gözüktü ve ne olduğunu sordu. Olayda "dürüst aracı" rolünü oynamaya çalıştı. Sinyoru'ya saati ve fazla değer vermediği iki eşyayı ucuza satmasını önerdi. Sinyoru denileni yaptı. Nazif Bey iki haraççıya da, fütursuzca gelip Yahudilerin ev eşyalarını alma döneminin kapandığını ve bu işe son vererek parayı verip toz olmalarını söyledi. Adamlar derhal ayrıldılar, ancak elbette eşyaları aldılar ve "Bu Yahudiler bizi gene kazıkladılar" der gibi yüzlerini buruşturmayı ihmal etmediler.

Simanto Aviente'nin Öyküsü

Simanto Aviente, başta Almanya'ya olmak üzere yumurta ve meyve ihraç ederdi. Yahudi cemaatinin hali vakti yerinde üyelerindendi. Oldukça zayıf yapılı Simanto'nun aksine eşi Doretta enerjik, iri yarı ve güçlü bir kadındı. Kişiliği, çoğu kas olan vücuduyla uyum içindeydi, öyle ki Yahudi cemaatinde kimse, önemli önemsiz herhangi bir konuda onun tartışmak veya damarına basmaktan çekinirdi.

3 Temmuz günü Simanto Aviente'nin elinde, genelde yazıhanesinde bir çekmecede kilitli bulunan çok miktarda nakit para vardı. O günkü gergin ortamda Simanto bir yere zorla girilecekse bunun ev değil dükkân ve yazıhaneler olacağı gibi iyimser bir tahminde bulunmuş ve tüm nakit parayı eve almanın akıllıca olacağını düşünmüştü.

O akşam dışarıdaki kargaşa onu paniğe sürükledi. Oturma odasında volta atmaya, ellerini ovuşturmaya ve kendi kendine umutsuzca *Ladino* konuşmaya başladı. O andan sonra Doretta du-

rumu ele aldı. Simanto'nun cebine tüm parasını doldurup elinden tutarak penceresiz depoya indirdi. Onu kapıdan en uzak noktaya götürdü ve çevresinde kütüklerle barikat kurdu. Çıkarken deponun kapısına haç biçiminde birkaç tahta çiviledi, sonra yukarı çıktı ve en kötü olasılığa hazırlandı.

Elbette olaylar bir süre sonra evlerine sıçradı. Kapı kırıldı ve bir grup yağmacı içeri daldı. Ancak davranışları oldukça tuhaftı. Talana başlamak yerine Simanto'nun nerede olduğunu sordular. (Nakit parayla ilgili bir istihbarat almış olmaz mıydılar?)

Doretta, Simanto'nun, yakınlardaki Babaeski'de iş seyahatinde olduğunu söyledi. Yağmacılar Doretta'yı konuşturamayacaklarını anlayınca kocasının yerini söylemezse onu öldürmekle tehdit ettiler. Doretta, "İsterseniz beni öldürebilirsiniz ama bu sizi Simanto'ya ulaştırmaz!" diye karşılık verdi.

Doretta sonra onlara "lütfen bekleyin" dedi, arkasını dönüp mutfağa gitti ve uzun saplı bir süpürgeyle yağmacıların beklediği oturma odasına geri döndü. Bu arada büyük bir korku içinde birbirlerine sokulmuş iki küçük çocuğunun bulunduğu odanın önünde durdu onlara bağırmaya başlamalarını buyurdu ve sözünü dinleyeceklerinden emin olmak için kollarından iki kez çimdikledi. Çocuklar çığlığı bastı.

Doretta oturma odasına döndü ve süpürgeyle yağmacıların üstüne yürüdü. Adamlar önce şaşkınlıktan hiçbir şey yapmadılar. Onları gafil yakalayan Doretta süpürgeyi birinin başında kırmayı başardı. Sonra hiç duraksamadan oradan bir iskemle kaptı ve tekrar saldırıya geçti. Bu kez yağmacılar mukabele ettiler, ona her yandan saldırdılar, şiddetle vurdular ve baskın çıkınca boğmaya çalıştılar. Doretta şansına çatışmada bilincini kaybetti. Ya mücadelesiyle kerhen saygılarını kazandığından veya sonuçta kadını öldürüp başlarını belaya sokmak istemediklerinden saldırganlar (eninde sonunda asıl ilgilendikleri Simanto'nun nakit parasıydı) tecavüze yeltenmediler. Birkaç giysi dışında her şeyi aldılar ve ortadan kayboldular. Bir süre sonra Doretta'nın bilinci açıldı. Her yanı yara bere içinde olmakla birlikte ayağa kalktı, tam bir şok geçiren çocuklarına baktı, bodruma indi ve tir tir titreyen kocasını serbest bıraktı.

Ertesi sabah Doretta çoğunlukla giysilerden oluşan geri kalan eşyayı iki valize doldurdu. Simanto'ya çocukları alıp İstanbul trenine binmek için istasyona gideceğini söyledi. Olayın şokunu henüz atlatmayan Simanto yanıt vermedi. Doretta'yla birlikte gitmeyi teklif etmedi, çocuklarla gitmemesini engellemeye çalışmadı ve tren istasyonuna kadar ona refakat edebileceğini dahi söylemedi.

Doretta tam çıkmak üzereyken yeniden kapıya vuruldu. Kapıdaki, Simanto'nun ihraç ettiği tarım ürünlerinin nakliyesini yapan sadık arabacısı Murat'tı. Gözlerinden yaşlar boşanıyordu ve çok üzgün olduğu belliydi. Olayları ancak duymuş ve hemen gelmişti. Yapabileceği bir şey var mıydı? Doretta "Evet" dedi, "beni ve çocukları tren istasyonuna götür, çünkü İstanbul'a gidiyoruz." Murat seve seve kabul etti.

Seyahat, tren istasyonuna epey yakın bir noktaya dek olaysız geçti. Orada iki silahlı asker arabayı durdurarak Murat'tan Doretta'nın valizlerini istediler. Murat kendisinin olmayan bir şeyi veremeyeceğini söyledi. Bunun üzerine askerler ona saldırarak dipçi ve yumruklarıyla vurmaya başladılar. Doretta çocukları ve elindeki her şeyi bıraktı ve yardım istemek için istasyona koştu. İster inanın ister inanmayın, yardım yakınlardaki polis karakolunda Emniyet Amiri'nden geldi. Doretta'yla Emniyet Amiri arabaya geri döndüler. İki asker, yüksek rütbeli polisi görünce dayağı bıraktı. Emniyet Amiri, aslında Doretta'ya yönelik uzun bir söylev vererek, Türkiye Yahudilerinin Türkiye Cumhuriyeti'nin eşit haklara sahip vatandaşları olduklarını, onları kimsenin hiçbir şekilde rahatsız edemeyeceğini ve bunu yapanların yasaya göre sert bir şekilde cezalandırılacağını söyledi.

Polisin önceki gece yağmayı ve şiddet hareketlerini önlemek için parmağını bile oynatmadığını tekrarlamaya gerek yok. Bu konuşma, Ankara'dan Kırklareli Emniyet Amirliğine olaylara hemen son verilmesi için kesin bir talimat geldiğini doğruluyordu. Emniyet Amiri'nin askerleri tutuklama yetkisi yoktu ve sadece onlara gitmelerini söyledi.

At arabasında polis amirine yer açıldı, böylece tren istasyonuna kadar birkaç yüz metreyi birlikte gittiler. Yolda ve istasyonda Emniyet Amiri, bundan sonra her şeyin yolunda gideceğini söyleyerek Kırklareli'yi terk etmemesi için Doretta'ya yalvardı. Doretta

aldırmadı, kendisinin ve çocukların biletlerini aldı ve İstanbul trenine bindi.

Haham Moşe Fintz (Harebi Moşe) ve Eşi Mazalto'nun Öyküsü

Hahamın evine normalden daha kalabalık bir güruh girdi. Üçe ayrıldılar. Birinci grup evi boşaltmaya başladı. İkincisi hahamın yanma gitti, bir açıklama yapmadan artık sakala gereksinimi olmadığını söyledi. Onu traş etmek için ustura çıkardı ve haham karşı koymaya çalışınca yüzünü kesti. Ona kin biledikleri açıktı; onu şahsen küçük düşürmek istiyorlardı ve bu yüzden talanla açıklanamayacak kadar kötü davrandılar. Haham Moşe karşı çıkmaktan vazgeçti ve sakalı kesildi.

Anlaşılan eşini daha kötü şeyler bekliyordu. Üçüncü yağmacı grubu onu yakaladı ve yere devirdi. Giysilerini yırtmaya ve karşı koyduğunda vurmaya başladılar. Bu hazırlık safhasının ileri bir aşamasında bir yağmacı, iç çamaşırıyla teni arasında bir cüzdan buldu. Çamaşırını yırtmak üzereyken, herhalde meraktan önce cüzdana uzandı. Cüzdanın fermuarını açtığında birkaç parça mücevher, birkaç altın ve paralar yere döküldü. Elbette mücevherler İngiltere Kraliyet ailesininkilerle karşılaştırılamazdı. Gene de cüzdanın içindekiler hahamın yıllardır çalışarak biriktirdiği birkaç bin dolar değerindeydi. Bu noktada yağmacıların para hırsları şehvet içgüdülerine galip geldi ve beklenmedik bir şekilde bulundukları bu büyük yağmayı nasıl paylaşacaklarına dair tartışmaya başladılar. Yüksek sesle tartışıldığını duyunca, hahamı traş etmeyi bitiren ve hâlâ evi boşaltmakta olan iki gruptakiler de onların yanına gitti. Sonra hahamın evindeki her şeyi aldılar ve gittiler. Yağmacılar giderken Mazalto, hareketsiz, yarı bilinçsiz ve tam bir şok halinde yerde yatıyordu. Giysilerinin hepsi değilse de çoğu yırtılıp üstünden alınmıştı.

Harebi Moşe bir yıl geçmeden, Bulgaristan'ın Sofya'dan sonra en önemli Yahudi cematinin bulunduğu Filibe'ye haham olarak tayin oldu. 1938 yılında Fintz ailesi Filibe'den ayrılarak Küba'ya göç etti. Aile 1950 yılında İsrail'e yerleşti. Harebi Moşe 1963 yılında Rehovot'ta vefat etti, mezarı oradadır.

Moşe Salinas'ın (Deli Moşon) Öyküsü

Olaylar başladığında Moşon kereste deposundaydı. Yağmacılar, istihbarat almışçasına, önce önlerindeki keresteyle hiç ilgilenmediler ve yılm o aylarında değerli ürünlerle dolu olan soğuk hava deposunun anahtarını istediler. O dönemde kasabada yaşayan Yahudilerden daha çetin bir ceviz olan Moşon onlarla işbirliği yapmayı reddetti, bekleneceği gibi kendisini savundu ve şansına ciddi olmayan bir biçimde karnından bıçaklandı. Durumun aleyhine olduğunu fark edince anahtarı teslim etti, depodan ayrıldı, sendeleyerek zar zor eve gitti ve yarası tedavi edildi. Yağmacılar soğuk hava deposunun anahtarını aldıktan sonra artık kendisine ve ailesine bir şey yapamayacaklarını umuyordu.

Yanılmıştı. Yağmacılar zorla eve girdiler. Moşon ve eşi gafil avlandılar. En büyüğü yirmi yaşlarında olan üç kızlarını saklamaya dahi çaba göstermemişlerdi. Moşon yağmacılara evdeki her şeyi alabileceklerini söyledi, evin kadınlarına dokunmamaları şartıyla. Yağmacılar bir insanlık anında isteğine saygı gösterdiler. Evi boşalttılar ve geriye yalnızca Moşon'ın kızlarından birine ait olan ve bir çatlağa düştüğü için gözden kaçan bir yüzük bıraktılar.

Moşon daha sonra tüm deri envanterinin, soğuk hava deposundakilerin ve hatta kerestenin bile alındığını gördü. Tüm servetini kaybetmişti. Buna rağmen ertesi gün trene binip Kırklareli'den ayrılmayan az sayıdaki kişiden biriydi.

Bohor Karagöz'ün Öyküsü

Bohor'un bir bakkal dükkânı vardı ve ayrıca toptan yiyecek ürünleri satardı. Hali vakti yerindeydi. 3 Temmuz günü öğleden sonra bir Türk arkadaşı ona, günün ilerleyen saatlerinde Kırklareli Yahudilerinin başına kötü şeyler gelebileceğini fısıldadı ve varlığını korumak için önlem almasını önerdi. Arkadaşının tavsiyesine uyan Bohor, kağıt para ve altından oluşan tüm nakit varlığını bir pakete sardı ve içinde iri bir gül fidanı bulunan evin girişindeki büyük saksıya gömdü. Yağmacılar "belirlenen saatte" tam takım geldiler ve evdeki her şeyi aldılar ancak

girişteki iri saksıda çiçekten başka bir şey olabileceği akıllarının ucunda bile geçmedi. Bohor'un dükkânına ne olduğunu öğrenemedim.

İzak Behar'ın Öyküsü

İzak Behar Osmanlı Bankası Kırklareli Şubesi'nin müdürüydü. Olay günü tatildeydi. Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında, Kırklareli'ye yakın bir sayfiye yeri olan Varna'daki kaplıcaya gitmişti. Hepsi Türk olan banka çalışanları bir araya gelerek olaylar bitene kadar İzak'ın evini korudular ve kimsenin zor kullanarak içeri girmesine izin vermediler.

İzak'ın o günkü olaylarda hiçbir kaybı olmadı. Ancak ertesi gün sokağın karşısındaki evde oturan ve üstelik doktor olan komşusu, inşaatı bitmek üzere olan İzak'ın yeni evine taşınmaya karar verdi. İzak birkaç gün sonra Varna'dan dönünce komşusunun yaptıklarını öğrendi ve yetkililere evine yasa dışı olarak yerleşildiğini şikayet etti. Doktor sorun çıkmadan İzak'ın yeni evinden çıkarıldı.

Haleva'nın Öyküsü

Haleva'nın evine de zorla girilmek istendi ve saldırganlar kapıyı baltayla kırmaya çalıştılar. Haleva'nın da bir baltası vardı ve onu içeriden saldırganların olduğu tarafa doğru savurdu. Balta kapıyı deldi ve saldırganların rahatça görebileceği bir şekilde diğer tarafta gözüktü. Haleva kapının arkasından bağırarak, gördükleri gibi kendisininde baltası olduğunu ve eğer içeri girerlerse öldürülmeden önce aralarından mümkün olduğunca çok kişiyi öldüreceğini söyledi. Saldırganlar önce duraksadılar, sonra geri çekildiler.

Olaylar sırasında Kırklareli Yahudi cemaati yaklaşık 130 haneden oluşuyordu.

4) TEKİRDAĞ'DAKİ OLAYLAR

a) Olayların Cereyan Şekli

Olaylar cereyan ettiğinde 11 yaşında olan gazeteci Fahir Taner'e göre Tekirdağ'da herhangi bir talan olmamıştı. Yahudiler kendi rızaları ile mallarını, mülklerini çok ucuza satışa çıkarmışlardı. Bunun sebebi de Trakya Umumi Müfettişliği'nin Yahudilerin bir hafta içinde bölgeyi terk etmelerini emreden talimatnamesiydi. Ancak olaylar sona erdikten sonra herkes satın aldığı malı sahibine iade etmişti. Örneğin Yahudi Yudaçi'den dükkân satın alan Mehmet Ağa sonradan dükkânı kendisine iade etmişti.[140] Tekirdağlı David Levi ise *Alyans*'ın Paris merkezine yolladığı 10 Temmuz 1934 tarihli mektubunda Tekirdağ cemaatinin manevi ızdırap çektiğini ve ciddi servet kaybına uğradığını bildiriyordu. Levi'ye göre Resmî Tebliğ tam zamanında açıklanmıştı. Aksi takdirde Tekirdağlı Yahudiler büyük bir felâkete maruz kalacak ve tamamiyle mahvolacaklardı.[141]

Y.B. nin Tanıklığı[142]

1934 olayları Haziran ayında oldu. Tekirdağ bir tarım şehri ve oranın Yahudileri umumiyetle zahireci idiler. Harman zamanı köylüden buğday, arpa, yulaf gibi tarım ürünlerini toplar ve İstanbul'daki tüccarlara satarlardı. Bu malların depo edilmesi içinde mağaza denen ardiyeleri kiralarlardı. Bu kiralama işleri Mart, Nisan aylarında olurdu. O sene Yahudilere [mağaza] kiralama istenmediği gibi Yahudilere "Ne diye uğraşıyorsunuz ? Nasıl olsa sizleri buradan göndereceğiz, sizin mal ve mülkleriniz de bizim olacak" [dendi]. O tarihlerde Yahudilere umumiyetle "çorbacı" diye hitap ederlerdi. Dedem de bu "çorbacı" diye hitap edilenlerden biriydi . Tekirdağ'ın eşrafı ile pek sıkı fıkı idi. Kendisine de-

---

140 Fahir Taner ile telefon görüşmesi, 13 Haziran 2005.

141 *Alyans* Arşivi TURQUIE XCIIE, dosya Rodosto, alt dosya David Levi, 1934-1936, David Levi'nin 10 Temmuz 1934 tarihli mektubu.

142 23 Ağustos 2004 tarihli elektronik posta. Tanık erkektir.

vamlı malını mülkünü satmasını ve şehirden ayrılmasını tavsiye edenler olduğunu, malını mülküne kendilerine vermesini, bu durumun geçici olduğunu, vaziyet düzelince de kendisine iade edeceklerini söyleyen pek çok arkadaşı (!!) olduğunu duydum. Kendisi bunların hiç birini dinlemeyip malını mülkünü satmadı ve vermedi.Tabii buna dayanmanın pek kolay olduğunu söyleyemeyiz. Tavsiyeler zamanla korkutma, tehdit olmaya başladı, Annemin babası dedem de o senelerde evini yeni inşaa etmiş .

Dükkân sahibi bir kişi, ne sebebten olduğunu bilmediğim, çarşıdaki dükkânının yarısını birine satmış veya vermiş. Olaylar bittikten sonra "Bugün veririm, yarın veririm" gibi oyalamalarla dayımın İstanbul'a taşındığı tarihlere kadar o adama kira vermiş. Ancak evini baskılara rağmen satmamış, vermemiş. Yalnız bir hırsa kapılarak evin bazı camlarını banyosunun taburesi ile kırmış. Bu arada bütün Tekirdağ eşyalarını denk yapıp gitmek için bekler durumdaymış ancak tehditler yalnız mal mülk için değil canları için de idi.

Bu arada Tekirdağ Yahudilerini de biraz incelemek gerekir; Tekirdağ Yahudileri Trakya'nın en geri kalmış insanları idi. *Alyans* [okulları] Cumhuriyet'ten çok evvel kapanmış. İşsizlikten dolayı çok göçler olmuş, bilhassa Amerika'ya. Kalanlar ise fakir fukaralar idi. Anneannemin bir lafını aktaracağım. Bu tam Tekirdağ'ın portresi bana göre :

LOS GREGOS ERAN LOS MERKADORES, LOS ERMENİS ERAN LOS MARİFETKARES, LOS TURKOS KÖYLÜS İ LOS JUDYOS HAMALES (Rumlar tüccar, Ermeniler marifetli, Türkler köylü, Yahudiler hamal idi)

[Yahudiler arasında] Okuma yazma bilen pek az[dı]. Ayrıca sinmiş, tepki ve dayanma gücü olmayan , herkesten korkan ve kimseye itimat etmeyen insanlar [idiler].

Estreya Benezra[143]

"Barunda". Biz "Barunda" diyoruz. Yani "gürültü, büyük kıyamet" manasında. Bütün Trakya'ya bir emir geldi, Yahudiler sürgün olacak [diye]. 34, 34... Birden köylerden ne kadar in-

[143] Jak Esim Arşivi, Söyleşi yaklaşık 1990 yılında yapıldı.

san varsa hepsi Tekirdağ'a [geldi]. İstiyorduk bir komşuya gitmeyi ama nasıl gideceğiz? Yol yok ki, insanlardan. Yani belki karıncaları sayabilirdik ve insanları... Yok [Türkler] bir şey yapmadı. Yalnız görüyoruz geliyorlar, "ayna var mı, sandalya var mı, karyola var mı?" [soruyorlar]. Bizim boron, karyola, şu, bu hepsi [satıldı], tabii ne yapalım gideceğiz... Evet, beş lira[ya] bir boron. Boron biliyorsun nedir? Yani aynayla, eski aynalar, bilmem neler, bakırlar, bilmem neler. Bütün hepsi, yok pahasına, yok pahasına [satıldı]..Allahtan ki bir Karakol amiri polis, malları gitmekte olan Yahudilere hiç korkmaları için haber saldı: "Ben bilirim ne yapacağımı. Bırakın, bırakın yapsınlar, yapsınlar." [dedi]. İki gün sonra, üçüncü gün, hiç unutmam, o Leon Moşkatel çıkıyor, "kaldık kaldık, satmayınız bir şey, kaldık" [diye bağırıyor].

O zaman Atatürk sağ idi. Bunu yapan İsmet İnönü. Öyle dediler. Çünkü benim oğlum çok akıllı bir oğlan idi. Arkadaşı vardı "Yako, biliyor musun" dedi, "Atatürk sarhoş daima, sarhoşluğu geçtiği zaman işitti ki bunu yaptılar, 'İsmet dedi, ne yaptın?' o masayı devirdi, yere attı, hepsini kırdı. Ne diyeceğiz şimdi ? O zaman imza verildi ki ne yapılacaktı, nasıl olacaktı. Bunu çıkardın sen meydana, bunu çıkardın." Kaldık. O zaman kaldık.

Mesela benim kocam o kadar borçları vardı, e şimdi. Ne borç verecekler, ne bir şey. Bir kadın da geldi. O kadar beni severdi, Saniye Hanım. Borcu var. "Ah bugün veremeyiz" [dedi]. Polisle beraber geldi. "Çok haklısın Saniye Lağum[144] vermezsen de verme" [dedim]. "Bugün en büyük gününüz ama hiç korkma" dedi. [Yahudilerin] alacakları vardı. Gidiyorlar bazen tahsilat yapmak için, "Yok bugün veremeyiz, gidiyorlar nasıl olsa" [cevabını alıyorlardı]. "Haklısınız hanımefendi, bugün veremezsiniz." Bir de rehin vardı bizde. O gün geldiler almaya. Tam buldu günü ha Saniye Hanım. Leon bugün çıktı meydana eh? Neler çektik... Bir tane çok samimiydiler Türkler. Geldiler bize yardım etmeye. Ne yardımı ? Eşyaları almak için geldiler.

---

144 Tanık burada kelime oyunu yapmakta Musevi şivesiyle "Hanum" olarak telaffuz edilen "Hanum" yerine "Lağum" (lağım) kelimesini kullanmakta.

1922 Doğumlu Erkek[145]

1934 Olayları "barunda" diye tabir edilirdi. "Karışıklık" manasına gelirdi. O zamanlar sadece ben değil Tekirdağ'da yaşayan Yahudiler'in %30-40'ı Tekirdağ'dan göç etmişlerdi.

Evlerimize kadar geldiler ve halk evlerimizde ne var ne yoksa bedava denecek kadar ucuz fiyatlarla almaya başladı. Mesela bir iskemleyi 15 kuruşa sattığımızı çok iyi hatırlıyorum.

Tekirdağ'da öldürme olayı olmadı. Gelibolu tarafında oldu diye duyduk. Ben size başka bir hatıramı anlatacağım. Bizde Tekirdağ'da köylerinden gelen insanlar Yahudi mahallesinin etrafında nöbet tuttular. Ablukaya aldılar, bir emir gelse imiş bizleri bıçaktan geçireceklermiş. Böyle bir durum oldu.

Allah izin vermedi canımızı kurtardık. Bu münasebetle Tekirdağ'dan göç eden kalabalık bir kitle vardı. Çok kalabalık bir kitle. 34 hâdisesinde Allah canımızı kurtardı. Evleri, sattık eşyaları aldılar. İş yerlerimize saldırdılar.

(Eşi)-Bütün eşyaları sepetlere doldurmuşlar. Küçük görümcem çok sevdiği bir şeyi almış ve yatağının içine gizlemiş. Sepettekilerin hepsi toplam 10 kuruşa satılıyormuş. Sepetten aldığı, o olaylardan kurtarılan tek şey bir rakı sürahisi, karafaki imiş. Kayınvalidem bana verdi.

b) Çorlu'daki Olaylar

Erkek, N.O[146]

1934 yılında 14 yaşındaydım. 1935 yılına kadar Çorlu'da yaşadım. Babam şehirdeki tek otelin sahibiydi. Çorlu'da yağma veya fiziki saldırı yaşanmadı. 2 Temmuz günü Trakya'da yaşayan Yahudilere karşı olaylar başlamadan önce hali vakti yerinde Çorlulu Yahudilerin hepsine imzasız mektuplar yollandı. Mektuplarda mal varlıklarını tasfiye edip süratle İstanbul'a gitmeleri, gitmedikleri takdirde öldürülecekleri yazılıydı. Aynı gün Yahudi esnafa ait mağazaların boykot edileceği ilan edildi. Boykot oldukça başarılıydı.

---

145 S.F.'nin Ocak 1999'da yaptığı mülakat.

146 Erol Haker'in 11 Ağustos 2005 tarihli elektronik posta iletisi.

Ertesi gün (3 Temmuz) Yahudi ileri gelenleri arasında büyük bir panik başladı. Hepsi evlerini, mağazalarını bedava sayılabilecek fiyatlara satıp İstanbul'a kaçtılar. Babamın oteli, bütün büyük başların Çorlu'yu ziyaret ettikleri veya görevli olarak Çorlu'ya tayin edildiklerinde bir eve yerleşene kadar kaldıkları oteldi. Diğer Yahudi ileri gelenlerine gönderildiği gibi babama da tehdit mektubu gelmişti. Babam mektubu alır almaz otelinde geçici olarak kalmakta olan İnhisar Müdürü ve Hâkim'e gösterdi ve tavsiyelerini sordu. Ona "Mektup seni kast etmiyor" cevabını vererek merak etmemesini söylediler. 4 Temmuz günü, Üçüncü Kolordu'nun karargâhını Çorlu'ya taşıma emri aldığı gündü. Bunun üzerine şehirde kutlamalar başladı. Bu arada Ankara'dan emirler gelmiş ve bütün Trakya şehirlerinde olduğu gibi Çorlu'da da olayların durdurulması istenmişti. Ankara'dan emir gelmesi ve Üçüncü Kolordu Karargâhı'nın Çorlu'ya taşınmasının yarattığı sevinçli hava üzerine henüz Çorlu'yu terk etmemiş olan Yahudi ileri gelenlere kendilerine gönderilen mektupları yok farz etmeleri söylendi. Babam bir sene daha kaldı. Çorlu'da kaldığı sürenin sonuna doğru bir Türk babamı ziyaret edip kendisinin de bir otel işletmeye niyetli olduğunu söyledi. Bir otelin nasıl idare edileceği konusunda bilgisini kendisiyle paylaşmasını rica etti. Babamı kendisini ziyaret etmeye davet etti.

Buluşma yeri şehrin ücra bir köşesindeki bir depoydu. Babam geldiğinde bu şahıs ona saldırdı. Onu o kadar ağır bir şekilde dövdü ki babam hastaneye kaldırıldı. Hastaneden çıktığında otelini çok cüzi bir meblağa hemen bir Türk'e sattı, annem ve benimle birlikte Çorlu'dan ayrıldı. Daha genç iki kardeşim bir tedbir olarak 3 Temmuz günü Çorlu'dan ayrılmışlardı. Ankara'dan gelen emirde boykotun durdurulması belirtilmediğinden Yahudi esnafı boykot etme eylemi halen devam etmekteydi. Bu nedenle şehirde kalan olan Yahudiler de aynı yıl Çorlu'yu terk ettiler.

Moiz Afila Yenifiliz[147]

Peynir imalatı yapan dedemden mallarını yok pahasına satıp 48 saat içinde Çorlu'yu terk etmesi istenmiş. Annem sekiz kardeş-

147 23 Şubat 2006 tarihli elektronik posta.

ten biriydi. İstanbul'a yerleştiklerinde sefalet içindeydiler. Aç yattıkları zamanlar olurmuş. Yedi sene evvel Çorlu'yu ziyaret ettiğimde Museviler hakkında bir iz bile yoktu. Sinagoğu aradım, "cami oldu" dediler.

c) Lüleburgaz'daki Olaylar

Vâ-Nû ile konuşan Lüleburgazlı Museviler[148]

Biz, kasabamızda, 50 Musevi ailesiyiz. 40 hane hâlâ yerli yerindedir. 10 hane halkı, fena rivayetler işittik; ötekinin berikinin "buradan derhal çıkıp gidin!" demesile karşılaştık. Eşyalarımızı arabalarımıza doldurduk. Yola çıktık. Hepimiz emniyette olarak İstanbul'a geldik. Lâkin, sade Donna Tarabulus ismindeki bir kadının arabasına, hüviyetlerini tesbit ettiğimiz bazı mütecasirler hücum etti. Eşyalarını yağma ettiler. Bunların isimlerini hükûmete bildireceğiz. Bugün, Lüleburgazla muhaberede bulunduk. Oradakiler, hükûmetin ciddî tedbir aldığını, artık kimsenin taşkınlık etmediğini haber veriyor. Dönmekliğimizi tavsiye ediyorlar. Hattâ Daviço Baruh isminde bir hemşerimiz, bizim arkamızdan, zevcesile birlikte muhaceret ederken "Karıştıran" istasyonuna vardıkları zaman zabit tarafından durdurulmuş, temin ve tatmin edilerek yerlerine iade olunmuş. Lüleburgaz Kaymakamı da, bizzat istasyona giderek manevî hezimete uğrayanları geri çevirip evlerine ve barklarına iade etmiş. Bizim de böylelikle yüreğimize soğuk su serpildi. Yerlerimize dönmek, eski hayatımıza kavuşmak istiyoruz. Esasen bu hareketi yapanlar, aklı başında kimseler değildi. İşsiz güçsüz takımından, bulanık suda balık avlıyan adamlar idi.

M.E.'nin tanıklığı[149]

Annem Lüleburgaz doğumlu, İstanbul'da yaşıyor, ben İsrail'deyim. Aklıma gelen çocukken hep at arabalarıyla şehre geldiklerini anlatır, biz de dalga geçerdik. Geçen gün kardeşime yazdım, sorsun diye cevap gelince telefon ettim, hangi sene olduğunu ha-

---

148 Vâ-Nû, "İstanbul'a kaçan Yahudiler neler anlatıyor?", *Haber Akşam Postası*, 6 Temmuz 1934.

149 9 Ağustos 2006 tarihli elektronik posta.

tırlamıyor, ama çocuktu. Yedi kardeştiler. Büyükbabam teyzemlerimi ve dayımlarımı apar topar toplayıp at arabasıyla Lüleburgaz tren istasyonuna [gitmişler] her şeyi bırakarak sadece torbalara ekmek vs. alarak gitmişler. O ara Türk askerleri gelip "evlerinize dönün Atatürk geldi" diyerek herkesi geri gitmelerini söylemiş. İlk kaçtığında hiçbir şey almamışlar evden, eve dönünce, büyük köşk gibiymiş, ucuza satıp İstanbul'a yerleştiler ama telâşla satmamışlar, olaylar durmuşmuş.

d) Babaeski'deki Olaylar

Haber Akşam Postası'na göre Babaeski'de de "küçük bir taşkınlık zuhur etmek istidadını göstermiş" ve Yahudiler de kaçarak 7 Temmuz günü İstanbul'a gelmişlerdi.[150]

150 "Türkiye'de Yahudi aleyhtarlığı yok", *Haber Akşam Postası*, 7 Temmuz 1934.

Olayların Basına Yansıması ve Resmî Makamların Tavrı

1) YAHUDİ CEMAATİ LİDERLERİNİN ANKARA İLE TEMASI

Tarihçi Avner Levi, dönemin cemaat ileri gelenleriyle yaptığı mülakatlara dayanarak, cemaat liderlerinden, her ikisi de hukukçu olan, Milaslı Gad Franko ile Mişon Ventura'nm 3 Temmuz günü Ankara'ya gidip Atatürk'le görüştüklerini, bu görüşmeden sonra Atatürk'ün müdahalesiyle olayların durdurulduğunu yazmakta.[1] Bulgaristan'ın İstanbul Konsolosluğu'na göre Yahudi Cemaati ileri gelenlerinden oluşan bir heyet Başvekil İnönü'yü 4 Temmuz günü ziyaret etmişti. Heyet O'na Trakyalı Yahudilerin göç etmeye zorlandıklarını, kitlesel bir göçün yaşanması halinde Türkiye Cumhuriyeti'nin karşı karşıya kalacağı sıkıntıları anlatmış ve hükümetten Yahudileri korumasını rica etmişti.[2] Bu bilgi *La Boz de Oriente* gazetesi[3] ve İsveç Büyükel-

---

1 Avner Levi, "1934 Trakya Yahudileri Olayı: Alınamayan Ders", *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1996, Sayı 151, s. 10-17. Avner Levi bu bilgiyi, aralarında Roma hukuku profesörü Mişon Ventura'nm oğlu Elyo Ventura da olmak üzere, birçok kişiden duyduğunu belirtti. (Avner Levi'nin 22 Eylül 2005 tarihli yazısı.)

2 Timur Öztürk, a.g.e., s. 91.

3 "Los Insidentes de la Trakya", *La Boz de Oriente*, 26 Temmuz 1934, sene 4, no.6, s. 42.

çiliği'nce de teyit edilmekte.[4] Ancak Yahudi cemaati adına kimin veya kimlerin ne zaman, nerede ve kiminle görüştüğü belli değil. Tam aksine basında Trakyalı göçmenlerin içinde bulundukları hazin durumu Ankara'ya izah edebilmesi için avukat Mişon Ventura'ya tam yetki verdikleri ve Ventura'nın temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya hareket ettiği haberinin yer almasının ardından bu haber tekzip edilecekti.[5]

2) OLAYLARIN BASINDA YER ALMASI

Olaylarla ilgili haberler önce *The New York Times* gazetesinde yer alacaktı. *The New York Times*'m 1 Temmuz tarihli nüshasında Çanakkale'de ve Trakya'nın diğer vilâyetlerinde yaşayan Yahudilerin İstanbul'a tehcir edildikleri haberi yer almaktaydı. Gazeteye göre tehcirin nedeni hükümetin Trakya'da yaşayan saf kan Türk nüfusunu çoğaltma isteğiydi. Gazeteye göre Rum ve Ermenilerin Türkiye'den ayrılmalarıyla birlikte ticaret âleminde doğan boşluğu Yahudi tüccar ve esnaf doldurmuş ve Yahudiler ticareti tekellerine almışlardı. Trakya'ya yerleşmeye niyetli çok sayıda Bulgar ve Romen muhacirleri bu durumdan ötürü göç etmekten vazgeçmeye başlamışlardı. Dahası Trakya'nm askerî açıdan önemi arttığından hükümet askerî mıntıka ilan edilen bölgelerde yabancı uyruklular ile Türk uyruklu gayri Müslimlerin ikamet etmelerini yasaklayan önlemleri Trakya'da da uygulamaya başlamıştı.[6] *The New York Times*'da üçdört gün sonra çıkan iki diğer haberde ise göçün devam ettiği, sebebinin ise 14 Haziran 1934 tarihinde kabul edilen İskân Kanunu olduğu belirtilmekteydi.[7] 7 Temmuz tarihli haberde ise *Millî İnkılâp* dergisinden on bin nüshanın Trakya'da dağıtıldığı

---

[4] Utrikesdepartementets Årkiv, 1920 Arsdossiersystem, Vol. 570, Sven Hafström'ün İsveç Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı 8 Temmuz 1934 tarihli yazı.

[5] "L'enquête gouvernementale en Thrace", *Le Journal D'Orient*, 12 Temmuz 1934.

[6] "Turkey Shifts Jews as Moslems Return", *The New York Times*, 1 Temmuz 1934.

[7] "Turks Zoning Hits Jews", *The New York Times*, 4 Temmuz 1934 / "Jews in Eastern Thrace", *The New York Times*, 4 Temmuz 1934.

bildirilmekteydi.[8] *Der Stürmer*'de yer alan haber ise derginin Türkiye muhabiri tarafından verilmişti. Haber şöyleydi:[9]

> Uğursuz varlıklarını asırlardır dünyanın çeşitli ülkelerinde sürdüren Yahudiler nihayet sağduyulu insanlar tarafından takip ediliyor. Türkiye'de yaşayan Yahudiler vicdanları kara olduğundan ve korktuklarından Trakya civarlarındaki ve Boğazlar'ın civar bölgelerindeki evlerini terk ederek büyük gruplar halinde İstanbul'a göç ettiler. İki gemi, altı tren, elli otobüs ve 300 çift koşulu at arabası dolusu insan geçenlerde İstanbul'a vardı. Bizi gerçekten sevindiren bu hâdise Yahudilerin hak ettiği bir ceza. Bu kötü insanlar başkaları için kazdıkları kuyuya kendileri düştüler.
>
> Diğer ülkelerdeki Yahudiler gibi Türkiye'deki Yahudiler de hayatlarını asalak olarak sürdürüyorlar. Türk köylüsü uzun süre sabırla sömürülmeye katlandı ama şimdi Yahudi hâkimiyetine itiraz etmeye başladı. Yahudilerin taşradan büyük şehirlere göç etmeleri, Yahudi sömürücülerin bugün Türkiye'de karşı karşıya oldukları tehlikenin ne kadar büyük olduğunu gösteriyor. Kesin olan bir şey var. O da, Türklerin de uyanmaya başladıklarıdır. Türkler on seneden fazla bir süre önce, melez bir halk olan Ermenileri kanlı bir şekilde imha ederek dünyayı şaşırtmışlardı. Türk halkı şimdi de melez bir halk olan Yahudilerin hesabını öyle görecek ki Yahudi tefecinin Türk köylerinde sebep olduğu acının hatırasını bu sefer Yahudiler çekecek.

Türk basınında ilk haberlere 6 Temmuz günü rastlanacaktı. Bunun sebebi TBMM'nin yaz tatiline girmeden önceki son çalışma günü olan 5 Temmuz günü Başvekil İsmet İnönü'nün TBMM'de yaptığı uzun konuşması sırasında sarf edeceği şu sözlerdi:[10]

---

8 "Jews Assailed in Thrace", *The New York Times*, 7 Temmuz 1934.

9 "Das Erwahen in der Türkei", *Der Stürmer*, Temmuz 1934, Sayı 30.

10 "TBMM Başvekil Hazretlerinin çok değerli bir nutku ile yaz tatiline dün başladı", *Hakimiyeti Milliye*, 6 Temmuz 1934.

Arkadaşlar, size bugünün fena bir hâdisesini ara yerde arzetmek mecburiyetindeyim. Trakya'da bazı Yahudi vatandaşların, kendi şikâyetlerine göre, mahallî tertipler yüzünden hicrete mecbur olduklarını ve bazılarının da İstanbula hicret ettiklerini haber almıştım. Türkiye'de her fert cumhuriyet kanunlarının emniyet ve muhafazası altındadır. Antisemitizm Türkiye metaı ve zihniyeti değildir. Vakit vakit hariçten bizim memleketimize girer ve derhal önüne geçilir. Bu feveranın da böyle bir salgın olması muhtemeldir. Böyle cereyanlara katiyen müsaade etmiyeceğiz. (Alkışlar). Hadiseyi Ankara'ya gelir gelmez haber aldım. Verdiğim katî emirler üzerine bu cereyan tamamile durdurulmuştur. İstanbul'a gelen vatandaşlar yerlerine dönmekte serbesttirler. Mesuller mahkemeye teslim edilmiştir; ve edilecektir. Bugün de Dahiliye Vekilini oralara gönderiyorum. Mütecasirler [cüret gösterenler] şiddetle tecziye edilecektir [cezalandırılacaktır].

Başvekil İsmet Paşa Anadolu Ajansı'na da şu beyanatı verecekti:[11]

Trakya'da bazı yerlerden 100 kadar Yahudi'nin İstanbul'a geldiklerini haber aldım. Başvekâlete vuku bulan şikâyetlerde, bazı Yahudiler, hususî ve mahallî tazyikler tesirile yerlerini terke mecbur olduklarını bildirmektedirler. Hâdisenin hakikî mahiyetini tahkik ettiriyorum. Fakat Cumhuriyet kanunlarına mugayir [aykırı] teşebbüslerin, kanunun ağır hükümlerine uğrıyacağını hatırlatmak isterim. Bu beyanatım, şikâyet sahiplerine de cevaptır. Şikâyet sahiplerinin Adliyeye müracaatla haklarını aramalarını ve mütecavizlerini takip etmelerini tavsiye ederim.

İsmet Paşa'nın bu konuşması üzerine *Haber Akşam Postası* şu yorum da bulunacaktı:[12]

Birkaç gündenberi ortalıkta bir şayia dolaşıyor: Yahudi vatandaşlarımız Trakyada ve bilhassa Edirnede, hatta Çanakkalede tazyik ediliyorlar, hicrete mecbur ediliyorlarmış.

---

[11] "Trakya Yahudileri", *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1934.

[12] "İsmet Pş. Hz. Mühim bir beyanatta bulundular", *Haber Akşam Postası*, 5 Temmuz 1934.

Bu nakaratı, Balkan ve Umumî harp esnasında da dinlemiştik. Türk vatanının düşmanları bu vadide çok ileriye gitmişler ve bütün dünyada hâlâ fenalığını çektiğimiz propagandalar yapmışlardı.

Şimdi de adeta bir musevî tehciriyle ittiham ediliyoruz [suçlanıyoruz]. Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin de Anadolu ajansına beyan buyurdukları gibi Türkiyede kanun vardır. Şikâyet edilecek makamlar vardır. Kanuna karşı gelecekler için ağır hükümler vardır. Tazyike maruz kalanlar varsa şikâyet haklarıdır.

Asırlardanberi Türkiyede yerleşmiş ve memleketimizde her türlü müzaheret [koruma] görmüş olan musevî vatandaşlarımızın bu bedhahane [kötülük isteyene yakışacak] şayialara ehemmiyet vermiyeceklerini ümit etmek isteriz.

Musevî vatandaşlarımızın işleri, güçlerile meşgul olmamaları için hiçbir sebep yoktur.

Bizim bütün vatandaşlarımızdan da olduğu gibi musevî vatandaşlarımızdan da bir dileğimiz vardır: Yaşadıkları bir memlekete azamî sadakat, azamî yakınlık göstermek...

Olaylar İstanbul'da duyulmaya başladıktan sonra Balat'ta yaşayan Anastas adındaki Rum, Balatlı bir Yahudi'ye "Türkler evvelâ Ermenileri, sonra da Rumları kestiler. Şimdi sıra size geldi. Sizi de kesecekler" diyecek, bu sözlerinden dolayı TCK'nın 159uncu maddesi gereğince Türklüğü tahkir etme suçundan tutuklanacaktı.[13]

3) TBMM REİSİ KÂZIM ÖZALP'IN BEYANATI

Olayların kontrol altına alınmasından sonra TBMM tatile girdiğinden İstanbul'da bulunan TBMM Reisi Kâzım Özalp basma verdiği beyanatta şöyle konuşacaktı:[14]

---

[13] "Türklüğü tahkir", *Akşam*, 16 Temmuz 1934.

[14] "Musevileri hicrete mecbur edenler kim olursa olsun tecziye edilecekler", *Milliyet*, 8 Temmuz 1934.

Trakya'nın bazı mahallerinden Musevilerin yerlerini terkederek İstanbul'a geldiklerini Ankara'da iken haber almıştım. Bu, çok teessüfe şayan bir hâdisedir. Hariç memleketlerin bazılarında öteden beri Musevi aleyhtarlığı mevcut olduğunu biliyoruz. Bu cereyanlar bazan memleketimize kadar gelebilmiş ise de filî ve umumî bir tesir hâsıl etmemiş ve hükûmetin kanunları hiçbir yolsuzluğa meydan bırakmamıştır. Türkiye'de bütün vatandaşlar Cumhuriyet kanunlarının himayesi altındadır. Hiçbir ferdin tecavüze uğramasına katiyen meydan verilmez. Trakya'nın bazı yerlerindeki Musevileri memleketlerini terke mecbur edenlerin her kim olursa olsun, Cumhuriyet kanunlarının hükümleri dairesinde tecziye edilecekleri tabiidir. Hükûmet bu hususta lâzım gelen tetbirleri almıştır. Dahiliye Vekili Beyefendi bu mesele için mahalline gitmiştir. Mütecasirlerin [cüret gösterenlerin] süratle tecziye edileceklerine [cezalandırılacaklarına] şüphe yoktur. Başvekil Paşa Hazretleri de Büyük Millet Meclisi'nde sarahat [açıklık] ve katiyetle beyanatta bulunmuşlardır.

Yerlerini terketmiş olan Musevilerin tekrar avdetlerine [geri dönmelerine] hiçbir mâni yoktur. Hükûmet bütün Türk vatandaşlarını olduğu gibi, onları da himaye eder.

4) DAHİLİYE VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA'NIN BEYANATI

Başvekil İsmet İnönü'nün beyanatından hemen sonra Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Mülkiye Teftiş Heyeti Reisi İbrahim Sabri, Müfettiş Faik Bey, Müfettiş Muhtar Bey, Müfettiş İsmail Hakkı Bey, Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Talî ve Özel Kalem Müdürü Ekrem Bey ile birlikte olayların cereyan ettiği il ve ilçeleri teftiş etmek üzere Trakya'ya hareket edecekti. Şükrü Kaya yola çıkmadan önce Anadolu Ajansı'na şu beyanatı verecekti:[15]

Başvekil Paşa Hazretlerinin emriyle Büyük Millet Meclisindeki son nutuklarında bahsettikleri Yahudilerin Trakya'dan İstanbul'a grupça gelmeleri esbabını yerinde tetkik etmek üzere Trak-

[15] "Dahiliye Vekili tahkikat için Trakya'ya gitti", *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1934.

ya'ya gidiyorum. Bazı propagandacılar yüzünden Yahudilerin İstanbul'a gelmeğe başlamalarıdır. Hâdisenin hakikî mahiyetî yerinde daha iyi görüleceği gibi her halde işin icap ettirdiği tedbirleri alacağım, hükûmetime arzedeceğim. Türkiye'de yerli ve yabancı herkes Cumhuriyet kanunlarının himayesi altındadır. Türk kanunları bu memlekette her vatandaşın hakkını ve hürriyetini hiçbir fark gözetmeden korur. Kemalist Türkiye'sinin en büyük vazifesi bu kanunları tatbik etmektir. Yabancı yerde görülen antisemitik cereyanları bazen bizde de makes [yankı] buluyor. Bir defa daha İstanbul'da Türk efkârı umumiyesine arzettiğim gibi biz memleketimizi, vatandaşlarımızı başka memleketlerde cereyan eden böyle fikirlerden ve aksülâmellerden daima masun bulundurmak isteriz. Hiçbir memleketin dahili siyasetî ve dahilî münakaşaları bizim memleketimizin iç işlerine tesir edemez ve etmemelidir. Bizim iç siyasetimizin esası kendi şartlarımıza ve kendi kanunlarımıza göre cereyan eder. Yahudiler aleyhinde bu yolda neşriyatta ve telkinatta bulunanları yola getirmek, Türk kanunlarını tatbikle mükellef olan hükümetimize ve mahkemelere aittir.

Benim her zaman ve herkes için şeflerimden aldığım emir ve direktif budur. Ufak tefek hâdiseleri bilinmez maksatlarına lehte ve aleyhte alet etmek istiyenlere vatandaş ise memleketlerine iyilik etmiyeceklerini, yabancı iseler bu millete dostluk etmiyeceklerini bir kere daha hatırlatmayı bir vatanî borç bilirim.

Şükrü Kaya ve beraberindekiler 6 Temmuz'da İstanbul'dan hareket edecek, 7 Temmuz günü Kırklareli, 8 Temmuz günü Edirne, 9 Temmuz günü Uzunköprü ve Keşan, 10 Temmuz günü Gelibolu ve Çanakkale'yi ziyaret edecek, 11 Temmuz günü İstanbul'a geri dönecek, aynı günün akşamı Ankara'ya hareket edecekti.[16]

[16] Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Serie E Levant, 1918-1940, Turquie 603, Politique Intérieure (1923-1943), 29 Temmuz 1934 tarih, 246 sayılı belge / "Chukru Kaya Bey est rentré Ankara", *La Turquie*, 13 Temmuz 1934.

Şükrü Kaya ve İbrahim Talî Edirne'ye vardıklarında.
La Turquie, 10 Temmuz 1934

Şükrü Kaya Çanakkale'ye vardığında.
La Turquie, 12 Temmuz 1934

Şükrü Kaya Ankara'ya hareket etmeden önce İstanbul'da Tokatlıyan Oteli'nde istirahat ederken İstanbul Valisi ve Belediye Reisi ile görüşecek, yaptığı tahkikatın genişletilmesi ve sonuçların Dahiliye Vekâletine bildirilmesi için Trakya Umumi

Müfettişi İbrahim Talî'yi görevlendirecekti.[17] 12 Temmuz sabahı Ankara'ya varan Şükrü Kaya'yı Jandarma Umumî Kumandanı Kâzım [Orbay] Paşa, Hariciye Vekâleti Umumi Kâtibi Numan Menemencioğlu, Dahiliye Vekâleti Müsteşarı Vehbi Bey, Ankara Valisi Mümtaz Bey, Matbuat Umum Müdürü Vedat Nedim Tör ve Emniyet Umum Müdürü Tevfik Hadi karşılayacaktı. Şükrü Kaya öğleden sonra Başvekil İsmet İnönü'yü ziyaret edip incelemelerinin sonucu hakkında izahat verecekti.[18] Şükrü Kaya 13 Temmuz akşamı saat 19.00 da toplanan ve saat 23.30'a kadar süren Vekiller Heyeti toplantısında raporunu sunacaktı.[19] Avukat Mişon Ventura'nın kızma göre babası, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın başkanlığındaki heyette yer almış ve bölgeyi ziyaret etmişti. İstanbul'a döndüğünde bazı ahbapları babasına "Biz seni Türk zannediyorduk. Yahudi işlerine ne karıştın? Ne işin vardı?" sözleriyle serzenişte bulunmuşlardı.[20]

5) BAŞVEKÂLET TEBLİĞİ[21]

Şükrü Kaya raporunu Vekiller Heyeti'ne sunduktan iki gün sonra 14 Temmuz günü Başvekâlet bir resmî tebliğ yayınlayacaktı:

> Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey Trakya'da teftişten avdet ederek [geri dönerek] raporunu Heyeti Vekileye vermiştir. Anlaşıldığına göre Trakya'da Yahudi aleyhtarlığı büyük harpte başlayarak mütareke ve İstiklâl mücadelesi zamanlarında devam etmiş ve Cumhuriyet zamanında bir müddet yatıştıktan sonra son seneler zarfında dünyanın muhtelif yerlerinden antisemitizm yeni for-

---

[17] "Dahiliye Vekili tahkikatını bitirdi", *Haber Akşam Postası*, 12 Temmuz 1934.

[18] "Şükrü Kaya Bey Ankarada", *Haber Akşam Postası*, 12 Temmuz 1934 / "Dahiliye Vekili tahkikatını bitirdi", *Haber Akşam Postası*, 12 Temmuz 1934.

[19] "Dahiliye Vekili tetkiklerini anlattı", *Yeni Savaş*, 15 Temmuz 1934.

[20] Rıfat N. Bali, *Devlet'in Yahudileri ve "Öteki Yahudi"*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 200-201.

[21] *CHF Genel Kâtibliğinin Fırka Teşkilâtına Umumî Tebliğatı Temmuz 1934'den Birinci Kânun 1934 Sonuna Kadar*, Cilt 5, Ulus Matbaası, Ankara, 1935, s. 39-42.

müllerle ve daha şiddetli olarak memlekete girmiştir.

Son zamanlarda bazı risalelerin Yahudi düşmanlığı üzerinde bilhassa durarak yaptıkları neşriyat Türk ve Yahudilerin birbirlerine karşı nazarlarını ve hislerini ehemmiyetli surette teşviş [karıştırmış] etmiştir. Türkler ile Yahudilerin birbirlerini nasıl gördüklerine dair Dahiliye Vekili beye her iki tarafın söylediklerini hikâye etmeği, vatandaşlar arasındaki geçimsizliği behemehal tedavi etmek vazifesinde ve kararında olan hükûmet muvafık bulmamaktadır.

Bu karşılıklı şikâyetlerde beynelmilel semitizm ve antisemitizm edebiyatının bütün siyasî, iktisadî ve millî anasırı [unsurları] görülmekte olduktan başka, Türkiye'ye ait bir hussusiyet olarak Yahudilerin yabancı dil ve harste kalmakta ısrar ettikleri ve içlerinde de militarize mıntıkalarda memleketin emniyeti için zararlı ve casus adamlar bulunduğu hakkındaki zanlar mevcuttur.

Diğer taraftan Yahudi münevverleri millî hars meselesinin İmparatorluğa ait hatalar olduğunu haklı olarak söyledikten sonra Türk kültürü ile kaynaşma gösterdikleri arzunun hakikî ve ciddî olduğunu ve memleketin emniyeti için sadakat ve vatandaşlık vazifesine riayet hisleri aleyhindeki şayiaların haksız ve isabetsiz olduğunu samimiyetle bildirmektedirler. Haziran ortasından itibaren halk arasında bir de hükûmetin Yahudileri Trakya'dan kaldırmak istediği ve fakat bu hareketin açıktan açığa değil hususi tertipler ve tazyikler ile yapılmasını terviç ettiği [desteklendiği] işaa [haber] edilmiştir. Bu şerait altında Haziran 24'ten itibaren Çanakkale'de ve 30 Haziran'dan itibaren Trakya'nın diğer muhtelif yerlerinde hesaplarını ve muamelerini keserek İstanbul'a nakletmek hareketi başlamış olduğu anlaşılıyor. Hükûmet merkezi, 3-4 Temmuz'da vatandaşlar arasında dedikodu mevzuunu aşan filliyat ve teşebbüsleri farkederek kat'i emirlerle müdahale ve vaziyeti durdurmağa teşebbüs etmiştir. İlk gelen haberler ve şikâyetlerden, 100 kadar Yahudi'nin mahallî tazyikler yüzünden İstanbul'a hareket ettikleri öğrenilmiştir.

Gerek bu ilk haberler ve gerekse Temmuz'un 3 ve 4üncü günleri birdenbire genişleyen cereyanlar üzerine 4 Temmuz'da hükümetin aldığı müessiz tedbirlerle hadiseler kat'î olarak durdurulmuştur.

Şimdiye kadar olan vukuat şu suretle hulâsa edilebilir:

A- Trakya'dan ve Çanakkale'de mevcut olan yerli ve yabancı onüç bin kadar Yahudi'den ceman [toplam] üçbin kadar nüfusun İstanbul'a hareket ettiği tahmin olunuyor.

B- Kazalarda ve Edirne'de boykot teşebbüsleri olmuş ve bu teşebbüslere mektep çocukları karıştırılmak istenmiştir.

C- Kırklareli'nde 3-4 Temmuz gecesi çapulcu anasır hareket geçerek Yahudi evlerine tecavüzle hırsızlığa ve soygunculuğa koyulmuşlardır; soygunculuk çarşıya ve dükkânlara sirayet etmeden bastırılmış ve bu esnada altmış beş ev soygunculuğa uğramıştır.

D- Bütün bu hâdisat esnasında bir jandarma şehit olmuş ve bir Yahudi'nin yaralanmasından başka nüfusça zayiat veya yaralanma vukuatı olmamıştır.

Yukarıdaki vukuat üzerine hükûmetçe alınan tedbirlerin bugünkü vaziyeti de şudur:

A- Her yerde memurlar her türlü propagandalar tesirinden zihinlerini kurtararak vaziyete ciddiyetle hâkim kılınmışlar ve hadısat esnasında faalîyetleri kifayetsiz ve hali tavırları müsamahakâr görülenler idarî ve adlî muamelelere maruz tutulmuşlardır.

B- Kırklareli hadisesi şiddetle takip olunmuş ve devam edilmekte bulunmuştur. 3/4 Temmuz gecesi ve 4 Temmuz'da Yahudi evlerinden alman ve çalınan eşyanın şimdiye kadar yüzde yetmişbeşinden fazlası idarî ve adlî tedbirlerle meydana çıkarılmış ve sahiplerine iade ettirilmiştir. Müddeiumumî müşevvikleri [teşvik edenleri] ve mütecavizleri cürümlerine [suçlarına] göre tevkif ederek adlî takibata başlamıştır. Hâdiseden heyecana düşüp korkularından çekilen Yahudi vatandaşlar avdet etmekte bulunmuştur.

C- Diğer taraflarda hesabını keserek veya korku ile çekilmiş olanların avdetleri [dönüşleri] için hiçbir mâni [engel] olmadığı herkese anlatılmış ve anlatılmakta bulunulmuştur. Kırklareli soygunculuğu haricinde her türlü alım satım ve alacak verecek muamelelerini hükûmet münhasıran adliyeye taallûk eden sahada görmektedir.

Hâdisatın bugünkü vaziyeti yukarıda söylendikten sonra hükûmet âtide [gelecekte] takip edeceği hattı hareketi tereddüde mahal vermeyecek surette tekrar ve tasrih etmek vazifesindedir.

1- Hükûmet her ne sebep ve şekil altında olursa olsun hicret tazyiklerine ve boykot hareketlerine mâni olacaktır.

2- Adliyenin el koyduğu bütün suçlar süratle intaç edilecektir.

3- Yerlerinden çekilmiş olan Yahudiler'den isteyenlerin avdetlerine mani olunmasına mahal verilmeyecektir.

4- Hükûmet için en mühim mesele vatandaşlar arasında eyi geçinme ve emniyet içinde yaşama havasının iadesidir. Dahilî, haricî sebeplere ve propağandalara maruz olan bu keyfiyette Hükûmet muvaffak olacağına ve müşkilâtı iktiham edeceğine [göğüs gereceğine] kanidir. Türkler'in ekseriyetle Yahudi vatandaşlara gizli ve aşikâr yardım etmek ve müfrit zehirli propağandalara karşı Yahudileri korumak için sarf ettikleri gayreti ve tecavüz teşebbüslerine karşı hissettikleri nefret ve istikrahı [tiksinme] vaziyetin sür'atle salâhi [düzenlenmesi] için esaslı amil addetmektedir.

5- Türkiye'de vatandaşlar aleyhinde tahriklere ve düşmanlık telkinlerine hükûmet müsaade etmeyecektir. Hükûmet matbuattan vatandaşlar arasında nıfak koyacak salğınlara karşı müteyakkız ve basiretkâr olmalarına intizar eder.

6- Memurlar hükûmetin hattı hareketini tahakkuk ettirmek için bütün kuvvetlerini sarfedeceklerdir. C.H.F. Kâtibi Umumiliği, vazifesini eyi yapmamış olan idare heyetlerini tahkik etmektedir. Fırka bakımından vazifelerini suistimal etmiş olanlar hakkında fırkaca icap eden muamele yapılacaktır. Fıkra teşkilâtı, hükümetin noktai nazarı ile tam bir mutabakat halinde memurlara kendi sahalarında her suretle yardım edeceklerdir.

Hükûmet hâdiseleri ve tedbirleri olduğu gibi naklederken, vatandaşlar için endişeyi mucip bir vaziyet ve mesele kalmamış olduğunu beyan eder.

6) CHF UMUMÎ KÂTİBİ RECEP PEKER'İN SORUŞTURMASI

Başvekâlet tebliğinin sonunda yer alan "CHF Kâtibi Umumiliği vazifesini iyi yapmamış olan idare heyetlerini tahkik etmektedir" beyanı parti içi bir soruşturmanın başlatıldığına işaret etmekteydi. Resmî tebliğin açıklandığı gün CHF Umumî Kâtibi Recep Peker olayların cereyan ettiği vilâyetlerdeki CHF İdare Heyeti reisliklerine "mahrem" ve "hizmete mahsus" kaydıyla birer yazı gönderecekti:[22]

Cumhuriyet Halk Fırkası — Ankara
Genel Kâtipliği 322 — 15.7.1934

C.H.F. İdare Heyeti Reisliğine,

Bazı Yahudilerin yaşadıkları yerleri terk etmeleri hadisesi hakkında alâkalı Vilâyet Fırka Reisliklerine yaptığım tebliğ suretini bağlı olarak yolluyorum. Bundan maksadım devlet ve fırka hayatını uzaktan veya yakından alâkalandıran her hangi hadise hakkında meselenin mahiyetine göre alâkadar teşkilâtımızın yukarıya doğru bağlı oldukları makamlara vaktinde haber vermeleri lüzumunu tekrar etmektir, Efendim.

C.H.F. Kâtibiumumisi
Kütahya Mebusu
Recep

---

[22] *Mahremdir. Hizmete mahsustur. Fırka bürolarında kullanılacaktır. Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Kâtibliğinin Fırka Teşkilâtına Umumi Tebligatı, Temmuz 1934 den Birinci kânun 1934 Sonuna Kadar*, cilt 5, Ulus Matbaası, 1935, s. 37-38.

Yahudilerin çıkarılmaları teşebbüsü üzerine Fırka idare heyeti reislerine 5.7.934 tarihli telgraf ile kısaca yazmıştım. Tetkik seyahatinden dönen Dahiliye Vekilimizin mütelealarını dinledikten sonra bu mesele hakkında aşağıdaki noktaların bildirilmesini lüzumlu gördüm:

1- Yeni Türkiye millî hayat için lüzumlu gördüğü tedbirleri kanun yolu ile alan dürüst bir devlettir. Onunla bir bütünlük teşkil eden Cumhuriyet Halk Fırkası bu yeni Devletin gidişine esas teşkil eden prensiplere sadık ve nizamnamedeki usullerle birbirine bağlı ağır mesuliyet taşır siyasî bir teşkilattır.

2- Yahudilerin başka mıntıkalara çekilmeleri işinde hadiseler başlayıp ilerleyinceye kadar, hadise mıntıkalarındaki Fırka teşkilâtı ve bilhassa doğruca merkeze bağlı olan Vilâyet idare heyetleri Kâtibiumumiliğe hiçbir şey yazmadılar. İdare heyetleri için; yer yer ve çeşit çeşit teşviklerle daha hadisenin ilk tohumları ekildiği sırada bu cereyanın mahiyeti ile muhtemel inkişafı hakkında merkeze acele malûmat vermek vazife idi.

3- Vaziyeti tetkik eden Umumî İdare Heyeti mesele hakkında hükümetin yapmakta olduğu takibat ve almakta olduğu tedbirlerden başka olarak fırka bakımından ve fırka vazifesi yönünden görüşünü derinleştirmeğe ve kusurluları meydana çıkarmağa karar verdi.

4- Bu maksadı temin için bu tezkeremin acele toplanmağa davet olunacak Vilâyet idare heyetinde okunmasını ve cevabının acele yetiştirilmesini rica ederim.

   a) Fırka reisi ve Vilâyet idare heyeti âzaları ile tasdikleri merkezden yapılan kaza fırka reisleri bu cereyanı hangi tarihte ve ne suretle haber aldılar.

   b) Fırkaya hiç şikâyet oldu mu, veya haber veren oldu mu? Bunlara ne cevap verildi?

   c) Vilâyet idare heyeti her hangi bir toplantısında bu meseleye uzaktan yakından temas eden bir konuşma yaptı mı? Müsbet veya menfi bir karar verdi mi ve bu karar deftere geçti mi? Bu karar nedir?

d) Mesele hakkında kazalar fırka reislerile ağızdan veya yazı ile bir şey görüşüldü mü, veya onlara bir tebliğ yapıldı mı? (Yapıldı ise sureti)

e) Bilhassa Kırklareli'ndeki uygunsuz vaziyet gibi fırka reisleri ve âzalarının kararla veya kararsız hadiseye fiilen iştirakleri vaki oldu mu?

f) Nihayet meselenin telkin, hazırlık ve tatbi devirlerinde Fırka Kâtibiumumiliğine haber vermek vazifesi ne için yapılmadı?

g) Fırkalılardan bu karışıktan şahsi menfaati için istifade eden ve Fırka nisbetini şahsî menfaati için kullanan veya suî istimal yapan var mıdır?

C.H.F. Kâtibiumumisi
Kütahya Mebusu
Recep

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bu soruşturmaya verilen cevaplarla ilgili herhangi bir belgeye rastlanmadığından fırka teşkilatının Recep Peker'in bu yazısına ne cevap verdiği meçhuldür.

Olayların Ardından Yaşanan Gelişmeler

1) RESMÎ SORUŞTURMA VE SONUCU

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın bölgeyi dolaşıp soruşturmayı tamamlamasının ardından en ciddi olayların meydana geldiği Kırklareli'de, aralarında Ticaret Odası Reisi, Belediye Reisi ve evinde çalıntı eşyalar bulunan Polis Komiseri'nin de bulunduğu birçok kişi tutuklandı.[1] Basında yer alan, Tekirdağ Valisi Azmi Bey ile Kırklareli Valisi Faik Bey'in vekâlet emrine alındıkları haberleri sonradan tekzip edildi. Azmi Bey'in olaylardan önce tedavi için beş ay, Faik Bey'in de zafiyeti dolayısıyla istirahate muhtaç olduğundan iki ay mezuniyet aldıkları açıklandı.[2] Soruşturma sonunda Mustafa Çavuş, Şuayip, Ahmet, Halim, Bayram ve Yaşar ağalar suçlu bulunup altı aydan aşağı olmamak üzere muhtelif hapis cezalarına mahkûm oldular. Belediye Reisi Şevket [Dingiloğlu] Bey, Ticaret Odası Reisi Nail Bey ve polis memuru Kahraman ise beraat etti.[3] Başvekil İsmet Paşa'nın olaylarda zarar gören Yahudileri adlî mercilere başvurmaya davet etmesine ise kimse itibar etmeyecekti. Fransız Büyükelçiliği'ne göre evleri ve işleri yok olan Yahudilere taz-

---

1 "Kırklarelinde üç kişi daha tevkif edildi", *Milliyet*, 14 Temmuz 1934.

2 "Kırklarelinde jandarmamızı şehit eden anlaşıldı", *Milliyet*, 13 Temmuz 1934.

3 "Yahudi hicreti", *Haber Akşam Postası*, 26 Temmuz 1934.

minat ödeneceği sözleri bir efsaneden ibaretti.[4] Amerikan Konsolosluğu'na göre olaylardan zarar gören Yahudilere hükümet hiçbir yardımda bulunmamış tam aksine olayların üstü kapatılmıştı. Söylentilere göre hükümetin bu lâkayt davranışının sebebi, Yahudilerin geri dönmeye karar vermelerine yol açacak cesaretlendirici bir ortam yaratmamaktı.[5]

Tekirdağ Valisi Azmi Bey, *La Turquie*, 9 Temmuz 1934

---

4 Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Serie E Levant, 1918-1940, Turquie 603, Politique Intérieure (1923-1943), 6 Temmuz 1934 tarih, 225 sayılı belge.

5 NARA, RG 59 Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, "Digest of the Turkish Press for the Period July 15- August 11, 1934", 867.9111/420 sayılı belge.

Kırklareli Valisi Faik Bey, *La Turquie*, 11 Temmuz 1934

2) *MİLLÎ İNKILÂP, ORHUN* VE *BİRLİK* DERGİLERİNİN KAPATILMALARI

Cevat Rıfat Atilhan 15 Temmuz 1934 tarihli *Millî İnkılâp* dergisinde olayların müsebbibi olarak gösterilmesine ve dergisinin kapatılması ihtimaline karşı âdeta meydan okurcasına şu yazıyı yayınlayacaktır:[6]

> Trakya ve Çanakkalede musanna [uyduruk] Yahudi paniki muazzam bir teşkilâtın gürültülü, velveleli propaganda ve yaygaralar ile yapılmış yeni bir hiyanet nümunesidir.
>
> Bunu *Millî İnkılâp*'ın sırtına yüklemek isteyenlere sarahat ve katiyetle açık ve merdane olarak beyan ederim ki:

---

6 "Yine o yaygaralar yine o maskara gürültüler!", *Millî İnkılâp*, 15 Temmuz 1934, Sayı 6, s. 2.

Benim ve kardeşlerimin kan döktüğü bir vatan toprağı üzerinde envai yalan ve hiyanetleri, olanca cür'et ve küstahlıkla mebzulen [çokça] koşan Siyonist propaganda organları burada apaşikâr onbinlerce nüsha sattıkça *Millî İnkılâp*'ta doğruluğuna iman ettiki hakikatleri izah ve ispat etmekten asla korkmayacak ve meşru bildiği mücahedesine [savaşmaya] devamdan geri durmayacaktır.

Hükûmete ve kanunlara son derece hürmetimiz vardır. Hükûmet ve Milletin yüksek menfaati icap ettiği zaman hiçbir ihtara ve formaliteye hacet kalmadan neşriyatımı durdurabilirim. Fakat şunu bilmelidir ki memlekette ve memleket haricinde Yahudi propagandası alabildiğine yürüdüğü bir sırada hüriyetimize gem vurmağı beklemek bütün türklüğü rencide etmek demektir. Şunu da söylemek isteriz ki *Millî İnkılâp* tatil edilse de kitap halinde vaki olacak neşriyatımız kanun ve adaletin müsaadesile karilerimizle temasımızı idame ve büyük hakikatlerin ortaya atılmasına yardım edecektir.

Yahudiler eğer neşriyatımızdan kendilerine bir hisse ayırmış iseler yapacakları şey artık nefret ve istikrahımızdan [tiksinmemizden] başka netice vermeyen yaygaralar değil insanca neşriyat ile iddialarımızı tekzip etmekten ibarettir.

Millî İnkılâp bir diğer yazısına cevaben *Haber Akşam Postası* gazetesini eleştirecekti:[7]

Yahudi mahallerinde ve Yahudilerin toplu bulunduğu yerlerde müvezzilerin naraları inledi: *'Haber* yazıyor... Cevat Rifat Beyi yazıyor,' *Millî İnkılâb*'ı yazıyor. Bu bayağı reklam, çıfıt yüzlerini güldürdü. Yahudiler saklıyamadıkları bariz ve açık tebessümler ve heyecanlarla *Haber* gazetesini adeta kapışıyorlar.

Birinci sayfenin başında otuz altı puntu yazılarla bir jandarmamızın şehit edildiği ve altında, *Millî İnkılâb*'ın çift sütun tutan bir kılişesi ve baş muharririmizin bir resmi...

Onu gören Yahudiler mal bulmuş mağrebî gibi müvezziin eline sarılıyorlar. Teknik mükemmeldi, hesap yerindeydi ve tabiî o

---

7 "Haber Yazıyor!...", *Millî İnkılâp*, 15 Temmuz 1934, Sayı 6, s. 3.

gün *Haber* gazetesi, umduğunun fevkinde iyi bir satış da yapmışdı.

Fakat efendiler, millî mevzuları artık satış endişesine, bazirgân zihniyetine feda edecek devirden çok uzaktayız, hemde pek çok.

Yahudi kesafetinin bulunduğu yerlerde bir Türk gazetesile alçak Siyonizimin kahpe gazetesi *L'Aurore* yanyana elden ele dolaşıyor.

Şuna şükür etmeliyiz ki, Türk çocukları bu manzaranın iğrenç yüzüne suratını ekşitmeden tiksinmeden bakamıyor.

Yahudilerin böyle fuzuli müdafiliğini yapmakta mana nedir? Benliğimize ve varlığımıza hakaret ve hiyanet etmek için hiçbir fırsatı kaçırmamış ve bizim kendilerine gösterdiğimiz meşhuri âlem misafirperverliğe en denî ve en alçak bir tarzda küfran etmiş ve müztarip ve felâketli günlerimizde düşmanlarımızdan ziyade düşmanlık etmiş bir teşekkülü böyle bu kadar candan, bukadar içten ve bu kadar büyük fedakârlıkla müdafaa etmek yani Yahudiden ziyade Yahudi olmak.

Bu istihfamı şu anahtar açıyor.

Millî mücadele senelerinde millî hudutlardan kovulmuş insanlar vezifelerini yaptılar.

Bütün cephelerde ve müşkül günlerimizde düşmanlarımıza casusluk edenlerin hepisinin Yahudi olduğunu gördük bugün aynı günâhın işlenmediğine kim teminat verebilir.

Filistin henüz türk vatanının bir cüz'i bulunduğu sıralarda Yahudiler beynelmilel vesaitle onu isteyecek kadar nankörlük ve alçaklık etmişlerdir. Yarın Milâs veya İzmiri istemiyeceklerini bize kim temin edebilir.

Haber Akşam Postası, 10 Temmuz 1934

Millî İnkılâp'ın bu yazısı üzerine *Haber Akşam Postası* şu yorumda bulunacaktı:[8]

> Gazi Hazretlerinin riyasetleri altında toplanan Vekiller heyeti, dün intişar eden resmî tebliğde, iki mühim cihete temas ediyordu:
>
> "Son zamanlarda bazı risalelerin Yahudi düşmanlığı üzerinde bilhassa durarak yaptıkları neşriyat Türk ve Yahudilerin birbirine karşı nazarlarını ve hislerini ehemmiyetli surette teşevvüş etmiştir".
>
> Mevzu bahsolan bu mecmuanın, aynı mealdeki yazılarla bugün gene intişar ettiğini ve bilhassa garip bir tarzda bize saldırdığını gördük. *Haber* gazetesinin şimdiye kadar yazdığı yazılar meydandadır. Bütün millî meseleleri en büyük bir samimiyet ve hararetle müdafaa için daima ön plânda döğüşen *Haber* museviler meselesinde, devletin ve efkârı umumiyemizin takip ettiği salim yolu, daha ilk günden itibaren seçmiştir.

8 "Yahudi meselesi ve gazetemiz", *Haber Akşam Postası*, 16 Temmuz 1934.

Türkiyeye bu ecnebi tesirlerin girmesine muarız olmuş fakat Yahudilerin harsimize ve dilimize yabancı kalmalarını da şiddetle tenkit etmekten geri durmamıştır.

"Türkiyede vatandaşlar aleyhinde tahriklere ve düşmanlık telkinlerine hükûmet müsaade etmiyecektir. Hükûmet, matbuatından vatandaşlar arasına nifak koyacak salgınlıklara karşı müteyyakkız ve basiretkâr olmalarına intizar eder."

Nifak koyan salgınlara karşı basiretkâr olan *Haber* dir. Türkiyede vatandaşlar aleyhinde tahriklere ve düşmanlık telkinlerine hükûmetin artık müsaade etmiyeceği muhakkaktır.

Atilhan'ın yazısından bir gün sonra *Millî İnkılâp* "memleket içinde ya dışmda fena bir cereyan husule getirmek ve millî vahdeti [bütünlüğü] bozmak gayesini takip ettiği anlaşıldığından Matbuat Kanunu'nun 50.nci maddesi mucibince",[9] *Orhun* "Türkiye Cumhuriyeti'nin dahili ve harici politikasını teşevvüş [karışıklık] ve ihlal edecek mahiyette muzır [zararlı] neşriyatta" bulunduğu için,[10] MTTB'nin yayınladığı *Birlik* dergisi ise "edebi, içtimai ve kültür yazıları neşretmek üzere müsaade aldığı halde siyasi yazılan ve makaleler neşrettiğinden" kapatılacaktı.[11] *Millî İnkılâp*'ın kapatılması haberi üzerine İzmir'de yayınlanan *Işık* gazetesinin sahibi Rusçuklu Fahri şu yorumda bulunacaktı:[12]

2-3 aydan beri bir kısım aleyhinde en müstehcen bir lisanla neşriyat yapan *Millî İnkılâp* Mecmuası, nihayet bir Heyet-i Vekile kararıyla kapatılmış bulunuyor.

---

9 "Millî İnkilâp mecmuası kapatıldı", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1934.

10 *Millî Birlik*, 18 Temmuz 1934, aktaran Turan Akkoyun, "1934'de *Orhun* ve *İnkilâp*'ın Kapatılmasına Mahalli Bir Bakış", s. 44-49 / *3 Mayıs 1944 50. Yıl Türkçülük Armağanı*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994 içinde.

11 "Talebe Birliği gazetelerinin seddine itiraz ediyor", *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1934.

12 Rusçuklu Fahri, "Millî İnkilâp nihayet kapatıldı", *Işık*, 14 Temmuz 1934, aktaran Turan Akkoyun, "1934'de *Orhun* ve *Millî İnkılâp*'ın Kapatılmasına Mahalli Bir Bakış", s. 44-49, *3 Mayıs 1944 50. Yıl Türkçülük Armağanı*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994 içinde.

Geçen sene İzmir muhitinde iki ay bile yaşamıyan ve halkımızın alakasızlığı yüzünden kendi kendine kapanmak ıztırarında [mecburiyetinde] kalan bu mecmua, her nedense İstanbul'da bir iki nüsha fazla çıkarılabilirdi.

Millî İnkılâp sahibi Cevat Rıfat Bey küçük bir Almanya seyahatinden sonra eskisine nispeten daha bir küstahlıkla Yahudi vatandaşlarımız aleyhinde, ancak külhabey kahvelerinde işitilebilen galîz küfürlerini savururken, asil Türk efkâr-ı umûmiyesi, [kamuoyu] bu yazıları nefretle karşılamış ve Türk elinde Hitler propogandası yapılamayacağını bir kere daha haykırmıştı. *Işık* gazetesi, halkımızın bu nefretine tercüman olmakta daima ilk safta gelmiş ve nitekim (bizim doğru görüşümüz) galebe çalmıştır...

Senelerden beri müdafaa ettiğimiz bir hakikatin bugün devlet lisanıyla tekrar edildiğini görmekle ne kadar iftihar ediyorsak, aksi iddiada bulunanlar da –Türklüğe ve Türk Cumhuriyeti'nin prensiplerine aykırı hareket ettikleri için – o nispette mahçup olmalıdırlar kanaatindeyiz...

Trakya'daki olayların kontrol altına alınmasından bir süre sonra "gangster Menahem" lâkaplı Yahudi kabadayı Menahem Madem sokakta rastlayacağı Cevat Rıfat'ı kıyasıya dövecekti.[13]

3) İZMİR'DE "VATANDAŞ TÜRKÇE KONUŞ!" KAMPANYASI

Tek Parti dönemine damgasmı vuran en önemli olaylardan biri Türkçe konuşmayan vatandaşların Türkçe konuşmalarının teşvik edilmesiydi. 14 Haziran 1934 tarihinde kabul edilen İskân Kanunu'nun amacı da Türk kültürüne intibak etmemiş bu unsurların intibaklarını hızlandırmaktı. Hükümetin Trakya Olayları'na müdahale etmesinden hemen sonra İzmir'de "Türkçe

---

[13] Siyon Anavi'den naklen aktaran Riva Kastoryano. Büyükada, İstanbul, 26 Ağustos 1996 tarihli görüşme. Menahem Madem İzak Yaeş ile birlikte 1947-48 yıllarında *Or Yeuda* ve *Or İsrael* dergilerini yayımladı ve İstanbul Yahudilerinin İsrail'e göç etmelerine yardımcı oldu. Daha sonra kendisi de İsrail'e göç etti.

Konuş" kampanyası başlayacaktı. İzmir Valisi'nin zımni onayıyla İzmir Halkevi, "Vatandaş Türkçe konuş!" kampanyası başlattı. Umumi yerlerde, "Türk sadece Türkçe konuşur", "Türkçe konuşmayan Türk olmaya lâyık değildir", "Türkiye'de herkes Türkçe konuşmalı" yazılı afişler yapıştırıldı. *İzmir Postası* bir yazısında Türkçe konuşmayan yabancı uyruklulara kapitülasyonlar devrinin sona erdiğini hatırlatıp ya Türkçe konuşmayı kabul etmeleri veya Türkiye'yi terk etmelerini istedi. CHF üyesi gençler Türkçe konuşmayı teşvik eden sloganların yazılı olduğu kartonlarla dolaşarak umumi yerlerde Türkçe konuşmayanlara müdahale edip Türkçe konuşmalarını emrettiler. Bu gelişmeler karşısında resmî makamlar aynı gençlere nazik davranmaları ve yabancılara müdahale etmemelerini tembih etti. İzmir Halkevi bu kampanyayı özellikle Rumca konuşan Giritliler ile *Ladino* ve Fransızca konuşan Yahudilere yönelik yürüttü. Kampanya nedeniyle İzmirli Yahudiler mümkün mertebe gizlenmeye, hakaret ve alaylara tahammül etmeye gayret ettiler. Giritli muhacirler ise dik başlı davrandıklarından yaşadıkları mahallelerde vahim kavgalar meydana geldi. Bazı Türkler öldürüldü veya yaralandı ancak basın bu olaylardan hiç bahsetmedi. Giritliler hiçbir tazminat ödemeden evlerinin ve topraklarının ellerinden alındığını, 25.000 kişi olduklarını ve annelerinin kendilerine öğrettikleri lisanı konuşmaya devam etmeye kararlı olduklarını söyleyeceklerdi.[14] İzmir'de cereyan eden bu kampanyanın tadsız bir hal alması üzerine İzmir Halkevi Reisi Cevdet Akömer şu beyanatta bulunacaktı:[15]

> Bizde Yahudi aleyhtarlığı ve Yahudi düşmanlığı meselesi lâfzan dahi mevzu bahs olmamıştır. Türkçeden başka dil meselesi mevzu bahstır. Buna Boşnakça, Arnavutça, Rumca ve İspanyolca dahildir.

---

[14] Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Serie E Levant (1918-1940) Turquie, 603 Fransa'nın İzmir Başkonsolosu'nun Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 17 Temmuz 1934 tarihli yazı.

[15] "Dil Savaşı İzmirde Yahudi düşmanlığı lafzan bile mevzubahs olmamıştır", *Yeni Savaş*, 12 Temmuz 1934.

Esasen Türk olanlarda bu dillere karşı açılan savaş arzusu, bu dilleri konuşanlar da mevcuttu. Ancak bu arzu ferdî kalıyordu. Halkevi, bütün bu arzu ve temayüllerin intizamla birleşmesine tavessut vazifesini görüyor. Ana dilleri Türkçe olmıyan bir çok gençler, kendi istekleri ile Halkevine, müracatta bulunarak vazife almak istiyorlar.

Hattâ aileler arasında Türk dilini yayma savaşı için teşkilât yapılmasını arzu ediyorlar. Erkekler arasında olduğu gibi, her semtte hanımlar tarafından komiteler teşkili için faaliyete geçeceğiz... Bundan sonra «Türk Dilini Yayma Savaşı»na daha ciddî olarak devam etmek proğramımız dahilindedir. Savaşımızın şimdiye kadar alınan neticeleri çok iyidir.

Ancak bu demeç ortamın yatışmasına faydalı olmayacaktı. İzmir'deki İtalyan Konsolosluğu gelişmeleri şöyle rapor edecekti:[16]

Trakya'da son zamanlarda meydana gelen, Yahudileri hedef alan ve yüzlerce Yahudi ailesinin İstanbul'a sığınması, Başvekil'in Dahiliye Vekili ile Trakya'dan mesul Umumi Müfettişi araştırmalarda bulunmaları için hâdiselerin cereyan ettiği mahallere göndermesine sebep olan ciddi eziyetler ile ilgili olarak bana güvenilir bir kaynaktan verilen bilgilere göre İzmir'de de nüfusun yaklaşık dörtte birini oluşturan Yahudilere karşı benzeri şiddet olaylarının bu aym başlarında başlayacağı ancak Trakya'da yaşanan korkunç hâdiselerin yarattığı tepki nedeni ile şimdilik bundan vazgeçildiğidir. İzmir'in Yahudi mahallesinin (Karantina) tamamında Yahudilerin hem sokakta, hem de kendi aralarında Türkçe konuşmaları gerektiğine dair baskılar sürdüğü, bu baskıların aynı zamanda duvar yazıları ile de desteklendiği, aksi durumlarda Yahudilerin sopa ile dövülerek cezalandırıldıkları ve bunların zaten bir süredir devam eden bu güne kadar duyulmamış vahşilikte eylemler olduğu yönündedir.

---

[16] İtalyan Dışişleri Bakanlığı Arşivi, (Roma), Inventario Serie Affari Politici (1931-1945), Turchia B13 Konsolosluğun İtalyan Büyükelçiliği'ne yolladığı 15 Temmuz 1934 tarihli rapor.

Sizlere Pastahaneler Sokağı olarak bilinen sokakta bu işi yapan tek Yahudi'nin yaklaşık iki hafta önce başına gelen bir hâdiseyi anlatacağım. Rekabet meselesi, yani Yahudi'ye ait pastahanenin çikolata fiyatlarını düşürmesi yüzünden merkezdeki en büyük pastahanenin sahibi Ali Galip, ki aynı zamanda Pastaneler Sokağı'nda Yahudi pastacının dükkânının karşısında küçük bir dükkâna sahiptir, oğlu ile birlikte akşam vakti Yahudi'nin dükkânından çıkmasını beklediler. Ellerini ve ayaklarını bağladıktan sonra sopa ile öyle bir dövdüler ki zavallı adam tam yedi gün yatakta kalmak zorunda kalmış. Şu anda hiçbir Yahudi bu pastahaneye girmiyor çünkü Ali Galip elinde bir bıçak ile sürekli olarak bu dükkânın karşısında oturuyor. Bir bıçak ile gelenlerin yolunu kesiyor ve elindeki bıçağı onlara sallayarak "kısa bir süre sonra İzmir'in bütün Yahudilerine bayram yapacağız" diyor.

Buradaki Yahudi cemaatindeki yaygın kanaate göre Yahudilere karşı sürdürülen bu şiddet uygulamaları sadece bir süreliğine tehir edildi ve en geç iki ay içinde İzmir'den de çok sayıda Yahudi göç edecek. Şu anda bile birçok Yahudi göç etme hazırlığı içinde, diğerleri de mülklerini ve dükkânlarını tasfiye etmek istiyor ancak bunu dahi başaramıyor çünkü Türklerin bilinen taktiği beklemektir. Başkasının mallarına bedelsiz olarak sahip olmak için "terk edilmesini" beklemek.

Konsolosluğun bu ilk rapordan on gün sonra yolladığı ikinci bir raporda İzmir'de gergin bir ortamın mevcudiyetine dikkati çekmekteydi:[17]

Temmuz ayının 13üne isabet eden Cuma günü bütün Yahudiler erken saatte evlerine kapandılar. Bunun sebebi akşam saatlerinde İzmirli berberlerin şehre geri dönmeleri vesilesi ile şiddet olaylarının meydana gelebileceği hakkında yayılan haberlerdi. Berberler o gün Bornova'ya gitmişlerdi. Nitekim akşama doğru bazı Yahudilerin dövülmesine başlandı. Türklerin güç kullanarak

[17] İtalyan Dışişleri Bakanlığı Arşivi, (Roma) Inventario Serie Affari Politici (1931-1945) Turchia B 11, Konsolosluğun, İtalyan Büyükelçiliği ve Roma'ya gönderdiği 25 Temmuz 1934 tarihli mektup.

girip Türkçe konuşmaları konusunda uyardıkları kimi Yahudiler de evlerinde dövüldüler. Şehir merkezinde, Karataş ve Asansör semtlerinde Daniel adındaki Yahudi ile Türk komşuları arasında ilk vahim hâdise meydana geldi. Daniel bir grup Türk genci tarafından sopalı saldırıya uğradığında evinin kapısının yakınında İspanyolca konuşmakta idi. Hemen evine giren ve boğumlu bir sopa alan Daniel saldırganlardan birini dövdü ve ağır bir şekilde yaraladı. Yaralı Türk iki gün içinde öldü. Daha sonraki günlerde arzu edilmeyen vakalar Karşıyaka semtinde devam etti. Burada ikisi İtalyan olmak üzere bir çok yabancı kendi aralarında Fransızca konuştukları için saldırıya uğrayarak dövüldü. İki Çeşmelik semtinde de bu ayın 19.unda bir grup Türk genci Yahudilerin yaşadıkları bir eve girdi ve ev sakinlerine kötü davrandı. Ev sakinlerinin kendilerini müdafaa etmeleri üzerine çıkan toplu kavgada her iki taraftan da çok sayıda kişi yaralandı. Şehrin tramvay hatları üzerinde bile bu türden hâdiseler meydana gelmişti. Türk çevrelerde söylenenlerden, bütün bu olanlara karşılık vermek ve ayrıca Yahudi Daniel'in meşru müdafaa sırasında öldürdüğü Türk'ün de intikamını almak için bir dizi misilleme hazırlığının yapılmakta olduğunu öğrendik.

Konsolosluk aynı raporda İzmir'de yaşayan İtalyan, Fransız ve Alman uyruklulara yönelik taciz ve tehditler ile şikâyette bulunulduğunda Emniyet mensuplarının olayların müsebbiplerini haklı görmelerinden dolayı şikâyetlerle ilgilenmemelerinden söz etmekteydi.[18] Konsolosluk bir başka raporunda da İzmir Yahudi Cemaati reisine gönderilen imzasız bir mektupta Yahudilerin İzmir'de yaşamalarına gösterilen hoşgörünün çok fazla sürdüğü yazılmaktaydı.[19]

---

[18] İtalyan Dışişleri Bakanlığı Arşivi, (Roma), Affari politici (1931-1945), Turchia B11, Konsolosluğun Büyükelçiliğe ve Roma'ya gönderdiği 25 Temmuz 1934 tarihli mektup.

[19] İtalyan Dışişleri Bakanlığı Arşivi, (Roma), Inventario Serie Affari Politici (1931-1945) Turchia B11, İtalyan Büyükelçiliğine yollanan 24 Ağustos 1934 tarihli mektup.

4) RESMÎ MAKAMLARIN BEYANATLARI

Olayların yatışmasından sonra bir gazetecinin sorusu üzerine Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Talî bölgedeki durumu şöyle tarif edecekti:[20]

> Çanakkalede lüzumsuz telâşa kapılmak suretile başlıyan bu gidiş Gelibolu, Tekirdağ, Keşan, Uzunköprü yol ile bir dalga gibi on günde Edirne ve Kırklarelindeki Yahudilere sirayet etmiştir. Edirnede bulunuyorsunuz, Kırklareline de gidip geldiğinizi söylüyorsunuz. Bu işte cebir kullanılmamış olduğunun resmî tahkikatla da meydana çıktığını öğrenmiş olmanız lâzımdır.
>
> Kırklarelinde birkaç hırsızlık vak'ası olmuştur. Bunlar yapanlar Adliyenin pençesine düşmüşlerdir. Bu telâş ve bu gidiş esnasında Türkler fazilet ve necabetlerini [soyluluklarını] bir daha göstermişlerdir. Telâş eden bir kısım ailelere, Türk evlerine misafir edilmek suret ile sahabet gösterilmiş [korumuş], birçok yerlerde de Türkler telâş eden Yahudi ailelerini teskin etmeğe uğraşmışlardır.
>
> Şayanı dikkattir ki bu gidişin hiçbir esasa müstenit olmadığı, sabah treni bir kısım Musevileri taşırken, akşam İstanbuldan gelen trenin de iki gün evvel gidenleri geri getirmesile sabit olmuştur. Bu işte fena ruhların amil olduğuna şüphe edilemez. Kapalı bırakılmış ev ve dükkânların muhafazasında hükûmet, vazifesini müdrik olarak yapmıştır. Ortada bir Yahudi meselesi ne vardır, ne de olabilir. Bugün Trakya ve Çanakkalede vaziyetin normal olduğunu yazabilirsiniz.

İbrahim Talî *Haber Akşam Postası* muhabirine beyanatta ise aynı sözleri tekrarlayacak ve şunları ilave edecektir:[21]

> Bir jandarmamızın şehit edildiği de doğru değildir. Trakya'daki seyahatimin neticelerini taşıyan raporumu geçenlerde Ankara'ya götürerek Dahiliye Vekâletine vermiştim. Trakyalılarda sporculuk ve at yetiştirme meziyet ve kabiliyetleri çok fazladır. Trakyalılar fıtrî [yaradılış] kabiliyetleri sayesinde yakın bir zamanda her sahada büyük muvaffakıyetler kazanacaklardır.

---

20 "Trakyalı Yahudiler", *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1934.

21 "İbrahim Tali Bey", *Haber Akşam Postası*, 14 Temmuz 1934.

Kırklareli Vali Muavini Orhan Sami Bey ise *Trakyada Yeşilyurt* gazetesi muhabirine şu bilgiyi verecekti:[22]

> Artık hadise denecek bir şey kalmamıştır. Memlekette emniyet tamamen avdet etmiş dükkanlar tamamen açılmış, hatta buradan İstanbula giden Musevilerin hepsi gelmişlerdir. Hükümet; ciddiyet ve ehemmiyetle vak'a faillerini aramış, bulmuş ve adliyeye tevdi etmiştir. En ufak bir vak'anın bile meydana gelmemesi için her türlü tedbirler alınmıştır. Geceleri bekçileri, zabıta ve emniyet vasıtalarını bizzat kontrol ediyorum. Gördüğüm noksanları derhâl ikmâl ettiriyorum.

5) OLAYLARIN YAHUDİ TOPLUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

a) İstanbullu Yahudi Tüccarların Durumu

Olayların İstanbul'da duyulmasından sonra İstanbullu Yahudi tüccar erbabı haklı olarak telaşa kapılacaktı. Tüccarlar olayların yarattığı belirsizlik ve endişe nedeniyle İstanbul Gümrükleri'nde beklemekte olan ithal mallarının gümrükleme işlemlerini durduracaklardı. Gümrük İdaresi'nin Musevi tüccarları ikaz etmesi üzerine tüccarlar bir süre daha beklemek istediklerini belirtip İstanbul gümrüklerinden ek süre elde edeceklerdi. Diğer yandan İstanbullu tüccarlar veresiye çalıştıkları hesapları alelâcele tahsil etmeye başlayacaklardı. Bu telaşlı hal Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın beyanatından sonra yerini tedricen sükûnete bırakacaktı. Haberi veren *Zaman* gazetesi İstanbullu Musevileri sükûnete davet edecek,[23] *Haber Akşam Postası* da şu yorumda bulunacaktı:[24]

---

22 "Vali Vekilimizle mülakat", *Trakyada Yeşilyurt*, 16 Temmuz 1934.

23 "İstanbul Musevileri de telâşa düştü", *Zaman*, 8 Temmuz 1934.

24 "Trakya Yahudileri sükûn bulmaya başladılar", *Haber Akşam Postası*, 8 Temmuz 1934.

İstanbul'daki musevî vatandaşlarımızın ve bilhassa tüccarlarının telâşını, piyasayı, iktisadî, malî mahafili sıkacak tedbirlere tevessül etmeleri, işlerini daraltmaya matuf hareketleri doğru ve makul bulamayız. Bu hususta birçok malûmatımız da vardır. Musevî vatandaşlarımızın bu hareketlerinin kendi hakikî menfaatlerine de uygun olmadığına mutlak surette kaniiz.

b) Türkiye Hahambaşılığı'nın Göçmenlere Yardımı

Trakyalı dindaşlarının İstanbul'a göç etmeye başladıklarını gören Türkiye Hahambaşılığı hayırsever ve yardımsever kişilerden oluşan bir komisyon kurdu. Komisyon göçmenlerin barınmaları, doyurulmaları ve ortalık sakinleştikten sonra geri dönmelerini sağlamakla uğraşacaktı. Göçmenlerin bir kısmı İstanbul'daki akraba ve dostlarının evlerine, diğerleri ise Hasköy ve Balat'taki Or Ahayim Hastanesi'ne, Ahrida Musevi Okulu'na ve sinagoglara yerleştirildiler. Olaylar yatıştıktan geri dönmeye hazırlanan göçmenlerin yol paraları komisyon tarafından karşılandı. Komisyonda yer alanlar insanüstü bir gayretle sabah saat 08.00'den akşam saat 21.00'e kadar çalışmaktaydılar.[25] Ancak bu gayretlere rağmen kimi göçmenler çok güç durumdaydı. Sirkeci'de barınan göçmenler bir parça ekmek elde etmek için âdeta dilenciler gibi ağlamaktaydılar.[26] Dönemin tanıklarından diş hekimi Eli Şaul durumu şöyle tasvir etmekte:[27]

> Trakya'da Yahudilere karşı yapılmış tedhiş hareketinde, malını mülkünü orada bırakıp, hasta, yaralı ve bitkin bir halde kaçan Yahudi muhacirler günlerce İstanbul'da süründüler. Bu zavallılara Kızılay'ın beş paralık yardımı dokunmamıştır. (...) Yıl 1934, Trakya hâdiseleri. Yahudiler Trakya'dan kaçıyor ve İstanbul'a varıyorlar. Sirkeci, Kuledibi, Hasköy ve Balat gibi Yahudilerin ço-

---

25 "El Rolo ke Djugo el Konseyo Laiko del Gran Rabinato en Este Sirkonstensiya", *La Boz de Oriente*, 26 Temmuz 1934, sene 4, no.6, s. 43-44.

26 Lydia Kastoryano, a.g.e., s. 52.

27 Eli Şaul, *Balat'tan Bat Yam'a*, (yayına hazırlayan Birsen Talay – Rıfat N. Bali), İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 29, 198.

günlukla yaşadıkları semtlere geliyorlardı. Balat'a gelenler gözlerimin önünde. Babam Dr. Avram Şaul, Balat Yahudi Cemaati Reisi sıfatı ile gelenleri Ahrida Musevi İlkokulu'na yerleştirmişti. İstanbul Musevileri gelenleri güler yüzle karşıladı ve onlara yemekler, yatak, yastık, battaniye ve elbise getirdiler.

İstanbullu Yahudi gençler göçmenleri Haydarpaşa Tren İstasyonu ve otobüs garajlarında karşılayacaklardı.[28] İstanbullu Yahudilerden Tiano, Aseo, Siyon Biraderler, Abuaf, Benhayim, Palaçi, Şalom Biraderler, İsrael, Salti, Saporta, Polikar, Kalderon, Levi, Burla Biraderler, Kaneti, Penso, Sadaka, Dekalo Biraderler, Kazes Biraderler, Natan, Niyego, Franko, Amram, Suraski ve Karako aileleri yardımda bulunacaklardı.[29] Olayların yurtdışında duyulması üzerine AJJDC yetkilisi Fridman yerinde incelemelerde bulunmak üzere İstanbul'a gelecek, İstanbullu siyonist gençlerden Mişel Şmil ile birlikte Balat, Sirkeci ve Galata'da barınan göçmenleri ziyaret edecek, gerekli raporları düzenleyecek ve fotoğraf çekecekti.[30] Göçmenlerin Sirkeci'ye yerleşmeleri, Sirkeci'de bir cemaatin oluşmasına ve de bu cemaatin ihtiyaçlarına cevap verecek bir sinagogun kurulmasına sebep olacaktı.[31]

---

28 Avner Levi, "1934 Trakya Yahudileri Olayı Alınmayan Ders", *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1996, Sayı 151, s. 4-17.

29 Avner Levi, "1934 Trakya Yahudileri Olayı: Alınamayan Ders", *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1996, Sayı 151, s. 10-17 / *Alyans* Arşivi TURQUIE LXIVE Constantinople, dosya Régine Pardo, 1933-1936. Regine Pardo'nun *Alyans*'a yolladığı 10 Şubat 1935 tarihli mektubu.

30 Sabetay Leon, "Las aktividades sionistas de Michel Schmil", *El Tiempo*, 25 Eylül 1956.

31 Erdoğan Mebahar ile görüşme, 23 Şubat 2007.

Trakya Yahudilerinin
hicretine sebep ne?
Yahudi düşmanlığı Türk metaı değildir. Buna
teşebbüs edenler şiddetle cezalandırılacaklar
Başvekilin beyanatı çok müsait tesir bıraktı
Trakya-
danhicret
edenler
ne
diyorlar ?
a B. Trak-
ı gidiyor
Trakyadan İstanbula
gelen Yahudilerden
bir kısmı
ayramı

İstanbul'a kaçan Trakya'lı Yahudiler.
Haber Akşam Postası, 6 Temmuz 1934

c) Siyonist Faaliyetlerin Canlanması

Balatlı Yahudiler göçmenlere yemek ve giyecek yardımında bulunacak ve onları teselli edeceklerdi. Göçmenleri teselli etmek için onları ziyaret eden Balatlı gençler arasında ileride gazeteci olacak olan Sabetay Leon ile bir arkadaşı vardı. Leon olaylardan 22 yıl sonra hatırladıklarını şöyle yazacaktı:

> Göçmenler sadece evlerini ve mallarını kaybetmiş olmaktan değil, Yahudi olma "suçu"ndan dolayı aşağılanmış, hakarete uğramış ve eziyet görmüş olmalarından dolayı derin bir üzüntü içindeydiler. Bugün gibi söylediklerini hatırlıyorum: "Elimizdeki her

şeyi almaları bize çok ağır geldiği doğrudur, ancak daha ağırı Yahudiliğimize ve erkeklik haysiyetimize saldırmalarıdır", "Tanrı'ya şükredelim ki hayattayız", "otuz yıllık kazancım ve tasarrufum bir gecede yok oldu". Yaşlı ve dindar bir göçmen diğerlerini şu sözlerle teskin etmeye çalışıyordu: "Bu durumu sabırla karşılayın. Şimdi yakarmanın bir faydası yok. Çoğunuz gençsiniz. Para gelir ve gider. Tanrı'ya sıhhatimizi koruması için dua edelim. Her halükârda size bir tavsiyem var: *Eretz İsrael*'e gidelim, orada ne Cevat Rıfat, ne de Sabri Toprak[32] var." Göçmenleri ziyarete birlikte geldiğim arkadaşım aniden onlara şunları söyleyecekti:

"En son konuşan Yahudi tamamiyle haklı. Bundan böyle bizlerin evi, yuvası, meskeni *Eretz İsrael* olmalı. Ağlamayın, şimdiki halinize bakmayın, yarına bakın. Sizlerin, bizlerin, İsrail halkının geleceğine bakınız. Dünyadaki bütün Yahudiler bugün içinde bulunduğumuz içler acısı durumdalar. Burada Türkiye'de ilk kere ırkçı hâdiselerle karşılaştığımız doğrudur. Ancak dünyadaki Yahudiler sürgünde oldukları ikibin yıldır aynı durumdalar. Konuşan dindaşımız çok haklı. Ben de sizler gibi Türkleri ve Türkiye'yi çok seviyorum ancak maalesef bütün Türkler Yahudileri sevmiyorlar. Bugün Cevat Rıfat ve Sabri Toprak gibi iki antisemit var. Bu iki kişi altı ilâ sekiz şehrin halkını ayaklandırmaya yetti, yarın başka iki kişi aynı şeyleri Anadolu'da yapabilir. Biliniz ki antisemitizm zehiri tehlikeli ve bulaşıcıdır. Cevat Rıfat birçok mürit hazırlamaktadır. Bu nedenle zamanında burdan kurtulmalıyız. Antisemit Türklerin suçlarını bütün Türklere mal etmek istemiyoruz. Türk halkı genelde iyidir, misafirperverdir. Bizler bu hâdiselere rağmen Türkleri ve Türkiye'yi seviyoruz. Ancak antisemitlerden kaçmalıyız. Türkler 'bir sarhoş bütün mahalleliye zarar verir' derler. Yapacağımız tek şey, tekrar ediyorum, atalarımızın toprakla-

---

[32] Sabri Toprak 1938 yılında TBMM'ne iki yasa tasarısı sundu. Birincisinde yabancı uyruklu Yahudilerin Türkiye'ye gelmelerinin men edilmesini, ikincisi ise azınlıkların Türkçe konuşmalarının zorunlu kılınmasını teklif etti. Meclis ikisini de red etti. (Rıfat N. Bali, *Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 295-300). Sabri Toprak 19 Şubat 1938'de vefat etti. Kısa hayat hikâyesi için bkz. "Manisa mebusu B. Sabri Toprak vefat etti", *Ulus*, 20 Şubat 1938 / "Sabri Toprağın cenazesi bugün törenle kaldırılıyor", *Ulus*, 21 Şubat 1938 / "Merhum Sabri Toprak tam bir organizatördü", *Ulus*, 24 Şubat 1938.

rına, *Eretz İsrael*'e geri dönmektir. Bütün Yahudilerin evleri Paris, Roma, Belgrad, Sofya, İstanbul veya Atina olmamalı, sadece sevgili Siyon olmalı. Şimdi *Eretz İsrael*'e gideceğimize yemin etmeliyiz. Peygamberin ettiği aynı yemini tekrarlamalıyız: "İm Eşkaheh Yeruşalayim Tişkah Yemini."[33] Ruhlarının derinliklerine kadar bu konuşmadan etkilenen göçmenler hep bir ağızdan bu İbranice yemini tekrarlayacaklardı.[34]

Olayların doğrudan sonucu Siyonist faaliyetlerin canlanması ve Filistin'e göçün başlamasıydı. Edirne'de yaşayan *Alyans* öğretmenlerinden Sultana Razon *Alyans*'ın Paris merkezine gönderdiği mektupta Yahudilerin hür bir şekilde yaşayabilecekleri tek yerin Filistin olduğunu yazarak göç edebilmek için yardım isteyecekti.[35] Olaylardan sonra göç edenlerden biri de 16 yaşındaki Edirneli Samuel Benaroya idi. Altı yaşından beri Edirne Büyük Sinagogu'nda muganni olarak görev yapan Benaroya 1934 yılında Cenevre'ye göç edecek ve bu şehirde yaşayan Türk Yahudi Cemaati'nin *hazan*'ı olacaktı.[36] İstanbullu tüccar David Pardo Londra Siyonist Yürütme Kurulu'na gönderdiği mektupta olaylardan sonra Türk Yahudileri arasında Filistin'e göç etme arzusunu son derece büyük olduğuna dikkati çekecek, göç izni belgelerinin tahsisini rica edecek ve yaşanan olayları şu iki İbranice kelimeyle özetleyecekti: "Galut Hadasha (Yeni Sürgün)".[37] Olayların ardından Trakya ve Çanakkale'de yaşayan ve çok güç durumda olan Yahudilerin Filistin'e göç etmelerini kolaylaştırmak amacıyla İstanbul'da bir teşkilat kurulacaktı. Olayların üzerinden üç ay geçmesinden sonra siyonist faaliyetlerde bu-

---

33 "Eğer seni unutursam ey Yeruşalim (Kudüs) sağ elim hünerini unutsun", Eski Ahit, Mezmurlar, 137.

34 Sabetay Leon, "Los evenimientos de la Trakia", *El Tiempo*, 18 Temmuz 1956.

35 *Alyans* Arşivi, TURQUIE XIIIE 209 dosya "Sultana Razon", 12 Ağustos 1934 tarihli mektup.

36 "ISFSP Mourns the Loss of Hazzan Samuel Benaroya z"l", 2 Aralık 2003, http://isfsp.org/p-hazzan.html

37 CZA, dosya Z4/3263, 17 Temmuz 1934 tarihli mektup.

lunmanın yasak olduğu bir ortamda böylesi bir teşkilatın kurulabilmesinin anlamı açıktı. Türkiye'deki Yahudiler çok güç şartlar altındalardı.[38] Olaylar Filistin'de de yankı uyandıracaktı. ICA'nın sorumlusu Saadia Çerniak İstanbul'a gelecek, Tepebaşı Şehir Tiyatrosu'nun karşısındaki otellerin birinde bir-iki oda kiralayacaktı. Filistin'e göç etmek isteyen Yahudiler gerekli işlemleri yapmak üzere otelin önünde büyük bir kalabalık halinde bekleşeceklerdi. Oradan geçen ve kalabalığı görenler, "Yahudiler burada ne bekliyorlar?" diye sorduklarında bekleşenler arasından heyecanlı bazı kişiler yüksek sesle ve gururla, "Cevat Rıfat'tan kaçıyoruz. Filistin'e gideceğiz" karşılığını vereceklerdi. 1934 yılında Filistin'e gitmek isteyen yüzlerce, binlerce Yahudi vardı. O yıl *Aliya Anoar* da İstanbul'da bir büro açacaktı.[39] Olaylardan sonra *Sohnut* Muhaceret Şefi Grunbaum Trakya'yı gezecek, burada yaşayan Yahudilere birkaç yüz adet Filistin'e giriş izni belgesi dağıtacaktı.[40] Ancak bu sayı yeterli değildi. Organisation des Juifs Originaires de Turquie en Palestine cemiyeti (Filistin'deki Türkiyeli Yahudiler Teşkilâtı) *Sohnut* Muhaceret Dairesi'ne başvurup dağıtılan giriş izni belgelerinin sayısının yetersiz olduğunu belirtip daha fazla belge talep edecekti.[41] Diğer taraftan faaliyetleri Türk makamlarının dikkatini çeken ICA görevlisi Çerniak, İstanbul polisi tarafından göz altına alınacaktır.[42] Çerniak, *Sohnut* Muhaceret Dairesi Şefi Grunbaum'a gönderdiği mektupta yükset rütbeli Türk Emniyet mensuplarının Filistin'e göç izni belgelerinden bir miktarının kendilerine vermelerini ve bu belgeleri kendi seçecekleri kişilere dağıtmak istemelerinden şikâyet edecekti.[43] Bütün bu faaliyetlerin sonucunda

---

38 "First Pro-Palestine Organisation formed in Turkey : Will help Turkish Jews to emigrate to Palestine", *Jewish Telegraphic Agency*, 19 Eylül 1934, s. 4.

39 Sabetay Leon, "La primera aliya en massas", *El Tiempo*, 22 Ağustos 1956.

40 A. Benveniste, "La situation des Juifs", *Israel*, 7 Mart 1935, sayı 4.

41 CZA, dosya S6/2555, 13 Ekim 1934 tarihli mektup.

42 "Bir Siyonist delegesi nezaret altına alındı", *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1935 / "Türkiye'den Yahudi muhacereti yok", *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1935.

43 CZA, dosya S6/2555, 24 Temmuz 1935 tarihli Çerniak'ın Grunbaum'a gönderdiği mektup.

1934 yılında 521,[44] 1935 yılında da 1445 Yahudi Filistin'e göç edecekti.[45] Olaylar yatıştıktan birkaç ay sonra *Yishuv* başkâtibi, *Sohnut* Siyasi Daire Başkanı Moşe Şertok'a yolladığı mektupta olayların mahiyetini kısa bir şekilde aktaracak ve ortamın sakinleştiğini bildirecekti.[46] Filistin'in yanı sıra üç yüz aile de İspanya'ya göç edecekti. Çoğu Barselona'ya yerleşen bu aileler Türkiye'den yumurta ithal ederek geçimlerini sağlayacaklardı.[47]

6) YAHUDİ CEMAATİ LİDERLERİNİN TAVRI

Hahambaşı Kaymakamı Haim Becerano'nun 3 Ağustos 1931 tarihinde vefat etmesiyle birlikte Türkiye Yahudi Cemaati ruhanî lidersiz kalmıştı. Hahambaşı makamına lâyık niteliklere sahip bir din adamının mevcut olmadığına inanan Hahambaşılık Meclisi Cismani yöneticileri Türk Yahudilerini Hahambaşı olmaksızın yönetebileceklerine inanıyorlardı. Bu nedenle Türkiye Hahambaşılığı'nı temsilen hükümetle ilişkileri sürdürenler Türk Yahudi toplumunun ileri gelen tüccar ve hukukçularıydı. Yıllar sonra gazeteci Avram Benaroya bu kararı "büyük bir hata" olarak değerlendirecek ve şöyle yazacaktı: "Şayet bir Hahambaşı olsaydı 1934 yılında Trakya'da olaylar meydana geldiğinde makam ve yetki sahibi bir şahsiyet Yahudi cemaati adına sesini yükseltip olayları protesto edebilirdi."[48]

---

[44] Palestine Office of Statistics, *Statistical Abstracts of Palestine*, 1ci baskı, 1936, s. 29.

[45] Palestine Office of Statistics, *Statistical Abstracts of Palestine*, 7ci baskı, 1943, s. 19.

[46] CZA, S25/3684 sayılı dosya, 18 Eylül 1934 tarihli mektup. Moşe Şertok İsrail Devleti kurulduktan sonra ilk Dışişleri Bakanı oldu ve soyadını Şaret olarak değiştirdi.

[47] "Jewish emigration reported from Turkey", *Jewish Telegraphic Agency*, 30 Ekim 1934, s. 8.

[48] A. Benaroya, "L'inconcevable erreur de 1933", *L'Etoile du Levant*, 21 Aralık 1952. Avram Benaroya hakkında bir inceleme için bkz. Rıfat N. Bali, *Avram Benaroya: Un Journaliste Juif Oublié Suivi De Ses Mémoires*, Isis Yayınları, İstanbul, 2004.

The Jewish Chronicle gazetesi İstanbul muhabiri ise durumu şöyle değerlendirmekteydi:[49]

> Halihazırdaki durum cemaat liderleri için emsalsiz bir fırsat yarattı. Bu fırsat sayesinde cemaat liderleri Cumhuriyet'in liderleriyle Türkiye'de mevcut "Yahudi Meselesi"ni açık kalplikle konuşma fırsatını elde etmişlerdi. Ancak yaşlı cemaat liderleri esas itibariyle gençleri ilgilendiren meseleyi belki de tam olarak kavrayamıyorlardı. Gayri Müslimler subay ve devlet memuru olamıyor, sadece tüccar ve hekim olabiliyorlardı. Maarif okullarında eğitim görmüş ve Türkçeye bihakkın vakıf Yahudi gençliği bu ayrımcılıktan ötürü kendisini yabancı olarak hissediyordu. En parlak gençler sadece hayal kırıklığı yaşıyor, ekonomik nedenlerden ötürü de yurtdışına göç ediyorlardı. Yahudilerin Türk kültürünü benimsemelerini arzu eden, muhtemelen bu arzularında samimi olan, dolayısıyla Yahudi'nin her şeyini vereceği ve karşılığında hiçbir şey almayacağı bir durumun devam etmesinde ısrar edemeyecek olan Türk liderleriyle bir mutabakat zemini bulmak elbette mümkündür. Ancak Türk Yahudiliğinin sözcüleri inisyatife sahip olmadıkları ve güçlükleri rafa kaldırmayı tercih ettikleri görülmekte.

The Jewish Chronicle muhabirinin değerlendirmesi yerindeydi. O yıllarda Türk Yahudi toplumunun tek gazetesi olan *La Boz De Oriente* resmî hükümet bildirisini sitayişle övecek, resmî mercilerin tek bir Yahudi'nin Türkiye'ye ihanet etmediğini ve casusluk yapmadığını bildiğini, Yahudilerin Türk kültürüne asimile olmaları meselesinin de kurulmakta olan Türk Kültür Birlikleri ile hal edilmekte olduğunu yazacaktı.[50] Dönemin cemaat liderlerinden Tekin Alp, avukat Mişon Ventura, tüccar Marsel Franko ise olayları mazur göstermeye çalışacak, Türkiye'de antisemitizmin hiçbir şekilde mevcut olmadığını vurgulayacak ve şöyle konuşacaklardı:

---

[49] "The expulsions and after", *The Jewish Chronicle*, 27 Temmuz 1934, s. 29.

[50] "La Alta Valor del Komunikado Ofisiel Sovre los Akontisimientos de la Trakya", *La Boz De Oriente*, 26 Temmuz 1934, sene 4, sayı 6, s. 44.

Türk Kültür Birliği Reisi Tekin Alp:

Bu hâdiseyi bugün Türk vatandaşlariyle beraber pek ziyade şayanı esef görmekle beraber ezelî bir hakikati, Türk seciyesinin [tabiatının] hakiki mahiyetini bir kere daha meydana çıkarmağa, ve Türkiye'nin Musevîlerine âti [gelecek] için kat'î bir hedef göstermeğe hizmet ettiği için şayanı memnuniyet görüyorum. Millet Meclisi kürsüsünde Başvekilimiz Hazretleri tarafından bütün dünyaya ilân olunduğu veçhile ("antisemitizm" Türkiye metaı değildir.) İşte ezeli hakikat budur. "Antisemitizm" Hıristiyan taassubunun mahsulüdür. Yahudiler Hazreti İsa'yı çarmıha vurdukları için yirmi asırdanberi Hıristiyanlar nazarında Yahudi demek "Allah katili" demektir.

Müteassıp kilise rüesası [reisleri] bu Yahudi düşmanlığını asırlarca müddet körükleyip durdular, sayısız katliâmlara sebebiyet verdiler. Asırlarca müddet süren ve dini taassup kaynağından gelen bu düşmanlık hemen bütün Hıristiyan milletlerinin ruhlarında ve tahteşşuurlarında [şuur altlarında] kat'î surette yer bulmuştur.

İnsaniyet ve medeniyet umdeleri bu ortaçağ hissiyatiyle taaruz ettiği için ara sıra ancak iktisadî istirkap [rekabet] şeklinde tezahür edebiliyor. Fakat düşmanlığın tezahür şekli ne olursa olsun kaynağı birdir:

Hıristiyan dinî teassubu...

Bunun içindir ki tarihin hiçbir devrinde Türkiye'de Yahudi aleyhtarlığına delâlet edecek hiçbir hâdise görülmemiştir. Hatta diyebilirim ki dünyada böyle hâdiselerden azade kalmış tek bir memleket varsa o da Türkiye'dir. Nitekim dört asır evvel dinî taassuptan dolayı İspanya'daki yerlerinden, yurtlarında ayrılmağa mecbur olan ecdadımızın yalnız bir açık kapı bulmuşlardı: Türkiye...

Son zamanlarda Türkiye'de bazı Hitler yardakçıları türedi. Bu yabancı metalı kaçak olarak Türk topraklarına sokmak için çok çalıştılar. Bir çok neşriyat ta yaptılar. Türk efkârı umumiyesi [kamuoyu] bu yardakçıların mesaisini esefle karşıladı. Fakat her yerde fırsatçı adamlar vardır. Hükûmetin tahkikatiyle meydana çıkacak olan bazı fırsatlardan istifade ederek bu hâdiseyi meydana çıkardılar.

Cümlemizin malûmu olduğu veçhile Türk efkârı umumiyesi [kamuoyu] bu hadiseyi derin bir nefret ve lânetle karşılamıştır. Temas ettiğim Türkler meyanında bu hadiseyi nefret ve lânetle karşılamıyan bir ferde rast gelmedim. Bu suretle bir kere daha sabit olmuştur ki Türk milliyetçiliği hutkâm [bencil] değil, civanmerttir.

Gerek Türk efkârı umumiyesinin tezahüratı ve gerek hükûmet namına Başveki Paşa Hazretleri tarafından vaki olan beyanat ile Musevilerin bu memleketteki hakikî vaziyetleri açık ve katî bir surette meydana çıkmıştır.

Artık bundan sonra Türk Yahudileri için bu memlekette tek bir hedef vardır: Osmanlılık zamanından ardda kalan görenekleri büsbütün ortadan kaldırmak suretile hakiki ve fiili bir surette Türkleşmek.. Nasıl ki İngiltere'de, İtalya'da bir Yahudiyi umumî hayatta İtalyan veya İngilizden ayırmak mümkün değilse, yakın bir atide [gelecekte] Türkiye'de dahi bir Yahudiyi öz Türkten ayırmak mümkün olmıyacaktır. Bundan sonra artık Türk Yahudilerinin ülküsü memleketlerine Bikonsfiltler, Yotsanolar, Aynştaynlar, Bergsonlar yetiştirmek vaziyetinde bulunmaktan ibaret olacaktır. İşte memleketin her tarafında teessüs eden Türk kültür birliklerinin maksat ve gayesi budur. Hükûmetin ve Halk fırkasının muzaheretiyle [yardımlarıyla] uzak olmıyan bir atide [gelecekte] bu sahada mühim neticeler istihsal olunacağına [elde edileceğine] kanim.[51]

Tekin Alp'in *La Boz de Oriente* gazetesindeki yazısı:[52]

Türk Kültür Birliği tarafından dağıtılan takvimlerde ve kültür azasının ceplerinde taşıdıkları hüviyet varakalarında şu düsturlar vardır.

---

[51] "Yahudiler Türkleşecek!", *Vakit*, 7 Temmuz 1934. Burada sözü edilen kişiler felsefeci Hanri Bergson, bilim adamı Albert Einstein, İngiliz siyasetçisi Benjamin Disraeli Beaconsfield'dir. "Yotsano" diye söz edilen kişi muhtemelen Alman eğitimci ve tarihçi Isaac Marcus Jost'dur (1793-1860). Tüm bu şahsiyetler Yahudi idi.

[52] Tekin Alp, "Türk Kültür Birliğinin Düsturları", *La Boz del Oriente*, Sene 4, no 6, 26 Temmuz 1934, s. 1.

1.- Ana dilimiz Türkçedir.

2.- Türkçe düşünür, türkçe konuşuruz.

3.- Kültürümüz türk kültürüdür.

4.- Ülkümüz türk elinin türk milletinin her şeyden üstün olmasıdır.

5.- Hedef ve gayemiz millî kalkınma ve millî yükselişdir.

6.- Şiarımız millet ve vatan sevgisidir.

7.- Düsturumuz millî birliktir.

Bu düsturların hikmet ve manasını layikile anlayabilmek için 7ci düsturu esas ve hareket noktası ittihaz etmelidir: düsturumuz "millî birliktir". Millî birlik demek bu memlekette oturan ve bu memleketin nan [ekmek] ve nimetile beslenen her ferdi aynı suretle düşünmesi, aynı biçimde duyması ve aynı hedef ve gayeye doğru yürümesi demektir. Bir birinden ayrı düşünen, birbirinden aykırı duyan, birbirinden farklı yolların yolcusu olan ferdlere vatandaş denilemez.

Vatandaş aynı toprakta oturanlara değil, aynı ruhu taşıyanlara denir.

Bu memleket millî birlik mevcut olmadığı zamanları da bilir. O zamanların fecaatı gözümüzün önündedir. Osmanlılık devresi bugün maziye ve tarihe karışmış olmakla beraber bizim yaşadığımız nesle kadar yaşadı ve en büyük kötülüğünü bizim nesle yapmıştır.

Osmanlı ne demektir? Osman sülalesine mensup hanedanın hakimiyeti altında yaşayan "tebeayı sadıkayı şahane" demektir. Bu "tebeayı sadikayı şahane", camiasına dahil olan ferd ister, arnavut, ister boşnak, ister kürt olsun ehemmiyeti yok, milliyet meselesi hususî bir meseledir. Vatandaşlıkla alakası yok.

Memlekette oturan bütün ferdlerin birleşme noktası "tebeayı sadikai şahane" mefhumudur. Arnavutu, kürdü, lâzı, boşnakı kendi dilini konuşur, İstanbul'da, İzmir'de veya Bursada, adeta gurbet hayatı yaşar yalnız kendi memleketine ve kendi hemşehrilerine ve daha doğrusu millettaşlarına gönül bağlar onun nazarında vatandaş demek hemşehrisi veya millettaşı demektir çünkü

hep onların muhitinde yaşar hep onlarla beraber düşüp kalkar. Netice itibarile bu memlekette oturan sekiz on millet efradı ayrı ayrı diller konuşur birbirinden aykırı düşünür, biribirinden farklı duygular taşır ve ayrı ayrı yolların yolcusu idiler.

Netice malum, ondan bahs etmeğe lüzum yok. Onun içindirki Gazi inkilabı millî birliği esas ittehaz etmiştir. Gazi inkilabında hakim olan zihniyete göre vatandaş aynı toprakta yaşayanlara değil aynı ruhu taşıyanlara derler,

Türkiye'de yaşayan Musevilerin Millî birliğe canla, gönülle intibak etmesine mani olabilecek hiçbir hal mevcut ve mutesavur değildir. Türk yahudilerinin gönül bağlıyacak başka memleketi "dili" kültürü ve ülküsü yoktur. Ruhunu başka tarafa çekecek hiçbir duygusu ve arzusu yoktur. Mazide kendini diğer vatandaşlarından ayıracak hiçbir hal ve hadise yoktur. Canla gönülle Gazi inkilabının eseri olan Millî birlik camiasına dahildir. Onun için Türkçeyi ana dil ittehaz etmek istiyor ifadeyi meram için İspanyolca, Fransızca veya Almanca gibi dilleri adeta bir esperanto gibi kullanmak istemiyor. Çünkü dil ruhun aynasıdır. Onun ruhunun aynası olabilecek bir dil istiyor.

İşte kültür birliğinin başlıca hedef ve gayesi Türk Millî birlik camiasına dahil olan Musevî kitlesine ruha hitap edecek, ruhun aynası olabilecek, ruhu besleyecek bir dil vermekten ibarettir.

Avukat Mişon Ventura:[53]

Trakyanın bazı yerlerinde vuku bulan uygunsuzlukları sistemli bir antisemitizm tarzında telâkki etmek katiyen doğru değildir. Bunlar ancak bazı fertler tarafından vukua getirilen geçici ve münferit gayri kanuni hareketlerden ibarettir.

Feyizli ve bereketli olan Türkiye toprağında yetişmek kabiliyeti olmayan bir şey varsa o da antisemitizm olmuştur. Tarih, bu hususta pek beliğ [düzgün] bir şahittir.

Esasen dahili ve harici siyaset işlerini çevirmekte gösterdikleri büyük kiyâsetle ecnebi devlet adamlarına imtisâl [davranış] örne-

53 "Dahiliye vekili tahkikata başladı", *Vakit*, 8 Temmuz 1934

ği olmağa lâyık olan Türkiye müdirânile Musevilere olan muhabbeti eski bir anane mahiyetini alan Türk halkının antisemitizm gibi orta çağlara ait ve bazı yerlerde vakit vakit canlandırılmak istenilen bir modanın tesirine kapılmaktan pek uzak bulundukları hakikatini teslim etmemek için kör veya sersem olmak lâzım gelir.

Almanyada Hitler'in kurulduğu zaman bu cereyan medenî dünyanın birçok yerlerinde az çok aksülâmeller [tepkiler] doğurmuştur. Fakat, memleketin en yüksek irfan ocağında Almanya'yı terk etmeye mecbur olan Musevi alimlerine geniş bir yer verdiği Türkiye derecesinde hiç bir yerde bu cereyanın manasızlığı fiilen gösterilmemiştir.

Muhterem Başvekilimizin, zikrolunan esefli vakaları haber alır almaz neşrettikleri resmi tebliğ ile BMM'de irat buyurdukları son nutukta kullandıkları lisanın fevkalade samiliği bu hususta zaten müesellem olan bir hakikati bir kat daha teyit etmemiş midir? Teşkilâtı Esasiye kanunu ve Halk Fırkasının nizamnamesi modern bir telâkki olan milli kültür esasını kabul ve ırk esasını reddetmiş değil midir?

Bu vesileden istifade ederek Musevi vatandaşlarımıza şu mühim noktayı hatırlatmak isterim ki vazifeleri vatandaşlık bağlarını, Türk kültürünü tamamen benimsemek suretile daha ziyade kuvvetlendirmektir. Katiyen emin olabilirler ki bu vazifeyi hakkiyle yaptıklarına katî kanaat husule geldiği zaman kendileri hiçbir sahada Türklerden farklı tutulmayacaklardır...

Hahambaşılık Cismani Meclis üyesi Marsel Franko:[54]

Bu hâdiseyi duyduğumuz zaman hakikaten müteessir olduk. Fakat işitmemizle hükûmetimizin müdahalesi bir oldu. Mevziî bir vaziyetin inkişaf etmesi ne kadar teessüfe şayan ise, hükûmetin kat'î icraatile bu kadar kestirme olarak halledilmesi de o kadar şayanı şükrandır.

Doğrusunu söylemek icap ederse, hâdise, kalplerimize evvelâ bir hayli şüphe getirmişti. Fakat şimdi mesele tamamen halledilmiş bulunuyor.

---

54 "Trakya'dan gelen Museviler", *Milliyet*, 8 Temmuz 1934.

Şurasını da ilâve etmek isterim ki bu hâdise, Türkiye'de Yahudi düşmanlığı mevcut olmadığını bir kere daha ve resmen teyit etmiştir.

Tüccar Nisim Taranto:[55]

Ortada hiçbir mesele yoktur. Bazı arkadaşlarımızın Trakya mıntıkasından ayrılmaları evvelâ bizi de endişe ve hayrete düşürmüştü. Fakat, katiyetle tahmin ediyorduk ki, hâdisede bir yanlışlık mevcuttur. Ve bu vaziyet Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin beyanatları ile de teeyyüt etmiştir [doğru çıkmıştır].

Başka memleketlerde Yahudi düşmanlığının yer tutmasına imkân verilebilir. Fakat bugün Türkiye'de bir Musevi meselesi mevcut değildir. Türklük küçüğümüzden büyüğümüze kadar tamamen kanımıza işlemiştir. Kendimizi bu vatandan ayrılmıyacak kadar Türkleşmiş buluyoruz. Çocuklarımızı Türk kültürüne göre yetiştiriyoruz. 50 sene sonra bile böyle bir düşmanlık mevzuu bahsolmıyacaktır. Esasen ortada hiçbir mesele de yoktur.

Haber Akşam Postası'na konuşan "Tanınmış Museviler":[56]

Şehrimizde tanınmış Museviler şöyle diyorlar:

– Yahudilerden bazıları, artık yerlerine dönmekten çekineceklerdir. Kırklareli meselesi gözlerini korkutmuştur. Bunlar, hattâ hükûmetin zoruyla yerlerine iade edilmelidir.

Musevilerden bir çokları şu cihette ısrar etmektedirler:

– Bu mesele, Yahudi aleyhtarlığı yapan bir mecmuanın teşvikiyle olmuştur. Bu neşriyatın zararını gören Şükrü Kaya Beyefendi de, bugün intişar eden beyanatlarında "Yahudiler aleyhinde neşriyat ve tekinatta bulunanları yola getirmek, hükûmetimize ve mahkemelerimize aittir" demişlerdir. Bundan dolayı sevinçliyiz.

---

55 "Trakya'dan gelen Museviler", *Milliyet*, 6 Temmuz 1934.

56 "Türkiye'de Yahudi aleyhtarlığı yoktur", *Haber Akşam Postası*, 7 Temmuz 1934.

İsmi Saklı Bir Tüccar:[57]

Muhterem Başvekilin dediği gibi Yahudi aleyhtarlığı Türk matı değildir, ara sıra hariçten gelir, gelince de hemen söner. Yalnız bir Türkçeyi öğrenmedikçe ve siz de öğretmedikçe biribirimizi cidden sevmemize rağmen bir türlü tamamen anlaşıp kaynaşamıyacağız.

Hariciye Vekâleti'nden Emekli Yeşua Elnekave:

Şahidi olunmayan bir olay için bir beyanatta bulunmak doğru değil. Dahiliye Vekâleti'nin tetkiklerinden sonra hakikat ortaya çıkacaktır. Trakya'da bazı münferit hadiseler vuku bulmuştur ancak hükümetin takdir edilecek gayretleri sayesinde bu küçük hadiseler halledilecek ve Musevi kardeşlerimiz geçmişte olduğu gibi işlerine döneceklerdir. Bu vesileyle Başvekil İsmet Paşa ile Hitler arasında bir mukayese yapmak şarttır.

1- Almanya'da Yahudilere karşı yapılan tazyik hareketinin ana müsebbibi Hitler iken, Başvekilimiz İsmet Paşa, Trakya Yahudilerinin evlerine dönmeleri için gerekli tedbirleri hemen aldı ve olaylarda mesuliyeti olanların ağır bir şekilde cezalandırılacaklarını beyan etti.

2- Almanya'da Hitler antisemitizmin yaygınlaşması için hiçbir şeyi ihmal etmedi. Buna mukabil İsmet Paşa Meclis'te "antisemitizm Türkiye metaı ve zihniyeti değildir. Böyle cereyanlara katiyen müsaade etmiyeceğiz" beyanatında bulundu. Bundan dolayı sadece Türkiye Yahudileri değil dünyanın bütün Yahudileri antisemitizmi bu kadar sert bir şekilde tenkit eden İsmet Paşa'ya medyun olmalıdırlar.[58]

Cemaat ileri gelenlerinin bu beyanatları üzerine *Haber Akşam Postası* şu yorumda bulunacaktı:[59]

---

57 A.E., "Birazda Lâtife Gözile...", *Son Posta*, 8 Temmuz 1934.

58 "Un parallèle", *La Turquie*, 11 Temmuz 1934.

59 "Trakya Yahudileri sükûn bulmaya başladılar", Haber Akşam Postası, 8 Temmuz 1934. Metinde Alp Kaya, olarak geçen ad 1948 yılında *L'Etoile Du Levant* gazetesini yayınlayacak olan Avram Benaroya'nın kullandığı bir müstear addır.

Musevî vatandaşlarımızdan daha bir çok şeyler bekliyoruz. Bunları yakın bir zamanda ayrıca ve açıkça izah edeceğiz. Bir hastalığı teşrih etmek için evvelâ sebeplerini bilmek lâzımdır. Ve bunun için el birliğiyle çalışmalıyız.

Bugün için biz de Mişon Ventura Beyin, ve Alp Kaya Beyin doğru olan beyanatlarını teyit edeceğiz. Türk Musevîleri Türklüğe yaklaşınız ve Türkleşiniz.

Olaylardan sonra dönemin önde gelen Yahudi tüccarları Tayyare Cemiyeti'ne bir uçak bağışlamak amacıyla Musevi Tayyare Derneği'ni kuracaklardı.[60] Birkaç gün sonra Rum Ortodoks toplumunun ileri gelenleri de benzer bir cemiyet kuracaklardı.[61] Tayyare Cemiyeti'ne yaptıkları maddi bağışlardan ötürü Musevi Tayyare Derneği üyesi tüccarlara altın, gümüş ve bronz madalyalar verilecekti.[62] Olaylardan bir yıl sonra İzmir Yahudileri de benzeri bir dernek kuracaklardı.[63]

7) BASININ TAVRI

Basında olayların vehametiyle ilgili ciddi hiçbir haber yer almayacaktır. Basına göre olaylar birkaç camın taşlanması, birkaç kişinin bastonla dövülmesi, borcu olan bazı esnafa karşı sertçe davranılmasmdan ibaretti. Basına göre Yahudiler gülünç

---

60 "L'aviation nationale", *Le Journal d'Orient*, 15 Temmuz 1934 ve "Museviler de tayyare alacak", *Milliyet*, 15 Temmuz 1934. Bu dernekte Yuda Alaluf (Başkan), Moiz Parali (Başkan yardımcısı), Vitali Behar, İzi Kazes, İzak Niego, Bensiyon Benso ve Sabetay Benardete yer aldı.

61 "L'aviation nationale", *Le Journal D'Orient*, 22 Temmuz 1934.

62 "Hava Kurumuna yardımlar", *Zaman*, 13 Haziran 1935 / "Rum, Musevi yurttaşlara dün madalya verildi", *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1935. Bu madalyalar yapılan bağışların önemine göre verildi. İki yüzer lira bağışta bulunan Mihail Çikvaşvili, Moiz Paralı, İzak Niyego, M. Kalderon, Vitali Polikar ve Sabetay Benardete birer altın, 14 Yahudi gümüş, 17 Yahudi de bronz madalya aldı.

63 "Türk Musevilerinin içtiması", *Anadolu*, 21 Eylül 1934 / "Tayyareye yardım için Musevi vatandaşlar bir dernek kurdular", *Anadolu*, 8 Teşrinievvel 1934. Dernek kurucuları avukat Rafael Amado, Deutsche Orient Bank müdürü Politi, tüccar Bohor S. Alazraki ve tüccar Jozef N. Strugo idi.

bir şekilde paniğe kapılıp, iradelerine hâkim olamayıp evlerini terk edip İstanbul'a kaçmışlardı. Birkaç gazete öğrencilerin soğukkanlı davranmadıklarını kabul edecek, ancak bu davranışları Yahudilerin Trakya'nın ticaret hayatı üzerindeki kabul edilmesi imkânsız hâkimiyetlerine karşı gerçekleşmiş bir protesto olarak yorumlayıp öğrencileri mazur görecekti. Basının bir bölümü olayların sorumluluğunu Yahudilere yükleyecekti. Bu kesime göre birçok Yahudi tüccar ve esnaf birkaç aydan beri, eskiden olduğu gibi, yüksek kârlar elde edemediklerinden Edirne'yi terk edip İstanbul'a gitmiş ve dindaşlarına da İstanbul'a gelmeyi tavsiye etmişlerdi. Ancak bu iddiaların gerçekle ilgisi yoktu.[64] Basının önde gelen yazarları olayları önemsemeyecek, Türkiye'de antisemitizmin mevcut olmadığını, olayların münferit olduğunu, Atilhan gibi Türkiye'ye yabancı ideolojilerin esiri insanların antisemit propagandaları sonunda olayların meydana geldiğini ileri sürecek, Yahudilerin halen *Ladino* ve Fransızca konuştukları, cemaat halinde yaşadıkları yani tek kelimeyle Türkleşmedikleri konusunda hemfikir olacak ve bir an önce Türkleşmelerini isteyeceklerdi.[65] Basında yayınlanan bu tür yazılardan temsili mahiyetteki örnekler şöyle:

Haber Akşam Postası yazarı Vâ-nû:[66]

> Trakyada böyle bir hareketin zuhur etmiş olması, neyi ifade edebilir ki?... Bu, tehcir midir?... Filânca ve falanca Türk şehrinde oturan musevîleri, gene Türkiyenin bir şehri olan İstanbula sürüp atmak ne demektir?... Orası Türkiyede, burası değil mi?... Bir akalliyeti bir tarafta teksif etmek, onun akalliyet olmak sıfatiyle zayıf-

---

64 Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Serie E Levant, 1918-1940, Turquie 603, Politique Intérieure (1923-1943), 29 Temmuz 1934 tarih, 246 sayılı belge.

65 Mümtaz Faik, "Yahudi meselesi ve Türkiye", *Milliyet*, 8 Temmuz 1934 / M. Salahaddin, "Yahudiler...", *Milliyet*, 8 Temmuz 1934 / İsmail Hakkı, "Kültür birliği - Mücadele ağırbaşlı şuurlu ellere verilmelidir", *Yeni Asır*, 18 Temmuz 1934.

66 Vâ-Nû, "Türkler Yahudi düşmanı olabilir mi", *Haber Akşam Postası*, 8 Temmuz 1934.

latılması değil, kuvvetlendirilmesi olmak lâzımgelir... Eğer musevîleri temsil etmek, Türkleştirmek mevzuu bahisse, bunların arasını biribirinden açmak, koyu Türk muhitlerinde yerleşmelerini temin etmek lâzımdır... Değil ki hepsini bir araya toplamak...

"Trakyadan kalkıp İstanbula gidin!" diyenlerin hiçbir gayeye hizmet etmedikleri, bundan da anlaşılıyor. "Bir musevî gittiği yerin iktısadiyatına hâkim olur!" mütearifesini [gerçekliğini] ben, kendi hesabıma, kabul edemiyeceğim. Çünkü, Türk milletini, her hususta her milletle rekabete girişecek ve her hangi bir şerden kendini sıyanet edecek [koruyacak] kadar istidatlı ve kuvvetli görüyorum. Aksini tasavvur etmek, gururumuzu incitir.

Öbür milletler, isterlerse, musevîlerle kendilerini kıyas ettikleri zaman, onlarda bir manevî faikiyet [üstünlük] bulsunlar ve bundan korunmak için, antisemitismin huşunetine [sertliğine] baş vursunlar.

Diğer sebepler bir tarafta dursun, biz sırf bu tevehhüme [kuruntuya] kapılmadığımız için Yahudi düşmanı olamayız.

Vakit yazarı Selâmi İzzet:[67]

Esasen Yahudilerin lüzumsuz bir telâşa düştükleri anlaşılıyor. Bunun sebebi de, katiyyetle iddia edebilirim: Dilsizliktir. Yani Türkçesi, Türkçe bilmemezliktir.

Asırlardan beri bu memleket topraklarında barınmış, bu memleket topraklarında geçinmiş, bu memleket parasiyle servet sahibi olmuş insanların, şikâyetlerini, devlete tercüman vasıtasiyle bildirmeleri kadar acı ve acı olduğu kadar da müessif bir şey tasavvur edilebilir mi?

Kırklarelinden, Edirneden, evleri taşlandı, dükkânları zorla kapatıldı diye korkup kaçan vatandaşların geldiğini haber alıyorsunuz. Nereye barındıklarını soruyorsunuz, gidiyorsunuz karşınıza bir alay İspanyol ve Fransız bozuntusu çıkıyor. Ne siz dertlerini lâyikiyle sorabiliyorsunuz, ne onlar dertlerini lâyikiyle anlatabiliyorlar.

---

[67] Selâmi İzzet, "Yahudi hadisesi", *Vakit*, 8 Temmuz 1934.

Trakya hâdiselerinin mes'ulleri cezalandırılacaktır. Yahudilerin hakları aranacaktır. Fakat şunu artık unutmasınlar ki, Türk iktisadı ve dili dinidir. Artık onların çarmıha gerilmesine tahammül edemeyiz. Edemiyeceğiz. Artık kimin yaşayacağı belli olmuştur. Hâlâ, eski ananeye kapılıp: "henüz belli değil!.." ihtiyatkârlığını gösterenlerin son pişmanlıkları fayda vermez.

Temenni edelim ki, Yahudiler , Osmanlılık zamanından arta kalan görenekleri büsbütün ortadan kaldırarak, fiili surette Türkleşsinler.

Türk her zaman hüsnüniyetini göstermiştir. Ya onlar?

Yeni Asır yazarı İsmail Hakkı:[68]

Tarihin en dar ve karanlık günlerinde sinesini Musevi mültecilerine açık bulunduran bir yurtta Musevi aleyhtarlığı Türkün asil ruhuna asla uygun düşmez. Yalnız şu kadar var ki Musevi olsun Müslüman olsun vatandaşlardan Türk kültürüne bağlı kalmak talebinde bulunmak, ana dille konuşmağı istemek en tabiî hakkımızdır. Millî birliğin esasını dil birliği teşkil eylediğini göz önünden uzak tutmamak icap eder. Maksadımızı hulâsa etmek icap ederse diyebiliriz ki yapılan hareketler mutlak bir aleyhtarlık ifade etmekten ziyade millî birliği temine matuftur.

Vakit Başyazarı Mehmet Asım [Us]:[69]

Türkiyede Yahudilere karşı ne dinî, ne de siyasî bir düşmanlık yoktur. Olsa olsa son zamanlarda hariçten gelen bazı Yahudi aleytarlığı propagandası Trakyanm bazı yerlerinde esasî iktisadî olan ferdî husumetleri canlandırmış, yahut muhitlerinde bir Yahudi düşmanlığı cereyanı açmak suretiyle ortalığı karıştırmakta menfaat görenleri harekete getirmiş bulunabilir. Binaenaleyh son hadiseleri bu vaziyetin bir neticesi olarak telâkki etmek lâzım gelir.

Eğer Edirneden, Çanakkaleden, Geliboludan, Kırklarelinden gelen Yahudi aileleri vaziyeti bu şekilde görebilmiş olsalardı her

---

[68] İsmail Hakkı, "Türkün asaleti taşkınlıklara asla müsait değildir", *Yeni Asır*, 8 Temmuz 1934

[69] Mehmet Asım [Us], "Trakya hadiseleri", *Vakit*, 9 Temmuz 1934.

halde yerlerinden kımıldamazlardı. Ortaya bir hadise mahiyetinde bir hareket de çıkmış olmazdı. Yerlerini terkedenler bunu takdir edemedikleri gibi bir kısmı da bir takım propagandacıların ve tahrikçilerin sözlerine ve hareketlerine kıymet vermişler, kendilerinin İstanbula nakilleri hükûmetçe verilmiş bir karar icabı zannetmişlerdir. Bu suretle hiçbir esasa istinat etmiyen yanlış bir zan üzerine evlerini ve işlerini bırakıp yola çıkmışlardır.

Nihayet bu tarzda muhaceret hareketlerinin haddızatında [esasında] sirayet hassası [özelliği] vardır. Herhangi bir vehme kapılarak yerlerini terkeden aileleri görmek aynı vaziyette olan diğer aileleri de muhacerete sürükler. Onun için Trakyadan gelenlerin bir kısmı bazı propagandaların ve tahriklerin tesirile yola çıkmışlar ise hiç şüphesiz diğerleri de cereyana kapılmak neticesi olarak yerlerinden ayrılmışlardır.

Muhaceret hareketinin seyri bizim bu mütaleamızı teyit ediyor: Zira muhaceret iptida Çanakkaleden başlamıştır. Buradan bir gün sonra Geliboluya sirayet etmiştir. Oradan Edirneye geçmiş, en sonra Kırklarelinde olmuştur.

Cumhuriyet hükûmetinin elinde kanunları vardır. Bu kanunların tatbiki için icap eden her türlü vasıtlara ve kuvvetlere de maliktir. Demek istiyoruz ki hükûmet gerek Trakyada, gerek memleketin diğer herhangi bir noktasında oturan bir kısmı Yahudileri yerlerinden kaldırıp diğer bir yere nakletmek ihtiyacını duyarsa bunu kanunî yollardan giderek her her vakit yapabilir. Devlet merkezinden her yerde hükûmeti temsil eden makamlara açıktan açığa emirler verilir. Hulâsa her şey hükûmet kuvvetleri ve vasıtalarıyla yapılır. Bunun için bir takım dolaşık yollardan gitmiye, gizli propagandacılar kullanmıya, gece karanlığında evleri taşlatarak, pencere camlarını kırdırarak şunu bunu korkutmağa da hacet yoktur. Nasıl ki Başvekil İsmet Paşa Hazretleri meclisin son günü söyledikleri büyük nutuk arasında bu hadiseye temas ettikleri zaman bu hakikati kâfi derecede açık göstermişlerdir. Türkiyede her fert cumhuriyet kanunlarının muhafazası ve emniyeti altındadır. Antisemitizm Türkiye matai ve zihniyeti değildir. Hükûmet bu tarzda cereyanlara memleket hudutları dahilinde asla müsaade etmiyecektir. Son hadiselerin mütecasirleri siddetle tecziye edilecektir.

Karagöz dergisi:[70]

Türkiye'de Yahudi düşmanlığı yoktur. Türkiye'de hiç bir unsura karşı düşmanlık yoktur, çünkü Türkiye'de Türkten başka unsur yoktur. Yahudi, Ermeni, Rum vesaire bilmeyoruz: hepsi Türktürler. Biz kendilerinden bu yüksek şerefi esirgemedik ama onlar da buna lâyık olmağa çalışsınlar!

Türkiye'de oturan, Türk kanunlarına itaat eden, Türkiye'nin iyiliği ve yükselmesi için çalışan, kendisini Türkten ayrı saymıyan herkes Türkiye'nin her tarafından göğsünü gere gere gezer, oturur, yaşar. Böylelerinin ne kimseden korkusu olur, ne de öyle "höt!" deyince yerlerinden kıpırdarlar!

Hakikî Türk vatandaşı olun ve ondan sonra gürültüye pabuç bırakmayın yahu!

Vakit başyazarı Mehmet Asım [Us]:[71]

Yahudi muhaceretini mucip olan ruhi âmillerin mahiyeti ile bu âmillerin hâlâ devam edip etmediği meselesine gelince, bu noktai nazardan hükûmetin tebliği bize şunu öğretiyor: Hâdise mahallerindeki Türkler ile Yahudilerin karşılıklı şikâyetlerinde beynelmilel semitizm ve antisemitizm edebiyatının bütün siyasî, iktisadi millî anasırı mevcuttur. Bu vaziyet Türkiyede görülen antisemitzm cereyanının daha ziyade hariçten gelen propagandalar tesiriyle uyanmış bir hareket olduğuna delâlet eder.

Yalnız fazla olarak Çanakkale ve Trakya mıntakalarına ait bir hususiyet daha var. Bu da oralardaki Yahudilerin yabancı dil ve harsta kalmakta ısrar etmeleri ve içlerinde gayri askeri mmtakalarda memleketin emniyeti için zararlı ve casus adamlar bulunduğu hakkında zanlar mevcut olmasıdır.

Bizce Türkler arasında antisemitizm cereyanını doğuran bu sebepler arasında birincilerden ziyade ikinci kısım daha mühimdir. Zira memlekette kökü olmaksızın hariçten gelen propagandaların tesirini bertaraf etmek kolaydır. Binaenaleyh Türkiyede bazı mah-

---

70 "Yahudi yurttaşlara ne oldu?", *Karagöz*, 11 Temmuz 1934, sayı 2746.

71 Mehmet Asım, "Hükûmet bakımından Türkiyede Yahudi meselesi", *Vakit*, 16 Temmuz 1934.

dut mıntakalarda kendini gösteren antisemitizm cereyanlarına karşı tedbir alırken bizzat Yahudilerin de kendi hesaplarına bu ikinci sebepleri izale etmeğe çalışmaları lâzım gelir.

Son zamanlarda Yahudi münevverleri arasmda Türk dilini ve Türk harsini [kültürünü] umumiyetle Yahudilere benimsetmek için bir faaliyet başlamıştır. Bu faaliyette samimi olarak devam etmekte büyük faydalar vardır. Fakat gayri askerî mıntakalarda memleketin emniyeti aleyhine zararlı ve casus adamlar bulunması rivayetlerine karşı sadece "haksız ve isbatsız" olduğunu ileri sürmek kâfi olmasa gerektir. Çünkü bazı ahvalde zanlar ve şüpheler tesir itibariyle hakikatten farksız neticeler verir. Onun için Yahudiler bir taraftan fiilen Türk dilini ve harsini benimsemek için çalışmakla beraber diğer taraftan en küçük zan ve şüphe uyandıracak vaziyetlerden de çekinmeleri lâzımdır.

Cumhuriyet başyazarı Yunus Nadi:[72]

Mesele, dünyanın şurasında burasında görülen yahudi aleyhtarlığının hakikî veya hayalî bazı sebeplerle ve o sebeplerin mahallî ve mevzîî telkinlerile bizim memleketimizin bir kısmında patlak vermiş olmasından ibarettir. Bunlar içinde yahudi aleyhtarlığının her yerdeki iktisadi sebeplerini burada dahi varit farz etmek mümkündür. Ticaretle melûf olan [huy edinmiş] Musevinin saf köylü ile teması murabahanın [tefeciliğin] bütün şekillerini ve bütün neticelerini ortaya çıkarır. Malûmdur ki Rusya ile Romanyadaki Musevi aleyhtarlığı bilhassa bunu ileri sürmekle maruftur. Bizde fazla olarak Musevinin asırlardır iyi bir türkçe konuşmıyacak surette Türk kültüründen uzak kalmakta devam etmiş olmasının yahudi aleyhtarlığı yapmağa kalkışmış olanlara kuvvetle kullanılıp iyice istifade olunacak bir delil vazifesini görmüş olduğu ve böyle olunca gayriaskerî bir mıntakanm emniyeti de artık kolaylıkla ileri sürülebilmiş bulunduğu anlaşılıyor. Maksat ve saik antisemitiktir. Bu fikir ve maksatla harekete geçenlerin kendi işlerine yarayacak her vasıtayı mubah görmüş olduklarına hükmetmek lâzım geliyor.

---

[72] Yunus Nadi, "Trakyada Musevilere karşı yapılan Hareket hakkında", *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1934.

Ancak Cumhuriyet Türkiyesinde herkes keyfine gelen fikri düşünmekte hür olmakla beraber gene, herkes her düşündüğünü bizzat kendisi tatbika kalkışmakta o kadar hür değildir. Teşkilâtı esasiyemiz devlet otoritesini Türkiye Büyük Millet Meclisinde toplamış ve Büyük Meclisin emniyet ve itimadına mazhar hükûmetin eline tevdi etmiştir. İcra vazifesi münhasıran işte bu hükûmetindir. Bu hakikatten gafletle 'iyi bir iş yapıyoruz' diye kendi kendilerine harekete geçenler herşeyden evvel devlet otoritesine karşı hürmetsizlik etmiş olurlar, ve zaten bu otoritenin herşeyi yerli yerinde tutmak için vaziyete hâkim olan bekçiliğile karşılaşırlar. Emniyet meselesi, hakkında yalnız hükûmetin karar verebileceği bir iştir. Herhangi bir vatandaş o hususiaki endişesini yalnız hükûmete ve Meclise arz ve iblâğ etmekle vatanseverlik vazifesini ifa ve ikmal etmiş olur.

Meselenin kanunî cephesi budur. Ahlâki cephesine gelince teşkilâtı esasiyemizin din ve ırk farkı gözetmeksizin vatandaş saydığı kimseler arasında ahenkli ve gittikçe muhabbetli içtimaî bir hayatın devamı yeni Türk cemiyetinin baş faziletini teşkil eder. Bütün tarihinde müsamahakârlığile eğer kısmen hata etmişse belki daha ziyade meziyetli görünmüş olan âlicenap büyük milletimizin şeref ve haysiyeti bizim şimdi daha soğukkanlı bir anlayışla yürümekliğimizi zarurî kılar. Diğer memleketlerdeki yahudi aleyhtarlığının bütün milletçe bizim yüksek meslek ve meşrebimize uymıyan en zayıf tarafı o memleketlerde hep yahudilerin azın azı bir ekalliyet halinde olmaları hasebile kuvvetlinin zayıfı merhametsizce vurup ezmesi şeklinde görünmesidir. Museviler bizde de azlık halindedirler. Hususile bizdeki Museviler vaktile başka bir memlekette tazyik ve tazip görerek kan ve ateş içinden kaçıp kurtulabilen insanlardır ki biz kendilerine işte o vaziyette ilticagâh vermiştik. Türkiye Musevilerini bu tarihî hatırayı hafızalarında minnetle muhafaza etmekle olacaklarını farz ve kabul etmemeğe sebep yoktur, ve bizim vaktinde büyük bir centilmenlik olan bir hareketimizi şimdi o hareketin tam zıddile bertaraf etmekliğimize mahal ve cevaz olamaz.

İktısadî şeraitin ıslahı çaresi cebir ve şiddetten başka birşeydir. Bütün milletçe o yolda hergün bir adım daha katedilen millî bir şuur yolundayız. Devletçe halk hukukunun her türlü istismarlara

karşı azamî korunmasını temin edecek kanunlar yapıyoruz, ve milletçe aynî korunmanın azamî tahakkkunu temin edecek teşekküllere en büyük ehemmiyeti atfetmekte bulunuyoruz.

Asırlardır türkçe öğrenmemiş olan Musevilerin bu itibarla memlekette hâlâ yabancı gibi görünmeleri filhakika son zamanlarda kendilerinin de dikkat ettiklerini zannettiğimiz bir meseledir. Bu mesele bu sütunlarda bütün şümul ve ehemmiyetile müteaddit defalar mevzuu bahsedilmiştir. Hükûmet tebliği Musevi münevverlerinin bu yoldaki mesaisini samimiyetle tavsif ediyor [niteliyor], ki bizce de öyle olmamak için sebep yoktur. Nihayet dil meselesinin halli çaresi de cebir [zor] ve şiddet olamıyacağında ittifak edebiliriz.

Hulâsa neresinden bakılırsa bakılsın Çanakkale ve Trakyadaki mahallî ve muvakkat hâdiseleri meşru değil, hatta mazur görmekliğimize imkân yoktur, ve hükûmetin tetkiklerile tedbirlerinin bu tamamen mevziî hâdiseleri millî şan ve şerefimize lâyık bir surette tasfiye etmiş olduğunu memnuniyetle ve iftiharla görmüş bulunuyoruz.

Haber Akşam Postası yazarı Felek:[73]

Zannetmem ki; aklı başında olanlar Türkiyede bir Yahudi meselesi vardır diye düşünsünler. Çünkü daha İspanyadan çıkarıldıkları zaman kendilerine memleketini açan Türkler o günden beri Yahudilere karşı hiçbir husumet göstermiş değildirler. Bilâkis bu son sene memleketin en büyük irfan ocağına Almanya'dan (Yahudi!) diye çıkarılmış âlimleri kabul ederek böyle hissiyata kapılmaz, lâik ve müsbet adamlar olduğumuzu gösterdiler.

Trakyada, İcra Vekilleri Reisi'nin işaret ettiği gibi mevzii ufak tefek hâdiseler olmuşsa bunu Türklerin Yahudilere karşı olan hislerinin ifadesi telâkki etmek abestir.

Zaman zaman millî hislere hitap eden fakat maalesef ecnebi ve siyasî telâkkilerden örnek alan ve seri infialli masum dimağlarda ağır tesirler yapabilen bazı yazılar da belki bu hâdiseye sebep olmuştur. Yalnız bir nokta var ki: İnsanlık bunu Yahudilere affetme-

---

[73] Felek, "Bir Yahudi meselesi mi", *Haber*, 10 Temmuz 1934.

mektedir. Bu affetmediği şey Yahudinin her ne pahasına olursa olsun heryerde ve her şart içinde başkalarından fazla kazanabilmesidir. Musa Nebi zamanında Mısırdan kovulan ve nihayet Harbi Umumî terekesinden Felestinde İngiliz mandası altında (Arzı Mevut)a kavuşan bu kavim belki 40 asırdanberi hükûmet etmemiş ama ticaret etmiştir. 40 asırdanberi süren ve artık Yahudi kanının taaa hücrelerine kadar işliyen bu ticaret terbiyesi, bu ticaret tecrübesi ve itiyadı ona diğer milletlere karşı bir tefevvük verdise bunu biraz da eski tarihte uğradığı musibetlerin verdiği derse atfetmeliyiz. Her şeye rağmen kazanan Yahudiye rakibi ne millet olursa olsun hasim olmaktadır. Lâkin Yahudi düşmanlığını filiyata geçirmiş olan, onları memleketlerinden kovmuğ olanların işi düzelmiş midir? Rus Poğromları Ruslara ne temin etmiştir? İspanyadan kovuluşları İspanyolları ne derece müstefit etmiş ve nihayet Hitler Almanyasının son Yahudi tasfiyesi ne netice vermiştir?

Belki Avrupada hâlâ muvaffakiyetsizliklerini, yaşayış şartlarının fenalığını, fena rekabet hareketlerini Yahudilerin vücuduna ve tesirine atfedip ticarî maksatları ırkın tasfiye ismi altında millî kıyafete sokarak Yahudilere karşı yürüyenler belki vardır. Lâkin Türkler onlardan değildirler.

Milliyet gazetesi başyazarı Siirt Meb'usu Mahmut [Soydan]:[74]

Yahudi meselesi hakkında buraya [Paris'e] gelen ilk haberlere göre, Türkiyede Yahudi aleyhtarlığı hareketini doğrudan doğruya hükûmet iltizam etmiş... Mevzuu bahis hareket mahallî değil, umumidir. Sanıldı ki, geçen sene Hitler Almanyasında olan hâdiseler bizim memlekette de tekrar ediliyor.

Almanyanın, dahilî ve hususî ne gibi düşüncelerle Museviler aleyhinde yürüdüğünü araştırmak bizim vazifemiz değildir. Bildiğimiz bir şey var ki, Kemalist Türkiyede böyle bir cereyan yer bulamaz. Çünkü böyle bir cereyanı doğuracak ortada maddî, manevî, iktisadî hiçbir sebep yoktur.

---

[74] Siirt Meb'usu Mahmut [Soydan], "Yahudilik için...", *Milliyet*, 28 Temmuz 1934.

Biz Türkler; dahilî sulh, haricî sulh ülküsüne daima sadık kalıyoruz. Bu ülküye olan bağlılığımız yüzünden mütareke senelerinin unutulmaması icap eden acılıklarını bile unuttuk. İnfiallerimizi, intikamlarımızı uyuttuk. Yunanlılarla Rumlarla, Ermenilerle eski hesaplarımızı temizliyerek anlaştık. Olup biten fena işlerde, Cumhuriyet idaresinin hiçbir günahı yoktur. Bütün mesuliyetler, eski idarelere, imperatorluk idaresine aittir. Hele Yahudilere karşı hususî hiçbir kinimiz olmadı. Hakikî vaziyet budur... Bu kadar basit ve tabiî bir hakikati, buralarda işleyen Yahudi teşkilâtına, Yahudi davasının müdafilerine ilk günlerde anlatmak ve inandırmak pek müşkül oldu. Bereket versin ki, Başvekil Hz.'nin ilk beyanatı, sonra da Dahiliye Vekilimizin Trakya tahkikatından dönmesi üzerine neşredilen resmî tebliğ bütün çanlara ot tıkadı. Unutmamalı ki, Yahudi meselesini Türkiye ve Türk rejimi aleyhinde bir tahrik vasıtası olarak kullanmak istiyen bir çok eski düşmanlarımız buralarda, pusularda fırsat beklemektedirler. Başvekilin, samimî, kat'î ve her şeyi olduğu gibi anlatan beyanatı; bütün tereddütleri kılınç gibi kesti, attı. Bizim Fransızca *La Turquie* gazetesinin bu beyanatı ihtiva eden nüshalarının[75] hakikati anlatmakta ne kadar işimize yaradığını, yabancı dilile çıkan bu gibi Türk gazetelerini lüzum ve faydasını bizzat gördük ve duyduk.

Dünyanın her memleketinde fenalıklar, fevkalâde hâdiseler olabilir. Eğer hükûmetler, bu hâdiselerin önüne geçecek kadar azimli, dikkatli ve kuvvetli iseler mesele yoktur. Her türlü fenalıkların önüne geçmek kolaydır. Türk hükûmetinde böyle bir kuvvet ve otorite olduğunu memnuniyetle düşünmeliyiz. En güzel ve geniş bir merdivende bile insanın ayağı kayabilir. Son hâdiseyi buna benzer bir kaza gibi almalıdır. Bu işte Trâkyanın temiz, zeki ve çalışkan halkına her hangi bir günah izafe etmek haksızlığın büyüğüdür.

Bize burada anlattılar: Dünyada yurtsuz bir çok Yahudiler var. Bunların çoğu paralıdır. Bu Yahudiler, paralarını ve kabiliyetlerini Türkiyede çalıştırmak istiyorlar. Dünyanın her tarafında, devletlerin en büyük makamlarını tutmuş mümtaz Yahudiler vardır. Bunlar en evvel Fransızdır, Amerikandır, İngilizdir, Almandır; fa-

---

[75] Söz konusu yazı şudur: Mahmut, "Pour le Judaïsme...", *La Turquie*, 28 Temmuz 1934.

kat Yahudiliğin umumî menfaati ve talii mevzuu bahis olunca kıp kızıl birer Yahudi kesilirler. Yahudi aleyhtarlığı; Bunlar üzerinde de fena tesir yapar. Memlekete zarar verebilirler...

Sözlerinde ve müdafaalarında hesaba ve rakkama çok dayanan bu zatlara anlatmağa çalıştık ki, Kemalist Türkiye; son hâdiseyi, hesap, menfaat ve rakkam cephesinden asla tetkik etmedi. Her hangi bir zümrenin parasından ve kabiliyetinden istifade etmek büsbütün ayrı bir meseledir. İdarî ve iktisadî mevzuatımızda, bu işler için sarih hükümler mevcuttur. Biz bu meseleyi, yalnız Türk vatandaşının hukukî bakımından aldık. Teşkilâtı esasiye kanunumuzun her vatandaşa temin ettiği bu hakları korumak içindir ki, hükûmet harekete geldi ve mesulleri adalete verdi.

Anti Semitizm cereyanı, Avrupanın bir çok memleketlerinde yol aldı. Her memleket nasıl, karşılayacak, bilemeyiz. Fakat Türkiyenin bu cereyan karşısındaki vaziyeti, son hâdise ile anlaşılmıştır. Bu vaziyet Yahudi Türk vatandaşlarına olduğu kadar hariçteki Musevilere de emniyet veren bir şeydir.

Vakit gazetesi yazarı Sadri Etem:[76]

Türkiyede bir Yahudi meselesi yoktur. Tarihin hiçbir devrinde Türkiye için böyle bir mesele mevzuu bahsolmamıştır. Türk milleti Yahudileri Avrupanın en büyük zulüm ve imha vasıtaları faaliyette bulunduğu zamanda gayet geniş bir toleransla muhafaza etmiştir.

Feylezof Spinozanın babasının bastığı toprak murdar oldu [kirlendi] diye Yahudinin bastığı toprağın bile hudut harici edildiği bir zamanda Türkiye Yahudiler için emin bir hürriyet memleketi oldu.

Garp Avrupasında Feodaliteler ve feodalitenin inkişafından başka bir şey olmıyan krallıklar Yahudiler hakkında amansız davranıyorlardı. Yahudilerin bir ırk olarak yaşamalarına tahammül edemiyordu. O kadar ki, Yahudi bir Şeytan ve din düşmanı gibi

---

[76] Sadri Etem, "Hükûmetin beyannamesi ve Yahudi meselesi", *Vakit*, 18 Temmuz 1934.

aranıyor. Bulunduğu yerde imha ediliyordu. Yahudilik garp Avrupasında Hindistanın Paryalığın âdeta ayni gibi idi.

Yahudiler garp Avrupasında yaşamak, tutunmak için bir tek çare bulabiliyorlardı: Yahudi olduklarını unutturmak!

Bunun için dinlerini, dillerini değiştiriyorlardı. Fakat feodalite ve onun inkişaf etmiş şekilleri içinde yaşayan insanlar dinini, dilini değiştiren, Yahudiliğin ciddî bir surette kaybedenleri bile imha etmeğe çalışıyorlardı. Bunun için Yahudilik Garp Avrupasında epeyi zaman memlekete intibak imkânını buldu.

Halbuki Türkiyede yabancı dillere ve dinlere karşı böyle bir usul takip edilmiyordu. İmparatorluk rejiminin yegâane vasfı dil ve din ayrılığına ehemmiyet vermekti. Çünkü ayrı dillere ve dinlere sahip olanları kendi bayrağı altında ağırca bir vergi mukabilinde toplamak esas şiardı.

Osmanlı İmparatorluğu kuruluşu itibariyle garp feodaliteleri ve onların inkişafından ibaret olan krallıkların tabi oldukları rejimlerle taban tabana zıt usullere malikti. Bunun için imparatorluk bünyesi içinde Yahudi din ve dil hususiyetini muhafaze etti.

Tanzimata kadar vaziyet bu şekilde idi. Tanzimattan sonra ise imparatorluk... Dolu dizgin bir inhilâle [çözülmeye] uğrıyordu.

Bir millet hayatı değil, bir müstemleke hayatı memleketin hudutları içine adım, adım yerleşiyordu. Tanzimat devrinde Yahudi inhilâl eden [dağılan] imparatorluğun içinde bir Türk davasına yar olamazdı. Nitekim Osmanlı devleti de terbiye ve talim vasıtalariyle, iktısadî müesseseleriyle Türk milletini Türk ferdi olmaktan men için herşeyi yapmıştı. Bugün karşımıza çıkan Yahudi kitlesi böyle bir mazinin halitası [alaşımı] olan bir kümedir.

Bu kümenin artık milli hayat şartları içinde inkişaf eden bir camia içinde olduklarına şüphe yoktur. Netekim kültür cemiyetinin hedefi de bu davayı anlamış olmanın ifadesidir, denilebilir.

Anlattığımız şekildeki tarih birikintisinin Yahudi ve Türk meselesi diye bir mesele çıkarmasına imkân yoktur. Dışardan gelen bazı cereyanların körüklediği bazı hissî hâdiseler artık hükûmetin aldığı şiddetli tedbirler önünde susmaya mahkûm olmuştur. Hükûmetin tedbirleri ve beyannamesi muhtelif Avrupa gazetelerinin acaip tefsirlerine de birer cevaptır. Meselâ Deyli Telgraf [*Daily*

Telgraph] gazetesi bunu bir nevi siyasî tertip sanıyordu. Halbuki böyle bir meselenin aslı olmadığı meydana çıktı.

Taymis, [*Times*] Peşter Loyt [*Pester Loyd*] ve Fraye Prese [*Freie Presse*] gazeteleri ise Yahudi meselesini son zamanlarda neşredilen İskân Kanuniyle izah etmek istiyorlardı.

Başvekilin nutku, Dahiliye Vekilinin seyahati ve son beyanname bunun da asılsızlığını isbata kâfi geldi. Hükûmetin beyannamesini okuduktan sonra katiyetle bir daha tekrar edilebilir:

Türkiye'de Yahudi meselesi yoktur. Artık söz Adliyenindir.

Milliyet gazetesi yazarı [Burhan] Felek:[77]

Tebliğte göze çarpan mühim bir nokta var ki; burada biraz ilişmek isterim: Yahudilerin İspanyolca görüşmeleri. Bilirsiniz ki; bizdeki Yahudilerin büyük bir kısmı İspanya'dan çıkarılmışlardır. İspanya'da iken kendi dillerini yani ibraniceyi bırakarak memleketin dilini görüşmeye mecbur kalmış olan şimdiki vatandaşlarımızın dedeleri İspanya'da getirdikleri malları arasında İspanyolcayı birlikte getirmişler ve nesillerden beri onu kendi aralarında görüşmüşlerdir. Vakıa saltanat, hattâ meşrutiyet devirlerinde bütün diğer an'aneler gibi Yahudilerin de dil hususundaki rabıtalarını kuvvetlendirecek hiçbir teşebbüste bulunulmuş değildir. Değildir ama onların da ırklarına hiç alâkası olmıyan ve nihayet kendilerini kovmuş olan bir memleketin dilini kullanmakta devam etmeleri pek yerinde değildir. Burada İspanyolcanın bilhassa şark Yahudilerine ana dili olmuş olması belki bir mazeret teşkil eder. Umuyorum ki; bundan sonra Musevî vatandaşlarımızı hisleri gibi dillerile de Türkleşmiş göreceğiz.

Zaman gazetesi:[78]

Musevî vatandaşlarımız, eskiden beri siyaseten memleketimzde en az gaile [dert] çıkaran veyahut hiçbir gaile çıkarmamış

---

[77] [Burhan] Felek, "Yahudilerin hicreti meselesi", *Milliyet*, 19 Temmuz 1934.

[78] "Kabahat kimde?", *Zaman*, 7 Temmuz 1934.

olan yegâne bir unsurdur. Bunu bilâ tereddüt itiraf ederiz. Fakat buna mukabil Musevîlerden de şu itirafta bulunmalarını bekleriz ki iktisadî mesailde, [meselelerde] mensup oldukları memleketin menafine, [çıkarlarına] meselâ o memleketin öz evlâdı derecesinde riayet etmekle de çokluk melûf [alışık] değildirler. Şu satırları yazmaktan maksadımız herhangi bir surette Musevîleri gücendirmek değildir. Fakat bu Trakya muhacereti meselesi münasebetiyle eskiden beri biz Türklerin aramızdaki şikâyetlerinden de bahsetmek hakkımızdır. Musevîlerin zaten diğer büyük memleketlerde vakit vakit başlarına gelen dertler ve hatta felâketler hep bu iktisadî mesailden [meselelerden] zuhur ediyor. Bu da isbat ediyor ki Musevîler, her hangi memlekette, her hangi millet idaresinde bulunurlarsa bulunsunlar iktisadî sahada çok faaliyet gösteriyorlar. Denilebilir ki peki ne yapsınlar, Yahudiler fıtratan [huy olarak] alış verişçi yaratılmışlardır. Alış veriş yapmak insanî meziyetlerin başlıcalarından biridir, hilkatin kendilerine bahşettiği bir istidattan [yetenek] istifade etmesinler mi? Evet etsinler, fakat herhalde bunda biraz zemin ve zaman ve muhiti de gözetsinler. Bunu gözetmemekle ve kendilerini idare etmemekle nihayet yine kendilerini mutazarır oluyorlar [zarar görüyorlar]. Çünkü nihayet vakit vakit dünyanın en medenî memleketlerinden bile zuhur eden (Yahudî aleyhdarlığı)ndan dolayı hep bu memleketleri kabahatlı addetmeğe imkân yoktur. Nasreddin hocanın dediği gibi (Evet anladık, kabahat hep bende, fakat şu hayvanı çalanın da hiç kabahati yok mu?) Binaenaleyh Musevî vatandaşlarımızda hakikaten gayri kanunî muamelelere maruz kaldılar veya kalıyorlarsa bundan dolayı bol bol şikâyet etsinler. Başvekil Paşa'nın şaka götürmeyen beyanatı da gösteriyor ki bu şikâyetler mutlak mesmu olacak [işitilecek] ve kanunun icabı ne ise behemehal yapılacaktır.

Fakat aynı zamanda Musevîler kendileri de şikâyeti mucip ahvalden mümkün mertebe tevakki etsinler [sakınsınlar]. Çünkü onlar bizden pek âlâ bilirler ki bugün dünyanın mihverini iktisadiyat teşkil ediyor. Milletlerin arasındaki bütün dağdağaların, gailelerin en birinci sebebi hep ekmek kavgasıdır. Bir lokma ekmek büyük milletleri bile yekdiğerinle boğazına sarılmağa mecbur edersе, artık fertleri ne kadar birbirine düşürmez, bunu tahmin etmek pek kolaydır. Kaldı ki yalnız iktisadiyattan dolayı Türkler hiçbir

unsurun aleyhinde olamazlar. Fakat bunun için iktisadî hayatta faaliyet gösterenlerin hareketlerinin de meşru olması şarttır.

Meselenin ehemmiyetine binaen kelimeleri bile tarta tarta yazdığımız şu satırlardan maksadımız, Musevîlerin bu nazik noktaya nazarı dikkatlerini celbetmektir. Türklerle iyi geçinmek kadar kolay bir şey yoktur. Türkler dünyanın en alicenap milletidir. En mütevazı Türkün bile mertliğine, sehavetine, efendiliğine müracaat edildiği vakit kendisinden alınmıyacak bir şey yoktur. Fakat Türkün, dünyada hiçbir millete nasip olmıyan, bu hasleti civanmerdanesi de ilânihaye suistimal edilmemelidir. Çünkü nihayet bu memleketi felâket zamanlarında, kurtarmak için canımızı veren biziz, kanımızı döken de biziz, şu halde nimetlerinden de yine bizim istifade etmemize müsaade olunmasını istemek zannederiz, hem hakkımız, hem de vazifemizdir.

8) ULUSLARARASI YAHUDİ ÂLEMİNDEKİ YANKILAR

20-23 Ağustos 1934 tarihleri arasında Cenevre'de toplanan Üçüncü Dünya Yahudi Kongresi konferansında bir delegenin Trakya'da meydana gelen olayların antisemitizmin Türkiye'de de baş gösterdiğinin işareti olduğunu söylemesi tepkiye yol açacaktı. Aynı tarihlerde Cenevre'de bulunan Denizli milletvekili Necip Ali [Küçükaka] tepkisini *La Tribune de Genève* gazetesinde yayınlanan tekzip yazısıyla dile getirecekti.[79] Necip Ali'nin bu yazısının tam çevirisi *Hakimiyeti Milliye*'de de yayınlanacaktı:

> Üçüncü içtimaını [toplantısını] Cenevre'de akteden dünya yahudi konferansı Türkiye yahudilerinin vaziyetiyle de meşgul oldu. Orada söz alan hatiplerden biri, son zamanlarda Trakya'da zuhur eden hâdiseye istinaden, Türkiye'nin de yahudi aleyhtarlığı cereyanlarının kaynaştığı, yahudilerin işkencelere ve haksızlıklara mahkûm edildiği memleketlerden biri haline geldiğini söyledi.

---

[79] Necipali, député de Denizli, "La situation des Juifs sous le régime Kémaliste", *La Tribune de Genève*, 28 Ağustos 1934.

Mezkûr hatibin, türk cumhuriyetçilerinin memleketlerini hangi zihniyetle idare ettiklerinden ve yeni türk teşkilâtı esasiyesinden haberdar olmadığı aşikârdır.

Uzun zamanlardan beri her tarafta sistematik katliâmlara uğrarlarken en geniş bir misafirperverlik bulmuş oldukları zamanlardanberi yahudilerin Türkiye'de gördükleri hüsnüniyette hiç bir değişiklik olmamıştır.

İnkılâbımızın prensiplerine istinat eden yeni teşkilâtı esasiyemiz bütün vatandaşları, menşe farkı gözetmeksizin, türk addeder. Ve Türkiye dünyanın en lâik memleketlerinden biri olmak itibariyle dini mülâhazalar orada hiç bir rol oynıyamaz. Bunun bariz delili de türk medeni kanununun 18 yaşını bitirmiş her türkü diynini intihapta [seçmekte] serbest bırakan maddesidir. Türk inkılâbını yapmış olan ve halen de iktidar mevkiinde bulunan Cümhuriyet Halk Fırkası siyasetinin esasında dil birliği ve kültür birliği vardır.

Bizim yahudilerden istediğimiz, sadece esas çizgilerini yukarıda gösterdiğimiz millî siyasetimize iştirakten ibarettir. Esasen bir çok yahudiler kendilerini hiç bir veçhile tazyik etmiyen bu lüzumu hissetmekte gecikmediler ve türk hükûmeti tarafından mecbur edilmeden bu yolda yürümektedirler.

Türkiyenin yahudiler aleyhinde hiç bir tazyik siyaseti takip etmediği türk hükûmetinin büyük fedakârlıklar pahasına İstanbul üniversitesi için Almanya'da azledilmiş bir çok yahudi profesörlerini getirmiş olmasiyle de tezahür eder.

Trakya'daki müessif hadiseye gelince, buna mıntakavî ve hiç şüphesiz ticarî bir rekabetten doğmuş bir vaka nazariyle bakmak lâzımdır.

Türk hükûmeti bu hâdiseyi çıkaranlara karşı son derece şiddetle hareket etmiştir, hepsi tevkif edilerek hapse konulmuşlardır. Kanunî takibat süratle yürümektedir. Hicrete mecbur kalmış olanlar artık yuvalarına dönmüşlerdir.

Türkiye Başvekili İsmet Paşa, Büyük Millet Meclisinde söylediği bir nutukta hulâsaten [özetle] demiştir ki:

"– Trakya'da olanlar şüphesiz ki teessüfe değer. Bu hâdiselerin failleri lâyik oldukları cezaya çarpılacaklardır, çünkü toprakla-

rımızda yaşıyanların hepsi, menşeleri ne olursa olsun, türk kanunlarının himayesi altındadırlar. Bu himayeyi istiyenden esirgememek türk hükûmetinin ilk vazifesidir."

Yahudi konferansı azalarının biyhaber göründükleri bu nutuk türk yahudilerinin hiç bir tazyik altında olmadıklarını ve esasen cereyanı esnasında kan akmamış olan Trakya hâdiselerinin münhasıran mıntakavî rekabetlerden neşet etmiş olduğunu sarahat ve belâgatla gösterir.

Ben bu bir kaç satırı yalnız hakikate hizmet etmek, halkın ve bilhassa yahudilerin yanlış telakkilerini düzeltmek için kaleme aldım.[80]

Vakit gazetesi yazarı Sadri Etem, Dünya Yahudi Kongresi'ne temsilci göndermemelerinden dolayı Türkiye Yahudilerini kutlayacaktı. Ancak Ertem Türkiye'de antisemitizm mevcut olmadığı, hükümetin de gerekli cevabı kararlılıkla verdiği halde bu konferansta Türkiye'den bahsedilmesini garipseyecek, Necip Ali'nin dışında hiç kimsenin, özellikle Türkiye Yahudilerinin kongreye tekzip göndermemelerine şaşıracak ve onlara şöyle seslenecekti:

İçimizde yaşayan bizimle beraber günler geçiren, hayatlarında bizden aşağı hiç bir fark görmediğimiz, fakat buna mukabil bütün refah ve saadet vasıtalarına üstün bir kudretle hükmeden bütün varlıkları Türk milletinin büyük müsamahakâr insani terbiyesine ve olgun varlığına bağlı bulunan Yahudi yurttaşlar niçin ağızları mühürlü, neden susuyorlar, neden yabancılar yanında mukaddes şarkılarını söylemiyen ahtüatik kahramanları rolünü almak istiyorlar? Onlardan büyük bir şey istemiyoruz. Türkiye'deki hakikati olduğu gibi söylesinler. Ben bunları yazarken bir arkadaşım kulağıma şunları fısıldadı: "Memleketteki rahatlıklarını kıskanıyorlar. Onun için ağızlarını açmıyorlar. Türkiye cennetinin kapılarını cehennemdeki Yahudilere açmak menfaatlerine uymaz.[81]

---

[80] Necip Ali, "Kemalist rejimde Yahudilerin vaziyeti", *Hakimiyeti Milliye*, 4 Eylül 1934.

[81] Sadri Etem, "Niçin susuyorlar?", *Vakit*, 15 Eylül 1934.

20 Ağustos–6 Eylül 1935 tarihleri arasında Luzern'de toplanan XIXuncu Dünya Siyonist Kongresi'nde Şili delegesi David Avissar Trakya Olayları'nı gündeme getirerek Yahudilerin zulüm gördüklerini söyleyecekti:[82]

> Yeniden kurulmasına sevindiğimiz, yeniden doğan Türkiye, bu ülkeye ezelden beri sadık olan Yahudilere açıkça ve gizliden gizliye zulmetme konusunda belli ki hususi bir sisteme sahip. Yahudilerin neredeyse hepsi Trakya'dan sürüldü. Yüzlerce aile tamamiyle yok edildi, birden bire yersiz yurtsuz kaldılar. Oradan oraya şaşkın şaşkın dolaşıyorlar ama yeni bir yurt bulamıyorlar. Tüm kuvvetlerini ülkelerinin yeniden kurulmasına hasreden Türk Yahudileri bugün bütün iktisadi ve siyasi mevkilerden uzaklaştırılıyor. Türkler fikir hayatına da müdahale ediyor: Yahudi okulları hemen hemen her yerde kapatıldı, çoğu şehirlerde muhtarlar azledildi; Hahambaşılık yok, *Beth Din* yok. Gabirol'ların ve Yehudi Halevi'lerin evlatları asimilasyon tehlikesiyle karşı karşıya.

Basm bu beyana tepki gösterecekti. *Haber Akşam Postası* bu beyanın Türkiye için bir iftira, Yahudilerin de Türkiye'nin "en müreffeh tabakası" olduğunu yazacak, "bol para sarfedilen nereye gidilse bir Musevî kalabalığına tesadüf edilmektedir" yorumunda bulunacaktı.[83] *Zaman* ise haberi "alçak bir iftira" olarak niteleyecek, Türklerin "Yahudileri sevmemekle beraber" Türk Yahudilerinin bir tekine dahi zarar verilmesine rıza göstermeyeceğini, "Türkiye'de Yahudilere zulüm yapılıyor" iddi-

---

[82] *Stenographisches Protokoll Der Verhandlungen Des XIX. Zionistenkongresses Und Der Vierten Tagung Des Council Der Jewish Agency Für Palästina*, Fiba Verlag, Viyana, 1937, s. 335. Metinde adı geçen Gabirol, şair Solomon İbn Gabirol'dur (1021-1058). Yehuda Halevi ise (1085-1141) *Sefarad* kökenli bir felsefeci ve şairdi.

[83] *Haber Akşam Postası*, 23 Temmuz 1935 ve 10 Eylül 1935. Cevat Rıfat Atilhan bu haber üzerine 1934 Trakya olaylarında kendisine saldıran *Haber Akşam Postası*'nın bile hata yaptığının ve nihayet doğruyu gördüğünün kanıtı olarak gösterecekti. (Cevat Rıfat Atilhan, *Türk Oğlu! Düşmanını Tanı* Aykurt Neşriyatı, İstanbul, 1966, 4. baskı, s. 10-11)

asma da Türklerin bin bir sıkıntı içinde yaşarken Yahudilerin Türkiye'de müreffeh bir hayat sürdüklerini, Türk basınına kitap, gazete ve kâğıt ticaretine hâkim olduklarını, dönemin ünlü yayınevlerinden Kanaat Kitabevi'nin sahibi İlyas Bayar'ın Yahudi olduğunu, kâğıt ithalatı ile ilân işlerinin ortakları Yahudi olan şirketlerin elinde olduğunu,[84] üniversitedeki profesörlerin çoğunun Yahudi olduğunu ve Türk profesörlerden daha yüksek maaş aldıklarını hatırlatacaktı.[85]

9) TRAKYA YAHUDİ NÜFUSUNDA DEĞİŞİM

Olayların patlak vermesinin ardından apar topar İstanbul'a göç eden Yahudilerin sayısı, değişik kaynaklara göre, 1.500 ila 3.000 arasında değişmekteydi. Türk basını 1.500 ila 1.800 civarında bir sayıdan,[86] *The New York Times* beşyüz aile ve iki ila üçbin kişiden,[87] Dr. Avner Levi ise on bin kişiden söz etmekte.[88] *Sohnut* Siyasi Daire Başkanı Moşe Şertok'a verilen bir raporda ise olaylarm yaşandığı şehirlerde toplam 13.000 Yahudi'nin yaşadığı, bunlardan 3.000'inin göç ettiği bildirilmekte.[89] *Sohnut*'un bu rakamı Resmî Tebliğ'de yer alan "Trakya'da ve Çanakkale'de mevcut olan yerli ve yabancı onüçbin kadar Yahudi'den üçbin kadar nüfusun İstanbul'a hareket ettiği tahmin olunuyor" beyanına dayandığı aşikârdır. Bu durumda Resmî Tebliğ'de sözü edilen toplam üçbin sayısının en sıhhatli sayı olduğu denile-

---

84 Burada ilân işleri için Hofer İlâncılık Şirketi'ne, kâğıt ithalatı için de Burla Biraderler'e atıfta bulunulmaktadır.

85 "Türkiye'deki Yahudilere gaddarane zulümler yapılıyor", *Zaman*, 10 Eylül 1935.

86 "Trakya'dan İstanbul'a gelen Yahudiler", *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1934 / "Şükrü Kaya Bey tahkikatla meşgul", *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1934.

87 "Turks Suppress Paper", *The New York Times*, 10 Temmuz 1934 / "Turkey Protects Jews", *The New York Times*, 11 Temmuz 1934.

88 Avner Levi, "1934 Trakya Yahudileri Olayı: Alınamayan Ders", *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1996, Sayı 151, s. 10-17.

89 CZA, S25/3684 dosya 18 Eylül 1934 tarihli yazı.

bilir. Geri dönenlerin sayısı ise göç edenlere kıyasla çok azdır. Basında yer alan en yüksek geri dönen göçmen sayısı ise toplam 250 kişiydi.[90]

Olayların öncesinde ve sonrasında bölgede yaşayan Yahudi nüfusuna gelince... Bu nüfus şöyle bir değişim göstermekte:

1927 Yılı Genel Nüfus Sayımı[91]

	Musevi	Hıristiyan	Müslüman	Toplam
Çanakkale	1.845	7.730	172.150	181.725
Edirne	6.098	712	144.019	150.829
Tekirdağ	1.481	254	129.702	131.437
Kırklareli	978	331	107.658	108.967
Toplam	10.402	9.027	553.529	572.958

1935 Yılı Genel Nüfus Sayımı[92]

	Musevi	Hıristiyan	Müslüman	Toplam
Çanakkale	1.583	7.176	214.030	222.789
Edirne	4.071	384	180.382	184.837
Tekirdağ	1.221	394	192.636	194.251
Kırklareli	680	337	171.678	172.695
Toplam	7.555	8.291	758.726	774.572

Görülebileceği gibi 1927 yılı Genel Nüfus Sayımı'nda Yahudiler, Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerinin toplam nüfusunun binde 18'ini, Hıristiyanlar ise binde 16'sını teşkil etmekteydi. 1935 yılında bu oranlar hem nispî,

---

90 "Dahiliye Vekili dün Gelibolu'ya gitti", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1934.

91 T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *28 Teşrinievvel 1927 Umumî Nüfus Tahriri*, Fasikül I Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1929.

92 T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935*, Mehmet İhsan Basımevi, Ankara, 1937.

hem de salt olarak ciddi bir şekilde azalmıştı. Gayri Müslim nüfus azalırken Müslüman nüfus ise Balkanlar'dan gelen göçmenlerin iskânı nedeniyle ciddi şekilde artmıştı. 1935 yılında Yahudiler dört vilâyetin toplam nüfusunun binde 10'unu, Hıristiyanlar ise binde 11'ini teşkil etmekteydi. Bu 1927 Genel Nüfus Sayımı'na kıyasla yaklaşık yüzde elli oranında bir azalmaydı. Salt rakamlar olarak ise 1927 ila 1935 yıllarının nüfus sayımları karşılaştırıldığında Yahudi nüfusundaki azalma Resmî Tebliğ'de yer alan "3.000 Yahudi'nin İstanbul'a göç ettiği" beyanını doğrulamaktaydı. 1927 yılı Genel Nüfus Sayımı'na göre Yahudi nüfusundaki azalma 2.847, Hıristiyan nüfusundaki azalma ise 736 kişi idi. Araştırmacı Halûk Karabatak, Resmî Tebliğ'de yer alan olayların meydana geldiği illerde Türk ve yabancı uyruklu toplam 13.000 Yahudi'nin yaşadığı ve bu nüfusun 3.000'nin İstanbul'a göç ettiği beyanı ile Genel Nüfus Sayımları'ndaki rakamlar arasındaki farklılığı iki şekilde izah etmekte: (a) 1934 yılında bölgede 13.000 Yahudi'nin yaşadığı doğru kabul edildiği takdirde göç edenlerin sayısı ya üçbinin üzerindeydi ve bu kişiler geri dönmemişlerdi, veya, (b) göç 1934 yılından sonra da devam etmişti.[93] Karabatak'ın bu tahlili 1934 yılında Trakya'da 13.000 Yahudi'nin yaşadığı beyanını, dolayısıyla 1927'den 1934 yılma kadar Yahudi nüfusunun yüzde otuz gibi çok ciddi bir oranda arttığını doğru bir veri olarak kabul etmekte. Ancak 1927 ila 1934 yılı arasındaki zaman diliminde Trakya'daki Yahudi nüfusunun yüzde otuz oranında artması pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla Resmî Tebliğ'de göç eden Yahudi nüfusun 3.000 civarında olduğu beyanı doğru, bölgede yaşayan yerli ve yabancı Yahudi nüfusun 13.000 olduğu beyanı ise yanlış bir tespit olarak kabul edilmelidir. 1935 yılından sonraki Genel Nüfus Sayımı on yıl sonra yapılacak olan 1945 Sayımı idi.

---

[93] Halûk Karabatak, "1934 Trakya Olayları ve Yahudiler", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1996, Sayı 146, s. 4-16.

1945 Yılı Genel Nüfus Sayımı[94]

	Musevi	Hıristiyan	Müslüman	Toplam
Çanakkale	1.433	7.051	307.766	317.250
Edirne	2.441	212	195.618	198.271
Tekirdağ	659	75	201.821	202.555
Kırklareli	378	34	177.754	178.166
Toplam	4.911	7.372	883.959	896.242

1945 yılında dört vilâyette yaşayan toplam Yahudi nüfusu vilâyetlerin toplam nüfusunun binde 5.47'ni, Hıristiyanlar ise binde 8.22'ni teşkil ediyorlardı. Rakamlardan anlaşılacağı üzere bu dört vilâyette gayri Müslim nüfus süratle azalırken Müslüman nüfus ise aynı süratle artmaktaydı. Vatandaşlara hangi dine mensup olduklarının sorulduğu en son Genel Nüfus Sayımı olan 24 Ekim 1965 sayımı sonuçları da Trakya'daki Yahudi nüfusundaki azalışın süratle devam ettiğini göstermekte.

24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı[95]

	Musevi	Hıristiyan	Müslüman	Toplam
Çanakkale	496	4.300	344.455	349.251
Edirne	321	219	302.363	302.894
Tekirdağ	170	175	287.107	287.452
Kırklareli	75	50	258.247	258.372
Toplam	1.053	4.744	1.192.172	1.197.969

[94] T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21 Ekim 1954 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, Ankara, 1950.

[95] T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 24 Ekim 1965*, Ankara, 1968.

10) TRAKYA EKONOMİSİNDE DEĞİŞİM

1935 yılı Genel Nüfus Sayımı'na bakıldığında Yahudilerin Trakya ekonomisindeki hâkim konumlarının olaylardan sonra da devam ettiği görülmekte. 1935 yılı Genel Nüfus Sayım sonuçlarında yer alan Çanakkale, Kırklareli, Tekirdağ ve Edirne vilâyet nüfuslarının meslek zümreleri ve dinler itibariyle dağılımları bunu açıkça ortaya koymakta.

a) Çanakkale'de Durum[96]

	Müslüman	Hıristiyan	Yahudi
Toprak mahsulleri	83.027 %38	2.241 %31	18 %1
Sanayi ve küçük san'atlar	7.398 % 3	323 %4	160 %10
Ticaret	2076 %1	140 %1	246 %15
Nakliye ve muvasala [ulaştırma]	2.209 %1	47 %0.65	38 %2
Umumî idare ve hizmetler, serbest meslekler	11.152 %5	106 %1	10 %0.5
Ev iktısadiyatı ve şahsî hizmetler	336 –	22 %0.3	7 %0.5
Mesleksiz veya mesleği meçhul	107.832 %50	4.297 %59	1.104 %69

[96] T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı, Katî ve Mufassal Neticeler, Çanakkale Vilâyeti, 20 İlkteşrin 1935*, Neşriyat sayısı 75, Cilt 13, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937.

b) Edirne'de Durum[97]

	Müslüman	Hıristiyan	Yahudi
Toprak mahsulleri	75.533 %41	38 %9	60 %1
Sanayi ve küçük san'atlar	5.856 %3	43 %11	367 %9
Ticaret	2.280 %1	30 %7	534 %13
Nakliye ve muvasala [ulaştırma]	1.323 binde 7.33	47 %2	38 %2
Umumî idare ve hizmetler, serbest meslekler	6.525 %3	18 %4	53 %1
Ev iktısadiyatı ve şahsî hizmetler	285 binde 1.57	15 %3	32 %0.71
Mesleksiz veya mesleği meçhul	88.834 %49	232 %60	2.934 %72

c) Kırklareli'nde Durum[98]

	Müslüman	Hıristiyan	Yahudi
Toprak mahsulleri	70.246 %40	31 %9	8 %1
Sanayi ve küçük san'atlar	5.249 %3	16 %4	52 %7
Ticaret	1.480 %0.90	1 –	86 %12
Nakliye ve muvasala [ulaştırma]	1.032 %0.60	– –	7 %1
Umumî idare ve hizmetler, serbest meslekler	19.577 %11	201 %59	94 %13
Ev iktısadiyatı ve şahsî hizmetler	161 –	– –	2 –
Mesleksiz veya mesleği meçhul	73.933 %43	88 %26	431 %63

97 T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı, Katî ve Mufassal Neticeler, Edirne Vilâyeti, 20 İlkteşrin 1935*, Neşriyat sayısı 75, Cilt 19, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937.

98 T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı, Katî ve Mufassal Neticeler, Kırklareli Vilâyeti, 20 İlkteşrin 1935*, Neşriyat sayısı 75, Cilt 34, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937.

d) Tekirdağ'da Durum[99]

	Müslüman	Hıristiyan	Yahudi
Toprak mahsulleri	83.738 %43	40 %10	5 %0.40
Sanayi ve küçük san'atlar	6.600 %3	28 %7	140 %11
Ticaret	1.849 %1	10 %2	161 %13
Nakliye ve muvasala [ulaştırma]	1.364 %0.70	2 %1	16 %1
Umumî idare ve hizmetler, serbest meslekler	7.242 %3	185 %46	39 %3
Ev iktısadiyatı ve şahsî hizmetler	216 %0.10	2 %1	6 %0.50
Mesleksiz veya mesleği meçhul	91.627 %47	127 %32	854 %69

Her dört ilde Müslüman nüfusun esas itibariyle tarımla uğraştığı, buna mukabil Yahudi nüfusun esas itibariyle ticaret, sanayi ve küçük sanatlarla meşgul olduğu görülmekte. Her dört ilde "mesleksiz" veya "mesleği meçhul" sınıflandırmasının son derece yüksek olması ise dikkat çekici.

1935 yılı nüfus istatistiklerine yansıyan bir yıl önce cereyan eden olaylara rağmen Yahudilerin bölgenin iktisadi hayatında halen önemli bir yer tuttukları gerçeği Trakya Umumî Müfettişliği'nin 1935 ve 1936 yıllarında hazırlayacağı raporlarda da yer alacaktır. İbrahim Talî'den sonra Trakya Umûmî Müfettişliği'ni vekâleten yürüten V. Demirel olaylardan bir yıl sonra yayınladığı, Trakya'nın toplumsal ve iktisadi meselelerine değinen 28 Ağustos 1935 tarihli raporunda böyle bir tespitte bulunacaktı:[100]

---

[99] T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı, Katî ve Mufassal Neticeler, Tekirdağ Vilâyeti, 20 İlkteşrin 1935*, Neşriyat sayısı 75, Cilt 52, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937.

[100] T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 28 Ağustos 1935 tarih 030.10..72.475.2 sayılı belge.

> Trakya'nın başlıca ihraç mallarından olan peynircilik de, beş, on seneden beri gayri Türk unsurlar elinde kalmış ve bunlar, hasis emellerle, sütlerin yarı yağını aldıktan sonra peynir yaptıklarından, Edirne peyniri nâmiyle dış pazarlarda mühim mevki işgâl eden peynirlerimiz, son senelerde mevkiini kaybedip, dış pazarlara gönderilemez olmuştur.

Bu raporda bahsi geçen "gayri Türk unsurlar"ın Yahudi oldukları açıktır. İbrahim Talî'nin halefi Umumi Müfettiş Kâzım Dirik ise 3 Ekim 1935 tarihinde Başvekil İsmet İnönü'ye sunacağı raporda da Yahudilerden olumsuz bir şekilde söz edecekti:[101]

> Çok beklenen ve kredi işlerini kuracak olan kooperatifçilik kânunları da, kan emen Yahudilerin ve fâizcilerin elinden köylüyü kurtaracak ve bu kalkış çok sürmeyecektir.

Kâzım Dirik 1936 yılında düzenlenen Umûmî Müfettişler toplantısı sırasında İkinci Umûmî Müfettişliğin çalışmaları hakkında bilgiler verecek, iki yıl önce yaşanan olaylara ve Yahudilerin iktisadi durumuna değinirken, Yahudi unsurunun Müslüman Türk unsuruna kıyasla üstün konumunu hâlâ muhafaza ettiğini de tespit edecekti:[102]

> Umumî Müfettişlikteki bu istihbarat teşkilâtı kâf değildir. Bir az zayıftır. Bunu ayrıca arzedeceğim. Bu teşkilâtı organize etmedikçe umumî müfettişliği bu hadiselerden mesul tutmak güçleşir. Burada Çerkezler, Pomaklar ve Yahudiler vardır. Böyle asayiş mevzuu üzerinde Yahudileri bahsetmek vehleyi ulâda [birden bire] bir az garip gibi gelir amma onlardan bahsetmek lâzımdır.(...)
>
> İki sene önce bir hareket olmuş. Bu Yahudiler, İstanbul ve Çanakkale'ye inmişler. Bunların mevcudu Trakya'da 15-20 bin, Çanakkalede de o kadardır. Bunlar sanayii ellerine almışlar. Bütün

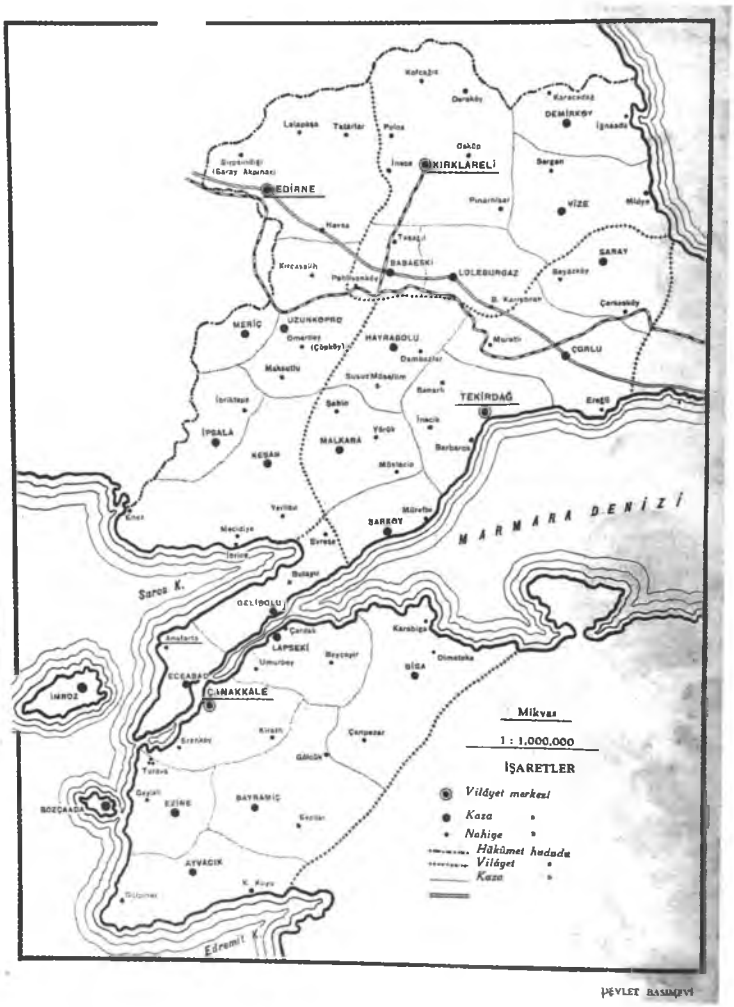
---

101 Cemil Koçak, a.g.e., s. 141.

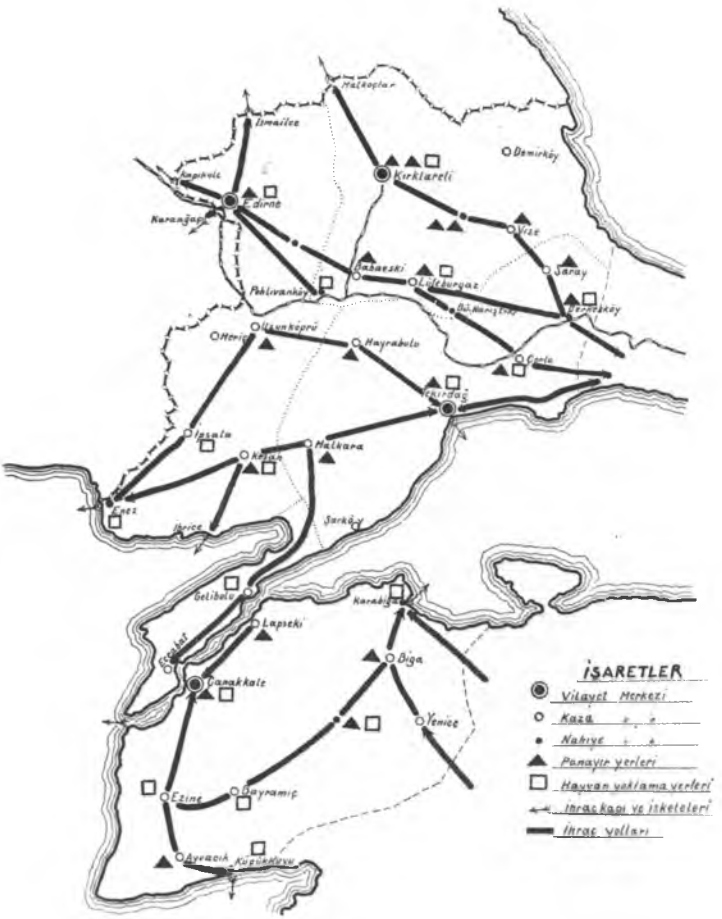
102 T.C. Dahiliye Vekâleti, *Umumî Müfettişler Konferansında Görüşülen ve Dahiliye Vekâletini İlgilendiren İşlere Dair Toplantı Zabıtlarile Rapor ve Hülasası 1936*, Ankara, Başvekâlet Matbaası, 1937, s. 116-117.

ekonomi şebekesine girmiş ve teşkilâtlanmışlardır. Uzun yıllar bütün bu memleket bünyesini emmiye başlamışlardır. Bütün köylere kadar Hasan ve Hüseyin namı altında girerek, ticaret işlerini ellerine almışlardır. Pasafik bir sûrette yerleşmişlerdir. Bunlara zecrî hareket doğru değildir. Mukabil ekonomik hareket lâzımdır. Büyük harekete geçmek icab eder. Kooperatifleşmek lâzımdır. (...) Kooperatifleri kurarken tekniğe ve bilgiye dayanmak lâzımdır. Yahudilere birinci darba da budur. Ziraat Bankası propağanda şebekesine ehemmiyet vermiştir. Kuş yemi ve buna mümasil mahsulâtı, avans vermek suretile, Yahudilerin kapatmasından kurtarmak tedbirleri alınmıştır. Yahudiler, köylünün elinden mahsulünü yanlış ve kendi menfaaatine uygun fiyatlar göstermek suretile almakta ve halkı aldatmakta idi. Bu suistimalin önüne geçmek için tedbirler alınmış ve İstanbul piyasasından hergün bültenler getirtip, ilân etmek suretile, hakikî fiyattan halk haberdâr edilmektedir. Bu tarzı hareketimiz çok iyi neticeler vermiştir. Bir de ipek meselesi vardır: Bütün kozayı da yine Yahudiler alıyordu. Yapılan teşebbüslerle Banka para verdi ve bu suretle sönük olan dutçuluğa ehemmiyet verdik. Koyunculara iki defâda ikişeryüzbin lira aldık. Sümer Bank yapağcılık ile alâkadar oldu. Böylece Yahudilerin elindeki işlere siper yaptık.

Umumî Müfettişlik, bölge köyleri ve köylülerinin kalkınmaları için de 1936 yılının Ağustos ayında *Trakya Dergisi*'ni yayınlamaya başlayacaktır.

Trakya Umumi Müfettişliği Bölgesi
Kaynak: *Trakya Dergisi*
Ağustos 1936, Sayı 1, Arka Kapak

Trakya Umumi Müfettişliği Ekonomsal Durum
Kaynak: *Trakya Dergisi*
1. Kanun 1936, Sayı 5, Arka Kapak

Trakya Umumi Müfettişliği Bölgesi
Kaynak: *Trakya Dergisi*
1. Kanun 1937, Arka Kapak

Trakya Valileri, Umumî Müfettişlik Başmüşavir ve müşavirleriyle Hususî muhasebe müdürleri General K. DİRİK'le bir arada

Trakya Valileri, Umumî Müfettişlik Başmüşavir ve Müşavirleriyle
Hususî Muhasebe Müdürleri General Kâzım Dirik'le bir arada. *Trakya Dergisi*, 1. Kanun 1936, Sayı 17

Olaylardan Sonra Trakya'da Durum

1) EDİRNE'DE DURUM

a) Edirne *Alyans* Okulu Müdürü'nün Gözlemleri

Olayların bastırılmasından sonraki havayı anlatabilecek en iyi belge Edirne *Alyans* Okulu Müdürü M.Mitrani ile muhtemelen eşi olan Rose Mitrani'nin *Alyans*'m Paris genel merkezine yolladıkları üç mektuptur. 18 Temmuz ve 12 Ağustos 1934 tarihi mektuplarda Mitrani durumu şöyle tasvir etmekte:

18 Temmuz 1934 tarihli mektup[1]

Yerinde tetkiklerde bulunan Dahiliye Vekili'nin raporu, bir müddetten beri bir antisemitizm dalgasının Türkiye'de hâkim olduğunu tespit etmesine rağmen, bir nebze taşkın zihinleri sakinleştirebilecek ve son hâdiselerin kurbanlarına güven verebilecek bir rapor. Mamafih taşkın zihinler sakinleşmeye güçlükle rıza göstermekteler. Hâdiselerin kurbanları ise az veya çok tahrip olmuş evlerine geri dönmeye veya evlerini tamamiyle terk etme fikrinden caymaya tereddüt etmekteler. Daha geçen hafta, özellikle Edirne'de, Yahudilere gönderilen bazı tehdit mektupları ve süratle bastırılan yeni boykot teşebbüsleri göçmenlerin geri dönüşünü ve

---

[1] *Alyans* Arşivi, Turquie IC dosyası, M. Mitrani'nin 18 Temmuz 1934 tarihli mektubu.

ticari faaliyetlerin tekrar başlamasını bir an için durdurmuştu. Ancak İstanbul'daki genel kanaat, fakir veya zengin herkesin yavaş yavaş geri döneceği ve geçmişteki nisbeten sakin hayatına devam etmeyi tecrübe edeceği yönünde. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında olduğu gibi müreffeh aileler bu hudutlar bölgesinde meydana gelen felâketlerden bezerek işlerini tahliye edip İstanbul'a veya başka bir yere yerleşmeye karar vermeleri de pek muhtemeldir. Bu arada birçok dindaşımız, özellikle erkekler, yağmalanan veya çok ucuz fiyatlara satılan eşyalarını geri almak ve her şeye yeniden başlamak için geri dönüyorlar. Parasız göçmen dalgası karşısında şaşkınlık geçiren İstanbul Yahudi Cemaati en muhtaç ailelere gıda ve yatacak yer temini konusunda takdire şayan yardımda bulundu. Şimdi dönüş parası ödemeyecekleri sözünü vererek göçmenleri tren veya otobüslerle geri göndermekle meşgul.

12 Ağustos 1934 tarihli mektup[2]

İçler acısı Trakya olaylarından elli gün sonra Yahudilerin durumu fazla değişmedi. Yuvaları boş, geçim kaynakları tehlikeye düşmüş, zihinler halen endişeli ve çökmüş durumda. Edirne ve komşu kasabalardaki Yahudi ileri gelenleriyle temas halinde olduğumdan olup biten her şeyden haberim var. Edirne'de Müslümanlar ile Yahudiler arasındaki münasebetler sıkıntılı, şüphe dolu ve gelecek için fazla cesaret verici değil. Dindaşlarımızın birçoğu daha az ağır, daha az zehirlenmiş bir havayı teneffüs etmek, hâkim unsurun sessiz husumetine daha az açık bir sığmak bulmak için İstanbul'a tekrar tekrar geliyor. Çanakkale, Kırklareli ve özellikle Uzunköprü'de Yahudi halkının büyük kısmı halen namevcut. Diğer yerlerde göç eden ailelerin çoğu geri döndü ancak cemaat hayatı, hayırsever cemiyetlerin faaliyetleri sona erdi. Edirne'de durum aynı. Ancak okulun kaybolmasına rıza göstermek istenmiyor. Şehir maddi ve manevi açıdan hazin bir durumda olmasına rağmen okul, aile reislerinin terk edemeyecekleri bir rabıta noktası.

---

2 *Alyans* Arşivi, Turquie IC dosyası M. Mitrani'nin 12 Ağustos 1934 tarihli mektup.

Ekim ayında Edirne'deki maarif okullarına gelen talimatta Yahudi öğrencilerin okullara kayd edilmemeleri emredilecekti. Yahudi tüccar ve esnafa karşı yürütülen boykot yüzünden kentte yaşayan Yahudilerin durumları gittikçe kötüye gitmekteydi. Müslüman esnaf ve tüccar, Yahudileri memur veya işçi olarak istihdam etmeyi reddetmekteydi. Bunun üzerine her hafta birçok Yahudi ailesi kenti terk etmekteydi.[3]

Rose Mitrani'nin 2 Ocak 1935 tarihli mektubu

Edirne cemaati Temmuz 1934'deki olaylardan sonra, çevredeki bazı küçük cemaatlerin dağılmaları gibi, tamamiyle dağılma noktasına gelmişti. Ancak 6.000 kişilik bir nüfus bir anda köklerini sökemez. Çok şükür kendine geldi ve okulun yeniden açılmasıyla birlikte İstanbul'a göç eden ailelerin çoğunluğu geri geldi ve boşalmış evlerini yeniden inşa etmeye uğraştı. Mamaafih hâdiselerle birlikte başlayan göç hareketi sona ermedi. Bugün 75 aile ve 42 genç Edirne'yi kat'i olarak terk ederek, İstanbul'a ve Filistin'e gitti. İlkbaharın ilk günlerinde daha yoğun bir göç bekleniyor. Durum herkes için muğlak, herkes tetikte. Tekrar ticarete başlayan tüccarlar iş hacimlerini arttırmamaya dikkat ediyorlar. Zanaatkârlar atalarının topraklarını hayal ediyor, bir parça ekmeğin peşinde olan fakirler ise her türlü yoksulluğun içindeler. Hasır, yorgan, şilte, kömür ve biraz para dağıtan Cemaat Konseyi ve *Béné Bérith* Locası'nın gayretlerine rağmen çok çekmiş ve ciddi olarak fakirleşmiş bu cemaatte çok sayıda ailede görülmemiş bir sefalet yaşanmakta.

Resmî makamlar bizi görmezlikten geliyor. Çok gerekli idari ve ticari ilişkiler dışında hiçbir şey Türkleri ve Yahudileri birbirine yaklaştırmıyor. Eskiden yüksek dereceli memurlar ile cemaat ileri gelenleri veya değişik dinlere mensup yurttaşlar arasında mevcut olan sempatiden artık eser yok. Daha geçen sene bizler, iki veya üç hanım, bir o kadar Musevi dostlarımızla bu şehirde iyi bir yerimiz vardı. Türk hayır cemiyetlerinin azalarıydık. Bu sene hizmet etmemizi istemediler. Cumhuriyet Bayramı balosuna sadece

---

3 "L'épidémie de l'hitlerie se propage", *Israel*, 11 Ekim 1934.

dört Yahudi aile davet edildi. Vali, Emniyet Müdürü ve Belediye Reisi bizleri çok da sıcak olmayan resmî nezaket sözleriyle mükâfatlandırdı. Daha sonraki kutlamalarda ve şehri ziyaret eden İsmet Paşa şerefine verilen ziyafette Yahudi Cemaati davet edilmedi. Mamaafih Başvekil şerefine düzenlenen resmî geçitte büyük sınıflarımızın öğrencileri yer aldı. Halihazırda burada özellikle geçmişteki emniyet ortamına kıyasla izafi bir sükûnetin mevcut olduğunu teslim etmek lazım. Kim bilir? Ümit etmek lazım ki zaman, geçirdiğimiz korku ve karışıklık dolu anların üzerine sünger çekecek ve bu şehrin nüfusunu teşkil eden Müslüman ve Yahudi unsurlar arasında geçmişte mevcut olan dostluk ve emniyet hisleri yeniden doğabilecek.[4]

b) Edirne *Béné Bérith* Locası Reisi'nin Tespiti

Olaylardan tam bir yıl sonra Edirne *Béné Bérith* Locası Reisi S. Behar'ın Amerika'daki *B'nai Brith* genel merkezine yolladığı ve yardım talep ettiği mektup olayların üzerinden bir yıl geçmesine rağmen durumun iyileşmediğini göstermekte. S. Behar mektubunda "Cemaatteki dindaşlarımızın içinde bulundukları içler acısı durum başka hiçbir cemaatin durumuna benzemiyor" diye yazdıktan sonra bunun iki nedenden kaynaklandığını belirtmekte: (a) 1934 yılının Temmuz ayında cereyan eden olaylar, (b) 8 Ocak 1935 günü Edirne'yi basan sèlde yüz fakir Yahudi ailesinin büyük zarar görmesi. S. Behar'a göre olaylardan sonra Yahudi halkını büyük bir cesaretsizlik sarmıştı. Edirne'deki küçük Yahudi esnafı yok olmuştu. AJJDC'nin desteğiyle kurulan ve muhtaç Yahudi esnafına küçük meblağda kredi veren İstanbul Küçük İstikrazat Sandığı A.Ş.'den ödünç para alan Yahudi esnaf ise borçlarını geri ödeyemeyecek durumdaydı.[5]

---

[4] *Alyans* Arşivi, TURQUIE XE184B dosya Rose Mitrani 1934-1935, 2 Ocak 1935 tarihli mektubu.

[5] AJJDC Arşivi, 34/44, dosya 1050, S. Behar'ın Dr. I.M.Rubinow'a yolladığı 26 Temmuz 1935 tarihli mektubu. Bu kredi kurumu hakkında daha fazla bilgi için bkz Rıfat N. Bali "Bir Yahudi Mali ve Sosyal Yardımlaşma Kurumu: Dersaadet Küçük İstikrazat Sandığı", *Tarih ve Toplum*, İstanbul, 1997 (Nisan), C. 27, S. 160, s. 45-54.

c) Gazeteci Cihad Baban'ın Gözlemi

Tasvir gazetesi başyazarı Cihad Baban'a göre de olaylar Edirne'nin iktisadi hayatını büyük ölçüde etkilemişti:[6]

> 1940 senesinde yedek subaylığının bir kısmını Edirne'de yapmıştım. Akşam saat beşten sonra ana caddeyi, kahveleri ve gazinoları memur ve subay kalabalığı dolduruyordu. Daha o zaman bizim Edirneliler, beldelerinin uğramış olduğu ihmalden şikâyetçi idiler. Bu tarihten 4-5 sene evvel kendisine Him[m]ler'i örnek alan bir idareci bir takım insanları oradaki musevi vatandaşlar aleyhine kışkırtmış onların malları yağma edilmiş ve bu hal Edirnedeki yahudileri korkutarak hicret eylemelerini intaç etmişti. Bu hicretin şehrin iktısadî hayatına da büyük darbe vurduğu da görülmüştü.

d) Uzunköprü'de Durum

Olaylardan sonra İstanbul'a kaçan ve Balat'taki Ahrida Okulu'na yerleşen Mordehay Behar Yeuda'nın Filistin'e göç etmelerine izin verilmesi için Filistinli yetkililere yolladığı mektupta Uzunköprü hakkında değerli bilgi vermekte:[7]

> Hâdiselerden sonra herkes yaşadığı şehre geri döndü. Ancak Uzunköprü bizleri geri almak istemedi. Oraya mallarıyla birlikte dönen bazı Yahudiler sıcak bir şekilde karşılanmadı. Kendilerine ne kalacak bir ev, ne de mallarını satabilecek tezgâh verildi. Ayrıca hiç kimse onlardan alışveriş yapmadı. Bu şehirde 130 aile yaşıyorduk. Bizleri kovduklarında İstanbul içinde dağıldık. Sadece elli çocuk var. Paramız yok, hiçbir şeyimiz yok, aç ve ümitsiziz. Çocuklarımızın bir kısmı Balat'taki Ahrida Okulu'nda kalıyor çünkü kira ödeyecek paramız yok. Diğer çocuklar başka yerlere dağılmış vaziyetteler.

---

6 Cihad Baban, "Bayar İkaz Ediyor", *Tasvir*, 7 Aralık 1948.

7 CZA, S 6/2555 sayılı dosya 20 Temmuz 1934 tarihli mektup.

2) ÇANAKKALE'DE DURUM

Olaylardan iki ay sonra Çanakkale'yi ziyaret eden İngiltere Başkonsolosu halkı Yahudileri boykot etmeye davet eden "Türk oğlu, paranı iktisadi düşmanlarımıza verdiğin zaman yüreğin sızlamıyor mu?" yazılı ve "Türk Gençliği Birliği" imzalı matbu bir bildirinin dağıtıldığına tanık olacaktı. Başkonsolos bazı Giritlilerin ziyaret ettikleri Yahudi esnafı ne maksatla kullanmayı düşündüklerini ima ettikleri bıçaklarını kollarında bileyerek dehşete düşürdüklerini de duyacaktı. Başkonsolosa göre resmî makamların güven telkin eden sözlerine rağmen Çanakkaleli Yahudiler bu tehditleri ciddiye almış ve varlıklarını sessizce tasfiye ederek şehri terk etmeye hazırlanıyorlardı.[8]

3) KIRKLARELİ'NDE DURUM

Olaylar yatıştıktan sonra Kırklareli'nde yağmalanan malların % 75'i yağmacıların elinden alınıp sahiplerine iade edilmişti. Panik sırasında Yahudilerin değerlerinin çok altmda satmak zorunda kaldıkları gayrimenkuller ve malların gerçek değerlerinin tespiti konusu ise mahkemeler tarafından halledilecek bir meseleydi. Ancak meselenin mahkeme yolu ile halli mağdur olan Yahudiler için çok ümit verici bir çözüm değildi.[9] Olayların yatışmasından sonra İstanbul'a gelen göçmenlerden bir kısmı geride bıraktıkları mallarına ve dükkânlarına sahip çıkmaları için oğullarını Trakya'ya göndereceklerdi. Ancak yöre halkı onları kovacaktı. Özellikle Kırklareli'nde geri dönenlere çok kötü davranıldığından Yahudiler geçici olarak geri dönme ümidinin bile anlamsız olduğunu hemen anlayacak ve durumu Ankara'ya bildireceklerdi.[10]

---

[8] PRO, 4 Ağustos 1934 tarih FO 371/17970/5515 sayılı belge.

[9] T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10..242.634.23 sayılı belge.

[10] Timur Öztürk, a.g.e., s.98.

4) GENEL İZLENİMLER

Olaylardan birkaç ay sonra *Jüdische Rundschau* gazetesinde yer alan bir habere göre yaşadıkları şehirlere geri dönen Yahudiler büyük sıkıntılar içindeydi. Olaylar sırasında yağmalanan veya yok pahasına satılan mal ve mülkleri için herhangi bir tazminat alamamışlardı. Evlerine yeniden yerleşen Yahudi ailelerin hemen hemen hiçbirinin evinde en zaruri eşyalar bile artık mevcut değildi.[11] 1934 yılının Ağustos ayı başında da İstanbul'un Yahudi nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Kuzguncuk, Hasköy, Balat, Ortaköy semtlerindeki birçok Yahudi aileye tehdit mektupları gönderilecekti. Mektuplarda Türkiye'yi terk etmeye hazırlanmaları istenmekte, aksi takdirde zulme maruz kalacakları belirtilmekteydi.[12] Olayların meydana gelmesinden birkaç ay sonra Fransa'da yaşayan bir Türk Yahudisi yöreyi ziyaret edecek ve izlenimlerini şöyle aktaracaktı:

> Trakya olayları, izleri halen görülen, gerçek bir yağmaydı. Sinagoglar yakıldı, *Sefer Tora*'lar yırtıldı, evler tahrip edildi. Edirne, Çanakkale ve diğer şehirlerdeki Yahudiler olayların tekrarlanmasından çok endişe ettiklerinden saat 17.00'den itibaren evlerine kapanıp sokağa çıkmaya teşebbüs dahi etmiyorlar. Tamamı serbest bırakılan yağmacılar Yahudileri yeniden taciz etmeye başladı. Pazarlarda çalışan Yahudi esnaf itilip kakıldı, tezgâh açmaları için yer verilmedi. Esnaf bu durumu polise şikâyet ettiği zaman polis onlara evlerinde oturmalarını tavsiye etti. CHF büyük istihlak kooperatifleri kurdu. Subay ve memur maaşlarının bir kısmı sadece bu kooperatiflerden satın alınacak malların ödemesinde kullanılabilecek bonolar ile ödendi. Bu yüzden de büyük Yahudi tüccarların işleri azaldı. Olaylar sırasında Yahudiler mülklerini ve arazilerini değerlerinin çok altında cüzi bedellerle satmak zorunda kaldıklarından yetkililer bu utanç verici spekülasyonu önlemek için Yahudilerin Türklere gayri menkul satmalarını yasakla-

---

[11] "Jüdische Not in Türkische-Thrazien", *Jüdische Rundschau*, 21 Eylül 1934.

[12] "L'expulsion des Juifs de Thrace", *Paix et Droit*, XIV, Sayı 7, Eylül 1934 / "Fortdauernde antisemitische Hetze in der Türkei", *Jüdische Rundschau*, 14 Ağustos 1934.

dı. Bu karar yüzünden Yahudiler gayri menkullerini ancak gayri kanuni bir şekilde ve değerlerinin epey altında satabilmekte.[13]

Bulgaristan'ın Edirne Konsolosu 1935 yılının Ocak ayında Yahudilerin hâlen tehdit edildiklerini ve bundan ötürü yeniden tehcir edilmekten korktuklarını bildirmekteydi. Yine Bulgar kaynaklarına göre, şüpheli gruplar Trakya'nın değişik vilayetlerinde korku estirmeye devam ediyorlardı. Örneğin 1 Mayıs 1935 tarihinde Bulgar Dışişleri Bakanlığı'na gelen şifreli bir telgrafta, bir yıl önceki olaylarda önemli bir rol oynadığı söylenen Osman adındaki şahsın başında bulunduğu jandarma kıyafetleri giymiş 235 Türk çetecinin Trakya'ya geldikleri, amaçlarının bölgede yerleşik az sayıdaki Bulgarları ülkeyi terk etmeye zorlamak olduğu bildirilmekteydi.[14] Olaylardan iki yıl sonra 1936 yılının Mart aymda Kırklareli Halkevi dergisi *Batıyolu*'nda yayınlanan bir yazıda ise Kırklareli'de yaşayan Yahudi, Boşnak ve Pomakların Türkçe konuşmamalarından şikâyet edilmekteydi.[15]

5) BAŞVEKİL İSMET İNÖNÜ İLE SIHHAT VE İÇTİMAİ MUAVENET VEKİLİ REFİK SAYDAM'IN TRAKYA GEZİSİ

Olayların cereyan ettiği tarihten yaklaşık beş ay sonra Başvekil İnönü Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Refik Saydam ve Hususi Kalem Müdürü Vedit Bey ile birlikte Trakya gezisine çıktı. Gezinin programı şöyleydi:

- 6 Aralık 1934, saat 21.30'da Haydarpaşa'dan hareket,[16]
- 7 Aralık 1934, Çerkezköy'e varış. Başvekil İnönü, Umumî Müfettiş İbrahim Talî, Kolordu Kumandanı Vekili

---

[13] A. Benveniste, "La situation des Juifs", *Israel*, 7 Mart 1935, s. 4.

[14] Timur Öztürk, a.g.e., s. 104-105.

[15] Dursun Kaya, "Yurtdaş Türkçe Konuş!", *Batıyolu*, Yıl 2, Sayı 8, Mart 1936.

[16] "General İsmet İnönü'nün Seyahati", *Cumhuriyet*, 7 Aralık 1934.

General Akif, Tekirdağ Valisi, CHF reisi, mebuslar, Saray ve Çorlu kaymakamları tarafından karşılandı,

- 7 Aralık 1934, Çerkezköy'den hareket edilip Vize'ye gidiş. Öğle yemeği Vize'de yendi. Aynı gün Vize'den hareket edilip 16.30 da Kırklareli'ne varıldı,
- 8 Aralık 1934, günü Kırklareli'nde ayrılan heyet saat 15.00'de Edirne'ye vardı,[17] Edirne'ye gelirken heyet Kuleli, Necatiye, Sasa, Özköprü ve Sazlıdere köylerini ziyaret etti. Edirne'de Belediye Başkanı büyük bir coşkuyla karşılanan heyetin onuruna bir akşam yemeği verdi,[18]
- 9 Aralık 1934, Heyet, Babaeski, Alpulu, Lüleburgaz, Muratlı'yı ziyaret etti. Gece'yi Tekirdağ'da geçirdi,[19]
- 10 Aralık 1934, Heyet Tekirdağ'dan Malkara'ya hareket etti, Tekirdağ'a geri döndü, sonra Çorlu'ya hareket etti. Saat 15.00 de Çorlu'ya varan heyet Romanya'dan gelen muhacirlerle görüştü ve geceyi burada geçirdi,[20]
- 11 Aralık 1934, Heyet sabaha karşı Avrupa Ekspresi'yle İstanbul'a, oradan da Ankara'ya geri döndü.[21]

Başvekil İnönü *Cumhuriyet* gazetesi başyazarı Yunus Nadi'ye verdiği demeçte gezisinden çok memnun kaldığını "yad ellerden göç edip gelen muhacirlerin yerleşmeleri, yerleştirilmeleri işi, en çok kıvançla gördüğü işlerden biri oldu" diyecek ve şunları ilave edecekti:[22]

Göç yolile Trakyaya geri gelenler böyle olunca orada öteden beri yerleşmişlerin duruşları daha yüksek olacağını kendiliğiniz-

---

17 "Başbakan Kırklareli'nde", *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1934.

18 "Başvekil Edirnede çok mühim bir nutuk söyledi", *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1934.

19 "Başvekilimizin Seyahati", *Akşam*, 10 Aralık 1934.

20 "Başbakanın Trakya Seyahati", *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1934.

21 "Başbakanın Trakya Seyahati", *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1934.

22 Yunus Nadi, "Değerli Başbakanımız Sevgili Trakyada Neler Gördü?", *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1934.

den siz oranlıyabilirsiniz (tahmin edebilirsiniz). Gerçekten de öyle. Uzaktan o kadarı düşünülemiyecek kadar öyle. Trakyanın kadını, erkeği büyük inanla çalışıyorlar. Topraksa güne oynıya yapılan bu çalışmanın karşılığını alabildiğine veren çok gönenli (feyizli) bir topraktır. Bütün yurdun, bütün ulusun duygusuna, isteğine uygun olarak hükümetin Trakya bayındırlığına artık özen verdiği alanda açık bir iştir. Oradan şu inanla dönüyorum: Çok geçmeden Trakya yer yüzünün uçmağı (cenneti) olacaktır.

Bu gezinin en ilginç ve düşündürücü tarafı Umumi Müfettiş İbrahim Talî'nin de yer aldığı heyetin Reisi Başvekil İsmet İnönü'nün sadece beş ay önce son derece vahim olayların meydana geldiği şehirleri ziyaret etmesine rağmen olaylarda mağdur olan yerel Yahudi cemaatlerinin idarecilerini ziyaret etmemesidir.

Mektebli kızlar Edirne'ye gelen sevgili Başbakanımızın önüne çiçekler serpiyorlar.
Cumhuriyet, 10 Aralık 1934

Demokrat Başbakan Trakya köylerinde çocuklar ve kadınlarla görüşüyor.
Cumhuriyet, 10 Aralık 1934

Başbakanımız çiçekler saçılan yollarda izci kızlarımızın önünden geçerken.
Cumhuriyet, 10 Aralık 1934

General İsmet köylerdeki tetkiklerinde halkın isteklerini dinliyor.
Cumhuriyet, 10 Aralık 1934

Başbakan kendisini sevinçle alkışlayan küçük mektebliler önünde.
Cumhuriyet, 10 Aralık 1934

Tanıkların ve Yabancı Diplomatların Değerlendirmeleri

1) TANIKLARIN DEĞERLENDİRMELERİ

a) *Tasvir* Gazetesi Başyazarı Cihad Baban'ın Değerlendirmesi

1948 yılında *Tasvir* gazetesi sahibi başyazarı ve DP İstanbul milletvekili Cihad Baban ile eski Trakya Umumi Müfettişliği Başmüşaviri Şükrü Sökmensüer arasında başlayan bir kalem kavgası beklenmedik bir şekilde Trakya Olayları'nın tartışılmasına yol açacaktı. Cihad Baban'a göre Trakya Olayları'nın müsebbibi Trakya Umumi Müfettişliği Başmüşaviri Şükrü Sökmensüer'di:

> 1934 senesinde Şükrü Kaya İçişleri Bakanı iken, Trakyada birdenbire Yahudilere bir baskın verilmişti. Kırklareli'nde Haham Efendinin evine girip kızının ırzına geçmişlerdi. Evler soyulmuş, kadınlara tecavüz edilmişti... Hatırlarsınız! Çanakkale'den, Edirne'den, Kırklareli'nden Yahudiler ellerindeki malları yok pahasına satarak veya sokaklara dökerek bu taraflara hicret etmişlerdi. İşte o tarihten sonradır ki, Edirne'de emniyetli bir istikrar havası tesis edilemedi. Musevi vatandaşlarımız o taraflara sermayelerini götürmez oldular, o memleketleri tahliye ettiler.

Hükümet bu taşkın hareketi güç bela durdurdu. Kimdi biliyor musunuz? Bu Yahudi mezalimini yaptıran kimdi? Almanya'daki Nasyonal Sosyalizmi bu memlekette tek başına tatbik ettiren, ettirmeğe teşebbüs eden adam. Trakya Umumî Müfettişliği baş müşaviri: Şükrü Sökmensüer!

Şükrü Sökmensüer ise bu suçlamaya karşılık 1933 yılında Cihat Hikmet müstear adıyla *Hitler ve Nasyonal Sosyalizm* kitabını yayınlayan Cihad Baban'ın bu kitabıyla Nazi propagandası yaptığını, halkı tahrik ettiğini ve dolayısıyla olayların asıl müsebbibinin kendisinin olduğu cevabını verecekti.[1]

b) *Alyans* Öğretmeni Elie Nathan'ın Değerlendirmesi

Sadece bir sene önce meydana gelen zulmün popüler, aniden gelişen ve çabuk bastırılan bir hareket olduğunu kimse söylemesin. Böyle söylendiği takdirde bu kötü bir latife olur. Daha önceden hünerli bir propagandayla hazırlanan halkın metodik bir şekilde yağmaya koşturulduğu kesindir. CHF adını taşıyan hükümetin Trakya'daki Yahudi nüfusunu yok eden yağma, cinayet, ırza tecavüz ve hırsızlık sahnelerinden doğrudan doğruya ve sadece kendisi mesul olduğu şüphe götürmez. Kamu emniyetini sağlamakla görevli olanlar dindaşlarımızın kaybedecek bir şeyleri kalmadığı zaman müdahale etmeye karar verdiler. Trakya ve Çanakkale bölgesindeki dehşet sahneleri, coğrafi konumu ve beynelmilel bir şehir olmasından ötürü Konstantiniye'de tekrarlanmadı.[2]

c) Bulgar Basınının Değerlendirmesi

Bulgar basını olayları bölgede devam eden askerî tahkimatın bir sonucu olarak değerlendirecekti. *Cumhuriyet* gazetesi bu haberleri şöyle nakledecekti:[3]

---

1 "Sökmensüer'in mektubu ve Cihad Baban'ın cevabı", *Tasvir*, 11 Aralık 1948.

2 *Alyans* Arşivi, FRANCE VIII D, dosya 48 TURQUIE 1934-1936, Elie Nathan'ın 2 Ekim 1936 tarihli mektubu.

3 "Trakyayı ve boğazları tahkim ediyormuşuz!", *Haber Akşam Postası*, 12 Temmuz 1934.

Bu gazetelerin neşriyatına nazaran, şimdiye kadar İstanbula Trakyadan 2000 yahudi muhaciri gelmiş ve hafta sonuna kadarda daha 6000 yahudi muhaciri gelecekmiş. Bu yetmiyormuş gibi şimdi ayni Bulgar gazeteleri 'Türkler Edirne, Kırklareli, Çorlu, ve Kolfarlıda yaşıyan birkaç Bulgar ailesini de yerlerinden tardediyorlar' diye yaygarayı kopardılar. Sözde oraların kaymakamları bu Bulgarlara 48 saat zarfında bütün işlerini ve emlâklerini tasfiye edip Türkiye topraklarını terk etmeleri emretmişler. Şimdi bu Bulgarlar sefil bir halde Bulgaristana iltica etmeğe başlamışlarmış. Türkiye hükûmeti buralarının gayriaskerî mıntaka olduğunu ve buralarda ecnebilerin yaşıyamıyacaklarını bu Bulgarlara ve Yahudilere söylüyormuş. Ayni gazeteler Boğaz sahillerindeki Türk halkının da sekiz gün zarfında evlerini sahillerden içeri olmaları için emir aldıklarını ve Türklerin fevkalâde bir süratle Boğazları ve Trakyayı tahkim ettiklerini ve buralarda geceli gündüzlü otuz bin askerin çalıştığını ve yalnız Edirneyi tahkim için on bin askerin istihdam edildiğini ve Edirnede eski kalelerden hiçbirşey bırakılmayıp yerlerine şimdi derin betonarme istihkâmlar yapıldığını ve bu kalelere ağır toplar yerleştirildiğini yazmaktadırlar. Sözde bütün Bulgar hududu boyunca ayni suretle tahkimat yapılıyormuş.

d) Türk Yahudilerinin Değerlendirmeleri

Olaylardan dört yıl sonra Türkiye'yi ziyaret eden *Yishuv* görevlilerinden Eliyahu Epstein Türk Yahudilerinin olayları nasıl değerlendirdiklerini şöyle aktarmakta:[4]

Trakya meselesine kadar durum az çok sakindi. Bu mesele ülkenin bütün Yahudilerini büyük bir şoka uğrattı. Bu mesele Trakya'yı ziyaret eden bazı bürokratların bölgede halen çok sayıda Yahudi'nin yaşadığını fark etmeleriyle başladı. Bu durum hudut bölgelerinin temizlenmesini öngören askerî planla ters düşüyordu. Bir tek emrin (resmî makamlar öyle izah etmekte) yanlış anlaşıl-

[4] CZA, S 25/315, aktaran Minna Rozen, *The Last Ottoman Century And Beyond, The Jews in Turkey and the Balkans 1808 -1945*, Cilt I, Tel Aviv Üniversitesi, Tel Aviv, 2005, s. 243, dipnot 57.

ması üzerine geniş yağmalar meydana gelmişti. Başvekil İsmet İnönü'nün müdahalesi sayesinde olayların daha da genişlemesi engellendi.

2- YABANCI DİPLOMATLARIN DEĞERLENDİRMELERİ

a) İngiliz Büyükelçisi Percy Loraine'in Değerlendirmesi

İngiliz Büyükelçisi Percy Loraine, merkeze gönderdiği raporda, elçilikte görevli Askerî Ataşe Binbaşı Majors'm verdiği bilgilere dayanarak olayların Haziran ayının sonundan itibaren Trakya'da konuşlanan askerî garnizon sayısının artışıyla ilgili olduğunu bildirdi. Askerî Ataşe'ye göre, ki bu kanaate Percy Loraine de katılmaktaydı. Trakya'nın tamamının askerî bölge olmasına karar verildikten sonra bölgede yaşayan arzu edilmeyen unsurların Trakya'dan uzaklaştırılmaları kararlaştırılmıştı. Gene Binbaşı Majors'a göre gayri Müslimlerin bölgeden tahliye edilmeleri için Ankara'dan talimat alan mahallî yöneticiler bölgeye nakledilen askerî birliklerin fazlalığı karşısında heyecana kapılıp tahliye konusunda aşırı bir aceleciliğe kapılmışlardı.[5] Percy Loraine'in bir diğer yorumu şöyleydi:

> Hükümetin bu Yahudi karşıtı patlamayı durdurmak için aldığı tedbirlerin samimi bir davranış olduğu şüphesiz (...) Bu meselenin gerçekçi bir izahı herhalde hükümetin İskân Kanunu çerçevesinde stratejik öneme haiz bir bölgede yaşayan Yahudi halkının tedrici olarak bölgeden uzaklaştırılmasına karar vermesiydi. Bu genel karar doğrultusunda yerel yöneticiler Yahudi halkının nisbeten varlıklı olmasından ötürü aceleyle uzaklaştırılmalarının yaratacağı muhtemel maddi kazancı da düşünerek, hükümetin niyeti olmamasına rağmen, aşırı telaşlı ve şiddetli bir şekilde davranmışlardı. Bunun sonucunda patlak veren olayların basına yansıması üzerine hükümet duruma el koyacak ve olayların hükümet tarafından kışkırtıldığını inkâr etmek zorunda kalacaktı.[6]

---

5 PRO, 7 Temmuz 1934 tarih ve FO 371/17969/E4633/4633/44 sayılı belge.

6 PRO, 27 Temmuz 1934 tarih ve FO 371/17969/E4916/4633/44 sayılı belge.

İngiliz Büyükelçisi'nin olaylardan sonra kaleme aldığı bir diğer raporda ise bu kez hükümetin aksine beyanatlarına rağmen olayların Ankara'dan planlandığı sonucuna varacaktı:[7]

> İsmet Paşa ile Dahiliye Vekili'nin aksine [tüm] beyanatlarına rağmen, Ticaret Ataşemizin güvenilir bir kaynaktan öğrendiğine göre, Türk Hükümeti bir süre önce Trakya'yı Yahudi unsurlardan temizlemeye karar vermiş. Bu işin çok yavaş bir biçimde uygulanmasına karar verilmiş. Örneğin azar azar uygulanan boykot ve bazı ufak tefek olayların çıkartılması gibi.
>
> Muhbirimin verdiği bilgiye göre, Türk hükümeti için ne yazık ki, bu konuda yerel makamlar verilmiş sözlü talimatlar aynı makamlar tarafından bazı gayri resmî kuruluşlara sızdırılmış. Kuşkusuz vatanperverane bir amaçla spor kulüpleri tarafından organize edilen bir tahrik dalgasma kapılan bu kulüplerdeki öfkeli gençler Yahudilere ait evlerin camlarını kırmaya başlamışlar. Bunlara her zaman bu işlere katılan gürüh da eklenince, iş sonunda yağmalama, kırıp dökme ve bize nakledildiği kadarıyla birkaç ırza geçme olayı ile sonuçlanmış.
>
> Bu olayları Kırklareli ve diğer yerlerden tahminen 5000 Yahudi'nin [topluca] kaçışı takip etmiş. Trakya'daki başka şehirlerde bu tip olaylara fazla rastlanmamış, fakat Tekirdağ ve Edirne'de rahatsızlık gözle görülüyor.
>
> [Ticaret Ataşesi] Woods'un duyduğuna göre, Yahudi olan Osmanlı Bankası Kırklareli Şubesi müdürünün kardeşi Spor Kulübü'ne üye bir arkadaşı tarafından [önceden] uyarılmış. [Ona] yakında şehirde hadise çıkacağı bu nedenle, şehri terk etmesinin kendisi için daha iyi olacağı söylenmiş.

b) Yunan Büyükelçisi K. Sakellaropoulos'un Değerlendirilmesi

İki hafta önce Çanakkale ve Batı Trakya'nın muhtelif yerlerinde meydana gelen antisemit hareket, özellikle hangi maksada hizmet ettiği konusunda değişik tefsirlere yol açtı. Yahudi aleyhtarı

---

[7] PRO, 22 Temmuz 1934 tarih ve FO371/17969/E4905/4633/44 sayılı belge. Ayhan Aktar'm çevirisi esas alınmıştır. (Ayhan Aktar, a.g.e., s. 92).

faaliyetlere, - ki bazı bölgelerde gerçek bir pogrom halini almış gözüküyor – yetkili makamların hemen nizam altına alamadıkları muhtelif mesuliyetsiz teşkilatların sebebiyet verdiklerini ifade eden hükümet beyanatı Türkiye'de hâdiselerin [nasıl cereyan ettiğine] aşina olanlar tarafından oldukça büyük bir şüphe ile karşılandı. Türkiye'de yetkili makamlar ve özellikle muhteşem bir şekilde teşkilâtlanmış polis kuvvetleri nizamı yerleştirmede sadece gerçek gayeleri bu olmayınca, başarılı olmazlar. Halihazırdaki vakada Devlet makamlarının Yahudileri korumak için samimiyetle teşebbüs edip etmediğini sormak mümkün olmadığı gibi. Meydana gelenin bunun tam tersi olduğu neredeyse kesindir. Bu şartlar altında Türkiye'deki yabancı çevreler genellikle antisemit ayaklanmaların CHF tarafından tahrik ve teşvik edildiğine inanmakta. Maksat Yahudilerin Türkiye'nin hayati öneme haiz bazı bölgelerinden ayrılmalarını sağlamaktı. Hükümetin süratle olayları tel'in etmesi ve Trakya'yı ziyaret eden Dahiliye Vekili'nin evlerinden kovulanlar lehine gerekli tedbirleri alması sadece tasarlanan eylemin zevahiri kurtaracak şekilde tatbik etme imkânının olmadığını, yurtdışında, özellikle Sovyet Rusya'da kötü bir intiba yarattığını göstermekte. Dahası Resmî Tebliğ'e ve alınan tedbirlere rağmen bu antisemit hareketle elde edilmek istenen maksat en azından kısmen gerçekleşti ve büyük bir ihtimalle yakın gelecekte tamamlanacaktır. Evlerini terk etmek zorunda kalanların tamamı evlerine geri dönmeyecek, geri dönenler ise muhtemelen kovuldukları ve tabii ki kendilerini artık emniyette hissetmedikleri bir yerde artık yaşamayı düşünmeyecekler. Dolayısıyla, ne olursa olsun, Trakya ve Çanakkale'deki Yahudi nüfusu eriyip gidecektir. Bu şehirlerdeki tek yabancı unsur olan Yahudilerin uzaklaştırılmaları hükümetin bir müddetten beri gayretle tatbik ettiği daha geniş bir programın bir parçası olduğuna benzemekte. Trakya'daki vilâyetlerin geniş yetkilere sahip bir Umumi Müfettişe bağlanmalarına sebep olarak, uzun harp seneleri sırasında birçok kötü durumlarla karşı karşıya kalan, terk ve ihmal edilen bölgenin tekrar tanzim edilmesi ve geliştirilmesi gösterilmekte. Ancak ilk öncelikli sebebinin Trakya bölgesini her tür dış tehditlere karşı emniyet altına almak olduğu anlaşılmakta. Birçok Türk'ün bile kabul edeceği gibi Ankara hükümeti halihazırdaki durumun yaratacağı riskleri abartarak dikkatinin ve kaynaklarının büyük bir kısmını ülkenin müdafaasına yönlendirdi. Son günlerde askerî birliklerde

büyük bir hareketlilik, birlik komutanlıklarında da önemli değişiklikler gerçekleşti. Trakya bölgesindeki askerî birliklerin gücü arttırılmakta, kimisine göre Trakya ve Çanakkale'de tahkimatların inşasına başlanmış durumda.[8]

c) İsviçre Konsolosluğu'nun Değerlendirmesi[9]

Niyetleri barışçı olan Türkiye bir savaşın başlama ihtimali fikrini aklından çıkarmamakta. Bir taraftan İtalya'dan, diğer taraftan Bulgaristan'dan sakınıyor ve Çanakkale yoluyla İzmir'den Türk-Bulgar sınırına kadar uzanacak bir kıskaça alınmak istemiyor. Bu haleti ruhiyenin neticesi şunlar: 185 milyon liralık bir bütçenin %52'si askerî harcamalara ayrıldı. Bu yılki harcamalar, geçen yıldan 14 milyon lira fazla olacak. Şimdiye kadar silah altına alınma yaşı 22 idi ancak bazı vilâyetlerde 21 yaşında olanlar da askere çağrıldı. 30 Haziran 1934'den önce Trakya'da 61inci Tümen vardı. Karargâh Tekirdağ'da, Tümen Tekirdağ ve Malkara'daydı. Buna ilaveten Kırklareli'nde İkinci Süvari Tümeni vardı. Çorlu'ya 3üncü Kolordu yerleştirilerek Trakya'daki kıtalar arttırılmıştı. 61inci Tümen'e yeni bir Tümen ilave edildi. Bu tümen Vize, Babaeski, Lüleburgaz'da mevzilendi. İstanbul'da kıtalar azaltıldı, sadece Birinci Piyade Tümeni kaldı. Yabancı askerî ataşeler, Bulgarların Balkan Paktı'na üye olmayı reddetmeleri, Bulgar basınının her gün "Türk hâkimiyeti altında kalmış Bulgar soydaşlar"dan şikâyet etmesi ve "Bulgaristan'ın hakları"nı hatırlattığı dikkate alındığı takdirde Trakya'nın bugüne kadar zayıf bir müdafaaya sahip olduğuna mutabıklar. Bulgaristan İtalya'ya kayıtsız kalmadığı için Türkiye tedbirlerini almak için çifte sebep görmekte.

Türkiye'nin ne olursa olsun askerîleştirmeye çalıştığı Trakya ve Çanakkale'de cereyan eden antisemit hâdiseleri izah etmek kolay. Ankara hükümeti emir vererek antisemit bir toplu göçü başlatmayacak kadar beceriklidir. Mahalli yetkililere el altından aske-

---

8 Photini Constantopoulou - Thanos Veremis, (Derl.), a.g.e., s. 242-244, Belge 85, Ankara'daki Yunan Büyükelçisi K. Sakellaropoulos'un Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 12 Temmuz 1934 tarihli rapor.

9 İsviçre Federal Arşivleri, Siyasi Raporlar Koleksiyonu, E2300/165, 19 Temmuz 1934 tarihli rapor.

rî veya askerileşecek bölgelerde Yahudi nüfusunun fazla olduğu bildirildi. Yahudiler, Müslüman Türklere kıyasla, daha az güvenilir unsurlardı. Dolayısıyla onlara azar azar baskı yapıp gitmelerini tavsiye etmek hem ülkeye hizmet etmek, hem de Genelkurmay Başkanlığı'nın arzularına cevap vermekti. Beceri ve enerji bakımından kendileriyle kıyaslanamayacak derecede üstün olan Yahudileri kıskanan Türk tüccarlar ve çoğu zaman Yahudi tefecilere borçlu olan köylüler böylece rakiplerinden ve para aldıkları tefecilerinden kurtulmak için mükemmel bir fırsat buldular. Yetkililer gözlerini kapadı. Becerikli bir manevraydı ancak gürültü yarattı. Bu nedenle Ankara aslında bir hayal olan bütün vatandaşların eşit olduklarını ve Cumhuriyet kanunlarının geçerli olduğunu ilan etmek zorunda kaldı. Bu hukuki eşitlik nafiledir zira sadece Yahudilerin değil, Ermeni veya Rum Ortodoks azınlıkların mebus olma hakkına sahip olmadıkları, hiçbir resmî görev icra etmedikleri, sadece yakın tarihte Türk Silahlı Kuvvetleri'ne çağrıldıkları ve sadece idari hizmetlerde görevlendirildikleri bilinmekte.

d) Amerikan Büyükelçisi Robert P. Skinner'in Değerlendirmesi

Amerikan diplomatik kaynaklarına göre Trakya süratli bir şekilde askerîleştirilmekteydi. Bu hareket muhtemelen, istihkâm inşa edilmemesi mecburiyetine rağmen, Boğazlar'ı fethedilemez hale getirme tasarısıyla ilgiliydi. Trakya'da mekanize askerî birliklerin konuşlandırıldığı, Çanakkale'ye kadar uzanan iyi durumda bir yolun mevcut olduğu ve askerî üniforma üretimi için, kimilerine göre, üçbin ton ham yünün satın alındığı gayet iyi bilinmekteydi.[10] İstanbul'da yaşayan ve Trakya'daki acentelerinin neredeyse tamamı Yahudi olan bir Amerikan şirketinin yöneticisine göre Trakya Yahudilerine, genellikle gizlice ve esrarengiz bir şekilde, yaşadıkları şehirleri terk etmeleri gerektiği söylenmekteydi. Bu nedenle "tabiyet itibariyle ürkek olan" Yahudiler en kısa sürede sessizce ayrılmak için hazırhkla-

[10] NARA, Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 29 Haziran 1934 tarih ve 867.4016/Jews/9 sayılı belge.

ra başlamışlardı. Birçoğuna mal ve mülklerini satmaları için gülünç meblağlı teklifler yapılmıştı. Yahudilerin mal ve mülklerini düşük fiyatlara satın almak için onları gereksiz yere dehşete sevkedecek bir plan da mevcut olabilirdi. Bu olayların dayandığı hukuki temel bazı kesimlerin 2510 sayılı İskân Kanunu'nu saf Türk olmayanların Trakya'dan tehcir edilmeleri şeklinde yorumlamasıydı.[11]

Amerikan Başkonsolosu Charles E. Allen'in tahlili ise Yahudi tehcirinin Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki topraklarında tesis edilen özel rejim ve Boğazların yeniden tahkimi ile ilgiliydi:

> Denildiğine göre fikir Yahudilerden, kendi inisiyatifleriyle Trakya'dan ayrıldıkları intibasını verecek şekilde kurtulmaktı. Hükümetin müdahalesine rağmen Yahudilere karşı yürütülen taciz ve boykotun Ankara'nın bu hareketi tasvip ettiğine dair teminat almadan mahalli idareciler tarafından gerçekleştirildiğine inanmak imkânsızdı. Tahminen bu hareket kontrolden çıkmış, Yahudilerin beklenmedik bir şekilde aşırı paniklenmeleri hâdiseleri büyük boyutlara ulaştırmış, Yahudilerin düzenli ve yavaş bir şekilde Trakya'dan ayrılmalarını sağlama planı gerçekleşememişti. Neticede İstanbul'a yığılan, nedeni izah edilemeyecek kadar çok sayıda Yahudi göçmen ile 3 Temmuz gecesi Kırklareli Yahudi mahallesinde yaşanan yağma hükümetin artık gözardı edemeyeceği bir durum yaratmıştı. Böylece hükümet duruma el koymak zorunda kalmıştı. Ancak bu müdahalenin İstanbul ve tahminen Ankara'nın Trakya'da ne olup bittiğini bilmesinden bir hafta sonra yapıldığını hatırda tutmak lazım. Dolayısıyla müdahalenin "süratli" olduğu söylenemez. Müdahale eden hükümet göçmenlere herhangi bir tazminat veya dönüş parası ödemediği için müdahalenin çok da etkili olduğu söylenemezdi. Dolayısıyla Trakya ve Çanakkale'yi Yahudilerden temizleme tasarısının terk edilmediği, yetkililerin antisemit duygularla değil bölgede münhasıran Türk

[11] NARA, Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 6 Temmuz 1934 tarih ve 867.4016/Jews/10 sayılı belge.

halkının yaşaması arzusuyla hareket ettikleri söylenebilir. Aynı zamanda bölgede Yahudileri, sadece Yahudi olmalarından veya onlara borçlu olmalarından ötürü sevmeyen binlerce Müslümanın yaşadığı şüphesizdi. Türkler tarih boyunca baş ağrıtıcı borçlardan kurtulmak ve aynı zamanda değerli gayrimenkul, şahsi mal ve mülke sahip olabilmek için tehcirden daha iyi bir usulün mevcut olmadığını öğrenmişlerdi.[12]

e) Fransız Büyükelçiliği'nin Değerlendirmesi

Hükümet Trakya'daki antisemit hareketi durdurmak için şüphesiz gerçekten enerji sarf etti. Ancak Türk halkının duygularını bilmezlikten gelmemekte ve son tahlilde Genelkurmay Başkanlığı gibi, o da neticede her şeye rağmen yabancı olan bu unsurun tedricen tasfiyesini arzu etmekte. Ancak hükümetin istemediği, talebelerin Hitler örneğinden yola çıkarak en kötü aşırılıklara sebebiyet verecek Alman usulü doktriner bir antisemitizmi tatbik etmeleridir. Böylesi bir hareket yabancı ülkelerde feci bir intiba yaratacak, Ankara'nın büyük dostu SSCB hükümeti irkilecek ve tepki gösterecek ilk ülke olacaktır. İsmet Paşa'yı 5 Temmuz günü beyanatta bulunmaya ve dünya efkâr-ı umumiyede olumsuz tepkilere meydan vermemek için zecri tedbirler almaya zorlayan etkenler bu kaygılar, belki de Moskova'nın bir müdahalesidir. Bu bir yana hükümetin, askerî makamların ülkenin müdafaası için tahkime gittikleri her bölgede burada yaşamakta olan Yahudileri bölgeden defedip onlardan kurtulmak isteme niyetini görmezlikten gelmediği de muhtemeldir. Bazı tesadüfler Temmuz ayının başındaki olayların, basının okurları aksine inandırmak istemesinin tersine, önceden tasarlandığına işaret etmekte. İbrahim Talî Bey'in olaylardan birkaç gün önce Trakya'da yaptığı teftiş gezisi, hükümete Türk harsına ait olmayan unsurları ülkenin başka bölgelerine iskân etme hakkını veren İskân Kanunu ve nihayet 4 Temmuz sabahı gün ağarırken Kırklareli Tren İstasyonu'nda bekleyen fazladan 15 yolcu vagonu. Askerlerin gayelerine ulaştıkları kesindir. Başve-

[12] NARA, Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, "Digest of the Turkish Press for the Period June 17 - July 14 1934", belgesinin ekindeki "The Minorities" başlıklı rapor. Belge no. 867.9111 /419.

kil Yahudilere emniyetleri için en geniş teminatları vermişse de, hâdiseler sırasında basının takındığı ve hükümetin etkilemeye uğraşmadığı üslûp göçmenlere terk ettikleri yerlere geri dönmeleri için cesaret vermeyecek. Zira geri döndükleri takdirde ilan edilen emniyet tedbirlerine rağmen yeniden en kötü tacizlere hedef olabilecekler. Sonuçta askerî komutanlar Trakya'yı ve Boğazlar bölgesini temizlediler. Hükümet de Genelkurmay Başkanlığı'nın bu teşebbüsüne hiçbir şekilde engel olmadan, bir taraftan Türk topraklarında kontrol edemeyeceği antisemit bir hareketin gelişmesini önlemeyi, diğer yandan yabancı güçlere böylesi bir kampanyayı gerçekten arzulamadığını ve tel'in ettiğini göstermeyi becerdi.[13]

f) İsveç Büyükelçiliği'nin Değerlendirmesi:

Genellikle çok iyi bilgilere haiz bir kaynaktan öğrendiğime göre olayların arka planı şöyledir: Türk askerî liderleri uzun bir süreden beri Boğazlar'ın silahlanmasını yasaklayan Lozan Antlaşması'nın şartlarını ihlâl etmeden Çanakkale'de etkili bir müdafaa hattı kurmakla meşguller. Mekanize toplar yerleştirerek, Çanakkale'nin Asya ve Avrupa yakalarında iyi vasıflı stratejik yollar inşa ederek ve nihayet Çanakkale'de gerekli mühimmatı depolamak ve kimyasal saldırılara karşı korunmak için beton sığınaklar inşa ederek gayelerine ulaşmayı düşünüyorlar. Bu sebepten dolayı hükümet Haziran ayının başında mahalli makamlara Çanakkale civarındaki bölgenin güvenilir kabil edilmeyen (doğru veya yanlış) Yahudi unsurlardan arınması için talimat verdi. Bu ilk Yahudi göçüne yol açtı. Basın ve TBMM meseleyi sessiz bir şekilde geçiştirdi. Trakya'da meydana gelen ve basının geniş yer verdiği hâdiseler ise daha önce Çanakkale'de meydana gelen hâdiseleri örtbas etmek için tertip edilmişti. Daha az ihtimal verdiğim bir başka izah tarzına göre ise Trakya'da cereyan eden olaylar Çanakkale'de meydana gelen olayları gören mahalli makamların bölgelerinde yaşayan Yahudilere aynı şekilde davranmalarının hükümetin düşeceğini siyasette uygun düşeceğini sanmalarıydı.[14]

---

[13] Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Serie E Levant, 1918-1940, Turquie 603, Politique Intérieure (1923-1943), 29 Temmuz 1934 tarih, 246 sayılı belge.

[14] Utrikesdepartementets Arkiv, 1920 Arsdossiersystem Vol. 570, Sven Hafstrom'un İsveç Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 8 Temmuz 1934 tarihli belge.

Hükûmetin Resmî Tebliğ'i açıklamasından sonra İsveç Büyükelçisi ikinci bir değerlendirme yapacaktı:

Bu Resmî Tebliğ'le ilgili biraz yorum yapmak gerekli. Modern Türkiye'yi tanıyan herhangi biri yüksek mercilerin talimatı olmadan Yahudilerin Trakya'dan kovulmalarının düşünülemeyeceğini görüyor. Alt kademedeki memurlar icraatlarının Ankara hükümetince tasvip edilmeyeceği endişesiyle o kadar büyük bir korku içinde yaşamaktalar ki res'en herhangi bir karar almaları imkânsızdır. Mamafih Trakya'daki mahalli mercilerin hükümetin niyetini çok da maharetli bir şekilde yerine getirmedikleri muhtemeldir. Maksat şüphesiz hudut bölgelerini gayri Türk unsurlardan temizlemekti ancak bu temizliğin antisemitik bir şekle bürünmesi kesinlikle düşünülmüyordu.

Daha önceki raporlarda belirttiğim üzere Türkiye'de Avrupai manada antisemitizm mevcut değil veya yakın tarihe kadar mevcut değildi. Ancak geçen yıl zarfında yüksek bir seviyeye erişen genel ve yaygın yabancı düşmanlığı yeni şekiller almakta ve 1400'lü yıllardan beri burada yaşamakta olan *Sefarad*ları etkilemekte. Bu yabancı düşmanlığının belki ana sebebi ülkenin tedricen fakirleşmesi. Bu da Türk'ün ülkede kendisinden daha iyi şartlarda yaşayan az sayıda yabancıları kıskanmasına yol açmakta. Bu duruma, ekonominin kötüye gitmesine yabancı ülkeler ve şirketlerin müsebbip olduklarını sürekli tekrarlayan hükümet de katkıda bulunmakta. Nihayet okullarda genç nesillere zerk edilen aşırı şovenizm sayesinde de nefret ve kıskançlık artmakta. Buradaki Musevi kolonisi arasında yıllardan beri bir göç eğilimi görülmekte. Kötü iktisadi durum ve artan devletçilik onlara daha az manevra sahası bıraktı. Son olayların göç meylini arttıracağı aşikârdır. Genellikle onların sözcüsü olmuş olan bir Yahudi ileri geleni geçen gün bana büyük bir mahremiyet içinde servetinin bir kısmını yurtdışına transfer ettikten sonra Türkiye'yi terk etmeyi düşündüğünü söyledi. "Birinci Dünya Savaşı'nı sonunda Konstantiniye'de 100.000 Yahudi vardı. Şimdi 40.000 kişiyiz. Birkaç yıl için sadece en fakirlerimizden 10.000 kişi burada kalacak" dedi. Şayet kanaati doğru ise, ki olmaması için hiçbir sebep görmüyorum, Türkiye değerli bir varlığını kaybedecek. Rumlar tamamiyle kovuldukları ve Ermenilerin çoğu ya katledildikleri veya kovulduk-

ları için Yahudiler Türk devletindeki tek ticari unsurdur. Türkiye'nin iktisadi kalkınmasına gerekli olan bu unsurlar olmaksızın iktisadi durumun, bırakın gelişmesi, aynen devam etmesi bile bana düşünülmesi imkânsız geliyor. Dış ülkelerle münasebetleri olup saf kan Türk bir tek ticaret veya ihracat şirketi mevcut değil. Yahudiler de Türkiye'yi terk ederlerse Türk devletçiliği hiçbir müdahaleye maruz kalmadan gelişecek, iktisadi konularda tecrübesiz ve ticari bir zihniyete sahip olmayan bir bürokrasi tarafından murakabe edilecektir.[15]

g) İtalyan Büyükelçiliği'nin Değerlendirmesi:

Haziran'ın sonu ile Temmuz'un ilk günleri arasında Çanakkale ile Edirne'de yaşayan bazı Yahudi ailelerine karşı bir takım hoşgörüsüz hareketler görülmüştür. Söz konusu hareketleri kesin bir şekilde tanımlamak mümkün olmamıştır zira dinî, iktisadi, ksenofobik (yabancı düşmanlığı, Yabancı korkusu) ya da askerî sebeplerin her birine atfedilebilir.

Söz konusu vakaların bir çoğunda antisemit hareketler, mahalli mülki amirlerden bağımsız hareket eden Kemalist partiye ait merkez tarafından başlatılıyor ve böylece söz konusu makamların da hiçbir mesuliyeti olmuyordu. Yahudilerin askerî açıdan hassas bölgeleri terk etmeleri için benimsenen usuller, saldırı ile tehdit etmek, zaman zaman gerçek saldırılarda ve haneye tecavüzlerde bulunmak, Yahudi tüccar ve esnafa kredi vermemek idi. Yetkili makamlar hiç müdahale etmeden bütün bunların cereyan etmesine izin verdikleri için zavallı Yahudiler de gemiler ve trenlerle İstanbul'a sığındılar. Birkaç istisnai durum dışında ecnebi uyruklu Yahudiler taciz edilmediler. Ancak Edirne'deki konsolosluk görevlimizin, sanki bir kıyım söz konusu imiş gibi, İtalyan vatandaşlarının konsolosluğa sığınmalarını istemesi üzerine panik onlar arasında da yayıldı. (...)

İstanbul'daki Konsolosluğumuzun önündeki bir çok İtalyan uyruklu Yahudi, henüz doğrudan doğruya tehdit edilmemelerine rağmen, Edirne ve Çanakkale'ye geri dönmektense Filistin'e yola çıkmayı tercih ettiklerini ifade ettiler. Bundan dolayı hükümetin

---

[15] Utrikesdepartementets Arkiv, 1920 Arsdossiersystem Vol. 570, Sven Hafstrom'un İsveç Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 30 Temmuz 1934 tarihli belge.

kaçanları evlerine geri dönmeye davet etmesinin mülteciler arasında kabul gördüğünü sanmıyorum. Aslında, İsmet Paşa'nın beyanlarını ne kadar ciddiye almak istesek de bir çok mülteci kısa süren antisemit kampanyadan tam manasıyla zarar görmüştü. İş yerlerini zararına tasfiye etmek zorunda kalmış, taşınma hazırlıklarına başlamışlardı. Aynı şehirde hayata tekrar başlamak için ne gibi bir menfaatleri olabilirdi? Artık doğdukları şehirlerden bir kere ayrılmış olduklarına göre kendilerine daha az düşman olan yerlere doğru yola koyulabilirlerdi.

Söylediğim gibi bu kısa süreli antisemit olayların birden çok sebebi vardır: İsmet Paşa olayların din ya da ırk kavgası manasını taşımadığı yönünde beyanatlarda bulunmuş. Bu sözler 1789 yılının solgun yapraklarını taze ve saf bir çiçek gibi kabul eden bir hükümet reisinin ağzından çıktığında kulağa iyi gelmekte. Ama yeni Cumhuriyet tarafından abartılı bir şekilde propagandası yapılan medeni eşitliğin altında yatan [hakikat] şu ki Müslüman olmayanın Türk olamayacağı ve Türk olmayanın Genelkurmay Başkanlığı'nın gözlerini diktiği bölgelerde asla iyi karşılanmayacağıdır.

İşte Kemalist hükümetin fikirlerinde daima aranması gereken ve bu fikirlerin sabit sebebi olan askerî hesaplar yine karşımızda. Olayın asıl sebebi, Tevfik Rüştü'ye Trakya bölgesi ve Boğazların yeniden silahlandırılması görüşmelerinden zaferle dönme vazifesini veren Genelkurmay'ın Türk Hükümetinin resmen kabul etmek zorunda olduğu fedakârlığa uymak istememesinde yatmaktadır. Büyükelçiliğimizin elindeki bilgiler Türk Hariciye Vekili'nin Fransa'dan, aynen İngiltere'den aldığı tavsiyeleri aldığı yönündedir. Şu farkla ki Fransa, bu sevimsiz revizyonist olay diplomatik alanda örtbas edildiği takdirde, Türkiye'nin Boğazlar rejiminin askerî durumuna fiili olarak tedricen getirmek isteyebileceği değişikliklere göz yummayı kabul edecekti. Bu ara çözümle Tevfik Rüştü Bey Genelkurmay'ı yatıştırmış olacaktı, Genelkurmay ise kendisine işaret edilen yöne doğru hareket ederek - ilk hamlede – Çanakkale ve Boğazlar bölgesinde yaşayan güvenilmez halktan kurtulmayı düşünmüştü. Ancak çok aceleye getirilmiş bu şiddetli hareketin yarattığı heyecan ve Yahudilere karşı yürütülen kampanyanın sahne arkasında mevcut olan asker etkisi hakkında açık imalar içeren dedikodular İstanbul'da yayılınca,

mantıklı bir insan olan İsmet Paşa bu hareketi frenlemek zorunda kaldı. Bu geri çekilmeyi de, mükemmel bir Cumhuriyet tarafından kabul edilmesi imkânsız olan antisemitizm fanatizminin aşırılıklarına kendilerini kaptıranları harcıâlem bir kınama [beyanatı] ile maskeledi.

Evlerine geri dönen mülteciler az olduğu için yine de daha önceden hedeflenen gayelerden bir kısmına ulaşılmıştır. Bu hâdiseler unutulduğu zaman, Türklerin yabancı düşmanlığı konusundaki son derece bereketli fantezileri, askerî açıdan önem taşıyan diğer bölgelerde yaşayan ve kendilerinden hoşlanılmayan sakinlerine karşı yeni bir kullanım alanı bulacaktır.

Son olarak iktisadi gayeyi izah etmek istiyorum. Son kampanyanın kurbanı Yahudiler Edirne ve Çanakkale'nin küçük mahalli ekonomisini tekellerinde bulundurmaktaydılar. Yahudilerden kurtulmak, ellerindeki varlıkların Kemalist partinin en militan ve iktisadi açıdan en kötü durumdaki mümesillerinin eline geçmesini sağlamak amacıyla bu varlıklarının değerlerini düşürmek, Yahudi tüccarların her eve girmelerini ve bölge halkının iktisadi açıdan Yahudi tüccarlara bağımlı olmalarına imkân sağlayan kredileri kesmek; işte bütün bunlar Yahudilere karşı yürütülen baskının neticeleri olmuştur. Bu fakir yerler bu sonuçlardan yararlanabilecekler mi? Buna cevap vermek zor, çünkü Yahudilerin buraları haraca bağladıkları doğru olsa da bu mahalli ekonomilerin de Yahudiler olmadan cansız bataklıklara dönüşecekleri de bir o kadar gerçektir.[16]

Yahudilere gitmeleri için üç saat süre verildi ve bu zavallılar da neleri varsa hepsini bırakmak zorunda kaldılar: başkasının malı söz konusu olduğunda gözünü bile kırpmayan halkın ve askerî birliklerin eline düşecek olan mallarını, eşyalarını, evlerini.

Bu kadar da değil. Çanakkale'in boşaltılması Trakya'da son derece ciddi neticelere yol açtı. Burada günlerden beri Trakya'daki bazı şehirlerde vuku bulan ağır hâdiseler ile ilgili kaygılı söylentiler dolaşmaktaydı. Bunlar arasında özellikle Kırklareli ile ilgi-

[16] İtalyan Dışişleri Bakanlığı Arşivi, (Roma), Inventario Serie Affari Politici (1931-1945) Turchia B13, İtalyan Büyükelçiliği'nin Roma'ya gönderdiği 10 Temmuz 1934 tarihli yazı.

li olanlar önemli yer tutuyordu. Onlara karşı gerçekleştirilen şiddetten dolayı yüzlerce Yahudi bu şehri terk etmeye ve İstanbul'a sığınmaya zorlanmıştır. Bu haberleri kontrol etme imkânı yoktu. Ama bir sabah hususi olarak gittiğim Sirkeci [tren] istasyonunda söz konusu kaygılı söylentileri görme imkânını buldum. İnsanlar yarı çıplak, ya da dilenciye benzer bir kılıkta o mahvolmuş şehir ve kasabalardan gelmekteydiler. Çok hızlı bir şekilde yürüttüğüm araştırmalardan sonra Lüleburgaz ve Kırklareli'nde Rusların yaptığına benzer gerçek pogrom'ların[17] meydana geldiğini öğrendim. Akşam saat dokuz sularında kimler tarafından tahrik edildikleri anlaşılamayan Suriye ve İran sınırlarından gelen askerlerden oluşan düzensiz gruplar arkalarında kalabalık bir halk kitlesi ile, Yahudilerin yaşadıkları evlerin kapılarını kırarak sakinlerini dışarı attılar. Bunu birkaç saat süren gerçek bir yağma izledi. Evlerde bulunan her türlü eşya, birkaç kuruş gibi çok ucuz meblağlara satılmaları için zor kullanılarak sahiplerinden satın alındı. Sandalyeler beşer kuruşa, mobilyaların da her bir tanesi yirmi ya da otuz kuruşa satıldı. Bazı ev sahibi, evini nizamî bir noter mukavelesi ile satmak zorunda kaldı. Söz konusu evi 200 Türk lirasına sattığında evin değeri 5000 lira, hatta belki de daha fazlaydı. Ama devir belgesi imzalanıp da söz konusu para ödendikten sonra zavallı mülk sahibi dövüldü ve 200 Türk lirasını da geri iade etmek zorunda bırakıldı. Bu şekilde gazeteler bugün "Yahudiler mülklerini aniden sattılar" diye yazabildiler. Bir çok dükkân yağmalandı ve bir çok kıza tecavüz edildi.

Buraya ulaşan mültecilerin sayısı üç bin civarında seyretmekte iken gazeteler 1.800 civarında olduğunu söylemekte. Bu zavallı insanlar ve özellikle de kadınlar artık nerede ise delirmenin eşiğinde denecek kadar depresif bir haldeler.

Şu anda hükümet durumu kurtarmak için mesuliyeti, sorumsuz unsurlar üzerine atmanın yollarını arıyor. Nitekim Kırklareli Valisi görevinden alındı. Ancak Başvekil'in beyanatı bile bile öyle

---

[17] "pogrom" kelimesi Çarlık Rusyası'nda Yahudilere karşı girişilen katliamlar için kullanılır. Trakya olayları sırasında katliam olmamasına rağmen diplomatik belgelerde bu kelimenin kullanılması olayların vahametini anlatma açısından ilginçtir.

saf bir şekilde kaleme alınmış ki en üst derecede mesuliyet sahibi olanlar hakkında bayağı bir şüphe oluştu. Söz konusu beyanat bu ayın beşinci gününde yapılmıştır, yani kargaşaların cereyan ettiği yerlerden gelen ilk haberlerin tarihinden sonraki bir tarihte. İşte o beyanat:

"Başvekil İsmet Paşa'nın Beyanatıdır"

"Trakya'da bazı yerlerden 100 kadar Yahudi'nin İstanbul'a geldiklerini haber aldım. Başvekâlete vuku bulan şikâyetlerde, bazı Yahudiler, hususî ve mahallî tazyikler tesirile yerlerini terke mecbur olduklarını bildirmektedirler. Hâdisenin hakikî mahiyetini tahkik ettiriyorum. Fakat Cumhuriyet kanunlarına mugayir [aykırı] teşebbüslerin, kanunun ağır hükümlerine uğrıyacağını hatırlatmak isterim. Bu beyanatım, şikâyet sahiplerine de cevaptır. Şikâyet sahiplerinin Adliyeye müracaatla haklarını aramalarını ve mütecavizlerin takip etmelerini tavsiye ederim."

Bu beyanata karşı şu tespitler öne sürülebilir:

1) Polis, Vilâyet ve diğer bütün [resmî] makamlar tarafından son derece iyi bir şekilde bilgilendirilmiş olması gereken ve bir çok mültecinin geldiği İstanbul'dan sadece bir akşam önce hareket eden Başvekil'in bu olayları sadece ve gecikmeli bir şekilde kurbanların şikâyetlerinden duyması ilginçtir.
2) Beyanat yüz kadar Yahudi'den bahsederken hükümetin bu rakamın birkaç bin kişi olduğunu bilmemesi ilginçtir.
3) Mağdurlara mahkemelere başvurmalarını tavsiye etmek açıkça [onlarla] dalga geçmektir çünkü pogrom'lar polisiye olaylardır ve daha sonra yetkili adlî makamlara intikal ederler.

Şimdi basın, ilk baştaki şaşkınlık anı geçtiğinden, hâdiselerin hacmini azaltmak isteyerek [efkârı umumiyeyi] toplu göçün, gerçekte ağır tehditler olmadan, mantığın almadığı bir korku neticesinde meydana geldiğine inandırmaya uğraşıyor. Ancak burada yaşayan insanlar zaten neler olup bittiğini bildikleri için [bu nevi] haberler sadece yurt dışına yöneliktir. Hatta şu anda imkânı olup da daha emniyetli ülkelere göç etmek isteyebilecek kişilere pasaport dahi verilmeyerek, mültecilere de kaçtıkları şehir ve kasaba-

lara geri dönmeleri için baskı yapılarak [kaçan Yahudilerin geri dönmelerine çalışılmakta]. Ancak baskı sonucu geri dönenlerin sayısı çok azdır.

Kargaşaların ortaya çıkmasına neden olan siyasi sebep nedir?

Söz konusu olan şey şudur: Trakya'da yaklaşık seksen bin kadar Bulgar yaşamakta olup bunların büyük çoğunluğu Türk vatandaşlığına geçmiştir. Şu anda, sana daha önce de söylediğim gibi, Türkiye denizde İtalya'dan, karada Bulgaristan'dan korkmaktadır. Bu yüzden Trakya'yı, en azından Lozan Antlaşması ile askerden arındırılmış bölgeyi, yeniden silahlandırma siyaseti çerçevesinde söz konusu Bulgarları bu stratejik noktalardan uzaklaştırmak istemektedir. Bunda da şaşılacak bir durum yoktur. Uzaklaştırılmak istenenlerin Türk vatandaşı olmalarından ötürü bu tehcirin kanuni yollar ile yapılması imkânsız olduğundan insanları korkutarak ve terörize ederek bu noktalardan uzaklaştırılmasına çalışılmaktadır. Bu yüzden büyük çoğunluğu Türk uyruklu olan Yahudilerden başlanılmıştır. Yahudilerden başlamanın bir başka sebebi ise onların durumunda her zaman bir antisemitizm dalgasının arkasına sığınılabilme imkânıdır. Burada antisemit küçük bir derginin ortaya çıkarak Yahudilerin yok edilmelerini istemesi de tesadüfi değildir. Elbette dergi kapatıldı ve herkes söz konusu pogrom'a yurt dışından ithal edilen, yani Alman menşeli, bir antisemitizmin sebep olduğuna inandırılmaya çalışıldı. Gerçek ise bütün bu cereyan eden hâdiselerin Türklerin Rusya'nın ve belki Fransa'nın da emniyeti için Boğazlar'ı ve Trakya'yı silahlandırma kararının neticesi olmasıdır.[18]

[18] İtalyan Dışişleri Bakanlığı Arşivi, (Roma), Cabinetto Del Ministro e Della Segreteria Generale (1923-1943) Serie I GAB 476, B175, 11 Temmuz 1934 tarihli mektup.

Sonuç Yerine

Olaylar neden meydana geldi? Olayların değişik il ve ilçelerde aynı anda veya peşi sıra başlamasının nedeni neydi? Nihal Atsız ve Cevat Rıfat Atilhan'ın kışkırtıcı yayınları ne kadar etkiliydi? Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Talî'nin rolü ne idi? Olaylar kimi çevrelerce ileri sürüldüğü gibi hükümet tarafından tasarlanmış mıydı?

Türk Yahudilerinin ortak hafızası bütün bu suallere olayların, antisemit bir devlet adamı olduğuna dair Yahudiler arasında yaygın bir kanaatin mevcut olduğu Başvekil İsmet İnönü tarafından tasarlandığı, Atatürk'ün bilgisinin dışında geliştiği, Atatürk'ün gelişmelerden haberdar olmasıyla birlikte hükümetin müdahale ederek olayları bastırdığı şeklinde cevap vermekteler. Eli Şaul anılarında bu yaygın kanaati şöyle dile getirmekte:

> Trakya hâdiseleri zamanında Başvekil İsmet İnönü ve Dahiliye Vekili Şükrü Kaya idi. Hafızam beni aldatmıyorsa, İbrahim Talî Trakya Umumî Müfettişi idi. Trakya'da olup bitenler Büyük Atatürk'e ulaştırılır. Büyük Atatürk emrediyor, "Yahudileri ellemeyin, onları rahatsız etmeyin." Hatta Yahudiler arasında Atatürk'ün o zamanlarda söylediği meşhur bir sözü duyulmuştu. Yahudi düşmanlığı yapan elebaşlarını işaret ederek, "Bu kafasızlar on seneden beri yaptıklarımı bozacaklar". Polis ve jandarma kuv-

vetleri Yahudileri korumaya başladılar. Yağmalar durmuştu, fakat olan olmuştu. Trakya'dan kaçanlar bir daha Trakya'ya dönmediler. Çoğunluğu İstanbul'a yerleşti; Trakya'dan kaçan Yahudilerin bir kısmı Filistin'e gidip orada yerleştiler.[1]

Avner Levi de aynı kanaati şöyle aktarmakta:[2]

Herkesin ağzında sözbirliği etmişçesine şöyle bir öykü var. İsmet İnönü antisemitti, Trakya Yahudileri'ni evlerinden atıp İstanbul'da toplamak istedi, son anda çok daha aydın olan Atatürk, Mişon Ventura ve Gad Franko'nun ricaları üzerine işe karışıp olayları önledi. Bu öykü, Yahudi tarihinde önemli bir yeri olan *Purim* efsanesine çok uymaktadır. Efsane "Ahaşveroş" (Serhas) zamanına değinir. Serhas zamanında Yahudilerin çoğu Pers İmparatorluğu'nda yaşamaktaydılar. Serhas, devlet işlerini veziri Haman'a bırakmış, kendisini eğlenceye vermişti. Haman kişisel duygularından ötürü bütün Yahudileri yok etmek ister ve bir sarhoşluk anında Ahaşveroş'tan ilgili fermanı elde eder. Ferman tam yürürlüğe konulacak iken Ahaşveroş Yahudi asıllı karısı Ester ve Ester'in dayısı Mordehay tarafından uyarılır. Ferman iptal edilir, Haman ve yakınları cezalandırılırlar. O günden beri Yahudiler bir kurtuluş bayramı olarak *Purim*'i kutlarlar ve birçok olayı bu kalıba uydururlar.

Türk Yahudilerinin bu kanaati öznel ve duygusal bir değerlendirmeden ileri gitmemekte. Diğer yandan Prof. Dr. Ayhan Aktar[3] ve Doç. Dr. Umut Özkırımlı[4] ise olayların sorumluluğunu CHF'ye yüklemekteler. Buna karşılık Dr. Erhan Yarar Umumi Müfettiş İbrahim Tâli ile yerel resmî makamlara hiçbir sorumluluk yüklememekte, cereyan eden olayları "dünyada o

---

1 Eli Şaul, *Balat'tan Batyam'a*, (yayına hazırlayan Birsen Talay – Rıfat N. Bali), İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 198.

2 Avner Levi, "1934 Trakya Olayı Alınmayan Ders", *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1996, Sayı 151, s. 10-17.

3 Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve 'Türkleştirme' Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.82.

4 Neşe Düzel, "CHP milliyetçiliği, etnik milliyetçiliktir", *Radikal*, 15 Mayıs 2006.

günlerde süregiden anti-semitik hareketlerin, bir nebze de olsa Türkiye'de yansıması" olarak görmekte.[5] Yarar, Başvekil İsmet İnönü'nün olayların ardında TBMM'de yaptığı konuşmasını "Türkiye'nin yalnızca insani yaklaşımını değil aynı zamanda dış politik ve devlet güvenliği algılaması" olarak yorumlamakta. Yarar'ın İnönü'nün demeci hakkındaki ikinci yorumu ise şöyle:[6]

> Burada önemli olan bir başka husus İnönü'nün, Türkiye Yahudilerini, devletin birinci sınıf bir vatandaşı olarak görmesi ve haklarının kaynağının Anayasa olduğuna işaretidir, ancak İnönü'nün diğer vurgulaması yani Trakya olaylarının ardında yabancı bir ajitasyona işaret etmesi daha önemlidir.

Birgün gazetesinde yayınlanan makalesinde ise Burak Cop, aynen Türk Yahudileri gibi, açıkça dile getirmemesine rağmen olayların sorumluluğunu İsmet İnönü ve CHP'ye yüklemekte:[7]

> 1930'ların Avrupası'ndaki kötü örneklere rağmen, Atatürk'ün sağlığında 1934 Trakya Olayları dışında (ki bu da zaten rejimin tertiplediği bir komplo değil, tabandan gelen faşist bir harekettir) Türkiye'de gayrimüslim azınlıkların ciddi bir baskıya maruz kalmaması; '20 Kur'a Askerlik', Varlık Vergisi, 6-7 Eylül gibi olayların hep 1938 sonrasında olması tesadüf değildir.

"Olayların müsebbibi kimdi?" sualine berrak ve kesin bir cevap vermek hiç de kolay değil. Bunun en önemli nedeni resmî belgelere erişmekteki zorluklardır. Bu belgelerin bulunduğu arşivlerin bir kısmı, örneğin olaylara adları karışan ve yargılanan şahısların Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki duruşma kayıtları, ya mevcut değildir veya erişilmesi şimdilik kaydıyla imkânsız-

---

5 Erhan Yarar, *Tarihsel Dönüşüm Filistin Sorunu Temelinde Türk Dış Politikası ve İsrail Devletini Tanıma Süreci*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s. 125.

6 Erhan Yarar, a.g.e., s. 126-127.

7 Burak Cop, "Türkiyeli'ye alışalım artık", *Birgün*, 13 Şubat 2007.

dır. Dolayısıyla olaylar hakkında nihai bir sonuca varabilmek için MİT, T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı, Trakya Umumî Müfettişliği, Dahiliye Vekâleti ve Emniyet Genel Müdürlüğü arşivlerinde günümüze kadar ulaşmış belgeler şayet mevcutsa, bunların tasnif edilip araştırmacılara açılmaları şarttır. Bu kaynaklara şimdilik erişilemediğinden eldeki mevcut verilerden yola çıkarak bir tahlil yapılmaya gayret edilecektir.

I- OLAYLARI MEYDANA GETİREN ETKENLER

a) Nihal Atsız ve Cevat Rıfat Atilhan'ın Etkileri

Atsız'ın, Edirne Erkek Lisesi'nde öğretmenlik yaptığı süre zarfında yayınladığı *Orhun* dergisindeki yazıları ve konuşmalarıyla olayları hızlandırdığı, halkı tahrik ve teşvik ettiği bir gerçektir. Nihal Atsız'ın öğrencilerinden Mehmet Orhun'un anılarından *Orhun* dergisinin Edirne gençliği ve halkı üzerinde yarattığı etkinin önemi açıkça görülmekte. Cevat Rıfat Atilhan ve *Millî İnkılâp* dergisinin etkisini de yok varsaymak doğru değildir. Tirajları bilinmemesine rağmen şayet *Orhun* ve *Millî İnkılâp* son derece marjinal dergiler olsalardı, ne Türkiye Hahambaşılığı, ne de İstanbul basını onları ciddiye alırdı. Dahası *Orhun* ve *Millî İnkılâp*'ın antisemit yayınlarıyla olaylar çabuklaştırdığı değişik tanıklar tarafından da tekrarlanmıştır. Yıllar sonra bizzat Atilhan *Millî İnkılâp*'ın olayların meydana gelmesinde etkili olduğunu kabul edecekti:

> 1934 senesi Temmuz ayı başlarında *Millî İnkılâp* gazetesiyle yapmış olduğum samimi ve heyecanlı neşriyat, bir akalliyet tarafından çeşitli hilelere maruz kalan Trakya ve Boğazlar halkını haklı olarak heyecanlandırmış ve 3 Temmuz'da başlayan bir muhacerat hareketi ile Trakya ve Boğazlardaki Yahudiler bir anda ve her türlü vasıtaya müracaat ederek İstanbul'a üşüşmüşlerdir.[8]

---

[8] Cevat Rifat Atilhan, *Türk Oğlu! Düşmanını Tanı!*, Aykurt Neşriyatı, 4. baskı, İstanbul, 1966, s. 11.

The New York Times gazetesinde yer alan *Millî İnkılâp* dergisinden onbin nüsha gibi çok ciddi bir miktarın Trakya'da dağıtıldığına dair yer alan İstanbul mahreçli haberi de göz önünde bulundurulduğunda bu yayının hiç de sanıldığı gibi marjinal olmadığı fark edilecektir. Atilhan'ın Almanya'yı ziyaret ettiği, Alfred Rosenberg tarafından kabul edildiği, *Der Stürmer* dergisinin klişelerini *Millî İnkılâp*'ın kapaklarında kullandığı, Nazilerden maddi destek aldığı göz önüne alındığında *Millî İnkılâp*'ın onbin nüsha basması mümkün gözükmekte. Hükümetin olayların patlamasına kadar dergiyi yasaklamak için herhangi bir girişimde bulunmaması ve seyirci kalmayı tercih etmesi ise hem düşündürücüdür, hem de izaha muhtaçtır. Bunun ihmal mi, yoksa göz yumma mı olduğu meçhuldür.

b) Genelkurmay Başkanlığı'nın "Güvenilmez Unsurlar"ı Trakya'dan Uzaklaştırma Kararı

Olayların başlamasına neden olan önemli bir diğer sebep Türkiye ile Bulgaristan ve İtalya arasında savaş çıkma ihtimali üzerine Trakya'nın askerî öneminin artmasıydı. Nitekim olayların yatışmasından kısa bir süre sonra Sofya'daki Amerikan delegasyonu Edirne ve civarında hummalı bir şekilde yolların tamir edildiğini, köprülerin inşa edildiğini ve bunlara refaketen askerî birliklerde bir hareketlilik görüldüğünü rapor edecekti.[9] Amerikan Büyükelçisi Robert P.Skinner'e göre, Türkiye Cumhuriyeti bir dünya savaşının kaçınılmaz olduğuna, savaş çıktığında ise İtalya'nın Asya'da yayılmayı talep edeceğini, bunu da engellemenin tek yolunun Türk Silahlı Kuvvetleri'nin savaşa hazırlanması olduğuna inanmaktaydı. Bu nedenle askerî harcamalar bütçenin yarısını teşkil ediyordu.[10] Robert P. Skinner 13

---

[9] NARA, RG59 Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 20 Temmuz 1934 tarih ve 867.2/48 sayılı belge.

[10] NARA, RG59 Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 22 Mayıs 1934 tarih ve 867.24/38 sayılı belge ve ekindeki 7 Temmuz 1934 tarihli belge. 1934 yılının Mayıs ayında tütün, içki, kağıt, pamuk ipliği ve benzeri bazı maddelerden vergi alınmasını öngören Millî Müda-

Haziran 1934 tarihli yazısında ise Genelkurmay Başkanlığı'nın Trakya'da mekanize bir Kolordu kurmaya, bunun için de önemli miktarda kamyon, motosiklet, askerî çekici ve makineli tüfek satın almaya karar verdiğini bildirmekteydi.[11] Amerikan Büyükelçiliği maslahatgüzarı G. Howland Shaw'a göre Ankara'da İtalya'nın Türkiye üzerinde toprak emelleri olduğuna dair köklü bir inanç yerleşikti. Ancak bu yeni bir durum değildi. Bu inanç her zaman Türklerin zihninde mevcuttu ve Oniki Ada'nın Ege sahillerine yakınlığından kaynaklanıyordu. Alttan alta her zaman mevcut olan bu zihniyet Mussolini'nin 18 Mart 1934 günü yaptığı ve Türk çevrelerinde İtalya'nın Afrika ve Asya üzerinde emelleri olduğunu söylediği konuşmayla bir saplantı haline gelmişti. Ayrıca Leros Adası'nda önemli bir İtalyan havaalanının kurulması ve İtalya'nın Bulgaristan'a askerî teçhizat tedarik ettiği haberleri de bu saplantıyı güçlendirmişti. Ancak daha da kötü bir gelişme yaşanacaktı. İzmir Muhkem Bölgesi Komutanı Hüseyin Hüsnü Emir Paşa 1934 yılının ilkbaharında bölgenin askerî planlarını İtalyanlara satacak ve Rodos'a kaçacaktı.[12] İstanbul'daki Amerikan Başkonsolosluğu 1934 yılının Eylül ayında düzenlediği bir raporda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin muhtemel bir savaşa karşı askerî hazırlıklarını arttırdığını gözlemleyecekti.[13] Buna ilaveten stratejik yol ve mevziler inşa edilerek Çanakkale Boğazı da muhkem hale getirilmekteydi.[14] Bu hazırlıkların sonucunda 1935 yılının Temmuz ayında hükümet Kırklareli ve çevresini askerî mıntıka ilan edecekti. Bu bölgede sadece Müslümanlar ikamet edebilecek, Türk uyruklu gayri

---

faayı Koruma lâyihaları kabul edilecektir. Bkz. "Millî Müdafaa Vergileri", *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1934.

11 NARA, RG59 Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 13 Haziran 1934 tarih ve 867.24/41 sayılı belge.

12 NARA, RG59 Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 1 Eylül 1934 tarih ve 867/00/3006 sayılı belge.

13 NARA, Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 1 Eylül 1934 tarih ve 867.00/3006 sayılı belge.

14 "The Gates to Turkey", *The New York Times*, 4 Kasım 1934.

Müslimler ve yabancı uyruklular özel izin ve jandarma refakatinde bölgeye girebileceklerdi.[15]

Tek Parti döneminde gayri Müslimlerin Türkiye Cumhuriyeti'ne sadakatlerine kuşku ile bakıldığı unutulmadığı takdirde, Trakya'nın askerî açıdan öneminin artmasının bölgede yaşayan gayri Müslim Türkler ile yabancı uyrukluların Türk Silahlı Kuvvetleri ve hükümet tarafından "düşman hesabına casusluk yapmaya meyilli unsurlar" olarak görüldükleri de kolaylıkla anlaşılabilir. Hal böyle olunca Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu unsurları bölgeden uzaklaştırmak istemesi "mantıklı" bir davranıştı. Birçok değişik kaynak bu varsayımı doğrulamakta. Örneğin İbrahim Talî'nin halefi Umumî Müfettiş Kâzım Dirik'in oğlu anılarında Edirne Yahudilerinin tehcir edilmelerinin sorumluluğunu Mustafa Muğlalı Paşa'ya yüklemekte::[16]

> Aynı yıl, gayet sert bir kumandan olan Muğlalı Mustafa Paşa'nın Yahudileri Edirne'den sürme girişimi üzerine, böyle bir hareketin İzmir'e de bulaşması tehlikesini önlemek için gayet sıkı önlemler aldı babam ve bunu başardı.

Bir diğer örnek Midilli'deki Türk Konsolos Muavini'nin mahalli basındaki haberleri özetlerken aktardığı Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Çanakkale'de yaşayan gayri Müslimlere bölgeyi terk etmelerini bildirdiğine dair haberlerdir:[17]

> Çanakkale mıntakasım tahliye etmeleri mahalli mezkur askeri kumandanlığınca gayri müslim ahaliye emir olduğu gibi fimabait [bundan sonra] Boğazlardan geçecek vaporların da yalınız gündüz mururlarına [geçişlerine] müsaade edildiği haberi üzerine korkan musevilerin akın halinde İstanbula kaçdıkları haber

---

[15] "Turkey Sets Up Armed Zone", *The New York Times*, 22 Temmuz 1935.

[16] Orhan Dirik, *Babam General Kâzım Dirik ve Ben*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 63.

[17] T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya 94C14, Fon kodu 30..10.0.0, yer no 110.734..14 sayılı ve 11 Ağustos 1934 tarihli belge.

alınmıştır. Bu iltica keyfiyetinin güya kendilerinin malumatı olmaksızın meydana geldiği yolunda mahafili resmiyenin [resmî makamların] beyanatına rağmen, musevilerin Türkiyeden tebidi [uzaklaştırılmaları] ittihaz [kabul] edilmiş bir karara müstanit olduğu muhakkak ad ediliyor, bu mıntakalarda yaşayan müslüman ahali işsizlikten ve muzayikadan şikâyet ile musevilerin bütün ticareti ellerine aldıklarını öne sürerek vaki teşebbüs ve müracaatları üzerine Türkiye hükumeti tarafından bu tetbire karar verilmiştir.

Selanik'te yayınlanan *Makedonia* gazetesine göre de Yahudilerin tehcir edilmelerine TBMM'nin gizli bir celsesinde karar verilmişti. Sebebi de yabancı güçlerin âleti olmakla suçlanmalarıydı.[18] Bulgar kaynaklarına göre 4 Temmuz günü İstanbul'daki Bulgar Büyükelçiliği'ne gelen demircilikle meşgul Bulgar uyruklu Deçev biraderler askerî bölge ilan edildiği için Çorlu'dan sürülmüş, ellerindeki işlerini bitirmeleri ve müşterilerden para tahsil etmeleri için yeterince zaman bile verilmemişti. İstanbul'daki Bulgar Büyükelçiliği'nin 2 Temmuz tarihli raporuna göre Çanakkale ve Gelibolu Yarımadası'nda yaşayan az sayıda Bulgar uyruklular da Türkiye'yi terk etmeye zorlanmışlardı.[19] Kırklareli'nde yaşayan dört Bulgar ailesi de sınırdışı edilmişti.[20] *Der Stürmer* dergisinin "Cev" rümuzlu İstanbul muhabiri (muhtemelen Cevat Rıfat Atilhan) Trakya'da cereyan eden olaylara atıfta bulunurken şu yorumda bulunacaktı:[21]

Kayda değer bir diğer husus da, Çanakkale boğazı çevresinde askeri önlemler almaya kararlı olan hükümetin kısa bir süre önce tüm Yahudileri Trakya'dan ve Çanakkale Boğazı bölgesinden sürmüş olması. Gerekçe: Siyasi açıdan güvenilmez olmak ve casusluk tehlikesi.

---

18 "Terrible Plight of Refugees", *Jewish Telegraphic Agency*, 7 Temmuz 1934, s. 3.

19 Timur Öztürk, a.g.e., s. 65.

20 NARA, Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 20 Temmuz 1934 tarih ve 867.20/48 sayılı belge.

21 "Die Juden in der Turkei", *Der Stürmer*, 1934, no. 29, s. 2.

Selanik'te yayınlanan *Action* gazetesine göre Edirne civarındaki köylerde bulunan çok sayıda asker de yağmaya katılmıştı. Bu da olayların önceden tasarlandığının işaretiydi.[22]

Olaylardan bir yıl sonra Dahiliye Vekili Şükrü Kaya bir basın toplantısında sarf ettiği şu sözlerinden görüleceği gibi Trakya'nın güvenliği Türkiye'nin önde gelen meselelerinden biriydi:[23]

> Bulgaristana karşı vaziyetimiz hasmâne değildir. Fakat bu memleket bizim gösterdiğimiz dostluğa karşı iyi karşılık göstermiyor. Bu sebeple Trakyayı kuvvetlendirmek mecburiyetindeyiz. Trakya bizim için hem İstanbul, hem Boğazlar meselesi demektir. Trakya, İstanbul, Boğazlar bizim elimizde olmazsa Türkiye bir Afgan gibi bir şey olur. Trakyayı takviye için burasını iskân edeceğiz. On senede buraya en aşağı beş yüz bin nüfus yerleştireceğiz. Burasını indelhace [icabında] kendi kendini müdafaa edebilir bir hale getireceğiz. Bulgaristanın sekiz kolordusu varsa biz de Trakyada sekiz kolordu bulunduracağız. Dokuz kolordusu olursa kuvvetlerimizi dokuz kolorduya çıkaracağız. Bundan başka şark vilâyetlerimizi de iskân edeceğiz. Buradaki Kürt ekalliyetini Türk unsuruna karşı _ nisbetinde bırakacağız. İstanbuldaki ekalliyetler meselesi mühim değildir. Memleketimizin şark vilâyetlerindeki Kürt meselesi halledilirse som Türk bir devlet haline gelmiş oluruz. İstanbulda Yahudiler ile Ermeniler bize intibak etmeğe çalışıyorlar. İntibak edemeyecek olanlar Rumlardır. Bunlar fırsat buldukça Yunanistana istinat ediyorlar [güveniyorlar].

Trakya'da yaşayan Yahudilerin bölgeden uzaklaştırılmak istenmeleri bir bakıma Japon İmparatorluğu Deniz Kuvvetleri'nin 7 Aralık 1941 günü Pearl Harbour Limanı'nda bulunan

---

22 H.J.B., "Une forte vague d'antisémitisme déferle sur la Thrace Turque", *Israel*, 19 Temmuz 1934, s. 4-5 ve NARA, RG 59 Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 24 Temmuz 1934 tarihli ve 867.4016/Jews/8 sayılı belge.

23 Asım Us, *1930-1950 Hatıra Notları*, Vakit Matbaası, İstanbul, 1966, s. 93.

Amerikan Deniz Kuvvetleri'ne ait Pasifik Donanması'na karşı gerçekleştirdikleri ani baskın sonrasında yaşananlara benzemektedir. Ani baskın sonrasında Birleşik Amerika Cumhuriyet Başsavcısı Francis Biddle 29 Ocak 1942 tarihinde Amerika'nın Pasifik kıyısındaki bazı bölgeleri stratejik alan ilan edip bölgede ikamet eden "düşman yabancılar"ın bölgeden uzaklaştırılmalarını emreden bir dizi karar yayınlayacaktı. 19 Şubat 1942 tarihinde de Başkan Roosevelt, Harp Sekreteri'ne bazı bölgeleri "askerî bölgeler" ilan etme ve bu bölgelerde ikamet eden yabancı veya Amerikan uyruklu Japon kökenli kişilerin bölgeden uzaklaştırılmalarını emredecekti.[24] Bu emrin altında yatan kaygı Japon kökenli Amerikalıların Japonya lehine casusluk yapma ihtimaliydi. Bölgeden uzaklaştırılan 110.000 Japon kökenli Amerikalılar temerküz kamplarında enterne edileceklerdi. Bu uygulamaya 1945 yılının sonunda son verecekti.

c) MTTB ve Halk Evleri'nin Rolü

Trakya Olayları'nda derinliğine incelenmemiş bir diğer husus MTTB ile Halk Evleri'nin bir rolü olup olmadığıdır. Olaylardan sadece dört ay önce Yahudilere karşı eylemlerde bulunan NSDAP'ın paramiliter örgütü *Hitler Jugend*'in (Hitler Gençliği) ikinci başkanı M. Karl Nabesberg İstanbul'u ziyaret edecekti. Nabersberg ziyaretinin amacını şöyle açıklayacaktı:[25]

> Türkiye'deki Alman gençlerine gamalı haçı havi olan Alman bayrağını getirdim. Bu meyanda memleketinizde Türk ve Alman gençliği ile de temas edeceğim. Almanya'daki Hitler Gençlik Teşkilatı her memleketin gençlik teşkilâtiyle tanışmak ve münasebet tesis etmek istiyoruz. Ankara'ya bu maksatla ve hükûmet erkâniyle tanışmak üzere gidiyorum. Seyahatimin siyasî hiçbir mahiyeti yoktur.

---

[24] Allan R. Bosworth, *America's Concentration Camps*, W.W. Norton and Company Inc., New York, 1967, s. 254.

[25] "Alman Gençlik Teşkilatı İkinci Reisi Bugün Geliyor", *Hakimiyeti Milliye*, 6 Mart 1934.

Nabersberg'in Ankara'da yaptığı temaslar hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Tek bilinen Hitler'in İstanbul'da yaşayan Alman gençlerine gönderdiği bayrağı 9 Mart akşamı Teutonia Kulübü'nde onlara teslim ettiğidir.[26] Halûk Karabatak'a göre CHF Umumi Kâtibi Recep Peker MTTB'nin *Hitler Jugend*'i örnek alması gerektiğini düşünüyordu.[27] *Hitler Jugend*'in Türk Ocakları'nın halefi Halk Evleri ve MTTB ile temaslarda bulunup bulunmadığı meçhuldür. Ancak 1932 ve 1934 yıllarının Şubat aylarında Edirne, Kırklareli, Uzunköprü, Tekirdağ ve Çorlu'da kurulan[28] Halk Evleri'nde toplanan gençlerin Trakya'daki olaylara iştirak ettiklerine dair birçok tanıklık mevcuttur. CHF'nin kültür kolu olarak faaliyet gösteren Halk Evleri gençliğinin nasıl kışkırtılıp olaylara iştirak etmelerinin sağlandığı ise meçhuldür.

d) Muhacirleri Trakya'da İskân Etme Siyaseti

Olayların meydana gelmesindeki bir diğer neden Balkanlar'dan gelen muhacirlerin Trakya'ya yerleştirilmek istenmesiydi. *Cumhuriyet* yazarı Abidin Daver olayların sona erdiği günlerde yayınladığı bir yazısında Balkanlar'dan gelen muhacirlerin Trakya'ya yerleştirilmelerini tavsiye edecekti:[29]

> Gazeteler, bu sene memleketimize Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristandan 50,000 muhacir geleceğini yazıyorlar. Bu haberi okuyup ta memnun olmamak kabil değildir. Çünkü, 50,000 ırktaşımız anavatana yerleşecek, nüfusumuz 50,000 kişi artacak, 50,000

---

[26] "Hitler bayrağı", *Cumhuriyet*, 10 Mart 1934. Teutonia, merkezi Tünel, Galip Dede Caddesi'nde bulunan ve 1847 yılında kurulan bir kulüptür. Kulübün kurucuları İstanbul'da bulunan Alman tüccar, sanayici, mühendis, teknisyen ve sefaret mensuplarıydı. NSDAP iktidara geldikten sonra Teutonia Nazilerin toplantı yaptıkları bir yer haline geldi. (İstanbul, "Teutonia Alman Kulübü", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993-1995, Cilt 7, s. 259.)

[27] Halûk Karabatak, "1934 Trakya Olayları ve Yahudiler", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1996, Sayı 146, s. 4-16.

[28] *1935 Halk Evleri*, Ankara, t.y.

[29] Abidin Daver, "Muhacirler Trakyada yerleştirilmelidir", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1934.

Türk Balkan ellerinde ekalliyet muamelesi görmekten kurtulacak demektir.

Gazetelerde, bu kardeşlerimizin iskânlarma ait bir hayli tafsilât varsa da nerelere iskân edilecekleri hakkında malûmat yoktur.

Balkanlardan gelecek Türkler için en iyi iskân mıntakası, muhakkak, Trakyadır. Çünkü Tuna boyu ile Trakya arasında, iklim itibariyle fark olmadığı gibi fark olsa bile, Türkiyenin elinde Avrupada kalan son toprakların muhafazası için en büyük istinatgâh [dayanak] insan kuvveti, nüfustur.

İskân Kanunu'na göre hükümetin uygulayacağı siyaset neydi? Dahiliye Vekâleti'nin kimlerin muhacir olarak kabul edileceğine dair hazırladığı bir talimatname bu suale cevap vermekte. Bu talimatnamenin ikinci maddesinde "Türk ırkına mensup olupta müslüman bulunanlar alelitlak [genellikle] muhacir olarak kabul edilirler. Tatarlar, karapapaklar, pomaklar, boşnaklar, gürcüler, meskûn çingeneler de müslüman oldukları takdirde kabul olunurlar" diye belirtilmekte. Talimatnamenin dördüncü maddesine göre "Türk kültürüne bağlı olmıyan muhacirler"e muhacir kağıdı verilmeyecek, iskân edilmeyecek, ikamet tezkeresi verilecek ve bunlar ecnebi muamelesine tâbi olacaklardı.[30] İskân edilecek muhacirlerde "Müslüman olmak" şartının tercih sebebi olması bir yerde gelecek olan muhacirlerin Trakya'da yaşayan gayri Müslimleri ikame etmelerinin arzu edildiğine işaret etmekte. Nitekim Çanakkaleli bir tanık muhacirlere "Trakya'daki Yahudilerin bütün malları sizin olacak" şeklinde de vaatler bulunulduğunu, bu nedenle özellikle Romanyalı muhacirlerin Yahudileri müthiş kıskandıkları, "çıfıtlar siz gitmediniz mi buradan?" sözleriyle Çanakkaleli Yahudileri taciz ettiklerini hatırlamakta.[31] Bu iskân siyaseti çerçevesinde 1934 yılında Bulgaristan ve Romanya'dan gelen muhacirlerin bir kısmı Çorlu, Hayrabolu ve Trakya'da "Türkmen Çiftliği" adı altında yeni kurulan köyle-

30 "Kimler muhacir olarak kabul edilecekler?", *Akşam*, 10 Temmuz 1934.

31 Benvenuta Varon, Kurtuluş, İstanbul, 19 Haziran 2005 tarihli görüşme.

re yerleştirileceklerdir.[32] Bilâl N. Şimşir'e göre Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 1934 yılı için 8.682, 1935 yılı 24.968 idi.[33] İskân edilen muhacirlerin sayısı konusunda en sıhhatli bilgiyi Manisa milletvekili Refik Şevket İnce'nin bir sorusu üzerine Dahiliye Vekili Şükrü Kaya verecektir. Kaya 12 Kasım 1934 günü TBMM'de yaptığı konuşmada telaffuz ettiği rakamlara göre iskân edilen muhacir sayısı şöyleydi:

1 Haziran 1933 – 1 Haziran 1934 arası

Geldiği yer	Gelen aile sayısı	Nüfus sayısı
Yugoslavya	337	1.383
Bulgaristan	956	4.743
Rusya	642	4.248
Suriye	47	235
On iki Ada	52	252
İran	230	1.112
Batı Trakya	5	9
Romanya	749	3.337

1 Haziran – 1 Kasım 1934

Geldiği yer	Gelen aile sayısı	Nüfus sayısı
Yugoslavya	496	1.959
Bulgaristan	1.519	5.059
Romanya	972	4.337
Rusya	37	182
Suriye	28	95
On iki Ada	62	161
Kıbrıs	3	23
Afganistan	1	5
İran	12	49
Batı Trakya	19	54

---

[32] "İbrahim Tali Beyin beyanatı", *Zaman*, 18 Ekim 1934.

[33] Bilâl N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yaymevi, Ankara, 1986, s. 211.

Bu muhacirler Trakya, Antalya, Elazığ ve Diyarbakır'a yerleştirilmişlerdi. 1 Haziran 1933 – 1 Kasım 1934 tarihleri arasında Trakya'ya yerleştirilen nüfus 14.136 idi.[34] 9-16 Mayıs 1935 tarihleri arasında düzenlenen CHP Dördüncü Büyük Kurultayı'nda nüfus işleri tartışıldığı sırada Dahiliye Vekili Şükrü Kaya nüfus büyümesinin en önemli kaynağının bir yandan "halkın çoğalması", diğer yandan "göçmenler" olduğunu açıklayacak, bu konuda açıklamalarda bulunurken en fazla göçmenin Trakya'ya yerleştirileceğini bildirecektir:[35]

> Memleket haricinde son zamanlarda bırakılan Türk unsurları, gerek ana vatana iltihak etmek, ve gerek bu memleketin sınırları içinde bir meslek tutarak yaşamak için memlekete gelmek arzusunu göstermektedirler. Göçmenler her sene gelmektedirler. Bunların miktarı toplu olarak 1 milyon 200 bin kadardır. Bunlar Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavyadan büyük bir akın halinde gelmektedirler. Geçen sene de geldiler. Fakat elimizde alınmış tedbir olmadığı için kendilerini mene mecbur kaldık. On ay zarfında gelenler 19 bin vardı. Bunlar Trakyaya yerleştirilmişlerdir. Bu miktarın 50 bine varması muhtemeldir. Biz tedbirlerimizi bu miktar üzerine aldık. Trakyada bu günkü nüfus kadar nüfus teksif etmek Hükûmetin ilk kademede olan bir kararı, ve ideali ve bir programıdır. Trakya arazisi boldur, sıhhatlidir. Fakat, bazı yerlerde bataklıklar vardır. Bunlar da kurutulabilir. Binaenaleyh, Çanakkale de dahil olduğu halde, bütün Trakyaya beş altı sene zarfında, 600 bin nüfusu oturtmak kabil olacaktır. Bunun için, çekilecek zahmet iki idi; biri topraktı, toprak meselesinin nasıl halledileceği Parti proğramına geçmiştir. İkincisi de, para idi. Yapılan uzun tecrübeler neticesinde bunların iskânı için yapılacak evlerin az masrafla yapılabileceğine kanaat hâsıl oldu. İcab eden tahsisatı, Maliye ba-

---

34 "Dahiliye Vekilimiz muhacirlik ve iskân siyasamız hakkında Meclise değerli izahat verdi", *Hakimiyeti Milliye*, 13 Kasım 1934 / *TBMM Zabıt Ceridesi*, 12 Kasım 1934, İçtima 3, Celse 1, s. 14-19. Bu konuşmanın tam metni şu yayında da yer almakta: "Türkiye'de Nüfus hareketleri: Muhaceret", *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı 95, Birinciteşrin 1934, s. 3-12.

35 *C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası 9-16 Mayıs 1935*, Ankara, Ulus Basımevi, 1935, s. 143.

kanlığı vermiştir ve daha da verecektir. Binaenaleyh, bu sene 35-50 bin kadar nüfusu Trakyaya yerleştireceğimizi umud ediyoruz.

Bir başka kaynağa göre 1935-1939 yılları arasında Trakya'nın dört büyük kentine yerleştirilecek göçmen sayısı şöyleydi:[36]

Şehir	1935	1936-1939
Kırklareli	30.000	44.000
Çanakkale	30.000	44.000
Tekirdağ	15.000	40.000
Edirne	15.000	45.000
Toplam	90.000	173.000

Yrd. Doç. Dr. Mithat Atabay'a göre ise 1934-1939 yılları arasında sadece Çanakkale'ye yerleştirilen göçmen sayısı 579 aile, 3.394 kişi idi.[37]

e) Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Talî'nin Rolü

Hadiselere tanık olan Yahudiler olayların başlamasında Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Tâli'nin çok etkili olduğunu söylemekteler. Olayların cereyan ettiği tarihten yaklaşık yarım yüzyıl sonra ailesi olayları yaşamış olan Kanadalı bir Musevi hanım Umumi Müfettiş İbrahim Talî'nin Trakyalı Yahudi ailelerin servetlerinin büyüklüğü karşısında şoka uğradığım ve durumu "normalleştirmek" için bir şeylerin yapılması gerektiği hükmüne vardığını söyleyecekti.[38] Amerikan Büyükelçiliği'ne göre İbrahim Talî işlerin süratle yerine getirilmesi için sert yöntemlere başvuran birisiydi. Yahudilerin zoraki tehciri de bunun bir

---

[36] "Trakya İskânı (1)", *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı 108, Birincikanun 1935, s. 19-23.

[37] Mithat Atabay, "1877-1950 yılları arasında Çanakkale'ye göçler", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı 3, Mart 2005, s. 106-133.

[38] Ellie Cohen, *Atatürk, Inönü and the Jews*, yayınlanmamış inceleme, s. 32.

örneğiydi.[39] İbrahim Tâli'nin olaylardan önce yaptığı teftiş gezisinin raporu dikkatle incelendiğinde Yahudilerin Talî'yle ilgili kişisel değerlendirmelerinin doğru olduğu görülecektir. İbrahim Talî'nin düzenlediği rapora göre Trakya'da şöyle özetlenebilecek bir "Yahudi meselesi" mevcuttu:

a) Yahudiler Trakya'nın iktisadi hayatına hâkimdiler. Bu hâkimiyetlerini köylüleri ve memurları rüşvetle, hileyle kandırarak sürdürmekteydiler,

b) Türkçe konuşmaya, Türk kültürünü ve Türk ülküsünü benimsemeye niyetleri yoktu,

c) Bulgaristan hesabına casusluk yapmaya meyilliydiler.

Bu durumun düzeltilmesi için İbrahim Talî'nin öngördüğü çare Yahudilerin iktisadi hayattaki hâkimiyetlerine son vermekti. Talî'nin bir ay süren teftiş gezisi boyunca temasta olduğu mülkî ve askerî erkânla "Yahudi meselesi"nin nasıl bir çözüme kavuşturulması gerektiği hususunda görüş alışverişinde bulunduğu muhakkaktır. Talî'nin raporundan görülebileceği gibi bölge halkı Yahudi tüccar ve esnaftan azami derecede şikâyetçiydi. İbrahim Talî'nin olaylardaki etkisi konusunda cevabı meçhul olan bir husus Talî'nin raporunu 23 Haziran günü Başvekâlet'e ve Dahiliye Vekâleti'ne sunmasına rağmen CHF Umumi Kâtibi Recep Peker'e sunmak için neden 10 Temmuz gününü beklediğidir.

f) Yahudilerin Türkleşmeleri Meselesi

Halkın ve mülkî amirlerin şikâyet ettikleri bir diğer husus ise Yahudilerin Türkçe konuşmamaları ve cemaat hayatı sürdürmeleri idi. Edirne Yahudileri adına Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ile görüşen heyette yer alan avukat Daniyel Şimşi'nin,

---

[39] NARA, Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944, 29 Haziran 1934 tarih, 867.4016/Jews/9 sayılı belge.

> Millî camiaya uymak ve onun dilini kullanmak için yaptığımız teşebbüslerin iyi karşılanmadığını ve vilâyetten lâzım gelen hüsnü muameleyi görmediğimizi, Türk ve musevîleri biribirlerine yaklaştırmak maksadiyle açılan klüplere Türk olarak kayıtlananlara büyüklerin fena nazarla baktıklarını ve bu suretle Türk musevî kaynaşmasına mâni olunduğu[40]

sözleri ise Türkleşmemekle eleştirilen Trakyalı Yahudilerin Türkleşmek için attıkları adımların karşılık görmediğini göstermekte. Bu da Yahudileri Türkleşmemekle eleştiren siyasi seçkinlerin aslında eleştirilerinde pek samimi olmadıklarını ve Yahudilerin Türkleşmelerini pek arzu etmediklerini ortaya koymakta.

g) CHF Umumi Kâtibi Recep Peker'in Vilâyetlerin Fırka Reisliklerine Gönderdiği Tebliğ

Recep Peker'in vilâyetlerin Fırka Reisliklerine gönderdiği tebliğde yer alan mahalli fırka idarecilerinin olayların gelişmesinden nasıl haberdar oldukları, Kırklareli'ndeki olaylarda fırka reisleri ve üyelerinin rolü gibi suallerden en sonuncusu olan "Nihayet meselenin telkin, hazırlık ve tatbik devirlerinde Fırka Kâtibi Umumiliğine haber vermek vazifesi ne için yapılmadı?" sorusu oldukça can alıcıdır ve CHF'yi zan altmda bırakmaktadır. Bu sual sanki olayların önceden belli bir plan içinde tasarlandığı intibasını vermekte. Zafer Toprak'm bu konudaki yorumu şöyle:[41]

> Bu son fıkra bizce anlamlıdır. Belgede yer alan "meselenin telkin, hazırlık ve tatbik devirlerinde Fırka Katibiumumiliğine haber vermek vazifesi ne için yapılmadı?" satırı, eğer "mesele" Yahudi mahallelerinin yağmalanması ise, fırkayı zan altında bırakmakta-

---

[40] Hamdi Oğlu, "Edirne Yahudileri Şükrü Kaya Beye ne söylediler?", *Haber Akşam Postası*, 13 Temmuz 1934.

[41] Zafer Toprak, "1934 Trakya Olaylarında Hükümetin ve CHF'nin Sorumluluğu", *Toplumsal Tarih*, Ekim 1996, Sayı 34, s. 19-25.

dır. Bir diğer deyişle Recep Peker merkezin bilgilendirilmeyişinden yakınmaktadır; olayların vahametini göz önünde bulundurarak ve 1 nolu paragrafta yer alan "yeni devletin gidişine esas teşkil eden prensiplere sadık ve nizamnamedeki usullerle birbirine bağlı ağır mesuliyet taşır siyasi bir teşkilat"m genel sekreteri olarak "neden engel olmadınız" yerine "telkin, hazırlık ve tatbik aşamalarında genel sekreterliği neden bilgilendirmediniz" tarzındaki serzenişi fırkaya doğrudan sorumlu kılmaktadır.

II- BİR TAHLİL DENEMESİ

Bütün bu verilerin ışığında, ihtiyat payı elden bırakılmadan, ilk başta ortaya atılan suallere karşılık şu izahat getirilebilir.

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nm Trakya Umumi Müfettişlik Teşkilatı Maaş, Ücret ve Masrafları Hakkında Kanun'un TBMM'de kabulü sırasmdaki görüşmelerde yaptığı konuşmada söylediği[42]

> Malumu ihsanmızdır ki Trakya, bu Türk vatanının, Türk kanile en mebzul [bol] olarak yoğurulmuş aziz bir parçasıdır. Trakya, Türk medeniyetini, kurun vusta [ortaçağ] karanlıklarında Avrupa'ya götüren, inkişafımızın köprü başı olmuştur. Bu köprüyü ve bu aziz toprağı, vatanımızın her kısmı gibi hassasiyetle imar etmeğe ve inkişaf ettirmeğe mecburuz

sözleri Trakya'nm önemini belli etmekte. Avner Levi'nin de belirttiği üzere, Balkan Savaşları, Edirne'nin işgali, Birinci Dünya Savaşı sonrasında bölgedeki Yunan hâkimiyeti Trakya halkını son derece huzursuz edecek, yabancılara ve azınlıklara karşı düşmanlık ve husumet duygularının yeşermesine yol açacaktı.[43]

---

[42] *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt 2, I:32, 22 Mart 1934, s. 152, aktaran Halûk Karabatak, "1934 Trakya Olayları ve Yahudiler", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1996, Sayı 146, s. 4-6.

[43] Avner Levi, "1934 Trakya Yahudileri Olayı – Alınmayan Ders", *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1996, Sayı 151, s. 10-17.

Cumhuriyet döneminde Türk Yahudi cemaati Devlet ile en pürüzsüz ve sorunsuz ilişkilere sahip azınlık cemaatiydi. Bu mevkiinden ötürü de diğer cemaatlerin örnek almaları gerektiği, aynı zamanda Türkleşmeye en müsait bir cemaatti. Ancak Türk Yahudileri siyasi iktidarın istediği süratte Türkleşemiyorlardı. Dahası Türkleşseler bile laikliğin henüz tam anlamıyla yerleşmediği bir toplumda Osmanlı Devleti yıllarında olduğu gibi hâkim din olmaya devam eden İslâm dini, Müslim ve gayri Müslim yurttaşlar arasında ayırıcı bir unsur olmaya devam etmekteydi. Dolayısıyla Yahudiler ister Türkleşsin, ister Türkleşmesin hem toplum, hem de Cumhuriyet'in lider kadrosu tarafından "Türk" olarak değil, "Yahudi" olarak kabul edilmekteydiler. Buna ilaveten 1915 Ermeni Tehciri ve 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Anlaşma ve Protokol" sonucunda Ermenilerin ve Rumların ticaret ve sanayideki ağırlıklarının azalmasından doğan boşluğun, beklenilenin ve umulanın aksine, Müslüman Türk ticaret erbabı yerine Yahudiler tarafından doldurulması halkta ve Cumhuriyet'in lider kadrosunda büyük bir hayal kırıklığı ve öfke yaratmıştı. Bu hayal kırıklığı ve bastırılmış öfke ise ortaya yeni çıkan bir olgu değildi. Cumhuriyet'in ilanından bu yana mevcuttu ve sadece Trakya'ya mahsus değildi. Atatürk ile ilgili bir hatıra kitabında yer alan şu satırlar Müslüman Türk halkı ile gayri Müslimler arasındaki gerginliği gayet veciz bir şekilde belirtmekte:[44]

> Atatürk, Mersin'e yaptığı seyahatlerden birinde, şehirde gördüğü büyük binaları işaret ederek sormuş:
>
> – Bu köşk kimin?
>
> – Kirkor'un...
>
> – Ya şu koca bina?
>
> – Yorgo'nun
>
> – Ya şu?

[44] Hilmi Yücebaş, *Atatürk'ün Nükteleri – Fıkraları – Hatıraları*, Kültür Kitabevi, İstanbul, 2. baskı, 1973, s. 56.

– Salomon'un...

Atatürk biraz sinirlenerek sormuş:

– Onlar bu binaları yaparken ya siz nerede idiniz? Toplananların arkalarından bir köylünün sesi duyulur:

– Biz mi nerede idik? Biz Yemen'de, Tuna boylarında, Balkanlarda Arnavutluk dağlarında, Kafkaslar'da, Çanakkale'de, Sakarya'da savaşıyorduk paşam...

Gayri Müslimlerin yoğun bir halde yaşadıkları her yerde görünebilecek bu gerginlik Trakya'da çok daha belirgindi. Buna ek olarak azınlıklar "Türkiye Cumhuriyeti'ne sadakatleri kuşkulu unsurlar" olarak görülmeye devam etmekte, bu nedenler Türk Silahlı Kuvvetleri'nde yedek veya muvazzaf subay olamamaktaydılar. Türkiye Cumhuriyeti'nin Bulgaristan ve İtalya ile ilişkilerinin gergin olduğu ve savaş ihtimalinin mevcut olduğu bir atmosferde Trakya askerî açıdan son derece hassas bir sınır bölgesi haline gelmişti. Trakya'da yaşayan nüfusça en kalabalık azınlık, Türk Silahlı Kuvvetleri, halk ve siyasi iktidar tarafından "Türk" olarak kabul edilmeyen, Türkçe konuşmayan, cemaat halinde yaşayan, Türkiye Cumhuriyeti'ne sadakatleri tartışmalı ve bölge ekonomisine son derece hâkim olan Yahudilerdi. Böylesi bir ortamda, birçok yabancı diplomatın hemfikir olduğu üzere, Trakya bölgesini askerî açıdan muhkemleştirmeye başlayan Genelkurmay Başkanlığı'nın Yahudilerin bölgeden uzaklaştırılmalarını istemesi akla yatkın gelmektedir. Yahudilerin bölgeden uzaklaştırılmaları bir yerde Yahudilerin bölgenin iktisadiyatına hâkimiyetlerinden hiç de hoşnut olmayan hem bölge halkının ve eşrafının, hem de Umumi Müfettiş İbrahim Talî'nin arzuları doğrultusunda bir karar olacaktı. Yahudilerin güvenlik kaygısıyla bölgeden uzaklaştırılmaları halinde bir taşla iki kuş vurulacak, hem Genelkurmay Başkanlığı'nın arzusu yerine getirilecek, hem de "Trakya'da Yahudi meselesi" Müslüman Türk halkı lehine çözüme kavuşturulacaktı. Yahudilerin resmî bir kararname ile tehcir edilmeleri yurtdışında tepki yaratabileceğinden taciz içeren bir yıldırma siyaseti uygulanarak Yahudileri

kendi iradeleriyle bölgeden ayrılmalarını sağlamak şayanı tercihti. Böylesine "yumuşak ancak süratli" bir ayrılış Yahudilere ait gayrimenkullerin ve ticarethanelerin değerlerinin çok altında meblağlara el değiştirmesi ve bölge ekonomisinde Müslüman Türk unsurun hâkim duruma gelmesi demekti. Bu da arzu edilen bir değişiklikti.

Ancak bu muhtemel senaryo bütün kitlesel olaylarda olduğu gibi süratle kontrolden çıkacak, yağmaya dönüşecek, hatta bir katliama dönüşme istidadı gösterecekti. Bu gelişmeler üzerine hükümet Türkiye Cumhuriyeti'nin "antisemit siyaset güden ülke" konumuna düşmesini istemediğinden, geç de olsa, müdahale ederek olayların daha dramatik bir şekilde gelişmesini engelleyecekti. Bu varsayımda hükümetin sorumluluğunun ne düzeyde olduğu meçhuldür. Eldeki verilere göre olayların hükümet tarafından planlanıp uygulandığını söylemek mümkün değildir zira bu iddiayı destekleyecek resmî belgelere ulaşılamamıştır. Ancak Trakya Umum Müfettişi İbrahim Tali'nin Başvekâlet'e, Dahiliye Vekaleti'ne ve CHF Umumî Kâtipliği'ne sunduğu ve Trakya'da bir "Yahudi Meselesi"nin mevcut olduğunu savunduğu rapor son derece önemli bir belgedir. Önemi de İbrahim Talî'nin Yahudi tüccar ve esnafın Müslüman esnaf ve tüccara kıyasla daha üstün durumda olmasını "mesele" olarak kabul etmesi ve bunun bir çözüme kavuşturulmasını istemesinden ileri gelmektedir. Olaylar cereyan ettikten ve bastırıldıktan hemen sonra İbrahim Talî'nin bölgeyi teftiş etmekte olan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'ya refakat etmesi, Kaya'nın tahkikatın Talî tarafından devam ettirileceğini belirtmesi, olaylardan beş ay sonra Başvekil İsmet İnönü'nün Trakya'yı ziyaretinde gene İbrahim Talî'nin kendisine refakat etmesi, İnönü'nün bu gezisi sırasında olaylar sırasında mağdur olan Yahudi aileleri ziyaret etmemesi, Trakya Umumi Müfettişliği'nin 1935 ve 1936 yıllarına ait raporlarında Yahudi esnaf ve tüccarların bölge ekonomisine hâkimiyetlerinden halen şikâyet edilmesi gibi olgular İbrahim Talî'nin hazırladığı raporda yer alan "Yahudi Meselesi"yle ilgili kaygılarının ve meselenin çözüme kavuşturulması

için alınmasını talep ettiği tedbirlerin mahalli mülkî makamlar, CHF teşkilâtı ve hükümet tarafından zımnen onaylandığına işaret etmekte.

Olaylardan sonra Yahudi tüccar ve esnafın Trakya'nın ekonomisindeki hâkimiyeti azalmaya başlayacak ve ileriki yıllarda yok olacaktı. Buna karşılık Balkanlar'dan gelen önemli sayıda göçmenin Trakya'ya iskânı ile Müslüman nüfus çoğalacak ve zaman içinde Yahudi tüccar ve esnafın yerini alacaktı. Türkiye'nin Boğazlar'ı silahlandırma talebi konusunda yürüttüğü siyaset ise başarıyla sonuçlanacak ve 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan Montreux Boğazlar Antlaşması ile Boğazlar'ın silahlandırılması kabul edilecekti.

EKLER

AHMET HAMDİ BAŞAR'IN KALEMİNDEN 1930 YILINDA TRAKYA'NIN EKONOMİK DURUMU

1930 senesi İlkkanun'un (Aralık) ayının 19. Cuma günü akşamı Gazi Hazretleri ve maiyetindeki zevatla beraber trenle Edirne'ye hareket ettik. Ertesi sabah Alpullu Şeker Köyü'ndeyiz. Öğleye kadar fabrikayı ziyaretten sonra Kırklareli'ne doğru yolumuza devam ediyoruz. Kırklareli'nde ve oradan otomobille gittiğimiz Edirne'ye kadar yola kafam hep aynı konuyu işlemekle meşgul.

İşte Kırklareli'nde köylünün acınacak hali... Alpullu civarında şeker yetiştiren köylü memnun. Çünkü pancarı fabrika, sabit ve üreticiyi idare eden fiyatla alıyor. Köylü ektiğinden ve ektiğini belli fiyatla satacağından emin. Fakat pancarı olmayan köylüler bu sene asla düşünemeyecekleri kadar büyük bir fiyat düşüşü karşısında şaşırmış, kalmışlar. İşte Kırklareli'nde çavdar 2 kuruş, arpa 100 para, mısır 3 kuruş, buğday 3 kuruş. Kırklareli'nden Edirne'ye doğru geçtiğimiz köylerde hep telaş ve ıstırap görüyoruz. Bir yerde köylüler otomobillerimizin önüne çıktılar; hep birden dert yandılar. Köylü fiyatların düşmesinin sebebini bilmemekle beraber, bunun hükümetçe önlenemeyeceğini de

---

[1] Murat Koraltürk, (yayına hazırlayan), *Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları, Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2007, s. 349-352.

kestirdiğinden bu bahiste sadece dert yanıyor; vergilerden, nakliyeden, fena idareden, yolsuzluktan, hastalıktan acı acı şikâyet ederken bunları düzeltmeyi hükümetten bekliyor. Gazi'nin bu dert ve ıstırap senesinde memleketi dolaşması ne hayırlı bir iş oldu. Herkes ondan medet umuyor; onun ilgilenmesi; yanma birçok kimseler de alarak dert dinlemek ve halkın ıstıraplarını öğrenmek üzere köy köy dolaşması, halka, hattâ dertlerini bile unutturuyor.

Süt 6-7 kuruşa düşmüş. Çünkü bir teneke peynir İstanbul'da ancak 6 liraya satılabiliyor. Bunun 90 kuruşu navluna, 2 lirası da teneke, usta ve imaliye masraflarına gidiyor. Onun için 6 kuruştan fazlaya süt alınırsa onunla peynir yapmak kabil değil... Peynir de yapılmazsa süt satılamıyor. Peynirciler, hayvan sahipleri zararda... Hayvancılar bu zarar karşısında Sayım Vergisi'ni veremeyecek halde olduklarını söylüyorlar. Vergi için çok tazyik yapılmakta, hayvanlar satılmaktaymış. Sonra tahsildeki haksızlıklardan da sık sık şikâyet olunuyor. Mesela Kara Hıdır Köyü'nde hayvanlar hastalanmış, kordon altına alınmış; böyle olduğu halde bu hayvanlardan da cebren vergi tahsil edilmiş!

İşte şu köylüden kendisine ait olmayan tarlaların da vergisi isteniyor; onun için öküzü satılıyor. Adamcağız üç defa istida yazmış, günlerce takip etmiş; istidaları battala havale etmişler. İşte şu köyde vergi için haciz "talan" halini almış. Köylü vergi tahsildarlarından iki gün izin istemiş; şehirde murabahacılardan ayda yüzde 5 faizle de para bulamamış. Ziraat müdürü bile "iki çifti olan köylü bir çiftini satmaya mecbur kalıyor" diyor. Müdürü gelecek seneki ziraati soruyoruz: En az bu seneden yüzde 70 eksik olur, cevabını veriyor...

"Bir dokun bin ah dinle" fehvasınca ne feryatlar yükselmiyor! Köylü evinin içine giriyoruz; bir kırık desti, bir eski çul parçasıyla, iki adi eşyadan başka bir şey yok!... Karanlık, pis bir izbe... Mısır koçanları asılı ocak başında, hastalıklı, bitkin bir ihtiyar kadın inliyor.

Sayım Vergisi'ni tahsil münasebetiyle bütün seyahatte gördüğümüz ve işittiğimiz daha birçok haksızlık var. Bunlar nasıl, hangi kuvvet sayesinde düzelecek?... Trakya'da hayvancılığın ilerisini vahim görüyorum. Hayvanlar gittikçe azalıyor; Bulgaristan'a bile kaçırılıyormuş!

Köylerde buğday 2 kuruşla 2 kuruş otuz para arasında satılıyor. Bu civarda köylülerin bir kısmı icarla tarla işliyorlar. İcarı da, dönüm başına, para ile ödüyorlar. Geçen sene 18 kuruştan tohumluk almışlar. İcar bir taraftan, Ziraat Bankası'nın istediği tohum parası ve ödünç alınmış para ile faizi öbür taraftan; bir de bunların üstüne vergi tahsildarlarının tazyiki gelince, köylü ne yapacağını şaşırmış!...

Köylülerle dertleşirken hesaplarını tutmaya çalışıyorum. Hadisenin rakamla ifadesi insanı korkutuyor: 360 okka çavdar ekmiş, 44 lira tohum parası vermiş. 3140 okka hasılatı 2 kuruş on paradan satmış; eline 70 lira geçmiş. Halbuki adamcağız orakçıya 42 lira vermiş; daha 25 lira da masrafı var. Bunlar da eklenirse sade masraf 111 lira, hasılat 70 lira. Şimdi bu köylüden ayrıca 12 lira yol vergisi isteniyor. 2 buçuk lira da evin için verecek. Tarlada üç kişi çalışmış; bir karısı, bir kızı, bir de kendi. İki öküzü var. Bunların çiftini evvelsi sene 60 liraya almış. Bunları satmaya mecbur; fakat birine 20 lira, ötekine 10 liradan fazla veren yok!... Konuşuyorlar:

"Bankaya gidip borç alalım, ama banka kefaleti müteselsile ile en çok adam başına 50 lira veriyor. Fakat en az on kişi olmalıyız. Kâtibi adilden (noterden) senet almak lâzımmış. Adam başına 110 kuruş kâtibi adil masrafı var; sonra pul vesaireden başka 3-4 gün de kasabada boğuşmak ister. Bu da yetmiyormuş gibi, parayı alırken köy heyeti ihtiyariyesi de bulunsun diyorlar. Vazgeç canım!..."

Biri memnun:

"Niye ben bu yıl az ektim. Ya fazla ekseydim!"

Öteki cevap veriyor:

"Şansın varmış. Ben de zaten gelecek sene az ekeceğim. Eğer kalırsak!"

Konuşma ve dertleşmeler sonunda onları teselli ederek sözler sarfediyoruz. "Katlanacağız, elbet hükümet sizi düşünür, bir şey yapar" diyoruz ve aynı şikâyetleri, aynı dertleri bir başka yerde dinlemek üzere hareket ediyoruz.

Bütün bu şikâyetler, buğday ve vergi mevzuundaki kanaatlerimi bende sarsılmaz iman haline koydu. Köylüyü vergi memurunun ve tahsildarların elinden kurtarmak, içinden şehirlilerin ve mütehassısların dahi çıkamadığı kanunların takdir, teklif tahsil gibi şekillerle köylüyü tazyik etmesinden kurtarmak lâzım. Köylüyü hükümettin soğutan o; mütegallibenin ve soyguncunun kucağına düşüren o; sefalet ve ıstırap levhaları yaratan o; hileye ve ahlâksızlığa sevkeden o... Buna mukabil alınan, bütün memlekette sayım için 13 milyon, arazi için 7 milyon. Topu topu 20 milyon lira. Oysa ki bu miktarı elde etmek için en az masraf ve ziyan olarak yarısını sarfediyoruz. Ne olur; asırlarca ezilmiş, bütün imparatorluğun yükünü ve derdini omuzlarında taşımış olan, bu anavatan köylüsü artık vergi memurunun yakasına yapışmasından kurtulsa!... Hiç vergi vermese!... Artık hükümetten kaçan, nüfustan kaçan, şehirden ve medeniyetten kaçan köyü kendimize ve kendisine ısındırsak!...

Habubat ve buğday fiyatlarının rezalet halinde düşüşünün yarattığı ıstırap levhaları bir yanda; vergi borcu için hayvanı, tarlası, yorganı satılanların hazin ve acıklı manzarası öbür yanda... Türk inkılâbının yaratıcısı, en büyük adamımızla beraber bunları görüyoruz. Bütün bu sefalet ve fecaat levhalarını giderici tedbirleri, onun emriyle, teklifler halinde hazırlamış olarak bu harap yerleri dolaşıyorum. Istırabı görmek ne kadar acı ise, onu yenmeye muktedir olduğuna inanmış insanın , ıstırap karşısında duyduğu heyecan ve enerji de o kadar tatlı oluyor. Köylülerle ve dert yananlara hep ümitle teminat veriyorum:

"Merak etmeyiniz, hep şey düzelecek; tasavvur edemeyeceğiniz kadar çabuk ve iyi olarak düzelecek. Bekleyiniz ve dayanınız."

TRAKYA UMUMİ MÜFETTİŞİ İBRAHİM TALÎ'NİN TEFTİŞ RAPORU

Trakya Umumî Müfettişliği
Şubesi:
Sayı:

Edirne 10/7/1934

C. H. Fırkası Umumî Kâtibi Recep Bey Efendiye

Trakya ve Çanakkale Vilâyetlerinde bir kısım arkadaşlarımla yaptığım ve otuz üç gün süren ilk tetkik dolaşmasındaki görüş ve anlayışımıza dair Yüksek Baş Vekâlet makamile Dahiliye Vekâletine takdim olunan raporun bir suretini zati devletlerine yüksek saygılarımla sunarım efendim.

Trakya Umumî Müfettişi
Dr. İbrahim Talî
(imza)

X ve VI inci Bürolara takdim
19 Eylül 1934

VI Büroca görüldü. X Büro'ya takdim
26 IX 1934 VI B.[üro]
H. Rahmi.

27 / XII / 934
Gördüm. B.[üro] II'ye takdim
R. Erten

C.H.F		
Kâtibi Umumiliği		
4 T.Sani [Kasım] 1934		
No.	46371	

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, 490.01/643.130.01. Metinde Yahudilerden bahsedilen bölümler tarafımca siyah karakterlerle dizilmiştir.

CHP'de II. Büro "Alelumum dilekler ve müracaatlar", VI. Büro, "spor ve gençlik", X. Büro ise "İktisat vaziyetini tetkik ve mütalaası" ile meşguldü. (*Cumhuriyet Halk Fırkası, Kâtibiumumliğinin F. Teşkilâtına Umumî Tebligatı, Mayıs 1931'den Birincikânun 1932 nihayetine kadar*, Cilt 1, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933, s. 18.)

TRAKYA UMUMÎ MÜFETTİŞLİĞİ

Sayı: 492

Edirne, 16/6/1934

Umumî Müfettişliğin iş proğramım, mahallî kabiliyetleri ve ihtiyaçları da nazara alarak, çizmek için bütün Mmtakada bir tetkik seyahatma ihtiyaç vardı. Bu seyahat, münhasıran Mmtakayı görüş ve ihtiyaçları, kabiliyetleri seziş seyahatı olacak ve meseleler üzerinde fazla tevakkuf edilmiyecekti. Bu kadar çabuk bir seyahat için bile en az bir aylık zaman lâzımdı.

Refakatimde Başmüşavir Şükrü [Sökmensüer], İskân Müşaviri Hulûsi, Mülkiye Müfettişi Haşim ve Hususî Kalemden Riza Beyler olduğu halde 6 Mayıs Pazar günü seyahate çıkıldı. Sırasiyle Kırklareli – Tekirdağ – Çanakkale ve Edirne Vilâyetleri dolaşılarak (7/6/1934) te dönüldü.

Bu seyahatta uğranılan kasaba, nahiye ve köy merkezlerini gösterir kroki ilişiktir.

Umumî Müfettişlik teşkilâtından evvel Trakya ve Propagandalar

Yakin zamanların tarihinde, Trakyada iztiraplı hadiseler geçmişti. Son 25 senede üst üste gördüğü bir kaç istilânın tesiri halkın maneviyatı üzerinde hassas bir kıymet halini almıştı. Halk geçirdiği acı günlerin elemli hatıralarını hafızasında her an yaşatıyor, menfî ihtimalleri, hakikata en uyamayacak şekilleri ile de en yakın bir vaka gibi görmekten kendini alamıyordu. Bu ruhî teheyyüçlerin [heyecanlanma] akisleri, Trakyada umumî hayatın her safhasında görünüyordu. Halk itimat ve emniyet ile işe sarılmıyordu. Yerli halkın bir kısmı, Vatanın diğer yerlerine gitmek için Trakya ile olan maddî alâkalarını kesmiş idi. Diğer

bir kısım halk ta ayrılmak için teşebbüse girişmiş bulunuyordu. Kalanlar da geniş bir itimatla çalışmaktan, memlekette imar ve ümrana faideli olmaktan ziyade muvakkat işlerle gün geçiriyordu.

Hadiselerin haleti ruhiyeler üzerinde vücutlandırdığı bu menfî akislerin tesiriledirki; Trakyada canlı bir faaliyet görülemiyor. Buna mukabil yer yer mamureler [insan bulunan yerler] gün geçtikçe daha bir az harabiye [viranlık] yaklaşıyordu. Çünkü; kanaat ve zihniyet, Trakyada yerleşmeği ve tutunmağı günün birinde esecek bir felâket fırtınasına maruz kalmak mahiyetinde telekki ediyordu. Onun için esaslı yeni bir kurma ve yapma olmadıktan başka kalanların da iyi halde tutulmasına yarayacak bir tertipte alınmıyordu.

Yedi sekiz sene evvel sezdiğim ve halkta yerleşen bu kanaat, tahripkâr tesirlerini, Trakyanm her yerinde adım adım yıkılan binalarla, bakımsız, sönük bırakılan tarlalarla iztirap mevzuu halinde, maddî misalleri ile göründüğü gibi manevî sarsıntıları da elân halkın durgun neşesiz ve acı bir levha seyrine hazırlanmış gibi hadiselerden manalar çıkarmak isteyen nazarlarından anlamak mümkün oluyordu. İşte; halkta yaşayan bu zihniyet, haricî ve dahilî olmak üzere iki esastan doğan propagandalara vesile vermişti:

1- Birinci esas: Harici faaliyetlerin Trakya halkı üzerinde yaptığı tesirler idi. Haricî faaliyet mevzuunda belli başlı Bulgarların yaptığı tahrikler geliyordu. Halkın maneviyatını iyice kırmak, asapta ümitsizlik yaratmak isteyen Bulgarlar hudut mmtakalarında yaptıkları ufak tefek toplantılarında günün birinde Trakyayı tekrar ele geçirecekleri hakkında, Trakya komitacılarının ağzından sarfettikleri tahrikamiz sözler, bu propagandanın esasını teşkil ediyordu. Bulgarlar bu toplantıları olduğundan fazla göstermek suretiyle matbuata aksettirmişlerdi. Bu toplantılar ve oralarda sarfedilen sözler, esasen maneviyatı düzelmemiş olan Trakyanın yerli halkı üzerinde aksî tesirlerini gösterdiği kadar, Bulgaristanda bir çok iztiraplar çektikten sonra Yurda iltica eden ve hudut mmtakalarma yerleştirilmiş olan silâhsız

muhacir kısmı üzerinde de menfî akislerini yapmaktan hali kalmamış idi. Halkta vaziyete emniyet ve itimatsızlık artmış idi. Bu hal pek tabiî olarak imar ve ümran [bayındırlık] faaliyetlerinin başlayamamasında, buna mukabil yıkıcılığın devamında en mühim bir amili ruhî olmuş idi.

2- İkinci esas, Bulgar hudutlarından sokulan bu propagandaların, köylünün ve kasabalının, şehirlinin hemen hemen bütün hayat ve faaliyet menabiini [kaynaklarını] elinde tutmak suretiyle Trakya iktisadiyatına tamamen hakim olan Museviler tarafından kendi menfaatlarına uyar şekilde takviye ve devamlı tesirler yapacak surette doğan ve yayılan şayialar idi. Bu işaat [haber yayma] doğrudan doğruya Yahudiler tarafından beslenmiş idi ve binaenaleyh; dahilî idi, sebebi aşikâr idi.

Bu menfî ihtimaller, Türklerin maneviyatını sarstıkça ümitsizlik başlıyacak idi. İktisadî sahada Türklerin emniyet ve itimat ile adım atamamaları Musevilerin iktisadî inkişafta arizasız ve maniasız daha iyi yerleşmelerinde amil olacak, binnetice Yahudi sermayesi Türk sermayesinin yerine tamamen kaim olacak, [geçecek] daha kolay ve daha emin bir vaziyetle kuvvetlenecek olan Yahudi sermayesine, Türk sermayesi boyun eğmeğe mecbur olacak idi. Çok hassas bir zekâ oyunu halinde ve vasıtasız Yahudi menabiinden [kaynaklar] idare edilen bu propagandalar, kendi lehlerine beklenilen neticeye doğru adım atmalarına vesiyle vermiş ve Türk sermayesi bir az daha tereddüt ve za'fa düşerek gün geçtikçe piyasada gerilemişti.

Umumî Müfettişlik teşkilâtının kuruluş haberler[i]:

Bu haber Trakya halkı üzerinde çok sevinçli bir tesir yapmıştır. Halk bu haberi, içinde bulundukları muztarip hallerden, atilerini ümitsiz gösteren karanlık ihtimallerden kurtuluş manasında telekki ve kabul etmişlerdir. O kadarki; Cumhuriyet Devletimizin Umumî Müfettişlik teşkilât tertibatını bu havalide düşünmekle, halkın büyük ve inkilâp ülküsüne olan sevgi ve mu-

habbetini bir kat daha arttırdığı neticesini bir kanaat halinde izhar edebilirim.

Za'if [Güçsüzlük] yerine ümit, tereddüt mevkiine emniyetle kaim olmuş, gözle görülebilecek farklar, Trakya halkında hasıl olan emniyet ve itimadın derecesini göstermekte bulunmuştur.

Haberin teeyyüt [kuvvet bulması] etmesiyle evvelce Trakya haricine gidenler gelmeğe, emlâk ve arazi kıymetleri artmağa, ev kiraları yükselmeğe başlamış, bu halin neticesi olarak ta hurda kereste fiyatına satılmakta olan binaların yıkılması işi durmuştur. Halk neşeli ve ümitli bir intizar [bekleme] devresine girmiştir.

Umumî Müfettişlik teşkilâtının ise başlamasının akisleri:

Teşkilâtın işe başlamasının yaptığı tesirleri en katî bir memnuniyet halinde Büyük Gazi ve Cumhuriyet ülküsüne olan bağlılıklarını ifade eden tezahürleri, hakkında Trakya hudutlarından itibaren yaptıkları istikballerde ve Mıntakada vukubulan seyahatımda köylü, kasabalı, şehirli, kadın, erkek bütün bir Türk halkının gösterdikleri samimi karşılamalarda bizzat memnuniyetle müşahede ettim.

Bu manzaralarda büyük iztiraptan kurtulduğuna inanan halkın derin neşesinin uyanışını sezdim. Seyahatlarımda neşe ve şetaretini [sevinç] ümitle mezcetmiş [karıştırmış] olan halkın, Büyük Gaziye ve Cumhuriyet umdesine minnettar bir hissi şükranla bağlı ve heyecan içinde bulunduklarını gördüm.

Halk şimdi ümitle yarma bakıyor, itimatla istikbali bekliyor, teşkilâtın teessüsü ile; halkın vaziyete itimat ve emniyetinin ilk verimi olarak ta, yıkıcılığın durmasını, herkesin emlâkini hüsnü muhafaza ve idameye yeniden dikkat ve itina ile alâka göstermeğe başlamasını memnuniyetle kayt edebilirim.

Askerlik teşkilâtının kuvvetlendirilmesi haberleri bütün bu sevinç ve neşeyi ve bilhassa ruhî haleti pek çok kuvvetlendirmiştir.

Emniyet ve Asayiş:

Mıntakanın emniyet ve asayişi bahsinde hudut mıntakaları, iç Trakya ve ayrıca Boğazlar mıntakasını göz önünde bulundurmak hem mütaleayi kolaylaştırır ve hem de mahallî vaziyete göre alınması icap eden tetbirler daha iyi taayün eder.

Hudut Mıntakaları:

Asayiş vukuatı olarak en ziyade hayvan hırsızlığına tesadüf olunduğu ve fakat son sene içinde bu nevi hadiselerin de azaldığı anlaşılmıştır. Meriçin teşkil ettiği hudut hattı hariç bırakılırsa bilhassa Bulgaristan hududu kısmında bir taraftan diger tarafa gizlice geçişler mümkün görülmektedir. Meriç kısmında bu suretle geçiş muayyen geçit noktalarına inhisar edebileceğinden bu kısmın kolayca kapatılması her zaman için mümkün olabilir.

Bulgaristan hudut kısmında bilhassa ormanlık teşkil eden Demirköy mıntakasında geceleri hududun bir tarafından diger tarafına sokulmak kolaydır. Zaman zaman Bulgaristan hududundan vaki ilticalar bunun misalidir.

Bu vaziyet, haber alma işleri noktasından ehemmiyetle nazara alınmağa değer.

Mayıs ayının ilk günlerinde Uzunköprüde yakalanıp İstanbula sevkedilen ve ihtiyat zabiti olduğunu ve parti ihtilâfi yüzünden Türkiyeye kaçtığını söyleyen ve eger tanınarak yakalanmamış olsaydı gizli kalmakta devam edeceği şüphesiz olan Bulgar, Bulgarların Trakyadaki vaziyeti takip için zaman zaman müstahbirleri [istihbaratçıları] hududumuz içine sokabildiğini gösteriyor. Karadeniz sahiliyle Demirköy istikameti arasında kesif ormanlık sahadan ve Istranca istikametinden İstanbul istikametine de gizli geçişler olabileceğini göz önünde bulundurmakta faide çoktur. Demirköy – İğneada – Midye mıntakasındaki tetkikatım bu kanaatı vermiştir. Bu kanaatın mühim bir amili de şudur:

Karadeniz sahiliyle Kırklarelinin Dereköy nahiyesi arasındaki mıntaka keşif ormanlıklı ve az nufusludur. Köylerin mahdut oluşu bu sahada gizli gidiş gelişlere pek müsaittir. Mayısın ilk haftasında birkaç silâhlı Bulgarın Demirköy kazası hudut mıntakasında güpe gündüz bizim tarafa geçerek temas ettikleri çobana hudut sekenesinin [sakinlerinin] maneviyatını kırıcı propaganda yapıp görünmeden geri dönebilmeleri, yine Mayıs ikinci yarımında Hayrabolu ve Malkara mıntakasında meskûn muhacirlerden (6-8) kişilik silâhlı bir gurubun Bulgaristana geçerek bazı köylere baskın yapabilmesi mıntakanın bu kısmında gizli gidiş geliş imkânları için en son misallerdir.

Bu vaziyete karşı bu hudut kısmında mani kuvvet (200) kilometreye yayılmış bir hudut taburiyle pek zaif gümrük muhafızları ve yine zaif zabıta kuvvetidir.

İstihbarat noktasından da Demirköyünde tesis edilen üç mevcutlu polis karakoludur.

Hudut kıtası imkân nisbetinde kendisine mevdu [emanet] olan vazifesini yapmaktadır. Bu geniş hudut mıntakasının daha fazla kuvvetle daha iyi bir surette kapatılması her halde umumî emniyet noktasında esaslı faideler verebilir, ilerde daha genişçe temas olunacağı veçhile bu hudud daha esaslı ve kuvvetli kapatmanın en mühim faidesi (iskân ve haber alma emniyetini) istihsal olacaktır.

Hududun bu kısmında köyler arası ve kaza merkezinin köylere olan mesafesi çok olduğundan bu geniş mıntakanın zabıta hizmeti noktasından yaya jandarma ile kolayca taranması güçtür. Bu noktai nazardan Demirköy jandarma kıtasında hiç olmazsa yarı nisbette atlı kuvvet bulundurmak çok faideli olacaktır. Demirköydeki polis karakoluna gelince:

Karakolun hududa olan mesafesinin çokluğu ve Demirköyün hududun muhtelif istikametleri için bir uğrak yeri olmaması hasebiyle şimdiye kadar gerek hudut harici ve gerek hudut dahili faideli bir istihbarat yaptığı tahmin olunmamaktadır. Bilhassa (İğneada) mıntakası ve Tırnavacık istikameti istihbarat

noktasından hududun en mühim aksamını teşkil ettiğinden burada tesis edilen ve vazifesi münhasıran (Haber alma) işlerini tetvir olan bu polis merkezinin kalıcı değil, gezici bir vaziyet alması ve icap eden istihbarat elemanlarına malik olabilmek için de az çok istihbarat tahsisatiyle takviyesi lâzımdır.

Bulgaristanın Burgaz mıntakasından bir takım kaçakçıların adam kaçırdıkları ve bunları İğne ada mıntakasına çıkardıkları haber alınmıştı. Bu hususta mahallinde yapılan tetkikat vuzuhsuzluk [açık olmayan] içinde kaldı. Demirköy polis karakolu bu işle alakadar olmuş ve bir şeyler tespitine de çalışmış isede (Demirköyünde) kalıcı vaziyette oluşu bu çalışma derecesinde semere vermemiştir. Bu merkezin amiri olan komiser İğne adaya ve hatta hududa yakın köylere gidebilmiş olsaydı her halde daha çabuk ve esaslı malûmat istihsaline muvaffak olabilirdi. İğneada sahillerine çıkarıldığı duyulan birkaç kişinin izi bu hareketsizlik yüzünden bulunamamıştır. İğneada mıntakasında orman işleriyle meşgul ve yanında tercihan Türk olmayan unsurları kullandığı anlaşılan, insan kaçakçılığı yapması da ihtimalden uzak olmayan, Haydar bey ve arkadaşlarının (Polisin) kalıcı vaziyetteki haber alma işlerini şaşırtması pek çok muhtemeldir. Bu esaslı nokta hakkında nazarı dikkat celp edilmiş ve bu polis merkezinin faideli bir iş görebilmesi için zaman zaman ve ihtiyaç halinde gezici bir vaziyet alması muvafak görülmüştür. Bu merkez bilhassa (Demirköy)ünde yeni kurulacak askerî garnizonun kuruluşundan sonra gezici bir vaziyet alır ve istihbarat elemanları temînîne imkân verilirse daha faideli bir vaziyet iktisap edebilir. Bu merkezin Kırklareli-Derköy-Bulgaristanın Tırnavaçık yolu üzerinde ve Dereköy nahiye merkezinde bulundurulmasının haber alma işleri noktasından daha faideli olup olmıyacağı ayrıca tetkik olunacaktır. Neticede müsbet bir kanaat doğarsa ayrca arz olunacaktır.

Hudut mıntakasında nazarı dikkate alınmaya değer mühim bir meselede Bulgaristan tarafındaki halkın silâhlı veya kısa zamanda silâhlanıp harekete geçebilecek teşkilâtlı oluşuna mukabil bizim taraf halkının böyle bir teşkilâttan mahrum bulunuşudur.

Zatı Devletlerince de malûm olduğu vechile Bulgaristan bilhassa hudut mıntakasındaki (Opuştina) teşkilâtı başında değerli ihtiyat zabitleri bulundurmaktadır. Bunların emirlerinde (Apuştma) merkezlerinde veya hududun mühim köylerinde silah depoları bulundurulmaktadır. İhtiyat zabiti olan bu Opuştina başları hudut halkı arasında yapılan teşkilâtın talimü terbiye ve zamanında emru kumandasına ve depolardaki silâhların bakımına memurdur. Hudut halkı hangi işaretle nerelerdeki silâhları alacakları ve nerelerde toplanacakları ve nasıl bir teşkilât içinde çalışacaklarını ve ilk vazifelerinin ne olduğunu bilirler. Bunun içindir ki Bulgar hudut halkı mukabil mıntakada bizim halka nisbetle propagandadan daha az müteessir ve daha sakin bir vaziyette iş ve güçleriyle meşguldur. Bizim tarafa gelince en ufak bir propaganda, kulaklara akseden alelâde silâhlı bir geçiş bizim hudut halkında derhal hassasiyet uyandırmakta ve manevî bir sıkıntıya sebebiyet vermektedir. Kimler olduğu henüz tesbit edilmemekle beraber hudut mıntakasındaki köylerde oturan bazı şahısların her ihtimale karşı ailelerini gerilerde bulundurmakta oldukları ve bunun başlıca sebebinin de müdafaa vasıtalarından mahrum oluşları dolayısiyle hudut mıntakasmda emniyet içinde bulunmadıklarından ibaret olduğu duyulmuştur. Bu vaziyetin hakikata uygun olduğu da şüphesizdir.

Vatanın Avrupa parçasında çok kuvvetli bulunmanın Devletin esaslı prensiplerinden biri olduğuna nazaran bu mesele üzerinde lâyiki veçhile işlemek bir zarurettir. Bu kanaatı bundan (7) sene evvel Trakya'da (C.H.F.) Müfettişi iken de duymuş ve daha o zaman tahakkuk ettirilmiyen bazı teşebbüslerde bulunmuştum.

Bulgaristanın bilhassa son senelerdeki vaziyeti bu ihtiyacı çok kuvvetlendirmiştir. Trakyanın ileri ve büyük inkişafı ve kuvveti ve esaslı emniyeti her şeyden evvel iktisadî sahada işler bir nüfus çoğalmasiyle istihsal olunabilecektir.

Nufus çoğalmasının doğumu arttırma, ölümü azaltma yoluyla işlenecek kısmı üzerinde sıhhat ve nufus bahsında durulacaktır. Burada hudutlarımızın haricinden gelecek Millettaşlarımızın iskâ-

nı işi üzerinde tevakkuf [durarak] ederek hudut mıntakasındaki halkın sağlam bir maneviyata mazhar kılınmaları çaresine temas olunacaktır. Bugün Bulgaristan ve hatta Yunanistan hudut mıntakalarında derinliğine geniş bir sahada yaşayan halkın büyük ekseriyeti Kırım muharebesinden beri muhtelif muharebeler ve hadiselerin tazyikiyle Romanya, Bulgaristan ve Sırbıstandan hicret etmiş halk olduğu ve bu halkın kendilerini Ana Yurtlarını terke icbar [mecbur] eden elîm hadisat içinde ya bizzat yaşamış ve yahut dededen babadan hikâyelerini tevarüs [devralmış] etmiş ve hiç olmazsa Balkan harbı, Büyük harp, Millî Mücadele senelerinde ya işgal altında bulunmuş veya işkenceye uğramış insanlardan ibaret bulunduğu göz önünde bulundurulursa manen bir yılgınlık içinde ömür süren bu insanların hudut sahasında yaşamanın kendiliğinden telkin edeceği şüpheler altında ezgin bulunduklarını kabul etmek ileri tetbirler için faide doğurur. İşte böyle bir halkın elinde uzun müddet silâh ve yakın muhitinde ötedenberi görmeğe alıştığı göz dolduran askeri kıtalar görmezse maneviyat sarsıcı programlı ve şiddetli bir propaganda karşısında ve yahut ani bir silâhlı tecavüz karşısında ne hal kesbedeceği kolayca takdir olunabilir. Şayanı dikkattirki, gerek hudut mıntakasında gerek Trakyanın dahilinde muhtelif köylerde köy bekçilerini ellerinde gördüğüm silâhlar bile emniyet telkin edici bir vaziyette değildi. Ya çaptan düşmüş ve bakımsızlık yüzünden satış kıymetini kaybetmiş rus silâhları veya tamamen kıymetsiz martinler bizzat bekçinin bile nefis inancını kıracak vaziyettedir. Bunlar arasında çok yerde fişeklerin de patlamadığı sözlerini köylü ağzından işittim. Bu söyleniş göz alıcı ve içli söylenişlerdi.

Hudut köylüleri köylerinin belki biricik silâhlısı olan bekçilerini de bu vaziyette görürlerse kendilerinden manevî kuvvet beklemek doğru olmaz.

Bu halkın bugün en büyük ümit ve emniyeti (Gazi Mustafa Kemal)i ve (Cumhuriyet Hükûmeti)dir. Şayanı şükrandırki hudut köylüsü kendisini düşünen bir hükûmet olduğuna inanmıştır. Bu iman da olmasa bu insanların hudut üzerlerinde barındırmak cidden güç olacaktır.

Hudut mıntakası halkı silâhlı bir düşman karşısında silâhsız bulunmanın verdiği sıkıntıdan başka tesirler altında da bulunmaktadır. Sırasında üzerinde daha çok söz söylenecek olan (Yahudilik) oyunlarına bu bahiste de temas zarurî oldu.

Trakya iktisat manivelasına Musanın kulları hakimdir. Ya doğrudan doğruya ve yahut ipinin ucunu elinde bulundurduğu ve arkadan istediği gibi idare ettiği diger elemanlar vasıtasıyla Trakya halkının istihsalâtına (Yahudi) hakimdir.

Zahire, yapağı, süt ve sair istihsalât (Yahudi) elinde kıymet bulduğundan köylü bu unsurla adeta kaynaşmıştır. Köylü (Yahudi) ye ya borçludur veya dededen mevrus bir itiyatla bağlıdır veya malının kıymetini düşürsede çabuk ve kolayca para alabileceği veya anlaşabileceği unsuru (Yahudi) olarak tanımıştır. Bundan başka ve asıl feci bir amil de köylünün kendi ağasına bağlılığı yüzünden bu ağanın arkasından gitme itiyadından henuz kurtulamamasıdır.

Yahudi, bizzat nufuz edemediği köyler ve kasaba halkına bu halka veya köylere henuz hükmedebilen ağaları elde bulundurmakla nufuz edebilmektedir. Ağalara ya sermaye verir ortaklık yapar veya komisyonculuk yaptırır, ve bu sayede ağayı, beyi istediği yola sevkeder. Bu sebepledirki bir takım maksatlarla yaymak istediği havadisler ve propagandaları yaymakta emin vasıtalara maliktir. Bu meseleyi vuzuhlandırmak için bir az daha izahat verme mecburiyetindeyim:

Bir aydan fazla devam eden tetkik seyahatında Trakya ve Çanakkalenin hemen her noktasında (Yahudi) faaliyetiyle karşılaştım. Tetkikatım göstermiştir ki Trakya Yahudileri kendi tahayyüllerine göre yakın veya uzak bir ihtimalin doğurabileceği akibetlerin kendi unsurlarına zarar vermemesi için tetbirli bulunmak davasındadırlar.

Bütün Trakya (Yahudi alemi) Trakya topraklarının bir gün (Bulgar) istilasına maruz kalacağını düşünmekte ve böyle bir ihtimali kendi unsurlarına faide getirecek şekilde karşılamak istemektedirler. İşte bunun içindirki Trakya (Yahudi)si

bugünden Bulgarlığın meddahı ve taraftarıdır. Bulgarların adaletinden, Bulgaristanın içtimai, zirai ve iktisadî sahadaki terakkiyatından bahsetmek Trakyalı (Yahudi) çocuğunun bugünkü terbiye esasıdır. Meselâ pancar sahasında (Yahudi) şöyle bir propaganda yayar:

(Bulgarlar Türkiye'den kilosu 3 kuruşa pancar almak istiyor. Fakat hükümet müsaade etmiyor.)

(Yahudi) bu propaganda ile iki hedefe yürüyor. Birincisi Babaeski – Uzunköprü – Lüleburgaz gibi az çok pancar sahasına dahil mıntakada bulunan ve henüz Bulgar dilini unutmayan Bulgaristanlı halk üzerinde Bulgarlığa karşı muhabbet ve Türkiyeye karşı bezginlik hislerini tahrik etmek; diğeri de inkişaf halinde bulunan millî bir müessiseye karşı halk arasında itimatsızlık ve sevgisizlik duyguları uyandırmak. Kendi bahsinde de temas olunacağı vechile Alpullu Şeker Fabrikası millî müessisesine karşı muhtelif cephelerden aleyhte bir propaganda vardır. Bu propagandanın başlıca yayıcılarının (Yahudi)ler olduğuna hiç şüphe etmiyorum. Çünkü; Trakyada bütün gördüklerim ve duyduklarım her yerde bana bu kanaatı vermiştir. Trakya (Yahudiliği) bu suretle Trakya halkı arasında da kendi unsurları ve Bulgarlık lehine emniyetsizlik hissi uyandıracak propagandalardan asla hali değillerdir. Bu suretle Türk sermayesini emniyetsizlik hisleri altında hareketsiz bırakarak meydanı kendi sermayeleri için boş bulundurmağa ve bir taraftan da Bulgarlığa hizmet etmeğe çalışmaktadırlar.

(Yahudi) meselesini bu kadar kısa bahsetmekten maksat hudut sekenesinin [sakinlerinin] bu unsurun menfî propagandası altında bulunduğunu ve vasıtalarını tespit içindir.

Diger bir tesirde Bulgaristanda Trakya komitesinin faaliyetinin bu mıntaka halkı arasına kolayca yayılmasıdır. Esasen silâhsız ve Bulgarlıktan işkence görmüş olan bu halk kütlesi bu gibi propagandaların tesirlerinden kurtulmamaktadırlar. Bu vaziyete nazaran şu mesele ile karşılaşılıyor:

A – İskânda Emniyet

İskânda emniyetin, iktisadîyata, maarife taallük eden safhalarını kendi bahislerine terkederek burada yalnız manevî cephedeki emniyetin istihsali tedbirleri üzerinde düşüncemi tespite çalışacağım.

Bunun için iki çare hatıra geliyor: Biri; Her şeyden evvel hududun hiç olmazsa (25) km. derinliğindeki halkı teşkilâtlandırmak. Digeri de tıpkı Bulgaristanda olduğu gibi bu halkı icabında pek seri bir surette silâhlandıracak tedbirleri alarak her ihtimale karşı hududu kapama vazifesine alıştırmak ve bu vazifeyi kendilerinde itiyat haline getirmektir.

Birinci halde; başlangıç olarak köylerde silâh kullanabilecek nufuslarm vaziyetine göre ğüme teşkilâtı yapıp her nahiye mıntakasını bir takım ve her kaza mıntakasını bir bölük ve her vilâyet mmtakasmı bir tabur itibar ederek bu teşkilâtı teselsülen birbirine bağlamak muvafık olur. Bu vaziyete göre kumanda işi şu suretle düşünülebilir.

Köy gümeleri, o köyde terhis edilmiş en degerli askerin kumandasına, nahiye takımları da bu mıntakada intihap olunacak [seçilecek] ihtiyat zabiti nahiye müdürlerinin kumandasına, kaza ve vilâyet merkezlerinde de bu maksatla yapılacak teşekküllerin başına geçirilecek ve az çok birer suretle tatmin edilecek muhtelif rütbelerdeki ihtiyat zabitlerinin kumandasına verilir. Bunlar aslen İdman teşekküleridir ve bu noktadan mmtakanın Halk evlerine bağlı olurlar. Talimü terbiye ve sevki idare noktasından ise hudut kumandanlarına tabi olurlar.

Hudut hattı üzerinde veya yakininde yani ilk hatta bulunan köylerin silâhları köyde ve ihtiyar heyetinin mesuliyeti aktmda, ve ikinci hatta bulunan köylerin silâhları ise nahiye müdürlerinin mesuliyeti altmda nahiye merkezlerinde, eger mıntıka vasi ise müsait hudut kıtası merkezlerinde depo edilir. Bu teşkilâtın para ihtiyacı köy bütçelerinden ve kasabalarda teşekküllerin kendi bütçelerinden temin olunur.

Bu teşekküllerin talimü terbiyesi, köy ve hudut vazifeleri, sevkü idare esasları, giyimleri, her hangi bir hadise karşısında iltihak edecekleri hudut kıtalariyle köyde kalan ihtiyar, kadm ve çocukların hareket suretleri (Büyük Erkânıharbiye) ce tertip edilecek bir talimatname ile tespit olunur. Bu hususta sorulursa mütalea arz olunabilir.

Böyle bir teşkilât en çabuk bir surette kurulabilir ve gerek köylü ve gerek halk arasında en yüksek rağbeti görür.

Böyle bir teşekkülün en büyük faidesi, hudut sekenesinde [sakinlerinde] nefse itimat hislerini ve propagandalara karşı mukavemet duygularını arttırmak olacaktırki Trakyada geniş iskân pılanının icap ettirdiği (İskânda emniyet) in ilk şartı budur.

Hudut mmtakasında kurulacak bu emniyet amili tedricen daha gerilere de teşmil edilmek suretiyle Trakya her adımında müdafaa kuvvetini haiz müstahkem bir mıntaka haline getirilmiş olur.

Bu teşkilâtın Trakya halkının maneviyatında yapacağı inkilâp Türk sermayesinin birlikler halinde feyizli hareketler yapması için de temel olacaktır.

Bu teşkilât doğar doğmaz, Bulgar hudutlarından akan veya Bulgarlık menfaatına yaydırılan propagandalar derhal yüz seksen derece bir dönüşle Bulgaristana teveccüh edecek ve bu suretle Bulgar zulüm ve işkencesi altında inleyen yüzbinlerce pomak ve Türk kalbî sükûna kavuşarak Ana Vatana bağlılık duyguları kuvvetlenecektir. Bu teşkilâtın aynen Yunan hudutlarında da tatbiki faidelidir. Bununla beraber Bulgaristan hudut mmtakası kadar Gelibolu yarım adasının da bu noktadan göz önünde bulundurulması ve aynı teşkilâta aynı zamanda mazhar kılınması Millî bir ihtiyaçtır.

Yarım milyona yakın Türk çocuğu kanını emen Gelibolu yarım adası bugünkü haliyle yürekler yakacak bir hüzün kaynağıdır. Baştan başa dolaştığım bu adanın bilhassa kanlı savaşlara sahne olan sahalarında yer yer yükselen Türke yabancı ve

Türk kalbini ezici abideler bu sahalarda adeta insan yasakçısı halinde göze batmaktadır. Bu yarım ada Geliboludan itibaren insan yerleştirecek çiftliklere ve üzerinde işlenecek boş topraklara maliktir. İlk iş bu çiftlikleri birer köy haline getirmek, boş köyleri ve yerleri insanla doldurmak bu yarım adanın balıkçılık, bağcılık ve şarapçılık ve zeytincilik gibi bütün kabiliyetlerini inkişaf ettirerek çok insanın yaşayabileceği bir hale getirmek olursa Yarım ada bugünkü askersiz ve tahkimatsızlığın verdiği sıkıntıdan ve yabancı abidelerin sıkıntılı görünüşlerinden derhal kurtulur ve Saroz sahillerinde ve Yarım adada yukarda arz edilen teşkilâtla ilk müdafaa kuvvetine sahip olur. Böyle bir teşkilâtın aynı düşüncelerle Boğazın Anadolu sahili için de elzem olduğunu kaytetmek bir yanlışlık olmaz kanaatindayım.

Trakyada Yahudi Meselesi:

Trakyanın casusluğa karşı emniyetini rejim emniyetine taalluku itibariyle iktisadî emniyetine ait kısmı da dahil olmak üzere bu meseleyi (Emniyet ve Asayiş) faslında mütalea etmeği muvafık gördüm.

Bu bahsın ehemmiyetini tebarüz [meydana çıkarabilmek] ettirebilmek için her şeyden evvel Trakya (Yahudiliğini) nasıl bir teşkilâtla idare edildiğini ve içtimai ve iktisadî sahalardaki vaziyetini kısaca gözden geçirmek lâzımdır:

(Yahudi) unsuru tarihî hadiselerin doğurduğu neticeleri tesiri altında daima başka milletlerin idaresi altında ve mahkûm bir unsur olarak yaşamak mecburiyeti altında kaldıkları günlerden beri birbirlerine yanaşmak ve toplu bir halde müdafaa kuvveti haline gelmek duyguları altında kalmışlardır. Bu duygular Yahudileri birleştirirken Devlet mefhumu altında kaybettikleri hakimiyeti bir daha ele geçiremiyecek kadar tab'an ve maddeten zaif olduklarını anlayınca iktisadî hakimiyet esasını kendileri için başlıca hedef olarak bulmuşlar ve bu hedefe ulaşmak için dünyanın her köşesine dağılmağa başlamışlardır. Türkiyeye de sokulan bu unsuru Trakyadaki parçası son asrın muhtelif hadiseleri karşısında zaru-

ret ilcasiyle aralarındaki birliğe daha fazla kuvvet vermişlerdir.

Trakya (Yahudi) si göze batacak kadar ahlâkî fesat ve karaktersizlik içindedir. Muzurdur. Son asırda diğer muhtelif kanlarla mütemadî ihtilât neticesinde zahirî bir ıstıfaya uğrayarak yahudiliğin bünyevî esas karakterini tamamen denecek derecede kaybetmesine rağmen (Yahudi) liğin yılışık, hilekâr, zamirini [içyüzünü] gizler, kuvveti daima alkışlar, altına tapar, Yurt sevgisini koğar karakterini olduğu gibi muhafaza etmiş ve hatta bu sahada beşeriyete [uygarlığa] ıstırap verecek kadar zararlı bir şekilde yeni inkişaflara da mazhar olmuştur. Yahudi terbiyesinde şeref ve haysiyetin yeri yoktur. Trakya (Yahudi)si harplerin Türk unsuru üzerinde yaptığı tahripkâr tesirleri üzerinde yükselmiş, zenginleşmiş ve kuvvet bulmuştur. Her yabancı salgında Türk unsurunun terkettiği serveti yok bahasına bu unsur eline geçmiş ve bu suretle Trakya Yahudisi Türkün servetini yine Türke karşı bilhassa iktisadî sahada öldürücü bir silâh olarak kullanmağa başlamıştır.

Bu unsurun dinî akîdeleri büyüklerde kuvvetli küçüklerde zaif olmasına rağmen (havraya) sıkı bir surette bağlıdırlar. Havra Yahudi birliğinin en büyük remzidir [işaretidir].

İktisadî Faaliyetlerine Gelince:

Trakyada iş üzerinde dönen sermayenin dörtte üçü bu unsurundur. Toptancılık onlardadır. Her nevi istihsalât [üretim] onların elinde kıymet bulur. Bu kıymet istenildiği gibi düşürülür veya yükseltilir.

Zahire, yapağı, koza, peynircilik, bezaziye, [manifatura] petrol ve benzin acenteliği, züccaciye, alelumum komisyonculuk, üzüm mıntakaların da kısmen şarapçılık, kısmen fabrikatörlük ve hatta bazı yerlerde arabacılık, dıvarcılık, boyacılık gibi işlerde ya doğrudan doğruya veya vasıtalı olarak onların kazanç kaynaklarını teşkil eder. Şayanı dikkattır ki bazı mil-

lî müesseselerimiz bile yapağı, koza mubayaasında [satın alınmasında] bu unsura komisyonculuk yeri vermiştir.

Yahudinin en tahripkâr cephesi Türk köylüsü üzerindeki işleyişidir. Bu hususta yukarda bir az malûmat verilmişti. Köylü malını tercihan Yahudiye verir. Çünki, Yahudi köylüye sıkıntılı gününde emtia ve para verir. Bu suretle daha idrak edilmeden köylünün malını satın almış olur, kalbine hakim olur. Köylü daim (Yahudi)nin hileleri altında ezgindir. Köylü pazara gelirken onu yolda önleyen, kandıran, yok bahasına malını elinden alan bu suretle Pazar fiyatları üzerinde oynayan (Yahudi) dir.

(Yahudi) karşısında Türk rakip görürse derhal birleşip fiyatı yükseltir. Rakipler çekilir, bu çarpışmadan doğan zararı (Yahudi) ler kendi aralarında taksim ederler ve sonra aynı işte yaptıkları hileleri ve sair hileli alış verişlerle bu zararı da telâfi ederler.

Memurlarla Münasebetleri:

Kendi muameleleri noktasından işleri düşecek memurlara alış verişte kolaylık göstermek, değerinden ucuz mal vermek, ödünç mal ve para vermek, işleri bitinceye kadar bu parayı istememek, memurun karakterini okşayan eğlenceler tertip etmek, poker ve saire oyunlarla para kazandırmak gibi yollarla memurlara hulul ederler. Memurlar bir defa bu adama kapıldımı o muhitten ayrılıncaya kadar yakayı kurtaramazlar. Edirne vilâyeti bu vaziyeti göz önünde bulundurarak bir memurlar kooperatifi açmak suretiyle memurların Yahudilerle hiç olmazsa alış veriş sahasında alâkalarını kesmeğe çalışmış isede muhtelif devairi [daireleri] temsil eden rüesanın [başkanların] hatta pek çirkin olarak muhite akseden ailevî temaslara, eğlencelere, ve kumara, bu kurnaz ve sokulgan ve muzur unsurla devam etmelerine henuz mani olmamıştır. Böyle bir Kooperatifin bugün için görülen faidesi bir kısım küçük memurları ve bilhassa Yahudilere borç yapa yapa mes-

lekî haysiyetini tüketen (Polis) i kurtarması olmuştur. Orta ve yukarı derece memurlar arasında da aldığını ödememek yüzünden Yahudiden artık borç alamayacak dereceye gelenlere baş vuracak, ihtiyaç kapatacak bir melce olmak noktasından faideli olmuştur. Her ne şekilde olursa olsun böyle bir kooperatifin kurulması hayirli olmuştur. İyi idare edilirse memurlar için esaslı faideler temin edecektir.

Yahudilerin memurları tatmin edip onları kazanmaları Trakya iktisadiyatı hesabına çok ağır görülmektedir. Dikkate şayandırki milyonların kazançları bu unsurun kesesine herkesin gözü önünde akarken yalnız Umumî Müfettişlik mıntıkasında millet hazinesinden milyonlar bu unsura tediye olunurken ve bu vatanın öz evlâdı öte tarafta hazineye olan vergi borcunu ödemek için kıvranırken ve bir tarafta günlük nafakasını çıkaramıyan Türk çocukları varken hiç kimse bu yüksek kazancın öz Türk evlâdına kısmen olsun intikal çareleriyle meşgul olmamıştır.

Asker, jandarma, bütün maarif müessiselerinin müteahhitleri ekseriyetle Yahudidir. Edirne Valisi Bf. ile temasımda bu unsura mensup müteahhitlerden Kohen ef.[endi] adındakinin hesabına 933 malî yılı içinde (700) bin lira kadar tediye emrî imzaladığını söylemîşlerdir. Bu rakamın diğer üç vilâyete teşmil edersek Müfettişlik mıntakasında bu unsurun elinde yalnız hazineden milyonlar tesviye edildiği anlaşılır.

Cumhuriyet ve İnkilâba Karşı Bağlılıkları:

Görünüşte rejim ve inkilâp verimlerini benimsemişlerdir. Alkışlama fırsatını kaçırmazlar, hakikatta ise (Altı Ok)un her birinin kendi menfaatlerini yıkacağını da müdriktirler. Bilhassa Millîyetçilik umdesinin manasında kendileri için yıkıcı bir tehlike görürler. Devletçilik umdesine karşı ise adeta düşmandırlar. Bu noktai nazardan Rejime ve inkilâba karşı için için diş bilerler.

Teşkilâtları:

İsimleri tıpkı tıpkına tespit edilememekle beraber maksat ve gayeleri anlaşılan teşekküller şunlardır:

1- Yahudi mensupları mahfili (Cercle İsrailite)

2- Uhuvvet kulübü

3- İşçiler kulübü

4- Yahudiler arasındaki ihtilâfları hal eden mahfil

5- Yahudiliğin hükûmete karşı temsilî : (Resmî esasa dayanmayan hususî mahiyette)

6- Düşkünlere yardım cemiyeti

7- Fakirleri himaye teşekkülü

8- Küçük ikraz [borç] sandığı

Bunlardan 1 cisi en yüksek tabakanın ve Yahudiliğe vazife ve direktif ve hedef veren icra heyetinin:

2 cisi Orta tabakanın ve gençlerin;

3 cüsü de işçilerin toplanıp sözleşmelerine mahsus mahfillerdir.

İkinci ve Üçüncü mahfil bütün direktifleri 1inci den alır. 1inci kulüp hemen her gün içtimaa sahne olur. Yahudilik muhitinin günlük faaliyeti görüşülür, kararlar verilir ve teblig olunur. Her Yahudi bu tebligi ifa ile mükelleftir.

4 cü sü bütün kulüplerin fevkinde ve adeta Yahudiliğin adalet müessisesi halindedir. Bu müessiseye Yahudiliğe bağlılık ve hizmette tecrübe edilmiş en yüksek şahsiyetler girebilir. Bütün ihtilâfları bu müessise hallüfasleder.

5 ci si Yahudiliğin hükûmetle olan işlerde vasıtalık yapar ve Yahudi hukukunun müdafaa eder.

6 cı sı Yoksul talebeyi okutur, beslerler ve yatacak yerini temin eder. Kimsesiz hastalara bakar, Yahudiliğe lâzım ilâçlara temin eder, cenaze merasimini idare eder.

7 ci si Fakirlere haftadan haftaya nafaka dağıtır. Yahudiler arasında dilencilığe meydan vermez.

8 ci si Para ihtiyacı olanlara muayyen müddetle ikrazlar yapar. Bu suretle Yahudilerin Yahudi müessiseleri haricindeki müessiselere faiz vermesine mani olurlar.

Bütün bu teşekküller haricinde spor teşekkülleri vardır. Yahudilik hiç bir teşekkülü içine Yahudiden gayri unsuru sokmak istemez. Her hareketini gizli tutmak ister, çünki bütün hareketlerinde korkak ve müterediddir.

Yahudilerin Trakyada Türkler lehine hiç bir hareketi görülmemiştir. Son aylar içinde teşekkül eden Kültür cemiyetinin mesaisinde de samimiyet aramak asla doğru değildir. Bu müessise Büyük Türk İnkilâbının akıllara hayret veren hızı karşısında kendi unsurlarını Türk unsuru içinde erimekten kurtarmak için kurulmuştur. Muhitin diline temessül [benzeme] Yahudinin birinci umdesidir [ilkesidir]. Asıl mesele muhitin kültürü içinde Yahudilik karakterini korumaktır. İşte Yahudi Kültür Birliği cemiyetinin kuruluşu bu gayeye ulaşmak içindir. Halkevleri ve Türk mektepleri gibi dil ve kültür veren millî müessiseler varken (Yahudi)liğin kendine mahsus bir kültür cemiyeti yaratmasında (Çıfıt Oyunu) görmemek imkânı yoktur.

Trakya Yahudileri, Trakyayı Filistine eş yapma davasındadır. Trakyanın bütün iktisadî kaynaklarına elini uzatmış olan bu unsurun Trakya Türkünün kanını daha fazla emmesine müsaade etmemek Trakyanın inkişafı için en büyük ihtiyaçtır.

Yeni askerî müessiseler kurulurken bu müessiselerin bulunduğu garnizonlara, bütün askerî taahhütleri ele geçirmek için yeniden karar alan bu unsura Trakyadaki mülkî ve askerî faaliyetlerimizi tamamen gizlemek mecburiyeti vardır.

Her şeyden evvel bu unsurun hiç bir casusluk ve hareket yapamıyacak bir hale getirmek zaruridir. Türk Oğlu Trakyanın hangi köşesinde bir şirket kurmak veya bir fabrika işlet-

meğe kalkmış ise onu yıkmak için bu unsur her türlü tedbire baş vurmuştur.

Bütün seyahatimde şarapçılık, peynircilik, balık konserveciliği, unculuk ve saire büyük ve küçük işlerde Türkün yürüyüşünü hep bu unsurun her türlü hilelerle durdurmağa çalıştığını anladım.

Trakyada Türk hayatı, Türk iktisadîyatı, Türk emniyeti, Türk rejim ve inkilâbı için muhakkak gizli bir tehlike halinde yaşayan ve bir ihtimal olarakta işçi kulüpleriyle memlekette komünizmin çekirdeğini kurmak isteyen (Yahudi) meselesini artık en cezrî [köklü] bir surette halletmek Türk Trakyaya nefes vermek için katî bir zarurettir.

Bu davada millî müessiselerimize çok mühim ve şerefli vazifeler düşecektir. Türk sermayesinin harekete geçirmek, teşkilandırmak, takviye etmek, işbirliklerini himaye etmek bu millî müessiselerin en çetin ve fakat şerefli vazifeleri olacaktır. Millî müessiseler bir defa vazife deruhte ederler ve Türk Çocuğuna karşılıklı itimat telkin edilirse dava yüzde seksen kazanılmış olur, geriye kalan yüzde yirmi de kendiliğinden müsbet yola girer ve girdirilir.

Trakya iktisadiyatına Türk çocuğu hakim kılınmadığı müddetçe Trakyada istenilen inkişafları beklemek güç olur.

Hulâsa: Trakyada hayatın her safhasında Türklüğün zararına yaşayan (Yahudi) meselesi üzerinde çok esaslı bir surette durmak lâzımdır.

Mıntakada Mühim ve İçtîmaî Bir Dert:

Seyahat esnasında her kaza mıntakasında bir çok köylere uğradım. Pancarcılık, davarcılık, peynircilik, bağcılık yapan zengin köyler gördüm. Senevî 100 bin liraya kadar para giren köye de rastladım. On bin lira giren köylerin adedi fazladır. Zengin olması lazımgelen bu köylerde parasızlık sıkıntısı şikâyetleri karşısında kaldım.

Bu köylerden bir kısmı Bankalara ve Millî hazineye karşı müterakim [birikmiş] olan borçlarını ödeme dolayısiyle parasız kalmaları imkânı göz önünde bulunduruldu. Fakat bir kısım köylerde kumar ve sefahat beliyesi [felaketi] köylünün elinde ve avucundakinin süratla süpürmektedir. Ve sonra bu köylü yine borç altına girmektedir. (Yahudi) bu sahada ve vazife almıştır ve yapıyor.

Şayanı dikkat bir misal:

Çanakkale vilâyetine bağlı Ayvacık kaza merkezine varıldığı gün merkezin iki kilometre kadar cenubî garbisinde [güneybatı] panayır kurulmuştu. Bu panayır dikkati celbedecek kadar büyüktü. Biga, Bayramiç, Ezine mıntakasından kasabalı köylü binlerce insanlar bu panayıra mal alıp vermek için gelmişlerdi. Panayır yerini dolaşırken şu manzaralar nazarı dikkatimi celbetti:

1- Münhasiren (Yahudi) bezazlarından [manifaturacılar] mürekkep olmak üzere bir örtülü çarşı ve saraflar.

2- Şurada burada salaş şeklinde ve işret [içki] satılan yemekhaneler, bunların içinde şarkı söyleyen kızlar.

3- Ötede beride ayakta kanto söyleyen çıplakça kadınlar.

Şarkı veya kanto söyleyen bu kadınlar hep (Yahudi)dir. Zavallı Türk köylüsü bu manzara karşısında kesenin ağzını açmış veriyor. Beri tarafta halâ endaze oyunundan vaz geçmiyen bezaz (Yahudi) mütemadiyen stok malları alabildiğine ve tutturabildiğine köylüye satmakta, beri tarafta ise (Yahudi) sarafta altın gümüş ziynet eşyası ve elmas ve diğer nevi taşları köylüye satmağa çalışıyor. Bunların ayarları ve kıratları ve hakikî olup olmadıkları hiçbir murakabe [denetim] altında değil. Köylü yahudi tarafından mütemadiyen ve feci bir suretde soyuluyor. İşin asıl fecî tarafı Ayvacık denilen kaza merkezinde yahudi olmadığı halde bu merkezde yapılan panayire yahudilerin etraftan üşüşmesidir. Vaziyet bir az daha tamik edilince [derinleştirilince] bu panayırlar mıntaka mıntaka de-

vam ediyor ve her panayırın özünü yahudi çekiyor. Yahudi hesabını çok iyi biliyor, bir takım çığırtkanlar bulmuştur. Bu çığırtkanların emrine kadın ve içki gibi iki mühim sefahat vasıtası vermiştir. Halkı bu vasıtalarla sefahata sevkedip gözlerini kapamakta ve badehu [ondan sonra] ayni halkın kanını emmeğe başlamaktadır.

Bu panayır yerlerinde yine musevilerin tahrikiyle işletilen kumar yerleri de olduğu haber alınmış ise de panayır yerine geldiğim şuyu bulunca [etrafa yayılınca] bunların hepsi gizlenmiş ve saklanmıştır. Mamafi Türk köylüsü ve halkının panayır münasebetiyle yabancı unsurlar tarafından zehirlenip soyulmamasına çok dikkat edilmesi lâzım geldiği hakkında mahallinde icabedenlerin nazarı dikkati celbedilmiş. Panayırda başlayan mürakabe pek kısa zaman içinde bir takım yahudi hilelerini tesbit etmiş ve alâkadarlarını cezaya çarptırmıştır.

Kumar gibi bir afetin Türk köylüsü arasında yer bulmaması ve Türk köylüsünün bu yolda soyulmaması için icabedenlere mahallerinde muktazî talimat verilmiştir. Panayırlar hakkında ayrı bir talimat yapılacak ve ehemmiyetle de takip edilecektir.

Emniyet Teşkilâtı:

Müfettişlik mıntakasındaki Emniyet Teşkilâtı kadrosu pek dar ve asgarî bir kadro ile çalışmaktadır. Trakyanın gittikçe çoğalan ehemmiyetiyle mütenasip bir şekilde bu kadroyu da kifayet edecek bir hadde çıkarmak zarurîdir.

Alpullu şeker fabrikasının bulunduğu mahal mühim bir merkez olmuştur. Şu veya bu mütehassis ecnebinin bulunuşu bertaraf edilse de mevcut amele kesafeti bu müessisenin daima zabitanın gözü önünde bulundurulmasını icabettirdiğine şüphe edilemez. Esasen müessise aleyhine adeta muayyen bir merkezden idare ediliyormuş gibi tevcih edilmiş olan propagandalar bile zabitenin gözünü bu millî müessiseye çevirmek için kâfi gelmektedir.

İpsaladaki polis merkezi ise hemen hemen boş denecek kadar vazifesizdir. Alpullu merkezi ile hiçbir suretle kıyas kabul etmez. Bu itibarla Alpullu merkezine yeniden polis teşkilâtı ikamesine imkân yoksa (İpsala) kadrosunun iki polisle daha takviye edilerek ve geciktirilmeksizin Alpulluya nakli ve faaliyete geçirilmesi hem millî müesisenin emniyeti ve hem de bu müessisedeki amele gurubunun hareketini takip ve ayrıca ecnebilerin de bir uğrağı olan bu merkezde zabıtanın göz ve kulağının bulunması gibi faideler temin edecektir.

Emniyet teşkilâtında şayanı dikkat olan şu mesele ile karşılaştım:

Tekirdağ emniyet memurluğundaki künye defterinde polis mensuplarına ait hal tercümesi ve hal sicili muhteviyatı itibariyle mühim görüldü. Künye defterinin başında emniyet memuru bulunuyor. Bu zatın hal tercüme ve sicili noktasından bu defterde mevcut malûmat aynı zamanda bütün seyiatını olacak da [suçlarını] muhtevi bulunmaktadır. Seyiat [suç] kısmı çabuk bulunsun diye olacak iyilik kısmından başka bir renkte yani kırmızı mürekkeple yazılmaktadır. Emniyet memurundan sonra sırasiyle rütbelilerin künyeleri gelmekte ve bunlara tahsis edilen yapraklardaki kırmızı yazılar seyiat kısmını derhal göze çarptırmaktadır. Bu künye defterleri kısmı idaride bir polis neferinin elindedir, yani mahrem değildir. 3 cü kom[i]serden itibaren yukarıya doğru derece ile amirlerinin seyiatına bütün tafsilâtiyle şu suretle vakıf olan zabıta mensuplarından zabıta mesleğinin icabatından olan amire saygı ve bağlılık duyguları beklemek safdillik olur.

Çanakkaledeki künye defterinde emniyet müdürlerinin künyelerini görmedim. Ancak bütün rütbelî emirler bütün fenalıklariyle yine bu defterde ve madunların [alt mevkilerideki lerin] gözü önündedir.

Bu defterlerde okunan fenalıklar bu fenalıkları yapanların zabıta mesleğinde tekrar ne suretle istihtam edildiklerine insanın hayretini celbedecek kadar zabıta şerefine aykırı şeylerdir.

Madun [Alt mevkiideki] mafevkinin bu vaziyetini öğrendiği dakikadan itibaren itimatsızlık içinde çırpınır. Bu noktai nazardan disiplin mesleği olan zabıtada rütbeli ve rütbesiz mensuplarını polis değil amirlerinin diger madun arkadaşlarının bile vazife selâhiyet vermedikçe hal siciline vakıf olmaması mutlak lâzımdır.

Bu künye defterleri yalnız; mesleğe duhul tarihi, doğum tarihi, nakil ve terfi yer ve tarihleri, baba ve ana isim ve lakapları gibi hiçbir mahzur olmayan künyelik malumatı ihtiva etmeli. Siciller ve hal tercümeleri behemehal mahrem kalmalıdır.

Polislerin hal sicilleri ve hal tercümeleri idari kısım amirlerinin mahrem dolabında, rütbelilerin ise emniyet müdür ve memurlarının ve şube müdürlükleri olan müdüriyetlerde zat işleriyle meşgul şube müdürünün mahremleri saklamağa mahsus kasa ve dolabında gizli bulunmalıdır.

Madun amirinin bu zaif cephesinden bile resmî kayıtlar üzerinde asla haberdar olmamalıdır.

Umumî Asayiş ve Emniyet:

Trakya Umumî Müfettişliği mıntakasında asayişe müessir vakayi hemen yok gibidir. Halk sakin ve bu gibi fena sergüzeştlere [serüvenlere] atılmayacak kadar uyanıktır. Cumhuriyete ve inkilaba yürekten bağlıdır. Trakya topraklarında irtica yer bulamaz. Çanakkale mıntakasında Balıkesire doğru ve Biga çerkeslik muhitinde taassup halâ yaşamaktadır. Bu mıntakada millî teşekküllerin uyanıklığı, hükûmetin yüksek murakabası er geç bu taassubu da eritecektir.

Cumhuriyet mekteplerini yetiştirdiği nesil bu sahada güvenilecek bir nesil olacaktır.

Trakya ve Boğazlar mıntakasındaki faaliyetimizin alâkadar ecnebi devletlerce sıkı bir surette takip edildiğine hiç şüphe edilemez. Bu sahada bütün mıntakada (Yahudi) unsurunun ecnebi aleti olarak çalıştığına kati bir imanım vardır. Za-

man zaman vakî ilticalar ve gizli girişler arasında haber alma işleri için sokulmuş insanlar bulunduğu da tahmin olunmaktadır. Bununla beraber Bulgar ve Yunanlılar ve Trakyadaki ve boğazlardaki faaliyetimizin öğrenmek isteyen diğer ecnebi devletler hesabına kurulmuş şebekeler veya haber alma vasıtaları olduğu kanaatı vardır. (Bulgar, Yunan) hesabına çalışma mahsûstur. Konsolosluklar bu çalışmaların ana yuvalarıdır, vasıtalar ekseriyetle (Yahudidir). Bunların meydana çıkarmak ve yakalamak için tedbir alınmaktadır.

Alpullu şeker fabrikasında da mühim bir komünist yuvası olduğu mahsustur. (Yahudi) kulüpleri arasında işçileri toplayan kulüplerin komünistlik ve saire zararlı propagandalara alet olabilecekleri zan ve şüphesindeyiz.

Trakya ve Çanakkale mıntakasmda göze çarpan asayiş vukuatı katil, cerh [yaralama], at hırsızlığı, kadın kaçırma; tarla veya köy sınır ihtilâfları, su münazaalarından [ağız kavgalarından] ibarettir.

Köy kanunu iyi tatbik edilir ve sınır ve su ihtilâflarıyla tapu davaları hallolundukça bu gibi vakaların da azalacağma inan vardır.

İdarî Vazîyet

Bu bahıstaki seyahat intibalarımı şu sıra ile tebaruz ettireceğim:

1- Memurlar ve murakaba:

2- Köy kanunu tatbıkatı:

I – Memurlar:

İdarî şübeler Reis ve Müdürleri ile talî [ikinci derecede] memurlar ayrı ayrı gözden geçirilmiştir. Birincileri umumî bir bakışla çalışmağa sevkedilebilecek insanlardır. Bunlardan hemen ekserisinin muhit halkından olmaması otoritelerini tesis noktai nazarından çok iyidir. Ancak bu memurlarda çalışma ve faideli olma kabiliyetleri inkişaf edememiştir. Bu inkişafsızlığm başlıca

sebebi vazife yolunda halkla temaslarının azlığı ve kendi vazife hudutları dahilindeki bilğilerinin halk için faide verecek kullanılmamasıdır. Masaya bağlı ve murakaba vazifesini görme imkânlarını bulamayan bu yüksek dereceli memurları iş sahasında görüş hudutları pek dardır. Bu darlık masa başında karşılaştıkları vakalarla ve yaptıkları mahdut temaslarla çerçivelenebilir. Meselâ: Defterdarlar, Mal müdürleri doğrudan doğruya halkla temas halinde bulunan talî [ikinci derece] memurlarıyle tahsildarların faaliyetlerini ancak masa başında takıp edilmekte ve vazife hududu dahilindeki kasaba ve köyler halkı arasına mahallerinde girerek bu memurların faaliyet tarzları ve halk üzerindeki intibaları hakkında vaktında bir fikir edinememektedirler. Bu Reisler ancak bir şikâyet vakı olursa bu düzensizliklere vakıf olabilmektedirler. Bu hususta şu misali getirmek suretiyle vaziyeti aydınlatmak mümkündür:

Edirne Vilâyetinin Keşan kazasında bazı tahsıldarlar adi makbuzla halktan tahsılât yapıyor. Bu paraları ceplerine indiriyorlar. Hazine hakkî, halkın hakkî kayboluyor. Bu vaziyet uzun müddet devam ediyor. Bu suretle vergi borçlarını eda ettiklerini [ödediklerini] zannedenler aynı borcun ikinci bir def'a tahsil edilme vaziyeti karşısında kaliyorlar. Vaziyete ancak bu suretle vakıf olduktan sonra şikâyete tevessül ediyorlar. Şübe amirleri bozukluklara işte bu suretle vakıf olabiliyorlar. Geçen zaman hem halk ve hem hazine hesabına kaybedilen zamandır. Bu gibi misaller Maliye teşkilâtı faaliyetinde taaddüt ettirilebilecektir [çoğaltılabilecektir]. Halbuki bir Defterdar ve ya Mal Müdürü veya Tahsil Müfettişi ara sıra vazife hudutları dahilindeki mıntakanın kasaba veya köy halkıyle mahalinde temas yapabilse ve bu temasları her sene bir kaç defa muhtelif istikametlerde tekrar etse halkın istiraplarina tam zamanında vakıf olmaları ve talî memurların halk üzerinde haksız hareketlerin önlemeleri ve neticede yolsuzluklara meydan vermemeleri daima mümkündür.

Tapu memurları için de aynî mülahaza varittir. Bu memurlar masalarına mıhlanmıştır. 93 muharebesindenberi gelmiş muhacir arasında hâlâ tapularını alamayanlara tesadüf olundu-

ğu gibi bilhassa köylerde intikal muameleleri hemen hiç yapılmamaktadır. Bu vaziyete nazaran tapu teşekküllerinin bugünki mesaileri hemen hemen satış ve hibe ve ipotek gibi muameleleri inhisar etmekte ve hali hayattaki insanlar üzerinde tapu emlâk ve arazı gittikçe azalmakta ve bu nevi emlâk ve arazı ölmüşler nam ve hesabına defterlerde kalmaktadır. Bu şekil millî hazinenin verği haklarını hemen yüzde elli nisbetinde ziyaına [kaybına] sebep olmakla beraber halk arasında sonsuz nizaların [kavgaların] kaynağı da olmaktadır. Üzerinde işlenen arazı arasında dört beş kuşak evvel sahipleri üzerinde kayıtlı olanlar az değildir. Bu gibi arazılerin buğünkü sahipleri üzerinde tescili halk arasmda hayli güç bir iş olarak görülmektedir. Arazının ve emlâkin şu suretle intikalsız kalmasının başlıca âmili bu işleri yapacak olan memurlar üzerindeki murakabanın hiçliğiyle beraber halkın alâkadarlar tarafından bu sahada irşat edilmemesidir. Eski devirlerde tapu alabilmek için tapu memurlarının tatmin edilmesi adeta mecburi imiş. Bu itiyat altında yetişmiş veya bu itiyadı tevarüs etmiş tapu memurlarına bugün de tesadüf edilmesi mümkündür. Bu hususta birkaç şikâyette oldu. Tahkik edilmektedir.

Bir çok muhacirlerin kanunî kolaylıklara ve masrafsız tapu sahibi olma imkânlarına rağmen senelerdenberi tapu alamamasını ve intikal muamelelerinin azalmasını başka türlü tefsir mümkün olsa da bilhassa kazalardaki tapu cihazlarının iyi ve dürüst işlemediğine hamletmekte de hata edilmiş olmaz. Tapu işlerinde bu ağır gidişin de en mühim amili müessir murakabanm azlığı ve halkın ihtiyaçlarına vukufsuzluk, alâkasızlıktır.

Diğer idare cihazları üzerinde de bu surele durmak mümkündür. Bu izahatın verilmesindeki maksat şudur:

Vilâyet devair reislerinin vazifeleri arasmda en mühimmi ve en çok feyizli neticeler vereceği, murakaba ve Devlet kanunları hakkında halkı irşat olduğu halde bu yapılamamakta ve bu memurların bilğileri çalışma kabiliyetleri divarlar arasmda hapsedilmektedir. Bir Ziraat Müdürü veya memuru kendi mıntakasındaki ziraî vaziyeti muhtelif safhalarında takip ederek mahsu-

lün muhtemel afetlere karşı korunması veya daha iyi randman alınabilmesi için fennin emrettiği tedbirlerin alınması, gördüğü noksanların ikmali hakkında halkı tenvit ve irşat etmez [uyarmak] ve kendisine bu sahada tevcih edilen murakaba [denetim] vazifesini yapmazsa hikmeti vucudu anlaşılmaz.

Keza bir Sıhhat Müdürü zaman zaman halk arasına girerek halkın sıhhî istiraplarını yakından görmez, bataklık veya pislik gibi muhtelif emraz [hastalık] kaynaklarının her sene azalıp çoğalma vaziyetini mahallinde görmezse, doğum ve ölüm hâdiselerinin bilhassa köylerdeki ceryanını senede bir def'a olsun gözden geçirmez, bu vadide salâha mı [düzelmeye] veya aksine mi gidildiğini halk içine girerek sezmezse memleketi alâkadar eden büyük sıhhî meseleler üzerindeki bilğisini kendi muhitindeki hasta çerçevesi dahilinde kalır. Bununla beraber halkı sağlık esasları dahilinde yaşamağa sevk noktasından murakabe vazifesini de yapmış olmaz. Bir köyün en şerefli mevkiinde ve çocuklarını en çok oynadığı bir yerinde yatağı açık bir helâ bulunursa ve köy çocuklarının bu yatak içindeki pis sularla oynar ve hatta içer ve neticede bir takım hastalıklarla ölüm hadiseleri o köyde çoğalırsa ve bu vaziyet yıllar gözden kaçarsa bu elbette sıhat müdürlerini murakabasızlığından ileri gelir. Millet hayatında sağlığa engel şeyleri ancak doktor gözü görür. Keza tarladaki fare tahribatından veya herhangi bir böceğin kırıcı faaliyeti ancak Ziraat mütehassısı anlar. Bu hâdiseler bürolarda anlaşılmaz, görülmez, tashihte edilemez. Yerinde görmek, halkı irşat etmek [uyarmak], yerine göre kanunların emirlerini infaz ettirmek lâzımdır.

Murakaba ve halkı irşat işinde icabı gibi işlenememesi sebeplerini de araştırdım. Neticede kâfi harcirah tahsisatı verilmemesinden dolayı bu murakabanın yapılamadığını anladım. İdarî cephesini toplu görüşünde de temas olunacağı veçhile bilhassa vilâyetler devair [daireler] rüesasını [reisler] murakaba için harekete geçirmekte şu faideler vardır.

I – Kaza memurları bilhassa talî memurlar çokluğuyla yerlidir. Halkla içli dışlıdır. Karebet veya hemşehrilik veya dostluk

münasebetleri muamele üzerinde müessir oluyor. Esasen tahsilleri kıt olan tali memurların fenalıklarını azamî bir derecede tahdit etmek ve onların kabiliyetlerinden en iyi bir şekilde istifade etmek için sık ve kuvvetli murakaba altına alınmaları derin bir zarurettir. Bu murakaba bir taraftan defter ve kâğıtlar üzerinde yapılmakla beraber, bu kâğıt ve yazıların da doğruluğu ve halkın hangi işlerinin ne sebeple yapılamadığını da köylüler ve kasaba halkı ile temasa geçmek suretiyle ve Cumhuriyet memurlarına yakışır adilâne zihniyetle tetkik etmek lâzımdır. Her Daire Reisi vazifesinin icap ettirdiği mevsim, zaman ve yerlerde bu murakabayı senede birkaç defa yapabilmelidir. Köylünün ve halkın ağzından "Efendim derdimizi dinleyen yok" veya "memurların karşılarına çıkamıyoruz ki..." sözlerini işitmek kadar idareciyi sıkan hiçbir şey yoktur. Böyle kuvvetli ve mütemadi bir murakaba halk ile Hükûmet arasında karşılıklı itimat duygularının kuvvet bulmasına ve halkın her sahada inkişafına başlıca bir müessir olacaktır. Vekâletlerin Müfettişleri vasıtasiyle yaptırılan teftiş ve murakabalarda bu sayede daha müessir ve daha verimli olur.

II- Vilâyetler devair reislerini murakaba ve tetkik noktasında halkla temasa geçişinde halkm her sahada irşadî noktasından da büyük faideler doğuracak bir iştir. Kanunların, Fennin ve inkılabın icaabatını ve gidilecek yolları köylüye ve halka bu gibi temaslarda göstermek ve söylemek ve bu işe devam etmek halkı bir çok yanlış düşüncelerden teredütlerden ve menfi propagandaların tesiratından kurtarır.

Bir zamanlar Nahiye Müdürleri at beslemek mecburiyetinde idiler ve tahsisatları da vardı. Bunun faidesinden hâlâ bahseden köylü vardır. Çünkü köylü sık sık bir devlet memuruyla temas ediliyor, ve derdlerini açabiliyormuş. Bu misali getirmekteki maksat Devlet memurlarının köylü ve kasaba halkıyle tetkik temasları yapmasındaki ihtiyacı tespit içindir. Netice tetkik, teftiş ve murakaba salâhiyetini haiz devair Reis ve Müdürlerinin senevi harcırah ihtiyaçlarının bütçelerde ehemmiyetle nazarı dikkata alınması büyük faideler doğuracaktır. Devletin bu

maksat için bütçesinden ayıracağı para murakaba ve teftişlerin neticesi olarak kendiliğinden meydana gelecektir. Bu iş hiçbir zaman Devlet bütçesi için bir ağırlık olmayacaktır.

Köylülerin sıkıntıları

Dolaşılan köyler arasında mera, baltalık ihtiyaçları olanlar görüldü. Bu gibi köylerin ihtiyaçlarını ne suretle ve nerelerden temin olunabileceğinin tetkiki mahalli idare amirlerine tebliğ olundu. Köyler arasında en ziyade köy hudutları ihtilâflarına tesadüf olundu. Bu ihtilâfların bir çoğunun membaı yakın bir tarihe aittir. Bilhassa iskân esnasında köylerine eskidenberi tanınmış hudutları içindeki varlığa göre yine o köyde iskân yapılmak lâzımken herhangi bir tesirle ve bilhassa bir muhacir kitlesinin topluca iskân arzuları tatmin gayesile köy sınırları aşılmış yakın köyler sınırları dahilindeki arazıden beriki köye verilenler olmuştur. Yani iskân köylerin tanılan sınırlarını kabiliyetine göre değil muhacirlerin arzularına göre yapılmıştır. İşte bu nokta hâlâ devam eden ihtilaflara yol açmıştır. İskân faslında da tespit olunduğu veçhile bu ihtilâflara son vermek ve badema [bundan sonra] köylerin tanınmış sınırlarına göre iskân yapmak için tebliğat yapılmıştır.

Köylülerin bir sıkıntısı da Ziraat Bankasına borçlu bulunuşudur. Bu borç muhtelif vilâyetlerde muhtelif sebeplerle vucuda gelmiştir. Köylüye (100-150) lira kıymetinde araba satmak, Macaristandan getirilmiş tohum tevzi etmek (ki bu tohumlar intaş etmemiş) ki, köylü bu suretle büyük bir yük altına girmiştir. Arabalarda dayanmamış harap olmuştur. Bu araba borçlarını verdikleri halde vasıtanın bu paraları Ziraat Bankasına yatırmaması yüzünden aynı borcun ikinci bir def'a ödeme talebi karşısında kalan köylülere de rastlanmıştır. Damızlık boğa ve hayvan tedariki gibi sebeplerle de borç altına giren köylere tesadüf edilmiştir. Köylüyü çok sıkan borç, intaş etmeyen tohumluk borcu ile sene besene ancak faizlerini verebilerek sermaye borçtan kurtulamamasıdır. Bununla beraber Ziraat Bank memurlarını gerek icra tahkıkatı ve gerek senet tecdidi [yenileme] için

köylere giderek bu gidişin muhtelif masraflarını köylünün sırtına yüklenmesi bu suretle asıl sermaye borcu seviyesini muhafaza etmesi de köylüyü sıkan bir haldir.

Bilhassa Pancar sahasında Ziraat Bankasiyle köylüler arasında şu iddialar dinlendi. "Alpullu şeker fabrikasındaki köylü alacağı üzerine Ziraat Bankası haciz koyuyor. Banka Pancar alış verişinde müstahsillerin her biriyle ayri ayri muamele yapmayıp müstahsil gruplarıyle temas yapmaktadır. Bu guruplar birer mütemet tayin ediyor. Guruplar nam ve hesabına bu mütemetler fabrika ile temas ediyorlar. Şu halde Fabrıka para hasabını guruplar için topluca yapmaktadır. Köylülerin Ziraat bankasına olan borçları bu gurupların borçlarından tahsil oluniyor. Halbuki guruplar içinde bankaya borcu olmayanlar ve hatta kefalet derühte etmeyenler de var. Bunlar arasmda fabrıkada alacağı az olanların Ziraat bankasına bu alacaktan fazla olan borçları işte böyle bankaya karşı hiçbir borcu ve ya taahhüdatı olmayanlardan kesiliyor. Bu da kâfi gelmiyor. Banka yaptığı tahsilât için her borçluya ayri ayri tahsilât makbuzu vermek lâzım gelirken guruplar namına ve bir cetvel halinde makbuz kesiyor. Şu suretle köylü kendisini borçtan kurtaran vesikaya bizzat tasarruf edemiyor ve ilerde bu paranın ikinci bir def'a kendisinden tahsil edilmek ihtimali karşısmda korku geçiriyor. Ziraat Bankasının alacaklarını toplaması çok faidelidir. Ancak köylüye borçtan kurtulduğuna dair vesika vermelidir. Aynı zamanda Ziraat Bankasma doğrudan doğruya ve ya kefalet suretiyle borcu olmayanlardan her ne suretle olursa olsun para tahsili de doğru değildir. Köylü Ziraat Bankası ve Alpullu müessisesi arasındaki bu münasebet yerinde ve daha esaslı surette tetkik ettirilerek Müfettişlikçe alınması mümkün tetbirler de alınacaktır. Bu hususta Vekâleti Celilerine de luzüm hasıl oldukça maruzatta bulunulacaktır.

Köylerde islâhı lâzım şu noktalar görüldü:

A- Köy kanunu tatbikati muhtelif devirler geçirmiş. Bazen dıkkatlı bir hamle bu kanunun tatbıkatını köy için faideli bir hale getirmiş, bu hamle zaiflayınca ve murakaba durunca köy kanunun tatbıkatında da aksaklıklar başlamıştır.

Eski yazılı köy defterlerine tesadüf olunduğu gibi ilk tatbıktan sonra hiç işleşmemiş köy defterleri de görülmüştür. Birçok köylerde nüfus hareketini, evlenme işlerini sağlam bir vaziyet altında tetkik imkânı bulunmadı. Buna sebep te vukuatın günü gününe yürütülme itiyadının [alışkanlığı] doğmamasıdır. Bazı köyler arasında müşterek köy kâtipleri kullanılmaktadır. Bu kâtipler murakabasız kaldıklarından veya her hangi bir memurun mukarribininden [yakınlarından] olduklarından vazifesiyle ciddî bir surette alâkadar olmamış ayda bir def'a köye uğramış, işleri yüzüstü bırakmıştır. Köy kanunun tatbikatında köy kâtiplerinin ehemmiyeti büyük olduğundan bu esas üzerinde lâyıkı veçhile tevakkuf edilecek ve tedricen köylünün kendi arasından köy kâtibi yetiştirme hedefine yürünülerek bu mahzurların kaldırılmasına çalışılacaktır.

Köy kanunun tatbikatında en ileri götürülen iş salğı işidir. Köylü var iken bu salğıyı seve seve vermektedir. Fakat sıkıntılı senelerinde, varlıklı seneler gibi kolayca vermek imkânını bulamadığından, salğıya karşı müşteki bulunmaktadır. Salğı bazı Vilâyetlerde meselâ Kırklarelinde (Mektep) yapmak için azamî hatlar halinde tatbik edilmiş. Bu yüzden bazı köyler Ziraat bankasına bile borçlanmışlardır. Kırklareli vilâyeti köy mektepleri işinde bu salğıdan köylü için bazan ağır gelmekle beraber muvaffakiyetli bir surette istifade etmiş ve köylerde güzel ilk mektepleri kurmuştur. Çanakkale vilayetinde Çardak, Tekirdağm Barbaros köylerinde de elektirik tesisatı sevdasıyla fazla salğı yapıldığı görülmüştür. Eğer muvafık bir esas olaydı bu dilek şayanı takdir görülecekti. Yerinde yapılan tetkikler köylünün bu fedakârlığının boşuna sarf olunacağını göstermiştir. Belediyeler bahsında da temas olunacağı gibi Elektirik sevdası ve ucuzluk hissi ve ya diğer sebepler kullanılmış motor ve dinamolara karşı bir arzu uyandırmıştır. Bu sebeple dirki mahallinde tahkikat yapılmasını Çanakkale Valiliğine tebliğ ettim. Bütün mıntakada da eskiciliğin önüne geçilme tedbiri alınacaktır. Köylünün salğı fedakârlığı mukabilinde öyrenmek istediği şey, verdiği paranın yerine sarf olunup olunmadığıdır. Filhakıka köy bütçeleri tatbi-

katı murakaba altında değildir. Bu çok mühim ve köylüyü imar işlerinde de seve seve salğı vermiye alıştıracak işi layık olduğu ehemmiyetle takıp ettireceğim. Her vilâyette müteaddit köy bütçeleri tatbikatını teftiş ettirmek mahallerine sarfolunmayan ve ya israfedilen paraların müsebbiblerini teşhir ettirmek ve kanunî takibata maruz bırakmak suretiyle bu işte intizam ve doğruluk tesisi imkânlarını arayacağım. Yukarda köy kanununun yalnız salğı kısmının tatbik edildiğine işaret etmiştim. Halbuki bu kanunun ihtiyarî ve mecburî olarak köylere tahmil ettiği işler vardırki bu işler üzerinde çalışan yüzde bir köy bile görmedim. Bilhassa köy hey'etlerine bu kanunla verilen kazaî salâhiyetlerden hemen hemen istifade olunmamaktadır. Burada bilvesileyle arzediyorum ki, Cumhuriyetin köylüsüne verdiği bu çok kıymetli kanunun şarkatan da arzettiğim kazaî salâhiyetler bahsinde mıkyasî bir az daha geniş tutarak Nahiye heyetleri yapmak ve kaza salâhiyetlerini köy kanunundaki esaslardan bir az daha genişçe olarak bu hey'etlere vermek çok büyük faideler kaynağı olacaktır. Bilhassa Trakya gibi halkı uyanık, muti [itaat eden] ve anlayışlı bir mıntakada böyle bir tertip çok faideli olacaktır. Nahiye heyetleri Nahiye Müdürünün Riyasetinde içtima eder. Davacı ve suçlunun mensup olduğu köy hey'etlerinin intihap edeceği [seçeceği] birer aza ile daimî hey'etten mürekkep olur. Daimî hey'et her sene nahiye mıntakası köylerinden münavebe ile intihap olunan "7" azadan ibaret olur. Bunlar müstacel [acele] ahvalde derhal ve mecburî olarak her on beş günde bir def'a toplanarak Nahiye mıntakasındaki köy davalarına bakarlar. Nahiye hey'etine köy bütçelerin tertip, tastik ve sarfiyatı murakaba gibi vazifeleri de verilebilir. Esas itibariyle böyle bir heyetin vucudu kabul olunursa vazife ve salâhiyetleri daha esaslı bir surette tayin ve tespit olunabilir. Köy kanunu tatbikatının maruz şekilleri de yukarda işaret olunduğu veçhile "Murakaba" ihtiyacını göstermiştir.

Köy nufus ve evlenme defterlerinden ihsaî malûmat [sayı bilgisi] almak suretiyle köylerde ölüm, doğum ve evlenme vaziyetleri hakkında hemen bir fikir edinmek ve bunun menfi cihet-

leri varsa sebeplerini ve islâh çarelerini aramak kolayca mümkün olmıyor. Bunun sebebi de aylık ve senelik vukuatın icmal edilmesidir. Uğradığım köylerde bilhassa nufus ve evlenme defterlerinde her ay ve sene sonunda böyle bir icmal [toplam] yapılmasını tenbih ettim. Bu esası bütün mıntakada tatbık ve defterde icmal sahifeleri ilâve ettirmek suretiyle tatbik ettirmek nufus hareketlerinin murakabasını kolaylaştıracaktır.

Köylerde hemen umumî denecek derecede ve memnuniyeti mücip şu hareketi de kaytetmegi faideli gördüm:

Az adette olsa dahi koyun besleyen köylerimizde kuşak ve potur ve gömleklik gibi köylü ihtiyacının bizzat kendi dokumalariyle temin olunduğudur. Bazı köyler kendi ihtiyacatı nispetinde pamuk ekerek pamuklu ihtiyaçlarını da temin etmektedirler ki bu hareketi mütemadiyen teşvik ve takviye edeceğim. **Köy kadınlarının basma ve pammuklu ihtiyacı köylerce kâfi derecede temin olunmadığından köylünün parası bu yüzden yahudi bezazların eline kolayca geçmektedir. Köylüyü millî müessise muamelatını kendi aralarında kuracakları istihlâk [tüketim] kooperatifleriyle kullanmağa teşvik yoluyle paralarının değerini bulması telkini de düşüncelerimizden biridir.**

Köylerde tesadüf ettiğim nazarı dıkkatı calip şu nokta üzerinde ehemmiyetle tevakkuf edilmeğe değer:

Köylerin hemen çoğunda sıtma vardır. Nazarı dıkkatı celpeden mevkii ve havası iyi ve sıtma yataklarının uzak köylerde de bu hale tesadüf edilmesidir. Köylüler ekseriyetle henüz körpe çoçuklarına kır hizmetleri gördürmektedirler. Bu hizmet en çok hayvan çobanlığı ve hayvana ait diğer hizmetlerdir. Bu körpe çoçuklar hayvanların peşinden durak su yataklarına, sazlıklara, bataklıklara ve alelumum sivri sineklerin kaynaştığı sahalara sokulmakta ve oralarda sıtmaya aşılanarak köylerine nakletmektedirler. Bir takım köylerde dalaklı ve karni şişkin küçük çocuklar nazarı dıkkatımı celpetmiş ve soruşturma neticesinde yukardaki hallere bu mıntakada da vakıf oldum. İlk tahsil çağını bitirmeyen ve hiç olmazsa on beş yaşına girmiyen çoçukların bu gibi işlerde kullanılması nufus siyasetimiz için de mahzurlu

olduğundan bu halin yasak edilmesine tevessül olunacaktır. Küçük çoçuklu köy kadınları için de aşağı yukarı aynı hal vakıdır. Emzikli çocukların bakacak kimsesi olmayan kadınların bu çoçuklara daha küçük yaşta sıtma aşılayacak işlere sevkedilmemesi de (Köylü sağlığı) noktasından elzem bir tedbir olarak görülmüştür. Böyle bir hareket kır işine kahve köşesinde pinekliyen erkeği iade olacağından hiçbir mahzuru mücip olmayacaktır. Sıtmadan korunma hakkında köylünün anlayacağı surette yeniden öğütler bastırıp köylere dağıdılacaktır.

Köylerde mühim işlerden biri de köy mekteplerinin yangın ve tahripten korunmasıdır. Para ile emek sarfiyle meydana getirilmiş bir çok güzel köy mekteplerinde yangına karşı hiçbir tedbir görmedim. Bazı mekteplerde köy muallimleri yatmakta ve bittabi ateşte yatmaktadır. Köy mekteplerinin yangına karşı korunması tedbiri de aldırılacaktır.

Köy sağlığı noktasından hemen bütün uğradığım köylerde rastladığım bir işti. Kuyu, çeşme ve küçük suların bıraktığı su birikintileridir. Bunlar temizlenmekle ve ya akıntı verilmek suretiyle duraklıktan kurtarılmamaktadır. Bu hal küçük te olsa sivri sinek üreme vasıtaları ihzar etmekte ve binnetice en müsait köylerde de sıtmaya sebep olmaktadır. Köy sağlığı noktasından mühim gördüğüm bu iş için köylerde ve kasabalarda sivri sinekle mücadele için hıfzısıhha kanunuyle köy kanunundan istifade edilerek harekete geçilmesini bu mücadele de uhdelerine terettüp eden temizlik vazifesini yapmıyanlar hakkında kanunî takıbat yapılmasını daha seyahatta iken mıntaka vilâyetlerine tamim ettim. Bunun tatbikini ehemmiyetle takip edeceğim.

Trakya köylerinin bir çoğu Kırım muharebesindenberi hicret etmişlerle meskün olduklarından köy evleri hemen kâmilen [noksansız] saz örtülü ve gayri sıhhıdır. Köy evlerinde de sıhhî bir tipe doğru yürümek ve kiremitli; kiraç badanalı temiz köy evlerine köylülerimizi ısındırmak proğramımıza dahildir. Bugünkü manzara yerinden emin olmayan bir köçebe görüşü vermektedir.

Trakya köylerinin bazılarında Halikânlılara ve ya şarktan sevkedilenlere rastladım. Bunlarla temastan edindiğim kanaat gayri Türk anasırın Türklüğe maledilmesi için müspettir. Halıkanlılar ve diğer şarklılar erkekleri ve çoçukları iki sene zarfında Türk dilini benimsemiştir. Bilhassa çoçuklar bu yolda memnuniyeti mücip bir vaziyettedirler. Kadınlarına gelince, bunlar üzerinde alâka gösteren köylerde kadınlarda Türkçe öğrenmişlerdir. Ancak iki mahzurlu vaziyet göze çarptı. Bunun biri kısmen erkeklerin ve hemen kâmilen kadınların kendilerine mahsus olan kıyafeti henüz terketmemiş olmaları diğeri de evlenme çağına gelenlerin diğer köylerdeki kendi aşiretlerine mensüp kadınlarla evlenmeleridir. Bu iki vaziyet bunların Türklük içinde tamamen kaynaşmalarına manidir. Bu mahzurları kaldırmağa çalışacağım. Müfettişlik mıntakası haricindekiler için de aynı suretle hareket muvafık olur mütalâsındayım. Edinilen kanaat şudur:

Tam Türk köylerine her üç senede bir def'a köy başına en çok iki hane yerleştirilecek ve hareketleriyle alâkadar, olunacak olursa Türkün gayri unsurların Türklük içinde kaynamaları mümkündür.

Trakya köylülerinin iktisadî inkişafı için ve müreffeh bir hayata mazhar olmaları için de yapılmasını duyduğum ihtiyaç köy Kooperatifleridir. Ancak köy kooperatifleri, kredi kooperatifleri vaziyetinde olmakla beraber peynircilik, mahrukat [yakılacak şeyler], pancar, zeriyatı [arşım'a ölçülenler] gibi işlerde istihsal kooperatifi vazifesini de görebilmelidir. Bir az daha ileri gidilmek lâzım gelirse bizim köylerimiz muhtelif işler ve maksatlar için muhtelif kooperatif kurup işletecek vaziyette değildirler. Şimdilik yapılacak kooperatif tipi "istihsal-istihlâk-kredi" gibi işleri tedvir edebilecek şirket mahiyetini haiz bizim köylümüze mahsusu bir şekildir. Böyle bir şekil üzerinde işlenirse Türk köylüsünü iktisadî sahada kendi yağıyle kavrulur. Kazancına bizzat sahip yabancı unsurların iktisadî tazyıkından silkinmiş, müreffeh bir köylü haline getirmek mümkün olacağı kanaatındayim. Mamafih böyle bir şekil bulununcaya kadar Trakya

köylüsünü kredi kooperatifleri teşkiline sevketmek proğramımızın ilk maddelerindendir.

Köy yolları üzerinde çalışılan sahalara tesadüf ettiğim gibi çalışılmayan mmtakalara da rastladım. Bu vadideki çalışmayı tahrik edeceğim.

Sıtmalıklı köylerde meccanen [bedava] verilen kinini gayri kâfi gördüm. Köy bütçelerine bu maksat için tahsısat konarak kinin ihtiyacını kolayca ve kâfi derecede temin edilmesi tavsiyesinde bulundum. Takip te edeceğim.

Köylerde okuma yazma bilmeyen muhtar, bekçi ve ihtiyar hey'eti azalarına her vilâyette rastladım. Bu hal okur yazarı olan köylerde de vakıdır. Ve ağalık zihniyetinin devamı ve neticeleridir. Köy muhtarlarının, ihtiyar hey'et azalarının, köy bekçi ve korucularının okur yazar olmaları mecburiyetini tatbık suretiyle yeni harflarla okuma yazma heveslerini tahrik esası tatbık olunacaktır. Bunun için halen okuma yazma bilmeyenlere altı aylık bir mühlet vererek neticede imtihana tabi tutacağım. Öğrenmiyenlerin yerine okur yazanlardan muvafıkların seçilmesi yoluna gidilecektir. Bu şekil aynı zamanda ağalık nufuzuna değil bilğiye kıymet verene hükûmet lehinde bir ceryan da uyandıracak ve artık ağalık nufuz çarpışması yerine bilği çarpışması kaim olacaktır.

Köylerde diğer bir işimiz de şudur: Köy kanunu tatbik edilen köylerin bir çoğunda köy defterleri açıkta ve harabiye [harap halde] maruzdur. Kitaplar da böyledir. Bunlar için birer saglam sandık yaptırmak ve iyi bir şekilde muhafazalarını temin etmek.

Uğradığım köylerde yüzde doksanm da maranğoz, nalbant, demirci, gibi köy ihtiyaçlarını karşılayacak köy sanatkârları olmadığını ve köylünün bu yüzden sıkıntı çektiğini gördüm. Köylüyü kendi çocukları arasından böyle birer sanatkâr yetiştirmeğe teşvik ve buna imkân vermekte bir çalışma esası olacaktır.

Bazı köylerde mecburi tahsil çağında ve imkân olduğu halde mektebe devam etmeyen köy çocuklarına rastladım. Bu me-

yanda Halikânlılarla şarktan getirilmiş diğerlerinin çoçukları da vardır. Sebebini sorduğum zaman mektebe gidecek kıyafetleri olmadığından mektebe alınmadıkları cevabını aldım. Bu tarzı hareketi hem yerinde bulmadım ve hem de mahzurlu gördüm. Bu çoçukların da mektebe devamları temin olunacaktır.

Köy işleri bir kül [bütün] teşkil ettiğinden köy mektepleri hakkmdaki düşüncemi burada tespiti faideli gördüm: Üç sınıflı köy mektepleri ekseriyettedir. Bu mekteplerden yetişenlerin müktesebatlarını [edindikleri bilgileri] zemanla unuttuklarını köylü ağzından şikâyet yollu da işittim. Şahsî kanaatim da bu merkezdedir. Bu noktai nazardan köy mekteplerinde beş sınıflıya doğru yürümek esas işlerimizden biri olacaktır. Ancak bu mekteplerin yetişdirdiklerinin köy için faideli bir uzuv haline getirilmesi ve hayata iyi bir şekilde atılabilmesi için beş sınıflı köy mekteplerinin son sınıf proğramı mahallî sanatları karşılayacak tatbıkatları ihtiva etmesi köy hayatımız da inkılâp yapacaktır. Meselâ peynircilik yapan muhitte peynir imalciliği, kömürcülük yapan köylerimizde kömürcülük, mahallî ziraat şekillerine ait tatbıkat, bu sınıf proğramlarına konabilir. Bu şeklin tatbıkında muallim ihtiyacı gibi bir küçlük görülürse hiç olmazsa nahiye merkezlerindeki mekteplerde hatta luzum varsa bir altıncı sınıfta açarak köy sanat ve çiftçiliği ve diğer işçilikleri üzerinde amelî tedrisatla köy çoçuklarını yetiştirmek çok faideler temin eder. Köylülerimizin bugünkü en büyük noksanı bu gibi bilgilerden mahrum oluşudur.

Köylülerle temaslarımda şayanı dıkkat olarak şöyle bir şikâyet işittim. Esasen malumunuz olan bu vaziyeti köylü ağzından işitmek her halde nazara alınması lazım gelen bir esastır.

Köylü diyorki: biz çoçuklarımızı köy mekteplerinde daha yüksek tahsile gönderemiyoruz. Çünki daha yüksek mekteplerde mesela ilk yatı mekteplerinde ve ya orta mekteplerde gördükleri hayat onları artık köye döndürmiyor. Bu çoçuklarda köy sevğisi yıkılıyor. Bitabi baba ve anası için de sıkıntı oluyor.

Köylü ağzından bunu işittikten sonra akla şöyle bir düşünce varıt oluyor: Köy çoçuklarınm kabuledileceği yatı mektepleri

zamanın istediği iyi bir köylü hayatına göre tanzım edilemezmi?

Keza köyler için doğrudan doğru köylü çoçuklarından köylü hayatına göre tanzim edilmiş mekteplerde muallim yetiştirilemezmi? Böyle bir muallim esasen kendi köyünde yaşayacağından hem daha az maaşlı hem de daha büyük istekle muallimlik yapmakla beraber köylü üzerinde istenildiği gibi ve daha kolayca işler. Mamafih bu esasın salahiyettar mütehassıslarca tetkiki, tatbık kıymetini daha iyi bir surette ortaya koyar.

Bazı köylerde bütçe ve ya mektep binasının matlup [talep edilen] şekilde olmamasmdan dolayı mekteplerin kapandığı ve bir iki sene okuyan çoçukların açıkta kaldıkları mekteplerin tekrar açılması gibi şikâyetler ve ricalar karşısında kaldım. Bütün mıntakada köylünün mektebe merbutiyetini [bağlılığını] büyük memnuniyetle gördüm. Bu kadar sevği ile mektep isteyen köylülerin arzularmı yerine getirmemek cidden üzücü bir iştir. İyi mektep yapmaları tavsiyesiyle bu taleplerin önlenmesine çalışılmış ise de mektepleri kapanan köylülerin yüzündeki hüznü bu sözlerle bertaraf etmek mümkün olamamıştır. Mesele mektep binasının muvafık olmadığının mektep açmadan görülememesindedir. Bir def'a açılıp ta muhitine bağlılık ve sevği veren mektebi kapamak asla doğru degildir. Bu şekil köylü üzerinde Hükûmet müessesine karşı her halde iyi intibalar bırakmamaktadır.

Köy Maarif hayatımızda da istikrara yürümek çok faideli bir iş olacaktır. Mıntakada bu hedefe yürümek mühim işlerimizden biridir.

Hülâsa: Müfettişlik iş proğramının mühim bir maddesi her safhasında köy üzerinde, köylü üzerinde işlemek olacaktır.

Seyahat esnasında güzergâh üzerinde ve yakınında bulunan bir kısım Nahiye merkezlerine de uğradım. Bunlar arasında bilhassa nufus ve tapu memurları olan Nahiye merkezlerini halk için daha faideli ve faal buldum. Halkın bu iki mühim işi kendi yakınlarındaki merkezlerde halledilmesi gibi kolaylıktan

dolayı hükûmete karşı duyduğu şükran hissleri büyüktür. Bilhassa nufus hareketlerini takipte evlenme işlerinin tescilde bu teşekküllerin faidesi büyüktür. Tapu teşekkülünün de kıymeti bu kadar derindir. Bütün nahiyelerimize birer nufus ve tapu memuru yerleştirmek köylünün uzak kaza merkezlerine gidememekten mütevellit aksayan nufus ve tapu işlerinin yoluna koyacak ve bu iki şubenin faaliyetini memleket hesabına hayırlı bir neticeye getirecektir. Çok şayanı arzudurki tapu intikal muameleri de daha az masraflarla daha kolay esaslara bağlansın. İntikal muameleleri niçin yaptırtmadıklarını ve niçin tapusuz dede toprakları üzerinde çalıştıklarını köylülere sorduğum zaman bunun "intikal masrafının, çokluğundan ve veraset ilânı almaktaki müşkülâttan ve işleri için bilhassa kaza merkezlerine kadar uzamağa lâzım vaktın, bazen de kesenin müsait olmamasından" cevabını verdiler. Çok masraf yüzünden azalan ve memleketin tapulu arazi vaziyetini çok gerilere bağlayan bu işin az intikal masrafıyle ve işi köylünün yakın muhitinde bitme tedbirleri ile islâh etmek ve iyi bir mecraya koymanın mümkün olabileceği kanaatı vardır. Meselâ verilen bazı kazaî haklar gibi veraset ilânı verme salahiyetinin de köy hey'etlerine ve en doğrusu teşkili yukarda arzedilen nahiye hey'etlerine vermek her halde faideli olur. Ne şekilde olursa olsun tapu, nufus ve evlenme muamelelerini köylüye ucuza maletmek ve bu merkezleri ve ya salâhiyetli memur ve ya hey'etleri köylüye yaklaştırmak bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç üzerinde tevakkuf edilmesi ve tedbir alınması idare makinesini ancak kuvvetlendirir ve halkı hükumete derin bir sevği ile bağlar.

Muhtelif kaza merkezlerinde memurlarla işleri başında yaptığım temaslarda bunlar arasında düşük kıyafetlilere ve hatta aralarında hakim de bulunan çepken giyen ve kravatsızlara rastladım. İş başında laubaliliğe delâlet eden bu manzara hakkında icapedenlerin nazarı dikkatlerini celpettim.

İğneada'da Nahiye binası harap bir halde olduğundan yeni bir bina inşa teşebbüsü olduğunu gördüm. Halbuki bu merkezde orman, posta, gümrük muhafaza gibi muhtelif vekâletlere ait

teşekküler de mevcut ve ayrı ayrı binalarda bulunmakta ve bulundukları binalar ihtiyaçlarına vefa etmemektedir. Ayri ayri binalarda çalışmaktan ziyade bu teşekkülleri iyi bir hükûmet binasında toplamakta faide daha çok olduğundan yapılacak binanın bu esasa uyğun olması imkânının tetkikini Kırklareli Vilayetine tebliğ ettim. Nahiye tahrirat, nufus, jandarma muhafaza, gümrük, posta ve orman teşkilâtı için yirmi odalı bir binanın kifayet edeceği de anlaşıldı. Toplu bir bina her halde daha az masrafla ve daha güzel olarak yapılabilecektir. Yapılacak tetkik ve keşif neticesine göre bu hususta alâkadar vekâletlere ayrıca maruzatta bulunacağım.

Midye nahiyesi Vize kazasına bağlı olduğu halde tekerlekli vesait yolu Tekirdağı Vilâyetinin Saray kaza merkezinden geçmektedir. Şu vaziyete nazaran Kırklareli Vâlisi ve Vize kaymakamı bu nahiyeye gitmek için diğer bir vilâyet ve kaza hududundan geçmek yanı kendi idarî hudutları haricine çıkmak mecburiyetinde kalıyorlar. Midyenin bütün kaza münasebeti Saray'la olduğuna göre bu aykırı vaziyetin hallı lâzım gelmektedir. Bu da ya Vize ile Midye arasında doğru bir yol açmakla ve yahut Midyeyi Saraya bağlamakla mümkün olabilecektir. Bu husus tetkik olunmaktadır. Münasip şekil esbabı mücibesile arz olunaktır.

Seyahatim esnasında muamele icabı muttalı olduğum bir işte bütün vekâletlerin kanunî mümessili olduğu ve her vekâlete karşı ayri ayri mesüliyet karşısında bulunduğu halde valilerin haberdar olması lâzımgelen bazı tebliğlerin vâlilere tevcih edilmiyerek vekâletler tarafından doğruca o vekâletin vilâyetteki en yüksek memuruna tebliğ edilmesi ve bu memur tarafından yine vâlinin malûmatı haricinde diğer ve alâkadar dairelere yazılmasıdır. Meselâ mübadil emvalinin [mülklerinin] de mühacirlere tevzi edilebileceği hakkmdaki tebliğin Maliye vekâletinden doğruca Defterdarlığa tebliğ edilmesi işine Tekirdağında vakıfoldum. Vâli Beyefendi böyle bir tebliğten malûmatı olmadığından muhacirlere arazı tevzi işinde teredütlü vaziyetler geçirmiştir. Keza Çanakkalede Maarif Müdür beye Maarif

Vekâletince de böyle bir tebliğ yapılmıştır. Vali Beyfendiler ancak Maarif Müdürü vasıtasıyla bu tebliğle istenilen malûmattan haberdar olabilmiştir.

Bu şekil Hükûmetin mümessili olan Vâlileri müşkül vaziyetler karşısında bırakmaktadır. İhtisasa taalluk etmeyen ve icraya taalluk eden hususat hakkındaki tebliğlerin Vilâyet kanalıyle yapılması çok faideli olacaktır ve hükûmet mümessilinin otoritesi içinde derin bir ihtiyaçtır.

İdare cephesinin toplu görüşü ve köy kanunun tatbikatı

Trakya Umumî Müfettişlik mıntakasında halk ile temas ve onların ihtiyaçlarını tetkik eden ve vukubulan müracaatlara bizzat alâkadar olarak kanunen kabili is'af olanlar üzerinde seri icraat gösteren idare memurlarının muhitlerinde yaptıkları tesirlerin çok müspet olduğunu ve bu tarzı harekette bulunan idare reislerinin havzasında halk vaziyetinin Devlet idaresine karşı daha yakın ve daha iyi bulunduğunu gördüm. Fakat bir şekilde vazife gören idare memurlarının mikdarını da çok az buldum. Binaleyh esasen inkılâp rejimine karşı ciddî bir alâkası bulunan ve son teşkilât ile de Cumhuriyet Devletinin bu mıntakaya verdiği ehemmiyeti daha yakından anlayarak bağlılığını kuvvetlendiren bu halkın re'si idaresine iyi anasırın getirilmesi her sahada beklenilen inkişafı tesir edeceği kadar halkın huzur ve emniyet ile yürümesinde amil alacaktır. Zira hassas olan halk üzerinde yaptığı tesirlere nazaran dürüst kudretli ve kendisini dinleyen idare adamlarının hayatı inkişafı üzerinde vucutlandıracağı iyilikleri idrak edecek bir seviyededir ve halk iyi memurlara muhtaçtır. Bu itibarladır ki faaliyet dereceleri ve kabiliyetleri üzerinde hasıl edeceğim kanaatlara göre sırası geldikçe maruzatta bulunacağım. İdare memurları işinin Trakya'nın terakki ve inkişafa çok müsait olması ve halkın bu inkişafa çok müsteit [istekli] bulunması noktasından ehemmiyetle nazarı dikkata alınmasına yüksek iradelerini bilhassa rica edeceğim. **Bu mıntakada yerli memurlar işinin diğer yerlere nazaran daha mah-**

zurlu bulunduğunu yaptığım tetkiklerimden anladım. Buralarda yerli memurlar vaziyetinin Devlet işleri için zararlı neticeler vermesinde Yahudilerin de amil olduğu neticesine vardım. Bilhassa Yahudiler, münasebetlerinde, tanıştıkları itibariyle, seciyelerini [karakterlerini] zaif buldukları memurları kendi menfaatlerini imale edebilmek [kullanma] suretiyle onları arzu ettikleri yola daha kolay sevk edebiliyorlar. Yahudilerin tahsıldarlara varıncıya kadar küçük memurlara menfatlar temini suretiyle kendi iktisadî hareketlerine teşvik ettikleri haberlerini de almaktayım. Bu mahzur bu noktadan diğer yerlere nazaran buralarda daha muzur [zararlı] neticeler vermektedir. Binaleyh yerli memurlar işinin bu havali için daha ehemmiyetle nazarlarda tutulması ona göre tedbir alınması icapettiği kanatindeyım.

Köy kanununun tatbikatı:

Köylü hayatının inkişafında en müessir ve faideli bir vazife görecek olan köy kanununun tatbikat ve eşkali itibariyi üzerinde seyahatimde uğradığım bir çok köylerde tetkikler yaptım. Mıntakada köy kanununu tatbikatı işinde zaman zaman hamleler yapıldığını anladım. Fakat bu hamleleri esaslı murakebaler takip etmediği için kanunun şumullü ve muvafakiyetle tatbıkına imkân hasıl olmamamıştır. O kadarkı bütçesi olduğu halde hiç para toplanmamış ve tabıatıyla sarfiyat yapılmamış köylerde gördüm. Şu halde işler, şekilleri itibariyle mevcuttur. Fakat hakıkatı icraat itibariyle yoktur. Köylerde bilhassa ölüm doğum işlerinin, af kanunun isdarına kadar alaka ile asla takip edilememiş olduğunu, nikah işlerinin ise ihmal edilmiş bulunduğunu yaptığım tetkikattan anladım.

Bir çok köylerde de, köy kanunun zikrettiği defterlerin alındığını fakat hiç istimal edilmediğini, [kullanılmadığını] bir çok köylerde ise, defterlerin pek noksan olduğunu gördüm. Defterlerin aynı kaza ve aynı nahiye dahilindeki köylerde birbirine uymayan şekillerde tutulduğunu bazı köylerde arap harfleriyla

yazılmış müsveddelere, muhabere dosyalarına tesadüf ettim. Bir kısım köylerde basit murakaba ile kanununun tatbikatından çok iyi neticler alındığını müşahede ettim. Binaenaleyh kanununun tatbıkatında tesisidilecek kuvvetli ve yakın bir murakabanm çok semereli neticeler vereceği hakikatına burada bir daha vasıl oldum. Alâkadar memurlar arkadaşlarının bu noktadan icabı veçhile ikaz eyledim.

İSKÂN CEPHESİ

İskân vaziyeti:

Mıntaka malûmu Devletleri olacağı vechile pek az miktarda esas yerli halktan sonra sırasiyle yine yerlileşen 1272, 93 muhacirleriyle Balkan ve Umumî Harpte sığınanlar, Lozan mübadil ve gayri mübadilleri ve Lozandan sonra muhtelif senelerde Balkanlardan göçüp gelen kankarşelerimizin teşkil ettikleri muhtelif varlık ve kabiliyetlerdeki insanlarla, bunlar arasına bazı zaruretlerle karışa gelmiş "Boşnakçe, Pomakçe, Arnavutçe, Kürtçe, Rumce, Çerkes ve Çeçence" konuşagelen mahdut zümrelerle ve tekmil iktisat yollarını paylaşmış bir Yahudi salgınıyla doludur.

Yerlilerle yerlileşenlerin toprak ve geçim vaziyetleri umumiyet itibariyle yolunda olup mera darlığı, toprak azlığı, hudut ihtilâfı gibi aldığım bazı muracaatların Vali beylerce düzeltilmesini yerinde görüştüm.

Bunlar içinde halâ tapulanmamış ve teamülen tasarrufunu idame edegelmiş insanlara ve umumiyet itibariyle intikal yaptırmadıklarına dikkat ettim. Birincilere tapularını almalarını söyledim. İkinciler, intikal harcının çokluğundan bilhassa küçük kıtaların intikal muamelesinin değerini geçen bir resme maloluşunun buna mani olduğunu söylediler. Bu şık ayrıca tetkike değer.

Balkan ve Umumî harpten sonra gelenlerle mübadil ve gayri mübadiller umumiyet itibariyle de verimli bir tutum ve geçime malik sayılabilirler. Bunlarm tapulanma işleri yarıdan fazla

noksan ve muallakta görülmüş ve yapılan tetkikatta maliye ve tapu idarelerince 1771 sayılı kanunun iyi anlaşılamamasından ve kötü bir kırtasiyecilik zihniyetiyle daima muhacir aleyhine davranılmış olmasından ve bir de yakın zamana kadar Maliye Vekâletince rum emvalinin [mülklerinin] tefvizine [siparişine] müsaade edilmemesinden ileri geldiği tespit edilen bu aksaklıklar her vilâyet merkezinde idare ve maliye reislerinin vucutlarıyle yapılan konuşmalarla ve geçen ay başında Maliye Vekâletinin bütün malların verilebileceği hakkında gelen müsadeleriyle halledilmiş ve müspet yollar üzerinde yürünerek kısa bir zamanda intacı için tatbikata geçilmesi takrir ve tebliğ edilmiştir.

Bu zümre içinde 1771 sayılı tasfiye kanununun neşrinden evvel ne tahsis suretiyle ve ne de şagil [işgal eden] sıfatıyla bir mal sahibi bulunmamış olanların Vekâletin 27111 sayılı tamimi dairesinde toprak almalarına yol aranmasını hem şifahî hem de verdikleri dilekçeleri havale suretiyle vilâyet ve kazalara bildirdim.

Lozandan sonra kendi istekleriyle gelip ekserisi kayıt ve şartsız Trakyada oturmalarına müsaade edilenler üç sınıfa ayrılabilirler.

I- Tanıdık bildiklerinin, akraba ve taallukatının [hısımlarının] bulunduğu yerlere gelip onların geçimlerine kendi emeklerini de katıştırarak yaşayanlar.

II- Varlık ve ekin vesaitiyle gelip toprak satın almak ve ev yapmak suretiyle geçimini hemen yoluna koyanlar;

III- Bir de bütün varlıksızlığına ve Devletten bir şey istememe taahüdüne rağmen, bulunduğu iztirardan kurtulmak için herçibatabat [ne olursa olsun] göçüp gelenler.

Birinciler orta bir geçim yolunda olup toprak ihtiyacını ileri sürmektedirler. Bulundukları yerlerde hazineye ait emvalden [mülklerden] borçlanma youyla bu isteklerini hemen yerine getirilmesini söyledim.

İkinciler yerleşmiş ve gelir giderini yoluna koymuş vaziyettedirler.

Satın aldıkları arazinin fiyat ve ödeme şartlarındaki bazı aykırılıkların yoluna sokulmasını; muvazaa [danışıklı döğüş] ve ihtikâr [karaborsa] yollarıyla ezilmelerinin önüne geçilmesini hükûmet reislerine ve ellerindeki malların bir an evvel tapulattırılmasını da muhacirlere tenbih ettim.

Üçüncü zümre şimdiye kadar hep yarıcılık ve kiracılıkla geçinedurmuş ve bir haylisi de metrukeyi icar ve ecrimisil* vererek veya fuzulen işlemekte bulunmuştur. Bunların mühim bir kısmı ev ve toprak verilmesi için müracaat ettiler. Ev ihtiyaçlarının teminine yol bulunamamışsa da toprak dağıtılması için icap eden teşebbüsler yapılmış ve Maliyece bilinebilenlerle kendileri tarafından gösterilecek mektum [gizli] metrukenin derhal bunlara verdirilmesi söylenmiştir.

Zeylanlı, Haligânlı, Mutkililerden köylere dağıtılanlardan çalışanlar bir mevcudiyet kurmuşlarsa da halâ dönmek ümidinde bulunan bir kısım hayalperestler amelelik ve gündelikçilikten kurtulamamışlardır. Şarka dönmelerinin hiçbir suretle varit bulunmadığını ve yurdun her köşesinde tutunmak için çalışmalarını kendilerine, bunların toprağa bağlanmaları için alâka gösterilmesini ve ailesiz gelip sabit bir vaziyet yapamayan "tek"lerin şarkta kalan ailelerinin getirtilmesi için de tetkikat yapılmasını memurlarımıza söyledim.

Bu zümrelerden başka vaziyetleri ayrıca mütalea edilmeğe değer Arnavut ve çiğeneler vardır. Birkaç vilâyette Arnavutlardan, Uzunköprü ve Keşanda da çingenelerden iskânları için müracaatlar aldım. Bunlar Türk ırkından olmadıklarından iskânlarına gidilemiyor. Evvelce nasılsa kabul edilmiş ve geçimleri toprağa bağlı bulunan bu adamlar senelerce memleketimizde kaldıktan ve askerlik yaptırdıktan sonra sınır dışına çıkarmak doğru ve caiz olmıyacağı, serserilikten kurtulup bir yere bağlamak zarurîdir. Bunun için hiç değilse borçlanma yoluyla toprak verilmesine çare aramalıyız.

---

* Bir malın kullanılmasından doğan menfaatin para ölçüleriyle takdiri.

HARS VAZİYETİ:

Vekâletçe esaslı surette tetkik ve hatta haritası bile tanzim ettirilen bu mevzuda en ön pilânda (50) senedenberi Türkiyede oturdukları halde halâ öz yurdun dilinden ayri dillerini yaşatan evinde çoluk çocugiyle bu yabancı dille görüşen ve mecbur olmadıkça Yurt dilini kullanmaktan kaçman Çerkesler, Çeçenler, Pomaklar, Boşnaklar sonra da Devletin kendilerine beynelmilel ve ahdî bir hak temini suretiyle getirdiği Giritli mübadiller, üçüncü olarak ta Arnavutlarla şarktan gönderilenler gelir. Bilhassa kanımızdan kanları bulunan Pomak ve Boşnaklarla Giritlilerin niçin böyle uzun zamanlar yabancı dilleri bırakmadıkları tetkik edilirse, eski idarenin dil ve düşünce birliğinden kaçınmasından ve yeni idarenin de ilk zamanlarda yabancı dille konuşanların toplu oturtuluşunun büyük mahzurunu göz önünde tutmamasından ileri geldiği anlaşılır.

Bundan sonra gelecekler için böyle bir hataya düşmek varit olamazsa da bugünkü ayrılığı düzeltmek için akla gelen yolları birer birer arzedeyim:

Evvelâ maarif yoluyla ve çocuklarını hiçbir kayıt ve şart bakılmaksızın okutmak ve benliklerini anlatmak suretiyle.

İkincisi; çarşı pazarlarda, hatta köyde ve evinde yabancı dil konuşanları idarî cezalarla takip ve ilk tahsile gelen çocuklar için de dil bilmiyenlerin velilerini kısa kısa mühletlerden sonra kanunî hükümlerle tazyik ve mecbur etmek yoluyla;

Bu iki tetbire rağmen temessülde [benzeşmekte] ve yabancı dili konuşmakta israr edenleri en son çare olarak Haligânlılara yapıldığı ve bir iki sene içinde ekserisinin çoluk ve çocuklariyle Türkçeyi öğrenebildikleri bittecrübe görüldüğü gibi milli birlik içinde ayrılık gütmekte inat eden bu zümreleri Türk çocukları arasına ve her köye birer ev olarak dağıtmak şekliyle bu dil yabancılığı giderebilir kanaatındayım.

Mahdut bir azlıkta bulunan Arnavutlara icap ederse kürtçe görüşen şarklılara yapılan serpiştirme usulu her zaman kabili

tatbik olduğundan bu mmtakada bunlar üzerinde uzun boylu tevakkufa [durmaya] hacet yoktur, sanırım.

Biga havalisindeki Çerkesler, sırf kendileriyle orğaşılmadığı ve kolaylarına geldiği için halâ köylerinde Boşnak ve pomakça konuşan Balkan muhacirlerinden daha başka bir ehemmiyetle üzerlerinde durulmağa değer.

Memlekete çok eskiden geldikleri ve evvelce mazhar bulundukları rüchan [üstünlük] yüzünden umumî hayata fazlaca karıştıkları için hemen hepsi Türkçe bilen bu unsur iç hayatlarında kendi dillerini, adet ve ananelerini şuurlu bir gayretkeşlikle ve umumî bir birlikle daima muhafaza edegelmişler ve hele köylüleri Türklüğe karışmak ve kaynaşmaktan her zaman çekinmişler ve adlarını daima şerefli bir unvan halinde saklama kasdini gütmüşlerdir. Memleketin müsait bir vaktinde bunların topluluklarına da el uzatıp müsait bir şekilde yaymak ve istiklâl harbinde olduğu gibi bir iki sergerdenin [elebaşının] öne atılması halinde bir mıntaka halkının onun arkasından yürüme dalalet ve imkânını ortadan kaldırmağı düşünmekte Vatanda bir dil ve tek duygu noktasından hayli mühimdir.

İskân Planı:

Trakyanın nufus vaziyetine bir göz atılırsa Ergene vadisiyle Pancar mıntakasmda ve Çanakkale vilâyetinin Anadolu kısmında ve Rumeli kıtasında denize ve hudutlara doğru uzandıkça kilometre başına düşen adam nispetinin azaldığı kolaylıkla görülür. Nufus konumu noktasından gözüken bu boşlukların doldurulmasını mıntakanın coğrafî vaziyeti ve memleketin müdafaası hudut ve Boğazların muhafazası kayguları da artık bir ehemmiyetle istediğine göre İskân pılanımızı yaparken evvelâ oturanları korumağa sonra da çoğaltmayı düşünmek mecburiyetindeyiz:

Bulgaristan ve Yunanistan hudutlariyle Karadeniz yalısında, bugünkü halile derhal muhacir oturtmağı şu sebeplerden mahzurlu görüyorum:

1- Herhangi ani bir baskında, henüz yerleşmemiş ve komşu Devletlerde olduğu gibi silâhlı gençlik teşkilâtı yapılmamış bir halde bulunacak o yeni oturtulanlar ilk agızda ve faydasız bir şekilde erir.

2- Ormanların amenajman pılanları hazırlanmamış olduğundan bilhassa şimal [kuzey] mıntakasmda geçinemez.

3- Şark ve garp kısımlarında kurutma ameliyesi ve iska [sulama] tertibatı yapılmadıkça insan barındırmak doğru olmaz. Bunun için hudutlardan 25 Km. derinliğinde emniyet teşkilâtı, orman amenajman pılanları kurutma ve sulama ameliyeleri yapılıncaya kadar kara sınırlarını imhal edip ilk teksifi boğazlara, ikinciyi merkez mıntakasına üçüncüyü de kara hudutlara ve deniz kıyısına ve boğaz müdafaası noktasından askerî kuvvetin mevcudiyeti ve ana vatanda muhtelif yol ve kaynaklarla bağlı bulunması itibariyle Çanakkale vilâyetinin Anadolu kısmına tevcihi bugünkü ihtiyaca en yerinde ve uygun bir karşılık saymaktayım. Bu düşüncelere göre yapılan iskân pılanı ekli olarak sunulmuştur. Bu pılana göre gelecek muhacirleri ekseriyetle birinci mıntakaya, ıklım, ekin ve ihtisas vaziyetlerine göre de icap ederse perakende olarak ikinci mıntakaya tertip ve iskân etmek tasavvurundayım. Trakya eski nufusunu nasıl bulur ve bir milyona çıkarak Balkanlardan kendine gelecek tehlikeyi tek başına karşılıyabilecek bir kudrete nasıl gelir?

Seyahatimdeki umumî görüşüme nazaran Trakya, bugünkü iptidaî ekim tarzı ve görünen boş topraklarıyla ancak 20-25 bin, tahrir yapılıp [yazılıp] fuzulî işlenen Devlete ait metrûk topraklar ortaya çıkarılmak suretiyle de 50 bin boğazı toprak verimiyle geçindirebilir. Bu rakam hiçbir zaman bizim gayemiz olamıyacağına göre, zıraatı makineleştirme ve diğer istihsalâtı teşkilâtlandırma bataklıkları kurutma ve sulama işlerini başardığımız gün bu yekûnun 200.000'e çıktığını, mıntakada bakımsızlık ve vergisini ödeyemeyecek bir verimsizlik içinde hazineye ve eşhasa ve bilhassa Yahudilere büyük mikyasta [ölçekte] takıntı ve ilişikliklerle tasarrufu zaiflamış ve ilk istenişte ucuz bir degerle elden çıkarılmağa koşulacak

çifliklerin alınıp muhacire verilmesi halinde 350.000'e yükseldiğini, şehir, kasaba ve hatta bazı yerlerde köylere kadar uzanan ve Türkiyenin hiçbir yerinde görülmiyen bir müstevlilikle [istilayla] ticaret yollarını ve taahhüt kapularını tek cepheli bir birlikle monopol [tekel] halinde ellerinde bulunduran yahudilerin salgın ve yaygın vaziyetleri siyasî ve iktisadî mahzurlar noktasından tahdit [kısıtlama] ve Trakya bu yabancı ve sinsi gemirmeden azat edilirse boşaltılacak alış veriş sahalarına yerleştireceğimiz öz kanlı ellerle bu yekûn 450.000'e erişmek ve böylece bu günkü mevcutla milyonu doldurmak suretiyle Ülküye ulaştığımızı görmek mümkün ve daima Türk kalacak Trakyanın uzak ilerileri için bu safahatın tahakkuk etirilmesi elzem ve lâbittir.

Trakyada muhacirler için ekin, kuşyemi, keten hatta pamuk, pancar zeriyatı, ormancılık, balıkçılık, balık, sebze, meyve konservacılığı, bağcılık ve şarapçılık, zeytincilik ve palamutçuluk, hayvancılık, yağcılık, peynircilik, atçılık gibi her zaman her yerde geçen aranan ve satılan bol çalışma yolları olduğundan arzettiğim yollar üzerinde azım ve sekinetle yüründükten sonra bu emellerin başarılması muayyen zaman çerçiveleriyle ölçülebilecek kadar yakınlaştırılabilir fikrindeyim.

Bu sene neler yapacağız:

Ayrıca da arz ettiğim gibi her tarafta bozuk olan iskân işlerini bir an evvel yoluna koymak için vilâyetlerin iskân kadrolarındaki boşlukların hemen doldurulmasını ve tahsisatları 317ci fasıldan verilmek ve ihtiyaca göre vilâyet ve kazalarda çalıştırılmak üzere yüzer lira ücretli 5 memurun kullanılmasına yüksek müsadelerini istirham edeceğim.

Böylece kuvvetlenecek olan iskân teşkilâtiyle bir yandan memlekette vaziyetleri kökleşmemiş eski ve yeni muhacirlerin toprak ihtiyaçları ve tapu işlerini düzeltmeğe diğer yandan da kendi vasıtalarıyla göçmeğe ve varlıklarıyla yaşamağa talip muhacirlerin ev yerleri ve topraklarını göstermeğe ve verilecek tahsisata göre Balkanlardan kabul edilecek muhtaç muhacirlerin

yiyecek, tohum, hayvan, sapan ihtiyaçlarının temini ve evlerinin yaptırılması işleri tanzim ve tetvir ettirilecektir.

Umumî bir görüşle Trakyanın iskân işleri hakkındaki mevzular üzerinde vaziyet inkişaf ve tarakkı ettikçe ayrıca işlenecek ve zamanla daha etraflı tetkiklerin neticeleri ve yeni teklifler yüksek tasviplerine ulaştırılacaktır ef.[endim]

Zirai vaziyet

Trakya sureti umumiyede hayvancılık ve ziraat memleketidir. Toprakları her nevi hububat yetiştirmeye müsaittir. Kuşyemi, pancar ziraatı verim itibariyle Trakya topraklarının kiymetli birer mahsulüdür. Kuşyemi aynı zamanda ihraç edilir ve memlekete döviz getiren bir mahsuldur. Tekirdağı vilayetinde kuş yemi ziraatı kiymet bulmuştur. Bununla beraber kozacılık, davarcılık, binek hayvanı ve sığırcılık ta bu topraklarda feyizli üremelere mazhar olmaktadır. Bazı mıntakalarında tütüncülük ve bilhassa Marmara havzasında bağcılıkta bu kıtanın servet kaynaklarıdır. Trakya toprakları ve havası ve iklimi yer, yer muhtelif yemişçiliğe de pek müsaittir. Trakyanın geniş ormanlıklarla kapalı olduğu ve o zaman daha müsait bir iklimi olduğu bu kıtanın hemen her köşesinde tesadüf edilen orman izleri ve bakayasından anlaşılmaktadır. Meriç ve Tunca Ergeneden maada küçük suları da olan Trakya maalesef bu sulardan istifade edememekte ve yağmursuz seneler içinde çok istiraplı günler geçirmektedir. Bir taraftanda Meriç ve Ergene havzalarından bu nehir yataklarının dolması ve mansaplarını kapaması yüzünden geniş sahalar bataklık haline gelmiş bulunmaktadır. Bu bataklıkların bulunduğu sahalarla tehdit ettiği sahalar Trakyanın hemen en feyizli topraklarını ihtiva etmektedir. Uzun köprünün (15) kilometre cenubundan [güneyinden] itibaren Ergene boyunca ve Ergene ile Mericin birleştiği noktadan Eneze kadar ve ayrıca Beylik mer'a suyu boyunca vadisi boyunca uzanan bataklıklar en az bir tahminle yarım milyon dönüm araziyi istifade edilmez bir hale koymuştur. Trakyanın ileri nüfus çokluğunda bu toprakların kiymeti çok büyüktür. Bu bataklıkların bir ta-

raftan zirai inkişafa mani tesirleri olmakla beraber muhitlerinde sitmanın intişarı dolayısiyle yaptığı tahribat bir o kadar mühimdir. Çanakkale vilayetinide Trakya gibi kiymetli ve verimli bir saha olarak görebiliriz. Palamut, zeytincilik, bağcılık koyunculuk bu vilayetinde verimli hayat kaynaklarıdır. Mendires ovası ziraat noktasından Meriç boyu kadar kiymetlidir. Bu vadi de her gün artmakta olan bataklık tehlikesi karşısmdadır. Bilhassa Enez'in şimalinde kırk göz denilen Pinarbaşı köyünden Kum kaleye kadar uzanan vadi bu gün hemen hemen istifade edilmiyecek derecede bataklık halini almıştır. Umumi harbe tekaddüm eden senelerde bu sahayı tanıyanlar bataklığın çok genişlediği kanaatındalar.

Umumi şu malumattan sonra Trakya ve Çanakkalenin zirai ihtiyaçlarına temas edelim.

I- Trakyanın nufus kesafetini [yoğunluğunu] azami hadde çıkarmak için toprağının su ihtiyacını ve bilhassa yağmursuz seneler nazara alınarak halletmek lazımdır. Bu maksatla bütün Trakyada Meriç ve Ergene ve diğer küçük sulardan azami istifade çareleri ve bu sulardan istifade edemiyecek sahalarda da bentler tesisi suretile bu ihtiyacı tatmin imkânları esaslı bir tetkik ve istikşafla [keşifle] tesbit ettirilerek nufus artmına ve bütçe kabiliyetine göre sırasile ve tedrici tatbik edilmek üzere bir Trakyayı sulama pilanının vucude getirilmesi hayati bir meseledir. Ciftçilik noktasından Trakyanın nufus ve iskân emniyeti ancak ve yalnız böyle bir pilanın tatbikiyle mümkün olabilecektir. Böyle bir pilanda mahalli kuvvetlerin yapabileceği küçük işlerde gösterilebilir. Bunlar üzerinde imkân nisbetinde çalışmaya mahalli kuvvetler sevk olunabilir ancak Devlete ait tatbikatında bir proğrama bağlanması zaruridir. Trakyanın atisinde [geleceğinde] hiç olmazsa bir buçuk milyon nufusun yaşayacağı ve bu kadar nufuslu bir Trakyaya Türk vatanının ihtiyacı olduğu düşünülürse bu işin daha fazla tehir edilmemesi lazım geliyor. Kendiliğinden tebarüz eder. Ayrıca bugün Trakyada yaşayan insanların kurak senelerde kaybettikleri emek ve maddi kuvvetin milli sermaye için bir ziya olduğu da göz önüne alınırsa bu

işe hemen başlamaktaki faide kendiliğinden meydana çıkar. Sıhhi fasılda da yazılacağı veçhile bir taraftan da yukarda işaret edilen bataklıkların kurutulması pilanları hazırlanmalı ve ihtiyaç halinde tatbike geçilmelidir. Bununla beraber, Trakyanın iklimine ve toprağın inbati [bitme] kabiliyetine göre hangi kısımlarda ne nevi ziraat ve ya meyvacılığın teşviki icab edeceğinide esaslı bir pilanda tesbiti lazımdır. Böyle bir pilanın Ziraat Vekâleti celilesinde bulunacağını tahmin ediyorum. Mevcutsa tatbikına geçilmesi çok faideli olacaktır. Böyle bir pilana ihtiyacın büyüklüğü Trakyada gittikçe artacak iskân dolayısıyledir. Bu topraklara yeniden yerleşecek insanlara üzerinde çalışacakları toprakların kabiliyetleri anlatılır ve bunlar bu kabiliyetlere göre çalıştırılmağa sevk edilirse herhalde semereli neticeler alınır.

Trakyada nazara çarpan diger bir şey de keçi beslenmesidir. Keçilerin meşe ormanlarında yaptıkları tahribat bir tarafa bırakılsa bile Trakyanın meşhur peynirciliği üzerinde iyi tesirler yapmadığı da şüphesizdir. Bu noktai nazardan Trakyada keçi beslenmesinin memnuyeti [yasağı] esası kabul edilirse koyunculuğun daha büyük bir inkişafa mazhar olması imkânı olur. Keçilerin azalmakta ve ya artmakta mı olduğu ve hangi mıntakalarda ne nisbette bulunduğu ayrıca tahkik olunmaktadır. Duyulduğuna göre Bulgaristan (keçi) beslenmesini gittikçe azaltmaktadır. Bulgar hudutlarından ileri velevki Bulgaristandan mera veya sair maksatlarla çıkarılmış olsa bile keçiler bir daha geri kabul edilmemekte imiş. Bu tedbir Bulgaristanda keçi fiyatlarını düşürebilir. Keçi akını Trakyaya doğrudan doğruya ve ya kaçak olarak akarsa Trakya ormanları ve peynirciliği için herhalde hayırlı bir iş olmayacaktır. Bu tedbirler doğru ise Trakyada keçi beslemek yasağını bizim de şimdiden tatbik etmemizi ve mevcut keçileri beş senelik bir mühlet içinde elden çıkarmağı temin edecek tedbirleri almak lazımdır. Umumi müfettişlik şimdilik irşat yoliyle bu hedefe yürüyecektir.

Trakya çiftçisinin mühim bir derdine de seyahatim esnasında hemen her mıntakada vakıf oldum. Ormanlık içi ve civarı mıntakalarla bataklık ve sazlık mıntakalarda (ki Trakyanın he-

men her yerinde bu manzaralara tesadüf edilebilir.) köylüler domuzların zararından pek ziyade müştekidirler [şikâyetçidirler]. Bu hayvanların zararını azaltacak kâfi vasıtaya malik olmayan köylü her halde mustariptir. Umumi müfettişlik domuz mücadelesi için tedbirler almağa çalışacaktır. Bu esnada silah ihtiyacı bu mücadele için ucuzca kurşun tedariki gibi meseleler karşısında kaldıkça yüksek vekâlete maruzatta bulunulacaktır. Ancak bir zehirle bu hayvanların kolayca bertaraf edilmesi imkânı varsa bu hususun vekâletce tertip ve temini muvafık olur. Diğer bir tertip de domuz derilerinin yerinde mubayaası [satın alınması] suretiyle bu işte halka bir menfaat göstermek ve şu suretle halkı domuz avcılığına teşvik etmek daha faideli olur. Ancak deri imalathanelerince bu derilerin nasıl tuzlanacağı ve ne şekilde muhafaza edileceği hakkında halkı tenvir edecek [aydınlatacak] memurların mahalline gönderilmesi ve halk arasında taammüm [genelleşinceye] edinceye kadar irşadatta [doğru yolu gösterme] bulunmaları ve mübayaanın yerinde yapılması faideli olur ve bu işi kolaylaştırır. Bu vadide köylüye yazı ile yapılacak talimatnameler köylünün gözünü doyurmaz. Zamanına göre domuz derileri memleket saraç işleri için bir servettir. Bu derileri ziyaa uğratmamak ve domuz mücadelesini teşvik için böyle bir teşebbüs almak faydalı olur.

Peynircilik ve ağıl işleri

Trakyanın vaktile ecnebi piyasalarında rağbet bulan yağlı peyniri kıymetinden çok şey kaybetmiştir. Bunun sebebi de bu sanata da yahudilerin hakim olmasıdır. Yahudi fazla kazanç sevdası peşinde südün hem yağından ve hem de peynirinden istifadeye başlamış yağsız ve yarım yağlı peynirleri piyasaya dökmeye ve hariç pazarlara sevketmeye başlamıştır. Bu istifadeyi arttırmak için bir taraftan da tuza kuvvet vererek peynir sularını bile peynir halinde dondurarak piyasaya koymuş ve fiyatlar kırılmakla beraber tedrici Trakya peyniri şöhretini ve pazarlarını kaybetmiştir. Son senelere kadar bütün Trakya mandıralarında yahudiler hakim bulunmaktadır. Bu

sene bile bir çok mandıralar hala bunların elindedir. Edirne, Lüleburgaz, Babaeski gibi merkezlerde Türk sermayesi bu işi eline almak teşebbüsüne geçmiş ise de sermayenin azlığı bu sahadaki faaliyeti ağırlaştırmaktadır. Bir taraftan da köylünün kendisine kredi veren yahudiye bağlılığı bu işi ağır yürütmektedir. Şayanı dikkattırki peynir ustalarının çoğu yine yahudidir. Trakya peynirine eski şöhretini kazandırmak ve malum kazançlarını öz Türk evladına intikal ettirmek Trakyada Türk sermaye hareketi ve davarcılığın inkişafı için büyük bir zarurettir. Bu noktai nazardan peynircilik yapılabilecek mıntakalarda peynircilik kooperatifleri vucuda getirmek ve yavaş yavaş bütün mandıraları ve bu sanatı Türk sermayesile vucut bulacak bu kooperatiflere intikal ettirmek esaslı işlerimizden biri olacaktır ancak milli bankaların bu sahada Türk müteşebbislerine zahir olması muvaffakiyet için şarttır. Çünkü süt verecek köylünün kış esnasında hayvanlarının bakımı için lüzum göstereceği kredi ihtiyacını şimdiye kadar yahudilerin yaptığı gibi temin etmek lazımdır. Bununla beraber peynircileri muayyen nisbette yağlı peynir yapmağa mecbur etmekte lazımdır. Hıfzısıha kanunu ile tağşiş kanunundan bu maksatla istifade imkânı tetkik olunmaktadır. Bütün Trakyada hangi aylardaki sütlerden ne nisbette yağlı peynir yapılabileceği ve buna nazaran Trakya peynirini kaç derece üzerine tasnif mümkün olduğu tesbiti icab eden en mühim meseledir. Bu işle yakından meşgul olacak bir mütahassısa olan ihtiyaçta ayrıca nazara alınacak bir meseledir. Bununla beraber temiz ve iyi peynir imalının fenni şartlarını ve usullerinin ve vasıtalarını bilmek ve alakadarlara öğretmek mühim bir iştir. Edirne Nümüne çiftliğinde memurin kooperatifi hesabına peynir yapan bir Bulgarla temasımda şimdiye kadar çiğ sütle peynir yaptığını ve bu raporun yazıldığı tarihlere isabet eden günlerden sonra kaynamış sütten peynir yapacağını ve halen çiğ sütle peynir yapmanın Bulgaristanda men edildiğini söyledi. Çiğ sütten yapılan peynirin sıhhi mahzurları şüphesizdir. Trakya peynirciliğinin kontorol altında bulundurulmaması peynir imalının gelişi güzel ve amillerinin keyfine göre gayrı sıhhi bir şekilde devamını mucip

olmaktadır. Bu vaziyet Trakya peynirciliği aleyhinde neticeler veren ve sürümü ve hariç piyasaları azaltan bir vaziyettir. Buna mukabil Mısıra yerleşen bazı Trakyalı musevilerin tam yağlı peynir yaparak Trakya peynirini kaybettirdikleri, Mısır piyasasını ele geçirdikleride söylenmektedir. Hangi cepheden bakılırsa bakılsın Trakya halkı için bir servet kaynağı olan peynirciliğin fenni ve sıhhi bir şekilde tekrar Trakyanın öz evlatlarının kazanç kaynağı haline getirilmesindeki zaruret göze çarpar.

Kozacılık:

Edirne muhiti esas olmak üzere Trakyada kozacılıkta bir kazanç kaynağıdır. Teesürle tesbit olundu ki bu kaynağın da özü musevi kitlesinin istifade ettiği bir kazanç esasıdır. Doğruluğu derecesi katiyetle kestirilememekle beraber İstanbul ve Bursadaki milli ipekli imalathaneleri koza ihtiyaçlarının tedarikinde komisyonculuk hakkını bu unsura vermektedir. Trakya çocukları bu işi her halde bu unsura nisbetle daha temiz ve milli müesseseler için daha uygun bir şekilde yapabilecek kabiliyettedirler. Bu çocukların bir noksanı varsa o da sermayesizliğin tesiri dolayısile milli müessiseler tarafından bile müzaharat ve itimada mazhar olmamalarıdır. Duyulduğuna göre Trakya Kozasının randımanı ve evsafı matlup [istenilen] derecededir. Binaenaleyh bu sahadaki çalışma inkişaf ettirilebilir. Elverirki bu işin amilleri ve emektarları olan Türk çocukları emeklerinin mükâfatını yine öz Türk çocuklarının elinden alsın ve bu sıkıntı günlerinde paraya ihtiyaç gösterdikleri günlerinde museviler değil bir Türk müessisesinden yardım görsün. Kozacılıkta Trakyanın ileri inkişafında mühim mevki alacak bir hayat ve kazanç unsuru olarak mutalaaya değer.

Zahirecilik:

Trakya topraklarını işleten onu bir hayat kaynağı haline getiren emek, Türk çocuğunun emeğidir. Buna mukabil bu

emeğe çok defa kiymet veren el, kendi kanına yabancı eldir. Yahudidir. Trakyanın mühim merkezlerinde zahire piyasasına hükmeden bu unsur hadisatın vereceği en küçük bir fırsatta bile muhite iztirap verecek yüksek kazançlar için fiyatlar üzerinde dilediği gibi oynamaktan çekinmez. Umumi müfettişliğin Edirnede işe başladığı ilk günlerde şöyle iki manzara seyredildi:

Edirnede Türk fabrikatörler piyasada kâfi zahire bulamayınca yahudi zahire istokçularından mübayaa başlar. Bu mübayaa çok miktara baliğ olunca yahudi 'her halde bir iş varki fabrikatörlar mal aliyorlar' der ve fiyatları artırmağa başlamakla beraber bir taraftan da satışa mal çıkarmamağa başlar.

Koza: Kuraklık havadisleri ve bu kuraklığın Bulgaristan ve Sırbistanda da olduğu hakkındaki havadisler Yahudiyi aynı suretle zahire satma işinde ağırlaştırır.

Yahudinin bu hareketi, ihtiyaç halinde Türk çocuğundan pek ucuza aldığı malı yüksek kârla yine ona satmaktır. Filhakika ihtikâra varmıyacak bir kazanç daima meşrudur. Yahudi zahirecisinin bu hareketini meşruiyetle kıyasa asla imkân yoktur. Çünkü o yalnız kendi menfaatı için hareket eden bir muhteristir. İhtikâr ve hile onun bir lazımı ğayri mufarikidir [çok gereklidir]. Zahire işi Trakyada büyük kazançların kaynağıdır. Çünkü taahhütleri ele geçirmek için en mühim maddeyi teşkil eder. Netekim bu sayede Trakyadaki mühim müteahhitler yahudilerdir. Uzunköprü ve Tekirdağında Ziraat Bankasının mubayaa merkezleri varsa da bu merkezler bütün Trakyanın ihtiyacına vefa etmemektedir. Bununla beraber bu merkezlerin satın alma işleri de bir takım şartlara tabidir. Bu şartları ifa edemiyen ve bu merkezlere ulaşamıyan çifçiler mahsullarını yine Yahudi muhtekirlerine kaptırmaktadır. Bu itibarla Trakya zahire ticaretinin Yahudilerin tesirinden kurtarmak lazımdır. Buna olan ihtiyaç memleketin her köşesile kiyas edilemez. Çünkü Trakya nufusu çokluğuyla muhacirdir. Henüz köklü müstahsiller halinde değillerdir. En ufak bir sarsıntıdan çok çabuk müteessir oluyorlar. Halbuki bunların

müstakar birer müstahsil haline getirilmesi Trakyanın ileri iskân ve nufus siyaseti için fevkalade mühimdir.

Bu neticeye varılmak için ise Trakyanın her köşesine yerleşen ve yerleştirilmeleri devam eden muhacirleri müstakar [istikrarlı] bir istihsalcı halini almaları zamanına kadar mümkün olduğu kadar himaye edilmeleri lazımdır. Bu itibarla her şeyden evel Trakya çifçisinin mahsulünü kıymetlendirilmesi işini Musevi unsurun tesirinden kurtarmak icabeder. Bunun için de Edirne ve Kırklarelinde de birer zahire satın alma merkezi açılmasının Ziraat Bankasınca temini faideli olur. Bir taraftan da Türk fabrikatör ve değirmencilerinin istok zahire yapabilmeleri için muhtaç oldukları krediye bankalarca mazhar kılınmaları muvafık olur. Böyle bir kredinin istilzam edeceği [gerektireceği] itimat esaslarının kurulmasına çalışılacaktır. Bunun için de fabrikatörler arasında birlikler tesisi ilk düşünülen vasıtadır.

Trakya köylüsünün zahire borsalarmdaki satışında mütemadiyen kontrol altında bulundurmak ve bunları komisyoncuların hilekâr nüfuzlarından kurtarmanın da lazım geldiğine bu seyahatımda kanaat getirdim. Tekirdağı zahire borsasında satıcı köylü ile alıcı arasında münasebete meydan vermiyen ve bu suretle köylünün malumatı haricinde fiyatlar tesbit eden bir şekil olduğunu ve satıcı Türk köylüsü zararına olan bu şeklin borsa komiserinin nazarından kaçtığına mahallinde tetkik ile öğrendim. Borsalarda murakabesizliğin müstahsil zararma neticeler verdiğine şüphem kalmadı. Şu halde borsalardaki komiserlerin murakabelerini tahrik etmek lazımdır. Bunun için de komiserlerin mahalli zahire tüccarlarile menfaatli münasebetler tesis etmemeleri için de bunların da ansızın ve gayri muayyen zamanlarda teftiş ettirilmeleri ve borç alma ve saire gibi ihtiyaçlar yüzünden zahire borsalarmdan alıcı vaziyette olan tüccarlarla münasebetlerinde zaaflarını tetkik etmek zaruridir. Borsalardaki alış verişin her safhasını behemehal satıcı köylü veya mal sahibinin anlayabileceği ve muvafakatının lahik olabileceği müsait ve açık bir şekilde olması ise çok mühim bir esasdır. Ahcı ile

verici arasında münasebeti kesen borsa sistemleri mutlaka köylü zararına oliyor. Bu noktadan Müfettişliğin borsalar üzerindeki mürakabesi de yukardaki esaslar dahilinde olacaktır. Bununla beraber çok sönük bir halde bulunan ve muhitlerine faideli olmayan ziraat odalarını da harekete geçirmek çifci satıcının ve çifci müstahsilinin yüksek menfaati icabıdır. Ziraat odaları zirai hareketin ve çifcinin her sahada istinat edebileceği bir kuvvet haline getirilmelidir. Bu ihtiyaç Trakyada yüksek derecededir.

Pirinç ziraatı:

Trakyanm bazı yerlerinde bilhassa Ergene ve Meriç havzasında pirinç ziraatı mahtut şeklinde yapılmaktadır. Ancak bu ziraatın icabettirdiği fenni ve sıhhi tedbirlerin tatbik edilmemesi muhitleri için afetli neticeler doğurmaktadır. Hiç sıtma olmayan ve ya olmaması yüzünden lazımgelen muhitler pirinç ziraatının usulü dahilinde yapılmaması az zamanda sıtmalıklı bir hal aldığı mahallindeki tetkiklerle anlaşılmıştır. Vize, Saray bu meyanda sayılabilecek merkezlerdir. Bunun içindirki sıtma ile mücadele talimatının sıtma nakili sivri sineklerin uçuş sahasına ait madde muhteviyatının ve pirinç ziraatı hakkındaki kanun ve talimatının temamen tatbiki alakadarlara tebliğ olunmuştur. Önümüzdeki sene içinde pirinç ziraatının mahsur vermiyecek şekilde temini ile sıkıca alakadar olunacaktır.

Pancar:

Pancar ziraatı Trakyanın Ergene havzasiyle kısmen Edirne mıntıkasındaki çifçilerin maişet [geçinme] ve kazanç hayatları üzerinde diriltici tesirler yapmıştır. Bu tesirleri açıkca görmek mümkündür. Pancar ziraatını muvaffakiyetle tatbik eden köylerde Köy Kanunu tatbikatı diğerlerine nisbetle daha semereli neticeler vermiş, köylüler bu sayede bir taraftan vergilerini, Ziraat Bankasına olan borçlarını ödemeye ve bir taraftan da mektep, köy odası, konuk yeri inşası gibi köy imar işlerine de para ayırmağa başlamıştır. Şayanı memnuniyet olan bu hale mukabil, birdenbire iyi bir gelire kavuşma, bir kısım köylü ve kasaba-

lı halk arasında kumar ve içki itiyadını çoğaltmıştır. 929 dan evvel Zahirenin bu güne nisbetle 3-4 misli fazla fiyat bulduğu senelerde de köylünün eline bu suretle çok para geçmiş o zaman da bu fena itiyatlar köylüyü hırpalamış ve buhran senelerine eli avucu boş çıkarmıştır. Sıkıntılı günler için tasarrufun ehemmiyetini henüz idrak edemiyen köylü ve kasabalı halka bu ehemiyeti anlatmak ve onu her türlü israftan kurtararak para birikmeleri için birliklere sevketmek iş propagandamızın esaslı bir maddesi olacaktır. Ziraî kredi kooperatifleri teşkili bu yoldaki çalışmalarımızın kolaylaştıracağı umudundayız.

Pancar ekiminde onu ekenleri şaşırtan ve sıkan bazı vaziyetlere de mahallinde vakıf olabildik. Bu vaziyetin memleketin diğer şeker mıntıkalarında da tahaddüsünde faide görülmez ve şimdiden tedbir alınır kanaatiyle burada tespiti muvafık gördüm:

A- Fabrikayı normal kabiliyetinden fazla çalışmağa sevk edecek Pancar istihsali. 1933 yılı Pancar randımanı bu suretle olmuş ve müstahsil kavuştuğu fazla mal ve paranın her sene tekerrür etme ümidine düşerek satfiyatta avcını açmış 1934 senesi zeriyatı [arşınla ölçülen şeyeler] hemen %50 nisbetinde azaltılınca şaşırıp kalmış ve sızıltılar yapmağa başlamıştır. Müstahsili hesaplı ekime ve sarfa alıştırmak için Pancar ziraati işini fabrikanın normal vaziyetine göre tanzim etmek her halde faideli olur. Bu işin senenin yağmurlu ve kurak keçeceğine nazaran tanziminde ve bilhassa bu sebeple Pancar ekimi mıntıkalarını tayinde müşkilat şüphesizdir. 1934 hava ve Pancar ekim vaziyeti bu müşkilatın bir misalidir. Alpullu şeker şirketi 1934 Pancar ekimini fabrikanın normal işleme kabiliyetine ve toprağın normal verimine göre tertip etmiş ve fakat havanın Marttan beri kurak gitmesi ve bu yüzden pancarlara ariz olan bir nevi kurdun tahribatı 1934 Pancar randımanını hemen hemen %50 nisbetinde düşürecek bir manzara göstermiştir. Şirket yeniden zeriyat teşebbüsleri almış ise de az çok geç kalan bu teşebbüsle noksan randımanı kapatıp kapatamıyacağı bu gün için henüz meçhuldür. Muntazam bir Pancar ekim planı tanzim edebilmek

için Trakyanın irva ve iska [sulama ve suya kandırma] vaziyetini tespit edecek ve tatbiki de mümkün olacak planı tanzim lâzımdır. Bununla beraber Ergene nehriyle bu nehire Şimal [kuzey] ve Cenuptan [güney] akan diğer küçük suların geçtiği muhitteki Pancar ekicilerinin ve bu meyanda diğer çifçilerin de bu sulardan kanal küşadı su dolapları ve motörlar ianesiyle ve akar suyu olmayan yerlerde de galeri usulüyle su çıkarmağa sevk sureüiyle istifade yoluna sevketmek kıymetli neticeler verir ve çifçiyi havaya el açmaktan ve dolayısıyla kuraklık tehlikelerinden kurtarır. Bu gibi çifçileri birliklere sevkederek bu iş üzerinde muvaffak olmaya çalışılacaktır. Ümit olunurki bu çalışmada şirketin de müessir yardımları olacaktır.

B- İkincisi de şirketin Pancar zeriyatı tevziatıdır. Bu tevziat köyler üzerine yapılmakta ve köylerdeki guruplar da şahıslara tevzi etmektedir. Bu şekildeki tevziatı bilhassa ağalık nufuzlarının yine rol oynadığı mahsustur. Bu hal, millî müessise aleyhinde propagandalara yol açabilmektedir. Bununla beraber, şu veya bu ağa veya beyin Pancar ekim işinde büyük parçalar koparddığı, bir senede elli, altmış bin lira kazandığı halde şu veya bu köy halkının mümasil [buna benzeyen] en küçük bir yardımdan mahrum bırakıldığı sözleri de işidilmemiş değildir. Bu itibarla Pancar zeriyatınm tevzi işinin daha âdilâne ve bilhassa yoksul köy ve kasabalar halkını diriltecek bir şekilde yapması herhalde değerli bir hareket olacaktır. Bu esas üzerindeki tetkikata devam olunacak ve alınacak neticelere göre şirket mümessilleriyle temasa geçilerek şüphesiz onların da arzuladıkları "iyi tevzi" şekline vusul imkânları bulunacaktır. Ziraat Bankasına ve hükümete borçlu olan köylülerin bu yolda verimli çalışmalara sevkedilerek bu borçlardan kendilerini kurtaracak bir istikbale ulaşmalarına çalışılacaktır.

C- Alacaklarının ödenmesi işinde de şirketle müstahsiller arasında bazı takıntılar köylünun iddiaları arasında duyulmuştur. Ziraat Bankası alacaklı bulunduğu köylülerin şirketteki alacağına haciz koyuyor, şirket, Pancar hesaplarının tesviyesinde müstahsillerle ayrı, ayrı karşılaşmayıp, On, Onbeş müstahsilin

teşkil ettiği gurupların mutemetleriyle ve gurup namına temaslar yapıyor.

Gurupların başında çok defa köylü üzerinde nufuzu olan eşhas geçiriliyor. Bunların Ziraat Bankasına borçları çoktur. Şirketten alacakları azdır. Guruba dahil diğer eşhasın alacaklarını da kendi borçlarına mahsup ettiriyor, yahut, gurup dahilinde Ziraat Bankasına ne doğrudan doğruya ve ne de kefalet yolu ile hiç bir bağlılığı olmayanlar da vardır. Bunların alacakları da gurup dahilindeki diğer borçluların verecekleri için mahsup olunuyor. Şu suretle bir kısım müstahsil yok yere emeğinin mükâfatından mahrum bırakılıyor. Alacağını tahsil edebilme için mahkemelere müracaat ile yok yere masraf yapmağa mecbur oluyor. Bundan maada köylüden tahsil edilen borcuna mukabil Ziraat Bankası bir liste halinde gurup namına tek bir makbuz kesiyor. Borcunu ödediğinin başlıca delili olan senedi eline alamayan köylü bu borcun ikinci bir defa kendisinden tahsil edileceği endişesini bihakkin besleyor ve bu halden müştekidir [şikâyetçidir]. Borç ödenme makbuzlarının borçlular namına ayrı ayrı kesilmesi ve tahsilatta da borçlu olmayanlar aleyhine tahsilat yapılması işiyle meşgul olunacak ve usul dahilinde bir neticeye bağlanacaktır. Köylüden Tayyare, Hilali Ahmer, Himayei Etfal gibi cemiyetlere yardım olmak üzere doğrudan doğruya şirketce hesap tesviyesi sırasında yapılan katiyatın da mukabili olan makbuzların şahıslar namına olmasa bile köyler namına müfredatlı cetveli havi makbuz kesilmesi esası da bu meyanda halline çalışılacak bir iştir. Çünkü bazı köylerde cemiyetler nam ve hesabına yardım olarak yapılan katiyatın makbuzunu alamadıkları gibi şikâyetler de dinlenmiştir.

Köylünün bir şikâyeti de Ziraat Bankasına olan borçlarının şirketçe tahsili akabinde Ziraat Bankasına tesviye edilmemesi ve bu paranın şirket elinde kaldığı müddetçe kendi üzerlerine bankanın faiz yürütmekte bulunması ve bundan mütezarrir olmalarıdır. Bu vaziyette tetkik edilmekte olup neticeye göre münasip olan tedbirin alınmasına tevessül olunacaktır. Pancar işlerinde müstahsiller teslimatından kesilen yüzde fire miktarıyle

ekim masrafı karşılığı olarak şirketçe yapılan tahsilât nisbetidir. Müstahsil mallarının şirketçe vaktinde ve şirketçe tespit edilen zamanlarda tesellüm edilemediğinden müşteki bulunmakla beraber fazla fire kesildiği iddiasındadır, masraf karşılığına gelince:

Şirket 933 yılı mahsulü de dahil olmak üzere müstahsilden dönüm başına 1 lira ekim masrafı alıyor. 934 ten itibaren ton başına iki lira alacağını köylüye tebliğ ediyor. Arazinin inbatı [bitki bitmesi] kuvvetine ve zamanında su ihtiyacını alıp almadığına nazaran normal olarak bazı toprak dönümden en az iki ve bazı topraklarda 4 ton mahsul verebilmektedir. Vasatî olarak dönüm başına 3 ton verimi kabul edilmese bile 2,5 ton kabul edilebilir, bu takdirde 933 yılı sonuna kadar dönüm başma 1 lira veren müstahsil 934 ton itibaren 5 misli yerine 5 lira masraf vermek mecburiyetinde kalıyor. Müsait verimli topraklarda bu mecburiyetin 8 ve hatta 10 misline kadar çıkabileceği düşünülürse şirketin birdenbire masrafı böyle çoğaltması sebebi muhtacı tetkik olur. Şirket vasati olarak 70000 dönümden senevî vasatî 70000 lira masraf tahsil ederken yeni tedbirle bu masraf en az yani şirketin normal olarak işleyeceği 150000 ton Pancara nazaran 300000 liraya çıkıyor. Şu halde 934 te müstahsilden 230000 lira fazla ekin masrafı tahsil olunacak demektir. Bu tebeddülü [değişmeyi] icab ettiren sebepler üzerinde tetkikat yapılmaktadır, almacak neticeye göre maruzatta bulunulacaktır.

X- Bu seneye mahsus olması lâzım gelen şöyle bir iddia da görüldü:

933 senesi fabrika azamî kabiliyetine göre çalıştığından hayli sarsıntılara maruz kalmıştır. Bu sene normal çalışmaya karar verdiğinden geçen seneye nisbetle Pancar ekimini tahdit etmiştir. Bu tahditte kuraklık ihtimalleri nazarı dikkate alınmadığından kuraklıkla karşılaşılınca ve kuraklık, kurt tahribatı yüzde elli Pancar ekinini tahrip edince zararı telafi için yeniden ekim tevziatına başlamıştır. Tarlasını Pancar için bağlayan köylüye yeniden Pancar seriyatına veya diğer nevi zeriyata müsaade verilip verilmeyeceği fabrika memurları tarafından vaktin-

de köylüye bildirilmediği için köylü diğer nevi zeriyatı elan mevsiminde yapmamakla iki taraflı zarar karşısında şikâyetçi vaziyet almıştır. Bu gibi müstahsili şaşırtan ve zarara sevkeden muamelelerin tekrarlanmaması için çalışılacaktır.

X- Pancar randımanının 933 te yüksek dereceyi bulması ve istihsalatın fabrikaca vaktinde tesellüm edilememesi yüzünden müstahsil Marta kadar Pancar taşımakla meşgul olmuş ve bu sebeple kışlık buğday zeriyatında ya geç kalmış veya hiç yapamamıştır. Senenin kurak geçmesi bu vaziyeti müstahsil zararına çevirmiştir.

XX- Alpullu şeker fabrikasının malzeme, mahrukat [odun, kömür], istihsalatı sevk gibi nakliyat işlerine her sene yarım milyon kadar masrafı olduğu tahmin olunmaktadır. Katî sarfiyatın bu rakamdan yüksek olması da ihtimal haricinde değildir. Şirket bu nakliye ücretlerini bu günkü vaziyete göre Şark şömendöfer [demiryolu] kumpanyasına vermektedir. Bu nakliyatın Tekirdağ iskelesine çevrilerek nakliyatın millî vaporculuk müessiselerine yaptırılmasında hem bu müessiselerin inkişafı ve hem de Marmara kıyılarında aynı zamanda iktisaden de mühim bir iskele olan Tekirdağının inkişafma yardım eder mütalası varittir.

Bu itibarla Alpullu Tekirdağ arasında ya bir dekovil hattı ve yahut iyi bir şose inşasıyla dekovil ve ya kamyonlar vasıtasiyle nakliyatın Tekirdağa yapılması düşünülüyor. Memlekette demir sanayii inkişaf etmedikçe ve otomobillerin mahrukatı memleket menabiinden [kaynaklarından] temin olunmadıkça dekovil hattı tesisi tercih olunur. Çünkü Uzunköprünün Şarkı cenubisindeki [güneydoğusundaki] Kestanbul kömür madeni böyle bir dekovilin mahrukat ihtiyacını temin edebilir. Bu takdirde Kestanbul kömür madeni iyi bir işletmeye mazhar olur, bundan aynı zamanda bütün Trakya da istifade eder, sobalar odun yakmaktan kurtulur. Bu sayede ormanlar da daha iyi korunabilir. Mamafi görünüşe nazaran yürütülen bu mutalaanın Alpullu ile Tekirdağ arasında işitilecek 90 kilometrelik bir dekovil hattın bu hattın masraf karşılığını bulup bulamıyacağmın

mütehassısları tarafından esaslı bir surette tetkiki lâzım gelir. Nakliyat ücretlerinin millî müessiselere intikali ve Tekirdağm inkişafı bu meseleye temasın amilidir.

Bağcılık ve Şarapçılık:

Tekirdağ, Barbaros, Mürefte, Şarköy sahil mıntakası ve Bozca ada, Çardak, Lapseki mıntakası birinci derecede olmak üzere Trakya ve Çanakkalenin hemen her köşesinde inkişaf kabiliyetini haizdir. Ancak, Bağcı sarfettiği emeğin karşılığını matlup [istediği] derecede alamamakta olduğu kanaatındadır. Tekirdağ, Mürefte, Lapseki mıntakalarında şarapçılık arzu ve heveslerinin çok olmasına rağmen bu sanatın icab ettirdiği tekniğe vakıf bulunmamaları ve iptidaî usullerle şarapçılık yapmaları kazançlarını emeğin istilzam ettiği [gerektirdiği] dereceye çıkaramamakta ve bu netice arzu ve hevesin üzerine maküs [kötü] tesirler yapmaktadır. Bu tesirledirki şarapçılık arzusu uyanan her merkezde somacılıkta kazanç aranmaktadır. Hemen her şarap müstahsili üzüm posalarından istihsal edeceği somanın inhisar idaresince bir az daha yüksek fiyatla alınması ricası karşısında kaldım. Bu neticenin evela üzüm usaresinin iyi bir şekilde istihsal edilmemesinden ve üzüm posasının yarım sulu bir vaziyette müstahsilin elinde kalmasından ve binaenaleyh randımanın yüzde elli, altmış nisbetinde kalmasından ileri geldiği ve bir taraftan da fennî imalat yapılmaması dolayısıyla istihsal olunan şarabın piyasada emeği koruyacak değer bulamamasından ileri geldiği basit bir tetkikle anlaşılıyor. Şarap müstahsillerine her yerde icabeden tavsiyeler yapılmıştır. Bu tavsiyelerin esasını şarapçılığı ve bağcılığı fenni metalibatına uygun bir şekle sokmak için bağcılık ve şarapçılık kooperatifleri teşkili suretiyle fennî tesisatın kurulmasını temin edecek sermaye birlikleri kurmalarına teşvik teşkil ediyordu.

Yukarda arz edilen mıntakada bağcılık ve şarapçılık en büyük refah vasıtası olacak ve inkişaf ettikce bugünkı nufusun bir kaç mislini doyuracak bir kıymet bulacaktır, şayanı arzudurki

bu sanatım bilgileri zaman zaman bu mıntakada dolaştırılacak alâkadarlar irşat edilsin ve fennin icabettirdiği hedefe doğru halk yürüyüşünde rehber olsunlar.

Zeytincilik ve zeytin yağcılık:

Çanakkalenin Edremitle Geyikli iskelesi arasındaki sahil mıntakası tamamen zeytin ormanlariyle kaplıdır. Zeytin ağaçlarının bakımına doğru kımıldamış mahsus derecededir. Ancak mevcudun tımarı ile meşgul olunduğu da göze çarpmaktadır. İhtiyarlamış zeytinliklerin yerine yeni yetiştirme hevesine pek az tesadüf edilmiştir. Bu mıntakanın köy ve kasabalarını sahilde veya sahile yakın köylerinin hemen bir çoğunda zeytin yağı imalathanelerine tesadüf olundu. Bu sahada yapılan tetkiklerde tıpkı bağcılık ve şarapçılık mıntıkasında olduğu gibi emeğe mukabil randıman alınmayan bir manzara karşısında kalmdı. Zeytin yağcılarda tâsir işini iptidaî usullerle yapmakta ve yarım veya yüzde yirmi beş yağlı zeytin tanelerini "Pirina" diye ucuz fiyatla Yunanlı müstahsillere kaptırmaktadır. Zeytin mıntıkasında da esaslı bir harekete ihtiyaç vardır. Bu hareketin hedefi, sermaye ve iş birlikleri yoluyla zeytin danesinin son damlasını da değeriyle paraya tahvil edecek tesisata doğru yürümek olacaktır. Bu mıntıkada da halkın mütehassıslar vasıtasıyla irşadı ve istihsalatın murakabesi bir ihtiyaçtır.

Ormanlar:

Demir köy, Koru dağı ve Kaz dağın[ın] merkez teşkil ettiği ormanlar imkân nisbetinde bakım altındadırlar. Hayatını ormancılık işleriyle temin eden halkın makta ihtiyacının katiyat mevsiminden istifade edebileceği bir zamanda temini ve imar timar işlerinin daha verimli bir hale konulması ihtiyacı şüphesizdir. Orman mıntıkalarında yaptığım tetkiklerde makta ihtiyacının vaktinde temin edilememesinden mütevellit şikâyetler dinledim. Bu şikâyetler, orman muhafazasının izinsiz katiyata meydan vermemesinden ileri gelme noktasından memnuniyeti

mucipti. Buna mukabil mühendis kadrosunun kâfi olmamasından makta iraesinde [göstermesinde] bazı gecikmelere sebebiyet verildiği de anlaşılmaktadır. İmar ve timar işine gelince orman bakımının icab ettirdiği bir derecede olmadığı da alakadarlarla yapılan temasların verdiği bir intibadır. Mevcut ormanların evelce meskun iken halen kısmen boş ve kısmen az nufuslu köylerinden iskân işleri için istifade programımıza dahildir. Bu hususiaki tetkikata devam olunmaktadır. Bu sebeple orman işlerini iyi bir surette çevirecek kadro ihtiyacını nazarı dikkate alınması muvafık olur kanaatındayım.

X- Bayramıçın umumî harpten evvel mühim kereste ihracı yapılan Kaz dağı ormanlarında halen bir tek Hızarın bile işlemediği teessürle görülmüştür. Kaz dağı ormanlarının işlememesi dolayısiyle vaktiyle bu ormanların kerestesini Kum Kale civarına getiren Menderes çayının da deniz ağzı kapanmış ve bu çayın Kum Kale ile Pınar Hisarı arasındaki kısmı gittikçe büyüyen bir bataklık manzarası arz etmeye başlamıştır. Bu bataklığın başka âmili de olmakla beraber Kaz dağı kerestecilığinin sönmesi ve binaenalyh nakil vasıtası olmaktan çıkmasının tesiri şüphesizki esastır. Kaz dağı kerestecilığinin eskisi gibi mahreç bulma imkânı olursa tekrar uyanması o mıntaka halkı için iyi bir kazanç kaynağı olacaktır. Eskiden kereste ihtiyacını Kaz dağı istihsalatından temin eden geniş mıntıkanın bu gün bu ihtiyacı az da olsa kaçak yoluyla temin ettiği tahmin olunmaktadır. Orman işlerinde de nazarı dikkatimi celbeden en mühim mesele mürakabasızlıktır. Ormanlar bu gün en ziyade tahsili ve maaşı kıt orman korucularına emanet edilmiş bir manzara göstermektedir. Keşanın Mecidiye nahiyesi yolu üzerinde gördüğüm geniş bir sahadaki orman yangından çıkmış bir manzara veriyordu. Sebebi, bir kurt ariz olmuş mütemadiyen ormanı kurutuyor, önleme tedbiri de yoktu. Orman müdür ve memuru kendi mıntakalarındaki orman muhafaza teşkilatını bilhassa katiyatm müsait olduğu mevsimlerde sıkı mürakabe altında bulundurmaları, ormanları dolaşmaları faideli olur kanatindeyim.

Demir köy ormanlarında bilhassa Demir köy civarında yabani fındık ağaçları gördüm. Bunlar üzerinde aşı tecrübesi yapıldığına dair bir malûmat alamadım. Aşı ile iyi mahsul almak imkânı varsa istifadeli bir tetkik mevzuu olur.

Atcılık ve Sığırcılık:

Trakyanın Tekirdağ ve Kırklareli mıntakaları en çok olmak üzere her tarafında memnuniyete değer hayvan yetiştirme merakı gördüm. Muhtelif Pazar ve panayır yerlerinde güzel taylar gördüm. Trakyanın pek ileri olan hayvan yetiştirme arzusunu tatmin edecek aygır bulunmaması ve sunî sıfatın da kâfi gelmemesi at besleme merakının Trakyada ne kadar çok ilerlediğine bir delildir. Trakyanm hemen her yerinde kısrağın iyi bir aygıra çektiremediğinden veya aygır istasyonlarında kendi kısrağına sıra gelmediğinden şikâyet dinledim. Buna mukabil inanlı aygır deposu hayvan ahırlarını boş gibi buldum. Bu deponun aygır kadrosunu tamamlamak Trakyalılarm hayvan besleme merakını çok ileri götürecektir.

XX- Hayvan yetiştirme ve bakma fennî icabetiyle mutabakata derecesini tayin edememekle beraber hayvan merakı ile tanınmış eski bir süvarı kaymakamının Kırklarelindeki ifadesine nazaran bu sene suvari fırkası için mübayaatta [satın almada] bulunmak üzere Trakyada yaptığı dolaşmada satışa arz edilen hayvanların hemen hemen beşte dördünün kaneplerinin ve amudiyetlerin bozuk olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu arkadaşın söylediğine göre bu bozukluk ekseriyetle küçük yaşta tayların yarışa sokulmasından ileri gelmekte imiş. Bu yarışın resmî yarışlaramı, yoksa at yetiştiricilerin tayların binilme ve yarışa sokulma yaşma varmadan tayları ezici hareketlere ve koşulara sevkettiklerinden ilerimi geldiği anlaşılmadı.

At yetiştirme merakının çoğaltılması için fedakârlıklar yapılırken bir taraftan yetişenlerin suvari bineğine yaramayacak kadar arızalı yetiştirilme mevzuunu mühim gördüğümden bu hususta yüksek vekâyletce icabeden tetkikatın yapılması için bu hususu kaydetmeyi muvafık gördüm.

XX- Çanakkale vilâyetinde ise iyi at yetiştirme merakı Trakyaya nisbetle hemen hiç gibidir. Pazar ve panayır yerlerinde gördügüm satılık hayvanlar kısa boylu ve çalımsız idi. Bu mıntakada da hayvan merakı uyandırabilir.

XX- Sığır vaziyetine gelince: Trakyada gördüğüm sığırlar iyidir. Plevne dölü taamüm etmiş gibidir. Ancak bazı köylerde iyi boğa olmamasından veya tedarik edilememesinden köy hayvanları arasında boğa yetiştirilmeğe çalışıldığını gördüm. Köylerin boğa ihtiyacı muntazam takip edilmezse bugünkü sığır neslinin inhitata [düşme] uğraması mümkündür.

XX- Ziraî işlere ait görüşlere son vermeden köylüyü üzen Ziraat Bankasına ait bir işe teması çifçileri alakadar etmesi dolayısiyle faideli buldum:

Trakya ve Çanakkalede uğradığım yüzlerce köyün yüzde doksanını Ziraat Bankasına borçlu buldum. Köylü hatta dededen intikal eden borcu da ödeme arzusundadır. Bunun için biricik dileği feyizli sene ve mahsülne kıymet ve alıcı bulmasıdır. Buna mukabil de faiz bine bine artan ve vere vere bir türlü kurtulamadığı sermaye borcunun ödeme vaziyetini bilemediğini, anlamadığını çünkü elinde bir vesikası olmadığını söylemektedir. Filhakika Ziraat Bankası her köydeki borçluların borç miktarını gösterir bir cetveli köy namına bırakmakta ve senetlerin tecdidi zamanlarında faiz komisyon hesaplarına göre bu cetvelleri değiştirmektedir. Köylünün hesabı kendi elinde bulunmadığından geçmiş senelerde ne para verdiğine ve bu borçun hala niçin ödenmediğine, azalacağına hep aynı vaziyeti muhafaza ettiğine aklı ermiyor. O hesaplarının pusulasını kendi elinde bulundurmak istiyor. Sıkılırsa bir dostuna giderek bu pusulayı gösterip hesabını anlamak istiyor.

Akla şöyle bir sistem geliyor. Ziraat Bankası kendisiyle borç ilişiği olan köylünün her birisine ayrı ayrı birer borç cüzdanı verse ve tahsilat, faiz, komisyon tecdit [yenileme] kayıtlarını hep bu cüzdan üzerinde yaparak köylünün elinde istediği zaman bakacağı ve ya sorup anlayacağı ve ölürse oğluna ve ya bu

borcu ödemeyi tevarüs edeceklere bir vesika bıraksa her halde bugünkü tarzdan daha çok köylüyü tatmin eder ve köylü her an banka ilen olan hesabını bilir.

Hülasa:

Trakya hangi cepheden bakılırsa bakılsın ziraî ehemmiyeti mühim ve üzerinde işlendikçe verimini de mütemadiyen yüksetecek bir mıntakadır.

İKTİSADİ GÖRÜŞLER

Trakyanın iktisadi kuruluş ve yürüyüşünden bahsederken musevi sermayesinin derin tesirlerine temas etmemeğe imkânı yoktur. Bu hususta daha evelki görüşlerimizde de sırası gelirken temaslar yapılmış ve işin Trakyadaki öz Türk iktisadiyatı için ehemmiyeti tebarüz ettirilmeğe çalışılmıştı. Burada kısaca temasda faide vardır.

Trakya istihsalatını öz Türk emeği yaratmakta olmasına rağmen bu istihsalatın kıymetlenme hareketine ve asıl kazanç akışına Türk nüfusunun yüzde beşini geçmiyen musevi unsurunun sermayesi hâkimdir. Musevi kesesini açmazsa Trakyalı malını çürüteceğinden ve aç kalacağından korkar. Bu kadar tesirli bir sermayeyi Filistindeki eşile kıyas etmek çok ağır bir düşünce olmakla beraber maalesef hakikat bundan ibarettir. Trakya kasabalı ve şehirli arasında uyanık bir grup bu acı hakikatı geç olsa da sezmiş ve kımıldanışlara başlamış ise de bütün bu kımıldanışlar iki çetin kaya karşısında atalete mahkum bir manzara arz etmektedir. Bunlardan biri kendilerin arkalayacak bir sermayeye malik olmamak diğeri de kendilerin doğru yola ve sermaye hareketine sevk edecek rehberden mahrum bulunmaktır. Trakyada sermaye toplanış hareketinde bir kötü itiyat büyük sermaye birlikleri yapmak arzularıdır. Bu arzulardırki Trakyada sermaye birliklerine ekseriya mani olmaktadır. Çünkü Yüzer bin liralık sermaye toplulukları kurmak Trakyada bugün için müşkildir. Fakat beş onbin liralık sermaye birikintileri yapmak daima mümkündür ve

Trakyanın böyle topluluklara kabiliyeti de çoktur. İşte üzerinde büyük bir ehemmiyetle çalışacağımız bir harekette budur. Trakyanın hangi köşesinde bir Türk sermaye hareketi başlasa mutlaka karşısına bir musevi sermayesi dikilmekte ve ya bu Türk teşebbüsüne iştirak çaresi aramaktadır. Musevilerin bu teşebbüslerini iyi niyetlerine atfetmek asla doğru değildir. Onlar daima canlanmak isteyen Türk sermaye hareketini durdurmak ve bu hareketi kendi menfaat cephelerine sokmak için böyle teşebbüslere girişirler. Şarabçılık, balık konservacılığı, un fabrikaları kuruluş, peynircilik, zahire, yapağı kuzu alıcılığı ilh Trakyada mevcut bütün iktisadi kaynaklarda musevinin ya vasıtalı veya vasıtasız bu teşebbüslerine tesadüf etmemek imkânı yoktur.

Trakya Türkünü canlandırmak ve iktisadı kalkınmaya mazhar kılmak için iktisadi sahada yapılacak ilk teşebbüsün Trakyanın kazanç ve hayat kaynaklarını sağlam tedbirlerle öz Türk çocuklarına intikal ettirmek ve bütün Trakya piyasalarını musevi hakimiyetinden kurtarmaktadır. Bu harekette yerli küçük sermayelerin birlikler yapmak suretile yapacağı vazife en müessiri ve en feyizlisi olacaktır ancak öz Türk çocuğunun bu hareketini iktisadi hareketleri tanzim edici mütehassis rehberler ve ihtiyaçları halinde onların bu hareketini besleyecek kredi kaynakları ile beslemek de öz Türk iktisat varlığına düşen en mühim ve vatani bir vazifedir.

Bu düşünce iledirki İş Bankasının bir an evel Edirnede de açılması sabırsızlıkla bekleniyor. Böyle bir harekete Trakyanın ileri nüfus hareketi içinde kati lüzum ve ihtiyaç vardır. Hudutlar haricinden Trakyaya akacak Türk iskân kafilelerini, yerleştirilecekleri mıntakada müstahsil bir hale sokmak ve onlara yeni yerlerinde yuvalanma emniyetini vermek için onların istihsallerinin kan kardeşlerinin elinde kıymet bulması esasdır.

Trakya iktisat kaynaklarına öz Türk sermayesini hakim kılmak için bu kaynakların kıymetlerile bu kaynaklara doğru tahrik edilecek Türk sermaye akışının hamle ve akın yolları-

nı isabetle tayin ve planlandıracak bir mütehassıs görüşüne olan ehemmiyet ise çok büyüktür. Ancak bu sayede idarecilere mevcut bir planı aksaklık göstermeden tatbik vazifesi düşerki bu da daima mümkün olacaktır. Trakyada çalışacak ktisat mütehassısı, başlayacak iktisat hareketleri istikrar kazanıncaya ve asıl hedefe varıncaya kadar murakabe altında bulundurmak ve yeni vaziyetler karşısında yeni tedbirler tavsiye etmek vazifesini de üzerine almış bulunacağından vazifeye başladığım sıralarda bir münasebetle arz ettiğim gibi Umumi Müfettişlik refakatında çalışacak daimi bir iktisad müşavirine ihtiyaç mutlaktır. Trakyanın iktisadi kaynakları üzerindeki tetkikatımıza ehemmiyetle devam etmekdeyiz. Meriç üzerinde alınacak neticeleri ayrıca bildireceğim.

NAFİA İŞLERİ ÜZERİNDE GÖRÜŞLER

Yollar: Çanakkale ve Trakya mıntakasında seyahatim sırasında geçtiğim yolların her biri hakkında uzun boylu tafsilat vermeğe raporun hacmi müsait değildir. Bu itibarla umumi mülahazalerle iktifa olunacaktır.

I-Mıntakada Kırklareli ve Çanakkaledeki yollara bakım gayreti imkânlarını yapılmış olması noktasından iyidir. Edirne ve Tekirdağı vilayetleri dahilindeki yollar iki evelkine nisbetle geridir. Bu gerilik üzerinde mahalli idareler bütçelerinin kifayetsizliği tesiri de vardır. Mmtakadaki bütün yolları gördükten sonra yapılacak ilk işin mevcutları hüsnü muhafaza olduğu kararına vardım. Bunun için yolların iyi aksamı üzerinde tamiratı mütemadiyeye ehemmiyet verdirmek çalışma proğramımıza dahildir. Mevcut iyi yol aksamının muhafazası temin olduktan sonradır ki yeni inşaya geçilebilir.

İkinci bir tedbirimiz de mevcut güzergahları hiç olmazsa kurak havalarda geçilebilecek bir hale getirmek olacaktır. Bunu için de yol inşasından evel köprü ve menfezlerin inşası cihetine gidilecektir. Mahalli idarelerin bütçe vaziyetlerine nazaran köprülerin beton arme ve kargir gibi esaslı bir surette inşasına bir

müddet için imkân olmayacağı kanaatinde olduğumdan kargir ve ya beton ayaklı ve ahşap döşemeli köprüler inşasını yolların kısa zamanda geçilir bir hale getirilmesi için faideli görmekteyim. Köprülerle kazınılacak zaman zarfında mahallı idareler varidatının [gelirlerinin] artması imkânı görülürse döşemelerin de betona çevrilmesi külfetli bir iş olmayacaktır. Seyahat sırasında gördüğüm bir takım ahşap döşemeli köprü ve menfezlerin fazla geçişler dolayısıyla döşeme kısımlarının oynadığı ve kış günlerinde odun ihtiyaç olanlar tarafından yakmak için çalınmalara maruz kaldığı anlaşılmıştır. Bu gibi arizelerin önüne geçmek için ahşap döşemeli köprü ve menfezlerde döşeme üzerine şosa yapılmasını iyi bir tedbir olarak düşündüm ve bu esasların fenne mutabakat derecesini tetkik ettirmekdeyim.

İstanbul Edirne yolu üzerinde bilhassa Tekirdağ vilayeti ile Kırklareli vilayeti dahilindeki kısımlarda köprü ve menfezlerin inşa ve ikmali teşebbüsi alınmış ve bu iki vilayete muktezi [icab eden] tebligat yapılmıştır. Bu yolun Edirne ile Bulgaristan hududu arasındaki kısmında Tunca üzerinde bulunan ve bir tarafa meyl etmiş bir manzara arz eden Yıldırım köprüsünü mahallinde gördüm bu köprünün yeniden inşası şayanı arzudur ancak Trakyadan geçen İstanbul yolunun inşası esaslı bir surette temin edilmeden bu köprünün yeniden inşası için isticale ihtiyaç yoktur. Bugünkü halile de geçit vermeğe müsait olan bu köprünün kış içinde herhangi bir sebeple geçide gayri müsait bir hale geldiği kabul edilse bile İstanbul yolu üzerindeki gidiş geliş durmaz. Çünkü Bulgaristan tarafından gelen bir vasıtanın bu köprüye uğramadan Yıldırım içinden Saray içine geçmesi ve oradan su altında kalmayan ve sağlam olan Saraçhane köprüsünden geçerek ve ya Yıldırım İmaret yoluyla ve İmaret köprüsünden geçmek suretile Edirneye dahil olması mümkündür. Birinci halde Yıldırım - Saraçhane köprüsü arasındaki yol üzerinde bir az işlemek ve tamir yapmak lazımgelebilir. Böyle bir köprüye sarf edilecek para ile İstanbul yolunun bilhassa Tekirdağ vilayeti dahilindeki kısmı üzerinde mevcut noksan köprü ve menfezlerin yapmak her halde çok daha faideli olur.

ŞARK ŞÜMENDFERLERİ [DEMİRYOLLARI]

Trakya müstahsili bu hattan yüksek nakliye ücreti aldığından dolayı müştekidir. Bu şikâyeti bu hattan nakliyat için istifade eden her yerde işittim. Zahire, Koza, peynir, yapağı Uzun köprü kavunu, sebze ve sire nakliyatçıları nakliyat navlunlarının yüksekliğinden bazen mallarını zararla veya hiç kârsız nakledebildiklerini söylemektedirler. Bu şikâyetin haklı olduğu zannındayım. Trakyanın iktisadi hareketinde müessir mevkii olan bu hattın bilhassa küçük sermayeli öz Türk tüccarlarının faaliyetleri üzerindeki menfi tesirlerini izale etmek tetkike değer bir iş olacaktır.

Edirne ve Uzun köprüde mevcut büyük köprülerde şayanı arz gördüğüm bu hususiyette bu köprülerin büyük menfezlerinin gittikçe kapanarak su cereyanlarının azami tazyiklerinin küçük menfezlere doğru teveccül ettiğidir. Bu vaziyet zamanla önüne geçilmesi güç tahribata yol açа bilir ve bunca emeklerle vucuda getirilmiş büyük köprülerin kurtarılması için ağır masraflara yol açа bilir zannındayım. Bu vaziyet köprü ve su mütehassislerine tetkik ettirilir ve mümkün olan tedbirler alınırsa köprülerin muhafazası noktasından faideli bir hareket olur kanaatını beslemekteyim.

TELGRAF VE TELEFON TESİSATI

Köy telefonları bir çok yerlerde olduğu gibi mütehassis olmıyan eller tarafından rasgele inşaat malzemesi kullanılarak tamamen gayri fenni bir tarzda inşa edilmişlerdir. Eksiriyetle bidayeti [başlangıçta] tesisinde sağlam malzeme ile inşa edilmeyen ve sonraları muntazam kontrol ve teftişe tabi tutulmayan bu hatların ancak arızalı olduğu zamanlarda muvakkat tedbirlerle islahına tevessül edildiği ve binnetice bir çok gayret ve para sarfile vücude getirilen köy telefonlarından matlup [istenildiği] derecede istifade edilmediği görülmüştür. Memleketin asayişile alakadar olan bu telefon hatlarının muntazam bir program dahilinde kısım, kısım islahı çok faideli olacaktır. Bu sebeb-

le her vilayet telefon şebekesi hatlarının kesafet [yoğunluk] ve coğrafi vaziyetlerine göre mmtakalara taksim edilerek her mıntakada birer fen memuru ve mıntakaların münasip mahallerinde de fen memurları emrinde kâfi miktarda hat bakıcıları bulundurulması lazım gelmektedir. Fen memurları kendi mıntakaları dahilindeki telefon santral ve nümeratörler ile telefonlarında vaki olacak her nevi arızayı tamir edecek derecede ehliyetli ve mmtakalarındaki hatların muntazam işlemelerinden mesul olmalıdırlar. Fen memurlariyle hat bakıcılarının ücretleri mahalli muhasebei hususiyetlerinden ve mıntaka köy sandıklarından tediye edileceği gibi hutut ve telefonların bakımı için lazım gelen alet ve malzeme mesarifi de yine bu kanallardan temin edilir. Edirne vilayeti muhasebei hususiyesinin vilayet telefonları için 2500 liralık tahsisatı bulunduğu bunun 1800 lirasıile Edirne, Uzunköprü ve Keşanda birer fen memuru istihtam ettiği ve mütebaki 700 lira ile de vilayet dahilindeki santral ve telefonların zil ve saire gibi senelik malzeme ihtiyacını temin ettiği anlaşılmıştır.

Köy telefon hatları hemen her tarafta olduğu gibi Trakya mıntakasmda da jandarma tarafından idare edilmektedir. Münhasiren bu hatların bir çok esbap dolayısile jardarma tarafından idare edilmesi muvafık ve hatta elzem görülmekle beraber jandarmanın bunun haricinde Posta T.T. merkezlerinin bulunduğu vilayet ve kaza merkezlerinde ücrete tabi telefonları meccanen [bedelsiz] işletmesi telgraf ve telefon kanununa mugayir [aykırı] olduğundan bu kabil telefon hatlarının jandarma santralinden çıkarılması suretiyle jandarma idaresindeki telefon tesisatını zabita tesisatı halinde muhafaza tedbiride alınacaktırki bunun faidesi şüphesizdir.

TELGRAF HATLARI

Seyahat esnasında Kol ordu kumandanları arasındaki değişiklik dolayısile Balıkesire uğramıştım. Ali Hikmet Paşa hazretleri Balıkesirle-Çanakkale arasında doğru bir muhabere hattı ol-

madığını ve bütün muhaberatın Marmara ve Akdeniz sahillerini takibeden hatlar üzerinde yapıla bildiğini ve doğru bir hatta ihtiyaç olduğunu bilmünasebe söylemiş daha evel de Çanakkale vilayetinin Balıkesir vilayeti Bayramiç-Biğa kazalarıyla telgraf irtibatında da bu ihtiyaç görülmüşdü. Vaziyeti tetkik ettirdim. Çanakkale merbut [bağlanmış] telgraf hatları her iki taraftan da sahili takip etmektedir. Bir kısmı esasen sahil boyunda bulunan kasaba ve şehirlerin irtibatlarını ve bir kısmı da doğru muhaberatı temin etmekle olan bu hatlar memleketin müdafaa şeriatine uygun değilidir. Bu sebeple Lapsekiden Edremide kadar takriben 202 kilometrelik mesafede merkezler için bir tane ara teli ve doğru muhaberat içinde ayrıca ihtiyat bir tel bırakarak üçüncü teli toplattırmak mümkündü.

2- Edremitten İzmire doğru sahili takip etmekte olan hatlar mevzu harici bırakılmıştır.

3- Memleketin müdafaası noktai nazarından pek büyük ehemmiyeti olan Çanakkalenin asgari iki tel ile Balya üzeri Balikesire rapt edilmesi idari ve ticari noktadan da çok elverişlidir.

4- Balikesir Edremit arasmda iki tel mevcut olup bunlardan bir tanesi Balyaya uğramakta diğeri 175 kilometre mesafede doğru gitmektedir. Bu doğru hattı da Balyaya uğratılması.

5- Lapseki Edremit arasından toplattırılması düşünülen tel yeni tesis edilecek bu hattın mühim bir kısmında kullanılır. Hattın bakımını teshil için Biğa şosasmm Telaki mahallinde ve takriben Balyadan 60 kilometre mesafede Çan mevkiinde bir hat memuru muayene merkezinin tesisi muvafık olacağı kanaatindeyim. İstanbulun Edirne ile muhaberesi, bilhassa Alpulludan Keşana ve Bababeskiden Kırklareline birer hat ile bağlı, umumi İstanbul - Avrupa güzergahi iledir. Edirne ile Babaeski ve Alpullu arasında her hangi bir sebeple bir arıza olsa Edirnenin İstanbulla muhaberesi imkânsız bir hale girebilecektir. Edirnenin muhtelif istikametlerden İstanbulla daima halı irtibatmda ehemmiyetine binaen Edirne ile Kırklareli arasından irtibatın temini muvafık görülmektedir.

Bugünkü vaziyete göre Yunanistanla muhabere irtibatı Edirne üzerinden yapılmaktadır. Bu irtibatın Uzunköprü üzerinden yapılması daha faideli olarak mutalea olunmaktadır. Bu takdirde Alpullu ile Edirne arasında toplanacak Yunanistan istikametine giden hattır. Kırklareli-Edirne arasında yeni hattan tesisi için istifade imkânı olamayacaktır.

Ayrıca Gelibolu yarım adasına doğru olan telgraf irtibatı da müteleaya değer bugünkü vaziyete nazaran bu muhabere Keşan üzerinden yapıla bilmektedir. Keşan mıntıkasındaki herhangi bir arıza Gelibolu yarım adasına müteveccih hatları işlemez bir hale koyacaktır. Yarım adanın Çorlu ve İstanbulla irtibatı bilhassa askeri noktai nazardan ehemmiyeti haiz olsa gerektir. Bu noktai nazardan Tekirdağ ile Müreftenin yeni bir hatta raptı suretile mürefte üzerine yarım adanın ikinci bir istikamet olarak irtibatının temini tetkike değer. Aynı mülahaza ile Muratlı-Malkara veya Hayrebolu-Malkara-Evreşe hattı da düşünülmeğe değer.

Maliye işleri Hakkın[d]a Görüşler

Ayni araziden müteaddit kimselerden vergi alınması, adi senetlerle vergi tahsilatı, aynı verginin iki defa tahsili, arazi tahririnde o zaman ki zahire fiyatlarının yüksekliğine nisbetle fazla kiymet konuşu ve tadil müracaatlarını geciktirilmesi, borçlanma, icar ve ecri misil işlerinde intizamsızlık, gibi şikayetler karşısında kaldım. Bakaya vergi tahsilatında bilhassa kabiliyeti tahsiliyesi olanlarda ve veraset vergileri tahsilatında ihmallar gördüm. Tahsildarlar hakkında şikâyetler dinledim. Muhacir iskân işlerinde ve bilhassa toprak tevziatında güçlükler gösterildiğine ve ya bu hususta Maliye Vekâleti yüksek makamınca yapılan tebliğler üzerinde kavrayişsizlıklere tesadüf ettim. Bütün bu noksanların birer, birer islahı için teşkilat refakatına verilen Maliye müfettişi vasıtasile tetkikat yaptıracağım.

Maliye işlerinde nazarı dikkatı celp eden asıl mesele, hemen her tarafta kadro darlığı karşısında kalındığı hakkındaki dinlediklerimdir. Filhakika arazi işleri karışık bir manzara arz

etmekte olup bu karışıklığın izalesi için yapılacak çalışmalarda maliye memurlarına düşen vazifeler büyüktür. Bu vazifelerin ifası ise başlı başına ve senelerce çalışacak memurlara ihtiyaç göstermektedir. Arazi işlerinin bu suretle karışık bir vaziyette devamı ise bir taraftan pek ziyade arzu edilen ve filhakika mühim olan iskân işleri üzerinde menfi tesirler yapmakla beraber arazi vergi tahakkukat ve tahsilatını da gittikçe düşürmektedir. Bütün mıntakada arazi ve bina vergi tahsilatı çok düşüktür. Diğer vergiler tahsil nisbeti memnuniyeti muciptir arazi vergi tahakkukat ve tahsilatını doğru bir hedefe çıkarmak için pek karışık olan arzi işlerinin tanzimine ihtiyaç vardır.

Yeni vergiler dolayısile de vazifeleri hududu genişleyen Maliye teşkilatının müfettişlik mıntakasındaki kadrosu ile bu işlerin düzeltilmesi çok müşkül görülmektedir. Bu işlerin düzeltilmesi için bütün imkânlardan istifade olunacağı şüphesiz olmakla beraber kadrolarında az çok kifayet edecek bir dereceye çıkarılması tetkike hakikaten değer bir mevzudur.

(Buğdayı koruma vergisi) Kanunun dolayısile daha ilk tatbik safhasında şikâyetler karşısında kaldım. Şikâyetlerin mevzuu şudur:

A- Köylü kendi ihtiyacı için eleksiz ve valssız kasaba degirmenlerinde vergiden muaf olarak un öğütemiyor. Halbuki Kanunun tarifi dahiline girecek şekilde mevcut köy değirmenleri köylünün kendi un ihtiyacını temin edecek vaziyette değildir. Köylü ekseriyetle bu ihtiyacı kasaba değirmenlerinde temine mecburdur.

B- Trakya kasabalarının hemen çoğunda fakir çiftçi çoktur. Bunların köylülerden farkı yoktur. Bunlar kanun muafiyetinden istifade edemediklerinden müştekidirler [şikâyetçidirler]. Bu mesele hakkında ayrıca maruzatta bulunulduğu için tafsilattan sarfınazar olunmuştur. Bununla beraber tetkike değer bir mevzu olduğu için bu rapordada hülasatan arzını muvafık gördüm.

Maarif İşleri:

Umumi müfettişlik mıntakasındaki Maarif hareketini canlı buldum. Köylülerin hemen her yerde mektep ve ya muallim istemeleri ve çocuklarının okutulması üzerinde ısrarla ricalarda bulunmaları kayde değer bir sevinç levhasıdır. Cumhuriyet devrinin halkına köylüsüne telkin ettiği bu ruh, eski devirleri tanıyanlar için kolayca fark edilir bir parlaklıktır.

Kırklareli köy mektebciliğinde takdire değer bir faaliyet içindedir. Bu vilayet dahilinde adedi elliyi aşan yeni köy mektepleri o köyler için hakiki bir süsdür. Köy mektepleri hakkındaki kanaatimı Köyler bahsinde tafsilen arz ettiğim için burada tekrarından sarfınazar ettim.

Orta tahsil ihtiyacı ihtiyacı her tarafta duyulmuş ve tatmini istenen bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacm mevcut mekteplerle ve kabiliyeti olan aileleri pansiyonlar tesisine sevk etmek suretile temini çalışılacak iyi işlerden biridir.

Trakya mektep hareketinde en mühim nokta, ekseriyeti teşkil eden muhacir halk arasında mevcut (Pomakça, Boşnakça) konuşan ailelerin çocuklarını okutma ve bunlar vasıtasiyle ana ve babalarına yabancı dillerini unutturarak bu unsurları tam manasile Türklüğe mal etme hareketidir.

Sıhhat işleri üzerinde görüşler:

Trakya mmtakasında hemen her köşesinde sıtma yatakları gördüm. Trakyanın sıhhat bahsinde en büyük iztırabida budur. Çanakkale mıntakasının bilhâssa Menderes Havzasıda aynı iztirap içindedir. Büyük sıtma kaynakları Meriç ve Ergene ve Menderes havzalarıdır. Munsaplarmı temizlenmemesi yüzünden bu Nehirlerin bilhâssa munsap noktalarında cereyanları ağırlaşmış ve gittikçe genişleyen bataklıklara yol açmıştır. Bu bataklıklar sahaları tamamen sıtmalıkdır. Bu Nehirlerin teşkil ettiği bataklık mıntakalarda sıtma mücadelesine başlamak artık zaruri bir hal almıştır. Mes'ele, bir taraftan Hâlkı sıtma tehdidinden kurtararak sağlamlaştırmak ve bir taraftan bataklıkların

hiç olmazsa tevessüüne mani olmak kabili zer'araziyi muhafaza etmektir. Bu mıntakaların her biri hakkında ayrıca tafsilât raporu yazılacaktır. Trakyanın diğer aksamında küçük suların ve temizliğe riayetsizliğin vucude getirdiği su birikintilerinin sivri sinek yatağı olmaktan kortarılması da mühim işlerimizden biri olacaktır. Bu sâhada faaliyete geçilmesi vilayetlere tebliğ olunmuştur. Müfettişlik mıntakasında henüz nisbeten az Firenği de vardır. Firenğinin daha ziyade pomak muhacirlerinde bulunduğu söylenmektedir. Bu noktaya da ehemmiyet verilecek ve Firenğinin tevessüüne mani tetbirler alınacaktır. Bütün Mıntakada gördüğüm Hastahaneler ve Dispanserler imkân nisbetinde vesaitlidir ve iyi çalışmaktadırlar memnuniyeti mucip olan nokta Halkın ve bilhassa köylünün sıhhat müesseselerine karşı her gün biraz daha yükselen itimâdını dinlemek ve duymak olmuştur. Hastahane ve Dispanserlerin muhitlerine daha faideli bir hale getirilmeleri şübhesizki mühim ihtiyaçlardan biridir. Bu sahada da mümkün olan yaptırılacaktır.

Bütün Trakyada doğum işleri ve çocuk bakımı, sıtma işleri kadar üzerinde tevakkufu lazım mühim bir mes'ele olarak görülmüştür. Halen ağır yürüdüğü anlaşılan nufus artma hareketini çabuklaştırmak ve Trakyanın pek ziyade muhtaç olduğu nufusu bir taraftan ve en mühim olarak bu yolla tatmin etmek pek ziyade hassas ve dikkatlı bulunacağımızı işlerden biridir.

Hastahane ve Dispanserlerin muhitin ihtiyacına vefa edecek doğum şöbeleri halinde de çalıştırılması ve ya Doğum Evleri adedinin artırılması tetkik mevzularımızdan biridir. Ebe adedini artırmak ve onlar Köylüye ve Halka sevdirmek ve Çocuk bakımında Halkı irşat edecek birer unsur halinde çalıştırmak düşüncelerimizinmühimlerindendir.

Umumi surette denilebilirki Trakyanın sihhi vaziyeti her şeyden evvel sıtma mücadelesini icap ettirmektedir.

Cemiyetler:

İçtimai [sosyal] ve hayri [hayır] cemiyetlerin faâliyetini hemen her yerde durğun gördüm. Yalnız Halk Evlerinde bir kaynaşma vardır. İyi işlenirse ve bütçe ihtiyaçları tatmin edilirde bu müesseselerden feyizli neticeler alınacağı şüphesizdir. Hayri ve İçtimâi cemiyetlerin varidatını [gelirini] artırmak ve bilhassa âza adetlerini yükselterek az çok sabit bir irade, doğru götürmek esasları üzerinde çalışılacaktır.

İdman İşleri:

Müfettişlik mıntakasında tam teşekküllü 25 ve yeni kurulmak üzere de 5 tane spor kulübü vardır. Bunların isimleri bitişik listede ayrıca yazılmıştır. Hepsinin en birinci faaliyeti futboldur. Futbolun alfabesi olan atletizme hiç ehemmiyet verilmemektedir, buna sebep te mali darlık, bu işlerden anlayanların başta yer almamaları ve ekseriyetle de böyle mütehassıs gençlerin bulunmamalarıdır.

Futboldan sonra tek başına ve kulüp kadrolarına dahil olmamak üzere alaturka yapılan güreşçilik gelir. Bunlar da ekseriyetle toptakçı olduklarından bu işi yalnız köy düğünlerinde yapmaktadırlar.

Güreşten sonra da avcılık en mühim yeri almaktadır. Teftiş esnasında uğradığım her yer ve köyde en aşağı üç av tüfeği bulunduğunu memnuniyetle gördüm. Bilhassa Çanakkale köylerinde av tüfeği adedi çoktur. Bu arada Ezine spor ve avcılar birliği kulübüne köylerden ve şehirlerden kayitli 320; Bayramiç Gençlerbirliğine de 297 avcı kayıtlidir. Bunlar her hafta veya onbeş günde bir büyük bir av gezintisi yapmaktadırlar. Bu kulüplerin başında bulunan alâkadarların söylediklerine nazaran 24 saat zarfında bu iki kulüp azaları techizatlarıyla birlikte gösterilen yerde hazır bulunabilmekte imişler.

Edirne ve mülhakatında da Edirne avcılar kulü[bü]ne dahil iki yüze yakın avcı vardır.

Müfettişlik sınırları içinde iki İdman mıntakası vardır. Çanakkale ve Edirne mıntıkaları. Edirne Mmtakası iki senedir faaliyet göstermemektedir. Çanakkale mıntakası geçen sene Türkiye birinciliklerine iştirak etmiştir. Fakat, bu iştirak hayli dedikoduyu mucip olmuştur. Bu iki teşekkülü birleştirerek merkezi Edirne olmak üzere bir mıntaka teşkil ve gençliği bir elden idare etmenin daha faideli olacağını düşünmekte ve bu esas tetkik ettirilmektedir.

Müfettişlik mıntakası dahilindeki bir aylık dolaşmada gençlik hakkında edindiğim malûmat hiçte şayanı memnuniyet değildir. Kulüpler içinde ilerisi için ümit verecek bir iki kulüp vardır. Bütün bu kulüplerin hayatı asgari beş seneliktir ve açıldığı günden beri pek az faaliyet göstermişlerdir. Pek az da terakki etmişlerdir. Bunun başlıca sebepleri muhitin alâkasızlığı olmakla beraber gençliğin mürakabesiz bırakılmış olmasıdır.

Ekseri spor kulüplerinin reis ve idare heyetleri spor işlerinden anlamayan ve nufuz yapmak isteyen kimselerdir. Bu yüzden gençlik spor hareketlerinden ziyade dedikoduculuğa ve particiliğe alışmıştır. Bu ölü vaziyetin önüne geçmek için Fırka gençlik teşkilâtının bir an evvel tatbiki çok yerinde ve isabetli bir hareket olacaktır kanaatmdayım.

Gençlik teşkilâtının gençlik hareketlerine hakim olacağı zaman kadar Mıntaka İdman hareketlerinde atletizm ve avcılık faaliyetlerini inkişafına çalışması proğramımıza dahildir.

	Kuruluş tarihi	Bütün aza	Çalışır aza
Kırklareli Halk Spor Kulübü	1927	170	80
Alpullu	–	–	–
Babaeski Halk S.[por] K.[ulübü]	1938	84	53
Lüleburgaz Yeşilova	–	200	175
Pınarhisar Halk S.[por] K.[ulübü]	1926	45	15
Vize Spor K.[ulübü]	1925	45	15
Saray Gençlik Yurdu	1933	65	15

Çorlu Spor Birliği	1926	90	45
Tekirdağ Halk S.[por] K.[ulübü]	1931	84	20
Tekirdağ Yılmaz Gençler B.[irliği]	1933	65	60
Malkara İdman Birliği	1927	–	–
Hayrabolu	–	–	–
Evreşe	–	–	–
Gelibolu İdman Yurdu	1921	97	35
Çardak İdman Yurdu	1934	25	–
Lapseki Gençlerbirliği	1925	100	66
Çanakkale Türk Gücü	1931	180	25
Gölcük İdman Yurdu	1934	27	–
Çanköy Çangücü İ.[dman]Y.[urdu]	1928	55	15
Biga İdman Yurdu	1924	70	35
Ayvacık Gençlerbirliği	1931	100	35
Ezine Spor ve Avcılar B.[irliği]	1932	350	350
Bayramiç Gençlerbirliği	1933	277	327
Kilitbahır Ece İdman Y.[urdu]	1933	42	42
Keşan Gençlerbirliği İ.[dman]Y.[urdu]	1934	50	15
İpsala Sporbirliği	1933	50	15
Uzunköprü Ergene spor	1924	86	55

Toplu Görüş

Mmtakada yaptığım tetkik seyahatı bir çok ihtiyaçlarla karşılaşmağı intaç etti. Halkta gördüğüm yüksek kabiliyet, idare memurlarının ve içtimaî müessiselerin iyi mesaisiyle bu ihtiyaçları tatmin edecek kıymet ve kuvvettedir. Mmtakanın en mühim ihtiyaçları insan, sermaye ve bilgidir. Bu üç unsurun tetricen temini Trakyayı Yurdun çok müreffeh ve emniyetli bir parçası haline getirecektir. İnsan ihtiyacı, bir taraftan muhacir iskânı ve diğer taraftan da doğumu çoğaltma ölümü azaltma ile temin edilebilecektir. Sıtma mücadelesi sıhhî tedbirin başında gelir.

Sermaye hareketindeki müşkilât büyüktür. Bu müşkilâtın kaldırılması Trakya iktisat kaynaklarından doğan kazançların öz Türk çocuklarına intikal ettirilmesi imkânlarının temini ile mümkün olabilecektir. Bu harekette, millî müessiselerimize düşen vazife, şerefli bir ülkü vazifesidir. Küçük Türk müteşebbislerini ve sermayesini himaye ve takviye etmek bunların başlıca müessir işi olacaktır.

Bilgiye gelince; ziraat, iktisat işlerinin her safhasında halka doğru yolu gösterecek mütehassislere, mürşitlere [doğru yolu gösterenlere] ihtiyaç derindir. Umumî müfettişliğin daimî olarak bu gibi mütehassıslarla takviyesi muvaffakiyete doğru seri ve emniyetli adımlar atabilmek için çok kıymetli ve yerinde bir hareket olacaktır.

Trakyada memurların çalışmalarında görülen dikkate deger nokta murakabenin azlığı dolayısıyla işe ehemmiyet vermemezlik ve ihmaldir. Sıkı bir murakabe ile bu kötü itiyadın iyi itiyat haline getirilmesi çalışma şiarımız olacaktır.

Belediyeler:

Bütçelerinin darlığına ragmen imkân dahilinde imar kımıldanışları yapmak istemektedirler. Trakya ve Çanakkale mıntakasındaki belediyelerin bir çoğunda gözüme çarpan başlıca noksan tarafları; bilgisizliktir.

Her belediye mıntakasında O mahallin işlerini yola koyma istidadını haiz münevver bulmakta güç olduğundan tahsili kıt insanların bu mühim işlerin başına bizzarur geçirildiği anlaşılıyor. Bunlar ise Cümhüriyet Halk Fırkası mensubu olduğundan faaliyetsizlikleri veya belediye için nafi olmayan hareketleri şahıslarıyla beraber halkın Fırka hakkındaki sevgisini de sarsacak mahiyet alıyor.

Trakyanın bir çok yerlerinde ve Çanakkale mıntakasında belediye reislik işlerinde doğrudan doğruya fırka mensupları arasmda bile başka başka şahıslar üzerinde guruplanma ve ayrılma manzaları bariz bir surette göze çarpmaktadır. Siyasî kar-

şı bir fırka teşkkülü olmamasına rağmen C.H. Fırkasının kendi varlığı arasında firka mensuplarını karşı karşıya getiren manzara üzücü bir manzaradır. Bu noktai nazardan Trakya ve Çanakkale kazalarında belediye reisliği vazifesinin kaymakamlara gördürülmesi şu faideleri temin edecektir kanaatindeyim.

A- Her şeyden evvel (Belediye Reisliği) mevkii için halk arasında mevcut ikiliği kaldırmak, ekser yerlerde mevcut yerlilik ve muhacirlik rekabetine nihayet vererek bir kaynaşma temin etmek.

B- Beldî işleri nufuzsuz tedvir etmek ve belediyelerin kabiliyetlerini mahallin imar ve inkişafı için kullanmak;

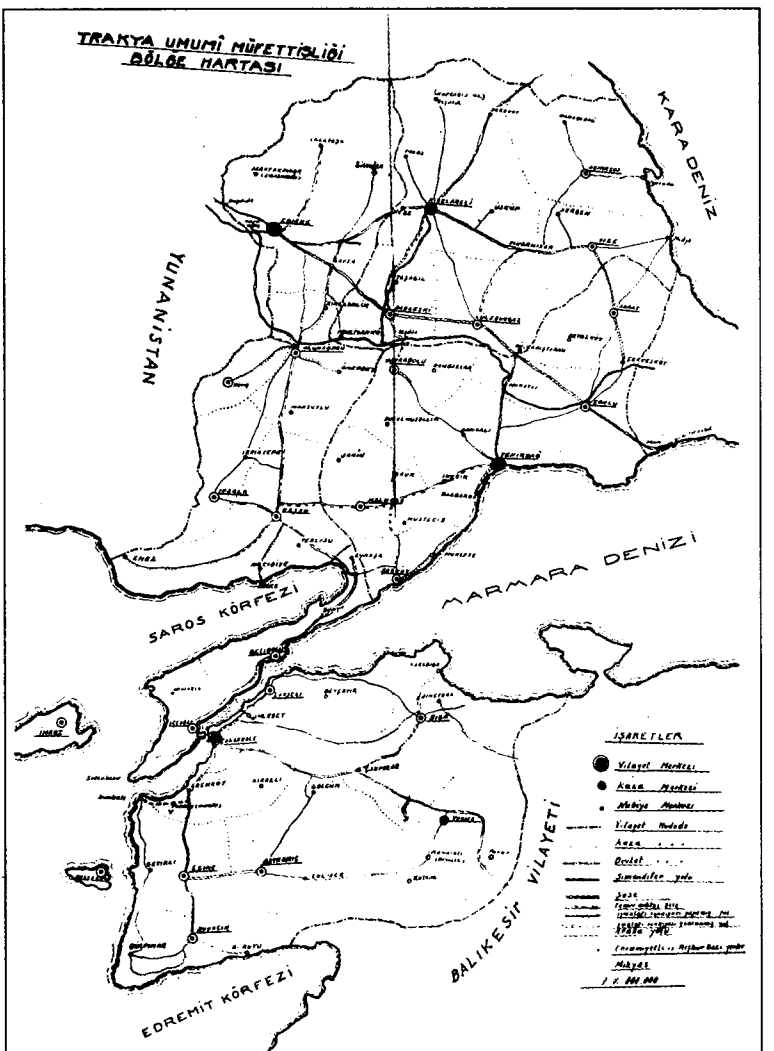
C- Belediyelerin başına bilgili arkadaşlar geçirmiş olmak;

D- Cumhuriyet Halk Fırkası azaları arasmda da belediye işlerindeki menfaat çarpışmalarına son vererek Fırka dahilindeki vahdıt hislerini takviye etmek.

HULÂSA – Öz Türk çocuklarını Trakyanm refahlı hayatı ve imarı sahasında birlikler halinde harekete geçirmek bütün çalışmalarımızın ana kaynağını teşkil edeceğini saygılarımla arz eylerim efendim.

Trakya Umumî Müfettişi

Aslı gibidir.

Trakya Umumi Müfettişliği Bölge Haritası
Milli Kütüphane, Harita Koleksiyonu, HRT 1994 DD 443

MUSTAFA NERMİ'NİN *VAKİT* GAZETESİNDE YAYINLANAN MEKTUPLARI

Türkiyede Yahudilik Meselesi

Türkiye Yahudileri Türk olduklarını unuttular mı?

Almanyadaki Yahudilik davasına iktısadî boykot hareketile karışıyorlarmış...

Uzun senelerden beri Almanyanın Dresden şehrinde bulunan M. Nermi Bey muhterem *Vakit* okuyucularının tanıdığı bir şahsiyettir. M. Nermi Bey hariçte bulunmakla beraber daima memleketteki fikir cereyanlarını yakından takip eder. Arasıra bize istifadeli mütaleaları [yorumları] ile makaleler yollar. M. Nermi Bey arkadaşımızdan uzun bir mektup aldım. Bunda geçen gün "Türkiyede Yahudi düşmanlığı var mı?" başlığı altmda yazdığım bir makale üzerine fikirlerini bildiriyor. Ben o makalede bugün Türkiyede hâkim olan milliyet prensibi ile Almanyada hâkim olan milliyet prensibi arasındaki farkları tetkik etmiştim. Bu suretle memleketimizde bulunan Yahudi unsuruna karşı takip edilen millî siyasetin esasını göstermek istemiştim.

M. Nermi Bey arkadaşımız benim yazılarımı tenkit değilse bile pek te tasvip edemediğini söylüyor ve bu tarzı hareketine saik olan hususî mütaleaları ile maksadını izaha çalışıyor. Onun için mektuplarını olduğu gibi gene bu sütunlarda neşretmeği muvafık buldum. Hususiyle aramızda kısmen bir telâkki ve içtihat farkı olmakla beraber mektubun sonlarını hü-

kûmetin ve aynı zamanda Türkiyedeki Yahudilerin de çok dikkat ve alâka ile okumalarını icap edecek bir ehemmiyet ve mahiyette gördüm. Zira M. Nermi Bey Türkiyedeki Yahudilerin Türk – Alman münasebatını [ilişkilerini] bozacak surette bir yol tutmuş olduklarını, kendilerinin Türk olduklarını unutarak Almanyadaki Yahudilik davasına iktısadî boykot hareketi ile karıştıklarını yazıyor. Bu meseleyi burada ayrıca gene tetkik edebiliriz. Şimdiki halde M. Nermi Beyin mektubunu aynen neşredeceğiz:

Mehmet Asım [Us]

Dresden 24 Mayıs 1934

"Çok saygı değer Asım Bey,

Değerli yazılarınızı muntazam bir surette tam bir alâka ve istifade ile okuyorum. Sakin ve realist tahlillerinizden çok hoşlananlardan biriyim. *Vakit*'in 20 Mayıs 1934 sayısındaki "Türkiyede yahudi düşmanlığı var mı?" başlıklı yazınızı da aynı alâka ve istifade ile okudum.[1] Kahraman Türklük beraber yaşadığı yabancı unsurlara karşı, öteden beri, en küçük bir düşmanlık göstermemiş, onları yalnız erkekçe korumuştur. Bu hususta Türk'ün ikinci bir eşine bütün tarihte rasgelmek çok güçtür. Chamberlain, "XIX uncu asrın temelleri"inde Türk'ün bu yüksek meziyetini büyük bir hayranlıkla münakaşa ediyor.[2] Kendine çok güvenmiş kahraman bir budundan da başka türlü bir varlık telâkkisi beklenemez. Fakat bu geniş yürekliliğin ağır neticelerini görmediğimizi de saklıyamayız. Türk, istisnasız, her

[1] Söz konusu yazı S. 91-93'de yer almakta.

[2] Houston Steward Chamberlain (1855-1927) ırkçı ve antisemit bir yazardı. Nermi'nin bahsettiği kitap Chamberlain'in *Die Grundlagen des Neunzehnten Jahrhunderts*, (1899) kitabıdır. Bu kitap Nasyonal Sosyalist ideolojinin kaynağıydı. Chamberlain Hitler'le dostane ilişkileri vardı ve onun hayranıydı (Editorial Staff, "Houston Stewart Chamberlain", *Encylopaedia Judaica*, Ketter Publishing, Kudüs, Cilt 5, s. 332.)

unsurdan vefasızlık görmüştür. Temsil edildiklerini sandığımız fertlerin vefasızlığı çok daha korkunç olmuştur. Temsil edilmiş Arnavutlar, Çerkesler ve Araplar meydandadır. Biz henüz temsil edilmemiş yahudilerin yarın bizim için faydalı birer unsur olacağını zannediyoruz.

Tahminlerinizin bir hakikat olmasım yürekten dilerim.

Temsil, sözü çok geniş bir mana ifade eder. Türkçeden başka bir dil bilmiyen radikal Arnavut, Çerkes, Arap, vs., nasyonalistlerine az rasgelmedim.

Öyle zannediyorum ki, eğer mümkün olursa, yahudileri temsil etmek, Türkleştirmek bir mucize olacaktır. Çünkü: Kendilerini İspanyol afetinden kurtardığımız halde, yahudiler, asırlardan sonra bile, dilimizi öğrenmemişlerdir, dünya savaşında Filistin rüyasını gerçekleştirmek maksadile Çanakkaleye binlerce gönüllü göndermişlerdir,[3] Balkan savaşmda, Türk toprakları işgal edilirken, Türk bayrağına karşı ihanet göstermişlerdir. Filistin, bugün, Türk sınırları dışarısmdadır. Fakat, bir zamanlar, yahudiliğin Filistinde neler yaptığını unutmamalıyız. Yahudilik üzerine yapılan neşriyatın ehemmiyetli bir kısmını gözden geçirdiğimi sanıyorum. Filistindeki politika faaliyetini, yaşı kırkını aşmış bir Türk olduğum için çok iyi hatırlıyorum. Alman, Rus, İngiliz adı taşıyan bu yahudilerin Türk idaresini başlarından silkmek için Türk düşmanı unsurlardan geri kalmadıklarını pek iyi biliyorum. Dünya savaşmda, Alman yahudi cemiyetlerinin, Filistinde yahudi devleti kurmak için, resmî Alman makamlarında ne gibi teşebbüslerde bulundukları da gizli bir hakikat değildir. Selânik Türk bayrağı altında iken oradaki yahudi-

---

[3] Burada sözü edilen Çanakkale Savaşları sırasında İngiliz Kuvvetleri saflarında çarpışan Siyon Katır Birliği askerleridir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Mim Kemal Öke, "Çanakkale Savaşlarında Siyonist Alayı'nın Faaliyetleri", *Yeni Forum*, 15 Haziran 1984, Cilt 5, Sayı 115, s. 8-10. Mete Tunçoku, "Israil'in Kuruluşuna Varan Gelişmeler İçinde Çanakkale Savaşlarının Önemi", *Belleten*, Nisan 1991, Cilt IV, Sayı 212, s. 101-108. Mahir Rûşen, "Siyon Katırcı Birliği", *Tarih ve Düşünce*, Haziran 2002, Sayı 2002/06, s. 24-25.

lerin 1908 inkılâbı şerefine kurdukları takları hayallerinde yaşıyan Filistin renkleri ve işaretleri ile süslediklerini ve hükûmetin müdahalesi ile Türk rengine boyadıklarını söyliyebilirim.

Bunlar hep İspanyadan kurtarılmış yahudilerin marifetleridir. Dünyanın her köşesine dağıtıldıkları halde, kendisini temsil ettirmiş yahudi çok azdır. Theodor Herzl propagandası başladıktan sonra, temessül eder gibi görünen Avrupa yahudileri yeni bir budun sezgisinin tutsağı olmuşlardır. Herzl'in Türklük aleyhine dünya yahudiliğinde yaptığı tahrikât hiçte ehemmiyetsiz değildir. Bu azgın yahudi, Filistinin hürriyetini istiyecek derecede arsızlık göstermişti. Abdülhamit devrinde bu yolda müracaatlarda bulunulduğunu da gene yahudi neşriyatında öğreniyoruz.

Asî ermenilerle Türk otoritesine beynelmilel vasıtalarla hücum eden yahudiler arasmda ne fark görebiliriz. Rus tarihçisi ve mütefekkiri Soloviyev, Akdenize, Filistine inmek için mübarek yerlere yavaş yavaş Rus göçü yapılmasını, bu suretle Rus müdahale ve alâkasının arttırılmasını tavsiye ediyor. T. Herzl propagandası üzerine Rus yahudisi göçü başlıyor ve artıyor. Yahudilik çarlık Rusyasına yardımını esirgemiyor. Rusyada bin bir felâket geçiren yahudilik, Filistin hürriyeti için her şeyi göze alıyor. Son devirlerin hadiselerini gözden geçirirken fikrinize iştirak edemiyeceğimi anlıyorum. Burada yahudiliğin Türklere gerek politikada, gerekse başka sahalarda ne büyük zararları dokunduğunu bütün tafsilâtı ile anlatmağa lüzum yoktur. Çünkü: *Vakit*'teki son tefrikanız, İttihat ve Terakki devrini gayet iyi tetkik etmiş olduğunuzu gösteriyor. O devirdeki yahudi fesatlarını da pek iyi bildiğinize şüphem yoktur. Yahudi belki ermeni gibi erkekçe ortaya çıkmamıştır. Fakat bize ondan çok daha zararlı olmuştur ve olmakta da devam edecektir. Yahudiliğe karşı duyulan duyguların Almanyadan geldiğini sanıyorsunuz. Belki Türkiyede birkaç genç bu mevzuu Almanyadan kapmış veya Alman tesiri ile kendi vaziyetini düşünmek fırsatını bulmuştur. Fakat benim kanaatimi veren hadiseler Hitlerden en aşağı 30-40 yıl daha yaşlıdır.

Balkan felâketini kendi gözümle gördüm. Filistin işlerini yakından tetkik etmek fırsatını buldum. Türk kanunları bir Türk'le, Yahudi arasında en küçük bir fark görmiyebilir. Fakat Türk gönlünü Sakarya ölçüsüne vurduğumuz vakit farkın ne sonsuz olduğunu görmekte hiç te gecikmiş olmayız. İstanbula itilâf ordusu girdiği vakit Yahudi kalbinin Türk kalbinden farksız olabileceğini, hattâ sizin düşündüğünüz temsilden sonra bile öyle olabileceğini, ben aklımdan geçiremem. Belki yanlış ve yersiz bir görüştür, fakat saklamağa en küçük bir lüzum görmüyorum, ben ancak Türklerle kendimi ölçebilirim.

Ben biraz eski çapta Türklerdenim. Kalbimin ve tarihimin sesi karşısında insaniyet sesinden o kadar hoşlanmam. İnsaniyet, belki istikbalin bir gerçekliğidir. Ben şimdiki gerçekliğe bakarım. Belki biz Arap kültürü yoliyle Yahudilik dünyasma girmişizdir ve burada asırlarca yaşamışızdır. Eski islâm ailesi, bütün hukuk tabirlerine varmcıya kadar ibranidir. Eski nikâh telâkkisi ve zihniyeti ibranidir, sünnet ibranidir. Şimdiki aylarımızın şubat, nisan v.s. adları ibranidir. Aramızda ibranilikten pek çok şey vardır. Türk inkılâbı ibraniliğin en ehemmiyetli parçalarını söktü, attı. Benliğimize döndük.

Yahudilik, içtimaî serseriliktir. Hiçbir cemiyet değerine bağlı değildir. Bunu binlerce yıllık bir tarih böyle yapmıştır. Böyle bir unsurda tarih yapan bir budunun yaratıcı ve kahraman duyguları olamaz. Yahudiler devlet kurdukları vakit, eski ahitte görüyoruz, yurt duygusuna sahiptiler. Fakat bugün öyle değil... Tarih, onlardan, Darwin manasında, değişmez bir tip yaratmıştır. Biz, bu tipi, şimdiden sonra Türk haline getirebileceğiz, öyle mi? Çok imkânsız bir şey... İlk boykot gününde Alman yahudilerinin ne olduğunu anladım. Onlarda Almanlığa karşı mevcut olan gizli nefret kendisini açığa verdi. Meselâ Türkiyede bir Türk herhangi bir suçundan haklı olarak bir cezaya çarpılsa bu Türk, hemen yurdu ile alâkasını çözer mi?.. İşte buna son derecede az istisna ile, imkân yoktur?.. Onlar da, bozuk soylular da her yerde bulunur. Ben hakiki Türkten bahsediyorum.

Bence 30/40.000 Yahudinin çok şüpheli temsil işi ile uğraşacağımıza aynı miktarda yeni doğan Türkü ölümden kurtarmalıyız. Bismark bütün şark meselesini bir Pomeranyalının kemiğine değişmiyor. Ne doğru bir söz... Ben de aynı tarzda düşünerek bütün yahudiliği milyarlarca servetleri ile Erzurum Türkünün kemiğine değişmem. Yahudilerin işlerine geliyorsa temessül ederler [asimile olsunlar]. Bunun için kendimizi üzmeğe ne lüzum var?.. Türkiye, en büyük harikaları yahudisiz yaptı. Yahudilik [Leon] Faraci ve [Metr] Salem gibi son günlerde iki güzel çiçek verdi. Alman iklimi daha nemli ve yağmurludur. Yahudilik burada çiçek tarlası yaratmıştı. İşte Almanyadaki Yahudi düşmanlığının en büyük sebebi. Biz, Almanyadaki yahudilerin yaptıklarını yakından bilmediğimiz için yerinde olmıyan bir merhametle, Hitler'e ve arkadaşlarına çatıyoruz. Fakat bu çatışla Türk menfaatine vurduğumuz yumruğun farkında bile değiliz. Almanya bizim ehemmiyetli bir sürüm yerimizdir. Biz bu büyük menfaatleri yahudilerin hatırı için feda edemeyiz. Burada gayet iyi kaynaklardan öğrendiğime göre Türkiyedeki Yahudiler, el altından Alman mallarına boykot yapıyorlarmış. Bunun bize ne büyük zarar vereceğini düşünmenizi çok rica ederim. Bizim sürüm yerlerimiz millî müdafaa kaynaklarımızdır. Türk Yahudisinin böyle beynelyahudi bir faaliyet göstermeğe hakkı yoktur. Bizim Yahudilik heyecanı artmış diye feda edecek bir liralık ihracat menfaatimiz olamaz. Türk yahudisi, kendisini Türk duyuyorsa, Alman yahudiliği işi ile uğraşmamalıdır. Nasyonal – sosyalistlik, bugünkü Almanyanın devlet kudretidir. Almanya hakkında malûmat almak istiyorsak, bunu, elçimizden öğrenebiliriz, Yahudilerden değil... Ve nihayet, Türk olduğumuz için, her şeyden önce kendimizi düşünebiliriz. Yahudilik, çok şükür, bizim meselemiz de değildir. Gazetelerimiz de arada sırada çok hasta bir insaniyet duygusu ile yahudi propagandasının kurbanı olduğumuzu görüyorum ve buna çok üzülüyorum. İnsaniyete hesap verecek bir budun isek bunu kendi işlerimiz için yapabiliriz fakat, yabancı bir devlet vatandaşı yahudiler için değil... Eğer bizim Almanyadaki iktisadî menfaatlerimiz Türk istihsalinde hiç hesaba katılmıyorsa, o vakit Baruh

ve Sara hatırı için kolları sıvayarak Hitler'e ağız dolusu küfür yağdırabiliriz. Öyle anlaşılıyor ki bizi yanlış yola götüren iki şey vardır: Fransız matbuatı, Yahudi matbuatı ve yerinde olmıyan, Sovyet prensiplerinden mülhem insaniyet fikri... Matbuatımız bilmelidir ki bizim kılavuzumuz yalnız Türk menfaati olabilir. Hiçbir memleketin ajansından direktif almağa ihtiyacımız yoktur.

Biz Fransada da, İngilterede de, Rusyada da, Almanyada da, v.s. yalnız millî menfaatlerimizi düşünebiliriz. Başka memleketlerin işlerine karışmak da bize düşmez. Güzel ve değerli yazınızı okurken düşündüklerimi size yazmak ihtiyacını duydum. Bunu tenkit şeklinde yazılmış bir şey telâkki etmeyiniz. Fikirlerim belki çok yanlıştır. Fakat ben daha fazla yanlışlığın denizinde yüzemezdim. Onun için bu satırları yazdım. Yahudiler, tarihlerinin kurbanı olabilirler, fakat biz oyunlarının kurbanı olamayız. İlk önce Türk, ondan sonra, gene onu Türk düşünür. Sonsuz saygılar ve selâmlar.

M. Nermi
Vakit, 2-3 Haziran 1934

* * *

Yahudilik Meselesi

Almanyanın Yahudilik siyaseti Türkiyede tatbik edilebilir mi?

Türkiyede miktarı mahdut olmakla beraber bir yahudi akalliyeti [azınlık] bulunuyor. Bu akalliyete karşı cumhuriyet rejiminin vaziyeti Türk kanunları ile tayin edilmiştir. Bundan başka inkılâp idaresinin kendine mahsus programı ve prensipleri vardır. Ben "Türkiyede yahudi düşmanlığı var mı?" başlığı altında bundan evvelki yazımı yazarken bir taraftan bu kanunların icabını düşünmüş, diğer taraftan umumiyetle Cumhuriyet Halk Fırkasının "Milliyet" prensibinden kendi anladığım mânayı göz önüne getirmiş, ona göre mütalealarımı tesbit etmiştim.

M. Nermi bey arkadaşımız mektubunda bütün hükümlerin iki nokta etrafında teksif ediyor ve diyor ki:

1-Biz Yahudilere Türk dilini ana dili ve Türk harsini millî hars olarak kabul ettirmekle onların büyük Türk kütlesi içinde kaynaşacaklarını ümit ediyoruz. Bu yanlış bir görüştür. Almanlar memleketlerindeki Yahudiler hakkında bizim şimdi istediğimiz şeyi yapmağa muvaffak olmuşlardır. Fakat gene onları halis Alman yapamamışlardır.

2- Türkiyedeki Yahudiler el altından Almanya aleyhine iktısadî boykot tatbik ederek Türk – Alman münasebetma fena tesirler yapacak bir yola girmişlerdir. Türkiyedeki Yahudiler bu yoldan millî iktisadiyatımıza zarar vermektedir.

Bu hükümlerden birincisinde noksan olan bir cihet var: Türkiyedeki yahudi unsurunu diğer Rum ve Ermeni gibi unsurlardan ayrı tutabilir miyiz? Onlar hakkında biz de Hitler Almanyasmın tatbik ettiği içtimaî boykot usullerini mi tatbik etmeliyiz? Yahudilerin bizim millî harsımızı kabul etmiş görünmelerine rağmen gene kendilerini Türklerden ayrı telâkki edecekleri kabul edildiği takdirde bunlar hakkında nasıl bir akalliyet sistemi takip eylemeliyiz?...

Meseleyi sadece bir hissiyat meselesi çerçevesi içinde mütalea etmek doğru değildir. Mutlaka umumî bir neticeye varmak lâzmdır. Bugün Almanyanın yahudilere karşı tatbik ettiği usulü biz kendi memleketimizde kanun haline getirebilir miyiz? Hattâ getirmeli miyiz?.. Bunun için makul bir sebep bulabilir miyiz? Zannederim ki mesele bunun üzerindedir. Bunun için makul bir sebep, olsa olsa Türkiyedeki yahudilerden millî varlık namına ümidi kesmek için cumhuriyetin yapacağı tecrübe menfî netice vermiş olmak lâzımdır.

Bugün Türkiyede bir yahudi unsuru vardır. Bu unsur Türk kanunlarının hükümlerine tabi olarak memleketimizde kalacaktır. Bu unsurdan mümkün olduğu derecede memleket lehine istifadeye çalışmak gene kendi millî menfaatimiz iktızası sayılabileceği kadar insanî vazifelerimizden biri olur.

Acaba yahudilerden memleket lehine gerçekten hiç istifade imkânı yok mudur?

Dediğimiz gibi cumhuriyet idaresi bunu yahudileri türkleştirmekte bulmuştur. Türkiyedeki yahudi münevverleri de bunu görerek Türk harsını benimsemek teşebüslerine girişmişlerdir. Şimdi bu teşebbüslerin ilk neticesini beklemek vaziyetinde bulunuyoruz.

M. Nermi Beyin mektubunun son kısmı bence günün meselesi olarak daha mühimdir. Acaba hakikaten Türkiyedeki yahudi müesseselerinden bazıları beynelmilel bir yahudi teşkilâtından emir almak suretiyle Almanya aleyhine iktısadî boykot hareketi tatbik ediyorlar mı?.. Almanyadaki yahudilik davasına müdahale etmek suretiyle Türk – Alman iktısadî münasebatını müteessir edecek bir yol tutuyorlar mı?

Bizce bu iddia ehemmiyetle tahkik edilecek bir noktadır. Çünkü bizim Türkiyedeki yahudilerden istediğimiz şey sadece isimlerini Türkçeye çevirmek, çocuklarını Türk mekteplerinde okutmak, öz Türkler gibi Türkçe konuşmak değildir. Büyük Türk camiasının yüksek menfaatlerini her şeyin üstünde tutmaktır. Halbuki Türkiyedeki yahudilerin başka memleketlerdeki yahudi teşkilâtları ile elele vererek Türkiyenin dostu olan bir memlekete, Almanyaya karşı iktısadî boykot yapmaları büyük Türk camiasının menfaatini bir takım ecnebi maksatlar uğrunda feda etmek demektir ki bundan da Türk camiası içinde gene müteessir olacaklar arasında kendileri bulunacağı için buna ihtimal vermek istemiyoruz.

Acaba Nermi Bey, Almanya ile Türkiyenin iktısadî münasebetini zaafa düşürmekten gelecek zararlarını yahudiler başka suretlerle telâfi ederler mi, demek istiyecektir?

Türkiyedeki yahudilerin Almanya hakkmdaki hissiyatına, teessürlerine, infiaallerine, kinlerine karışamayız. Fakat, bu türlü hissiyat filiyat sahasında tezahür edince iki memleket arasındaki dostluk münasebatını ihlâl edebilir.

Yahudiler bilhassa bu noktaya dikkat etmedikleri takdirde Türk harsını benimsemek davası aleyhinde bir tarzı hareket tutulmuş olur. Ve yahudilerin Türkleşmeleri davası ameli ve millî hayatta kıymeti olmıyan kuru bir sözden ibaret kalır.

Mehmet Asım

Vakit, 4 Haziran 1934.

* * *

Türkiyede bir Yahudilik meselesi var mı?

Geçenlerde M.Nermi Beyin Almanyadan baş muharririmize gönderdiği bir mektubu bu sütunlarda neşretmiş, bu mektup üzerine kendi mütalealarımızı da ayrıca yazmıştık. (M. Nermi) Bey memleket matbuatında münakaşaları ve akisleri mucip olan ilk mektubundaki fikirleri izah etmek üzere ikinci bir mektup göndermiştir. Ve Türkiyede Almanyanın yahudilik siyasetini tatbik etmeği hatırından geçirmediğini söylemekle beraber memleketimizdeki Yahudi tüccarlarından bazılarını Türkiyenin iktisadî menfaatlerine muhalif tarzda hareket etmekte olduklarını iddiasında ısrar etmiştir.

M. Nermi Beyin bu mektubunu da aynen neşrediyoruz. Şunu da ilâve edelim ki Yahudi münevverleri tarafından bu mektupta ileri sürülen mütalealara cevap verilmek istenildiği takdirde sütünlarımız yazılarına açıktır:

Dresden: 7 Haziran 1934

Çok saygı değer Asım Bey,

Yahudilik üzerine size göndermiş olduğum mektubu gazeteniz de basmışsınız. Benim için yazdığınız dostça satırları da okudum. Çok teşekkürler. Gazetenizin 4 VI. 1934 sayısında da fikirlerinizi yazıyorsunuz. Mektubumu çok güzel hulâsa etmişsiniz. Yahudilik meselesinde münakaşa edilecek yalnız iki nokta vardır.

1- Yahudileri Türkleştirmek mümkün müdür

2- Hangi buduna karşı olursa olsun, Yahudilerin el altından boykot yaparak büyük Türk menfaatlerine zarar vermeğe hakları var mıdır?

Mektubumda ilk noktayı aydınlatmağa çalışırken yalnız Türk tarihinin son devirlerinde yaşanılan vakaları göz önünde tuttum. Çünkü: Başka ülkelerde olan biten şeylerin bizim için ehemmiyeti yok. İktisadî menfaatlerimiz olmasaydı Yahudilik meselesinin münakaşasına en ufak bir lüzum bile görmiyecektim. Son devrin bütün hadiselerine rağmen, bizde, bir Yahudilik meselesinin olmadığını, zaten son mektubumda yazmıştım. Almanların, kendi ülkeleri için düşündükleri tetbirler hiçbir zaman bizim tetbirlerimiz olamaz. Her devlet ve ülke tetbirlerini kendi yapısına ve ihtiyaçlarına göre düşünür. Almanyada, fert hukuku itibariyle, Yahudilerin vaziyetinde ne gibi bir değişiklik olmuştur? Bunu bilmek, bazı neşriyatımızı iyice tahlil edebilmek için hiç te lüzumsuz değildir. Burada belli başlı noktaları belirtmek isterim:

1- Yahudiler mebus olamazlar

2- Devlet memurluğu yapamazlar.

3- Askerî işlerde çalışamazlar.

4- Kabineye giremezler.

İşte Hitler inkılâbının fert hukuku itibariyle yaptığı şey.. İnkılâplar, sırasına göre, radikal bir inkişaf yolu tutarlar ve bir prensibi en son neticelerine değin götürürler. İnkılâpların böyle bir şekilde beliren yolunu, her şeyden önce, hadiselerin mantığında aramalıdır. Son mektubumda, bizde bir Yahudi meselesi yoktur, dediğim zaman yukarıdaki dört noktayı hatırlamış olduğumu söylemek isterim. Biz bu işi, Hitlerden çok daha önce halletmişizdir. Gazetelerimizde çıkan bazı yazıları okuduğum vakit, beni ilk önce düşündüren şey şu olmuştur:

– Acaba, biz, Osmanlılık devrindeki vaziyeti mi, bilmiyerek, diriltmek istiyoruz?

Yurt ve devlet işlerinde her Türkün yüksek bir disiplin örneği olmasını isterim ve bu, benim ülkümdür. Bence yüksek ülke, yalnız yüksek disiplin üzerine kurulabilir. Bunu her Türk kendiliğinden göstermeli ve bunu yaratıcı bir taassup olarak benliğinde duymalıdır. Yeni Türk yazısı kanun şeklini alınca, kendimi yüksek disiplinden ayırmadım ve notlarıma varıncıya değin hep yeni yazıyı kullandım. Ve bu disiplin bende bir sofunun tanrı evinden çıkarken duyabileceği heyecanların en yükseğini uyandırdı. Onun için, her cemiyet ve politika meselesinde bana kılâvuzluk eden yalnız bu disiplindir. Yahudilik meselesinde de, gene kuvvetimi, bu yurt disiplininden alıyorum. Bugünkü Türkiyede bir vaziyet vardır: Yahudiler; Büyük Millet Meclisinde aza değildir. Kabineye girmiyorlar, yahudi zabitlerimiz yoktur, v.s. ben, bugün için, bu vaziyeti yaratan mantığın bir kuluyum...

Almanyada Hitler inkılâbı aynı prensiplerden başlıyarak muhtelif neticelere varmış. Bana ne? Ben ülküsü disiplin üzerine kurulmuş bir Türk olduğum için bugünkü Türk cemiyetinin vaziyetini düşünmeğe mecburum. Bence bizdeki vaziyet, hattâ bütün neticeleri ile, katiyen bir haksızlık değildir. Çünkü: Osmanlılık devri bize bin bir acı örnek vermiştir. Yumuşak bir yürek tarihin yolunu değiştiremez. Her tarih, çelengini yalnız demir iradeli ve disiplinli budunun başına koymuştur. Yurdun bir iç meselesi, bir politika meselesi varsa bu, bütün Türklüğün malıdır. Devlet kuran, nizam veren budunların hadiseler karşısındaki hassasiyeti, elbette, başkadır. Binlerce yıllık bir topluluk ve varlık güreşinin yarattığı bir duyguyu hayalden fışkırmış gül rengi bir dünya ve insanlık telâkkisi silemez. Toprağa yüreği ile, kanı ile kaynaşmak, onun sesini dinlemek başkadır, üstünde yolcu ve konuş gibi dolaşmak ta başka....

Yahudi eski zamanının Akdenizin ilk güneş yükselen yerlerinde coşkun bir ışıkla parladığını, büyük ve ihtişamlı fikir abideleri bıraktığını ve bundan sonra çok acıklı bir taliin [kaderin] başladığını biliyoruz. Kudret ve yükseklik dolu eski bir tarih, binbir varlık sarsıntısı içinde çalkanmış yahudiliğe temel ve

tesanüt vermiştir. En kudretli din ve yaşayış telâkkisi ananeleri ile yuğrulmuş bir unsuru öz varlığından sökmek, ondan başka bir şey yaratmak istemek ne kadar imkânsız bir şeydir. Yahudi ananesinde yalvaç (peygamber) ve kahraman biribirleriyle kaynaşmıştır. Yıkık mabedin karşısında çılgın bir yurt sezgisi ile tutuşan yalvaç Yeremias ayni zamanda Babil ve Eski Mısır politikasında rol oynamış bir şahsiyettir. Bazı sözlerinin kudreti bugünün en büyük bir şairini bile vecde düşüren yalvaç Süleyman ne büyük bir yahudi kahramanıdır. İlk uyanıştan Yeruşalayim (Kudüs)ün bugünkü dert duvarına dek din ve budun biribirinden ayrılmamıştır. Laik bir devirde temsil yollarının başka bir şekilde olabileceği, belki, düşünülebilir. Fakat ne yapalım ki yahudiliğin vaziyeti sui generis (kendine göre) bir vaziyettir. Din ve budun, yalvaç ve kahraman biridir. Bir İsveçli, bir Fin, bir Alman, v.s. için din böyle değildir. Onun için, meselâ, Almanlardan bazıları, biz dilimizi nasıl yabancı sözlerden temizliyorsak, onlar da ibadetlerini amin, v.s. gibi İbranî sözlerden temizlemeğe çalışıyorlar. İbranîlik ve İsraillik bütün ön Asyadaki din teşekküllerinde çok büyük bir rol oynamıştır. Eski Aht kitaplarını Babil – tutsaklığı (Esirliği) devrinden sonra Sümer kültürü tesiri altında oldukça ehemmiyetli retuşlara uğradığını biliyoruz. Eski Aht kitapları temelli bir metotla okunursa Sümer kültürünün izlerini keşfetmek hiç de güç değildir. Fakat bu kültür tesiri geniş İbranî kültürü içinde erimiş, gitmiştir. Ön Asyada büyük bir yıldız gibi doğan ve sonra sönen budunlar az mıdır? Bunların adlarını, bugün, yalnız kültür tarihlerinde görüyoruz, müzelerde büyük işleri ile karşılaşıyoruz? En son beliriş devirlerine değin bu, Avrupada da böyle olmuştur. Fakat, yahudilik, en eski kültür devirlerinden sıyrılarak, yer yüzünün dört köşesine dağıtıldığı halde, devrimize değin devam etmiştir. Başka bir budun böyle bir vaziyette olsaydı, toz gibi, binbir yere dağıtılsaydı, ilk asırlarda silinmiş, gitmişti. Demek oluyor ki yahudiliğin tutan, onu temsil edilmez bir tip haline getiren bir kuvvet vardır. Biz bu kuvveti değiştirebiliyor muyuz, işte o vakit ortada mesele yoktur. Temsil mümkündür. Biz birçok tecrübeler giriştik. Yahudilik işini de tecrübe edersek, kıyamet kopmaz ya...

Son mektubumda yahudilik meselesini, akalliyet bakımından münakaşa etmek istemedim. Çünkü: Bu, Türk devletine düşen bir iştir. Büyük yurt disiplini düşünerek bu gibi meselelere karışmak, aklımdan geçmez. Fakat Türk yurdunun yüksek menfaatlerine dokunur gibi gördüğüm şeyler için sesimi yükseltmek benim en ulu bir vazifemdir. Yahudilerin iç duygularına karışamayız, diyorsunuz. Onları temsil etmek istediğimiz vakit en öz benliklerine karışmış olmuyor muyuz? Sonradan kaydedilen 4.500.000 Türkle birlikte 18 milyon 500.000 lik bir budunuz. Yahudilik, bu büyük Türklük karşısında çok ufak bir zerredir. Fedakârlığın ve insanlığın bir derecesi vardır. Birkaç on bin yahudi gazaplanmış diye 18.500.000 lik bir devlet direğinin yüksek menfaatlerini feda edemeyiz. Yahudiler de bunu yapamazlar.

Türklüğün böyle inatçı bir egoistliğe, hotbinliğe, artık, tahammülü kalmamıştır. On sekiz buçuk milyonluk bir varlığın yüksek menfaatlerini birkaç on bin kişinin gazabına feda etmemek, yalnız çıplak insaniyet fikri bakımından bile, en büyük bir insaniyet fikridir. Türkiyedeki yahudilik, eğer el altından bizim dost geçindiğimiz budunlara boykot yapıyorsa, bu küstahlığın elebaşıları, Türk budununun yüksek iktisat politikasına burunlarını sokmak ve Türklüğün yüksek menfaatlerini tehlikeye düşürmek suçundan takip edilmelidirler. Modern devletin iktisat politikası, varlık güreşinin, budunlararası varlığının temeli sayılabilir. Hiçbir ülke buna el dokundurtmaz.

Yahudi keyfi için pazarlarımızı feda edemeyiz!

Türkiyedeki yahudilik, bütün Türklük gibi devlet disiplinine sımsıkı bağlanmak ve ona saygı göstermek mecburiyetindedir. Siyonist diplomatın *Ben Hur* adlı kitabını okuduktan sonra sersemleşenlere kendi kudretimizi duyuracak bir vaziyetteyiz.[4]

---

[4] *Ben-Hur* romanının yazarı Lew Wallace, M.Nermi'nin iddia ettiğinin aksine, Yahudi değil Hıristiyandı.

Yahudilerin paraları varmış, diyoruz. Biz altın – daha karşısında dansedecek değiliz. Bu paranın bize ne hayrı dokundu? Türk yurduna ne yardımda bulundular? İspanyadan kurtardığımız Yahudilerin büyük bir kısmı Türk pasaportundan utandıkları için birer birer bizim tabiiyetimizden çıkıyorlar. "Biz Türk değiliz, mübadeleye tâbi tutulamayız" diye Yunan devletine müracaat edenleri de biliyoruz. Balkan bozgunu Türk için temelli bir ders olmuştur. Meğer bir Morgentau[5] yokmuş, bunun binlercesi varmış. Yahudilere karşı şu veya bu tedbirin alınmasını teklif etmek bana düşmez. Fakat bildiğim bir şey varsa o da, yahudiliğin boykot işleriyle uğraşmağa kat'iyyen hakkı olmamasıdır. Bir kin ve intikam duygusu için Türk tarlasının sapanı duramaz. Yahudi keyfi için Türk pazarı elden çıkarılamaz. Yahudilik, Almanyaya el altından boykot yapmadığını ve siyonist cereyanları ile bütün münasebetlerini kestiğini göstermedikçe, bizim gözümüzde suçludur. Ve bu suç, çok büyük, kötü neticeler verebilecek bir suçtur. Biz yahudiliğin bütün taşkınlıklarına rağmen, şimdiye değin bu unsura karşı çok pürüzsüz hareket ettik. Fakat, o, bildiğini okumağa azmetmişe benziyor. Böyle korkunç buhran yıllarında dış pazarın ne büyük bir ehemmiyeti vardır, bir kere göz önünden geçirmenizi çok rica ederim Asım Bey. İhracatımız boyuna düşüyor. Clearing yolu ile ihracatımızı diriltmeğe çalışıyoruz. Türk Cumhuriyeti bunun için binbir tetbir düşünüyor. Halbuki Almanya ihracatımızın başında geliyor. Eğer temelli yollar ameli ve yıllanmış bir tecrübeye dayanılarak tutulursa Almanyadaki ihracatımız bir misli daha artabilir. Böyle bir artış Türk refahının artışı demektir. Böyle ehemmiyetli bir imkânı birkaç yahudi gücenmiş diye biz nasıl feda edebiliriz? 'Türkiye yahudileri bize boykot yapıyorlar, hatta gizli boykot komiteleri teşkil ediyorlar', şikâyetini burada en ciddi ve yahudiliğe düşman olmıyan ağızlardan işitebilirsiniz. Bu mesele

---

5 Amerikan Yahudisi olan Henry Morgenthau 1913-1916 yılları arasında İstanbul'da Amerikan Sefiri olarak görev yapmıştı.

mutlaka etraflı surette tahkik edilmelidir. Böyle olmazsa, buradaki kanaatin bize sonsuz zararları dokunacaktır. Bundan rekabet yapan ülkeler istifade edeceklerdir. Öyle anlaşılıyor ki Almanya ile yıllardan beri çalışan Türkiyedeki yahudi firmaları siparişlerin büsbütün başka yerlere gönderiyorlar. Halbuki bizim mahsullerimiz Alman pazarında yerleşmiş ve kökleşmiştir. Bu siparişler yüzünden ve Clearing dolayısıyle boyuna pazar değiştirmek Türk istihsalinin hiç işine gelmez. Böyle bir sarsıntıya tahammülümüz yoktur. Düşünelim, meselâ, Türkiyeden gelen siparişlerin yolu Belçikaya gidiyor. Halbuki: Belçikanın istihlâk kudreti, Almanyaya göre son derecede dardır. Clearing bilânçosunu beklerken mevsimlik mahsullerimiz ne olacaktır? Bu meseleyi çok düşünmeğe mecburuz.

Türkiyedeki yahudilik, Osmanlı imparatorluğunun bütün yabancı unsurları gibi budun sezgisi taşırlar. Kendimizi aldatmıyalım. Bunlara karşı şu veya bu ülkenin kanununu tatbika lüzum yoktur. Bunu yalnız bilmeliyiz. Dünya savaşının ilk günlerinde *Danube* vapuru (Bu vapur Karadenizde Türk filosu tarafından batırılmıştır) ile Marsilyadan İstanbula gelirken bir Türk yahudisi boyuna siyonist marşlarını mandolininde çalmıştır. Bugünkü Türkiyenin ilk sırada gelen şahsiyetlerinden biri de bu güzel konseri (?) Türk karasularına dek dinlemiştir. Çalınan şeylerin siyonist marşları olduğunu bize gururla söyliyen, Türk yahudisi olmuştur. O vakit Filistin Türk toprağı idi. Siyonistler Selânik İttihat ve Terakki Yalılar klübünde propaganda yapacak kadar işi azıtmışlardı. Bunu ve buna benzer yüzlerce, binlerce, on binlerce vakaları bilen Türkler çok, hem pek çoktur. Türkü de, onun temsil arzusunu da keseye göre ölçen yahudiler güvercin saflığı ve aklığı ile dolaşa dursunlar. Fakat biz onları bilmeliyiz. Ne yapayım. Pariste Garp Tarabulusunun İtalyanlar tarafından işgalini gösteren bir film gözümün önüne geliyor. Sinema başıma yıkılır gibi oluyor. Ne görüyorum, biliyormusunuz? Uzun sakallı bir yahudi, İspanyadan kurtarılmış bir yahudi, üstünde Türk kitabesi duran bir çeşme yanındaki diğeri İtalyan bayrağını çekiyor.

Her şeyi unutalım. Unutmak ve affetmek devlet kuran budunun yüksek ve kahraman meziyetlerinden biridir. Geçmiş; tasfiye edilmiş ve yerini yaratıcı bir devlet fikrine bırakmıştır. Fakat bu tasfiye, tek cepheli olmamalıdır. Bütün akalliyetler de kendilerine düşen şeyleri tasfiye etmelidirler. İşte o vakit, istediğimiz şeye belki kavuşmuş oluruz.

Bu da yalnız Türkiyenin yüksek menfaatlerini benimsemekle mümkündür. Türk yahudisi Türk toprakları dışarısında kalmış. Türklere karşı yapılan kötü hareketlerden acı duyduğu ve bunun için icap ederse boykot yapabildiği vakit, ortada mesele kalmamıştır. Fakat biz bunu ne vakit göreceğiz? Türkün yüksek meziyetlerini benimsemek, hiç şüphesiz manevî bir yükseliştir. Keşke Türk yahudileri bu manevî yükselişe bir an önce kavuşsalar.

Sonsuz saygılar ve selâmlar...

M. Nermi

Vakit, 17-18-19 Haziran 1934.

Özel Terimler

Alyans : (Tam adı: Alliance İsraélite Universelle) Evrensel Yahudi Birliği. Bu teşkilât, Fransız devriminin fikirleriyle beslenmiş Fransa Yahudileri tarafmdan, Yakm Doğu ülkelerindeki Yahudileri aydınlanma devrine taşıma amacıyla 1860 yılında Paris'te kuruldu. Yakın Doğu'da yaşayan Yahudi cemaati mensuplarına bir zanaat öğretmek ve eğitim vermek için Fransızca tedrisat yapan okullar açtı.

Amen : Amin

Aşkenaz : Ataları Ortaçağ'da Almanya'da yaşamış olan Yahudiler. Dünya Yahudiliğinin yaklaşık yüzde yetmişi aşkenazdır.

Arvit : Akşam duası. Güneş battıktan sonra yapılır.

Béné Bérith : (İngilizce okunuşuyla B'Nai B'Rith) 13 Ekim 1843 tarihinde ABD'de kurulan, mason locaları modeline göre teşkilâtlanan ve sosyal, manevi, eğitim ve hayır amaçları doğrultusunda faaliyet gösteren Yahudi örgütü.

Betar : 1923 yılında Latvia'nın Riga kentinde kurulan bir Siyonist gençlik hareketi. Betar, gençleri İbrani dili ve kültürü ve muhtelif kendini

koruma yöntemleri konusunda eğitti. Betar hareketi İsrail'e göçü yasal ve yasa dışı yollarla gerçekleştirmeyi ülkü edindi.

Beth Din : Dinî mahkeme.

Eretz Israel : İsrail toprakları.

Hazan : Muganni

Hitler Jugend : Nazi Partisi'nin paramiliter örgütü. 1922-1945 yılları arasında faaliyetteydi. Örgütün temel amacı Üçüncü Reich'e sadakatle hizmet edecek geleceğin "Aryan Süperadamları"nı ve askerlerini yetiştirmekti. Gençler fizikî ve askerî eğitime tâbi tutuluyorlardı. Silah kullanmayı, savaş stratejilerini öğreniyor ve antisemitizmle doktrine ediliyorlardı.

Ladino : Sefarad (İspanyol) Yahudilerin konuştukları dil.

Mahazeke Tora: Tevrat'ı elinde tutan, devam ettiren. Yahudi gençlerine Tevrat eğitimi veren cemiyet.

Makabi : (Maccabi) 1921 yılında On ikinci Siyonist Kongresi'nde kurulan spor federasyonu. Makabi 1903 yılında kurulan Yahudi jimnastik kulüplerinin yerini aldı. 19. yüzyılın sonunda Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması hareketine katılan genç Doğu Avrupah Yahudi gençliğinin fiziki kabiliyetlerini geliştirmenin şart olduğu inancından bu teşkilât doğdu. Bu amaçla jimnastik kulüpleri kuruldu. İlk kulüp İstanbul'da 1895 yılında kuruldu ve İsrail Jimnastik Kulübü adını aldı.

Minha : Öğlenden sonra duası. Ya öğle vaktinde veya güneş batmadan önce herhangi bir saatte yapılır.

Pesah : İbranî takvimine göre her yılın Nisan ayının 15'ine, miladî takvime göre Mart-Nisan aylarına tekabül eden ve sekiz gün süren bayram. Yahudi halkının Mısır'dan çıkışını, kölelikten kurtuluşunu ve hür bir millet olmasını simgeler. Pesah bayramında "hamursuz" denen mayasız ekmek yenir.

Purim : İbrani takvimine göre Adar ayının 14'üne, miladî takvime göre Şubat-Mart aylarına tekabül eden bir bayram. Hindistan'dan Habeşistan'a kadar uzanan toprakların hükümdarı olan Ahaşveroş'un veziri Haman'ın Yahudi halkını yok etmeye karar vermesi üzerine Yahudi halkının Ahaşveroş'un ikinci eşi Ester ve kuzeni Mordehay tarafından kurtarılmasını kutlayan bayramdır. Eski Ahit'teki Ester kitabı bu bayramın hikâyesidir.

Sefarad : İspanyol kökenli Yahudiler.

Sefer Tora : Hz. Musa'nın beş kitabını içeren parşömen yazma rulo. Sinagoglarda okunan dualarda kullanılır.

Sohnut : (Ha-Sokhenut ha Yehudit le-Erez Israel) Yahudi Ajansı. Kudüs'te yerleşik uluslararası sivil toplum teşkilâtı. Dünya Siyonist Örgütü'nün temsilcisi olup amacı dünyadaki tüm Yahudilerin gelişmelerine ve İsrail'e yerleşmelerine yardımcı olmaktır.

Şabat : İbranî takviminde haftanın son günü olup istirahat günüdür. Cuma akşamı gün batımı ile başlayıp Cumartesi günü gün batımında sona erer. Bu süre zarfında kesinlikle çalışılmaz, elektrik yakılmaz.

Yidiş : Aşkenaz Yahudilerinin konuştukları ve İbranî alfabesiyle yazılan Alman kökenli dil.

Yişuv (Hayishuv Hayehudi b'Eretz Yisrael): İsrail Devleti'nin kuruluşundan önce Filistin topraklarında mevcut olan Yahudi yerleşimini tanımlayan terim.

Olayların Kronolojisi

30 Ocak 1933	Adolf Hitler ve NSDAP iktidara geldi.
31 Mart 1933	İstanbul Yahudileri Almanlara karşı boykot gösterisi düzenlemek istedi.
1 Nisan 1933	Naziler Alman Yahudilerine karşı boykot başlattı.
1 Nisan 1933	*İnkılâp* dergisi İzmir'de yayma başladı.
29 Ağustos 1933	Alman Yahudileri temerküz kamplarına gönderilmeye başlandı.
11 Eylül 1933	Nihal Atsız Edirne Erkek Lisesi'nde öğretmenliğe başladı.
19 Şubat 1934	Trakya Umumi Müfettişliği kuruldu.
18 Mart 1934	Mussolini İtalya'nın Afrika ve Asya'da yayılmaya niyetli olduğunu beyan etti.
21 Mart 1934	Nihal Atsız, *Orhun* dergisinde "Komünist, Yahudi ve Dalkavuk" makalesini yayınladı.
22 Nisan 1934	Umumî Müfettiş İbrahim Talî Edirne'de görevine başladı.
1 Mayıs 1934	*İnkılâp* dergisi adını *Millî İnkılâp* olarak değiştirdi.
6 Mayıs 1934	Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Talî teftiş gezisine başladı.

25 Mayıs 1934	Nihal Atsız, *Orhun* dergisinde "Musa'nın Necip Evlâtları (!) bilsinler ki" makalesini yayınladı.
25 Mayıs 1934	Türkiye Hahambaşılığı *Millî İnkılâp* dergisinin yasaklanması için Başvekâlet'e müracaat etti.
7 Haziran 1934	İbrahim Talî'nin teftiş gezisi sona erdi.
14 Haziran 1934	2510 sayılı İskân Kanunu kabul edildi.
16 Haziran 1934	İbrahim Talî teftiş gezisi raporunu hazırladı.
21 Haziran 1934	Soyadı Kanunu kabul edildi.
21 Haziran 1934	Çanakkale'de olaylar başladı.
23 Haziran 1934	İbrahim Talî teftiş gezisi raporunu Başvekâlet'e ve Dahiliye Vekâleti'ne sundu.
25 Haziran 1934	Atatürk Rıza Şah Pehlevi ile Çanakkale'yi ziyaret etti.
2-4 Temmuz 1934	Edirne'de olaylar başladı.
3 Temmuz 1934	Gad Franko ve Mişon Ventura Atatürk'ü ziyaret etti.
3-4 Temmuz 1934	Kırklareli'nde olaylar başladı.
5 Temmuz 1934	Başvekil İsmet İnönü TBMM'deki konuşmasında olayları tel'in etti.
6 Temmuz 1934	Dahiliye Vekili Şükrü Kaya müfettişlerle birlikte olayların meydana geldiği şehirleri teftiş etmek üzere İstanbul'dan hareket etti.
7 Temmuz 1934	Şükrü Kaya ve beraberindekiler sabahleyin Kırklareli'ni teftiş ettiler, akşam üzeri Edirne'ye geldiler.
7 Temmuz 1934	Atatürk Yalova'dan Ankara'ya hareket etti.
9 Temmuz 1934	Şükrü Kaya Uzunköprü, Keşan ve Gelibolu'yu ziyaret etti. Akşam üzeri Çanakkale'ye geçti.
10 Temmuz 1934	Şükrü Kaya akşam üzeri Çanakkale'den İstanbul'a hareket etti.

10 Temmuz 1934	İbrahim Talî teftiş gezisi raporunun bir suretini CHF Umumî Kâtibi Recep Peker'e sundu.
11 Temmuz 1934	Şükrü Kaya İstanbul'a geri döndü ve Ankara'ya hareket etti.
12 Temmuz 1934	Şükrü Kaya, Başvekil İsmet İnönü ile görüştü.
13 Temmuz 1934	Şükrü Kaya raporunu Vekiller Heyeti'ne sundu.
13 Temmuz 1934	Kırklareli'nde cereyan eden olayların müsebbipleri tutuklandı.
14 Temmuz 1934	Başvekâlet'in resmî tebliği açıklandı.
15 Temmuz 1934	CHF Umumî Kâtibi Recep Peker parti içinde tahkikat başlattı.
16 Temmuz 1934	*Millî İnkılâp* dergisi kapatıldı.
17 Temmuz 1934	*Orhun* dergisi kapatıldı.
9 Ağustos 1934	Tutuklanan Kırklareli Ticaret Odası Reisi, Kırklareli Emniyet Müdürü ve Kırklareli Valisi serbest bırakıldı.
15 Ağustos 1934	*Birlik* dergisi kapatıldı.
20-23 Ağustos 1934	Üçüncü Dünya Yahudi Kongresi Konferansı'nda olaylardan söz edildi.
6 Aralık 1934	Başvekil İsmet İnönü Trakya gezisine başladı.
11 Aralık 1934	Başvekil İnönü'nün Trakya gezisi sona erdi.
10 Ağustos 1935	Kâzım Dirik Trakya Umumi Müfettişliği'ne tayin oldu.
22 Haziran 1936	Montreux Boğazlar Konferansı başladı.
20 Temmuz 1936	Montreux Boğazlar Antlaşması imzalandı.

Kaynakça

TÜRKÇE KİTAPLAR

- ..., *1935 Halk Evleri*, Ankara, t.y.
- ..., *3 Mayıs 1944 50. Yıl Türkçülük Armağanı*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994.
- ..., *Atatürk'e Ait Hatıralar*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1949.
- ..., *C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası 9-16 Mayıs 1935*, Ankara, Ulus Basımevi, 1935.
- ..., *CHF Genel Kâtibliğinin Fırka Teşkilâtına Umumî Tebliğatı Temmuz 1934'den Birinci Kânun 1934 Sonuna Kadar*, Cilt 5, Ulus Matbaası, Ankara, 1935.
- ..., İHD İstanbul Şubesi Azınlık Hakları İzleme Komisyonu, *Türkiye'de Azınlıklar*, İstanbul, 1996.
- ..., *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar – Belgeler*, Çeviren: Seha L. Meray, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.
- ..., SSCB Dışişleri Bakanlığı Arşiv Bölümü, *Alman Dışişleri Dairesi Belgeleri Türkiye'de Alman Politikası (1941-1943)*, Havass, İstanbul, 1977.
- ..., *Tuzla Ermeni Çocuk Kampı Bir El Koyma Öyküsü*, İHD İnsan Hakları İçin Basın Yayın Organizasyon İşletmesi, İstanbul, 2000.

- Abadan-Unat, Nermin, *Kum Saatini İzlerken*, İletişim Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 2007.
- Aktar, Ayhan, *Varlık Vergisi ve 'Türkleştirme' Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Alphan, Deniz, *Dina'nın Mutfağı Türk Sefarad Yemekleri*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2005.
- Atilhan, Cevat Rifat, *İğneli Fıçı*, Özbahar Yayınları, 4. baskı, İstanbul, 1969.
- Atilhan, Cevat Rifat, *Türk Oğlu! Düşmanını Tanı!*, Aykurt Neşriyatı, 4. baskı, İstanbul, 1966.
- Atsız, Nihal, *Çanakkale'ye Yürüyüş*, Baysan, İstanbul, 1992, (ilk baskı 1933).
- Atsız, Yağmur, *Ömrümün İlk 65 Yılı*, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul, 2005.
- Aydoğan, Erdal ve Şaban Ortak, (Haz.), *Dr. İbrâhim Tâli Bey'in Günlüğü*, Arba Yayınları, İstanbul, 2000.
- Bali, Rıfat N., *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Aliya Bir Toplu Göçün Öyküsü 1946-1949*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Bali, Rıfat N., *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni [1923-1945]*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
- Bali, Rıfat N., *Devlet'in Yahudileri ve "Öteki" Yahudi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Bali, Rıfat N., *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Barokas, Yakup, *Türkiye'de Yahudi Toplumlar*, Tel Aviv, 1987.
- Behmoaras, Lizi, *Türkiye'de Aydınların Gözüyle Yahudiler*, Gözlem Gazetecilik, İstanbul, 2003.
- Belli, Mihri, *İnsanlar Tanıdım Mihri Belli'nin Anıları*, 3. baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000.

- Demirler, Derya– Mert Kayhan, (yay.haz.), *Türkiye'de Azınlık Hakları Sorunu: Vatandaşlık ve Demokrasi Eksenli bir Yaklaşım Uluslararası Konferans Tebliğleri, 9-10 Aralık 2005*, TESEV, İstanbul, 2006.
- Devecioğlu, Ayşegül, *Ağlayan Dağ Susan Nehir*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
- Dirik, Orhan, *Babam General Kâzım Dirik ve Ben*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Görgülü, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1919-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklâl Harbi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993.
- Güler, Dr. E. Zeynep Suda, *"Şu gemide ah ben de olsaydım..." Çanakkale'den Savaş Dışı Anılar*, Turkuaz Yayınları, İstanbul, 2007.
- Güner, Yrd. Doç. Dr. Zekâi, *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nini Kuruluşu ve Faaliyetleri (1 Aralık 1918-13 Mayıs 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998.
- Güngör, Erol - M.N. Hacıeminoğlu - Mustafa Kafalı - Osman F. Sertkaya, (Haz.), *Atsız Armağanı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976
- Güven, Dilek, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, (çeviren: Bahar Şahin), Tarih Vakfı, İstanbul, 2005.
- Haker, Erol, *Bir Zamanlar Kırklareli'nde Yahudiler Yaşardı...*, (çeviren: Natali Medina), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Kâmuran, Solmaz, *Çanakkale Rüzgârı*, Goa Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Karaçam, Nazif, *Bütün Yönleri ile Kırklareli ve İlçeleri*, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1970.
- Karaçam, Nazif, *Efsaneden Gerçeğe Kırklareli*, Belediye Yayım, Kırklareli, 1995.

- Koçoğlu, Yahya *Hatırlıyorum Türkiye'de Gayrimüslim Hayatlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002
- Koraltürk, Murat (yayına hazırlayan), *Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları – Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2007.
- Levi, Avner, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Mahçupyan, Etyen, *İçimizdeki Öteki*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Okutan, M. Çağatay, *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Onur, Oral, *1492'den Günümüze Edirne Yahudi Cemaati*, Dinç Ofset, İstanbul, 2005.
- Orhun, Hayri, Celâl Kasaroğlu, Mehmet Belet, Kâzım Atakul, *50 Ünlü Vali Meşhur Valiler*, İçişleri Bakanlığı, Merkez Valileri Bürosu Yayınları, Ankara, 1969.
- Önder, Mehmet, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998.
- Şaul, Eli, *Balat'tan Bat Yam'a*, (yayına hazırlayan Birsen Talay – Rıfat N. Bali), İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
- Şimşir, Bilâl N., *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.
- T.C. Dahiliye Vekâeti, *Umumi Müfettişler Konferansında Görüşülen ve Dahiliye Vekâletini İlgilendiren İşlere Dair Toplantı Zabıtları ile Rapor ve Hulâsası 1936*, Ankara, Başvekâlet Matbaası, 1937.
- Tevetoğlu, Dr. Fethi, *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971.
- Tuncer, Hüseyin, *Doksanıncı Yılda Türk Yurdu (1911-2001) Bibliyografyası*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2002
- Tunçay, Mete, *Bilineceğini Bilmek*, Alan Yayımcılık, İstanbul, 1983.
- Us, Asım, *1930-1950 Hatıra Notları*, Vakit Matbaası, İstanbul, 1966.

- Ülküsal, Müstecib, *İkinci Dünya Yeni Savaşında 1941-1942 Berlin Hâtıraları ve Kırım'ın Kurtuluş Dâvası*, Kutulmuş Matbaası, İstanbul, 1976.
- Yarar, Erhan, *Tarihsel Dönüşüm, Filistin Sorunu Temelinde Türk Dış Politikası ve İsrail Devletini Tanıma Süreci*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.
- Yücebaş, Hilmi, *Atatürk'ün Nükteleri – Fıkraları – Hatıraları*, Kültür Kitabevi, İstanbul, 2. baskı, 1973.

TÜRKÇE MAKALELER

- ..., "Gazeteci Nazif Karaçam'ın kaleminden Kırklareli Olayları", *Tarih ve Toplum*, Mayıs 1996, Sayı 149, s. 4.
- ..., "Kurtuluş'un Almanca Özel Sayısı", çeviren Cemil Koçak, *Tarih ve Toplum*, Mayıs 1989, Cilt 11, sayı 65, s. 50-56.
- ...., "Millî Türk Talebe Birliği'nin Çanakkale Seyahati", *Birlik*, 5 Birinciteşrin 1933, sayı 4, s.4-5.
- ..., "Teutonia Alman Kulübü", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993-1995, Cilt 7, s. 259.
- ..., "Trakya İskânı (1)", *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı 108, Birincikanun 1935, s. 19-23.
- ..., "Türkiye'de Nüfus hareketleri: Muhaceret", *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı 95, Birinciteşrin 1934, s. 3-12.
- ..., "Yahudi yurttaşlara ne oldu?", *Karagöz*, 11 Temmuz 1934, sayı 2746.
- Akar, Rıdvan, "Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları" s. 16-25, Helsinki Yurttaşlar Derneği, *Modernleşme ve Çokkültürlülük*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000 içinde.
- Akbaba, "Yahudi Meselesi", *Akbaba*, Yıl 12, Sayı 25, 21 Haziran 1934, s. 16.

- Akgül, L. Hilal, "Rıza Han'ın (Rıza Şah Pehlevi) Türkiye Ziyareti", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı 7, Yıl:4/2005, s. 1-42.
- Akkoyun, Turan, "1934'de *Orhun* ve *Millî İnkilâp*'ın Kapatılmasına Mahalli Bir Bakış", s. 44-49, *3 Mayıs 1944 50. Yıl Türkçülük Armağanı*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994 içinde.
- Aktar, Ayhan, "1934 Trakya Olayları ve Türk Milliyetçiliği", *Tarih ve Toplum*, Kasım 1996, Sayı 155, s. 45-56.
- Akünal, Dündar, "Belge ve Resimlerle Dr. İbrahim Tali Öngören", *Tarih ve Toplum*, Sayı 40, Nisan 1987, s. 22-25.
- Aral, Fahri, "Okurlara Mektup", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1996, Cilt 25, Sayı 146, s. 2.
- Atabay, Mithat, "1877-1950 yılları arasında Çanakkale'ye göçler", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı 3, Mart 2005, s. 106-133.
- Atilâ, "İktisadî Savaş", *6 Ok*, Yıl 1, Sayı 15, 30 Haziran 1934, s. 3.
- Atsız, [Nihal], "Musa'nın Necip (!) Evlâtları Bilsinler ki:", *Orhun*, 25 Mayıs 1934, sayı 7, s. 139-140.
- Atsız, [Nihal], "Komünist Yahudi ve Dalkavuk", *Orhun*, 21 Mart 1934, sayı 5, s.93-94.
- Aydoğan, Erdal, "Dr. İbrahim Tali Bey'in Kendi Kaleminden Batum Konsolosluğu Günleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Şubat 2007, s. 90-96, http://www.manas.kg/pdf/sbd-2-07.pdf
- Bali, Rıfat N., "Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları-I", *Tarih ve Toplum*, Haziran 1999, Sayı 186, s. 47-55.
- Bali, Rıfat N., "Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları –II, *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1999, Sayı 187, s. 42-48.
- Çetin, Türkân, "Umumi Müfettişliklerin Kurulması ve Çalışmaları: Trakya Umumi Müfettişliği Örneği", s. 53-67. *Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri II (Sunulma-*

yan Bildiriler) 1763-1938 Yılları Arasında Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Ordu ve Toplum (25-27 Ekim 1999 İstanbul), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2001 içinde.

- Doğruöz, V. Türkân, "Yakın Dönem Kırklareli Tarihinde İki Yaprak: Trakya'da Yeni Işık gazetesi ve İzmir Suikastini Tel'in Mitingi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Yıl 2/2003, sayı 4, s. 43-53.
- Esenkaya, Ahmet, "Çanakkale'de Sözlü Tanıkların Dilinden (1): Atatürk Dönemi (1923-1938)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Bahar 2005, s. 29-51.
- Hikmet, Cihat, "Niçin Milliyetperveriz?", *Birlik*, 5 Birinciteşrin 1933, sayı 4, s.2-3.
- Karabatak, Halûk, "1934 Trakya Olayları ve Yahudiler", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1996, sayı 146, s. 4-16.
- Kaya, Dursun, "Yurtdaş Türkçe Konuş!", *Batıyolu*, Yıl 2, Sayı 8, Mart 1936.
- Levi, Avner, "1934 Trakya Olayları Alınmayan Ders", *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1996, Sayı 151, s. 10-17.
- Levi, Avner, "Elza Niyego Olayı ve Türk Yahudi İlişkilerine Yeni Bir Bakış", *Toplumsal Tarih*, Ocak 1996, sayı 25, s. 23-27.
- Onur, Oral, "Trakya Olayları Hakkında", *Tarih ve Toplum*, Mayıs 1996, Sayı 149, s. 3-4.
- Öke, Mim Kemal, "Çanakkale Savaşlarında Siyonist Alayı'nın Faaliyetleri", *Yeni Forum*, 15 Haziran 1984, Cilt 5, Sayı 115, s. 8-10.
- Rusçuklu Fahri, "Yahudi Aleyhdarlığı", *Işık*, Sayı 84, 19 Mayıs 1934.
- Rûşen, Mahir, "Siyon Katırcı Birliği", *Tarih ve Düşünce*, Haziran 2002, Sayı 2002/06, s. 24-25.

- Seyfi, Orhan, "Ne zannediyorlar?", *Akbaba*, Yıl 12, Sayı 21, 24 Mayıs 1934, s. 3.
- Toprak, Zafer, "1934 Trakya Olaylarında Hükümetin ve CHF'nin Sorumluluğu", *Toplumsal Tarih*, Ekim 1996, Sayı 34, s. 19-25.
- Tunçoku, Mete, "İsrail'in Kuruluşuna Varan Gelişmeler İçinde Çanakkale Savaşlarının Önemi", *Belleten*, Nisan 1991, Cilt IV, Sayı 212, s. 101-108.

YABANCI DİLLERDE KİTAPLAR

- ..., *Stenographisches Protokoll Der Verhandlungen Des XIX. Zionistenkongresses Und Der Vierten Tagung Des Council Der Jewish Agency Für Palästina*, Fiba Verlag, Viyana, 1937.
- Bali, Rıfat N., *Avram Benaroya: Un Journaliste Juif Oublié Suivi De Ses Mémoires*, Isis Yayınları, İstanbul, 2004.
- Bayraktar, Hatice, *Salamon und Rabeka, Judenstereotype in Karikaturen der türkischen Zeitchriften Akbaba, Karikatür und Milil İnkılap 1933-1945*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 2006.
- Benbassa, Esther -Aron Rodrigue, *Juifs des Balkans Espaces Judéo-Iberiques XIVe-XXe Siècles*, Editions La Découverte, Paris, 1993.
- Bosworth, Allan R., *America's Concentration Camps*, W.W. Norton and Company Inc., New York, 1967.
- Bytwerk, Randall L., *Julius Streicher The Man Who Persuaded A Nation To Hate Jews*, Stein and Day, New York, 1983.
- Constantopoulou, Photini - Thanos Veremis, (Derl), Ministry of Foreign Affairs of Greece & University of Athens, *Documents on the History of the Greek Jews – Records From The Historical Archives of The Ministry of Foreign Affairs*, (Third Edition), Kastaniotis Editions, Atina 2001.

- Çağaptay, Soner, *Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey, Who Is a Turk?*, Routledge, Londra, New York, 2006.
- Kastoryano, Lydia, *Quand L'Innocence Avait Un Sens*, Isis Yayınları, İstanbul, 1993.
- Landau, Jacob M., *Exploring Ottoman and Turkish History*, Hurst & Company, Londra, 2004.
- Rozen, Minna, *The Last Ottoman Century And Beyond, The Jews in Turkey and the Balkans 1808 -1945*, Cilt I, Tel Aviv Üniversitesi, Tel Aviv, 2005.
- Shaw, Stanford J., *Turkey and the Holocaust*, New York University Press, New York, 2003.
- Weiker, Walter, *Ottomans, Turks and the Jewish Polity, A History of the Jews of Turkey*, University Press of America, Maryland, 1992.

YABANCI DİLLERDE MAKALELER

- ..., "First Pro-Palestine Organisation formed in Turkey: Will help Turkish Jews to emigrate to Palestine", *Jewish Telegraphic Agency*, 19 Eylül 1934, s. 4.
- ..., "Fortdauernde antisemitische Hetze in der Türkei", *Jüdische Rundschau*, 14 Ağustos 1934.
- ..., "Turkish Hitlerism: Jewish Community Sends Delegation to Angora to Ask Government to Stop Nazi Paper", *Jewish Telegraphic Agency*, 26 Mayıs 1934, s. 6.
- ..., "Jewish Deportees From Turkey in Pitiful Plight", *Jewish Telegraphic Agency*, 6 Temmuz 1934, s. 5
- ..., "L'expulsion des Juifs de Thrace", *Paix et Droit*, XIV, Sayı 7, Eylül 1934, s. 15-16.
- ..., "Terrible Plight of the refugees", *Jewish Telegraphic Agency*, 7 Temmuz 1934, s. 3.
- ..., "Vertreibung Türkischer Juden aus Thrazien", *Jüdische Rundschau*, 10 Temmuz 1934.

- Bayraktar, Hatice, "The anti-Jewish pogrom in Eastern Thrace in 1934: New Evidence for the Responsability of the Turkish Government", *Patterns of Prejudice*, Cilt 40, Sayı 2, 2006, s. 95-111.
- Bilal, Melissa, "The lost lullaby and other stories about being an Armenian in Turkey", *New Perspectives on Turkey*, No. 34, İlkbahar 2006, s. 67-92.
- Editorial Staff, "Houston Stewart Chamberlain", *Encyclopaedia Judaica*, Ketter Publishing, Kudüs, Cilt 5, s. 332.
- Levy, Avner, "Ha-Pera'ot bi-Yhudei Traqyah, 1934", *Pe'amim*, 1984, Sayı 20, s. 111-132.
- Uzer, Umut, "Racism in Turkey: The Case of Hüseyin Nihal Atsız", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Cilt 22, Sayı 1, 2002, s. 119-130.

YAYINLANMAMIŞ KAYNAKLAR

TEZLER – YAZMALAR

- Barha, Yaakov, *Kfar Saba'nın Onursal ve Değerli Üyesi Kaneti Eliezer*, daktilo yazması, 31 Aralık 1987.
- Cohen, Ellie, *Atatürk, Inönü and the Jews*, bilgisayar yazması.
- Koldaş, Umut, "Representing the Other in the Discursive Gardens of the State: Press Discourse and "the 1934 Events" in the Early Years of Nation-building in Turkey", 29-30 Mayıs 2004, Oxford Balkan Society tarafından University of Oxford, St. Peters College'de düzenlenen "Nationalism, Society and Culture in post-Ottoman Southeast Europe" temalı konferansta sunulan tebliğ.
- Mallet, Laurent, *La Turquie, Les Turcs et les Juifs: Histoire, Représentations, Discours et Stratégies*, Université Aix-Marseille I, 2005, doktora tezi.

- Öztürk, Timur, *Die Vertreibung Der Juden Aus Den Provinzen Edirne, Tekirdağ, Kırklareli und Çanakkale Im Jahre 1934*, Zürih Üniversitesi, Ocak 2004, Yüksek Lisans Tezi.
- Taş, Serap, *Umûmî Müfettişlikler*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, yüksek lisans tezi.

ARŞİV KAYNAKLARI

AJJDC ARŞİVİ, (NEW YORK)

- 34/44, 1050 dosya, S. Behar'ın Dr. I.M. Rubinow'a yolladığı 26 Temmuz 1935 tarihli mektup.

ALYANS ARŞİVİ, (PARİS)

- TURQUIE, XIVE Andrinople, dosya 185 Moise Mitrani 1933-1935. R. Halfon'un 8 Temmuz 1934 tarihli mektubu.
- Turquie IC, M.Mitrani'nin 9 Temmuz 1934 tarihli mektubu.
- Turquie IC, M. Mitrani'nin 9 Temmuz 1934 tarihli mektubu.
- TURQUIE XCIIE, dosya Rodosto, alt dosya David Levi, 1934-1936, David Levi'nin 10 Temmuz 1934 tarihli mektubu.
- Turquie IC dosyası, M. Mitrani'nin 18 Temmuz 1934 tarihli mektubu.
- TURQUIE IVE 45.3 Andrinople, dosya: Neoray Papo, alt dosya 1933-1937. Avi Chai'in yazdığı 3 Ağustos 1934 tarihli mektup.
- Turquie IC dosyası M. Mitrani'nin 12 Ağustos 1934 tarihli mektubu.
- TURQUIE XIIIE 209, dosya "Sultana Razon", 12 Ağustos 1934 tarihli mektup.
- Turquie XCIVE Dosya: Kırklareli, "Communauté 1934", Bohor Mitrani'nin *Alyans* Başkanına gönderdiği 16 Aralık 1934 tarihli mektubu.

- TURQUIE XE184B, dosya Rose Mitrani 1934-1935, 2 Ocak 1935 tarihli mektubu.
- TURQUIE LXIVE Constantinople, dosya Régine Pardo, 1933-1936, Régine Pardo'nun *Alyans*'a yolladığı 10 Şubat 1935 tarihli mektubu.
- FRANCE VIII D, dosya 48 TURQUIE 1934-1936, Elie Nathan'ın 2 Ekim 1936 tarihli mektubu.

FEDERAL ALMANYA DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (Auswärtiges AMT) ARŞİVİ, (BONN)

- Abteilung III, Türkei Politik 5; Innere Politik, Parlaments und Parteiwesen, Band 6, A/1044/34 sayılı 7 Temmuz 1934 tarihli belge.

MERKEZ SİYONİST ARŞİVLERİ, (KUDÜS)

- Z4/3263 sayılı dosya 17 Temmuz 1934 tarihli mektup.
- S 6/2555 sayılı dosya, 20 Temmuz 1934 tarihli mektup.
- S6/2555 sayılı dosya 24 Temmuz 1935 tarihli mektup.
- S25/3684 sayılı dosya, 18 Eylül 1934 tarihli yazı.
- S25/3684 sayılı dosya, 18 Eylül 1934 tarihli mektup.
- S6/2555 sayılı dosya 13 Ekim 1934 tarihli mektup.

FRANSIZ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVLERİ, (PARİS)

- Serie E Levant, 1918-1940, Turquie 603, Politique Intérieure (1923-1943), 6 Temmuz 1934 tarih, 225 sayılı belge.
- Serie E Levant (1918-1940) Turquie, 603 Fransa'nın İzmir Başkonsolosu'nun Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 17 Temmuz 1934 tarihli yazı.
- Serie E Levant, 1918-1940, Turquie 603, Politique Intérieure (1923-1943), 29 Temmuz 1934 tarih, 246 sayılı belge.

İSVİÇRE FEDERAL ARŞİVLERİ, (BERN)

- Siyasi Raporlar Koleksiyonu, E2300/165, 19 Temmuz 1934 tarihli rapor.

İTALYAN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVLERİ, (ROMA)

- Inventario Serie Affari Politici (1931-1945) Turchia B13, İtalyan Büyükelçiliği'nin Roma'ya gönderdiği 10 Temmuz 1934 tarihli yazı.
- Cabinetto Del Ministro e Della Segreteria Generale (1923-1943) Serie I GAB 476, B175, 11 Temmuz 1934 tarihli mektup.
- Inventario Serie Affari Politici (1931-1945), Turchia B13 Konsolosluğun İtalyan Büyükelçiliği'ne yolladığı 15 Temmuz 1934 tarihli rapor.
- Inventario Serie Affari Politici (1931-1945) Turchia B 11, Konsolosluğun, İtalyan Büyükelçiliği ve Roma'ya gönderdiği 25 Temmuz 1934 tarihli mektup.
- Inventario Serie Affari Politici (1931-1945), Turchia B11, Konsolosluğun Büyükelçiliğe ve Roma'ya gönderdiği 25 Temmuz 1934 tarihli mektup.
- Inventario Serie Affari Politici (1931-1945) Turchia B11, İtalyan Büyükelçiliğine yollanan 24 Ağustos 1934 tarihli mektup.

NATIONAL ARCHIVES AND RECORDS ADMINISTRATION, (COLLEGE PARK, MARYLAND)

RG 59 Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1930-1944

- 22 Mayıs 1934 tarih ve 867.24/38 sayılı belge.
- 27 Temmuz 1934 tarihli ve 867.4016/Jews/8 sayılı belge.
- 29 Haziran 1934 tarih ve 867.4016/Jews/9 sayılı belge.
- 6 Temmuz 1934 tarih ve 867.4016/Jews/10 sayılı belge.

- 28 Temmuz 1934 tarih ve 867.4016/Jews/12 sayılı belge.
- "Digest of the Turkish Press for the Period June 17 - July 14 1934", başlıklı 867.9111/419 sayılı belge.
- 20 Temmuz 1934 tarih ve 867.2/48 sayılı belge.
- 22 Mayıs 1934 tarih ve 867.24/38 sayılı belge.
- 13 Haziran 1934 tarih ve 867.24/41 sayılı belge.
- 1 Eylül 1934 tarih ve 867/00/3006 sayılı belge.
- 20 Temmuz 1934 tarih ve 867.20/48 sayılı belge.
- "Digest of the Turkish Press for the Period July 15- August 11, 1934", 867.9111/420 sayılı belge.

OSMANLI TÜRK SEFARAD KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMA MERKEZİ, (İSTANBUL)

Centropa Sözlü Tarih Projesi Arşivi

- Raşel Kasuto ile yapılan görüşmenin kayıt çözümlemesi.

PUBLIC RECORD OFFICE, (LONDRA)

- 7 Temmuz 1934 tarih ve FO 371/17969/E4633/4633/44 sayılı belge.
- 22 Temmuz 1934 tarih ve FO371/17969/E4905/4633/44 sayılı belge.
- 27 Temmuz 1934 tarih ve FO 371/17969/E4916/4633/44 sayılı belge.
- 4 Ağustos 1934 tarih ve FO 371/17970/5515 sayılı belge.

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, (ANKARA)

- 10 Temmuz 1934 tarih ve 490.01/643.130.01 sayılı belge.
- 20 Ağustos 1934 030.10..242.634.23 sayılı belge.
- 18 Mart 1934 tarih, 2/303 sayı, 30..18.1.2 fon kodlu, 43.15..7 yer nolu belge.

- 19 Şubat 1934 tarih, 2/150 sayı, 30..18.1.2 fon kodu, 42.8..10 yer nolu belge.
- 28 Ağustos 1935 tarih, 030.10..72.475.2 sayılı belge.
- 4 Nisan 1934 tarih, 2/365 sayı, 30..18.1.2 fon kodu, 43.18..9 yer nolu belge.
- 8 Nisan 1934 tarih, 77D1 dosya, 30..10.0.0 fon kodu, 72.472..1 yer nolu belge.
- 11 Ağustos 1934 tarih 94C14 dosya, Fon kodu 30..10.0.0, yer no 110.734..14 sayılı belge.

TÜRKİYE EKONOMİK VE TOPLUMSAL TARİH VAKFI ARŞİVİ, (İSTANBUL)

- Deniz Yamaner, "Kırklareli Musevi Tarihi" başlıklı video çekimi. Yerel Tarih Yarışması Ulusal Jüri Özel Ödülü Kırklareli üçüncüsü –Temmuz 1998.
- "Tarihe Bin Canlı Tanık" Sözlü Tarih Projesi. 14 Ağustos 2004 tarihinde İzzet Melih Dilmaç ile yapılan mülakatın çözümlemesi.

EDNA ŞAYİR ARŞİVİ

- Azarya Şayir Behar'm 1993 tarihli "Beşyüz yıllık miras" başlıklı hatıratı.

İSVEÇ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVİ (UTRİKESDEPARTEMENTETS ÅRKİV), STOCKHOLM

- 1920 Arsdossiersystem Vol. 570, Sven Hafstrom'un İsveç Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 8 Temmuz 1934 tarihli belge.
- 1920 Arsdossiersystem Vol. 570, Sven Hafstrom'un İsveç Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 30 Temmuz 1934 tarihli belge.

JAK ESİM ARŞİVİ

- Estreya Benezra ile mülakat.

GÖRÜŞMELER

- Riva Kastoryano, 26 Ağustos 1996, Büyükada, İstanbul.
- S. F.'nin Ocak-Şubat 1999 tarihlerinde gerçekleştirdiği mülakatların kayıt çözümlemeleri.
- Daniel Beyar, 26 Temmuz 2003 Caddebostan, İstanbul.
- Y. B. 23 Ağustos 2004 tarihli elektronik posta.
- Fahir Taner ile telefon görüşmesi, 13 Haziran 2005.
- Benvenuta Varon, 19 Haziran 2005 Kurtuluş, İstanbul.
- Viktor Benaroya, (Maryland), 11 Temmuz 2005 tarihli elektronik posta.
- Nazif Karaçam, 28 Temmuz 2005 tarihli mektup.
- Hazmonay Derazon, 2 Ağustos 2005, İsrail.
- N. E. 4 Ağustos 2005.
- Deniz Alphan, 8 Ağustos 2005 tarihli telefon görüşmesi.
- N. O.'nun tanıklığı. Erol Haker'in 11 Ağustos 2005 tarihli elektronik posta iletisi.
- Şemaya Halevy, 18 ve 21 Eylül 2005 tarihli yazılar.
- Ayşe Gürsan Salzmann 19 Eylül 2005 tarihli elektronik posta.
- Avner Levi, 22 Eylül 2005 tarihli mektup.
- H. M., 26 Eylül 2005, Nişantaşı, İstanbul.
- Elfi Alfandari, 22 Ekim 2005, Teşvikiye, İstanbul.
- Albert Alfandari, 22 Ekim 2005, Teşvikiye, İstanbul.
- Mustafa Gider'in *Vatan* gazetesi muhabiri Tülay Şubatlı'ya gönderdiği 6 Kasım 2005 tarihli mektup.
- E.A. 20 Aralık 2005, Ulus, İstanbul.
- Moiz Afila Yenifiliz, 23 Şubat 2006, İsrail.
- S. L. 4 Mart 2006, Göztepe, İstanbul.
- E. L., 4 Mart 2006, Göztepe, İstanbul.
- M. E., 9 ve 12 Ağustos 2006, Ashdot, İsrail.
- Erdoğan Mebahar, 23 Şubat 2007.

İNTERNET KAYNAKLARI

- ..., "Aynalı Çarşı", www.canakkale.bel.tr/bpi.asp?caid=199&cid=2603
- ..., "ISFSP Mourns the Loss of Hazzan Samuel Benaroya z"l", 2 Aralık 2003, http://isfsp.org/p-hazzan.html
- ..., "İstanbul'da Deniz Ulaşımının Tarihsel Gelişimi", http://www.yelkenci.org/aktuel.php?a=15
- ..., "Soykırım Karşıtları Derneği'nden Oktay Ekşi'ye Açık Mektup", 12 Nisan 2005, www.acsa.nu/artikel.asp?lankid=4&artid=955
- Demiroğlu, Sultan, "Toplumsal Bir Akıl Tutulması", 29 Mayıs 2007, http://www.pirsultan.net/kategori.asp?KID=15&ID=124&aID=430
- Duygun, Zihni– Hayrullah Akın, "Çan'ın Yakın Tarihi", http://www.akintarih.com/can/canilcesi.htm, s. 5.
- Ekinci, Tarık Ziya Ekinci, "Kemalist Aydınlanma ve Kürtler", 7 Şubat 2007, http://www.diyarbekir.net/cgi-bin/index.pl?mod=news;op=author_id;id=389
- Görgü, Corry, "4 Juli 1934, Thrazien/Westtürkei: Die antijüdischen Ausschreitungen vor 70 Jahren", www.hagalil.com, iktibas eden www.kurden.de/sites/deutsch/popups_deutsch/trakya.htm 19 Mayıs 2004.
- Günaysu, Ayşe, "Baydemir ve "Kahramanı da Olmayan Ermeniler", 11 Ağustos 2004, www.bianet.org/2004/08/1140542.htm
- Güzel, Vedat, "Yahudiler, Kürtler ve antisemitizm!", www.kurdinfo.com/nivis/vedat16.htm
- http://en.wikipedia.org/wiki/Max_Baer
- "Schindler", 7 Temmuz 2006, http://www.forumturkiye.com/viewtopic.php?p=691559&sid=2144275840ace915cf558165928da11a9
- http://www.nihalatsiz.org/forum/post.php?action=reply&fid=14&tid=1989

- Karaömerlioğlu, M. Asım, "6-7 Eylül'ün anlattıkları", 7 Eylül 2002, www.bianet.org/2002/09/07/13018.htm
- Kavcar, Neval, "Azınlık Irkçıları", 13 Şubat 2006 http://www.antiemperyalizm.org/gercek/gazete/article_1101.shtml
- Koptaş, Rober, "Kazıkçı Bakkal Panayot Neden Hüngür Hüngür Ağladı? ya da 6-7 Eylül'de Ne Oldu?", 5 Eylül 2001, www.hyetert.com
- Korkut, Tolga, "Kitlesel şiddetin yaratılan hassasiyetleri", 7 Eylül 2005, www.bianet.org/2005/09/07/66722.htm
- Özuzun, Yervant, "Tarih Kitapları ve karşı propaganda", 21 Eylül 2002, www.bianet.org/2002/09/21/13374.htm
- Saraçoğlu, Cenk, "Nihal Atsız's World-View and Its Influences on the Shared Symbols, Rituals, Myths and Practices of the Ülkücü Movement", Turkology Update Leiden Project, Working Papers Archive, Department of Turkish Studies, Universiteit Leiden. www.let.leidenuniv.nl/tcimoAulp/Research/cs.pdf
- Suciyan, Talin, "Bütünleşmemiş Kimlikler Coğrafyası", 12 Aralık 2005, www.bianet.org/2005/12/12/71425.htm
- Sunguralp, "Göç ve Mersin", 27 Ağustos 2003, 23: 43, http://www.turkcu.net/forum/viewthread.php?tid=1589
- Türkan, Ali, "Burada ne arıyorum?", 5 Şubat 2003, http://www.derkenar.com/yazar/aliturkan 38.shtml
- www.kimkimdir.gen.tr
- Yalçınsoy, Fatih, http://www.turkey.co.il/tt/viewtopic.php?t=327&highlight=1934

İSTATİSTİK YAYINLARI

TÜRKÇE YAYINLAR

- T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *28 Teşrinievvel 1927 Umumî Nüfus Tahriri*, Fasikül I Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1929.
- T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935*, Mehmet İhsan Basımevi, Ankara, 1937.
- T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı, Katî ve Mufassal Neticeler, Çanakkale Vilâyeti, 20 İlkteşrin 1935*, Neşriyat sayısı 75, Cilt 13, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937.
- T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı, Katî ve Mufassal Neticeler, Edirne Vilâyeti, 20 İlkteşrin 1935*, Neşriyat sayısı 75, Cilt 19, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937.
- T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı, Katî ve Mufassal Neticeler, Kırklareli Vilâyeti, 20 İlkteşrin 1935*, Neşriyat sayısı 75, Cilt 34, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937.
- T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı, Katî ve Mufassal Neticeler, Tekirdağ Vilâyeti, 20 İlkteşrin 1935*, Neşriyat sayısı 75, Cilt 52, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937.
- T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21 Ekim 1954 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, Ankara, 1950.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 24 Ekim 1965*, Ankara, 1968.

YABANCI DİLDE YAYINLAR

- Palestine Office of Statistics, *Statistical Abstracts of Palestine*, 1ci baskı, 1936.

- Palestine Office of Statistics, *Statistical Abstracts of Palestine*, 7ci baskı, 1943.

GAZETELER

- Akşam
- Anadolu
- Birgün
- Cumhuriyet
- Dünden Bugüne Tercüman
- Edirne Milli Gazete
- Edirne Postası
- Gazetepazar
- Haber Akşam Postası
- Hakimiyeti Milliye
- Hürriyet
- Milliyet
- Ortadoğu
- Radikal
- Sabah
- Son Posta
- Şalom
- Tasvir
- Trakyada Yeşilyurt
- Ülkede Özgür Gündem
- Vakit
- Yeni Savaş
- Zaman

YABANCI DİLLERDE GAZETELER

- El Tiempo
- Jewish Telegraphic Agency
- Jüdische Rundschau
- Israel
- L'Etoile du Levant

- La Tribune de Genève
- La Turquie
- Le Journal D'Orient
- The Jewish Chronicle
- The New York Times

SÜRELİ YAYINLAR

- 6 Ok
- Agora
- Akbaba
- Batıyolu
- Birlik
- Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
- Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı
- Gürbüz Türk Çocuğu
- Millî İnkılâp
- Orhun
- Tarih ve Toplum
- TBMM Zabıt Ceridesi
- Toplumsal Tarih
- Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları
- Yeni Adam

YABANCI DİLDE SÜRELİ YAYINLAR

- Journal of Muslim Affairs
- La Boz de Oriente
- Paix et Droit
- Patterns of Prejudice
- Der Stürmer
- New Perspectives on Turkey

Dizin

1915 Ermeni Tehciri 10, 11, 375
2510 Sayılı İskân Kanunu 38, 39, 40, 117, 347, 368
6-7 Eylül 1955 Olayları 2, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 151, 359

A

Aaron Samuel Kazes 184
Abidin Daver 35, 37, 38, 367
Abuaf 276
Adolf Hitler 56, 61, 88, 113, 289
Ahmet Hamdi Başar 381
Ahmet Helvacı 194
Ahmet Işıkalp 190, 212
Ahmet İnsel 11
Ahrida Musevi Okulu 275, 327
Albert Alfandari 196
Albert Saltiyel 84
Alfred Rosenberg 62, 361
Ali Hikmet Paşa 461
Ali Kemal 104
Ali Meral 197
Ali Rıza Dursunkaya 202
Ali Saip Ursavaş 147
Alp Kaya 290
Alpullu 141, 331, 381, 409, 450, 462, 463
Alpullu Şeker Fabrikası 397, 408, 411, 417
Alyans Okulları 22, 103, 148, 171, 187, 238, 239
Amram 276
Arnavutlar 433
Aseo 276
Asım Karaömerlioğlu 9
Asım Us 91, 98, 99, 293, 295, 474, 482
Atatürk 27, 44, 47, 124, 127, 128, 130, 146, 150, 152, 192, 245, 357, 358, 375, 395
Avner Levi 3, 4, 245, 309, 358
Avram Benaroya 281, 289
Avram Galanti 116
Avram Palto 124, 125
Avram Şaul 276
Ayhan Aktar 358
Aynalı Çarşı 123, 130
Ayşe Günaysu 13, 16
Ayşe Hür 16
Ayvacık 403, 407
Ayvalık 169
Azarya 188
Azarya Polikar 224, 225, 228
Azarya Şayir (Behar) 207
Azmi Bey 261, 262

B

Babaeski 31, 172, 244, 397, 462
Balaban Hasan 190
Balat 329
Balıkesir 410, 458, 461, 462
Barbaros 451
Baskın Oran 10, 18
Bayramiç 407, 453, 458, 462, 467
Beki L. Bahar 154

Benhayim 276
Benvenuta Varon 126
Bernard Lecache 77
Berta Brudo 126
Biga 407, 410, 434, 458, 462
Binyamin Hazday 204
Birlik 52, 263
Bohor Karagöz 236
Bohor Mitrani 187
Bohor Pilosof 144
Boşnaklar 433
Bulgaristan 391, 393, 394, 395, 397, 399, 443, 459
Burak Cop 359
Burla Biraderler 276
Büyük Anafarta Köyü 50
Büyük Gazi 390

C
Cemal Nadir 107
Cevat Rıfat Atilhan 50, 55, 56, 61, 62, 66, 73, 75, 77, 79, 80, 88, 89, 91, 105, 137, 196, 263, 268, 278, 357, 360, 364
Cevdet Akömer 269
Charles E. Allen 347
Cihad Baban 145, 146, 327, 339, 340
Cihad Hikmet 146, 340

Ç
Çanakkale 1, 27, 31, 32, 48, 50, 119, 121, 122, 124, 130, 131, 169, 172, 173, 251, 255, 273, 279, 293, 310, 312, 313, 316, 328, 344, 345, 347, 349, 351, 353, 368, 385, 387, 371, 396, 407, 409, 410, 418, 427, 434, 435, 438, 452, 455, 458, 461, 465, 467, 468, 470
Çardak 32, 418, 451
Çatalca 26
Çeçen 433
Çelebi Menda 204
Çerkes 433, 434
Çetin Altan 175, 192
Çığır 52
Çorlu 32, 141, 148, 241, 242, 341, 366, 367, 368

D
Daniel Araf 76
Daniel Bayar 157
Daniyel Şimşi 135, 136, 144, 372
David Avissar 308
Dekalo Biraderler 276
Demirköy 32, 387, 391, 392, 393, 452
Deniz Alphan 195
Der Stürmer 61, 66, 247, 361, 364
Dereköy 392, 393
Dilek Güven 8
Dina Mitrani 195
Doğu 52
Doğu Ergil 11
Dona Tarablus 245
Doretta Aviente 232
Düşkünlere Yardım Cemiyeti 404

E
Eblül Bereket 197
Ebüzziya Zade 24
Edirne 1, 15, 17, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 41, 43, 47, 54, 55, 120, 135, 137, 138, 140, 147, 148, 152, 153, 154, 161, 164, 166, 169, 172, 173, 190, 197, 221, 251, 255, 273, 292, 293, 310, 312, 313, 314, 323, 325, 331, 341, 351, 353, 361, 365, 367, 371, 381, 387, 402, 403, 412, 442, 443, 444, 445, 457, 458, 459, 460, 463, 467, 468
Edirne Avcılar Kulü[bü] 467
Edirne Béné Bérith Locası 326
Edirne Hahamhanesi 168
Edremit 452, 462
Ekrem Bey 28, 250
Elfi Alfandari 195
Eli Şaul 275
Elie Nathan 340
Eliezer Hayim Kohen 151
Eliezer Kaneti 113
Eliezer Kohen 212
Eliyahu Epstein 341
Eliza Niyego 51
Emanuel Salem 51, 96, 114, 478
Enez 33

Ergene 434, 437, 438, 445, 447, 465
Erhan Yarar 358
Erol Haker 221
Estreya Benezra 239
Ethem Valandova 198
Etyen Mahçupyan 10, 16
Ezine 407

F
Fahri Aral 6
Faik Bey bkz Faik Üstün
Faik Üstün 193, 261, 263
Fakirleri Himaye Teşekkülü 404
Felek 298, 303
Fethi Okyar 192
Feza Kürkçüoğlu 14
Fuad Köprülü 46

G
G. Howland Shaw 362
Gad Franko 245, 276, 358
Gelibolu 32, 33, 132, 148, 169, 251, 273, 293, 395, 399, 400, 463
Geyikli 452
Giritli Mübadiller 433
Goethe 196
Grunbaum 280

H
Hadi Uluengin 14
Haim Becerano 281
Haim Behmoaras 144
Haim Nahum 21
Haleva 237
Halil Dilmaç 128
Halil Tekin Bucaklı 191, 192
Halk Evleri 166, 366, 367, 405, 467
Halûk Karabatak 6, 311, 367
Harun İlmen 62
Hasan Kiraz 198
Hasköy 329
Hayim Behar 117
Hayim Sarfetti 154
Hayrabolu 32, 368, 392
Hayrullah Akm 121
Hazmonay Derazon 179
Hitler Jugend 366
Hüseyin Hüsnü Emir Paşa 362

İ
İbrahim Akıncı 28, 40, 147, 163, 164
İbrahim Akıncıoğlu bkz İbrahim Akıncı
İbrahim Pehlivan 42
İbrahim Sabri 250
İbrahim Talî 27, 29, 30, 31, 33, 41, 161, 166, 173, 196, 197, 250, 252, 253, 273, 315, 316, 332, 348, 357, 358, 371, 372, 376, 377, 385
İbrice 33
İğneada 391, 392, 393, 426
İHD İstanbul Şubesi Irkçılık ve Ayrımcılığa Karşı Komisyon 7
İlya Bahar 190
İlya Beyar 155
İlya Halyo 123
İlyas Bayar 309
İnkılâp bkz *Millî İnkılâp*
İpsala 33, 409
İran Şahı Rıza Pehlevi 123, 128, 130
İskân Müşaviri Hulûsi 387
İsmail Dede 206
İsmail Hakkı 293
İsmail Hakkı Baltacıoğlu 93
İsmet İnönü 1, 75, 140, 144, 146, 150, 169, 174, 177, 245, 247, 248, 253, 289, 294, 330, 331, 332, 343, 348, 352, 357, 377
İsmet Paşa bkz. İsmet İnönü
İsrael 276
İstanbul Küçük İstikrazat Sandığı A.Ş. 326
İşçiler Kulübü 135, 404
İzak Behar 230, 237
İzak Yaeş 1
İzmir 21,
İzzet Melih Dilmaç 127, 128

J
Julius Streicher 61

K
Kalderon 276
Kanaat Kitabevi 309
Kaneti 276
Kara Bekir 41, 42, 44, 149, 150

Kara Hıdır Köyü 382
Karabekir bkz Kara Bekir
Karahafız'ın Mehmet 193, 194
Karako 276
Kavaklı 33
Kazes Biraderler 276
Kâzım [Orbay] Paşa 253
Kâzım Dirik 47, 174, 316, 363
Kâzım Özalp 249
Kel Osman 42
Kemal Ragıp 181, 182
Keşan 33, 169, 175, 251, 273, 412, 432, 462
Kırklareli 1, 27, 31, 46, 47, 54, 140, 148, 153, 172, 173, 181, 182, 183, 184, 188, 189, 190, 221, 234, 251, 255, 273, 292, 293, 310, 312, 313, 314, 328, 331, 341, 347, 354, 362, 364, 367, 371, 381, 387, 392, 393, 418, 444, 454, 458, 459, 462, 465
Kırklareli Musevi İlkokulu 181
Kohen ef[endi] 403
Kolfarlı 341
Körmutlu İbrahim Ağa 48, 53, 54, 55, 163
Kuzguncuk 329
Küçük İkraz Sandığı 404

L

Lapseki 32, 451, 462
Leon Faraci 51, 96, 114, 478
Levi 276
Lia Adato 225
Liza Adato 175
Lüleburgaz 32, 141, 172, 243, 354, 397

M

M. [oiz] Mitrani 123, 167, 323
M. Karl Nabesberg 366
Madam Fındıklıyan 41
Mahmut [Soydan] 299
Malkara 32, 345, 392
Mareşal Fevzi Çakmak 173
Marsel Franko 282, 287
Mazalto 235
Mecidiye 33
Mehmet Asım [Us] bkz. Asım Us
Mehmet Can 223
Mehmet Edip Ağaoğlu 190
Mehmet Orhun 46, 47, 53, 54
Mehmet Sabri 203
Melissa Bilal 13
Menahem Madem 268
Meriç 437, 438, 445, 465
Mete Tunçay 15
Metr Salem bkz. Emanuel Salem
Midye 391, 423, 427
Mihri Belli 41
Milâs 265
Milaslı Gad Franko bkz. Gad Franko
Millî İnkılâp 14, 52, 55, 56, 65, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 87, 91, 93, 94, 97, 196, 263, 264, 266, 267, 268, 361
Mişel Şmil 276
Mişon Salinoz 188
Mişon Sennar 190
Mişon Ventura 245, 246, 253, 282, 286, 290, 358
Mithat Atabay 371
Moiz Afila Yenifiliz 242
Moiz Kohen bkz. Tekin Alp
Montreux Boğazlar Antlaşması 378
Mordehay Behar Yeuda 327
Morgentau 487
Moris Şinasi 116
Mosse Levi 230
Moşe Efendi bkz. Moşe Fintz
Moşe Fins bkz. Moşe Fintz
Moşe Fintz 182, 186, 235
Moşe Polikar 190
Moşe Salinas 236
Moşe Şertok 281, 309
Moşon (Babacık) Mitrani 226
MTTB 48, 50, 52, 267, 366, 367
Muaveneti Hayriye 135
Murat Belge 17
Murat Çelikkan 14
Murat Yılmaz 8
Mussolini 35
Mustafa Çavuş 261
Mustafa Gider 170
Mustafa Kemal bkz. Atatürk
Mustafa Muğlalı Paşa 141, 363

Mustafa Nermi 98, 106, 473-489
Mülkiye Müfettişi Haşim 387
Mürefte 447, 451, 463

N
Nafia Taburları bkz. Yirmi Kur'a İhtiyatlar Olayı
Nail Bey 261
Natan 276
Nazif Karaçam 190
Necip Ali [Küçükaka] 305
Nermin Abadan-Unat 4
Nesim Magriso 190
Nesim Salinas 205
Nihal Atsız 14, 17, 18, 45, 46, 48, 50, 52, 54, 55, 117, 157, 193, 357, 360
Nisim Taranto 288
Niyego 276
Numan Menemencioğlu 253

O
Or Ahayim Hastanesi 275
Oral Onur 156
Orhan Sami 274
Orhan Seyfi Orhon 106, 114
Orhun 47, 48, 50-55, 263, 267
Ortaköy 329
Osman oğlu Lemi 59
Osman oğlu Rasih 137

P
Palaçi 276
Pancar 434
Paşaeli 25,
Penhas Haleva 206
Penso 276
Pepo 43, 44
Percy Loraine 342
Polikar 276
Pomak 433

R
Raffi A. Hermonn 15
Raşel Aviente 195
Raşel Kasuto 131
Recep Peker 257, 259, 367, 372, 373
Refik Saydam 330
Refik Şevket İnce 369
Riza Beyler
Robert Bally 2
Robert P. Skinner 346, 361
Rose Mitrani 323, 325
Rusçuklu Fahri 76, 94, 267

S
S. Behar 141
Saadia Çerniak 280
Sabetay Leon 74, 76, 277
Sabri Toprak 278
Sadaka 276
Sadri Etem 89, 301, 307
Salamon Kohen 125
Salim Özdemir 28, 29, 137, 147
Salti 276
Salvator Hazday 204
Samuel Altabef 76
Samuel Benaroya 279
Saporta 276
Sara Yanarocak 154
Saranga 144
Saray 32, 427
Saroz 400
Seddülbahir 33
Selâmi İzzet 292
Selanik 365
Simanto Adato 222, 223
Simanto Aviente 232
Siyon Biraderler 276
Sohnut Muhaceret Dairesi 280, 281, 309
Soykırım Karşıtları Derneği 16
Suat Kemal 193
Sultan Demiroğlu 16
Sultana Razon 279
Suraski 276

Ş
Şalom Biraderler 276
Şapat Polikar 198
Şarköy 447, 451
Şemaya Halevy 172, 205
Şevket Dingiloğlu 193, 194, 261
Şevket Ödül 192
Şükrü Kaya 39, 40, 136, 140, 144, 151,

169, 174, 178, 250, 251, 252, 253, 261, 274, 357, 365, 369, 370, 372, 374
Şükrü Naili Gökberk 192
Şükrü Sökmensüer 28, 29, 145, 146, 189, 339, 340, 387

T
Tarık Ziya Ekinci 12, 16
Tayyare Cemiyeti 290
Tekin Alp 103, 104, 116, 282, 283, 284
Tekirdağ 1, 25, 27, 31, 32, 46, 47, 54, 148, 154, 173, 238, 273, 310, 312, 313, 315, 331, 345, 367, 371, 387, 409, 418, 427, 437, 443, 450, 451, 454, 458, 459, 463
Tevfik Hadi 253
Tevfik Rüştü Aras 35, 352
Theodor Herzl 476
Tırnavacık 392
Tiano 276
Trak Şirketi 44
Trakya Paşaeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti 42
Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Anlaşma ve Protokol 8, 11, 44, 148, 375

U
Uhuvvet Kulübü 135, 136, 181, 182, 404
Umut Özkırımlı 358
Uzunköprü 26, 33, 142, 148, 169, 175, 178, 179, 251, 273, 367, 391, 397, 432, 443, 450, 460, 463
Uzunköprülü Salamon 177

Ü
Üçüncü Dünya Yahudi Kongresi 305

V
V. Demirel 315
Vâ-Nû (Vâlâ Nurettin) 89, 100, 175, 176, 184, 243, 291
Varlık Vergisi 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 359
Vatandaş Türkçe Konuş 9, 12, 135, 170, 182, 268, 269
Vedat Nedim Tör 253
Viktor Avigdor 205
Viktor Benaroya 148
Vitali Kaspi 126, 127
Vize 423, 427

Y
Yağmur Atsız 45
Yahudi Kültür Birliği 405
Yahudi Mensupları Mahfili 404
Yakir Magrisso 229
Yasef Adato 188
Yasef Bayar 171
Yaşua Kaneti 206
Yeni Savaş 76, 77, 78, 79, 87, 91, 105
Yeşua Elnekave 289
Yirmi Kur'a İhtiyatlar Olayı 7, 10, 11, 13, 151, 359
Yuda Romano 161, 162, 171
Yunus Nadi 296
Yusuf Ziya Ortaç 106

Z
Zafer Toprak 6, 373
Ziraat Bankası 383, 416, 417, 418, 443, 445, 447, 448, 455
Ziya Somar 193

Otuzlu yıllarda başta Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Tekirdağ olmak üzere Trakya'nın önemli vilâyet ve ilçelerinde kayda değer sayıda bir Yahudi nüfusu yaşamaktaydı. Onlarca yıldan beri Müslüman komşularıyla sükûnet içinde yaşayan Trakyalı Yahudilerin bu sakin hayatları 1934 yılının Haziran ayının son günleri ile Temmuz aylarının ilk günlerinde aniden sona erecekti. Birkaç gün boyunca süren tehdit ve şiddet eylemlerinin sonunda Yahudiler evlerini ve eşyalarını terk etmek veya yok pahasına satmak zorunda kalarak İstanbul'a kaçacak, ortam yatıştıktan sonra sadece bir kısmı geri dönecekti. Tarihe "1934 Trakya Olayları" adıyla mal olan ve aniden meydana gelen bu hâdiselerin sebepleri neydi? Müsebbipleri kimlerdi? Olaylar bölgede yaşayanları nasıl etkilemişti?

Bu araştırma bu suallere yerli ve yabancı arşiv belgelerinin, hâdiselere bizzat şahit olmuş tanık ifadelerinin, Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Tâli'nin teftiş gezisi raporunun, dönemin yerli ve yabancı basınında yer alan haber ve karikatürlerin eşliğinde ve ışığında cevap vermeye çalışmakta.

www.kitabus.com
online satışlar için

ISBN 978-975-9173-64-6

KİTAP

KİTABEVİ